

ترجمہ و متن

کتاب

الفقه
من الامة

شیخ صدوق - ابن بابویہ

ناشرطک و ف

Princeton University Library

32101 047106396

PRINCETON UNIVERSITY LIBRARY

This book is due on the latest date
stamped below. Please return or renew
by this date.

بازار کتاب و ف

ترجمہ متن

کتاب

مِنْ لَاحِظِ الْفَقِيهِ

تالیف

شیخ صدوق - ابن بابویہ

ابی جعفر محمد بن علی بن حسین قمی

متوفی سال - ۳۸۱ ہجری

جزء چہارم

۱۳۶۷

(RECAP) 2271

.415

.361

.6

1988

mujallad 4

- نام کتاب * ترجمہ و شرح من لایحضرہ الفقیہ جزء چہارم
مؤلف * محمد بن علی بن الحسین (ابوجعفر الصدوق)
ترجمہ و شرح * علی اکبر غفاری
ناشر * نشر صدوق - بہارستان - نظامیہ - پلاک ۹۵
تیراژ * ۳۲۰۰ جلد
نوبت چاپ * اوّل
تاریخ انتشار * تابستان ۱۳۶۸
چاپ * چاپ تائش
حروفچینی * حروفچینی الکترونیکی مظاہری
کلیہ مراحل تصحیح، مونٹاژ، اعراب متن توسط علی اکبر غفاری بودہ است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَبْوَابُ الْقَضَايَا وَالْأَحْكَامِ

* (بَابُ مَنْ يَجُوزُ التَّحَاكُمُ إِلَيْهِ وَمَنْ لَا يَجُوزُ) *

قال أبو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن موسى بن بابويه القمي الفقيه مصنف هذا الكتاب - رضي الله عنه -:

٣٢١٦ - روى أحمد بن عايد عن أبي خديجة سالم بن مكرم الجمال قال: قال أبو عبد الله جعفر بن محمد الصادق عليه السلام: «إِتَاكُمْ أَنْ يُحَاكِمَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا إِلَى أَهْلِ الْجَوْرِ، وَلَكِنْ أَنْظِرُوا إِلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ يَعْلَمُ شَيْئًا مِنْ قَضَايَانَا فَاجْعَلُوهُ بَيْنَكُمْ، فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ قَاضِيًا فَتَحَاكُمُوا إِلَيْهِ».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

* (أَبْوَابُ دَاوْرِيهَا وَحَكْمَهَاي مَرْبُوطٌ بِهِ أَنْ وَجْهٌ شَخْصِي) *

شایسته است به حکومت و داوری و چه کسی شایستگی ندارد

مؤلف این کتاب ابو جعفر محمد بن علی بن موسی بن بابویه قمی - رضي الله

عنه - گوید:

٣٢١٦ - احمد بن عايد - که خود یکی از راویان ثقة است - از ابی خدیجه سالم بن مکرّم جمال روایت کرده که امام صادق علیه السلام فرمود: مبادا یکی از شما شیعیان در مورد دادخواهی، کسی را برای دادرسی نزد حاکم جور برد، بلکه بنگرد چه کسی در میان شما با احکام و طرز حکومت ما آشنا می باشد او را برای رفع خصومت و داوری برگزینید، پس حکم را بنزد او برده، و داوری و قضاوتش را بپذیرید که من نیز او را بر شما قاضی و داور قرار می دهم.

(نکته: البته باید دانست که در زبان عرب قضاء و قضی مصدر قضی بقضی

۳۲۱۷- وَ رَوَى مُعَلَّى بْنُ خُنَيْسٍ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قُلْتُ لَهُ: قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ» قَالَ: عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يَدْفَعَ مَا عِنْدَهُ إِلَى الْإِمَامِ الَّذِي بَعْدَهُ، وَأَمْرٌ بِالْإِيْمَةِ أَنْ يَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ، وَأَمْرٌ النَّاسُ أَنْ يَتَّبِعُوهُمْ».

۳۲۱۸- وَ رَوَى عَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا كُنْتُمْ فِي أَيْمَةِ جَوْرٍ فَاقْضُوا فِي أَحْكَامِهِمْ وَلَا تُشْهَرُوا أَنْفُسَكُمْ فَتَقْتُلُوا، وَإِنْ تَعَامَلْتُمْ بِأَحْكَامِنَا كَانَ خَيْرًا لَكُمْ».

۳۲۱۹- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَجُوبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

آمده است، و قضاوت به عنوان مصدر و غیر آن نیامده، و این کلمه حاصل تصرفات فارسیانه است که چون بسیار مشهور و مستعمل است ما نیز آنرا در این کتاب بکار برده ایم».

۳۲۱۷- و مُعَلَّى بْنُ خُنَيْسٍ رَوَيْت كَرْدَه كَه رُوْزِي اَز اِمَام صَادِق عَلَيْهِ السَّلَام سَوَال كَرْدَم مَعْنَى اِيْن آيَه رَا «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ» (يعنى: خداوند شما را امر می‌کند که امانت‌های مردم را بصاحبانش بازگردانید و اگر میان مردم داوری می‌کنید بعدل حکومت نمائید). (نساء: ۵۷) حضرت فرمود: بر امام است که آنچه نزد اوست به امام پس از خود رد نماید و امامان مأمورند به عدل حکومت کنند، مردم نیز موظفند که از آنها تبعیت و پیروی نمایند.

۳۲۱۸- عطاء بن سائب از امام سجّاد علیه السلام نقل کرده است که فرمود: هرگاه در زمان حکومت پیشوایان جور واقع شدید بهمان احکام صادر از ایشان عمل نمائید و خود را سرزبانها نیاندازید و مشهور بمخالفت ننمائید که موجب هلاکتان می‌شود و اگر بتوانید بین خودتان مطابق احکام ما اهل بیت رفتار کنید و فصل خصومت نمائید البته این، برای شما بهتر است.

۳۲۱۹- حسن بن محبوب از عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام

عَلَيْهِ السَّلَام قَالَ: «أَيُّمَا مُؤْمِنٍ قَدَّمَ مُؤْمِنًا فِي خُصُومَةٍ إِلَى قَاضٍ أَوْ سُلْطَانٍ جَائِرٍ فَقَضَى عَلَيْهِ بِغَيْرِ حُكْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ شَرَكَهُ فِي الإِثْمِ».

۳۲۲۰- وَ رَوَى حَرِيزٌ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: أَيُّمَا رَجُلٍ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخٍ لَهُ مُمَارَاةٌ فِي حَقِّ قَدْعَاةٍ إِلَى رَجُلٍ مِنْ إِخْوَانِكُمْ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ فَأَبَى إِلَّا أَنْ يُرَافِعَهُ إِلَى هَوْلَاءِ كَانَ بِمَنْزِلَةِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ-الآيَةَ».

* (بَابُ أَصْنَافِ الْقَضَاةِ وَوُجُوهِ الْحُكْمِ) *

۳۲۲۱- قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْقَضَاةُ أَرْبَعَةٌ: ثَلَاثَةٌ فِي النَّارِ

روایت کرده که فرمود: هر کس از شیعیان که همکیش خود را در اختلافی بنزد قاضی یا سلطان ستمگر برد، و آن قاضی به غیر حکم خداوند عزوجل حکمی صادر کند آن مراجعه کننده با قاضی در گناه چنین حکم کردنی شریک خواهد بود.

۳۲۲۰- حریز از ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: هرگاه بین دو نفر بر سر حقی دعوی بود و یکی از آن دو دیگری را برای دادرسی و حل اختلاف نزد یکی از دانشمندان شیعه دعوت کرد تا حکم خدا را میان آن دو جاری کند و دوستش سر باز زد و جز به حکم حاکم جور تن نداد این شخص بمنزله همان کسانی می باشد که خداوند عزوجل در مورد ایشان فرمود: «أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ-الآيَةَ- نساء: ۵۹) یعنی: آیا نمی نگری بکسانی که می پندارند که به آنچه از جانب خداوند بسوی تو و پیشینیان تو، فرستاده شده است ایمان آورده اند، و در عین حال می خواهند که داور را نزد حکام جور برند و حال آنکه مأمور شده اند بدان طاغوت کافر باشند.

* (بَابُ اِقْسَامِ قَاضِيَانِ وَحَكْمَاهَا) *

۳۲۲۱- امام صادق علیه السلام فرمود: قاضیان بر چهار دسته اند: سه دسته

وَ وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ رَجُلٌ قَضَى بَجْوَرٍ وَ هُوَ يَعْلَمُ فَهُوَ فِي النَّارِ وَ رَجُلٌ قَضَى بِجْوَرٍ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ فَهُوَ فِي النَّارِ وَ رَجُلٌ قَضَى بِالْحَقِّ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْحُكْمُ حُكْمَانِ حُكْمُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ حُكْمُ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ، فَمَنْ أَخْطَأَ حُكْمَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَكَمَ بِحُكْمِ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ، وَ مَنْ حَكَمَ بِدِرْهَمَيْنِ بَغَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ كَفَرَ بِاللَّهِ تَعَالَى».

* (بَابُ اتِّقَاءِ الْحُكُومَةِ) *

٣٢٢٢ - رَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «اتَّقُوا الْحُكُومَةَ فَإِنَّ الْحُكُومَةَ إِنَّمَا هِيَ لِلْإِمَامِ الْعَالِمِ بِالْقَضَاءِ، الْعَادِلِ فِي الْمُسْلِمِينَ كَتَبِيٌّ أَوْ وَصِيٌّ نَبِيٌّ».

آنها در آتش و یکدسته از آنان در بهشت می باشند، پس امام سه دسته اول را به این ترتیب معرفی کردند: اول مردی که حکم به ستم و ناروا می کند و خود هم می داند که چه کرده است پس او اهل دوزخ است، دوم، مردی که حکم به ناروا می کند ولی نمی فهمد که حکمش نادرست است او نیز اهل آتش است. سوم مردی که حکم به حق و راستی می کند ولی خود نمی داند که چه کرده است یعنی طبق موازین اسلامی حکم نکرده بلکه همینطور به سلیقه خود حکم به صواب کرده است او نیز اهل آتش است، و اما چهارم آنکه حکم بحق می کند و خود نیز حق و باطل را می شناسد این مرد اهل بهشت خواهد بود. بعد امام علیه السلام فرمود: داوری دو قسم است: یکی حکم خداوند عزوجل و دیگری حکم اهل جاهلیت، پس هر کس در حکم خداوند عزوجل خطا کرد ناگزیر به حکم اهل جاهلیت عمل کرده است و هر آن کس که در دو درهم به غیر آنچه خدا فرموده حکم کند (هرچند بسیار اندک است) در اطاعت از خداوند کفر ورزیده و به خدا کافر شده است.

* (خودداری از حکمت و داوری) *

٣٢٢٢ - سلیمان بن خالد از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: زهار، از داوری بین مردم بپرهیزید زیرا قضاوت فقط کار پیشوای عالم بحکم و

۳۲۲۳- و قال أمير المؤمنين عليه السلام لشریح: «يا شریح قد جلست مجلساً ما جلسته إلا نبي، أو وصي نبي، أو شقي».

* (باب كراهة مجالسة القضاة في مجالسهم) *

۳۲۲۴- روى محمد بن مسلم قال: مررت بأبوجعفر عليه السلام وأنا جالس عند القاضي بالمدينة، فدخلت عليه من الغد فقال لي: ما مجلس رأيتك به أمس؟ قال قلت له: جعلت فداك إن هذا القاضي بي مكرماً، فربما جلست إليه، فقال لي: وما يؤمئك أن تنزل اللعنة فتعمك معه». وفي خبر آخر «فتعم من في المجلس».

۳۲۲۵- وروى في خبر آخر: «إن شر البقاع دُورُ الأُمراء الذين لا يقضون بالحق».

عادل در میان مسلمین است مانند پیغمبری، یا وصی آن پیغمبر

۳۲۲۳- و امیر مؤمنان علیه السلام به شریح قاضی فرمود: ای شریح در جائی نشسته ای که در آنجا به جز پیغمبری یا وصی پیغمبری نشینند یا مردی بنشیند شقی و بدبخت (که آخرت خود را برای دنیای دیگران از دست می دهد).

* (ناپسندی همنشین با قاضیان در مجالس قضا) *

۳۲۲۴- محمد بن مسلم گوید امام باقر علیه السلام بر من گذشت در حالیکه من در کنار قاضی مدینه نشسته بودم، فردای آنروز که خدمت آن حضرت رسیدم حضرت بمن فرمود: آن چه جائی بود که دیروز نشسته بودی؟ عرض کردم: فدایت شوم این قاضی خیلی مرا اکرام می کند و بمن احترام می گذارد لذا ناچار گاهی نزد او می نشینم. حضرت فرمود: چگونه مطمئن می کنی که هرگاه لعنتی از خدا بر او نازل شود گریبانگیر تو نشود. و در خبر دیگری آمده است: که تو را با دیگران در مجلس، آن لعنت شامل نشود.

۳۲۲۵- در خبر دیگری آمده است که بدترین جایها، خانه فرمانروایانی است

۳۲۲۶- و قال الصادق عليه السلام: «إنَّ التَّوَائِسَ شَكَّتْ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ شِدَّةَ حَرِّهَا، فَقَالَ لَهَا عَزَّوَجَلَّ: أُسْكُتِي فَإِنَّ مَوَاضِعَ الْقُضَاةِ أَشَدُّ حَرًّا مِنْكَ».

* (بَابُ كِرَاهَةِ اخْتِذِ الرَّزْقِ عَلَى الْقَضَاءِ) *

۳۲۲۷- رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَيْنَانَ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو-عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَاضٍ بَيْنَ قَرِيَّتَيْنِ يَأْخُذُ مِنَ السُّلْطَانِ عَلَى الْقَضَاءِ الرَّزْقَ، فَقَالَ: ذَلِكَ سُحْتٌ».

* (بَابُ الْحَيْفِ فِي الْحُكْمِ) *

۳۲۲۸- رَوَى السَّكُونِيُّ بِإِسْنَادِهِ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَذَاهِبُ فَوْقَ رَأْسِ الْحَاكِمِ تَرْفِيفٌ بِالرَّحْمَةِ، فَإِذَا حَافَ فِي الْحُكْمِ وَكَلَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَى نَفْسِهِ».

که به حق حکم نمی کنند.

۳۲۲۶- امام صادق علیه السلام فرمود: گورستان کفار (که محلی در جهنم است) به خدا شکایت کرد از شدت گرمایش، خداوند بدان خطاب فرمود: ساکت باش، جایگاه قاضیان گرمایش شدیدتر از آنجاست.

* (بَابُ نَاطِقِ بَدَنِ اجْرَتِ جَرَفَتِنِ يَازَرْتَقِ از راه داوری) *

۳۲۲۷- حسن بن محبوب از عبدالله بن سنان نقل کرده گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال شد در مورد قاضییی که در میان دو شهر و یا دو قریه است و مخارج خود را از اجرت قضاوت، که از دولت وقت دریافت می دارد تأمین می کند. امام فرمود: این سُحْت و حرام است. (شرح: قاضی حق دارد از بیت المال، ارتزاق کند ولی حق ندارد برای صدور حکم اجرت بگیرد).

* (بَابُ نَارَوَائِي دَر حَكْمِ) *

۳۲۲۸- سکونی با سند خود از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده که فرمود: دست رحمت خداوند بالای سر قاضی در حرکت است، پس هرگاه که قاضی به ناروا حکم کند خداوند دست رحمت از سر او بردارد و او را به خودش واگذار نماید.

* (بَابُ الْخَطَا فِي الْحَكْمِ) *

۳۲۲۹- رُوِيَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ حَكَمَ فِي دِرْهَمَيْنِ فَأَخْطَأَ كَفَرَ».

۳۲۳۰- وَرَوَى مُعَاوِيَةُ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «أَيُّ قَاضٍ قَضَى بَيْنَ اثْنَيْنِ فَأَخْطَأَ سَقَطَ أَعْتَدَ مِنَ السَّمَاءِ».

* (بَابُ أَرْشِ خَطَا الْقَضَاءِ) *

۳۲۳۱- رُوِيَ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ أَنَّهُ قَالَ: «قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ مَا أَخْطَأَتِ الْقَضَاءُ فِي دَمٍ أَوْ قَطْعٍ فَهُوَ عَلَى بَيْتِ مَالِ الْمُسْلِمِينَ».

* (بَابُ خَطَا دَاوَرِي) *

۳۲۲۹- از ابوصیر روایت شده که گفت: امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس در دو درهم (با همه کمی و ناچیزیش) به خطا و ناروا حکم کند کفر ورزیده است (شرح: مراد از این کفر، کفر طاعت است).

۳۲۳۰- معاویة بن وهب از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: هر قاضی که بین دو تن داوری کند و راه خطا رود از جائی دورتر از آسمان به زمین سقوط کرده است (یعنی از درجه قرب خدا آنقدر دور شده که گوئی جائی دورتر از آسمان بزمین فرو افتاده است).

* (دیه و جریمه خطای داوران) *

۳۲۳۱- أصبغ بن نباته گوید: امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: آنچه را که داوران در قصاص (ریختن خون) یا قطع (مثل بریدن دست سارق) اشتباه کنند جریمه اش با بیت المال است. (نه بر شخص قاضی) [روایت مذکور در موردی بکار می آید و قابل قبول است که تمام مقدمات حکم از نظر تحقیق و دلیل و اقرار و سایر شرایط برای قضاوت، همه و همه از جانب قاضی بدرستی انجام شده باشد، ولی با اینهمه حکم برخلاف واقع بوده و احقاق حق نشده باشد، نه اینکه هر کس بدون اهلیت و صلاحیت قضاوتی بکند و آنرا هم حکم خدا بخواند، که در اینصورت روشن است که

* (بَابُ الْاِتِّفَاقِ عَلٰی عَدْلَيْنِ فِي الْحُكْمَةِ) *

۳۲۳۲ - رُوِيَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَيْنِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلَيْنِ اتَّفَقَا عَلَى عَدْلَيْنِ جَعَلَاهُمَا بَيْنَهُمَا فِي حُكْمٍ وَقَعَ بَيْنَهُمَا فِيهِ خِلَافٌ قَرَضِيًّا بِالْعَدْلَيْنِ، فَاخْتَلَفَ الْعَدْلَانِ بَيْنَهُمَا، عَلَى قَوْلِ أَحَدِهِمَا يُمَضَى الْحُكْمُ؟ قَالَ: يُنظَرُ إِلَى أَفْقَهُمَا وَأَعْلَمِهِمَا بِأَحَادِيثِنَا وَأَوْرَعِهِمَا فَيُنْفَذُ حُكْمُهُ، وَلَا يُنْتَقَمُ إِلَى الْآخَرِ».

۳۲۳۳ - وَرَوَى دَاوُدُ بْنُ الْحُصَيْنِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قُلْتُ: فِي رَجُلَيْنِ اخْتَارَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا رَجُلًا قَرَضِيًّا أَنْ يَكُونَا الْقَاطِرَيْنِ فِي حَقِّهِمَا، فَاخْتَلَفَا فِيمَا حَكَمَا وَكِلَاهُمَا اخْتَلَفَا فِي حَدِيثِنَا، قَالَ: الْحُكْمُ مَا حَكَمَ بِهِ أَغْدَلُهُمَا وَأَفْقَهُهُمَا وَأَصْدَقُهُمَا فِي الْحَدِيثِ وَأَوْرَعُهُمَا، وَلَا

اگر خلافي انجام دهد شخص قاضی مسئول است و جریمه اش را هم خود باید بپردازد.

* (در صورتیکه طرفین دعوا دوتن را حاکم قرار دهند) *

۳۲۳۲ - داود بن حصین از امام صادق علیه السلام پرسید: که اگر طرفین دعوی دوتن را حاکم قرار دهند و به حکم آنها راضی باشند، اما حکمین که هر دو آنها عادلند در تعیین حکم اختلاف کنند باید بقول کدامیک عمل کرد؟ امام فرمود: باید دید کدامیک در فقه استادتر و دلائلش کافی و کاملتر است و با احادیث ما آشناتر و ترشش از خدا بیش از دیگران است، حکم او را جاری ساخته و حکم آن دیگر را بحساب آورده نشود.

۳۲۳۳ - و باز داود بن حصین از عمر بن حنظله از امام صادق علیه السلام روایت کرده که سؤال کردم: در مورد دوتن که اختلافی داشتند و هر کدام شخصی را برای داوری تعیین کردند و هر دو راضی شدند که بحکم آندو، تن در دهند، اما آندو حاکم در بیان حکم و در حدیث مأثور از طریق ما اختلاف کردند حضرت فرمود: حکم آنست که عادلترین و فقیهترین و راستگوترین آنها در حدیث و پارساترین

يُلْتَفَتُ إِلَى مَا يَحْكُمُ بِهِ الْآخِرُ.

قال: قُلْتُ: فَإِنَّهُمَا عَدْلَانِ مَرْضِيَانِ عِنْدَ أَصْحَابِنَا لَيْسَ يَتَفَاوَضُلُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ، قَالَ: فَقَالَ: يُنْظَرُ إِلَى مَا كَانَ مِنْ رِوَايَتَيْهِمَا عَنَّا فِي ذَلِكَ الَّذِي حَكَمَا بِهِ الْمُجْمَعُ عَلَيْهِ بَيْنَ أَصْحَابِكَ فَيُؤْخَذُ بِهِ مِنْ حُكْمِنَا وَيُتْرَكُ الشَّاذُّ الَّذِي لَيْسَ بِمَشْهُورٍ عِنْدَ أَصْحَابِكَ، فَإِنَّ الْمُجْمَعُ عَلَيْهِ حُكْمُنَا لَا رَيْبَ فِيهِ، وَإِنَّمَا الْأُمُورُ ثَلَاثَةٌ، أَمْرٌ بَيْنَ رُشْدِهِ فَمُسْتَعٍ، وَأَمْرٌ بَيْنَ غَيْهِ فَمُجْتَنَبٌ، وَأَمْرٌ مُشْكِلٌ يَرُدُّ حُكْمَهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «حَلَالٌ بَيْنٌ، وَحَرَامٌ بَيْنٌ، وَشُبُهَاتٌ بَيْنَ ذَلِكَ، فَمَنْ تَرَكَ الشُّبُهَاتِ نَجَى مِنَ الْمُحَرَّمَاتِ، وَمَنْ أَخَذَ بِالشُّبُهَاتِ ارْتَكَبَ الْمُحَرَّمَاتِ وَهَلَكَ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُ».

آنها گفته است و بحکم آن دیگر که در این مرتبه نیست اعتنا نباید کرد، گوید عرض کردم که هردوی آنها عادلند و مورد رضایت اصحاب ما هستند و از حیث فضائل و صفات بر هم برتری ندارند، فرمود: باید دید فتوا و حکم کدام یک مبتنی بر آن خبریست که مورد قبول جماعت اصحاب ما است، بدان عمل کنید، و آن فتوا و حکم که مبتنی بر خبر شاذ و نادر و کم طرفدار است، عمل ننمائید. (یعنی بروایت مشهور بین اصحاب عمل کرده غیرمشهور را ترک کنید). زیرا خبر مُجمَع علیه (یعنی مشهور فتوایی) بدون شک حکم ما است، و جز این نیست که کارها سه دسته هستند: امری است که صحتش روشن است پس باید پیروی شود، و امری است که ضلالت و گمراهیش آشکار است که باید ترک شود و امری است که مشکل است (و واضح و روشن نیست) که باید آنرا بخدا وا گذاشت. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حلال، واضح است و حرام واضح و اما شبهات مابین ایندو، پس هر کس شبهات را ترک کند از محرمات نجات یابد، و هرکس که به امور شبهه ناک دست آید خواهی نخواهی مرتکب محرمات خواهد شد و از راهی که خود نداند هلاک خواهد گشت.

قُلْتُ: فَإِنَّ كَانَ الْخَبْرَانِ عَنْكُمْ مُشْهُورَيْنِ قَدْ رَوَاهُمَا الثَّقَاتُ عَنْكُمْ؟ قَالَ: يُنْتَظَرُ فَمَا وُافِقَ حُكْمُهُ حُكْمَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ وَخَالَفَ الْعَامَّةَ أُخِذَ بِهِ.

قُلْتُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ وَجَدْنَا أَحَدَ الْخَبْرَيْنِ مُوَافِقاً لِلْعَامَّةِ وَالْآخَرَ مُخَالَفاً لَهَا بِأَيِّ الْخَبْرَيْنِ يُؤْخَذُ؟ قَالَ: بِمَا يُخَالِفُ الْعَامَّةَ فَإِنَّ فِيهِ الرَّشَادَ.

قُلْتُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ فَإِنَّ وَافِقَهُمَا الْخَبْرَانِ جَمِيعاً؟ قَالَ: يُنْتَظَرُ إِلَى مَا هُمْ إِلَى أَمِيلٍ، حُكَامُهُمْ وَقَضَائِهِمْ فَيُتْرَكُ وَيُؤْخَذُ بِالْآخَرِ.

قُلْتُ: فَإِنَّ وَافِقَ حُكَامِهِمْ وَقَضَائِهِمُ الْخَبْرَانِ جَمِيعاً؟ قَالَ: إِذَا كَانَ كَذَلِكَ فَأَرْجِهَ حَتَّى تَلْقَى إِمَامَكَ فَإِنَّ الْوُقُوفَ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ خَيْرٌ مِنَ الْإِقْتِحَامِ فِيهِ الْهَلَكَاتِ».

* (بَابُ آدَابِ الْقَضَاءِ) *

۲۲۳۴ - قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ ابْتُلِيَ بِالْقَضَاءِ فَلَا يَقْضِيَنَّ

عرض کردم: پس اگر هر ده خبر از طریق شما مشهور بودند و هر دو را ثقات، از شما روایت کرده بودند؟ فرمود: هر کدام که حکمش با ظاهر کتاب خدا موافق بود و با سنت رسول خدا سازش داشت و مخالف عامه بود مورد عمل باید قرار گیرد، عرض کردم فدایت شوم یکی از دو خبر را موافق با عامه (سنتیان) یافتیم و دیگری را مخالف با آنها بکدام خبر متمسک کنیم، فرمود: بآنکه مخالف عامه است زیرا راه رشد در آنست.

عرض کردم فدایت شوم اگر هر دو خبر موافق با آنها بود آنگاه چه کنیم؟ حضرت فرمود: باید دید کدام خبر را بیشتر عمل می‌کنند و به آن حکامشان مایل ترند و قاضی هاشان مورد عمل قرار می‌دهند آنرا ترک و دیگری را عمل کرد. عرض کردم اگر حکام و قاضی‌هایشان بهر دو خبر عمل می‌کنند چه کنیم، فرمود آنوقت است که باید دست بازداری تا با امام خود ملاقات کنی و حکم را بپرسی زیرا توقف در هنگام برخورد با شبهه‌ها بهتر است از درافکندن خود در مهلکه‌ها.

* (بَابُ رَاهِ وَرَسْمِ دَاوَرِي) *

۲۲۳۵ - رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: هر کس بدآوری میان مردم

وَهُوَ غَضْبَانٌ».

۲۲۳۵- و قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا كَانَ الْحَاكِمُ يَقُولُ لِمَنْ عَنْ يَمِينِهِ وَلِمَنْ عَنْ يَسَارِهِ: مَا تَقُولُ؟ مَا تَرَى؟ فَعَلَى ذَلِكَ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، أَلَا يَقُومُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَيُجْلِسُهُمَا مَكَانَهُ».

۳۲۳۶- وَإِنَّ رَجُلًا نَزَلَ بِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَكَثَ عِنْدَهُ أَيَّامًا ثُمَّ تَقَدَّمَ إِلَيْهِ فِي حُكُومَةٍ لَمْ يَذْكُرْهَا لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَحْضَمُ أَنْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: تَحْوَلُ عَنَّا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

مبتلا شد، در حال ناراحتی فکر و غضب حکمی صادر نکند.

۳۲۳۵- و امام صادق علیه السلام فرمود: چنانچه قاضی از کسی که در طرف راست یا چپش نشسته نظرخواهی کند پس لعنت خدا و فرشتگان و مردم همگی را برای خود خریده است، چرا از جای خویش بر نمی خیزد (یعنی از کرسی قضا) و آن دو تن را بجای خود نمی نشاند.

شرح: «این خبر دلالت صریح دارد که باید قاضی خود مجتهد باشد زیرا در صورت عدم اجتهاد است که از دیگران استعلام حکم می کند، و شکی نیست که برای فروع همه امور حکم معین کردن امری است غیرممکن و به علاوه بر فرض تنصیص (تعیین جزء جزء احکام و فروعش) علم مقلد بهمه آنها محال است و مرتباً اتفاق می افتد که برای قاضی قضیه ای پیش می آید که نصی درباره آن ننشیده، پس واجب است بر او در تمام احوال اعمال نظر کند در تطبیق فروع بر اصول و تفحص درباره دلیل، و کسانی که جواز قضاء مقلد را چندان سخت نمی دانند هنوز مبتلا بقضاء نشده اند تا نیک بدانند که اشتباه می کنند و آذله ای که بدان تمسک می کنند همه در مقام حرف بکار می آید نه عمل».

۳۲۳۶- مردی در زمان خلافت امیرالمؤمنین بر ایشان وارد شد و چند روزی میهمان آن حضرت بود، آنگاه دعوائی با کسی عنوان کرد و از حضرت استعلام حکم نمود در صورتیکه قبلاً یعنی روز اول عنوان نکرده بود، حضرت امیر علیه السلام فرمود: آیا

نَهَى أَنْ يُضَافَ الْحَضْمُ إِلَّا وَمَعَهُ حَضْمُهُ».

۳۲۳۷- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ رُضِيَ بِهِ

حَكَمًا لِيَعْبُرَهُ».

۳۲۳۸- وَرَوَى عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِذَا تَقَاضَى إِلَيْكَ رَجُلَانِ فَلَا تَقْضِ لِلأَوَّلِ حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْآخِرِ، فَإِنَّكَ إِذَا

فَعَلْتَ ذَلِكَ تَبَيَّنَ لَكَ الْقَضَاءُ، قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَمَا زِلْتُ بَعْدَهَا قَاضِيًا، وَقَالَ لَهُ

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَلَيْسَ فَهَمُّهُ الْقَضَاءُ».

۳۲۳۹- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِشُرَيْحٍ: «يَا شُرَيْحُ لَا تُسَارَّ أَحَدًا

فِي مَجْلِسِكَ وَإِذَا غَضِبْتَ فَمُمْ وَلَا تَقْضِيَنَّ وَأَنْتَ غَضِبَانٌ».

تو با کسی مخاصمه ای داری و بشکایت آمده ای؟ گفت: آری، حضرت فرمود: از نزد ما برو، زیرا رسول خدا (ص) نمی فرمود از اینکه یکی از طرفین دعوی بدون حضور دیگری مهمان قاضی باشد.

۳۲۳۷- امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس بین خود و دیگران انصاف

ورزد محتاج به داوری دیگری نخواهد بود. (زیرا که او خود داور خویش است).

۳۲۳۸- و از امیر مؤمنان علیه السلام نقل شده که رسول خدا صلی الله

علیه وآله فرموده اند: هرگاه دو تن از توقاضای داوری کردند عجله در قضاوت مکن تا

از آن دیگری هم مطالبش را بشنوی، پس هرگاه چنین کردی (بحرف هر دو متخاصم

گوش کردی) آنگاه مطلب برای تو روشن می شود و می دانی که باید چه حکمی

بکنی، امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: پس از این دستور کار داوری بر من بسیار آسان

شد و امری بر من در این خصوص مشکل نمی نمود، و رسول خدا صلی الله علیه وآله برای

او دعا کرد و عرض کرد: بارها، امر قضاوت را بروی آسان ساز و وی را بر فروعاتش

آگاه کن.

۳۲۳۹- و امیر مؤمنان علیه السلام به شریح قاضی فرمود: ای شریح در مجلس

قضا با کسی زیرگوشی سخن مگو، هرگاه از جهتی ناراحت شدی و به غضب آمدی از

۳۲۴۰- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنْ يُقَدَّمَ صَاحِبُ الْيَمِينِ فِي الْمَجْلِسِ بِالْكَلَامِ».

۳۲۴۱- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا تَقَدَّمَتْ مَعَ خَصْمٍ إِلَى الْوَالِ أَوْ إِلَى قَاضٍ فَكُنْ عَنْ يَمِينِهِ - يَعْنِي عَنْ يَمِينِ الْخَصْمِ -».

۳۲۴۲- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ ابْتُلِيَ بِالْقَضَاءِ فَلْيُسَاوِ بَيْنَهُمْ فِي الْإِشَارَةِ وَالتَّنْظِيرِ فِي الْمَجْلِسِ».

۳۲۴۳- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِشَرِيحٍ: «يَا شَرِيحُ انظُرْ إِلَى أَهْلِ الْمَعْبَكِ وَالْمَظِلِّ وَالْأَضْطِهَادِ، وَمَنْ يَدْفَعُ النَّاسَ مِنْ أَهْلِ الْمَقْدَرَةِ وَالْبِسَارِ، وَمَنْ يُدْلِي بِأَمْوَالِ الْمُسْلِمِينَ إِلَى الْحُكَّامِ فَخُذْ لِلنَّاسِ بِحُقُوقِهِمْ مِنْهُمْ وَبِعِ الْعِقَارَ

جای برخیز و در حال غضب و خشم داوری مکن.

۳۲۴۰- محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین دستور داد که از دو تن متخاصم ابتدا آنکه در جانب راست مجلس قضا نشسته شروع به سخن کند و ادعای خود را باز گوید.

۳۲۴۱- حسن بن محبوب از عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: چون با طرف مرافعه خود بر حاکم یا قاضی وارد می شدی تو در سمت راست خصمت قرار گیر.

۳۲۴۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس متصدی امر قضا و داوری میان دو تن می شود باید در اشاره و نظر کردن به هر دو طرف متخاصم یکسان باشد یعنی برای هیچیک خصوصیتی در نشست و برخاست و تعارفات، فوق دیگری قائل نباشد.

۳۲۴۳- و امیرالمؤمنین علیه السلام به شریح فرمود: ای شریح بنگر کسانی که با داشتن تمکن در پرداخت بدهی تعلل می ورزند و وقت گذرانی و مامله می نمایند و

وَالدَّيَّارَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ: مَطْلُ الْمُسْلِمِ الْمُسِيرِ ظُلْمٌ لِلْمُسْلِمِ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ وَلَا عَقَارٌ وَلَا دَارٌ فَلَا سَبِيلَ عَلَيْهِ، وَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا يَحْمِلُ النَّاسَ عَلَى الْحَقِّ إِلَّا مَنْ وَرَّعَهُمْ عَنِ الْبَاطِلِ، ثُمَّ وَأَسِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ بَوَاجِهَكَ وَمَنْطِقِكَ وَمَجْلِسِكَ حَتَّى لَا يَطْمَعَ قَرِيبُكَ فِي حَيْفِكَ وَلَا يَبْتَاسَ عَدُوُّكَ مِنْ عَدْلِكَ، وَرُدَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعِي مَعَ بَيِّنَةٍ فَإِنَّ ذَلِكَ أَجْلَى لِلْعَمَى وَأَثْبَتُ فِي الْقَضَاءِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْمُسْلِمِينَ عُدُوُّكَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا مَجْلُوداً فِي حَدِّ لَمْ

بزور متوسل شده و امروز و فردا کرده و بدهی خود را نمی پردازند برایشان سخت بگیر و بر آنها که تمکن دارند و نمی دهند یا کسانی که به حکام رشوه می دهند تا از پرداخت بدهی سرباز زنند، دار و درخت و اراضی آنها را در معرض فروش قرارده زیرا من از رسول خدا (ص) شنیدم که می فرمود: در صورتیکه مسلمانی پرداخت بدهی خود را بتعویق انداخت در صورتیکه آمادگی برای پرداخت داشته باشد این ستم است در حقّ مسلمان طلبکار، و هرکس که تهدست بود و صاحب مال یا خانه یا اثاثیه ای هم نبود، راهی بر او نیست و باید طلبکار، وی را مهلت دهد تا متمکن گردد. و فرمود: بدانکه مردم را بر حقّ وادار نمی کند مگر آنکه از باطل بازشان دارد. سپس فرمود میان مسلمانان بمساوات عمل کن از جهت خوشروئی و خوشگوئی و همصحبی تا نزدیکان امید بیجا در تجاوزکاری تو نبندند، و بیگانگان و دشمنان هم از عدل تو مأیوس نشوند، [«وَرُدَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعِي مَعَ بَيِّنَةٍ»] ردّ قسم بر مدعی صاحب بیینه کن این برخلاف مذهب شیعه است و اصل در مذهب ما آنست که مدعی پس از اقامه بیینه مجبور به قسم نیست و شاید این حکم در صورتی باشد که صحت دلیل مورد تردید باشد، چنانکه جمله بعد که می فرماید: «فَإِنَّ ذَلِكَ أَجْلَى لِلْعَمَى وَأَثْبَتُ فِي الْقَضَاءِ» این برای روشن شدن مورد تاریک حکم بهتر و برای اثبات حکم قوی تر است، مؤید آنست، یا اینکه در جمله سقطی واقع شده مثلاً «وَرُدَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعِي مَعَ عَدَمِ الْبَيِّنَةِ» بوده یعنی با نبودن شاهد]. و بدان که مسلمانان هرکدام نسبت به دیگری عادلند مگر آنکه در مورد حدی تازیانه خورده و توبه هم ننموده باشد یا آنکس که به شهادت دادن دروغ معروف شده

يَتَّبِعُ مِنْهُ، أَوْ مَعْرُوفاً بِشَهَادَةِ الزُّورِ، أَوْ ظَنِيناً، وَإِيَّاكَ وَالضَّجَرَ وَالتَّأْدِيَّ فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ الَّذِي أُوجِبَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ الْأَجْرَ وَأَحْسَنَ فِيهِ الذُّخْرَ لِمَنْ قَضَى بِالْحَقِّ، وَاجْعَلْ لِمَنْ ادَّعَى شُهُوداً غُيْباً أَمَدًا يَبْتَنُهُمْ فَإِنْ أَحْضَرَهُمْ أَخَذْتَ لَهُ بِحَقِّهِ وَإِنْ لَمْ يُحْضِرْهُمْ أُوجِبَتْ عَلَيْهِ الْقَضِيَّةُ، وَإِيَّاكَ أَنْ تُنْفِذَ حُكْمًا فِي قِصَاصٍ أَوْ حُدٍّ مِنْ حُدُودِ النَّاسِ أَوْ حَقٍّ مِنْ حُقُوقِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى تَعْرِضَ ذَلِكَ عَلَيَّ، وَإِيَّاكَ أَنْ تَجْلِسَ فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ حَتَّى تَتَّعَمَّ شَيْئاً إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.»

رَوَى ذَلِكَ الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ، عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

* (بَابُ مَا يَجِبُ الْأَخْذُ فِيهِ بِظَاهِرِ الْحُكْمِ) *

۳۲۴۴- فِي رِوَايَةِ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْبَيْتَةِ إِذَا أُقِيمَتْ عَلَى الْحَقِّ أَيْجَلُ لِلْقَاضِي أَنْ

یا مورد گمان بد است و در موردش سوءظن دارند یا متهم است، و زنهاری که از مجلس قضا خستگی نشان دهی و خود را ناراحت یابی، همان مجلسی که خداوند متعال برای آن پاداش قرار داده و بهترین ذخیره آخرت را برای کسی که بحق حکم راند مهیا ساخته است، و نیز دستور فرمود: برای کسی که شاهدانش غایبند مدتی معین کن تا حاضرشان کند و وقتی حاضر شدند تو خود حق را معین کرده و بستان و بصاحبش بازگردان و اگر حاضرشان نساخت پس بناچار حکم را برایشان مطابق موازین صادر نمای، بعد امام علیه السلام به شریح تذکر داد که مبادا حکمی در قصاص یا حدی از حدود مردم و یا حقی از حقوق الهی به اجرا گذاری جز اینکه قبلاً با من در میان گذاری، و نیز زنهاری که با شکم گرسنه در مجلس قضا بنشین، مگر چیزی بخوری، بیاری خدای متعال.

* (در موردی که باید بظاهر حکم کرد) *

۳۲۴۴- یونس بن عبدالرحمن از پاره ای از اساتیدش بازگو کرده که از امام صادق علیه السلام سؤال کردم اگر حقانیت مطلبی با بیته و شهود ثابت شد، آیا قاضی

يَقْضِي بِقَوْلِ الْبَيِّنَةِ؟ فَقَالَ: حَمْسَةُ أَشْيَاءَ يَجِبُ عَلَى النَّاسِ الْأَخْذُ فِيهَا بِظَاهِرِ الْحُكْمِ: الْوَلَايَاتُ، وَالْمَنَاكِحُ وَالذَّبَائِحُ، وَالشَّهَادَاتُ، وَالْأَنْسَابُ، فَإِذَا كَانَ ظَاهِرُ الرَّجُلِ طَاهِرًا مَا مُونًا جازَتْ شَهَادَتُهُ وَلَا يُسْأَلُ عَنْ بَاطِنِهِ».

* (بَابُ الْحَيْلِ فِي الْأَحْكَامِ) *

۳۲۴۵ - فِي رِوَايَةِ النَّضْرَيْنِ سُؤْيِدِيْرَفَعُهُ «أَنَّ رَجُلًا حَلَفَ أَنْ يَرِنَ فَيْلًا؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يُدْخِلُ الْفَيْلَ سَفِينَةً ثُمَّ يَنْظُرُ إِلَى مَوْضِعِ مَبْلَغِ الْمَاءِ مِنَ السَّفِينَةِ فَيَعْلِمُ عَلَيْهِ ثُمَّ يُخْرِجُ الْفَيْلَ وَيَلْقِي فِي السَّفِينَةِ حَدِيدًا أَوْ صُفْرًا أَوْ مَا شَاءَ، فَإِذَا بَلَغَ الْمَوْضِعَ الَّذِي عَلَّمَ عَلَيْهِ أَخْرَجَهُ وَوَزَنَهُ».

حق دارد که بقول شهود ترتیب اثر دهد و حکم را صادر نماید؟ فرمود: پنج چیز است که باید بظاهر آن عمل کنند. ۱- الولایات (یعنی حق ولایت که خدا یا امام برای هر کس و یا ولی طفل قرار داده). ۲- والمناکح (یعنی مسأله زناشویی که بین مسلمانان مشهور است). ۳- ذبایح (یعنی حلال بودن کشتار مسلمان) ۴- شهادات (شهادت دادن بعضی از مسلمانان بر بعض دیگر). ۵- أنساب (یعنی نسبت فرزند به پدر و صاحب فراش مثلاً در ارث)، پس هرگاه ظاهر کسی پاک و مورد اطمینان بود شهادتش در حق دیگری جایز است و لازم نیست از ضمیر و باطنش جستجو نمائید.

* (چاره جونی در فهم حکم) *

۳۲۴۵ - در روایت نضربین سؤید است که روایت را به معصوم می رساند که فرمود: مردی سوگند یاد کرده بود که فیل را وزن کند یعنی وزن آنرا معین سازد و نمی دانست چه کند، رسول خدا صلی الله علیه و آله باو فرمود: فیل را به کشتی ببر و بنگر تا چه مقدار کشتی در آب فرو می رود و محلش را علامت بگذار، بعد فیل را از کشتی بیرون آور و آنقدر آهن یا فلزات دیگر مانند روی در آن بریز تا کشتی به همان اندازه در آب فرو رود آنگاه آن فلزات را بیرون آور و آنرا وزن کن (وزن فیل معلوم خواهد شد).

۳۲۴۶- وَ فِي رِوَايَةِ عَمْرٍو بْنِ شِمْرٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ غَالِبِ الْأَسَدِيِّ رَفَعَ الْحَدِيثَ قَالَ «بَيَّتَمَا رَجُلَانِ جَالِسَانِ فِي زَمَنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ إِذْ مَرَّ بِهِمَا رَجُلٌ مُقَيَّدٌ، فَقَالَ أَحَدُ الرَّجُلَيْنِ: إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي قَيْدِهِ كَذَا وَكَذَا فَأَمْرَأَتُهُ طَالِقٌ ثَلَاثًا، فَقَالَ الْآخَرُ: إِنْ كَانَ فِيهِ كَمَا قُلْتَ فَأَمْرَأَتُهُ طَالِقٌ ثَلَاثًا، فَذَهَبَا إِلَى مَوْلَى الْعَبْدِ وَهُوَ الْمُقَيَّدُ فَقَالَا لَهُ: إِنَّا حَلَفْنَا عَلَى كَذَا وَكَذَا فَحَلَّ قَيْدَ غُلامِكَ حَتَّى نَزِنَهُ، فَقَالَ مَوْلَى الْعَبْدِ: إِمْرَأَتُهُ طَالِقٌ إِنْ حَلَلْتُ قَيْدَ غُلامِي، فَأَرْسَلْتُمَا إِلَى عُمَرَ فَقَضُوا عَلَيْهِ الْقِصَّةَ فَقَالَ عُمَرُ: مَوْلَاهُ أَحَقُّ بِهِ إِذْ هَبُوا بِهِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ لَعَلَّهُ يَكُونُ عِنْدَهُ فِي هَذَا شَيْءٍ. فَاتُوا عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَضُوا عَلَيْهِ الْقِصَّةَ، فَقَالَ: مَا أَهْوَنَ هَذَا، فَدَعَا بِجَفْنَةٍ وَأَمَرَ بِقَيْدِهِ فَشَدَّ فِيهِ حَيْظًا وَأَدْخَلَ رِجْلَيْهِ وَالْقَيْدَ فِي الْجَفْنَةِ، ثُمَّ صَبَّ عَلَيْهِ الْمَاءَ حَتَّى امْتَلَأَتْ، ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ارْفَعُوا الْقَيْدَ فَرَفَعُوا الْقَيْدَ حَتَّى أُخْرِجَ مِنَ الْمَاءِ

۳۲۴۶- در روایت عمرو بن شمر از جعفر بن غالب اسدی که بیکی از روایت می‌رساند گوید: دو تن از مسلمانان در زمان عمر بن خطاب همینطور که در کنار یکدیگر نشسته بودند مردی از جلویشان رد شد که پای در بند زنجیر داشت. یکی از آن دو گفت: اگر وزن این زنجیر فلان مقدار نبود زوجه‌ام سه طلاقه باشد و دیگری نیز گفت: اگر آن مقدار که تو گفتی بود همسر من سه طلاقه باشد، پس هر دو نزد صاحب آن غلام فراری که در زنجیر بود رفتند و قصه خود را بازگفتند و گفتند: که ما هر دو چنین قسم خوردیم، این زنجیر را از پای غلام باز کن تا آنرا وزن کرده تکلیفمان روشن شود، مولای غلام نیز گفت: زوجه‌ام مطلقه باشد اگر این بند از غلام بگیرم، کار دشوار شد و حکایت را نزد خلیفه عمر بردند و چاره خواستند، عمر گفت: اختیار غلام با مولایش باشد حکم را نزد علی بن ابی طالب ببرید تا او چه دستور دهد شاید راهی را او در این مسأله بداند، پس نزد علی علیه السلام آمدند و قضیه را بازگفتند، حضرت فرمود: اینکه بسیار آسانست لاوک (طشت) و ریسمانی بیاورید، چون آوردند، فرمود: ریسمان را در یکی از حلقه‌های زنجیر کرده، ببندید بعد پای این مرد را با همان زنجیر در لاوک نهاده آب بر آن بریخت تا پر کرد بعد ریسمان را گرفته آهسته با زنجیر از آب

فَلَمَّا أُخْرِجَ نَقَصَ الْمَاءُ، ثُمَّ دَعَا بِزُبُرِ الْحَدِيدِ فَأَرْسَلَهُ فِي الْمَاءِ حَتَّى تَرَاجَعَ الْمَاءُ إِلَى مَوْضِعِهِ وَالْقَيْدُ فِي الْمَاءِ ثُمَّ قَالَ: زِنُوا هَذَا الزُّبُرَ فَهَوَ وَزْنُهُ».

قَالَ مُصَنَّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - إِنَّمَا هَدَى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى مَعْرِفَةِ ذَلِكَ لِيُخَلِّصَ بِهِ النَّاسَ مِنْ أَحْكَامٍ مَنْ يُجِزُ الطَّلَاقَ بِالْيَمِينِ.

۳۲۴۷- وَرَوَى أَحْمَدُ بْنُ عَائِدٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

«فِي رَجُلَيْنِ مَمْلُوكَيْنِ مُفَوَّضٍ إِلَيْهِمَا يَشْتَرِيَانِ وَيَبِيعَانِ بِأَمْوَالِ مَوَالِيهِمَا فَكَانَ بَيْنَهُمَا كَلَامٌ فَأَقْتَتَلَا فَخَرَجَ هَذَا يَتَعَدُّ إِلَى مَوْلَى هَذَا، وَهَذَا إِلَى مَوْلَى هَذَا وَهُمَا فِي السُّوَّةِ

بیرون کشید و بنگریست آب تا چه حد در ظرف پائین آمده است آنوقت وزنه آهنی خواست و در آب لاوک نهاد تا آب به جای اول خود بازگشت (زمانی که قید و زنجیر در آب بود) بعد فرمود وزنه هایی که در آب نهاده اید معین کنید که آنمقدار وزن زنجیر خواهد بود.

شیخ صدوق - ره - مؤلف این کتاب پس از نقل این قضیه گوید: مراد آن حضرت آن بود که راه رهائی از حکم کسانی که طلاق را به چنین سوگندها جایز می دانند ب مردم بیاموزد و الا طلاق به قسم اصلاً باطل بوده است.

شرح: «در مذهب ما طلاق به قسم باطل است و همچنین سه طلاق در یک مجلس و منظور تعیین وزن زنجیر در چنین شرائطی است نه مسأله صحت طلاق و عدم آن».

۳۲۴۷- احمد بن عائد از ابوسلمه روایت کند: از امام صادق علیه السلام

سؤال شد که دو مرد مملوک یعنی غلام زر خرید که هر یک از جانب ارباب خود در خرید و فروش اختیار تام داشتند و با مال اربابشان دادوستد می کردند میانشان نزاعی رخ داد و کار به زدو خورد کشید پس هر یک بسوی ارباب آن دیگری شتافت و غلامش را خریداری کرد یعنی این، غلام آن یک را و آن، غلام این یک را از صاحبانشان خریدند، و بعد هر یک گریبان دیگری را گرفت و گفت تو غلام منی،

سَوَاءٌ فَاشْتَرَيْتُ هَذَا، مِنْ مَوْلَىٰ هَذَا الْعَبْدِ وَذَهَبَ هَذَا فَاشْتَرَىٰ هَذَا مِنْ مَوْلَاهُ، وَجَاءَ هَذَا وَأَخَذَ بِتَلْبِيبِ هَذَا وَأَخَذَ هَذَا بِتَلْبِيبِ هَذَا، وَقَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِصَاحِبِهِ: أَنْتَ عَبْدِي قَدْ اشْتَرَيْتُكَ قَالَ: يُحْكَمُ بَيْنَهُمَا مِنْ حَيْثُ افْتَرَقَا فَيُذْرَعُ الطَّرِيقُ فَأَيُّهُمَا كَانَ أَقْرَبَ فَأَلْذِي أَخَذَ فِيهِ هُوَ الَّذِي سَبَقَ الَّذِي هُوَ أَبْعَدُ، وَإِنْ كَانَ سَوَاءً فَهُمَا رَدٌّ عَلَىٰ مَوَالِيهِمَا».

۳۲۴۸- وَ فِي رِوَايَةِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ قَالَ: «اسْتَوْذَعَ رَجُلَانِ امْرَأَةً وَدَيْعَةً وَقَالَا لَهَا: لَا تَدْفَعِي إِلَىٰ وَاحِدٍ مِّنَّا حَتَّىٰ نَجْتَمِعَ عِنْدَكَ، ثُمَّ انْطَلَقَا فَعَابَا فَجَاءَ أَحَدُهُمَا إِلَيْهَا وَقَالَ: أَعْطِينِي وَدَيْعَتِي فَإِنَّ صَاحِبِي قَدْ مَاتَ، فَأَبَتْ حَتَّىٰ كَثُرَ اخْتِلَافُهُ إِلَيْهَا ثُمَّ أَعْطَتْهُ، ثُمَّ جَاءَ الْآخَرُ فَقَالَ: هَاتِي وَدَيْعَتِي، قَالَتْ: أَخَذَهَا صَاحِبُكَ وَذَكَرَ أَنَّكَ قَدَّمْتَ فَارْتَفَعَا إِلَىٰ عُمَرَ فَقَالَ لَهَا عُمَرُ: مَا أَرَاكَ إِلَّا وَقَدْ ضَمِنْتَ؟ فَقَالَتِ الْمَرْأَةُ: اجْعَلْ عَلَيَّا عَلَيْهِ السَّلَامُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، فَقَالَ لَهُ: أَفْضِ

من تو را از صاحبیت خریده ام و دیگری نیز همین را گفت و او را زرخرید صاحب خویش دانست، اکنون تکلیف چیست؟ امام علیه السلام فرمود: از آنجائیکه حرکت کرده و بسوی ارباب یکدگر رفته اند اندازه گیری کنند هر کدام نزدیکتر بود معلوم است که معامله او زودتر انجام شده و حکم علیه دیگریست، و چنانچه راه میان هر دو یک اندازه بود هر دو معامله باطل است و هر یک بنده ارباب اول خویش خواهد بود.

۳۲۴۸- در روایت ابراهیم بن محمد ثقفی است که گوید: دو مرد نزد بانویی ودیعه ای نهادند و گفتند به هیچیک از ما تنها مده مگر آنکه هر دو با هم باشیم، پس رفتند و غایب شدند و پس از چندی یکی از آن دو آمد و گفت رفیقم از دنیا رفت خواهش می‌کنم ودیعه ما را برگردان، زن نپذیرفت و رفت و آمد مرد نزد وی زیاد شد زن ناچار برای دفع شر ودیعه را باو داد. پس از آن دیگری پیدا شد و تقاضای رد ودیعه کرد، زن گفت: رفیق آمد و اظهار کرد که تو از دنیا رفته ای و آن را گرفت، دادخواهی را نزد عمر بردند. عمر بزن گفت: من نظری جز اینکه تو ضامنی نمی‌دهم. زن گفت: علی را بین ما حاکم قرار ده، عمر رو به علی علیه السلام کرده و گفت: تو

بِتَّهْمَا، فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذِهِ الْوَدِيعَةُ عِنْدَهَا وَقَدْ أَمَرْتُهَا أَلَّا تَدْفَعَهَا إِلَيَّ
وَاحِدٍ مِنْكُمْ حَتَّى تَجْتَمِعَا عِنْدَهَا فَأَبْتِنِي بِصَاحِبِكَ وَلَمْ يُضْمَنْهَا، وَقَالَ عَلِيُّ
عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّمَا أَرَادَا أَنْ يَذْهَبَا بِمَالِ الْمَرْأَةِ».

۳۲۴۹- وَرَوَى عَاصِمُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ
عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى عَهْدِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَارِيَتَانِ قَوْلَدَتَا جَمِيعاً فِي
لَيْلَةٍ وَاحِدَةٍ إِخْدَاهُمَا إِنثًا وَالْأُخْرَى بِنْتًا فَعَمَدَتْ صَاحِبَةَ الْإِبْتَةِ فَوَضَعَتْ ابْنَتَهَا فِي
الْمَهْدِ الَّذِي كَانَ فِيهِ الْإِبْنُ وَأَخَذَتْ ابْنَتَهَا، فَقَالَتْ صَاحِبَةُ الْإِبْتَةِ: الْإِبْنُ إِثْنِي،
وَقَالَتْ صَاحِبَةُ الْإِبْنِ: الْإِبْنُ إِثْنِي، فَتَحَاكَمَا إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَمَرَ
أَنْ يُوزَنَ لَبْنُهُمَا، وَقَالَ: أَتَيْتُهُمَا كَانَتْ أَثْقَلَّ لَبْنًا فَالِإِبْنُ لَهَا».

میان این دو حکم کن. علی علیه السلام فرمود: امانت اکنون نزد او موجود است (و
بنابر روایت کافی «امانت اکنون نزد من است» یعنی بفرض) ولی شرط شا این بوده
که هر دو با هم مراجعه کنید و ودیعه را بستانید اکنون توتنها هستی برو همراه دوستت
بازگرد تا امانت را پس بگیری و الآن او به توتنها بدهی ندارد و ضامن چیزی نیست.
چون مرد مایوس شد، بیرون رفت. امام علیه السلام فرمود: در نظر داشتند که مالی از
این زن به یغما برند.

۳۲۴۹- عاصم بن حمید از محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام روایت کرده
که فرمود: در زمان امیرمؤمنان مردی دو کنیز داشت که هر دو حامله بودند و در یکشب
زائیدند یکی پسر آورد و دیگری دختر، صاحب دختر، کودک خویش را با پسر آن
دیگر عوض کرد و در گهواره او خوابانید و پسر را بجای دختر خود بیژد. سپس آنکه
دختر زائیده بود ادعا کرد که فرزند من پسر بوده و کودک از آن من است و مادر پسر
هم ادعا می کرد پسر مال من است و قضاوت را نزد علی علیه السلام بردند، حضرت
فرمود: مقدار شیر هر بار هر کدام را وزن کنند، هر کدام از حیث وزن سنگینتر بود پسر
از آن اوست.

۳۲۵۰- وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «ضَرَبَ رَجُلٌ رَجُلًا فِي هَامِيَةِ عَلِيٍّ
عَهْدِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَدْعَى الْمَضْرُوبُ أَنَّهُ لَا يُبْصِرُ بَعِيْتِيهِ شَيْئًا، وَأَنَّهُ لَا
يَسْمُ رَائِحَةَ، وَأَنَّهُ قَدْ حَرَسَ فَلَا يَنْطِقُ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنْ كَانَ
صَادِقًا فَقَدْ وَجَبَتْ لَهُ ثَلَاثُ دِيَاتِ النَّفْسِ، فَقِيلَ لَهُ: وَكَيْفَ يَسْتَبِينُ ذَلِكَ مِنْهُ
يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى نَعْلَمَ أَنَّهُ صَادِقٌ؟ فَقَالَ: أَمَا مَا ادَّعَاهُ فِي عَيْتِيهِ وَأَنَّهُ لَا يُبْصِرُ
بِهِمَا فَإِنَّهُ يَسْتَبِينُ ذَلِكَ بِأَنْ يُقَالَ لَهُ: ارْتَفِعْ عَيْتِيكَ إِلَى عَيْنِ الشَّمْسِ فَإِنْ كَانَ صَحِيحًا
لَمْ يَتَمَالِكْ إِلَّا أَنْ يُغْمِضَ عَيْتِيهِ وَإِنْ كَانَ صَادِقًا لَمْ يُبْصِرْ بِهِمَا وَبَقِيَتْ عَيْنَاهُ
مَفْتُوحَتَيْنِ، وَأَمَا مَا ادَّعَاهُ فِي خِيَاشِيمِهِ وَأَنَّهُ لَا يَسْمُ رَائِحَةَ فَإِنَّهُ يَسْتَبِينُ ذَلِكَ بِحُرَاقِ
يُدْنِي مِنْ أَنْفِهِ فَإِنْ كَانَ صَحِيحًا وَصَلَتْ رَائِحَةُ الْحُرَاقِ إِلَى دِمَاعِهِ وَدَمَعَتْ عَيْنَاهُ
وَنَحَى بَرَأْسِيهِ، وَأَمَا مَا ادَّعَاهُ فِي لِسَانِهِ مِنَ الْحَرَسِ وَأَنَّهُ لَا يَنْطِقُ فَإِنَّهُ يَسْتَبِينُ ذَلِكَ
بِإِبْرَةِ تُضْرَبُ عَلَى لِسَانِهِ فَإِنْ كَانَ يَنْطِقُ خَرَجَ الدَّمُ أَحْمَرَ، وَإِنْ كَانَ لَا يَنْطِقُ خَرَجَ

۳۲۵۰- از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: مردی در زمان
امیرالمؤمنین بر سر شخصی کوبید و مرد مزبور ادعا کرد که بینائی اش را از دست داده
است و بوئی را نیز نمی شنود و زبانش هم از کار افتاده است و قدرت سخن گفتن نیز
ندارد، امیرالمؤمنین فرمود: اگر راست بگوید باید سه بار دیه تمام بدو داده شود.
پرسیدند از کجا روشن کنیم که او راستگو است یا خلاف می گوید؟ حضرت فرمود:
اما اینکه ادعا می کند نمی بیند باین صورت مشخص می شود که باو بگوئید بخورشید
بنگردد، اگر چشمانش سالم باشد نخواهد توانست به چشمه خورشید بنگرد مگر اینکه
مرتب چشمانش برهم می خورد و چنانچه راست بگوید چشمانش بدون هیچگونه
برهم خوردن به چشمه خورشید باز خواهد ماند، و اما اینکه ادعا کرده که بوئی
نمی شنود سوخته چخماق به بینی او نزدیک سازند چنانچه سالم باشد بوی سوختگی
بدماغ او خواهد رسید و چشمانش اشک آلود خواهد گشت و سر خود را بناچار بسوئی
خواهد کشید، و اینکه گوید زبانش بند آمده و نمی تواند سخن بگوید، سوزنی بر زبان
او بزنید اگر خون سرخ بیرون جست زبانش سالم است و اگر خون سیاه بیرون آمد

الدَّمُ أَسْوَدَ».

۳۲۵۱- وَ رَوَى سَعْدُ بْنُ طَرِيفٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ: «أَتَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ بِجَارِيَةٍ فَشَهِدَ عَلَيْهَا شُهُودًا أَنَّهُا بَغَتْ، وَ كَانَ مِنْ قِصَّتِهَا أَنَّهُا كَانَتْ يَتِيمَةً عِنْدَ رَجُلٍ وَ كَانَ لِلرَّجُلِ امْرَأَةٌ وَ كَانَ الرَّجُلُ كَثِيرًا مَا يَغِيبُ عَنْ أَهْلِهِ فَشَبَّتِ الْيَتِيمَةَ، وَ كَانَتْ جَمِيلَةً فَتَخَوَّفَتِ الْمَرْأَةُ أَنْ يَتَرَوَّجَهَا زَوْجُهَا إِذَا رَجَعَ إِلَى مَثَرِهِ فَدَعَتْ بِنِسْوَةٍ مِنْ جِيرَانِهَا فَأَمْسَكْتُهَا ثُمَّ اقْتَضَتْهَا بِأَضْبَعِهَا فَلَمَّا قَدِمَ زَوْجُهَا سَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنِ الْيَتِيمَةِ، فَرَمَتْهَا بِالْفَاحِشَةِ وَ أَقَامَتِ الْبَيْتَةَ مِنْ جِيرَانِهَا عَلَى ذَلِكَ، قَالَ: فَرَفَعَ ذَلِكَ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَلَمْ يَدْرِ كَيْفَ يَقْضِي فِي ذَلِكَ، فَقَالَ لِلرَّجُلِ: إِذْهَبْ بِهَا إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، فَأَتَوْا عَلِيًّا وَ قَصُّوا عَلَيْهِ الْقِصَّةَ، فَقَالَ لِامْرَأَةِ الرَّجُلِ: أَلَيْكَ بَيْتَةٌ؟ قَالَتْ: نَعَمْ هُوَ لِأَجْلِ جِيرَانِي يَشْهَدُونَ عَلَيْهَا بِمَا أَقُولُ، فَأَخْرَجَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ السَّيْفَ مِنْ عُنُقِهِ وَ طَرَحَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ أَمَرَ بِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنَ الشُّهُودِ، فَأَذْخَلَتْ بَيْتًا ثُمَّ

راست می گوید.

۳۲۵۱- سعد بن طریف از قول اصبع بن نباته روایت می کند که: دخترکی را به نزد عمر آوردند و شاهدان شهادت دادند که وی زنا داده است، و قصه از این قرار بود که این دخترک یتیم در خانه مردی که سرپرستی او را پذیرفته بود زندگی می کرد که زیاد به مسافرت می رفت، دختر یتیم بزرگ شد و چون زیباروی بود همسر مرد ترسید که چون شوهرش از سفر بازگردد او را بزنی بگیرد لذا تدبیری اندیشید و زانی را از همسایگان بمنزل خویش دعوت کرد و دخترک را نگاه داشتند تا آن زن با انگشت خویش بکارت دخترک را برداشت، پس هنگامیکه شوهرش از سفر بازگشت از حال دختر پرسید، زن گفت: قصه اش اینست که زنا کرده است و همسایگان را شاهد آورد، و این قضیه را به نزد عمر بن الخطاب بردند، حکم مسأله برایش روشن نشد لذا به علی بن ابی طالب ارجاع نمود، او را نزد علی علیه السلام بردند و قصه را بازگفتند، حضرت از همسر آن مرد پرسید: آیا دلیلی بر این مدعا داری؟ زن گفت: آری، همسایگان همه شاهدند، حضرت شمشیر از غلاف بیرون کشید و در مقابل نهاد، آنگاه امر کرد

دَعَا بِمَرْأَةِ الرَّجُلِ فَأَدَارَهَا بِكُلِّ وَجْهِ فَأَبَتْ أَنْ تَزُولَ عَنْ قَوْلِهَا فَرَدَّهَا إِلَى الْبَيْتِ الَّذِي كَانَتْ فِيهِ، ثُمَّ دَعَا بِأَخِي الشُّهُودِ وَجَنَّا عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَقَالَ لَهَا: أُنْعِرِينِي أَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَهَذَا سَيْفِي وَقَدْ قَالَتِ امْرَأَةُ الرَّجُلِ مَا قَالَتْ وَرَجَعَتْ إِلَى الْحَقِّ وَأَعْظَمْتُهَا الْأَمَانَ فَأَصْدُقْنِي وَإِلَامَلْتُ سَيْفِي مِنْكَ، فَالْتَفَتَتِ الْمَرْأَةُ إِلَى عَلِيٍّ فَقَالَتْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ الْأَمَانَ عَلَى الصِّدْقِ؟ فَقَالَ لَهَا عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَاصْذُقِي، فَقَالَتْ: لَا وَاللَّهِ مَا زَنَيْتِ الْبَيْتِمَةَ وَلَكِنَّ امْرَأَةَ الرَّجُلِ لَمَارَاتُ حُسْنِهَا وَجَمَالِهَا وَهَيْبَتِهَا خَافَتْ فَسَادَ زَوْجِهَا فَسَقَتْهَا الْمُسْكِرَ، وَدَعَيْنَا فَأَمْسَكْنَاهَا فَأَقْتَضَتْهَا بِإِضْبَاعِهَا، فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ أَنَا أَوْلَى مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الشُّهُودِ إِلَّا دَانِيَالَ ثُمَّ حَدَّ الْمَرْأَةَ حَدَّ الْقَازِفِ وَأَلْزَمَهَا وَمَنْ سَاعَدَهَا عَلَى إِفْتِضَاضِ الْبَيْتِمَةَ

که هر یک از شاهدان را به اطاق جداگانه ببرند، آنوقت عیال مرد را طلبید و از هر دری با وی سخن گفت و زن جز همان حرف اول را بازنگفت و هرچه غیر آنرا رد کرد، پس حضرت فرمان داد او را به اطاق اولش بازگردانند. بعد یکتن دیگر از شاهدان را طلبید و خود به زانوشست و رو به شاهد نموده فرمود: آیا مرا می شناسی من علی بن ابی طالبم و این شمشیر من است؟ همسر آن مرد هرچه بود گفت، و به حق بازگشت و من او را امان دادم پس تو هم راست بگویی و الا شمشیرم را از خونت رنگین می سازم، زن رو به علی علیه السلام (یا به عمر) کرده گفت: یا امیرالمؤمنین راست را می گویم و امان می طلبم. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: راست بگویی، زن گفت: نه بخدا سوگند این دخترک یتیم کار زشت نکرده است اما زن آن مرد چون جمال و قامت این دختر را دید بر شوهر خود ترسید مبادا به فساد افتد پس دختر را شراب نوشانید و وی را مست ساخت و ما را صدا زد تا او را نگاه داریم و خود با انگشت بکارت او را برداشت. سخن که به اینجا رسید علی علیه السلام صدا به تکبیر بلند کرد و دوبار الله اکبر گفت و فرمود: من اولین کسی هستم که پس از دانیال میان شاهدان جدائی افکندم، سپس زن را حد قذف (نسبت ناروای ناموسی به کسی دادن) زد و او و دیگر زنانرا که در این عمل زشت و جنایت شرکت کرده بودند به دادن چهارصد

المَهْرُ لَهَا أَرْبَعُ مِائَةِ دِرْهَمٍ، وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَزَوْجِهَا وَزَوْجَةَ الْيَتِيمَةِ، وَسَاقَ عَنْهُ
الْمَهْرَ إِلَيْهَا مِنْ مَالِهِ.

فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: فَحَدَّثْنَا يَا أَبَا الْحَسَنِ بِحَدِيثِ دَانِيَالِ النَّبِيِّ
عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: إِنَّ دَانِيَالَ كَانَ غُلَامًا يَتِيمًا لَا أَبَ لَهُ وَلَا أُمَّ، وَإِنَّ امْرَأَةً مِنْ
بَنِي إِسْرَائِيلَ عَجُوزًا ضَمَّتْهُ إِلَيْهَا وَرَبَّتْهُ وَإِنَّ مَلِكًا مِنْ مُلُوكِ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ لَهُ
قَاضِيَانِ، وَكَانَ لَهُ صَدِيقٌ وَكَانَ رَجُلًا صَالِحًا، وَكَانَتْ لَهُ امْرَأَةٌ جَمِيلَةٌ وَكَانَ
يَأْتِي الْمَلِكَ فَيَحَدِّثُهُ، فَاحْتَاَجَ الْمَلِكُ إِلَى رَجُلٍ يَتَعَثُّ فِي بَعْضِ أُمُورِهِ فَقَالَ
لِلْقَاضِيَيْنِ: اخْتَارَا لِي رَجُلًا أُبْعَثُهُ فِي بَعْضِ أُمُورِي، فَقَالَا: فُلَانٌ، فَوَجَّهَهُ الْمَلِكُ،
فَقَالَ الرَّجُلُ لِلْقَاضِيَيْنِ أَوْصِيكُمَا بِامْرَأَتِي خَيْرًا، فَقَالَا: نَعَمْ فَخَرَجَ الرَّجُلُ وَكَانَ
الْقَاضِيَانِ يَأْتِيَانِ بَابَ الصَّدِيقِ فَعَشَقَا امْرَأَتَهُ فَرَاوَدَاهَا عَنْ نَفْسِهَا فَأَبَتْ عَلَيْهِمَا فَقَالَا

درهم مهر محکوم و ملزم ساخت، وزن و مرد را از هم جدا کرد، و دخترک را به همسری
آن مرد درآورده و از مال مرد برای او مهر قرار داد.

پس عمر بن الخطاب توضیح حدیث دانیال پیغمبر را از حضرتش تقاضا نمود و
حضرت فرمود: آری، دانیال کودک یتیمی بود که پدر و مادر نداشت و پیرزنی عجز
کفالت و سرپرستی وی را بعهده گرفت و او را پرورش داد، و از سوی دیگر پادشاهی
از پادشاهان بنی اسرائیل دو قاضی داشت، و نیز دوستی بسیار صالح و نیکوروش داشت
که دارای زوجه‌ای بسیار زیبا بود و گاهگاه نزد پادشاه می‌آمد و با او صحبت
می‌داشت، تا اینکه پادشاه نیازمند به مردی شد که بتواند در بعضی از جاها امور را به
او بسپارد، از اینرو با آن دو تن قاضی این موضوع را در میان گذاشت و از آنها چنین
کسی را خواست. آنها هر دو یک‌زبان همان مرد صالح را معرفی کردند، پادشاه پذیرفت
و مرد صالح را بدان سوی فرستاد مرد در هنگام رفتن هر دو قاضی را بر مواظبت از
همسرش سفارش کرد، هر دو پذیرفتند و چون مرد رهسپار مقصد شد هر روز بمنزل آمد
گذر کرده احوال عیال وی را می‌پرسیدند و کم کم عشق آن زن در دل آن دو افتاد و
با وی در میان نهادند زن ابا کرد و تندى نشان داد، بدو گفتند: اگر امتناع ورزی ما

لَهَا: إِنَّ لَمْ تَفْعَلِي شَهِدْنَا عَلَيْكَ عِنْدَ الْمَلِكِ بِالزُّنَا لِيَرَجِمَكَ، فَقَالَتْ: إِفْعَلَا مَا شِئْتُمَا فَآتِيَا الْمَلِكَ، فَشَهِدَا عَلَيْهَا أَنَّهَا بَغَتْ وَكَانَ لَهَا ذِكْرٌ حَسَنٌ جَمِيلٌ، فَدَخَلَ الْمَلِكُ مِنْ ذَلِكَ أَمْرٌ عَظِيمٌ اشْتَدَّ غَمُّهُ وَكَانَ بِهَا مُعْجَبًا فَقَالَ لَهُمَا: إِنَّ قَوْلَكُمَا مَقْبُولٌ فَأَجْلَوْهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ ارجموها، وَنَادَى فِي مَدِينَتِهِ اخْضُرُوا قَتْلَ فُلَانَةَ الْعَابِدَةَ فَإِنَّهَا قَدْ بَغَتْ وَقَدْ شَهِدَ عَلَيْهَا الْقَاضِيَانِ بِذَلِكَ فَأَكْثَرَ النَّاسُ الْقَوْلَ فِي ذَلِكَ فَقَالَ الْمَلِكُ لوزيره: مَا عِنْدَكَ فِي هَذَا حِيلَةٌ؟ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا عِنْدِي فِي هَذَا شَيْءٌ.

فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الثَّلَاثَ رَكِبَ الْوَزِيرُ وَهُوَ آخِرُ أَيَّامِهَا، فَإِذَا هُوَ بِعِلْمَانٍ عُرَاةٍ يَلْعَبُونَ، وَفِيهِمْ دَانِيَالُ فَقَالَ دَانِيَالُ: يَا مَعْشَرَ الصَّبِيَانِ تَعَالَوْا حَتَّى أَكُونَ أَنَا الْمَلِكُ وَتَكُونَ أَنْتَ يَا فُلَانٌ فُلَانَةَ الْعَابِدَةَ وَيَكُونُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ الْقَاضِيَيْنِ الشَّاهِدَيْنِ عَلَيْهَا ثُمَّ جَمَعَ تُرَابًا وَجَعَلَ سِنْفًا مِنْ قَضَبٍ، ثُمَّ قَالَ لِلْعِلْمَانِ: خُذُوا بِيَدِ هَذَا فَتَحُوهُ إِلَى

علیه تو شهادت بعمل منافی عفت نزد سلطان خواهیم داد تا حکم رجم و سنگسار تو را صادر نماید، زن گفت: هر چه می خواهی انجام دهی، قاضیان نزد پادشاه رفته شهادت به زنا کاری آن زن دادند و او نیز نزد شاه دارای آبرو و حُسن سیرت و رفتار پاک بود، شاه بسیار در فکر فرورفت و اندوهش افزون شد چون بپاکی زن بسیار ایمان داشت بناچار به دو قاضی گفت: کلام شما مورد قبول است لکن سه روز مهلت دهید تا ترتیب رجم و سنگسار او را بدهم، و در شهرش جارچی ندا کرد که مردم برای رجم فلان زن پارسا در فلان روز گردآید که قاضیان علیه او شهادت بزنا می دادند و حرف در بین مردم منتشر شد و هر کس چیزی می گفت، پادشاه با وزیرش در مورد پیدا کردن چاره ای برای روشن شدن درستی و نادرستی این موضوع مشورت کرد، وزیر گفت: نه، بخدا سوگند که چاره و حیلۀ ای سراغ ندارم. این گذشت تا روز سوم شد و این آخرین روز مهلت بود که وزیر سوار شد و از کوچه ها می گذشت ناگهان چشمش بکودکانی افتاد که پابرنه مشغول بازی بودند و دانیال در میان آنها بود و با صدای بلند کودکان را خواند و گفت: بیایید تا من پادشاه شوم و به یکی دیگر گفت: تو آن زن پارسا باش و فلانی و فلانی آن دو قاضی شاهد، آنگاه خاکها را جمع کرد و بلندید

مَوْضِعَ كَذَا - وَالْوَزِيرُ وَاقِفٌ - وَخُذُوا هَذَا فَتَنُوهُ إِلَى مَوْضِعِ كَذَا، ثُمَّ دَعَا بِأَحَدِهِمَا فَقَالَ: قُلْ حَقًّا فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تَقُلْ حَقًّا قَتَلْتُكَ، قَالَ: نَعَمْ - وَالْوَزِيرُ يَسْمَعُ - فَقَالَ لَهُ: بِمِ تَشْهَدُ عَلَيَّ هَذِهِ الْمَرْأَةُ؟ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّهَا زَنَتْ، قَالَ: فِي أَيِّ يَوْمٍ؟ قَالَ: فِي يَوْمِ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: فِي أَيِّ وَقْتٍ؟ قَالَ: فِي وَقْتِ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: فِي أَيِّ مَوْضِعٍ؟ قَالَ: فِي مَوْضِعِ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: مَعَ مَنْ؟ قَالَ: مَعَ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ، فَقَالَ: رُدُّوا هَذَا إِلَى مَكَانِهِ، وَهَاتُوا الْآخَرَ، فَرَدُّوهُ وَجَاوُوا بِالْآخَرِ فَمَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ فَخَالَفَ صَاحِبَهُ فِي الْقَوْلِ، فَقَالَ دَانِيَالُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ شَهِدَا عَلَيْهَا بِنُورٍ، ثُمَّ نَادَى فِي الْغُلَامِينَ أَنَّ الْقَاضِيَيْنِ شَهِدَا عَلَيَّ فُلَانَةَ بِالزُّورِ فَأَحْضَرُوا قَتْلَهُمَا، فَذَهَبَ الْوَزِيرُ إِلَى الْمَلِكِ مُبَادِرًا فَأَخْبَرَهُ بِالْخَبْرِ فَبَعَثَ الْمَلِكُ إِلَى الْقَاضِيَيْنِ فَأَحْضَرَهُمَا ثُمَّ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا، وَفَعَلَ بِيَهُمَا كَمَا فَعَلَ دَانِيَالُ بِالْغُلَامَيْنِ فَأَخْتَلَفَا كَمَا اخْتَلَفَا، فَنَادَى فِي

بساخت و از چوب نی شمشیری در دست گرفت و بکودکان گفت: دست این (آنکه قاضی شده) را بگیرید و در گوشه‌ای پنهانش سازید - و شخص وزیر اکنون ناظر قضیه است - و باز دستور داد آن قاضی دیگر را هم در جای دیگری پنهان نمودند. آنگاه یکی از آن دورا خواست و گفت: تو باید راست بگوئی و الا گردنت را با این شمشیر خواهم زد، گفت: راست خواهم گفت - وزیر اکنون مشغول شنیدن است - دانیال گفت: به چه شهادت می دهی بر این زن؟ گفت: شهادت می دهم که زنا داده است. گفت: در چه روز؟ جواب داد: در فلان روز و فلان ساعت، پرسید: در کجا؟ گفت: در فلانجا و فلان محل، پرسید: با چه کسی؟ گفت: با فلانی پسر فلانی، دستور داد او را به جای خویش بازگردانید و دیگری را حاضر کنید او را به مکان اول برده و دیگری را آوردند پس سؤالات را یکی پس از دیگری از این دو می نمود و جوابها مخالف هم بود و همه شنیدند و دانیال فریاد زد «الله اکبر، الله اکبر» اینان شهادت بدروغ دادند، سپس دانیال در میان کودکان فریاد زد که: «قاضیان شهادت دروغ درباره آن زن داده اند فردا همه برای سیاست قاضیان دروغگو حاضر شوید»، وزیر که این ماجری را دید خود را به سلطان رسانید و قصه را از ابتدا تا انتها برای سلطان بازگو

النَّاسِ وَأَمَرَ بِقَتْلِهِمَا».

۳۲۵۲- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «وُجِدَ عَلِيٌّ عَاهِدُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ رَجُلٌ مَذْبُوحٌ فِي خِرْبَةِ وَهْنَاكَ رَجُلٌ بِيَدِهِ سِكِّينٌ مُلَطَّخٌ بِالدِّمِّ فَأُخِذَ لِوَيْتِي بِهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَقْرَأَهُ أَنَّهُ قَتَلَهُ، فَاسْتَقْبَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُمْ: خَلَوْا عَنِّي هَذَا فَإِنَّا قَاتِلُ صَاحِبِكُمْ فَأُخِذَ أَيْضاً وَأَتَيْتَنِي بِهِ مَعَ صَاحِبِهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمَّا دَخَلُوا قَصَّوْا عَلَيَّ الْقِصَّةَ، فَقَالَ لِلْأَوَّلِ: مَا حَمَلَكَ عَلَى الْإِفْرَارِ؟ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي رَجُلٌ قَصَابٌ وَقَدْ كُنْتُ ذَبَحْتُ شاةً بِجَنْبِ الْخِرْبَةِ فَأَعْجَلَنِي الْبَوْلُ، فَدَخَلْتُ الْخِرْبَةَ وَبِيَدِي سِكِّينٌ مُلَطَّخٌ بِالدِّمِّ فَأَخَذَنِي هَوْلًا وَقَالُوا: أَنْتَ قَتَلْتَ صَاحِبَنَا، فَقُلْتُ: مَا يُعْنِي عَنِّي الْإِنْكَارُ شَيْئاً وَهَهُنَا رَجُلٌ مَذْبُوحٌ وَأَنَا بِيَدِي سِكِّينٌ مُلَطَّخٌ بِالدِّمِّ فَأَقْرَرْتُ لَهُمْ أَنِّي قَتَلْتُهُ فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلْآخَرِ: مَا

کرد، پادشاه نیز قاضیان را حاضر ساخت و همانطور آنها را از هم جدا کرد و تک تک باز پرسى نمود و کذب آنها ظاهر شد و امر کرد تا هر دو را بکشتند.

۳۲۵۲- امام باقر علیه السلام فرمود: در زمان حکومت امیر مؤمنان علیه السلام جسد کشته‌ای را در خرابه‌ای یافتند در جایی که مردی با کارد خونین بر بالین او بود وی را دستگیر کردند تا نزد علی علیه السلام بیاورند و مرد هم گفت: من کشته‌ام در این هنگام شخص دیگری از راه رسید و گفت: این مرد را رها کنید، قاتل این کشته منم، او را هم دستگیر کردند و هر دو را نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند، و تمام قصه را بازگفتند، حضرت ببرد اولی گفت: چه چیز سبب شد که تو اقرار بکشتن او کردی؟ گفت: یا علی من مردی قصابم، در کنار خرابه گوسفندی ذبح کردم و به خرابه رفتم تا برای قضای حاجت بول کنم که مصادف با این قضیه شدم و با در دست داشتن کارد خونین و وضع ظاهرم هیچ چاره‌ای نداشتم و فایده‌ای در انکار نمی دیدم. ناچار شدم بگویم کار من است (تا از آزار قبل از اثبات جنایت در امان باشم). حضرت روبه دیگری کرده گفت: تو چه می‌گوئی؟ جواب داد: من او را کشته‌ام، حضرت فرمود: داورى را نزد پسر من ببرید تا او چه حکم کند، نزد حضرت مجتبی علیه السلام

تَقُولُ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا قَتَلْتُهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذْهَبُوا إِلَى الْحَسَنِ ابْنِي لِيَحْكَمْ بَيْنَكُمُ، فَذَهَبُوا إِلَيْهِ وَقَصُّوا عَلَيْهِ الْقِصَّةَ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَمَا هَذَا فَإِنْ كَانَ قَدْ قَتَلَ رَجُلًا فَقَدْ أَحْيَا هَذَا وَاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» لَيْسَ عَلَيَّ أَحَدٍ مِنْهُمَا شَيْءٌ وَتَخْرُجُ الدِّيَّةُ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ لِرِوَاةِ الْمَقْتُولِ».

۳۲۵۳- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «تَوَفِّي رَجُلٌ عَلَيَّ عَهْدَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَخَلَّفَ ابْنًا وَعَبْدًا فَأَدْعَى كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَنَّهُ الْإِبْنُ وَأَنَّ الْآخَرَ عَبْدٌ لَهُ، فَأَتَى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَتَحَاكَمَا إِلَيْهِ فَأَمَرَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ يَتَّقَبَ فِي حَائِطِ الْمَسْجِدِ ثُغْبَيْنِ، ثُمَّ أَمَرَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَنْ يُدْجِلَ رَأْسَهُ فِي ثَقْبٍ فَفَعَلَا، ثُمَّ قَالَ: يَا قَتْبَرُ جَرِّدِ السَّيْفَ وَأَسْرَ إِلَيْهِ لَا تَفْعَلْ مَا أَمَرْتُ بِهِ، ثُمَّ قَالَ:

رفته، واقعه را باز گفتند. فرمود: مرد اول که گناهی ندارد، اما قاتل، چون همانطور که یکی را کشته است دیگری را هم از مرگ نجات داده و خداوند هم می فرماید: «مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» هر کس کسی را از مرگ نجات دهد مانند آنستکه همه مردم را نجات داده است، پس بر هیچ یک از این دو چیزی نیست و از بیت المال دیه مقتول به اولیاء وی پرداخت شود.

شرح: «البتّه چون طبق قواعد، حقّ قصاص برای ولیّ دمّ باقی است باید روایت را حمل بر این کرد که ولی دم راضی به دیه شده باشد».

۳۲۵۳- و امام باقر علیه السلام فرمود: «در زمان علی علیه السلام مردی از دنیا رفت و یک پسر و یک غلام زر خرید از خود باقی گذاشت. پس از مرگ وی هر یک ادعا کردند که او فرزند و دیگری غلام او می باشد، پس به دادخواهی به نزد علی علیه السلام شدند، حضرت فرمود: در دیوار مسجد دو سوراخ به اندازه بیرون کردن سر هر یک باز کنند، بعد دستور فرمود هر یک سر خود را از سوراخی بیرون کنند، آنگاه به قنبر غلام خود فرمود: شمشیر خود را از غلاف بیرون کش (و آهسته و پنهانی به او گفت: امری که می کنم انجام مده) آنگاه فرمان داد: بزن گردن غلام را، غلام پس از

أَضْرَبَ عُنُقَ الْعَبْدِ، قَالَ: فَتَحَى الْعَبْدُ رَأْسَهُ فَأَخَذَهُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَقَالَ لِالْآخِرِ: أَنْتَ الْإِبْنُ، وَقَدْ أَعْتَقْتَ هَذَا وَجَعَلْتَهُ مَوْلَى لَكَ».

۳۲۵۴- وَ رَوَى عَمْرُو بْنُ شَابِثٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ: أُنْبِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِامْرَأَةٍ تَزَوَّجَهَا شَيْخٌ فَلَمَّا أَنْ وَاقَعَهَا مَاتَ عَلَى بَطْنِهَا، فَجَاءَتْ بِوَلَدٍ فَادَّعَى بَثْوَهُ أَنَّهَا فَجَرَتْ وَتَشَاهَدُوا عَلَيْهَا فَأَمَرَ بِهَا عُمَرُ أَنْ تُرْجَمَ فَمَرُّوا بِهَا عَلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَتْ: يَا ابْنَ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي مَظْلُومَةٌ وَهَذِهِ حُجَّتِي، فَقَالَ: هَاتِي حُجَّتَكَ، فَدَفَعَتْ إِلَيْهِ كِتَابًا فَقَرَأَهُ، فَقَالَ: هَذِهِ الْمَرْأَةُ تُعَلِّمُكُمْ بِيَوْمٍ تَزَوَّجَهَا وَيَوْمٍ وَاقَعَهَا وَكَيْفَ كَانَ جَمَاعُهُ لَهَا رُدُّوا الْمَرْأَةَ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَدِيدِ دَعَا عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِصِبْيَانٍ يَلْعَبُونَ أَتْرَابَ وَفِيهِمْ ابْنُهَا، فَقَالَ لَهُمْ: الْعَبَا، فَلَعَبُوا حَتَّى إِذَا أَلْهَاهُمْ اللَّعْبُ فَصَاحَ بِهِمْ فَقَامُوا وَقَامَ

شنیدن این کلام فوری سر خود را کشید و بدرون برد و غلام بودنش ثابت گشت، پس حضرت امیر علیه السلام به پسر فرمود من از ریختن خون این مرد گذشتم و این غلام را بتو بخشیدم.

۳۲۵۴- سعد بن طریف (که عامی می باشد) از اصبح بن نباته نقل کرده که زنی را نزد عمر آوردند که با پیرمردی ازدواج کرده بود و پیرمرد هنگام همبستری، روی سینه زن جان سپرده، و آن زن پس از حمل پسری آورده بود و اولاد مرد متوفی مدعی بودند که این پسر اولاد پدر آنها نیست و شهادانی بر این جریان معرفی کردند. عمر امر کرد که زن را سنگسار کنند، در راه به امیرالمؤمنین علیه السلام برخوردند زن به علی علیه السلام رو کرده گفت: یا علی بن ظلم شده و این دلیل منست، حضرت فرمود: آن چیست؟ زن نامه ای به حضرت داده آنرا بخواند و فرمود: این زن شما را از روز تزویج و وقت واقعه و چگونگی همبستری زوجش و همه قضیه آگاه می کند، اکنون او را بازگردانید، چون فردای آنروز شد حضرت آن کودک و سایر همسالانش را گردآورد و دستور داد نشسته بازی کنند و چون گرم بازی شدند صدا زد برخیزید و بایستید همگی برخاسته، ایستادند جز آن کودک که دستهای خود را بر زمین نهاد و بکمک دستها

الْغُلَامُ الَّذِي هُوَ ابْنُ الْمَرْأَةِ مُسَكِّناً عَلَى رَأْسِهِ، فَدَعَا بِهِ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَوَرَّثَهُ مِنْ أَبِيهِ، وَجَلَدَ إِخْوَتَهُ الْمُفْتَرِينَ حَدًّا حَدًّا، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ، كَيْفَ صَنَعْتَ؟ قَالَ: عَرَفْتُ ضَعْفَ الشَّيْخِ فِي تَكَاؤِ الْغُلَامِ عَلَى رَأْسِهِ».

۳۲۵۵ - وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «دَخَلَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْمَسْجِدَ فَاسْتَقْبَلَهُ شَابٌّ وَهُوَ يَبْكِي وَحَوْلَهُ قَوْمٌ يُسْكِتُونَهُ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا أَبْكَاكَ؟ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ شَرِيحاً قَضَى عَلَيَّ بِقَضِيَّةٍ مَا أَذْرِي مَا هِيَ إِنْ هُوَ لَاءِ النَّفَرِ خَرَجُوا بِأَبِي مَعَهُمْ فِي سَفَرِهِمْ فَرَجَعُوا وَلَمْ يَرْجِعْ أَبِي فَسَأَلْتُهُمْ عَنْهُ، فَقَالُوا: مَا، فَسَأَلْتُهُمْ عَنْ مَالِهِ فَقَالُوا: مَا تَرَكَ مَالاً فَقَدَّمْتُهُمْ إِلَى شَرِيحٍ فَاسْتَحْلَفَهُمْ، وَقَدْ عَلِمْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ أَبِي خَرَجَ وَمَعَهُ مَالٌ كَثِيرٌ، فَقَالَ لَهُمْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ازْجِعُوا قَرْدُ وَهُمْ جَمِيعاً وَالْفَتَى مَعَهُمْ إِلَى شَرِيحٍ، فَقَالَ لَهُ: يَا شَرِيحُ كَيْفَ قَضَيْتَ بَيْنَ هَوْلَاءِ؟ فَقَالَ، يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ادْعَى هَذَا الْغُلَامَ عَلَى هَوْلَاءِ النَّفَرِ

برخواست. پس حضرت اقوامش را خواست و او را جزء وارثان نمود و برادران او را که افترا به آن زن زده بودن حد مفتری زد، پس عمر پرسید: شما از کجا این مطلب را دانستید و این کار را کردید؟ فرمود: ضعف پدر را در برخاستن کودکش از زمین بکمک دستپایش، دیدم و شناختم.

شرح: «البتة عمل امیرالمؤمنین علیه السلام برای آن بود که راهی برای سقوط حکم پیدا کند و آن شبهه ای بود که از جهت ضعف آن فرزند بدست آورد تا قول او را با اعتبار خارجی تقویت کند و ایجاد شبهه نماید».

۳۲۵۵ - و از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: علی علیه السلام وارد مسجد شد، با جوانی روبرو شد که در حال گریستن بود و عده ای او را ساکت می کردند، حضرت پرسید: چرا گریه می کنی؟ گفت: یا علی، شریح قاضی حکمی کرده که من نمی دانم با آن چه کنم؟ پدر من با جماعتی به سفر رفت و همگی آنها سالم از سفر بازگشتند و پدرم بازنگشت، من سراغ پدرم را از آنها گرفتم گفتند: در راه فوت کرد، از اموالش پرسیدم گفتند: چیزی باقی نگذاشت، من آنها را نزد شریح بردم شریح

أَنَّهُمْ خَرَجُوا فِي سَفَرٍ وَأَبُوهُ مَعَهُمْ فَرَجَعُوا وَلَمْ يَرْجِعْ أَبُوهُ، فَسَأَلْتُهُمْ عَنْهُ فَقَالُوا: مَاتَ، فَسَأَلْتُهُمْ عَنْ مَالِهِ فَقَالُوا: مَا خَلَّفَ شَيْئًا، فَقُلْتُ لِلْفَتَى: هَلْ لَكَ بَيْتَةٌ عَلَيَّ مَا تَدْعِي؟ فَقَالَ: لَا، فَاسْتَحْلَفْتُهُمْ، فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا شُرَيْحُ هَيْهَاتَ هَكَذَا تَحْكُمُ فِي مِثْلِ هَذَا، فَقَالَ: كَيْفَ هَذَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا شُرَيْحُ وَاللَّهِ لَا أُحْكَمَنَّ فِيهِمْ بِحُكْمِ مَا حَكَمَ بِهِ خَلْقٌ قَبْلِي إِلَّا دَاوُدَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، يَا قَبْرِ اذْعُ لِي شُرْطَةَ الْخَمِيسِ فَدَعَاهُمْ فَوَكَّلَ بِهِمْ بِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ رَجُلًا مِنَ الشُّرْطَةِ، ثُمَّ نَظَرَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى وُجُوهِهِمْ، فَقَالَ: مَاذَا تَقُولُونَ؟ أَتَقُولُونَ إِنِّي لَا أَعْلَمُ مَا صَنَعْتُمْ بِأَبِ هَذَا الْفَتَى إِنِّي إِذَا لَجَاهِلٌ، ثُمَّ قَالَ: فَرَّقُوهُمْ وَغَطُّوا رُؤُوسَهُمْ، فَفُرِّقَ بَيْنَهُمْ وَأُفِيمَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ إِلَى أُسْطُوَانَةٍ مِنْ أَسَاطِينِ

هم ایشان را قسم داد، همگی قسم یاد کردند و من می دانم که پدرم هنگام رفتن مال بسیاری به همراه داشت. حضرت فرمود: همه را بازگردانید نزد شریح، در حالیکه جوان هم با آنها بود، حضرت پرسید چگونه میان اینها حکم نمودی؟ جواب داد: یا علی، این جوان ادعا کرد که این جماعت با پدرش بسفر رفته و همه بازگشته اند جز پدر او، از آنها سؤال کردم گفتند: از دنیا رفت، از اموالش پرسیدم، گفتند: چیزی باقی نگذاشت، به جوان گفتم تو شاهدهی داری یا دلیلی با توهست که پدرت مالی داشته است؟ گفت: نه، من آنها را قسم دادم همگی قسم خوردند که مالی نداشته است، حضرت (ع) فرمود: هیهات!! در چنین قضیه ای اینطور حکم می کنند؟ شریح پرسید: پس چگونه باید حکم کرد؟ حضرت فرمود: من به زودی حکمی می کنم میان آنان که تاکنون جز داود پیغمبر (ع) چنان حکمی نکرده باشد، بعد فرمود: ای قنبر مأمورین مخصوص را خبر کن و هر یک از این افراد را به یکی از آنها بسپار. قنبر فرمان را اجرا و بر هر یکی از آنان یک مأمور مسلح گماشت. سپس حضرت رو به آنان کرده فرمود: چه می گوئید؟ آیا فکر می کنید من نمی دانم با پدر این جوان چه کرده اید؟ اگر چنین باشد که من سخت کوتاه فکر خواهم بود، آنگاه فرمود: آنها را از یکدیگر جدا کنید و چشمانشان را ببندید همین کار را کردند و هر یک را در پشت و یا کنار یکی از ستونهای مسجد نگه داشتند

الْمَسْجِدِ وَرُؤُسُهُمْ مُعْطَاةٌ بِثِيَابِهِمْ، ثُمَّ دَعَا بِعُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ كَاتِبِهِ، فَقَالَ: هَاتِي صَحِيفَةً وَدَوَاةً، وَجَلَسَ عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ، وَاجْتَمَعَ النَّاسُ إِلَيْهِ فَقَالَ: إِذَا أَنَا كَبَّرْتُ فَكَبِّرُوا، ثُمَّ قَالَ لِلنَّاسِ: أَفْرَجُوا، ثُمَّ دَعَا بِوَاحِدٍ مِنْهُمْ فَأَجْلَسَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ لِعُبَيْدِ اللَّهِ اكْتُبْ إِفْرَارَهُ وَمَا يَقُولُ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ بِالسُّؤَالِ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: فِي أَيِّ يَوْمٍ خَرَجْتُمْ مِنْ مَنَازِلِكُمْ وَأَبُو هَذَا الْفَتَى مَعَكُمْ؟ فَقَالَ الرَّجُلُ: فِي يَوْمٍ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ: وَفِي أَيِّ شَهْرٍ؟ فَقَالَ: فِي شَهْرِ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: وَإِلَى أَيِّ بَلَدٍ مِنْ سَفَرِكُمْ حِينَ مَاتَ أَبُو هَذَا الْفَتَى؟ قَالَ: إِلَى مَوْضِعٍ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: وَفِي أَيِّ مَنَزِلٍ؟ قَالَ: فِي مَنَزِلِ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ، قَالَ: وَمَا كَانَ مِنْ مَرَضِهِ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ: وَكَمْ يَوْمًا مَرِضَ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا يَوْمًا، قَالَ: فَمَنْ كَانَ يُمَرِّضُهُ؟ وَفِي أَيِّ يَوْمٍ مَاتَ؟ وَمَنْ غَسَلَهُ؟ وَأَيْنَ غَسَلَهُ؟ وَمَنْ كَفَّنَهُ؟ وَبِمَا كَفَّنْتُمُوهُ؟ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهِ؟ وَمَنْ نَزَلَ قَبْرَهُ؟ فَلَمَّا سَأَلَهُ عَنْ

و سر و صورتشان را با لباسهایشان پوشاندند. آنگاه کاتب خویش عبیدالله بن ابی رافع را طلبید و فرمود: دوات و کاغذی حاضر ساز، و خود در محلّ قضا و کرسی داوری قرار گرفت. مردم در اطرافش گرد آمده بودند. حضرت فرمود: هرگاه من تکبیر گفتم شما هم بگوئید، سپس مردم فرمود: راه را باز کنید، و بعد یکتا از آنان را صدا زد و در مقابل خود نشاند رویش را باز نمود و به عبیدالله بن ابی رافع گفت: آنچه او اقرار می کند بنویس. بعد سؤالات را شروع کرده پرسید: هنگامی که با پدر این جوان از منزل خارج شدید چه روزی بود؟ مرد گفت: در فلان روز و فلان ساعت، فرمود در چه ماهی بود؟ گفت: در فلان ماه، فرمود: تا کجا رسیده بودید که مرگ او فرا رسید؟ گفت: در فلان مکان، فرمود: در کدامین منزل؟ گفت: در خانه فلان بن فلان، فرمود: مرضش چه بود؟ جواب داد: فلان بیماری یا درد. فرمود: چند روز مرضش طول کشید؟ گفت: این مدت. چه کسی پرستاری او را میکرد و در چه روزی مُرد؟ چه کسی او را غسل داد؟ چه کسی او را کفن کرد؟ چه کفنی بر او پوشاندند؟ چه کسی بر او نماز خواند؟ و چه کسی او را در قبر نهاد؟ بعد از شنیدن جواب این سؤاها

جَمِيعَ مَا يُرِيدُ كَبَّرَ عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَبَّرَ النَّاسُ مَعَهُ، فَأَرْتَابُ أَوْلَيْكَ الْبَاقُونَ
وَلَمْ يَشْكُوا أَنَّ صَاحِبَهُمْ قَدْ أَقْرَّ عَلَيْهِمْ وَعَلَى نَفْسِهِ، فَأَمَرَ أَنْ يُعْطَى رَأْسُهُ، وَأَنْ
يَنْظَلِقُوا بِهِ إِلَى الْحَبْسِ.

ثُمَّ دَعَا بِآخَرَ فَأَجْلَسَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: كَلَّا زَعَمْتَ
أَنِّي لَا أَعْلَمُ مَا صَنَعْتُمْ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا أَنَا إِلَّا وَاحِدٌ مِنَ الْقَوْمِ وَلَقَدْ
كُنْتُ كَارِهَاً لِقَتْلِهِ فَأَقْرَرْتُ، ثُمَّ دَعَا بِوَاحِدٍ بَعْدَ وَاحِدٍ فَكُلُّهُمْ يُبْرَأُ بِالْقَتْلِ وَأَخَذَ الْمَالِ،
ثُمَّ رَدَّ الَّذِي كَانَ أَمْرَ بِهِ إِلَى السَّجْنِ فَأَقْرَرَ أَيْضاً فَأَلْزَمَهُمُ الْمَالَ وَالدَّمَ.

فَقَالَ شُرَيْحٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَكَيْفَ كَانَ حُكْمُ دَاوُدَ؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ:
إِنَّ دَاوُدَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَّ بِعِلْمَةٍ يَلْعَبُونَ وَيُنَادُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً: مَاتَ الدِّينُ، فَدَعَا
مِنْهُمْ غُلَاماً فَقَالَ لَهُ: يَا غُلَامُ مَا اسْمُكَ؟ قَالَ: اسْمِي مَاتَ الدِّينُ. فَقَالَ لَهُ دَاوُدُ

حضرت علی علیه السلام تکبیر گفت و همه حاضران تکبیر گفتند. از این ماجرا
همسفران دیگر همه بشک افتادند و فکر کردند که آنچه اتفاق افتاده، رفیقشان همه را
گفته و راز آشکار شده است و علیه خود و ایشان اقرار کرده پس حضرت فرمود: سر و
روی او را بپوشانید و به بازداشتگاه اولش ببرید؛ آنگاه یکی دیگر از آنها را طلبید و در
مقابل خود نشانید و روی او را باز کرد، و فرمود: تو فکر می کنی که من از ماجرا آگاه
نیستم، گفت: یا امیرالمؤمنین من یکی از این جماعت بودم و کشتنش را هم خوش
نداشتم، و بدین کلام اقرار کرد. بعد حضرت یکی یکی را خواست و همه اقرار کردند
که او را کشته اند، سپس حضرت همه مال را گرفت و اولین کسی که بازداشت شده
بود و اقرار نکرده بود نیز اقرار کرد. خونهای مقتول و اموالش را از ایشان بستد و
بصاحبانش داد.

شریح توضیح قضیه داود علیه السلام را از حضرت خواست و حضرت (ع)
فرمود: داود پیغمبر بکودکانی در راه گذر کرد که به بازی مشغول بودند و بعضی اسم
دیگری را «مات الدین» صدا می زد، حضرت داود (ع) آن طفل را که بدین نام خوانده
می شد صدا زد و گفت: نام تو چیست؟ گفت: مات الدین، داود پرسید چه کسی بر

عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ سَمَّاكَ بِهَذَا الْإِسْمِ؟ قَالَ: أُمِّي، فَانْطَلَقَ إِلَى أُمِّهِ، فَقَالَ: يَا امْرَأَةَ مَا اسْمُ ابْنِكَ هَذَا؟ قَالَتْ: مَاتَ الدِّينُ، فَقَالَ لَهَا: وَمَنْ سَمَّاهُ بِهَذَا الْإِسْمِ! قَالَتْ: أَبُوهُ، قَالَ: وَكَيْفَ كَانَ ذَلِكَ؟ قَالَتْ: إِنَّ أَبَاهُ خَرَجَ فِي سَفَرٍ لَهُ وَمَعَهُ قَوْمٌ وَهَذَا الصَّبِيُّ حَمَلٌ فِي بَطْنِي، فَانْصَرَفَ الْقَوْمُ وَلَمْ يَنْصَرِفْ زَوْجِي، فَسَأَلْتُهُمْ عَنْهُ فَقَالُوا: مَاتَ، قُلْتُ: أَيْنَ مَاتَ رِكَ؟ قَالُوا: لَمْ يُخْلِيفْ مَالًا، فَقُلْتُ: أَوْصَاكُمْ بِوَصِيٍّ؟ قَالُوا: نَعَمْ زَعَمَ أَنَّكَ حُبْلَى فَمَا وَلَدْتَ مِنْ وَلَدٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى فَسَمَّيْتَهُ مَاتَ الدِّينُ فَسَمَّيْتُهُ، فَقَالَ: أَتَعْرِفِينَ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا خَرَجُوا مَعَ زَوْجِكَ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَخْيَاءُ هُمْ أَمْ أَمْوَاتٌ؟ قَالَتْ: بَلَى أَخْيَاءُ، قَالَ: فَانْطَلِقِي بِنَا إِلَيْهِمْ ثُمَّ مَضَى مَعَهَا فَاسْتَخْرَجَهُمْ مِنْ مَنَازِلِهِمْ فَحَكَمَ بَيْنَهُمْ بِهَذَا الْحُكْمِ فَتَبَّتْ عَلَيْهِمُ الْمَالَ وَالدَّمَ، ثُمَّ قَالَ لِلْمَرْأَةِ: سَمِّي ابْنَكَ هَذَا عَاشَ الدِّينُ.

تو این نام را نهاده است؟ گفت: مادرم، داود به مادرش مراجعه کرده گفت: اسم فرزندت چیست؟ جواب داد: مات الدین، فرمود: چه کسی این اسم را برای او انتخاب کرده گفت: پدرش، پرسید چرا؟ زن گفت: پدر این کودک در حالیکه من او را حامله بودم با رفقایش بسفر رفت، جماعت برگشتند و پدر این کودک نیامد، و چون جویای حال او شدم گفتند: از دنیا رفت، گفتم: اموالش چه شد؟ گفتند: مالی باقی نگذاشت، پرسیدم آیا وصیتی کرد؟ گفتند: آری، گمان داشت که آستن هستی، وصیت کرد چنانچه خدا فرزندى از عیالم بمن داد، به او بگویند نامش را چه دختر باشد چه پسر «مات الدین» بگذارد و من نام این فرزند را بنابه وصیت پدرش مات الدین نهادم، داود علیه السلام از زن سؤال کرد: آیا رفقایش را که با او همسفر بودند می شناسی؟ زن گفت: آری، فرمود: مرده اند یا زنده گفت: همه زنده هستند، گفت: مرا نزد آنها ببر، با یکدیگر به پیش آنها رفتند و داود (ع) همه آنها را از خانه هایشان بیرون کشید و چنین حکمی بین آنها جاری نمود، سپس مال و خونها را گرفته به همسر و فرزند مقتول داد، آنگاه داود علیه السلام به آن زن فرمود: از این پس فرزندت را عاش الدین بنام،

ثُمَّ إِنَّ الْفَتَىٰ وَالْقَوْمَ اِخْتَلَفُوا فِي مَالِ أَبِي الْفَتَىٰ كَمْ كَانَ فَأَخَذَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَاتَمَهُ وَجَمَعَ خَوَاتِيمَ عِدَّةٍ، ثُمَّ قَالَ: أَجِيلُوا هَذِهِ السَّهَامَ فَأَيْتُكُمْ أَخْرَجَ خَاتَمِي فَهُوَ الصَّادِقُ فِي دَعْوَاهُ لِأَنَّهُ سَهْمُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ سَهْمٌ لَا يَخِيبُ».

۳۲۵۶- وَ «قَضَىٰ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي امْرَأَةٍ أَتَتْهُ فَقَالَتْ: إِنَّ زَوْجِي وَقَعَ عَلَيَّ جَارِيَّتِي بَعْتِي إِذْنِي، فَقَالَ لِلرَّجُلِ: مَا تَقُولُ؟ فَقَالَتْ: مَا وَقَعْتُ عَلَيْهَا إِلَّا بِإِذْنِهَا، فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ كُنْتِ صَادِقَةً رَجَمْنَا، وَإِنْ كُنْتِ كَاذِبَةً ضَرْبْنَاكِ حَدًّا؟ وَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَقَامَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُصَلِّي، فَفَكَّرَتِ الْمَرْأَةُ فِي نَفْسِهَا فَلَمْ تَرَ لَهَا فِي رَجْمِ زَوْجِهَا فَرْجًا وَلَا فِي ضَرْبِهَا الْحَدَّ، فَخَرَجَتْ وَلَمْ تَعُدْ وَلَمْ يَسْأَلْ عَنْهَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ».

۳۲۵۷- وَ «قَضَىٰ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ جَاءَ بِهِ رَجُلَانِ فَقَالَا: إِنَّ هَذَا سَرَقَ دِرْعًا، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يُنَاشِدُهُ لَمَّا نَظَرَ فِي الْبَيْتَةِ وَجَعَلَ يَقُولُ: وَاللَّهِ لَوْ كَانَ

ولی آن افراد که در زمان امیرالمؤمنین علیه السلام بودند در تعیین مقدار مال پدر آن جوان با جوان اختلاف کردند، و گویند: امیرالمؤمنین علیه السلام با قرعه بطرز مخصوصی بمسأله پایان داد.

۳۲۵۶- حضرت امیر علیه السلام درباره زنیکه ادعا می کرد شوهرش با کنیز وی بدون اجازه او همبستری کرده است، از مرد پرسید: چه می گوئی؟ مرد گفت: من بدون إذن خود همسر می کنیز با او هم خوابه نشدم، حضرت بزن گفت: اگر تورا ستگو درآمدی شوهرت را رجم و سنگسار خواهیم کرد و اگر دروغگو بودی بتو حد مفتری خواهیم زد، در این هنگام اقامه نماز گفته شد و حضرت به نماز ایستاد، زن در نماز فکر کرد که اگر ثابت شود بدون إذن او شوهرش با کنیز همبستر شده، رجم خواهد شد و چاره ای جز رجم نیست و اگر دروغش ثابت شود حد تازیانه اش حتمی است، لذا پس از نماز از مسجد خارج شد و دیگر به امیرالمؤمنین علیه السلام مراجعه ننمود و حضرت هم از وی نپرسید.

۳۲۵۷- دو مرد نزد علی علیه السلام آمده و شهادت دادند که این مرد زره ای

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَا قَطَعَ يَدِي أَبَدًا، قَالَ: وَ لِمَ؟ قَالَ: كَانَ يُخْبِرُهُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنِّي بَرِيءٌ فَيَسِّرْ لِي بِرَاءَتِي، فَلَمَّا رَأَى عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مُنَاشِدَتَهُ إِتَاهُ دَعَا الشَّاهِدَيْنِ، وَقَالَ لَهُمَا: ائْتِيَا اللَّهَ وَلَا تَقْطَعَا يَدَ الرَّجُلِ ظُلْمًا وَنَاشِدَهُمَا، ثُمَّ قَالَ: لِيُقْطَعَ أَحَدُكُمَا يَدُهُ وَيُسْمِكَ الْآخَرَ يَدُهُ، فَلَمَّا تَقَدَّمَا إِلَى الْمِضْطَبَّةِ لِيُقْطَعَا يَدُهُ صَرَبَا النَّاسَ حَتَّى اخْتَلَطُوا فَلَمَّا اخْتَلَطُوا أَرْسَلَ الرَّجُلَ فِي غِمَارِ النَّاسِ وَفَرَّ حَتَّى اخْتَلَطَا بِالنَّاسِ، فَجَاءَ الَّذِي شَهِدَا عَلَيْهِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ شَهِدْ عَلَيَّ الرَّجُلَانِ ظُلْمًا فَلَمَّا صَرَبَا النَّاسَ وَاخْتَلَطُوا أَرْسَلَنِي وَفَرَّ وَلَوْ كَانَا صَادِقَيْنِ لَمَا فَرَّ وَلَمْ يُرْسِلَنِي، فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ يَدُلُّنِي عَلَى هَذَيْنِ الشَّاهِدَيْنِ أَنْكَلَهُمَا؟

* (باب الحجر و الإفلاس) *

۳۲۵۸ - رَوَى الْأَصْبَعُ بْنُ نَبَاتَةَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَضَىٰ

دزدیده است، مرد لابه کنار قسم یاد می‌کرد که اینان دروغ می‌گویند و شهادتشان درست نیست و پیوسته می‌گفت: اگر رسول خدا صلی الله علیه و آله بود من حد نمی‌خوردم، و دستم قطع نمی‌شد. حضرت فرمود: چرا؟ مرد گفت: برای اینکه به او وحی می‌رسید که من بی‌تقصیر و از این تهمت مبرا هستم و مرا کاری نمی‌کرد، حضرت چون قسم او را دید دو مرد شاهد را طلبید و گفت: از خدا بترسید و دست این مرد را بناروا قطع نکنید و آنها را نیز قسم داد، پس فرمود: اکنون یکی از شما دست او را نگهدارد و آن دیگری دست او را قطع کند. چون آنها در محل اجرای حکم بردند مردم ازدحام کردند و درهم ریختند و آن دو شاهد در میان مردم پنهان شده، فرار کردند. آنگاه مردی که مورد اتهام بود بنزد امیرالمؤمنین آمده عرض کرد: اگر اینان راست می‌گفتند معنی نداشت که در میان مردم و ازدحام مرا زها کرده و فرار کنند، حضرت فرمود: هر کس آندورا بیابد و حاضر کند کاری با آنها بکنم که موجب عبرت دیگران شود.

* (ممنوع شدن از مال و ورشکستگی) *

۳۲۵۸ - أصبغ بن نباتة گوید: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمان داد تا جوان

أَنْ يُخَجَرَ عَلَى الْغُلَامِ الْمُفْسِدِ حَتَّى يَعْقَلَ، وَقَضَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الدَّيْنِ أَنَّهُ يُحْبَسُ صَاحِبُهُ، فَإِذَا تَبَيَّنَ إِفْلَاسُهُ وَالْحَاجَةُ فَيَخْلَى سَبِيلَهُ حَتَّى يَسْتَفِيدَ مَالاً، وَقَضَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الرَّجُلِ يَلْتَوِي عَلَى غُرْمَائِهِ أَنَّهُ يُحْبَسُ ثُمَّ يَأْمُرُ بِهِ فَيَقْسَمُ مَالَهُ بَيْنَ غُرْمَائِهِ بِالْحِصَصِ فَإِنْ أَبَى بَاعَهُ فَقَسَمَهُ بَيْنَهُمْ».

۳۲۵۹- وَسَأَلَ أَبُو أَيُّوبَ الْخَزَّازُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يُحِيلُ الرَّجُلَ بِالْمَالِ أَيْرُجِعُ عَلَيْهِ؟ قَالَ: لَا يَرْجِعُ عَلَيْهِ أَبَدًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ أَفْلَسَ قَبْلَ ذَلِكَ».

* (بَابُ الشَّفَاعَاتِ فِي الْأَحْكَامِ) *

۳۲۶۰- رَوَى السَّكُونِيُّ بِإِسْنَادِهِ: قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا يَشْفَعَنَّ أَحَدُكُمْ فِي حَدِّ إِذَا بَلَغَ الْإِمَامَ فَإِنَّهُ لَا يَمْلِكُهُ فِيمَا يُشْفَعُ فِيهِ، وَمَا لَمْ يَتَلَعَّ

مفسد و غیردرست کاری را از تصرف در مالش ممنوع کنند تا بعقل آید، و نیز حکم فرمود که در مورد دین بدهکاری که در دادن بدهی خود تعلل می کند او را زندان کنند تا نداشتن و افلاس یا احتیاجش روشن شود بعد رهایش کنند تا مالی بدست آورد، و نیز دستور فرمود مدیونی را که با طلبکارانش امروز و فردا می کند بازداشت نمایند و آنگاه اموالش را بین طلبکارانش تقسیم کنند و اگر راضی نشد بفروشد و طلب دائین را بپردازند.

۳۲۵۹- ابویوب گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: مردی که دین (بدهی) خود را به عهده دیگری حواله کرده و او پذیرفته است آیا حق دارد پس از قبول محال علیه و محتمل (طلبکار) حواله را بازگرداند، فرمود: حق برگشت حواله را ندارد مگر در صورتیکه محال علیه قبل از حواله تنگدست و ورشکسته بوده و دائن نمی دانسته است.

* (بَابُ شَفَاعَتِ دَرِ احْكَامِ) *

۳۲۶۰- سکونی باسناد خود روایت کند که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: کسی از شما نمی تواند بعد از ثبوت جرمی که موجب حد است نزد امام از مجرم شفاعت

الإمام فَإِنَّهُ يَمْلِكُهُ فَاشْفَعُ فِيهَا لَمْ يَبْلُغِ الإِمَامَ إِذَا رَأَيْتَ التَّدَمَّ، وَاشْفَعُ فِيهَا لَمْ يَبْلُغِ
الإمام فِي غَيْرِ الْحَدِّ مَعَ رُجُوعِ الْمَشْفُوعِ لَهُ، وَلَا تَشْفَعُ فِي حَقِّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ أَوْ
غَيْرِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ».

* (بَابُ الْحَبْسِ بِتَوَجُّهِ الْأَحْكَامِ) *

۳۲۶۱- رَوَى صَفْوَانُ بْنُ مِهْرَانَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ السَّمِطِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ -
الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَقَعُ عَلَى أُخْتِهِ، قَالَ: يُضْرَبُ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ
بَلَّغَتْ مِنْهُ مَا بَلَّغَتْ، فَإِنْ عَاشَ خُلِدَ فِي الْحَبْسِ حَتَّى يَمُوتَ».

۳۲۶۲- وَرَوَى السَّكُونِيُّ بِإِسْنَادِهِ «أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ
فِي رَجُلٍ أَمَرَ عَبْدَهُ أَنْ يَقْتُلَ رَجُلًا فَقَتَلَهُ، قَالَ: هَلْ عَبْدُ الرَّجُلِ إِلَّا كَسَوْطِهِ وَسَيْفِهِ،
فَقَتِيلَ السَّيِّدِ وَاسْتُوْدِعَ الْعَبْدُ السَّجْنَ».

کند زیرا در صورت ثبوت جرم امام نمی تواند شفاعت را بپذیرد، اما آنچه هنوز نزد شهود
(واسطه ها) است و برای امام ثابت نشده اشکال ندارد که شفاعت مجرم بنمائی البته
در صورتیکه او را پشیمان دیدی و اما آنچه حد شرعی معین ندارد مانعی ندارد تا به
امام نرسیده شفاعت کنی در حالیکه مجرم خود رجوع از جرم کرده باشد و نیز شفاعت
درباره حق مسلمان یا غیرمسلمانی ممکن مگر با اجازه صاحب حق.

* (مَوَارِدِيكِهِ حَكْمُ مُجْرِمِ زَنَدَانِ مِي شُودِ) *

۳۲۶۱- صفوان بن مهران از عامر بن سمط از علی بن الحسین علیهما السلام
روایت کند درباره مردی که با خواهر خود زنا کرده بود فرمود: حکم آنست که
یکضربت با شمشیر آخته بدو زنند تا هر کجا رسید، رسید، اگر احیاناً زنده ماند
زندانش اندازند تا مرگش فرارسد.

۳۲۶۲- سکونی مسنداً نقل کرده است که امیر مؤمنان علی علیه السلام
درباره حکم اربابی که بنده خود را بکشتن مردی فرمان داده و غلام اجرا کرده بود
فرمود: مگر جز اینست که بنده در دست مولای خود چون افزار (شمشیر- شلاق) است
یعنی اختیاری ندارد؟ ولذا باید مولی را که فرمان داده کشت و مباشر قتل که غلام

۳۲۶۳- وَ «رُفِعَ ثَلَاثَةٌ نَفَرًا إِلَىٰ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَمَا وَاحِدٌ مِنْهُمْ أَمْسَكَ رَجُلًا وَأَقْبَلَ الْآخَرَ فَقَتَلَهُ، وَالثَّالِثُ فِي الرُّوْيَةِ يَرَاهُمْ، فَقَضَىٰ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الَّذِي فِي الرُّوْيَةِ أَنْ تُسْمَلَ عَيْنَاهُ، وَقَضَىٰ فِي الَّذِي أَمْسَكَ أَنْ يُغْتَسَبَ حَتَّىٰ يَمُوتَ كَمَا أَمْسَكُهُ، وَقَضَىٰ فِي الَّذِي قَتَلَ أَنْ يُقْتَلَ».

۳۲۶۴- وَ فِي رِوَايَةِ حَمَادٍ، عَنْ حَرِيْزٍ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا

بوده زندان ابد کرد.

شرح: «ظاهر این روایت با خبری که از زرارة بن اعین از امام باقر علیه السلام در تہذیب و کافی نقل شده معارض است زیرا در آن خبر چنین آمده: مردی که دیگری را امر به کشتن شخصی کرده بود، مباشرش را می‌کشند و امر را بزندان می‌افکنند تا بمیرد. و برای توجیه خبر سکونی مطالبی گفته‌اند که در نظر حقیر هیچکدام مبتنی بر اصل صحیحی نیست، و آنچه بنظر می‌رسد سقطی است که در خبر زرارة واقع شده هم در کتاب کافی و هم در کتاب تہذیب و آن لفظ «حُرّاً» بعد از «رَجُلًا» است و اصل در خبر زرارة این بوده که «فِي رَجُلٍ أَمَرَ رَجُلًا حُرّاً بِقَتْلِ رَجُلٍ فَقَتَلَهُ» و در این صورت میان این دو خبر تعارضی دیده نمی‌شود زیرا در خبر سکونی «أَمَرَ عَبْدَهُ أَنْ يَقْتُلَ رَجُلًا فَقَتَلَهُ» بوده است و در این خبر «أَمَرَ رَجُلًا حُرّاً بِقَتْلِ رَجُلٍ» فرق عبد و آزاد واضح است، و دلیل بر آنچه گفتیم روایت صدوق علیه‌الرحمه است از زرارة (در باب القود و مبلغ الدیہ) که اینطور روایت کرده «فِي رَجُلٍ أَمَرَ رَجُلًا حُرّاً أَنْ يَقْتُلَ رَجُلًا فَقَتَلَهُ».

۳۲۶۳- سکونی گوید: سه تن را نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند که یکی از آنها مردی را نگهداشته بود تا دیگری آنرا بقتل رساند، و سومی نیز نظاره می‌کرده یا مواظب اطراف بوده (دیده‌بانی نموده) است، امیرالمؤمنین علیه السلام دستور داد: چشمان شخص دیده‌بان را درآورند، و کسی که شخص را برای کشتن نگه داشته، تا روز مرگش در زندان افکنند (همچنانکه او مقتول را تا دم مرگ نگهداشته بود) و آنرا که مباشر قتل بوده بکشند.

۳۲۶۴- در روایت حمادبن عیسی از حرز است که امام صادق علیه السلام

يُخَالِدُ فِي السَّجْنِ إِلَّا ثَلَاثَةً: الَّذِي يُنْسِكُ عَلَى الْمَوْتِ يَحْفَظُهُ حَتَّى يُقْتَلَ، وَالْمَرْأَةُ الْمُرْتَدَّةُ عَنِ الْإِسْلَامِ، وَالسَّارِقُ بَعْدَ قَطْعِ الْيَدِ وَالرَّجُلِ».

۳۲۶۵- وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «عَلَى

الْإِمَامِ أَنْ يُخْرِجَ الْمَحْبُوسِينَ فِي الدَّيْنِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ، وَيَوْمَ الْعِيدِ إِلَى الْعِيدِ، فَيُرْسِلَ مَعَهُمْ، فَإِذَا قَضَوْا الصَّلَاةَ وَالْعِيدَ رَدَّهُمْ إِلَى السَّجْنِ».

۳۲۶۶- وَفِي رِوَايَةِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ

قَالَ: «يَجِبُ عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يَحْبِسَ الْفُسَّاقَ مِنَ الْعُلَمَاءِ وَالْجُهَّالَ مِنَ الْأَطِبَّاءِ، وَالْمَفَالِيسَ مِنَ الْأَكْرِيَاءِ».

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «حَبَسُ الْإِمَامِ بَعْدَ الْحَدِّ ظُلْمٌ».

فرمود: جز سه کس را در زندان ابد نگاه ندارند اول آنکه مردی را مأمور کرده تا دیگری را بکشد، دوم زنی که مرتد شده یعنی از اسلام برگشته است، و سوم دزدی که بعد از بریدن دست و پا در نوبت اول و دوم، برای بار سوم نیز دزدی کند این هر سه حکمشان حبس ابد است.

۳۲۶۵- عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود:

امام مسلمین باید در روز جمعه و روزهای عید فطر و عید قربان زندانیانی را که برای بدهی بزندان افتاده‌اند با مأمورینی برای شرکت در نماز جمعه و عیدین بمصلاً فرستد و پس از انجام فریضه بزندان بازگرداند.

۳۲۶۶- و در روایت احمد بن محمد بن خالد برقی است که امیرالمؤمنین

علیه السلام فرمود: بر امام واجب است که علمای زشتکار و فاسق و طبیبان بی اطلاع از طب و کسانی که مفلس شده‌اند اما هنوز از این و آن اخاذی می‌کنند و بر بدهی خود می‌افزایند (که کارشان نوعی کلاهبرداریست) حبس نماید

و نیز فرمود: ظلم است اگر امام کسی را که حد شرعی زده است بزندان

افکند.

* (باب الصُّلْح) *

۳۲۶۷- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «الْبَيْتَةُ عَلَى الْمُدْعَى وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ وَالصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صُلْحًا أَحَلَّ حَرَامًا أَوْ حَرَّمَ حَلَالًا».

۳۲۶۸- وَرَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ فِي رَجُلَيْنِ كَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا طَعَامٌ عِنْدَ صَاحِبِهِ وَلَا يَدْرِي كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا كَمْ لَهُ عِنْدَ صَاحِبِهِ، فَقَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِصَاحِبِهِ: لَكَ مَا عِنْدَكَ وَلِي مَا عِنْدِي، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ إِذَا تَرَاضِيَا وَطَابَتْ أَنْفُسُهُمَا».

۳۲۶۹- وَرَوَى عَلِيُّ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: «قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

* (باب صلح) *

۳۲۶۷- رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: در مرافعات مدعی باید دلیل داشته باشد و کسی که بر علیه او ادعا شده قسم بخورد، و هرگونه صلحی میان مسلمانان جایز است جز صلحی که حرامی را حلال، و حلالی را حرام گرداند.

شرح: «مقصود این است که آن صلح حرام مطلق را حلال ننماید و حلال مطلق را نیز حرام نگرداند، وگرنه چنانچه عقدی سبب حلال شدن پسر و دختری که قبلاً نامحرم بوده اند شود صحیح است ولی شراب که مطلقاً حرام است اگرچه نام دیگری رویش بگذارند حلال نخواهد شد یعنی: شرابی را بعنوان سرکه با دیگری صلح کنند جایز نیست».

۳۲۶۸- علاء از محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده در مورد دو شخصی که هر یک نزد دیگری گندم داشتند و هیچکدام مبلغ آنرا نمی دانستند، بعد هر یک حق خود را بمبلغی که نزد رفیقش داشت با او صلح کرد و یکدیگر را ابراء کردند. حضرت فرمود: اگر هر دو واقعاً راضی باشند و از طیب نفس صلح کنند اشکالی ندارد.

۳۲۶۹- علی بن حمزه گوید: به امام هفتم علیه السلام عرض کردم: مردی

رَجُلٌ يَهُودِيٌّ أَوْ نَصْرَانِيٌّ كَانَتْ لَهُ عِنْدِي أَرْبَعَةُ أَلْفٍ دِرْهَمٍ، فَمَاتَ إِلَيَّ أَنْ أُصَالِحَ وَرَثَتَهُ وَلَا أُعْلِمَهُمْ كَمْ كَانَ؟ قَالَ: لَا يَجُوزُ حَتَّى تُخْبِرَهُمْ».

۳۲۷۰ - وَ رَوَى أَبُو بَانٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَكُونُ عَلَيْهِ ذَنْبٌ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَيَأْتِيهِ غَرِيمُهُ وَيَقُولُ لَهُ: أَنْقِذْ لِي مِنَ الَّذِي لِي كَذَا وَكَذَا وَأَصْعَ لَكَ بَقِيَّتَهُ، أَوْ يَقُولُ: أَنْقِذْ لِي بَعْضًا وَأَمُدُّ لَكَ فِي الْأَجَلِ فِيمَا بَقِيَ، فَقَالَ: لَا أَرَى بِهِ بَأْسًا مَا لَمْ يَزِدْ عَلَيَّ رَأْسٍ مَالِهِ شَيْئًا يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ».

۳۲۷۱ - وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يُعْطَى أَقْفَرَةً مِنْ حِنْطَةٍ مَعْلُومَةً يَظْحَنُونَ بِالدَّرَاهِمِ، فَلَمَّا فَرَعَ الطَّحْنَانَ مِنْ طَحْنِهِ نَقَدَهُ الدَّرَاهِمَ وَقَفِيضًا مِنْهُ وَهُوَ شَيْءٌ قَدِ اضْطَلَحُوا عَلَيْهِ فِيمَا بَيْنَهُمْ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ وَإِنْ

یهودی یا مسیحی چهار هزار درهم نزد من داشت و مُرد، آیا من می توانم بدون اینکه از اصل مبلغ به ورثه اش اطلاع بدهم طلب مرد یهودی را با مقداری مال با آنها صلح کنم؟ امام علیه السلام فرمود: جایز نیست مگر اینکه تمام مبلغ بدهیت را به ایشان بگوئی و اگر بکتر راضی شدند اشکالی ندارد.

۳۲۷۰ - أَبُو بَانٍ بِنِ عُمَانَ از محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کند: مردی بدهی مدت داری به دیگری دارد، طلبکار مراجعه کرده گوید فلان مقدار از طلب مرا نقداً بپرداز و بقیه را بتومی بخشم، یا اینکه مقداری از طلب مرا نقداً و بقیه را مدت طولانی تر بپردازد، آیا در این دو صورت اشکالی هست؟ حضرت فرمود: من اشکالی نمی بینم بشرط آنکه به رأس المال (سرمایه) چیزی اضافه نکند زیرا خداوند می فرماید: «لَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ» (بقره- آیه ۲۷۹). یعنی: برای شما اصل سرمایه اولیه شماست نه شما به کسی ظلم می کنید و نه ظلم خواهید شد.

۳۲۷۱ - حلبی گوید: امام صادق علیه السلام درباره مردی که پیمانهای چند از گندمی برای آسیا کردن بمبلغ معینی با آسیابان قرار کرده است و پس از آرد

لَمْ يَكُنْ سَاعِرَةً عَلَيَّ ذَلِكَ».

۳۲۷۲- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنِّي كُنْتُ عِنْدَ قَاضٍ مِنْ قُضَاةِ الْمَدِينَةِ فَأَتَاهُ رَجُلَانِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: إِنِّي اكْتَرَيْتُ مِنْ هَذَا دَابَّةً لِيُبَلِّغَنِي عَلَيْهَا مِنْ كَذَا وَ كَذَا إِلَى كَذَا وَ كَذَا فَلَمْ يُبَلِّغَنِي الْمَوْضِعَ، فَقَالَ الْقَاضِي لِصَاحِبِ الدَّابَّةِ: بَلِّغْتَهُ إِلَى الْمَوْضِعِ؟ قَالَ: لَا قَدْ أَجَيْتُ دَابَّتِي فَلَمْ تَبْلُغْ، فَقَالَ لَهُ الْقَاضِي: لَيْسَ لَكَ كِرَاءٌ إِذْ لَمْ تُبَلِّغْهُ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِي اكْتَرَيْتَ دَابَّتَكَ إِلَيْهِ، قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَدَعَوْتُهُمَا إِلَيَّ فَقُلْتُ لِلَّذِي اكْتَرَى: لَيْسَ لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَنْ تَذْهَبَ بِكِرَاءِ دَابَّةِ الرَّجُلِ كُفْلَهُ، وَقُلْتُ لِلْآخَرِ: يَا عَبْدَ اللَّهِ لَيْسَ لَكَ أَنْ تَأْخُذَ كِرَاءَ دَابَّتِكَ كُفْلَهُ، وَلَكِنْ أَنْظِرْ قَدْرَ مَا بَقِيَ مِنَ الْمَوْضِعِ وَقَدْرَ مَا رَكِبْتَهُ فَاصْطَلِحَا عَلَيْهِ، فَفَعَلَا».

۳۲۷۳- وَ رَوَى مَنصُورُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ مُحَمَّدِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «كُنْتُ قَاعِدًا

کردن گندمها، وجه را با پیمانهای گندم به همان قیمتی که با هم توافق کرده بودند به آسیابان داده است. فرمود: عیبی ندارد اگر چه آرد راهم قیمت گذاری نکرده باشند.

۳۲۷۲- حسن بن محبوب از علاء از محمد بن مسلم روایت کرده که گفت: شنیدم امام باقر علیه السلام فرمود: من روزی نزد یکی از قاضیان مدینه بودم دو مرد به او مراجعه کردند، یکی گفت: من از این شخص چهار پائی برای رفتن بفلان محل کرایه کرده بودم و چهار پایش نتوانست مرا بدانجا برساند و واماند، قاضی از صاحب چهار پا سؤال کرد: آیا او را به آنجا که می خواسته نرسانده ای؟ گفت: نه، میان راه مرکوب وامانده شد و نتوانست بمقصد برسد، قاضی گفت: حق گرفتن کرایه نداری چون آنجا که قرار گذاشتی او را نرسانده ای، حضرت می فرماید: من آنکه مال را کرایه کرده بودم طلبیدم و گفتم بر تو جایز نیست حق آن مقدار از راه را که تو را برده است بدو ندهی و به دیگری نیز گفتم تو هم حق نداری برای آن مقداری که نبرده ای طلب اجر کنی و هر دو با هم صلح کردند.

۳۲۷۳- محمد بن علی الحلبي گوید: من نزد قاضی بودم امام باقر علیه السلام

عِنْدَ قَاضٍ وَعِنْدَهُ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَالِسٌ فَأَتَاهُ رَجُلَانِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: إِنِّي تَكَارَيْتُ إِبْلَ هَذَا السَّرْجَلِ لِتَحْمِيلِ لِي مَتَاعاً إِلَى بَعْضِ الْمَعَادِنِ فَاشْتَرَطْتُ أَنْ يُدْخِلَنِي الْمَعْدِنَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا لِأَنَّ بِهَا سُوقاً أَتَخَوَّفُ أَنْ يَفُوتَنِي فَإِنْ اخْتَبَسْتُ عَنْ ذَلِكَ حَظَّطْتُ مِنَ الْكِرَاءِ عَنْ كُلِّ يَوْمٍ اخْتَبَسْتُهُ كَذَا وَكَذَا، وَإِنَّهُ حَبَسَنِي عَنْ ذَلِكَ الْوَقْتِ كَذَا وَكَذَا يَوْمًا، فَقَالَ الْقَاضِي: هَذَا شَرْطٌ فَاسِدٌ وَقَه كِرَاهُ، فَلَمَّا قَامَ الرَّجُلُ أَقْبَلَ إِلَيَّ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَقَالَ: شَرْطُهُ هَذَا جَائِزٌ مَا لَمْ يُحْطَ بِجَمِيعِ كِرَاهِهِ».

٣٢٧٤ - وَفِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغْبِرَةِ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلَيْنِ كَانَ مَعَهُمَا دِرْهَمَانِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: الدَّرْهَمَانِ لِي، وَقَالَ الْآخَرُ: لِمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ، فَقَالَ: أَمَّا الَّذِي قَالَ: لِمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَقَدْ أَقْرَبَ بَأَنَّ أَحَدَ الدَّرْهَمَيْنِ لَيْسَ لَهُ وَأَنَّهُ لِصَاحِبِهِ وَيُقَسَّمُ الْآخَرُ بَيْنَهُمَا».

هم آنجا بود، دو مرد آمدند و یکی از ایشان اظهار کرد من از این مرد شتر اجاره کرده ام تا متاع مرا به یکی از معادن برساند و شرط کرده ام که در روز معین مرا وارد معدن کند زیرا در آنجا در آنروز بازاری است که می توانم متاعم را بفروشم، و چون می ترسم در روز معین نرسم و بازار از دست برود و زیان ببینم لذا شرط کرده ام که اگر تا روز معین مرا نرساند برای هر روزی که عقب افتد مقداری از اجرت را کم کنم، و این مرد چندین روز مرا دیر رسانیده است. قاضی گفت: این شرط باطل است و تمام اجرت را باید پردازی، چون مرد برخاست امام باقر علیه السلام رو بن کرده و گفت: شرطش باطل نیست و جایز است مادامیکه همه کرایه را از بین نبرد.

٣٢٧٤ - عبدالله بن مغیره از چند تن از اصحاب ما از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده است که: دو مرد دو درهم داشتند یکی می گفت هردو از آن منست و دیگری می گفت از آن هردوی ماست، حضرت فرمود: اما آنکه می گوید از آن هردوی ما است خود اقرار کرده که یک درهم از آن او نیست پس درهم دیگر را بن خود تقسیم کنند.

٣٢٧٥- وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْكَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلَيْنِ كَانَ لَهُمَا مَالٌ مِنْهُ بَأَيْدِيهِمَا وَمِنْهُ مُتَقَرِّقٌ عَنْهُمَا فَاقْتَسَمَا بِالسَّوِيَّةِ مَا كَانَ فِي أَيْدِيهِمَا وَمَا كَانَ غَائِبًا، فَهَلْكَ نَصِيبُ أَحَدِهِمَا مِمَّا كَانَ عَنْهُ غَائِبًا وَاسْتَوْفَى الْآخَرَ يُرَدُّ عَلَى صَاحِبِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ مَا يَذْهَبُ بِمَالِهِ».

٣٢٧٦- وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ قُضَّالٍ، عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ، عَنْ سِمَالِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ ابْنِ طَرْفَةَ أَنَّ رَجُلَيْنِ ادَّعِيَا بَعِيرًا فَأَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بَيْتَهُ فَجَعَلَهُ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَيْنَهُمَا».

٣٢٧٧- وَفِي رِوَايَةِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الرَّجُلِ يَبْضَعُهُ الرَّجُلُ ثَلَاثِينَ دِرْهَمًا فِي ثَوْبٍ، وَآخَرُ عَشْرِينَ دِرْهَمًا فِي ثَوْبٍ، فَبَعَثَ الثَّوْبَيْنِ وَلَمْ يَعْرِفْ هَذَا ثَوْبَهُ وَلَا هَذَا ثَوْبَهُ، قَالَ:

٣٢٧٥- عبدالله بن مسكان از سليمان بن خالد روایت کرده که گفت: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم از دو مرد که هر دو با هم در مالی شریک بودند مقداری از مال موجود بود و مقداری در دست این و آن، این دو شخص هر دو قسمت را (موجود و غایب) را به تساوی میان خود تقسیم کردند، و سهم غایب یکی از این شرکاء (آنچه در دست دیگران بود) ضایع شد و از بین رفت، اما دیگری همه را وصول کرد، آیا باید این شریک ضرر دیگری را از وصولی خود جبران کند و مال از بین رفته نصیب او هم هست؟ فرمود: آری، نباید مال یک نفر از شرکاء فقط از بین برود، آنچه از بین رفته مال او هم بوده است.

٣٢٧٦- ابوجمیله از سماک بن حرب از ابن طرفة روایت کرده که دو مرد بر یک شتر ادعا می کردند و هر دو بینه و شاهد داشتند امیرالمؤمنین علیه السلام (چون صاحب بد مشخص نبود) بین هر دو صلح داد که هر کدام مالک نصف آن باشد. (مراد از صاحب بد آن کس است که ما در تصرف اوست).

٣٢٧٧- حسین بن ابی العلاء از اسحاق بن عمار از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که دو نفر مرد یکی سی درهم و دیگری بیست درهم نزد

يُبَاعُ الثُّوبَانِ فَيُعْطَى صَاحِبُ الثَّلَاثِينَ ثَلَاثَةَ أَخْمَاسِ الثَّمَنِ، وَالْآخَرُ خُمْسِي الثَّمَنِ، قَالَ: فَقُلْتُ: فَإِنَّ صَاحِبَ الْعِشْرِينَ قَالَ لِصَاحِبِ الثَّلَاثِينَ: اخْتَرِ أَيُّهُمَا شِئْتُمْ؟ قَالَ: لَقَدْ أَنْصَفَهُ».

۳۲۷۸ - وَ فِي رِوَايَةِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ اسْتَوَدَعَ رَجُلًا دِينَارَيْنِ وَاسْتَوَدَعَهُ آخَرَ دِينَارًا فَضَاعَ دِينَارٌ مِنْهُمَا، فَقَالَ: يُعْطَى صَاحِبُ الدِّينَارَيْنِ دِينَارًا وَيَقْتَسِمَانِ الدِّينَارَ الْبَاقِيَ بَيْنَهُمَا نِصْفَيْنِ».

۳۲۷۹ - وَ رُوِيَ عَنِ صَبَاحِ الْمَرْزِيِّ رَفَعَهُ قَالَ: «جَاءَ رَجُلَانِ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ هَذَا غَادَانِي فَجِئْتُ أَنَا بِثَلَاثَةِ أَرْغِفَةٍ وَجَاءَ هُوَ بِخُمْسَةِ أَرْغِفَةٍ فَتَغَدَّيْنَا وَمَرَّ بِنَا رَجُلٌ فَدَعَاؤُنَا إِلَى الْغَدَاءِ فَجَاءَ

شخصی فرستادند که برای هر یک لباسی بخرد، آن مرد دو دست لباس خریداری کرد و فرستاد، آن دو تن نشناختند که کدامیک از لباسها از آن سی درهمی و کدام از آن بیست درهمی است، حضرت فرمود: هر دو لباس را بفروشند و سه پنجم مبلغ را به سی درهمی و دو پنجم را به بیست درهمی دهند، اسحاق بن عمار گوید: اگر آنکه بیست درهم فرستاده به صاحب سی درهم بگوید: هر کدام لباسها را که تو می خواهی اختیار کن و آن دیگر برای من بماند چطور است؟ فرمود: در این صورت انصاف داده است.

۳۲۷۸ - سکونی از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که شخصی دو دینار نزد کسی ودیعه نهاد و شخص دیگری یک دینار نزد همانکس به امانت گذاشت و از این دینارها یکی تلف شد. حضرت فرمود: یک دینار به شخص اول دهند و از دینار دیگر نیز با او به نصف شریک است.

۳۲۷۹ - صباح مزنی بسند مرفوع نقل کرده که دو تن نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آمده یکی از ایشان گفت: یا امیرالمؤمنین، با این مرد در صبحانه هم غذا شدم من سه گِردِه نان آوردم و او پنج کرده و با هم مشغول خوردن بودیم که مردی بر ما

فَتَعَدَّى مَعَنَا فَلَمَّا فَرَعْنَا وَهَبَ لَنَا ثَمَانِيَةَ دَرَاهِمَ وَمَضَى، فَقُلْتُ: يَا هَذَا قَاسِمِنِي فَقَالَ:
 لَا أَفْعَلُ إِلَّا عَلَى قَدْرِ الْحِصَصِ مِنَ الْخُبْرِ، قَالَ: إِذْهَبَا فَاصْطَلِحَا، قَالَ:
 يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّهُ يَا أَبَى أَنْ يُعْطِيَنِي إِلَّا ثَلَاثَةَ دَرَاهِمَ وَيَأْخُذُ هُوَ خَمْسَةَ دَرَاهِمَ
 فَاحْمِلْنَا عَلَى الْقَضَاءِ، قَالَ: فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ أَتَعْلَمُ أَنَّ ثَلَاثَةَ أَرْغِفَةٍ يَسَعُهُ
 أَثْلَاثٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: وَتَعْلَمُ أَنَّ خَمْسَةَ أَرْغِفَةٍ خَمْسَةَ عَشَرَ ثَلَاثًا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ:
 فَأَكَلْتُ أَنْتَ مِنْ يَسَعَةِ أَثْلَاثِ ثَمَانِيَةَ وَبَقِيَ لَكَ وَاحِدٌ، وَأَكَلْتُ هَذَا مِنْ خَمْسَةِ عَشَرَ
 ثَمَانِيَةَ وَبَقِيَ لَهُ سَبْعَةٌ، وَأَكَلْتُ الضَّيْفَ مِنْ خُبْرِ هَذَا سَبْعَةَ أَثْلَاثِ وَمِنْ خُبْرِكَ هَذَا
 الثَّلَاثَ الَّذِي بَقِيَ مِنْ خُبْرِكَ، فَأَصَابَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمُ ثَمَانِيَةَ أَثْلَاثِ، فَلِهَذَا سَبْعَةُ
 دَرَاهِمَ بَدَلَ كُلِّ ثَلَاثِ دَرَاهِمٍ، وَلَكَ أَنْتَ لِثَلَاثِ دَرَاهِمٍ، فَخُذْ أَنْتَ دَرَاهِمًا وَأَعْطِ هَذَا
 سَبْعَةَ دَرَاهِمٍ».

گذشت، او را به صبحانه دعوت کردیم اجابت نموده با ما مشغول خوردن شد چون فارغ شدیم وی هشت درهم در سفره نهاد و رفت. من برفیقم گفتم با هم نصف می‌کنیم او نپذیرفت و گفت: مطابق سهمیه‌ها که داشتیم تقسیم می‌کنیم، حضرت فرمود: بروید و با یکدیگر صلح کنید (یعنی مسأله قابل نیست). مرد گفت: این مرد حاضر نیست بیش از سه درهم بمن بدهد و می‌خواهد پنج درهم از آنرا برای خود بردارد، شما میان ما حکم بفرمائید. حضرت فرمود: ای بنده خدا آیا می‌دانی سه گرده نان اگر هر یک سه قسمت شود نه قسمت خواهد شد؟ گفت: آری، حضرت فرمود: می‌دانی پنج گرده نان را هر یک سه قسمت کنیم پانزده قسمت می‌شود گفت: آری، فرمود پس (رویهم ۲۴ سهم می‌شود که هر یک هشت سهم خورده‌اید) و توازنه قسمت خود هشت سهم خورده‌ای و یک سهم بهممان داده‌ای و رفیقت از پانزده سهمش هشت سهم را خود خورده و هفت سهم به میهمان داده است، پس یک درهم سهم توست و هفت درهم سهم رفیقت. یکدرهم تو بردار و هفت درهم به رفیقت ده.

* (باب العَدَالَة) *

۳۲۸۰ - رُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَعْفُورٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «بِمَ تُعْرَفُ عَدَالَةُ الرَّجُلِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تُقْبَلَ شَهَادَتُهُ لَهُمْ وَعَلَيْهِمْ؟ فَقَالَ: أَنْ تُعْرِفُوهُ بِالسَّرِّ وَالْعِيفَافِ، وَكَفَّ الْبَطْنَ وَالْفَرْجَ وَالْيَدَ وَاللِّسَانَ وَتُعْرِفُ بِاجْتِنَابِ الْكِبَائِرِ الَّتِي أَوْعَدَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهَا النَّارَ مِنْ شُرْبِ الْخُمُورِ، وَالزَّانَا، وَالرَّبَا، وَعُقُوقِ الْوَالِدَيْنِ، وَالْفِرَارِ مِنَ الرَّحْفِ وَغَيْرِ ذَلِكَ، وَالذَّلَالَةَ عَلَى ذَلِكَ كُلِّهِ أَنْ يَكُونَ سَائِرًا لِيَجْمِيعَ غُيُوبَهُ حَتَّى يَحْرُمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا وَّرَاءَ ذَلِكَ مِنْ عَثَرَاتِهِ وَغُيُوبِهِ وَتَفْتِيشِ مَا وَّرَاءَ ذَلِكَ، وَيَجِبَ عَلَيْهِمْ تَرْكِتَهُ وَإِظْهَارُ عَدَالَتِهِ فِي النَّاسِ، وَيَكُونَ مَعَهُ التَّعَاهُدُ لِلصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ إِذَا وَاظَبَ عَلَيْهِنَّ، وَحِفْظُ مَوَاقِيْتِهِنَّ بِحُضُورِ جَمَاعَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَنْ لَا يَتَخَلَّفَ عَنْ جَمَاعَتِهِمْ فِي مُصَلَّاتِهِمْ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ لِأَمْرٍ لِمُصَلَّاهُ عِنْدَ حُضُورِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، فَإِذَا سُئِلَ عَنْهُ فِي قَبِيلَتِهِ

* (باب عدالت) *

۳۲۸۰ - عبدالله بن ابی یعفور گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم عدالتِ شخص، میان مسلمانان با چه میزان شناخته می شود تا قبول شهادتش برآید و یا علیه آنها جایز باشد؟ فرمود: ظاهر نبودن عیبی که منافی عدالت باشد، و پاکدامنی و خودداری در مقام خوردن و شهوت و دست نیازیدن به مال غیر و نگهداری زبان از ناشایست و نابایست، و اینها همه شناخته می شود بترک کبائریکه خداوند وعده آتش بدان داده است، مثل شرابخواری و عمل منافی عفت و رباخواری، و آزار پدر و مادر، و فرار از جبهه جنگ بدون اذن امام، و سایر کارهای مانند اینها، و آنچه بر همه اینها دلیل است آنست که از زشتی ها چنان خود را محفوظ نگاهدارد که بر مسلمانان حرام باشد پاره ای از لغزشها و اشتباهات را در غیبتش بازگویند و یا از باطنش تفتیش کنند و برآنها واجب باشد که در همه جا از او دفاع کنند یعنی اگر کسی نسبت ناروایی به او داد از حقیقت دفاع کنند و عدالتش را بر دیگران گوشزد نمایند، و او را متعهد به حضور

وَمَحَلَّتِهِ قَالُوا: مَا رَأَيْنَا مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا، مُوَظَّبًا عَلَى الصَّلَاةِ، مُتَعَاهِدًا لِأَوْقَاتِهَا فِي مُصَلَاةٍ، فَإِنَّ ذَلِكَ يُجِيزُ شَهَادَتَهُ وَعَدَالَتَهُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ، وَذَلِكَ أَنَّ الصَّلَاةَ سَرًّا، وَكِفَارَةً لِلذُّنُوبِ وَلاَ يَسَّرُ يُمَكِّنُ الشَّهَادَةَ عَلَى الرَّجُلِ بِأَنَّهُ يُصَلِّي إِذَا كَانَ لاَ يَحْضُرُ مُصَلَاةً وَيَتَعَاهَدُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّمَا جُعِلَ الْجَمَاعَةُ وَالْاجْتِمَاعُ إِلَى الصَّلَاةِ لِكَيْ يُعْرَفَ مَنْ يُصَلِّي مِمَّنْ لاَ يُصَلِّي، وَمَنْ يَحْفَظُ مَوَاقِيتَ الصَّلَاةِ مِمَّنْ يُضَيِّعُ، وَلاَ يَلْمِ ذَلِكَ لَمْ يُمَكِّنْ أَحَدٌ أَنْ يَشْهَدَ عَلَى آخَرَ بِصَلَاةٍ لِأَنَّ مَنْ لاَ يُصَلِّي لاَ صَلَاحَ لَهُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ هَمَّ بِأَنْ يُحْرِقَ قَوْمًا فِي مَنَازِلِهِمْ لِيَتَرَكِهِمُ الْحُضُورَ لَجَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ، وَقَدْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ يُصَلِّي فِي بَيْتِهِ فَلَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ ذَلِكَ، وَكَيْفَ يُقْبَلُ شَهَادَةُ أَوْ عَدَالَةُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ مِمَّنْ جَرَى الْحُكْمُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمِنْ

اول وقت در جماعت نمازهای پنجگانه بینند و جز در مواقع عذر، او را از نماز غایب نبینند، و چون مداومت و حضور وی به نمازهای پنجگانه در جماعت دیده شد، وقتی از حال او از همگنان و هم محلی هایش پرسیده شود خواهند گفت: ما جز خیر و خوبی و صلاح از وی سراغ ندارم، همه وقت مواظب نماز و مراقب اوقات آن است و در مسجد حضور دارد، این چیزها موجب می شود که شهادت و عدالتش میان مسلمانان جایز و ثابت باشد، و این برای آنست که نماز خود ساتری است از زشتکارها و عیبا و کفاره گناهان و بزهکارهاست، آخر چگونه کسی می تواند شهادت دهد به نماز خواندن کسی که بمسجد و جماعت حاضر نمی شود و حضور و شرکت در جماعت مسلمانان را متعهد نیست، و اساساً نماز جماعت برای این آمده تا نمازخوان از تارک الصلاة معلوم باشد و آنکه مراقب اوقات نمازش هست از آنکه نمازش را ضایع و در غیر وقت می خواند معلوم و جدا بشود و چنانچه این نبود از کجا می شد کسی بصلاح و خوبی دیگری شهادت دهد زیرا آنکه نماز با مسلمانان نمی خواند چه خیر و خوبی در اوست، آری رسول خدا وقتی تصمیم گرفت که بر سر کسانی که به نماز جماعت حاضر نمی شدند خانه شان را آتش زند، با اینکه در میان آنها کسانی بودند که نماز می خواندند اما فردای و در خانه خود، از آنها قبول نمی کرد، چگونه پذیرفته شود عدالت یا شهادت

رَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِيهِ الْحَرَقُ فِي جَوْفِ بَيْتِهِ بِالتَّارِ، وَقَدْ كَانَ يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ».

* (بَابُ مَنْ يَجِبُ رَدُّ شَهَادَتِهِ وَمَنْ يَجِبُ قَبُولُ شَهَادَتِهِ) *

۳۲۸۱- رُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ عَمَّا يُرَدُّ مِنَ الشُّهُودِ؟ فَقَالَ: الظَّنِينُ وَالْمُتَّهَمُ وَالْخَصْمُ، قَالَ: قُلْتُ: فَأَلْفَاسِقُ وَالْخَائِنُ؟ قَالَ: هَذَا يَدْخُلُ فِي الظَّنِينِ».

۳۲۸۲- وَفِي حَدِيثٍ آخَرَ قَالَ: «لَا يَجُوزُ شَهَادَةُ الْمُرِيبِ وَالْخَصْمِ

کسی که خداوند و پیامبرش حکم بسوزانیدن خانه او بر سرش کرده اند، براستی که رسول خدا صلی الله علیه وآله می فرمود: پذیرفته نیست نماز کسی که در مسجد مسلمین بنماز حاضر نشود مگر از جهت مرض یا علتی دیگر.

* (بَابُ أَنْكَه شَهَادَتِش رَدُّ وَأَنْكَه شَهَادَتِش پذیرفته شود) *

۳۲۸۱- عبيدالله حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم چه

کسانی شهادتشان پذیرفته نیست؟ فرمود: آنکه گمان بد درباره او برده شود، و آنکه در دینش متهم باشد، دیگر آنکه در قبول شهادتش نفعی عائدش بشود، و شهادت آنکه میان او و مدعی علیه یعنی متهم دشمنی باشد، راوی گوید: سؤال کردم پس فاسق و خائن چه؟ حضرت فرمود: این دو همان کسانی هستند که گمان بد درباره شان برده می شود، و در دینشان متهمند.

۳۲۸۲- در حدیث دیگری (ظاهراً از سماعه است) امام صادق علیه السلام

فرمود: شهادت و گواهی «مریب» آنکه مورد شک باشد مثل: غلام نسبت به اربابش، و نیز سائل بکف نسبت به بذل کننده اش یا دشمن نسبت به دشمنش یا دافع مغرم مانند شهادت کسی که اگر جرم ثابت شود او هم باید غرامت بدهد مثلاً شهود بگویند که جنایت روز پنجشنبه اتفاق افتاده است و عاقله (کسانی که باید خونهای قتل خطا را بپردازند) شهادت دهند که در روز جمعه بوده است که این موجب شود دفع غرامت از عاقله بنماید و نیز شهادت اجیران و خدمتکاران و بندگان نسبت به

وَدَافِعٍ مَّعْرَمٍ أَوْ أَجْبِرٍ أَوْ شَرِيكٍ أَوْ مُتَّهَمٍ أَوْ تَابِعٍ، وَلَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ شَارِبِ الْخَمْرِ، وَلَا شَهَادَةُ اللَّاعِبِ بِالْشَطْرَتَيْهِ وَالْتَرَدِ، وَلَا شَهَادَةُ الْمُقَامِرِ».

۳۲۸۳- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ أُسْبَاطٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّلْتِ قَالَ: «سَأَلْتُ

أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رِفْقَةَ كَانُوا فِي طَرِيقٍ فَقَطَّعَ عَلَيْهِمُ الطَّرِيقُ فَأُخِذَ اللُّصُوصُ، فَشَهِدَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ، فَقَالَ: لَا تُقْبَلُ شَهَادَتُهُمْ إِلَّا بِالْإِقْرَارِ مِنَ اللُّصُوصِ أَوْ شَهَادَةِ مَنْ غَيْرِهِمْ عَلَيْهِمْ».

۳۲۸۴- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ

أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «تَجُوزُ شَهَادَةُ الْعَبْدِ الْمُسْلِمِ عَلَى الْحُرِّ الْمُسْلِمِ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ -: يَعْنِي لِعَبْدٍ سَيِّدِهِ.

صاحبانسان.

(اینها در مواردیست که جای سوءظن باشد و الا در عدم سوءظن و بودن یقین براستی آنها می توان ترتیب اثر داد) و شهادت شریک بر له شریکش، و شخص متهم و شاگرد یا نوکر نسبت به استاد یا اربابش، و شهادت میگسار و شطرنج باز و نردباز و شهادت هر کس که با نوعی قمار سروکار دارد. پس هیچیک از اینها شهادتشان مورد قبول نیست چون مورد تردید هستند.

۳۲۸۳- علی بن اسباط از محمد بن الصلت روایت کرده است که گفت: از

حضرت رضا علیه السلام سؤال کردم: چند تن رفیق و همراه بودند که دزد قافله آنها را زد، و دزدان دستگیر شدند، پس پاره ای از آنها بر له پاره ای دیگر، شهادت داد (یعنی اهل قافله)، امام علیه السلام فرمود: این شهادت پذیرفته نخواهد بود مگر اینکه از خود دزدها نیز اقرار گیرند، یا اینکه غیر اهل قافله شهادت بر مال یکی از اهل قافله دهد یعنی بگوید فلان مال از آن فلان کس است که مورد سرقت واقع شده است.

۳۲۸۴- حسن بن محبوب از علاء، از محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام

روایت کرد که فرمود: شهادت بنده مسلمان در مورد شخص آزاد مسلمان پذیرفته است. مؤلف کتاب گوید: مراد از خبر آنست که بنده مسلمان شهادتش درباره

۳۲۸۵- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ عَمَارِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَوْ قَالَ: سَأَلْتُهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ - عَنِ الرَّجُلِ يَشْهَدُ لِأَبِيهِ أَوْ لِأَخِيهِ، أَوْ لِلرَّجُلِ لِأَمْرَأَتِهِ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ إِذَا كَانَ خَيْرًا تُقْبَلُ شَهَادَتُهُ لِأَبِيهِ، وَالْأَبِ لِابْنِهِ، وَالْأَخِ لِأَخِيهِ».

۳۲۸۶- وَ فِي خَيْرِ آخَرَ: «أَنَّهُ لَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ الْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ».

۳۲۸۷- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ زَيْدٍ - نَحْوًا مِمَّا ذَكَرَهُ - عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «أُتِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِقَدَامَةَ بْنِ مَطْعُونٍ قَدْ شَرِبَ

غیر صاحبش نافذ است.

شرح: «در پاره‌ای از نسخه‌های کتاب لفظ «لا» اضافه است، یعنی شهادت بنده مسلمان ز خرید در باره شخص آزاد مسلمان نافذ نیست ولی توضیح مؤلف رحمه الله دلیل است که لفظ «لا» اضافه شده و در اصل نبوده است».

۳۲۸۵- حسن بن محبوب از هشام بن سالم از عمار بن مروان روایت کرده که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم - یا دیگری عرض کرد - در مورد شهادت پسری نسبت به پدرش یا برادری بنفع برادرش یا مردی نسبت به همسرش؟ فرمود: اشکال ندارد در صورتیکه واقعاً عادل باشند، البته شهادت پسر برای پدرش و پدر برای پسرش و برادر برای برادرش پذیرفته خواهد بود.

۳۲۸۶- در خبری دیگر آمده که شهادت پسر و فرزند علیه پدر پذیرفته

نیست.

شرح: «پاره‌ای در خبر اشکال کرده‌اند که ظاهرش منافات با آیه کریمه «كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ» دارد. ولی می‌توان گفت: «در آیه شریفه تنها شهادت دادن فرزند و لولوبرزیان پدر واجب شده است و این مستلزم وجوب قبول این شهادت نمی‌باشد». خبر هم قبولش را واجب نمی‌داند».

۳۲۸۷- حسن بن زید مانند این خبر را از امام صادق از پدرش حضرت باقر

الْخَمْرَ فَشَهِدَ عَلَيْهِ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا خَصِيٌّ وَهُوَ عَمْرُؤُ التَّمِيمِيُّ وَالْآخَرُ الْمُعَلَّى بْنُ —
 الْجَارُودِ فَشَهِدَ عَلَيْهِ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَنَّهُ رَأَى يَشْرَبُ وَشَهِدَ الْآخَرُ أَنَّهُ رَأَى يَتَمَيَّأُ الْخَمْرَ،
 فَأَرْسَلَ عَمْرُؤُ إِلَى أَنَسِ بْنِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِيهِمْ عَلِيُّ بْنُ
 أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا تَقُولُ يَا أَبَا الْحَسَنِ، فَإِنَّكَ الَّذِي قَالَ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَعْلَمُ هَذِهِ الْأُمَّةَ وَأَقْضَاهَا بِالْحَقِّ، فَإِنَّ هَذَيْنِ قَدْ ائْتَفَقَا
 فِي شَهَادَتَيْهِمَا فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا ائْتَفَقَا فِي شَهَادَتَيْهِمَا وَمَا قَاءَهَا حَتَّى شَرِبَهَا
 فَقَالَ: هَلْ تَجُوزُ شَهَادَةُ الْخَصِيِّ؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا ذَهَابَ أَنْثِيَّتُهُ إِلَّا كَذَهَابِ
 بَعْضِ أَعْضَائِهِ».

۳۲۸۸- وَرَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ،

عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ ذِي شَحْنَاءَ أَوْ ذِي مَخْرَبَةٍ فِي الدِّينِ».

علیهما السلام روایت کرده که فرمود: قدامت بن مظعون را که شراب خورده بود نزد عمر
 آوردند و دو تن شهادت دادند که وی شراب نوشیده است، یکی از شهادت دهندگان
 عمرو تیممی بود که خود اخته بود و دیگری معلی بن جارود. یکی شهادت داد که
 دیده است او شراب می خورد و دیگری شهادت داد که دیده است شراب را استفراغ
 کرده است، عمر نزد جماعتی از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله فرستاد که در
 میانشان علی علیه السلام حضور داشت، و از حضرت پرسید نظر شما چیست؟ زیرا شما
 را رسول خدا صلی الله علیه و آله أعلم این امت معرفی کرده و در داوری به حق استادتر
 از همه خوانده است، این دو تن شهادتشان مانند هم نیست باید چه کرد؟ حضرت
 فرمود: شهادتها مانند هم است و چیزی که نخورده چگونه قیء کرده است؟ بعد عمر
 پرسید: آدم اخته شده (کسی که بیضه هایش را کشیده اند و ناقص شده است)
 شهادتش پذیرفته است؟ فرمود: از بین رفتن بیضه هایش مانند از بین رفتن اعضای دیگر
 خواهد بود. (یعنی اگر مثلاً دست نداشت آیا شهادتش مقبول نبود؟).

۳۲۸۸- اسماعیل بن مسلم از امام صادق علیه السلام از پدرش از اجدادش

علیهم السلام روایت کرده که شهادت دشمن در حق دشمن و شهادت کسی که

۳۲۸۹- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ شَهِدَ عِنْدَنَا بِشَهَادَةٍ ثُمَّ غَيَّرَ أَخَذْنَا بِالْأُولَىٰ وَطَرَحْنَا الْآخِرَىٰ».

۳۲۹۰- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تُصَلِّ خَلْفَ مَنْ يَبْغِي عَلَى الْأَذَانِ وَالصَّلَاةِ بِالنَّاسِ أَجْرًا، وَلَا تَقْبَلُ شَهَادَتَهُ».

۳۲۹۱- وَرَوَى الْعَلَاءُ بْنُ سَيَّابَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ صَاحِبِ الثَّرْدِ، وَالْأَرْبَعَةَ عَشَرَ، وَصَاحِبِ الشَّاهِنِ، يَقُولُ: لَا وَاللَّهِ، وَبَلَىٰ وَاللَّهِ مَا مَاتَ وَاللَّهُ شَاهِدُهُ وَقُتِلَ وَاللَّهُ شَاهِدُهُ، وَاللَّهُ تَعَالَىٰ ذِكْرُهُ شَاهِدُهُ مَا مَاتَ وَلَا قُتِلَ».

۳۲۹۲- وَرَوَى سَمَاعَةُ بْنُ مِهْرَانَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

دارای صفتی خوارکننده است پذیرفته نیست (مثل ولدالزنا بودن یا مانند کسی که حدی بر او واجب شده ولی توبه نکرده است یا فسقی که مورد ملامت همگان است مرتکب شده است مثل اعتیاد به مواد مخدر و امثال اینها یا گدائی کردن و از راه سؤال گذران عمر نمودن).

۳۲۸۹- و نیز از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمود: هر کس نزد ما شهادتی دهد سپس از شهادتش بازگردد ما شهادت اول را پذیرفته دومی را نخواهیم پذیرفت.

۳۲۹۰- محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: به کسی که برای اذان و نماز، از مردم اجرت می طلبد اقتدا مکن و شهادتش را مپذیر.

۳۲۹۱- علاء بن سیابۀ از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: شهادت قارباز چه نرد باشد چه شطرنج، چه شبیه شطرنج که قارنست بنام اربعه عشر، و امثال اینها که اصطلاحاتی خاص دارد، پذیرفته نیست (صاحب شاهین) بصیغۀ تشبیه یعنی دوشاه گوید شاهش مرد نه بخدا نبرد و بخدا شاهش کشته شد، و حال آنکه شاه فقط خداست و بس و هیچگاه نمیرد و کشته هم نشود.

۳۲۹۲- سماعه بن مهران، از ابوبصیر از حضرت صادق روایت کرده است

عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِشَهَادَةِ الصَّيْفِ إِذَا كَانَ غَفِيْفًا صَائِنًا، قَالَ: وَ يُكْرَهُ شَهَادَةُ الْأَجْبِرِ لِصَاحِبِهِ وَلَا بَأْسَ بِشَهَادَتِهِ لِغَيْرِهِ، وَلَا بَأْسَ بِهَا لَهُ عِنْدَ مُفَارَقَتِهِ».

۳۲۹۳- وَ رَوَى قُضَالَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ شَرِيكَيْنِ شَهِدَا أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ، قَالَ: تَجُوزُ شَهَادَتُهُ إِلَّا فِي شَيْءٍ لَهُ فِيهِ نَصِيبٌ».

۳۲۹۴- وَ رَوَى عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ، عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: «شَهَادَةُ الصَّبِيَّانِ جَائِزَةٌ بَيْنَهُمَا مَا لَمْ يَتَفَرَّقُوا أَوْ يَرْجِعُوا إِلَى أَهْلِيهِمْ».

۳۲۹۵- وَ رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ، عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ «أَنَّ شَهَادَةَ الصَّبِيَّانِ إِذَا شَهِدُوا وَ هُمْ صِغَارٌ جَازَتْ

که شهادت میهمان درباره میزبانش پذیرفته شود در صورتیکه دارای عفت و صیانت نفس و آبرو باشد و مراد از صیانت خودداری از ناشایسته هاست، و اما شهادت کارگر برای صاحب کارش کراهت دارد ولی برای غیرصاحب کارش اشکالی ندارد، و نیز پس از انجام کارش با صاحب کار اگر وقتی به نفع او شهادت دهد پذیرفته است.

۳۲۹۳- فضاله بن ایوب از ابان نقل کرده که از امام صادق علیه السلام سؤال شد آیا اگر از دوتن شریک یکی به نفع دیگری شهادت دهد پذیرفته است؟ فرمود: در موردی که خود نصیبی از نفع شهادت نبرد اشکال ندارد (یعنی در چیزی که اگر شهادتش پذیرفته شد او هم نصیبی می برد شهادتش نافذ نیست).

۳۲۹۴- طلحه بن زید از امام صادق از پدراناش علیهم السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده که فرمود: شهادت کودکان مادامیکه مشغول بازی هستند و متفرق نشده اند و بسوی خانواده خود نرفته اند پذیرفته است. (و پذیرش قبل از تفرق از باب اعتماد بقرینه است).

۳۲۹۵- اسماعیل بن مسلم از امام صادق علیه السلام از پدراناش علیهم السلام از امیرمؤمنان علیه السلام روایت کرده که فرمود: شاهد گرفتن کودکان در وقتی که هنوز صغیرند و بسن بلوغ نرسیده اند هنگامی پذیرفته است که چون بسن

إِذَا كَبُرُوا مَا لَمْ يَنْسَوْهَا، وَكَذَلِكَ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى إِذَا أَسْلَمُوا جازَتْ شَهَادَةُ تَهُمٍ،
 وَالْعَبْدُ إِذَا أَشْهَدَ عَلَى شَهَادَةٍ ثُمَّ أُغْتِقَ جازَتْ شَهَادَتُهُ إِذَا لَمْ يَرُدَّهَا الْحَاكِمُ قَبْلَ أَنْ
 يُعْتَقَ، وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ أُغْتِقَ الْعَبْدُ لِمَوْضِعِ الشَّهَادَةِ لَمْ تَجْزُ شَهَادَتُهُ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ -: أَمَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا لَمْ
 يَرُدَّهَا الْحَاكِمُ قَبْلَ أَنْ يُعْتَقَ» فَإِنَّهُ يَعْنِي بِهِ أَنْ يَرُدَّهَا لِفِسْقٍ ظَاهِرٍ أَوْ حَالٍ يَجْرَحُ
 عَدَالَتَهُ، لِأَنََّّهُ عَبْدٌ لِأَنَّ شَهَادَةَ الْعَبْدِ جَائِزَةٌ، وَأَوَّلُ مَنْ رَدَّ شَهَادَةَ الْمَمْلُوكِ عَمْرُ
 وَأَمَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ أُغْتِقَ الْعَبْدُ لِمَوْضِعِ الشَّهَادَةِ لَمْ تَجْزُ شَهَادَتُهُ كَأَنَّهُ يَعْنِي
 إِذَا كَانَ شَاهِدًا لِسَيِّدِهِ، فَأَمَّا إِذَا كَانَ شَاهِدًا لِغَيْرِ سَيِّدِهِ جازَتْ شَهَادَتُهُ عَبْدًا كَانَ أَوْ
 مُعْتَقًا إِذَا كَانَ عَدْلًا.

۳۲۹۶- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنِ

رشد رسیدند آن را فراموش نکرده باشند. (غرض این که اعتبار بوقت اداء شهادت است نه وقت تحمل آن).

و همچنین یهود و نصاری اگر متحمل شهادتی شوند پس از آن که اسلام آوردند، اداء شهادتشان جائز خواهد بود.

و اگر بنده اداء شهادت کند، و پس از آن آزاد شود، شهادتش جائز است به شرط آن که حاکم قبل از آزاد شدن بنده، آن شهادت را رد نکرده باشد.

و امیرالمؤمنین فرمود: اگر بنده بخاطر شهادت، آزاد شود، شهادتش جائز نخواهد بود.

مؤلف کتاب - رحمه الله - گوید: آنجا که فرمود: در صورتیکه حاکم قبل از آزادی عبد، رد نکرده باشد شهادت عبد را - معنایش اینست که حاکم برای فاسق بودن عبد یا عملی که موجب عدم قبول شهادت شخص است او را رد کند، نه اینکه چون عبد و بنده دیگری بوده، زیرا شهادت عبد در مذهب ما پذیرفته است و اول کسی که شهادت عبد را رد کرد خلیفه ثانی بود، و آنجا که فرمود: «اگر عبد برای شهادت آزاد شود شهادتش جائز نخواهد بود». موردی است که بنفع مولایش شهادت دهد،

أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «تَجُوزُ شَهَادَةُ الْمَمْلُوكِ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ عَلَى أَهْلِ الْكِتَابِ».

۳۲۹۷- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ سَيَابَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ سَابِقِ الْحَاجِّ إِنَّهُ قَتَلَ رَاحِلَتَهُ، وَأَفْنَى زَادَهُ، وَأَتَعَبَ نَفْسَهُ، وَاسْتَحَفَّ بِصَلَاتِهِ، قِيلَ: فَأَلْمُكَارِي وَالْجَمَالَ وَالْمَلَّاحُ؟ فَقَالَ: وَمَا بَأْسُ بِهِمْ تُقْبَلُ شَهَادَتُهُمْ إِذَا كَانُوا صُلَحَاءَ».

۳۲۹۸- وَ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةَ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَأَشْهَدَ شَاهِدَيْنِ نَاصِبَيْنِ، قَالَ: كُلُّ مَنْ وُلِدَ عَلَى الْفِطْرَةِ وَغُرِفَ بِالصَّلَاحِ فِي نَفْسِهِ جَازَتْ شَهَادَتُهُ».

وآلا در جائیکه بنفع غیرمولایش شهادت دهد گواهیش پذیرفته است خواه عبد باشد خواه آزاد شده باشد هرگاه عادل بود.

۳۲۹۶- حسن بن محبوب از علاء از محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: شهادت مملوک که از اهل قبله باشد یعنی عبد مسلمان بر علیه اهل کتاب نافذ است.

۳۲۹۷- محمد بن ابی عمیر از علاء بن سیابه از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: پدرم امام باقر علیه السلام فرمود: شهادت سائق الحاج (یعنی کسی که حجاج عقب افتاده را با کمال تعجیل از راه و بیراهه به حج می رساند) پذیرفته نیست چون هم راحله و شتران را کوفته و هم غذاها را ضایع نموده و هم خود را به تعب انداخته و هم به نماز استخفاف نموده است، سؤال شد مکاری و جمال و ملاح و بقول امروز حمله دارها چطور؟ فرمود: نه، در اینها اشکالی نیست اگر صالح باشند.

۳۲۹۸- عبدالله بن المغیره گوید: به امام هشتم علیه السلام عرض کردم: مردی همسرش را طلاق داده و دو شاهد هم گرفته است، ولی هر دو از دشمنان امیرالمؤمنین هستند، فرمود: هر کس بر فطرت خدائی متولد شده یعنی از پدر و مادر مسلمان و بصلاح در جامعه معروف است شهادتش پذیرفته است.

۳۲۹۹- وَ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ هَلْ تَجُوزُ شَهَادَةُ أَهْلِ الذِّمَّةِ عَلَى غَيْرِ أَهْلِ مِلَّتِهِمْ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ لَمْ يُوجَدْ مِنْ أَهْلِ مِلَّتِهِمْ جَازَتْ شَهَادَةُ غَيْرِهِمْ، إِنَّهُ لَا يَضْلُحُ ذَهَابُ حَقِّ أَحَدٍ».

شرح: «چون برحسب پاره‌ای اخبار فقهای امامیه شهادت غیرشیعه امامی را نمی‌پذیرند در این روایت ناچار بتوجیه شده‌اند ولی توجیهاتشان چندان موجب اطمینان نیست، و بنظر حقیر بهترین توجیه آنست که روایت را منحصر به مورد خودش بدانیم و شهادت غیر امامی را در طلاق فقط بپذیریم، چون در مسأله طلاق، شهود برای جلوگیری از ادعا شوهر اول است که بگوید من زخم را طلاق نداده‌ام، و در صورتیکه ثابت شود طلاق داده مرافعه خود بخود از بین می‌رود و آن ناصبی که از شدت حماقت، علی علیه السلام را مسلمان نمی‌داند، و حماقت خویش را تقوی و قدس و تقرب بخدا و رسول می‌داند، و چون عمل امیرالمؤمنین علیه السلام در ذهن او بخلاف دین است او را دشمن می‌دارد، و در دشمنی علی علیه السلام و یاران‌ش همیشه قصد قربت می‌کند بلکه بهترین عمل خود را همین مخالف شدن با مانند علی علیه السلام می‌داند و از حقد و تعصب بیجا به این روز افتاده است، این چنین شخص در مورد طلاق غالباً دروغ نمی‌گوید و می‌ترسد، چنانچه اگر زنی پس از مدتی که با شوهر اول متارکه کرده، شوهر جدیدی اختیار کند و مرد اول انکار طلاق نماید او فوراً بدون احتیاط، شهادت بطلاق نخواهد داد و در اینجا کمال تقدس خود را به خرج خواهد داد لذا می‌توان بشهادتش اعتماد کرد. و چنانچه این توجیه مفید نباشد باید خبر را طرح نمود و یا حل بر تقیه کرد که این حل هم بسیار بی‌جا و بی‌معنی است. سلطان العلماء گفته است: مراد از خبر، «شَهَادَةُ مَنْ وُلِدَ عَلَى الْفِطْرَةِ» و معروفیت بصلاح است، و ناصبی هیچ کدام را ندارد».

۳۲۹۹- عبیدالله حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم آیا شهادت اهل ذمه (اهل کتاب که در پناه اسلام باشند) بر غیر اهل ملتشان نافذ است؟ فرمود: آری، هرگاه از اهل ملت خودشان کسی نباشد که شهادت دهد (نصرانی درباره یهودی یا مجوسی و... و یهودی درباره نصرانی یا مجوسی و... می‌تواند شهادت

۳۳۰۰- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْوَشَاءُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخِرَانِ مِّنْ غَيْرِكُمْ» قَالَ: اللَّذَانِ مِّنْكُمْ مُسْلِمَانِ وَاللَّذَانِ مِّنْ غَيْرِكُمْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَإِنْ لَمْ تَجِدْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَمِنَ الْمَجُوسِ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: «سُئِلُوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ» وَذَلِكَ إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ بِأَرْضِ غُرَبَةٍ فَلَمْ يَجِدْ مُسْلِمِينَ يُشْهَدُهُمَا فَرَجُلَانِ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ».

۳۳۰۱- وَرَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ فِي الْمُكَاتِبِ: كَانَ التَّاسُ مُدَّةً لَا يَشْتَرِطُونَ إِنْ عَجَزَ فَهُوَ رَدٌّ فِي الرَّقِّ، فَهُمُ الْيَوْمَ يَشْتَرِطُونَ وَالْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ، وَيُجَلَّدُ فِي الْحَدِّ عَلَى قَدْرِ مَا أُعْتِقَ مِنْهُ، قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ أُعْتِقَ نِصْفُهُ أَتَجُوزُ شَهَادَتُهُ فِي الطَّلَاقِ؟ قَالَ: إِنْ كَانَ مَعَ رَجُلٍ

دهد) زیرا درست نیست و یا جایز نیست حق احدی ضایع گردد.

۳۳۰۰- حسن بن علی و شاء گوید: احمد بن عمر گفت: از امام (نامش را نبرده است) درباره کلام خداوند در سوره مائده - آیه ۱۰۵ که فرموده: «ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخِرَانِ مِّنْ غَيْرِكُمْ» پرسیدم، فرمود: «اللَّذَانِ مِّنْكُمْ» یعنی مسلمان باشند، و «اللَّذَانِ مِّنْ غَيْرِكُمْ» یعنی از اهل کتاب باشند، و اگر از اهل کتاب یافت نشد از مجوس باشد زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله با آنها معامله ای که با اهل کتاب می کرد انجام می داد، و این در وقتی بود که یکی از مسلمانان در سرزمین غربت از دنیا می رفت و از مسلمین کسی نبود که شهادت دهد بوصیت یا مقدار مال او، لذا دو تن از اهل کتاب را شاهد می گرفتند.

۳۳۰۱- حماد از حلبی روایت کند که از امام صادق علیه السلام شنیدم که درباره عبد مکاتب می فرمود: مردم تا مدتی شرط نمی کردند که اگر نتوانست وجه مکاتبه را بدهد بازگشت برقیّت کند، ولی امروزه شرط می کنند و این شرط لازم الوفا است زیرا مسلمانان متعهد به شروطی که کرده اند هستند، و عبد مکاتب (یعنی عبدی که خود را بمقداری مال که کم کم پردازد از ارباب خود خریده است) به اندازه ای

وَأَمْرًا جازَتْ شَهَادَتُهُ».

قَالَ مُصَنَّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - : إِنَّمَا ذَلِكَ عَلَى جَهَةِ التَّيْبَةِ وَفِي الْحَقِيقَةِ تُقْبَلُ شَهَادَةُ الْمَكَاتِبِ وَالرَّجُلُ مَعَهُ بِشَاهِدَيْنِ وَأَدْخَلَ الْمَرْأَةَ فِي ذَلِكَ لِئَلَّا يَقُولَ الْمُخَالِفُونَ : إِنَّهُ قَبِلَ شَهَادَةَ قَدَرْدَهَا إِمَامُهُمْ وَأَمَّا شَهَادَةُ النِّسَاءِ فِي الطَّلَاقِ فَغَيْرُ مَقْبُولَةٍ عَلَى أَصْلِنَا.

۳۳۰۲ - وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُغْبِرَةِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : «مَنْ وُلِدَ عَلَى الْفِطْرَةِ وَغُرِفَ بِالصَّلَاحِ فِي نَفْسِهِ جازَتْ شَهَادَتُهُ».

۳۳۰۳ - وَرَوَى عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ سَيَابَةَ قَالَ : «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ شَهَادَةِ مَنْ يَلْعَبُ بِالْحَمَامِ، قَالَ : لَا بَأْسَ إِذَا كَانَ لَا يُعْرَفُ بِفِسْقٍ، قُلْتُ : فَإِنَّ مَنْ

که وجه خود را پرداخت کرده حر و آزاد شده است و در مورد حدی که به او تعلق گیرد باید بمقدار آزاد شده اش حد آزاد اجرا شود و به مقدار رق و بنده بودنش حد بندگی، راوی گوید: پرسیدم اگر نیمی از او آزاد شده باشد شهادتش در طلاق نافذ است؟ فرمود: اگر با او یک مرد و یک زن همراه باشند جایز است.

مصنف کتاب گوید: این قسمت خبر از روی تقیه صادر شده است و در واقع شهادت مکاتب با یک مرد دیگر اگر توأم شود نافذ است و این که زنی را داخل کرده برای اینست که مخالفین نگویند او شهادتی را پذیرفته که امامشان عمر منکر آن است، و اما شهادت زنان در طلاق بنا بر اصل ما جایز نیست.

۳۳۰۲ - عبدالله بن مغیره از امام هشتم علیه السلام روایت کند که فرمود: هر کس مسلمان زائیده شده و معروف به خیر و خوبی است، شهادتش جایز است.

(این روایت قبلاً با مختصر تفاوتی گذشت).

۳۳۰۳ - علاء بن سیابه گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: کسی که کبوتر باز است شهادتش را بپذیریم؟ فرمود: اشکالی ندارد بشرط آنکه معروف به فسق نباشد. عرض کردم: اشخاصی که در ناحیه ما زندگی می کنند می گویند عمر گفته

قَبَلْنَا يَقُولُونَ: قَالَ عُمَرُ: هُوَ شَيْطَانٌ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ أَمَا عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَتَفَرُّ عِنْدَ الرَّهَانِ وَتَلْعَنُ صَاحِبَهُ مَا خَلَا الْحَافِرَ وَالْخُفَّ وَالرِّيشَ وَالنَّضْلَ فَإِنَّهَا تَحْضُرُهَا الْمَلَائِكَةُ، وَقَدْ سَابَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَأَجْرَى الْخَيْلِ».

۳۳۰۴- وَ رُوِيَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَيْنِ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: أَفِيمُوا لِشَهَادَةِ عَلَى الْوَالِدَيْنِ وَالْوَالِدِ وَلَا تُقِيمُوهَا عَلَى الْأَخِ فِي الدِّينِ الضَّيْرُ، قُلْتُ: وَمَا الضَّيْرُ؟ قَالَ: إِذَا تَعَدَّى فِيهِ صَاحِبُ الْحَقِّ الَّذِي يَدْعِيهِ قَبْلَهُ خِلَافَ مَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَمَثَلُ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ لِرَجُلٍ عَلَى آخِرِ دَيْنٍ وَهُوَ مُعْسِرٌ، وَقَدْ أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى بِإِنظَارِهِ حَتَّى يُوسِرَ فَقَالَ: «فَتَنْظِرُهُ إِلَى مَيْسَرَةٍ» وَيَسْأَلُكَ أَنْ تُقِيمَ الشَّهَادَةَ وَأَنْتَ تَعْرِفُهُ بِالْعُسْرِ، فَلَا يَجِلُّ لَكَ أَنْ تُقِيمَ

است: کبوتر و کبوتر باز هر دو شیطانند. فرمود: سبحان الله، آیا نمی دانی که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: فرشتگان در هنگام شرط بندی فرار می کنند و صاحبان شرط را لعن می نمایند. منظور اینست که در صورتیکه مسابقه بصورت بُرد و باخت و شبیه قمار باشد جایز نیست همچنانکه شخص پیغمبر خود با اسامه بن زید در اسب دوانی مسابقه داد. در مواقع مسابقات مانند: رمایه (تیراندازی) و پَر دادن پرنده گان و اسب دوانی و دو میدانی فرشتگان حضور دارند.

۳۳۰۴- داود بن حصین گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: شهادت دهید در مورد پدر و مادر و فرزند، ولی درباره برادر علیه برادر هنگامی که یکی از آن دو در بدهی ضییر است، شهادت ندهید. پرسیدم: «ضییر» چیست؟ فرمود: هرگاه شخصی از دیگری طلبکار باشد اما بدهکار، مُعسِر (ندار) باشد، در این صورت خداوند فرموده باید طلبکار صبر کند تا بدهکار توانائی پرداخت مال را پیدا کند و فرمود: «وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ» (بقره-آیه ۲۸۰) و طلبکار از تو می خواهد که برای شهادت طلبش نزد قاضی روی و تومی دانی که مرد بدهکار بینوا و دست خالی است، پس بر تو جایز نیست که در چنین حالی علیه بدهکار بشهادت

الشَّهَادَةُ فِي حَالِ الْعُسْرِ».

۳۳۰۵ - وَ رَوَى مِسْمَعٌ كُرْدِيْنُ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي أَرْبَعَةٍ شَهِدُوا عَلَيَّ رَجُلٌ بِالزَّنا فَرَجِمَ، ثُمَّ رَجَعَ أَحَدُهُمْ وَقَالَ: شَكَّكْتُ فِي شَهَادَتِي، قَالَ: عَلَيْهِ الدِّيَّةُ، قَالَ: قُلْتُ: فَإِنَّهُ قَالَ: شَهِدْتُ عَلَيْهِ مُتَعَمِّدًا، قَالَ: يُقْتَلُ».

۳۳۰۶ - وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: لَا أَخْذُ بِقَوْلِ عَرَّافٍ، وَلَا قَائِفٍ، وَلَا لِيَصَّ وَلَا أَقْبَلُ شَهَادَةَ الْفَاسِقِ إِلَّا عَلَيَّ نَفْسِهِ».

۳۳۰۷ - وَ رَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْيَمَنِيُّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَرَأَيْتَ إِذَا رَأَيْتُ شَيْئًا فِي يَدَيَّ رَجُلٍ أَيْجُوزُ

حاضر شوی.

۳۳۰۵ - مسمع بن عبد الملك کردین از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده که پرسیدم درباره چهارتن که شهادت داده اند مردی زنا کرده است و آن مرد را رجم کردند، سپس یکی از شاهد ها از شهادتش برگشت و گفت: من یقین نداشتم بلکه بگمانم چنین بود، فرمود: بر آن شاهد که برگشته دیه مقتول واجب شده است و اگر گفت: عمداً بدروغ شهادت داده ام، باید قصاص شود.

شرح: «این خبر سندش چندان اعتبار ندارد زیرا در طریق روایت به مسمع، قاسم بن محمد جوهری وجود دارد که واقعی و ضعیف است و باید احتیاط کرد».

۳۳۰۶ - محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام روایت کرده که امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: من هرگز بقول کاهن و منجم و قیافه شناس و دزد اعتنا نمی کنم و شهادت فاسق را هم جز در مورد علیه خودش یعنی: جائی که به ضررش باشد نمی پذیرم.

شرح: «شهادت فاسق در این روایت بمعنی اقرار اوست یعنی اگر فاسق به دهمی و یا گناهی اقرار کرد او را بدان مأخوذ می دارم».

۳۳۰۷ - سلیمان منقری از حفص بن غیاث قاضی سنی از حضرت صادق

لِي أَنْ أَشْهَدَ أَنَّهُ لَهُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: فَلَعَلَّهُ لِيغَيْرِهِ؟ قَالَ: وَمِنْ أَيْنَ جَازَ لَكَ أَنْ تَشْتَرِيَهُ وَيَصِيرَ مِلْكَاً لَكَ ثُمَّ تَقُولُ بَعْدَ الْمَلِكِ هُوَ لِي وَتَخْلِفُ عَلَيْهِ، وَلَا يَجُوزُ لَكَ أَنْ تَنْسِبَهُ إِلَى مَنْ صَارَ مِلْكَهُ إِلَيْكَ مِنْ قَبْلِهِ؟ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَوْ لَمْ يَجْزُ هَذَا مَا قَامَتْ لِلْمُسْلِمِينَ سُوقٌ».

۳۳۰۸- وَ رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ شَهِدَ عِنْدَهُ رَجُلٌ وَقَطَعَتْ يَدُهُ وَرِجْلُهُ بِشَهَادَةٍ فَأَجَازَ شَهَادَتَهُ وَقَدْ كَانَ تَابٌ وَعُرِفَتْ تَوْبَتُهُ».

۳۳۰۹- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ شَهَادَةِ النِّسَاءِ هَلْ تَجُوزُ فِي

علیه السلام روایت کرد که مردی به آن حضرت عرض کرد: اگر متاعی در دست کسی دیدم می توانم شهادت دهم از آن اوست؟ نظرتان در این مورد چیست؟ حضرت فرمود: آری، حفص گوید: من عرض کردم: شاید مال دیگری باشد و اکنون بدست اوست؟ حضرت فرمود: آیا می توانی آن را بخری و مال تو شود (یعنی اگر تو شک داری که متعلق به خود اوست یا نه چطور می توانی آن را بخری) و بعد هم بگویی که این مال منست و قسم هم یاد کنی و جایز هم نباشد که نسبتش را به کسی که قبلاً مال او بوده بدهی؟! آنگاه فرمود: اگر چنین نبود که برای مسلمانان چیزی باقی نمی ماند و بازاری دیگر در کار نبود (این خبر دلیل قاعده ید است، یعنی: هر که هر چه در تصرف اوست اصل آنست که مالک آنست مگر خود بگوید یا به بیّنه ثابت شود که مال دیگری است و در تصرف اوست).

۳۳۰۸- اسماعیل بن مسلم سکونی از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: مردی که قبلاً در جرمی دست و پای او را قطع کرده بودند، در حضور امیرالمؤمنین شهادت داد، و حضرت شهادت او را پذیرفت چون قبلاً توبه کرده و توبه اش هم مشهور شده بود.

۳۳۰۹- صفوان بن یحیی از محمد بن فضیل از امام هفتم علیه السلام نقل کرده

نِكَاحٍ أَوْ طَلَاقٍ أَوْ رَجْمٍ؟ قَالَ: تَجُوزُ شَهَادَةُ النِّسَاءِ فِيمَا لَا يَسْتَطِيعُ الرِّجَالُ النَّظَرَ إِلَيْهِ، وَتَجُوزُ فِي النِّكَاحِ إِذَا كَانَ مَعَهُنَّ رَجُلٌ، وَلَا تَجُوزُ فِي الطَّلَاقِ وَلَا فِي الدَّمِّ، وَتَجُوزُ فِي حَدِّ الزَّانَا إِذَا كَانَ ثَلَاثَةٌ رِجَالٍ وَأَمْرَاتَيْنِ، وَلَا تَجُوزُ شَهَادَةُ رَجُلَيْنِ وَأَرْبَعِ نِسْوَةٍ».

٣٣١٠- وَ سَأَلَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَلِيٍّ الْحَلْبِيُّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ شَهَادَةِ الْقَابِلَةِ فِي الْوِلَادَةِ، قَالَ: تَجُوزُ شَهَادَةُ الْوَاحِدَةِ وَشَهَادَةُ النِّسَاءِ فِي الْمَتْمُوسِ وَالْعُدْرَةِ».

٣٣١١- وَ «قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي غُلَامٍ شَهِدَتْ عَلَيْهِ امْرَأَةٌ أَنَّهُ دَفَعَ غُلَامًا فِي بَيْرٍ فَقَتَلَهُ، فَأَجَازَ شَهَادَةَ الْمَرْأَةِ».

که گوید: پرسیدم آیا شهادت زنها در مورد نکاح یا طلاق یا رجم نافذ است و می توان بشهادتشان در این امور ترتیب اثر داد، فرمود: شهادت زنها تنها در موردی است که مردها نتوانند دخالت داشته باشند و ببینند (مثلاً دختری باکره است یا نه) و اما در نکاح اگر مردی با آنها شهادت دهد اشکال ندارد و جایز است، اما در طلاق و خونریزی (یعنی قتل) شهادتشان بیفایده است، ولی در مورد زنا اگر سه مرد و دو زن باشند به شهادتشان می توان حکم کرد، لکن شهادت دو مرد و چهار زن در خصوص رجم نافذ نیست.

شرح: «بعضی گفته اند در خصوص رجم لازم نیست ولی در حدّ می توان بشهادتشان (یعنی دو مرد و چهار زن) حکم نمود».

٣٣١٠- عبیدالله بن علی حلبی از امام صادق علیه السلام در مورد شهادت قابله نسبت بکودک که زنده بدنیا آمده است یا مرده، سؤال کرد. حضرت فرمود: شهادتش نافذ است، و کلیّۀ شهادت زنان در مورد زنده یا مرده بدنیا آمدن طفل و یا بکارت زنان نافذ است.

٣٣١١- و امیرالمؤمنین علیه السلام درباره کودکی که کودکی دیگر را به چاه انداخته و او را کشته بود و زنی شهادت داد شهادتش را پذیرفت.

۳۳۱۲- وَ رَوَى زُرَّارَةُ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي أَرْبَعَةٍ شَهِدُوا عَلَيَّ امْرَأَةً بِالزَّانَا فَقَالَتْ: أَنَا بَيْكُرٌ فَتَنَظَّرْتُ إِلَيْهَا النَّسَاءُ فَوَجَدُوهَا بَيْكُرًا، قَالَ: تُقْبَلُ شَهَادَةُ النَّسَاءِ».

۳۳۱۳- وَسَأَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَكَمِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ امْرَأَةٍ شَهِدَتْ عَلَيَّ رَجُلٍ أَنَّهُ دَفَعَ صَبِيًّا فِي بَيْتِ قِمَاتٍ، قَالَ: عَلَيَّ الرَّجُلِ رُبْعُ دِيَّةِ الصَّبِيِّ بِشَهَادَةِ الْمَرْأَةِ».

۳۳۱۴- وَ رَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ الصَّيْفِيِّ عَنِ أَبِي الْحَسَنِ الْمَاضِي عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَتَبْتُ إِلَيْهِ فِي رَجُلٍ مَاتَ وَلَهُ أُمٌّ وَلَدٌ وَقَدْ جَعَلَ لَهَا سَيِّدًا فِي حَيَاتِهِ ثُمَّ مَاتَ، قَالَ: فَكَتَبْتُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَهَا مَا آتَاهَا بِهِ سَيِّدًا فِي حَيَاتِهِ، مَعْرُوفٌ ذَلِكَ لَهَا تُقْبَلُ عَلَيَّ ذَلِكَ شَهَادَةُ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ وَالْخَدَمِ غَيْرِ

شرح: «گویند: در این قضیه شاید قرائنی در کار بوده که حکم ثابت شده یا اینکه خبر فقط در مورد اثبات دیه است نه قصاص، پس در اینصورت منافاتی با خبری که از محمد بن فضیل گذشت ندارد».

۳۳۱۲- وزراره از یکی از صادقین علیهما السلام روایت کرده که فرمود: چهارتن شهادت دادند که زنی زنا داده است و زن اظهار نمود من بکر هستم، زنان وی را بازدید کردند و بکرش یافتند، فرمود: شهادت زنان مورد قبول است (یعنی در بکارت).

۳۳۱۳- عبدالله بن حکم از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: زنی شهادت داد که مردی پسربچه ای را به چاه انداخته و طفل جان سپرده است، حکم چیست؟ فرمود: بر آن مرد ربع یعنی $\frac{1}{4}$ دیه طفل به شهادت آن زن ثابت می شود.

۳۳۱۴- محمد بن ابی عمیر از حسین بن خالد از امام هفتم علیه السلام نقل کرده گوید: بحضرت نوشتم مردی از دنیا رفته است و کنیزی دارد که از او دارای فرزند شده و مولایش در زمان حیات خود برای او مالی قرار داده بوده است، اکنون که مولی درگذشته، آیا باز کنیز نسبت به آن مال حقی دارد؟ حضرت جواب داد: آنچه

الْمُتَّهِمِينَ».

۳۳۱۵- وَرَوَى حُمَادٌ، عَنِ الْحَلَبِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَجَازَ شَهَادَةَ النِّسَاءِ فِي الدِّينِ وَ لَيْسَ مَعَهُنَّ رَجُلٌ».

۳۳۱۶- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ يَرِيدٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ مَاتَ وَتَرَكَ امْرَأَةً وَهِيَ حَامِلٌ فَوَضَعَتْ بَعْدَ مَوْتِهِ غُلَامًا ثُمَّ مَاتَ الْغُلَامُ بَعْدَ مَا وَقَعَ إِلَى الْأَرْضِ، فَشَهِدَتِ الْمَرْأَةُ الَّتِي قَبِلَتْهَا بِه أَنَّهُ اسْتَهَلَ وَصَاحَ حِينَ وَقَعَ إِلَى الْأَرْضِ، ثُمَّ مَاتَ بَعْدُ، فَقَالَ: عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يُجِيزَ شَهَادَتَهَا فِي رُبْعِ مِيرَاثِ الْغُلَامِ».

۳۳۱۷- وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى: «إِنَّ كَانَتِ امْرَأَتَيْنِ تَجُوزُ شَهَادَتُهُمَا فِي نِصْفِ

مولایش برای او قرار داده معروف و احسان است و همه از آن اوست یا اینکه این عمل متعارفست و این به شهادت مرد و زن و خادمها در صورتیکه متهم نباشند پذیرفته است.

۳۳۱۵- حماد از حلبی از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله شهادت زنان را در دین بدون اینکه مردی با آنها باشد می پذیرفت.

شرح: «این روایت را اختصاص بمورد وصیت به دین و بدهی داده اند مثلاً اگر مردی در مرض موت اقرار کند که فلان مقدار بفلانی بدهید یا فلان کس مقداری از من طلبکار است در این مورد اگر یک زن تنها شهادت بوصیت داد یک چهارم مال را به طرف می دهند و سه چهارم آن از راه دیگر باید ثابت شود».

۳۳۱۶- حسن بن محبوب از عمر بن یزید روایت کرده گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم مردی از دنیا رفته و زنی حامله داشته است که پس از مرگ شوهر پسری بدنیا آورده که پس از بدنیا آمدن، مرده است، ولی زنی که قابله او بوده شهادت داده است که طفل زنده بدنیا آمد و جیغی کشید و بعد مُرد، فرمود: بر امام است که $\frac{1}{4}$ میراث غلام یعنی طفل مرده را به آن زن یعنی مادر بدهد.

۳۳۱۷- در روایت دیگر گوید: اگر دو زن شهادت دهند نصف می برد و

المیراث وإن کُنَّ ثَلَاثَ نِشْوَةٍ جَازَتْ شَهَادَتُهُنَّ فِي ثَلَاثَةِ أَرْبَاعِ الْمِيرَاثِ، وَإِنْ كُنَّ أَرْبَعًا جَازَتْ شَهَادَتُهُنَّ فِي الْمِيرَاثِ كُلِّهٖ».

* (بَابُ الْحُكْمِ بِشَهَادَةِ الْوَاحِدِ وَيَمِينِ الْمُدَّعِي) *

۳۳۱۸- «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِشَهَادَةِ شَاهِدٍ وَيَمِينِ الْمُدَّعِي، وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: نَزَلَ عَلَيَّ جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْحُكْمِ بِشَهَادَةِ شَاهِدٍ وَيَمِينِ صَاحِبِ الْحَقِّ، وَحَكَمَ بِهِ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْعِرَاقِ».

۳۳۱۹- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنِ الْقَلَاءِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَوْ كَانَ الْأَمْرُ إِلَيْنَا لَأَجْرْنَا شَهَادَةَ الرَّجُلِ إِذَا عَلِمَ مِنْهُ خَيْرٌ مَعَ يَمِينِ الْخَصْمِ فِي حُقُوقِ النَّاسِ، فَأَمَّا مَا كَانَ مِنْ حُقُوقِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرُؤْيَةِ الْهَلَالِ فَلَا».

اگر سه زن $\frac{3}{4}$ و اگر چهارتن بودند همه میراث مادر را می برد.

* (جائیکه حکم به شهادت یک شاهد) *

وسوگند مدعی ثابت می شود

۳۳۱۸- رسول خدا صلی الله علیه وآله: حکم کرد به شهادت یک شاهد و سوگند صاحب حق و مدعی، و فرمود: جبرئیل بر من نازل شد به این دستور که حکم کنم به شهادت یک شاهد و سوگند یاد کردن صاحب حق و مدعی، و امیرالمؤمنین هم در عراق همینطور حکم می فرمود.

۳۳۱۹- حسن بن محبوب از علاء از محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: اگر امر قضا و حکومت در دست ما می بود ما شهادت یک مرد را در صورتیکه بخونی شناخته شده بود با قسم طرف مقابل در حقوق مردم تنفیذ می کردیم، اما آنچه که مربوط به حقوق خدا است مانند رؤیت هلال، نه.

* (بَابُ الْحُكْمِ بِشَهَادَةِ امْرَأَتَيْنِ وَيَمِينِ الْمُدَّعِي) *

۳۳۲۰ - رَوَى مَنْصُورُ بْنُ حَازِمٍ «أَنَّ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: إِذَا شَهِدَ لِطَالِبِ الْحَقِّ امْرَأَتَانِ وَيَمِينَهُ فَهُوَ جَائِزٌ».

۳۳۲۱ - وَ رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَجَازَ شَهَادَةَ النِّسَاءِ مَعَ يَمِينِ الطَّالِبِ فِي الدِّينِ يَخْلِفُ بِاللَّهِ إِنَّ حَقَّهُ لَحَقٌّ».

* (بَابُ إِقَامَةِ الشَّهَادَةِ بِالْعِلْمِ دُونَ الْإِشْهَادِ) *

۳۳۲۲ - رَوَى الْقَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَشْهَدُ حِسَابَ الرَّجُلَيْنِ ثُمَّ يُدْعَى إِلَى الشَّهَادَةِ، قَالَ: إِنْ شَاءَ شَهِدَ وَ إِنْ شَاءَ لَمْ يَشْهَدْ».

* (جائیکه به شهادتِ دوزن و قسم مدّعی می توان حکم کرد) *

۳۳۲۰ - منصور بن حازم گوید: امام هفتم علیه السلام فرمود: هرگاه دوزن برای صاحب حقی شهادت دادند و خود صاحب حقّ هم سوگند یاد کرد می توان حکم کرد.

۳۳۲۱ - حماد از حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله شهادت زنان را با سوگند طالبِ دین که به خدا سوگند یاد کند که حقّ از آن منست واقعاً، می پذیرفت.

* (حکم شهادت دادن کسی که آگاهی به موضوع دارد) *

* (ولی شاهد گرفته نشده است) *

۳۳۲۲ - علاء از محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که پرسیدم مردی در هنگام محاسبه دو نفر حاضر بوده است آنگاه او را به شهادت خوانده اند چه کند؟ حضرت فرمود: اگر خواست شهادت دهد و اگر نخواست ندهد (چون او را شاهد نگرفته بودند و البته در صورت اداء شهادت باید که به حقّ شهادت

۳۳۲۳- وَ رَوَى ابْنُ فَضَالٍ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَشْهَدُ حِسَابَ الرَّجُلَيْنِ ثُمَّ يُدْعَى إِلَى الشَّهَادَةِ قَالَ: يَشْهَدُ».

۳۳۲۴- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَشِيَمَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ ظَهَرَتْ أَمْرَأَتُهُ مِنْ حَيْضِهَا فَقَالَ: فَلَانَهُ طَالِقٌ وَقَوْمٌ يَسْمَعُونَ كَلَامَهُ وَلَمْ يَقُلْ لَهُمْ أَشْهَدُوا أَبَقِعُ الطَّلَاقُ عَلَيْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ هَذِهِ شَهَادَةٌ أَفْتَرُّهَا مُعَلَّقَةً».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ -: مَعْنَى هَذَا الْخَبَرِ الَّذِي جَعَلَ الْخِيَارَ فِيهِ إِلَى الشَّاهِدِ بِحِسَابِ الرَّجُلَيْنِ هُوَ إِذَا كَانَ عَلَى ذَلِكَ الْحَقِّ غَيْرُهُ مِنَ الشُّهُودِ، فَامْتَنَى عَلَيْهِمْ أَنْ صَاحِبَ الْحَقِّ مَظْلُومٌ وَلَا يُحْيِي حَقَّهُ إِلَّا بِشَهَادَتِهِ وَجَبَ عَلَيْهِ إِقَامَتُهَا وَلَمْ يَحِلَّ لَهُ كِتْمَانُهَا.

دهد و آنچه را که شنیده بازگوید و چیزی را کتمان نکند).

۳۳۲۳- ابن فضال از احمد بن یزید، از محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که مردی شاهد حساب دو نفر بوده اکنون او را برای شهادت خوانده اند فرمود: می تواند شهادت بدهد.

۳۳۲۴- علی بن احمد اشیم گوید از امام هفتم یا هشتم علیهما السلام سؤال کردم مردی زنش از حیض پاک شد در حضور جماعتی گفت: فلانه (زنش) طالق، و مردم هم کلامش را شنیدند، اما او نگفته بود شاهد باشید آیا طلاق واقع شده است یا خیر؟ فرمود: آری، این خود شهادت است آیا زن را بدون خرجی و نفقه رها کند و زن هم نتواند پس از عده شوهر دیگر اختیار کند و معلق بماند. مؤلف گوید: معنی آن خبر که فرمود شاهدان در صورت عدم اِشهاد اختیار دارند شهادت بدهند یا ندهند اینست که گاهی شاهد دیگری برای اثبات حق مظلوم وجود دارد به نحوی که برای اثبات حق نیازی به شهادت آنها نیست در اینصورت می توانند در مجلس قاضی حاضر نشوند اما زمانی که حق مظلومی به سبب شهادت ندادن آنها از بین برود حق کتمان شهادت را نخواهند داشت.

۳۳۲۵ - فَقَدْ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ؟ الْعِلْمُ شَهَادَةٌ إِذَا كَانَ صَاحِبُهُ

مَظْلُومًا».

* (بَابُ الْإِمْتِنَاعِ مِنَ الشَّهَادَةِ وَمَا جَاءَ فِي إِقَامَتِهَا وَتَأْكِيدِهَا وَكَيْفَانِهَا) *

۳۳۲۶ - رَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضِيلِ قَالَ: قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

«لَا يَتَّبِعِي لِلَّذِي يُدْعَى إِلَى شَهَادَةٍ أَنْ يَتَّقَعَاسَ عَنْهَا».

۳۳۲۷ - وَرَوَى هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ

عَزَّوَجَلَّ: «وَلَا يَأْتِ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا» قَالَ: قَبِلَ الشَّهَادَةَ، وَفِي قَوْلِهِ عَزَّوَجَلَّ:

«وَمَنْ يَكْتُمُهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ» قَالَ: بَعْدَ الشَّهَادَةِ».

۳۳۲۵ - امام صادق علیه السلام فرموده: خود علم، شهادت است در جائی

که صاحب حق مظلوم واقع می شود.

(معنیش اینست که اگر شخصی ناظر باشد که فلانی متاعی به شخصی داد

و یا پولی در اختیار او گذاشت یا چیزی به او فروخت اما آنها او را شاهد نگرفتند و

حالا به شهادت او نیاز پیدا شده باشد این شخص در صورتیکه بداند اگر شهادت ندهد

حق طرف ضایع می شود واجب است شهادت دهد و اگر کتمان کند حرام است).

* (خودداری از دادن شهادت و آنچه) *

* (راجع به اقامه و کتمان آن آمده است) *

۳۳۲۶ - محمد بن فضیل از امام هفتم علیه السلام روایت کرده که فرمود:

سزاوار نیست کسی را که برای شهادت می طلبند کوتاهی کند و حاضر نشود و آن را

به تعویق اندازد.

۳۳۲۷ - هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام روایت کرده که در این آیه

شریفه: «وَلَا يَأْتِ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا» (بقره: ۲۸۲) مراد قبل از شهادت است یعنی

اگر کسی را دعوت کنند که بیا شاهد باش ما می خواهیم فلان معامله را انجام دهیم

آن شخص نباید خودداری کند و از آن سرباززند. و در آیه «وَمَنْ يَكْتُمُهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ

قَلْبُهُ» (بقره: ۲۸۳) فرمود: مراد بعد از شهادت است (یعنی پس از آنکه شاهد آن بود

۳۳۲۸- وَ رَوَىٰ عُثْمَانُ بْنُ عِيسَى، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «يَكُونُ لِلرَّجُلِ مِنْ إِخْوَانِي عِنْدِي الشَّهَادَةُ لَيْسَ كُلُّهَا تُجْزِيهَا الْقَضَاءُ عِنْدَنَا، قَالَ: إِذَا عَلِمْتَ أَنَّهَا حَقٌّ فَصَحَّحْهَا بِكُلِّ وَجْهِ حَتَّىٰ يَصِحَّ لَهُ حَقُّهُ».

۳۳۲۹- وَ رَوَىٰ جَابِرٌ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ كَتَمَ الشَّهَادَةَ أَوْ شَهِدَ بِهَا لِيَهْدِرَ بِهَا دَمَ امْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ أَوْ لِيُتَوَىٰ مَالَ امْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ أَتَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِوَجْهِهِ ظُلْمَةٌ مَدَّ الْبَصِيرَ وَفِي وَجْهِهِ كَذُوحٌ تَعْرِفُهُ الْخَلَائِقُ بِاسْمِهِ وَنَسَبِهِ، وَمَنْ شَهِدَ شَهَادَةً حَقًّا لِيُحْيِيَ بِهَا مَالَ امْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ أَتَىٰ يَوْمَ

در موقع شهادت دادن نزد حاکم، حق ندارد نیت کتمان کند که در اینصورت دل او گناهکار خواهد بود تا چه رسد به کتمان در عمل).

۳۳۲۸- عثمان بن عیسی از پاره‌ای اصحاب یعنی شیعیان از امام صادق علیه السلام روایت کرده که از حضرت پرسیدم پیش من از یکی از برادرانم شهادتی است و آن نوعی است که اگر نزد قاضی اینها شهادت دهم نپذیرد، چه کنم؟ حضرت فرمود: اگر حق است به هر وجهی که قاضی می‌پذیرد می‌توانی شهادت دهی. شرح: «مراد اینست که مثلاً مردی وجهی به زنی داده و آن را عقد انقطاعی نموده و مدت هم معین است، این مرد نیز شاهد قضیه بوده، بعد زن نکول کرده ادعا وجه مزبور را می‌کند و قضاات عامه عقد انقطاعی را باطل می‌دانند و حرام، لذا اگر اظهار کند من شاهد متعه بودم پذیرفته نیست بلکه مضر هم هست لذا می‌تواند به عنوان نکاح شهادت دهد».

۳۳۲۹- جابر جعفی از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ چنین فرمود: «هر کس شهادت را کتمان کند یا به دروغ شهادت دهد تا خون شخص مسلمانی را پایمال کند یا مال مسلمانی را تلف نماید روز رستاخیز به محشر آید با روی سیاه که ظلمت سیاهی آن تا چشم کار می‌کند کشیده شده است. و در رویش خراش و زخمی باشد و همه مردم صحرای محشر او را به اسم و

الْقِيَامَةِ وَلِوَجْهِهِ نُورٌ مَدَّ الْبَصِيرَ تَعْرِفُهُ الْخَلَائِقُ بِاسْمِهِ وَتَسْبِيهِ، ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَرَى أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ».

۳۳۳۰ - وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ

آيَمَ قَلْبُهُ» قَالَ: كَافِرٌ قَلْبُهُ».

* (بَابُ شَهَادَةِ الزُّورِ وَمَا جَاءَ فِيهَا) *

۳۳۳۱ - رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ دُرَّاجٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي شَهَادَةِ الزُّورِ قَالَ: «إِذَا كَانَ الشَّيْءُ قَائِمًا بِعَيْنَيْهِ رَدَّ عَلَى صَاحِبِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ قَائِمًا ضَمِنَ بِقَدْرِهِ مَا أَتَلَفَ مِنْ مَالِ الرَّجُلِ».

۳۳۳۲ - وَرَوَى سَمَاعَةُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «شُهُودُ الزُّورِ

يُجْلَدُونَ حَدًّا وَلَيْسَ لَهُ وَقْتُ ذَلِكَ إِلَّا إِلَى الْإِمَامِ، وَيُطَافُ بِهِمْ حَتَّى يُعَرَّفُوا وَلَا يُعْوَدُوا،

رسم بشناسند، و هر کس شهادت حقی دهد تا مال مسلمانی احیا شود و از نابودی برهد روز قیامت وارد شود در حالیکه نوری از رویش تا جائیکه چشم می بیند پرتو افکنده است و مردم محشر او را بنام و نسب بشناسند.» آنگاه امام باقر علیه السلام فرمود: آیا نمی بینی که خداوند عزوجل می فرماید: «وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ» برای خدا اقامه شهادت کنید. (طلاق: ۲).

۳۳۳۰ - و نیز فرمود که «وَمَنْ يَكْتُمُهَا فَإِنَّهُ آيَمَ قَلْبُهُ» (بقره: ۲۸۳)

معنایش اینست که هر کس کتمان شهادت کند قلباً کافر است.

* (بَابُ شَهَادَاتِ دَادِنَ بِهٖ دَرُوغٌ وَآنِچَهٗ دَرَايِنَ بَارَهٗ آمَدَهٗ اسْت) *

۳۳۳۱ - مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ دُرَّاجٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

شهادت دروغ پرسید که اگر کسی بدروغ شهادتی دهد که مال یا حق کسی ضایع شود چه کند؟ حضرت فرمود: اگر مال به عینه موجود است باید بصاحبش بازگرداند و اگر مقداری از آن تلف شده آنچه را که از میان رفته است باید از عهده ضمانش برآید یعنی هر چه موجود است پس دهد و هر چه مفقود گشته، تاوان دهد.

۳۳۳۲ - سَمَاعَةُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَوَى أَنَّ عَمْرًا قَالَ: «فَرَمَّ عَمْرًا بِمَالِهِ»

فرمود: شاهدان

قال: قُلْتُ: فَإِنْ تَابُوا وَأَصْلَحُوا أَتُقْبَلُ شَهَادَتُهُمْ بَعْدُ؟ فَقَالَ: إِذَا تَابُوا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَقَبِلَتْ شَهَادَتُهُمْ بَعْدُ».

۳۳۳۳- و «كَانَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أَخَذَ شَاهِدَ زَوْرٍ فَإِنْ كَانَ غَرِيباً بَعَثَ بِهِ إِلَى حَيْهٍ، وَإِنْ كَانَ سُوقِيّاً بَعَثَ بِهِ إِلَى سُوقِهِ ثُمَّ يُطِيفُ بِهِ، ثُمَّ يَحْبِسُهُ أَيَّاماً، ثُمَّ يُخَلِّي سَبِيلَهُ».

۳۳۳۴- وَرَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي امْرَأَةٍ شَهِدَتْ عِنْدَهَا شَاهِدَانِ بِأَنَّ زَوْجَهَا مَاتَ فَتَزَوَّجَتْ، ثُمَّ جَاءَ زَوْجُهَا الْأَوَّلُ، قَالَ: لَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا الْأَخِيرِ، وَيُضْرَبُ الشَّاهِدَانِ الْحَدَّ وَيَضْمَنَانِ الْمَهْرَ بِمَا غَرَّ الرَّجُلَ، ثُمَّ تَعْتَدُ وَتَرْجِعُ إِلَى زَوْجِهَا الْأَوَّلِ».

به دروغ باید تازیانه خورند اما تعداد و مقدار آن معین نیست و اختیارش با حاکم شرع و امام است، و نیز باید آنها را در مجامع عمومی بگردانند که مردم ایشان را به این عمل زشت بشناسند تا موجب شود دیگر شهادت بدروغ ندهند، گوید: پرسیدم اگر توبه کردند و خود را اصلاح نمودند آیا شهادتشان در موارد بعد از توبه و اصلاح مقبول است؟ فرمود: اگر توبه کردند خداوند هم بر ایشان ببخشد، و شهادتشان پس از آن پذیرفته است.

۳۳۳۳- و امیرالمؤمنین علیه السلام هرگاه شاهد دروغگویی را دستگیر می‌کرد اگر غریب بود او را به محلش می‌فرستاد و اگر بازاری بود به بازار، آنوقت دستور می‌فرمود که او را بگردانند و معرفی کنند به عملش، سپس چند روز بزنند تا می‌افکند و بعد رهاش می‌کرد.

۳۳۳۴- ابراهیم بن عبدالحمید از ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که درباره زن شوهرداری که دو تن نزد او شهادت دادند که شوهرش از دنیا رفته است و او نیز بنا بر شهادت آنها (پس از عده وفات) شوهر کرد و بعد از مدتی شوهر اول پیدا شد، فرمود: مهرش را از شوهر دوم به سبب استفاده‌ای که از تمتع وی برده طلبکار است، دو تن شاهد نیز باید حد بخورند و مقدار مهر را به شوهر دوم مدیونند که

۳۳۳۵- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنِ الْعَلَاءِ؛ وَأَبِي أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلَيْنِ شَهِدَا عَلَى رَجُلٍ غَائِبٍ عِنْدَ امْرَأَتِهِ بِأَنَّهُ طَلَّقَهَا، فَاعْتَدَتِ الْمَرْأَةُ وَتَزَوَّجَتْ، ثُمَّ إِنَّ الزَّوْجَ الْغَائِبَ قَدِمَ فَرَعَمَ أَنَّهُ لَمْ يُطَلِّقْهَا، وَأَكْذَبَ نَفْسَهُ أَحَدُ الشَّاهِدَيْنِ، فَقَالَ: لَا سَبِيلَ لِلْأَخِيرِ عَلَيْهَا، وَيُوْخَذُ الصَّدَاقُ مِنَ الَّذِي شَهِدَ وَرَجَعَ فَيَرُدُّ عَلَى الْأَخِيرِ وَيُفَرِّقُ بَيْنَهُمَا، وَتَعْتَدُ مِنَ الْأَخِيرِ وَلَا يَقْرُبُهَا الْأَوَّلُ حَتَّى تَنْقُضِيَ عِدَّتَهَا».

۳۳۳۶- وَرَوَى عَلِيُّ بْنُ مَطَرٍ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ شَهْوَةَ الزَّوْرِ يُجَلِّدُونَ حَدًّا لَيْسَ لَهُ وَقْتُ، ذَلِكَ إِلَى الْإِمَامِ، وَيُطَافُ بِهِمْ حَتَّى يَعْرِفَهُمُ النَّاسُ، وَقَوْلُهُ عَزَّوَجَلَّ: «وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

باید بپردازند و زن هم عده (طلاق) نگه دارد و (بدون هیچ شرط) به شوهر اول بازگردد.

۳۳۳۵- حسن بن محبوب از علاء و ابی ایوب از محمد بن مسلم روایت کرده اند که حضرت باقر علیه السلام درباره زنی که شوهرش به سفر رفته بود و دو مرد نزد او شهادت داده بودند که همسرش او را طلاق غیابی داده است و زن نیز بر این تصور عده نگه داشته بعد شوهری اختیار کرد، پس از چندی شوهر غایب آمد و فکر می کرد که زن خویش را طلاق نگفته است، و یکی از دو شاهد هم خود را تکذیب می کرد و می گفت: من به دروغ شهادت داده ام، فرمود: شوهر دوم راهی بر او ندارد، و مهریه را باید آن که گفته است به دروغ شهادت دادم بپردازد و به شوهر دوم بدهد (در صورتیکه پرداخته باشد و الا باید به زن داد) و میان او و شوهر ثانی جدائی انداخته شود (وزن عده نگهدارد) و مرد با او نزدیکی نکند تا عده اش منقضی شود.

۳۳۳۶- علی بن مطر از عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: گواهی دهندگان بدروغ باید تازیانه خورند ولی حد معینی ندارد و بستگی به اختیار امام و حاکم شرع دارد هر قدر صلاح بدانند، و باید آنها را گرد شهر طواف داد و مردم معرفی کرد که آنان را بشناسند و شهادتشان را دیگران نپذیرند. و در

وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا»، قُلْتُ: بِمَ تُعْرَفُ تَوْبَتُهُ؟ قَالَ: يُكَذِّبُ نَفْسَهُ عَلَى رُؤُوسِ الْأَشْهَادِ حَيْثُ يُضْرَبُ، وَيَسْتَغْفِرُ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَإِنْ هُوَ فَعَلَ ذَلِكَ فَتَمَّ ظَهَرَتْ تَوْبَتُهُ».

۳۳۳۷- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لَا يَنْقُضِي كَلَامُ شَاهِدٍ زُورٍ مِنْ بَيْنِ يَدَيِ الْحَاكِمِ حَتَّى يَتَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، وَكَذَلِكَ مَنْ كَتَمَ الشَّهَادَةَ».

۳۳۳۸- وَرَوَى صَالِحُ بْنُ مَيْثَمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَا مِنْ رَجُلٍ يَشْهَدُ شَهَادَةَ زُورٍ عَلَى رَجُلٍ مُسْلِمٍ لِيَقْطَعَ مَالَهُ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مَكَانَهُ صَكًّا إِلَى النَّارِ».

۳۳۳۹- وَرَوَى جَمِيلُ بْنُ ذَرَّاجٍ، عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَحَدِهِمَا «فِي الشُّهُودِ إِذَا شَهِدُوا عَلَى رَجُلٍ ثُمَّ رَجَعُوا عَنْ شَهَادَتِهِمْ وَقَدْ قُضِيَ عَلَى الرَّجُلِ ضَمِيمًا مَا شَهِدُوا بِهِ وَعُغْرُمُوا، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ قُضِيَ طَرِحَتْ شَهَادَتُهُمْ وَلَمْ يُعْرَمِ الشُّهُودُ شَيْنًا».

مورد توبه، حکم خداوند را که فرموده است: «لَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةَ أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا» (نور: ۴) پرسیدم فرمود: توبه اش به این ظاهر می شود که خود را در حضور مردم همانجا که تازیانه می خورد تکذیب کند، و از کرده خود از خداوند طلب آمرزش نماید و استغفار کند، اگر چنین کاری را کرد در این وقت، توبه اش پذیرفته است.

۳۳۳۷- و رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کلام آنکه در حضور حاکم بدروغ شهادت می دهد تمام نشده که جایگاهش در دوزخ معین می گردد، و همچنین است وضع آنکه کتمان شهادت می کند.

۳۳۳۸- صالح بن میثم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: هیچ شخصی نیست که علیه مسلمانی برای بردن مال و ثروتش شهادت بدروغ بدهد جز آنکه خداوند گذرنامه دوزخ او را صادر کرده، خروجی می زند.

۳۳۳۹- جمیل بن ذراج از یکی از اصحابش از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام روایت کرده در مورد گواهیانی که بر علیه شخصی شهادت دهند و سپس

* (بَابُ بُظْلَانِ حَقِّ الْمُدَّعِيِ بِالتَّخْلِيفِ وَإِنْ كَانَ لَهُ بَيِّنَةٌ) *

۳۳۴۰ - رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَغْفُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا رَضِيَ صَاحِبُ الْحَقِّ بِيَمِينِ الْمُتَكْرِ لِحَقِّهِ فَاسْتَحْلَفَهُ فَحَلَفَ أَنْ لَا حَقَّ لَهُ قَبْلَهُ ذَهَبَتْ الْيَمِينُ بِحَقِّ الْمُدَّعِيِ وَلَا دَعْوَى لَهُ، قُلْتُ: وَإِنْ كَانَتْ لَهُ بَيِّنَةٌ عَادِلَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ وَإِنْ أَقَامَ بَعْدَ مَا اسْتَحْلَفَهُ بِاللَّهِ حَمْسِينَ قَسَامَةً مَا كَانَ لَهُ حَقٌّ، فَإِنَّ الْيَمِينَ قَدْ أَبْطَلَتْ كُلَّ مَا ادَّعَاهُ قَبْلَهُ مِمَّا قَدِ اسْتَحْلَفَهُ عَلَيْهِ».

از شهادتشان برگردند. اگر امام حکم را بر ضرر آن مرد صادر کرده باشد شاهدان ضامن آنچه شهادت داده اند می باشند و باید غرامت دهند، و اگر امام حکم صادر نکرده باشد شهادتشان خود بخود باطل و غرامتی نمی پردازند.

* (بَاطِلُ شَدْنِ حَقِّ مُدَّعِيٍ (اِگَرِ)) *

* (تَقَاضَى قِسْمٍ كُنْدَ اِزْ مُدَّعِيٍ عَلَيْهِ) *

۳۳۴۰ - عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَغْفُورٍ اِزْ اِمَامِ صَادِقٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَوَايَتٌ كَرَدَهْ كِهْ اِگَرِ صَاحِبِ حَقِّ بَهْ سَوِگَنْدِ مُنْكَرِ رَاضِيْ گِشْتِ وَ مَنْكَرِ قِسْمِ يَادِ كَرْدِ كِهْ وَى بَرِ اَوْ حَقِّيْ نِدَارْدِ، اَيْنِ سَوِگَنْدِ حَقِّ مُدَّعِيٍّ رَا بَاطِلِ مِيْ كَنْدِ وَ دِيْگَرِ نَمِيْ تَوَانْدِ مَطَالِبَةُ حَقِّ نَمَايْدِ. گُوِيْدِ: پَرَسِيْدِمْ اِگَرِ دَارَايِ بَيْنَهْ عَادِلَهْ (شَاهِدِ عَادِلِ) بُوْدِ چَطُوْر؟ فَرَمُوْدِ: آَرِيْ، اِگَرِ چِهْ پَسِ اِزْ اَنْكَهْ اَوْ رَا قِسْمِ دَادِ وَ مُدَّعِيٍّ عَلَيْهِ قِسْمِ يَادِ كَرْدِ كِهْ فَلَائِي حَقِّيْ بَرِ مَنِ نِدَارْدِ، جَاعَتِ بَسِيَّارِيْ قِسْمِ خُوْرَنْدِ وَ يَا شِهَادَتِ دَهَنْدِ كِهْ وَى حَقِّ دَارْدِ، دِيْگَرِ حَقِّ مَطَالِبَهْ سَاقَطِ شُدِهْ وَ هِمَانِ قِسْمِ دَادَنْ اَوَّلِ، حَقِّ اِدْعَايِشِ رَا بَاطِلِ سَاخْتِهْ اسْتِ.

شرح: «در صورتیکه مدعی حاضر شود که مدعی علیه سوگند به براءت ذمه خود یاد کند و سوگند بخورد چند فایده بر این قسم مترتب می شود: ۱- خصوصیت و دعوی دیگر محل ندارد اما ذمه طرف اگر واقعاً بدهکار باشد بری نخواهد شد بلکه واجب است فیما بینة و بین الله خود را بهر صورت از بدهی خلاص نماید. ۲- اما مدعی اگر بینه ندارد حقیقتش بگردن مدعی علیه تا قیامت باقی است اما نمی تواند مطالبه نماید و یا از اموالش تقاض کند و یا محاکمه را در جای دیگر از سرگیرد و اگر چنین

۳۳۴۱- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ حَلَفَ لَكُمْ بِاللَّهِ عَلَى حَقٍّ فَصَدَّقْتَهُ، وَمَنْ سَأَلَ لَكُمْ بِاللَّهِ فَأَغْطَوْهُ، ذَهَبَتِ الْيَمِينُ بِدَعْوَى الْمُدَّعِي وَلَا دَعْوَى لَهُ».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ -: مَتَى جَاءَ الرَّجُلُ الَّذِي يَحْلِفُ عَلَى حَقٍّ تَائِباً وَحَمَلَ مَا عَلَيْهِ مَعَ مَا رِيحَ فِيهِ فَعَلَى صَاحِبِ الْحَقِّ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ رَأْسَ الْمَالِ وَيَنْصِفَ الرَّبِيحَ وَيَرُدَّ عَلَيْهِ يَنْصِفَ الرَّبِيحَ لِأَنَّ هَذَا رَجُلٌ تَائِبٌ، رَوَى ذَلِكَ مِسْمَعٌ أَبُو سَيَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَأَذْكَرُ الْحَدِيثَ بِلَفْظِهِ فِي هَذَا الْكِتَابِ فِي بَابِ الْوَدِيعَةِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

کند ادعایش قابل رسیدگی در محاکم نیست، اما اگر پس از تحلیف و سوگند دادن طرف مقابل، اقامه بیّنه در مورد دعوایش کند، مسأله اختلافی است مشهور گویند در این صورت هم دعوایش قابل رسیدگی نیست چون یا باید از ابتدا به قسم دادن طرف حاضر نمی شد و اگر شد بدست خود حق خویش را ضایع کرده است چنانکه از پاره ای روایات استفاده می شود، و البته بعضی از فقهاء هم مانند شیخ مفید گفته اند در صورت پیدا کردن بیّنه می تواند دعوی را از سرگیرد و حق او باقی است».

۳۳۴۱- رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هر کس برای شما به لفظ جلاله قسم یاد کرد بر حقی، تصدیقش کنید، و هر کس از شما چیزی طلبید با سوگند بخدا، به او بخشش کنید، قسم دادن، دعوی مدعی را زائل می کند و دعوائی باقی نمی گذارد.

مؤلف کتاب - رحمه الله - گوید: هرگاه کسی حق کسی را به قسم دروغ ضایع کرده باشد بعد توبه کرده و مال را با منافی که داشته است بازگرداند بر صاحب حق است که رأس المال را یعنی اصل مال را با نیمی از منافعش از وی بستاند و بقیه را به او ببخشد زیرا که این مرد توبه کرده است و این خبر را مسمع بن عبدالمملک ابوسیّار از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که ما در باب ودیعه آن خبر را به تمام لفظ خواهیم آورد - إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

باب

* (الحُكْمُ بِرَدِّ التَّيْمِينِ وَبُطْلَانِ الْحَقِّ بِالتَّكْوِيلِ) *

۳۳۴۲- رَوَى أَبُو بَابٍ، عَنْ جَمِيلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا أَقَامَ الْمُدْعَى الْبَيْتَةَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ يَمِينٌ، وَإِنْ لَمْ يُقِمِ الْبَيْتَةَ فَرَدَّ عَلَيْهِ الَّذِي ادَّعَى عَلَيْهِ التَّيْمِينَ فَأَبَى فَلَا حَقَّ لَهُ».

* (بَابُ الْحُكْمِ بِالتَّيْمِينِ عَلَى الْمُدْعَى عَلَى) *

* (الْمَيْتِ حَقًّا بَعْدَ إِقَامَةِ الْبَيْتَةِ) *

۳۳۴۳- رَوَى عَنْ يَاسِينَ الضَّرِيرِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «قُلْتُ لِلشَّيْخِ - يَعْنِي مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ -: أَخْبِرْنِي عَنِ الرَّجُلِ يَدْعَى قِبَلَ الرَّجُلِ الْحَقَّ فَلَا يَكُونُ لَهُ بَيْتَةٌ بِمَالِهِ، قَالَ: فَيَمِينُ الْمُدْعَى عَلَيْهِ، فَإِنْ حَلَفَ فَلَا حَقَّ لَهُ وَإِنْ رَدَّ التَّيْمِينَ عَلَى الْمُدْعَى فَلَمْ يَخْلِفْ فَلَا حَقَّ لَهُ، فَإِنْ كَانَ الْمَطْلُوبُ بِالْحَقِّ

* (حُكْمُ رَدِّ قِسْمٍ وَبُطْلَانِ حَقِّ بَا نِكُولِ أَنْ) *

۳۳۴۲- ابان، از جمیل از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: هرگاه مدعی اقامه بینه کند دیگر بر او واجب نیست که قسم بخورد و اما اگر اقامه بینه نکند، و مدعی علیه بگوید: قسم بخور که من بر تو فلان حق را دارم و مدعی نکول کند و حاضر به قسم نشود دیگر حق مطالبه ندارد.

شرح: «جمیل» در سند حدیث علی الظاهر تصحیف «رجل» است.

* (جایی که باید بعد از اقامه بینه مدعی را قسم هم داد) *

۳۳۴۳- یاسین ضریر از عبدالرحمن بن ابی عبدالله روایت کرده گوید: به امام موسی بن جعفر علیه السلام گفتم: برای من توضیح دهید که اگر مردی ادعای مالی علیه دیگری داشت ولی دلیل و شاهد نداشت چه کند؟ فرمود: یمین مدعی بر مدعی علیه لازم و ثابت است و باید قسم دهد، پس اگر مدعی علیه حاضر شد و قسم یاد کرد هیچ حقی آن شخص (مدعی) بر او ندارد و دیگر مدعی حق مطالبه اش ساقط می شود، و اگر قسم را رد کرد و گفت: خود مدعی قسم یاد کند و مدعی حاضر به قسم نشد باز حقی بر مدعی علیه ندارد، و اگر مدعی علیه از دنیا رفته باشد و اقامه بینه

قَدَمَاتٍ وَ أَوَيْمَتْ عَلَيْهِ الْبَيِّنَةُ فَعَلَى الْمُدَّعِيِ الْيَمِينُ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَقَدْ مَاتَ فُلَانٌ وَ أَنَّ حَقَّهُ لَعَلَيْهِ، فَإِنْ حَلَفَ وَ إِلَّا فَلَا حَقَّ لَهُ لِأَنَّا لَا نَدْرِي لَعَلَّهُ قَدْ أَوْفَاهُ بَيِّنَتَهُ لَا نَعْلَمُ مَوْضِعَهُمْ أَوْ بَعِيرَ بَيِّنَتِهِ قَبْلَ الْمَوْتِ، فَمِنْ نَمَّ صَارَتْ عَلَيْهِ الْيَمِينُ مَعَ الْبَيِّنَةِ، وَ إِنْ ادَّعَى بِلَا بَيِّنَةٍ فَلَا حَقَّ لَهُ لِأَنَّ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ لَيْسَ بِحَيٍّ، وَ لَوْ كَانَ حَيًّا لِأَلْزَمَ الْيَمِينُ أَوْ الْحَقَّ أَوْ يَرُدُّ الْيَمِينِ، فَمِنْ نَمَّ لَمْ يَثْبُتْ لَهُ حَقٌّ».

* (بَابُ حُكْمِ الْمُدَّعِيَيْنِ فِي حَقِّ يُقِيمُ كُلُّ)

* (وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْبَيِّنَةُ عَلَى أَنَّهُ لَهُ) *

۳۳۴۴- رَوَى شُعَيْبٌ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَاهُ قَوْمٌ يَخْتَصِمُونَ فِي بَعْلَةٍ فَقَامَتِ الْبَيِّنَةُ لَهُوَلَاءِ أَنَّهُمْ أَنْتَجَوْهَا عَلَى مِدْوَدِهِمْ لَمْ يَبْعُوا وَ لَمْ يَهْبُوا، وَ قَامَتِ الْبَيِّنَةُ لَهُوَلَاءِ أَنَّهُمْ أَنْتَجَوْهَا عَلَى

علیه او شده باشد پس بر مدعی است که قسم یاد کند «بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» فلان کس از دنیا رفت و فلان مقدار به من بدهکار بود، اگر حاضر شد به چنین قسمی، حق او ثابت شده است و الا حقی بر میت نخواهد داشت، زیرا امکان دارد بر ما معلوم نشده باشد و متوفی بر علیه مدعی بیینه ای داشته و ایفا کرده و سپس از دنیا رفته است و یا بدون بیینه بوده و از دنیا رفته است، و از این جهت گوئیم که مدعی باید قسم یاد کند که حقی بر عهده او باقی است، و اگر مدعی حاضر به سوگند علیه میت نشد پس ادعایش فایده ای ندارد و حقی بر او ندارد، زیرا مدعی علیه زنده نیست و اگر زنده می بود یا وادار به سوگند می شد یا حق را می پذیرفت یا مین را رد می کرد به مدعی، و او را قسم می داد و چون امکان هیچ یک از این سه نیست، از اینرو حق مدعی ثابت نمی شود.

* (حُكْمُ دَوْمَخَاصِمٍ كَهَرْدِوَاقَامَةِ بَيِّنَةٍ عَلَيْهِ دِيْغَرِي مِي كِنْد) *

۳۳۴۴- ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: جماعتی نزد امیر مؤمنان علیه السلام آمدند و اقامه دعوی کردند بر چهار پائی و گفتند: که این در طویله ما کره کشی شده است و نه فروخته ایم و نه بخشیده ایم، و جمع دیگر گفتند در

مِدْوَدِهِمْ لَمْ يَبْيَعُوا وَلَمْ يَهَبُوا، فَقَضَى عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا لِأَكْثَرِهِمْ بَيِّنَةً وَاسْتَحْلَفَهُمْ».

۳۳۴۵ - قَالَ أَبُو بصيرٍ: «وَسَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَأْتِي الْقَوْمَ فَيَدْعِي دَارًا فِي أَيْدِيهِمْ وَيُقِيمُ الْبَيِّنَةَ وَيُقِيمُ الَّذِي فِي يَدِهِ الدَّارُ الْبَيِّنَةَ أَنَّهَا وَرِثَتُهَا عَنْ أَبِيهِ وَلَا يَدْرِي كَيْفَ أَمْرُهَا، فَقَالَ: أَكْثَرُهُمْ بَيِّنَةً يُسْتَحْلَفُ وَتُدْفَعُ إِلَيْهِ».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - لَوْ قَالَ الَّذِي فِي يَدِهِ الدَّارُ: إِنَّهَا لِي وَهِيَ مُلْكِي وَأَقَامَ عَلَيَّ ذَلِكَ بَيِّنَةً، وَأَقَامَ الْمُدْعِي عَلَيَّ دَعْوَاهُ بَيِّنَةً كَانَ الْحَقُّ أَنْ يُحْكَمَ بِهَا لِلْمُدْعَى لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّمَا أَوْجَبَ الْبَيِّنَةَ عَلَيَّ الْمُدْعَى وَلَمْ يُوجِبْهَا عَلَيَّ الْمُدْعَى عَلَيْهِ، وَلَكِنْ هَذَا الْمُدْعَى عَلَيْهِ ذَكَرَ أَنَّهُ وَرِثَتُهَا عَنْ أَبِيهِ وَلَا يَدْرِي كَيْفَ أَمْرُهَا فَلِهَذَا أَوْجَبَ الْحُكْمَ بِاسْتِحْلَافِ أَكْثَرِهِمْ بَيِّنَةً وَدَفْعِ الدَّارِ إِلَيْهِ.

وَلَوْ أَنَّ رَجُلًا ادَّعَى عَلَيَّ رَجُلٍ عِقَارًا أَوْ حَيَوَانًا أَوْ غَيْرَهُ وَأَقَامَ شَاهِدِينَ وَأَقَامَ

طويله ما حامله شده است و نه آن را فروخته ایم و نه بخشیده ایم و هر دو اثبات بیینه کردند و امام علیه السلام آنان که شاهدشان بیشتر بود قسم داد و حکم را بر له آنان صادر فرمود.

۳۳۴۵ - ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی بر قومی وارد می شود و ادعا می کند که این خانه معین از آن منست و اقامه بیینه نیز می نماید و متصرف هم شاهد می آورد که این خانه متعلق به پدر من بوده و بمن ارث رسیده است و نمی دانم که دراصل حقیقت امر چه بوده است؟ حضرت فرمود: آن کس را که شاهدش بیشتر است قسم دهند و چنانچه حاضر شد قسم دهد، خانه از آن اوست.

مؤلف این کتاب - خداوند او را رحمت کند - گوید: اگر متصرف گوید خانه از آن منست و من مالک آمم و اقامه بیینه نیز بکند و مدعی هم اقامه بیینه نماید حکم آنست که حق از آن مدعی است، زیرا خداوند اقامه بیینه را بر مدعی واجب کرده است نه بر مدعی علیه، لیکن مدعی علیه اقامه بیینه کرده که از پدرش به ارث برده است و حقیقت امر را نمی داند، از این جهت حکم شده آنکه شاهدانش بیشترند قسم دهند، اگر حاضر به قسم شد و سوگند یاد کرد خانه را به او می دهند.

الَّذِي فِي يَدَيْهِ شَاهِدَتَيْنِ وَاسْتَوَى الشُّهُودُ فِي الْعَدَالَةِ لَكَانَ الْحُكْمُ أَنْ يُخْرِجَ الشَّيْءَ مِنْ يَدَيْ مَالِكِهِ إِلَى الْمُدَّعَى لِأَنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَيْهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنِ الشَّيْءُ فِي يَدَيْ أَحَدٍ وَادَّعَى فِيهِ الْخُضْمَانِ جَمِيعاً فَكُلُّ مَنْ أَقَامَ الْبَيِّنَةَ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ، فَإِنْ أَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْبَيِّنَةَ فَإِنَّ أَحَقَّ الْمُدَّعِيَيْنِ مَنْ عُدَلَ شَاهِدَاهُ، فَإِنْ اسْتَوَى الشُّهُودُ فِي الْعَدَالَةِ فَأَكْثَرُهُمَا شُهُوداً يَخْلِفُ بِاللَّهِ وَيُدْفَعُ إِلَيْهِ الشَّيْءُ — هَكَذَا ذَكَرَهُ أَبِي — رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ — فِي رسالته إِلَى —.

* (بَابُ الْحُكْمِ فِي جَمِيعِ الدَّعَاوِي) *

قالَ أَبِي — رضي الله عنه — في رسالته إِلَيَّ: اعْلَمْ يَا بُنَيَّ أَنَّ الْحُكْمَ فِي

و چنانچه مردی علیه دیگری ملکی یا حیوانی یا چیز دیگری را ادعا کند و دو شاهد آورد، و شخص متصرف نیز دو شاهد آورد که از آن خودش است و شهود هر دو طرف در عدالت یکسان باشند حکم آنست که مال را از متصرف بگیرند و به مدعی بدهند زیرا بینه برعهده او بوده و او آورده است، و چنانچه درید هیچیک نبود و دو تن مدعی آن شدند پس هر کدام اقامه بینه کرد مال از آن اوست و او احق است و اگر هر دو اقامه بینه کردند پس آنکه شهادتش عادلترند حکم برفع او باید کرد، و چنانچه شهود در عدالت مساوی بودند آنکه شهادش بیشتر است و به خدا سوگند خورد که ما متعلق به اوست به او داده شود. پدرم — رضي الله عنه — در رساله اش اینطور بمن نوشته است.

شرح: «بنظر می رسد حاصل گفتار صدوق که از پدرش بازگو کرده این باشد که چون «الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعَى وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ» قاعده مسلمه است پس باید اگر کسی علیه دیگری مالی را که وی متصرف است ادعا کند و بینه آورد حق را به او بدهند مگر اینکه ذی الید اقامه بینه کند با ذکر سبب، و بدون ذکر سبب از او پذیرفته نیست».

* (حکم مشترک در همه دعاوی) *

مؤلف گوید: پدرم — رضي الله عنه — در نامه اش به من نوشت: فرزند عزیزم

الدَّعَاوِي كُلِّهَا أَنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ، فَإِنْ نَكَلَ عَنِ الْيَمِينَ لَزِمَهُ الْحَقُّ، فَإِنْ رَدَّ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى إِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْمُدَّعَى شَاهِدَانِ فَلَمْ يَخْلِفْ فَلَا حَقَّ لَهُ إِلَّا فِي الْحُدُودِ فَلَا يَمِينَ فِيهَا، وَفِي الدَّمِ فَإِنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ، وَالْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى لِئَلَّا يَبْطُلَ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ.

* (بَابُ الشَّهَادَةِ عَلَى الْمَرْأَةِ) *

۳۳۴۶ - رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

قَالَ: «لَا بَأْسَ بِالشَّهَادَةِ عَلَى إِقْرَارِ الْمَرْأَةِ وَلَيْسَتْ بِمُسْفِرَةٍ إِذَا عُرِفَتْ بِعَيْنِهَا أَوْ

بدان که حکم اساسی در همه دعواها آنست که بیته و شاهد و دلیل باید با مدعی باشد و قسم و سوگند با مدعی علیه، و اگر از سوگند خودداری کرد باید بحکم که بنفع مدعی است تن دهد و آن را بپذیرد، و چنانچه مدعی علیه سوگند یاد کردن را به مدعی حواله کند و او هم دو شاهد (عادل) نداشته باشد و سوگند یاد نکند او نیز حق خود را از بین برده است، و این در همه دعاوی صادق است مگر در حدود، که سوگند نیست، و نیز در خون و قصاص که به عکس مدعی باید سوگند یاد کند و مدعی علیه باید اقامه بیته و شاهد نماید، و این برای آنست که خون مسلمانی هدر نرود.

شرح: «این کلام که مؤلف از پدرش نقل کرده درست مضمون یا مدلول خبریست که کلینی - رحمه الله - در کافی در حدیث موثق آورده که «إِنَّ اللَّهَ حَكَمَ فِي دِمَائِكُمْ بِغَيْرِ مَا حَكَمَ بِهِ فِي أَمْوَالِكُمْ، حَكَمَ فِي أَمْوَالِكُمْ أَنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدَّعَى وَالْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ، وَحَكَمَ فِي دِمَائِكُمْ أَنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى مَنْ ادَّعَى عَلَيْهِ، وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ ادَّعَى، لِكَيْلَا يَبْطُلَ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ» یعنی: خداوند شما را در قصاص امر کرده به غیر آنچه که در اموال امر کرده است، در اموال دلیل با مدعی است و سوگند با منکر و در خون و قصاص قسم با مدعی است و دلیل با مدعی علیه تا اینکه خونی از مسلمانی هدر نرود».

* (شهادت له و علیه زن) *

۳۳۴۶ - علی بن یقظین از امام هفتم علیه السلام روایت کرده که فرمود:

يَحْضُرُ مَنْ عَرَفَهَا، — وَلَا يَجُوزُ عِنْدَهُمْ أَنْ يَشْهَدَ الشُّهُودُ عَلَى إِقْرَارِهَا دُونَ أَنْ تُسْفَرَ
فَيُنْظَرَ إِلَيْهَا —».

۳۳۴۷ — وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ — رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ — إِلَى أَبِي —
مُحَمَّدِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَرَادَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَى امْرَأَةٍ لَيْسَ لَهَا
بِمَحْرَمٍ هَلْ يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْهَا مِنْ وَرَاءِ السَّرِّ وَيَسْمَعَ كَلَامَهَا إِذَا شَهِدَ عَدْلَانِ
أَنَّهَا فُلَانَةٌ بِنْتُ فُلَانٍ الَّتِي تُشْهِدُكَ وَهَذَا كَلَامُهَا، أَوْ لَا تَجُوزُ الشَّهَادَةُ عَلَيْهَا حَتَّى
تَبْرُزَ وَتُثَبِّتَهَا بِعَيْنَيْهَا؟ فَوَقَعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: تَتَقَبَّبُ وَتَظْهَرُ لِلشُّهُودِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ» وَهَذَا
التَّوْقِيعُ عِنْدِي بِحِطَّةٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

باکی نیست به شهادت دادن بر اقرار زن در حالیکه روی پوشیده ولی شناخته شده
است، یا مردی که با او محرم است و او را می شناسد حضور داشته باشد و بداند که این
همان زنی است که دزبارة اش شهادت داده می شود، ولی فقهاء عامه قبول ندارند زنی
که روی پوشیده است درباره اقرارش شهادت دهند جز اینکه روی بگشاید و او را
بینند.

۳۳۴۷ — مُحَمَّدُ بْنُ حَسَنِ صَفَّارٍ — رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ — بِه امام عسکری علیه السلام
نوشت که: مردی می خواهد درباره زنی که به او محرم نیست شهادت دهد در حالیکه
زن پوشیده و در پرده است، ولی کلامش را می شنود و دو تن شاهد عادل هم شهادت
می دهند که او دختر فلان کس است که اقرار می کند و این کلام خود اوست آیا
شهادت بر اقرارش جایز است یا نه و باید روی خود را بگشاید تا با چشم او را شناسائی
کند؟ امام علیه السلام در جواب نوشت «نقابى افکند و با نقاب نزد شهود حاضر شود
بیاری خداوند» و این توقیع (دستخط) که به خط مبارک امام می باشد اکنون نزد من
موجود است.

شرح: «در صورتیکه تنها نقاب همراه با معرف باشد کمتر می توان تقلب کرد و
کسی را به جای کسی دیگر معرفی نمود ولی در صورت ستر و چادر و عبایه با عدم حضور
معرف تقلب زیادتر است».

* (بَابُ إِبْطَالِ الشَّهَادَةِ عَلَى الْجَنَفِ وَالرِّبَا وَخِلَافِ السُّنَّةِ) *

۳۳۴۸- رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّهُ قَالَ: تَبْطُلُ الشَّهَادَةُ فِي الرِّبَا وَالْجَنَفِ، وَإِذَا قَالَ الشُّهُودُ: إِنَّا لَا نَعْلَمُ، خَلَّ سَبِيلَهُمْ، وَإِذَا عَلِمُوا عَزَّرَهُمْ».

۳۳۴۹- وَفِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونٍ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَحِبُّ أَنْ تَشْهَدَ لِي عَلَى نَخْلٍ نَحَلْتَهَا ابْنِي، قَالَ: مَا لَكَ وَكَذِّ سِوَاهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَتَحَلَّتْهُمْ كَمَا نَحَلْتَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نَشْهَدُ عَلَى الْجَنَفِ».

* (بَطْلَانِ شَهَادَاتِ دَرْمُورِدِ جُورِ وَرِبَا وَخِلَافِ شَرَعِ) *

۳۳۴۸- اسماعیل بن مسلم، از حضرت صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: براستی که شهادت در مورد ربا و وصیت به جور باطل است (مثلا کسی وصیت کند فلان مقدار از ارث به فلان وارث کمتر بدهید، یا کسی شهادت دهد فلان مبلغ بابت فرع پول، فلانی به دیگری بدهکار است) و اگر شاهدان گفتند ما نمی دانیم که ربا است یا ستم در ارث یا وصیت است رهایشان کنید و اگر می دانستند که آن ربا و حرام و یا ستم به وارث است باید تعزیر هم بشوند یعنی تازیانه بخورند.

۳۳۴۹- و در روایت عبدالله بن میمون قداح از امام صادق از پدرش علیهما السلام است که می فرماید: مردی از انصار نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله آمد و عرض کرد می خواهم شاهد باشی که نخلستانم را به فلان فرزندم بخشیدم، حضرت فرمود: آیا فرزندی غیر از او نداری؟ گفت: آری، حضرت فرمود: همه آنها همینطور نخلستانی بخشیدی؟ گفت: نه، فرمود: ما سلسله پیغمبران به چنین ظلمی شاهد نمی شویم.

شرح: «از ظاهر روایت چنین برمی آید که شخص سائل در مقام تقسیم اموال

۳۳۵۰- و فی روایتِ اَبی الحُسَینِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَشْهَدُ عَلَيَّ مَنْ يُطَلِّقُ لِغَيْرِ السُّنَّةِ».

* (بَابُ الشَّهَادَةِ عَلَى الشَّهَادَةِ) *

۳۳۵۱- قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا شَهِدَ رَجُلٌ عَلَى شَهَادَةِ رَجُلٍ فَإِنَّ شَهَادَتَهُ تُقْبَلُ وَهِيَ نِصْفُ شَهَادَةٍ وَإِنْ شَهِدَ رَجُلَانِ عَدْلَانِ عَلَى شَهَادَةِ رَجُلٍ فَقَدْ نَبَتْ شَهَادَةُ رَجُلٍ وَاحِدٍ».

۳۳۵۲- وَ رَوَى غِيَاثُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ لَا يُجِزُّ شَهَادَةَ رَجُلٍ عَلَى شَهَادَةِ رَجُلٍ إِلَّا شَهَادَةَ رَجُلَيْنِ عَلَى شَهَادَةِ رَجُلٍ».

خود در میان ورثه اش بوده است و لذا مقصود از کلام رسول خدا صلی الله علیه وآله اینست که چنین تقسیم کردن اموالی که موجب تبعیض میان فرزندان و ترجیح بی سبب برخی بر برخی دیگر می شود نارواست و ما طائفه پیامبران بر چنین ظمی شاهد نمی شویم».

۳۳۵۰- و در روایت محمد بن جعفر اسدی است که حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: شاهد طلاق که بر غیر وجه سنت است نباش. (مثلاً طلاق که در حال ناپاکی زن است یا بصورتی مخالف موازین شرع مقدس است).

* (شهادات بر شهادت) *

۳۳۵۱- امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه مردی بر شهادت مردی گواهی داد، گواهی او مورد قبول است و آن نصف شهادت خواهد بود و نیاز به گواه دیگری دارد تا یک شهادت محسوب شود، و اگر دو مرد عادل گواهی دادند که این مرد شهادت داد شهادت یک شاهد محسوب می شود و نیاز بشاهدی دیگر می باشد.

۳۳۵۲- غیاث بن ابراهیم از جعفر بن محمد از پدرش امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام گواهی یک تن را بر شهادت دادن کسی نمی پذیرفت مگر اینکه دو تن گواهی می دادند که این مرد شهادت داده است.

۳۳۵۳- وَرَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ شَهِدَ عَلَى شَهَادَةِ رَجُلٍ فَبَاءَ الرَّجُلُ فَقَالَ: إِنِّي لَمْ أَشْهَدُهُ قَالَ: تَجُوزُ شَهَادَةُ أُعَدِّ لِيَهُمَا، وَإِنْ كَانَتْ عَدَالَتُهُمَا وَاحِدَةً لَمْ تَجُزْ شَهَادَتُهُ».

۳۳۵۴- وَسَأَلَ صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ أَشْهَدَ أُجِيرَهُ عَلَى شَهَادَةٍ ثُمَّ فَارَقَهُ أَتَجُوزُ شَهَادَتُهُ بَعْدَ أَنْ يُفَارِقَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: فَيَهُودِيٌّ أَشْهَدَ عَلَى شَهَادَةٍ، ثُمَّ أَسْلَمَ أَتَجُوزُ شَهَادَتُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ».

۳۳۵۵- وَرَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الذَّمِّيِّ وَالْعَبْدِ يُشْهَدَانِ عَلَى شَهَادَةٍ ثُمَّ يُسَلِّمُ الذَّمِّيُّ وَيُعْتَقُ الْعَبْدُ أَتَجُوزُ شَهَادَتُهُمَا عَلَى مَا كَانَا أُشْهَدَا عَلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ إِذَا عَلِمَ مِنْهُمَا بَعْدَ ذَلِكَ خَيْرٌ».

۳۳۵۳- عبدالله بن سنان از عبدالرحمن بن ابی عبدالله روایت کند که امام صادق علیه السلام درباره مردی که شاهد بر شهادت مردی بوده و بدان شهادت داده است ولی آن مرد (کسی که بر شهادت او شهادت داده شده بود) آمده و گفته است: من او را شاهد نگرفته‌ام. فرمود: شهادت آن کس که عادلتر است قبول می‌شود و اگر هر دو در عدالت یکسان بودند گواهی‌ش (گواهی فرع) که شاهد بر شهادت است نافذ نیست.

مترجم گوید: مؤلف در این خبر بین دو روایت جمع کرده خبر عبدالرحمن و خبر ابن سنان و ظاهراً «عبدالله بن سنان، عن عبدالرحمن» غلط است و صحیح آن «عبدالله بن سنان و عبدالرحمن» است.

۳۳۵۴- صفوان بن یحیی از امام هفتم علیه السلام سؤال کرد درباره مردی که اجیر خود را بر شهادت دیگری شاهد گرفت و سپس از او جدا شد و دیگر اجیر او نبود که آیا اکنون می‌تواند بر آن شهادت، گواهی دهد؟ فرمود: آری، گوید: عرض کردم مردی یهودی بر شهادتی گواه گرفته شد و بعد مسلمان شد آیا می‌تواند بر آن شهادت گواهی دهد؟ فرمود: آری.

شرح: «ظاهراً خبر را مؤلف چنین که ما معنی کردیم دانسته است که در این

جَازَتْ شَهَادَتُهُمَا».

۳۳۵۶- و رَوَى غِيَاثُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا تَجُوزُ شَهَادَةٌ عَلَى شَهَادَةٍ فِي حَدٍّ، وَلَا كِفَالَةٌ فِي حَدٍّ».

۳۳۵۷- وَرَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الْبَاقِرِ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الشَّهَادَةِ عَلَى شَهَادَةِ الرَّجُلِ وَهُوَ بِالْحَضْرَةِ فِي الْبَلَدِ، قَالَ: نَعَمْ وَلَوْ كَانَ خَلْفَ سَارِيَةٍ، وَتَجُوزُ ذَلِكَ إِذَا كَانَ لَا يُمَكِّنُهُ أَنْ يُقِيمَهَا لِعَلَّةٍ تَمْتَعُهُ مِنْ أَنْ يَحْضُرَ وَيُقِيمَهَا، فَلَا بَأْسَ بِإِقَامَةِ الشَّهَادَةِ عَلَى شَهَادَتِهِ».

باب آورده است، ولی بنظر می رسد که معنی صحیح خبر آن باشد که مردی اجیر خود را در امری و واقعه ای شاهد گرفت پس از گذشتن مدت اجاره که شخص، دیگر اجیر وی نمی باشد آیا می تواند آن واقعه را شهادت دهد، حضرت فرمود: آری».

۳۳۵۵- علاء از محمد بن مسلم روایت کرده که از امام باقر علیه السلام پرسیدم: در مورد شخصی ذمی (یعنی اهل کتاب که در پناه اسلام است) و بنده زخرید که درباره شهادتی گواه گرفته می شوند سپس آن ذمی، مسلمان می شود و آن بنده آزاد می گردد، آیا اکنون شهادتشان همانطور که بود پابرجاست؟ فرمود: آری، مادامیکه از این دو، نیکی و خیر دیده شود شهادتشان پذیرفته خواهد بود.

۳۳۵۶- غیاث بن ابراهیم از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: گواهی بر شهادت در مورد حد شرعی و همچنین کفالت در مورد حد نافذ نیست.

۳۳۵۷- محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام سؤال کرد که آیا می شود کسی بر شهادت کسی گواهی دهد درحالیکه شهادت دهنده خود در شهر حاضر است و می تواند در محکمه حضور پیدا کند؟ فرمود: جایز است اگرچه در پشت ستونی باشد و این در صورتیست که شاهد اصلی امکان حضور در مجلس را به سبب علتی و یا مانعی نداشته باشد، در این صورت گواهی بر شهادت اشکالی ندارد.

۳۳۵۸- وَ رَوَى عَمْرُو بْنُ جُمَيْعٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «أَشْهَدُ عَلَى شَهَادَتِكَ مَنْ يَنْصَحُكَ، قَالُوا: أَضْلَحَكَ اللَّهُ كَيْفَ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ؟!»
 قَالَ: لَا وَلَكِنْ مَنْ يَحْفَظُهَا عَلَيْكَ.»

وَلَا تَجُوزُ شَهَادَةٌ عَلَى شَهَادَةٍ عَلَى شَهَادَةٍ.

* (بَابُ الْإِحْتِيَاظِ فِي إِقَامَةِ الشَّهَادَةِ) *

۳۳۵۹- رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ غُرَابٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَشْهَدَنَّ عَلَى شَهَادَةٍ حَتَّى تَعْرِفَهَا كَمَا تَعْرِفُ كَفَّكَ.»

۳۳۶۰- وَ رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ الْمَاضِي عَلَيْهِ السَّلَامُ «يُشْهَدُنِي هَوْلًا عَلَى إِخْوَانِي؟» قَالَ: نَعَمْ أَقِمِ الشَّهَادَةَ لَهُمْ وَإِنْ خِفْتَ

۳۳۵۸- عمرو بن جمیع از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: کسی را که درست بتواند شهادت دهد گواه گیر، کسانی که در مجلس حاضر بودند پرسیدند چگونه گواه می تواند در شهادت تصرف کند و کم و زیاد نماید (جز اینکه بگوید من شهادت فلانی را گواهی می دهم کاری نمی تواند بکند) حضرت فرمود: مراد اینست که کسی را انتخاب کنی که فراموشکار نباشد و درست بدهن خود شهادت را بسپارد. و جایز نیست گواهی بر شهادت به شهادت دیگری.

* (احتیاط در اقامه شهادت) *

۳۳۵۹- علی بن غراب از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: شهادت بر شهادتی مده مگر آنکه مانند کف دست خود بوضوح آن را بشناسی. و تا درست از همه جهت اطلاع کافی در موضوعی نداری و مانند کف دست خود آشنا نیستی شهادت مده.

۳۳۶۰- علی بن سوید گوید: به امام هفتم علیه السلام عرض کردم پاره ای از این قوم (مخالفین ما در مذهب) علیه یکی از برادران امامی من مرا به شهادت می طلبند آیا شهادت را ادا کنم؟ فرمود: آری، شهادت را اقامه نما حتی اگر می ترسی

عَلَىٰ أَخِيكَ ضَرَّاءً».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَجِمَهُ اللَّهُ - هَكَذَا وَجَدْتُهُ فِي نُسخَتِي، وَوَجَدْتُ فِي غَيْرِ نُسخَتِي «وَإِنْ خَفَّتْ عَلَىٰ أَخِيكَ ضَرَّاءٌ فَلَا» وَمَعْنَاهُمَا قَرِيبٌ وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا كَانَ لِكَافِرٍ عَلَىٰ مُؤْمِنٍ حَقٌّ وَهُوَ مُوسِرٌ مَلِيٌّ بِهِ وَجَبَ إِقَامَةُ الشَّهَادَةِ عَلَيْهِ بِذَلِكَ وَإِنْ كَانَ عَلَيْهِ ضَرَّرٌ بِنَقْصٍ مِنْ مَالِهِ، وَمَتَىٰ كَانَ الْمُؤْمِنُ مُعْسِراً وَعَلِمَ الشَّاهِدُ بِذَلِكَ فَلَا تَحِلُّ لَهُ إِقَامَةُ الشَّهَادَةِ عَلَيْهِ وَإِذْخَالُ الضَّرَرِ عَلَيْهِ بِأَنْ يُجَبَسَ أَوْ يُخْرَجَ عَنْ مَسْقِطِ رَأْسِهِ أَوْ يُخْرَجَ خَادِمُهُ عَنْ مُلْكِهِ، وَهَكَذَا لَا يَجُوزُ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَقِيمَ شَهَادَةً يُقْتَلُ بِهَا مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَمَتَىٰ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ فَيَجِبُ إِقَامَتُهَا عَلَيْهِ، فَإِنَّ فِي صِفَاتِ الْمُؤْمِنِ أَلَّا يُحَدِّثَ أَمَانَتَهُ الْأَصْدِقَاءَ وَلَا يَكْتُمَ شَهَادَةَ الْأَعْدَاءِ.

۳۳۶۱- وَرَوَى عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

که به ضرر برادر دینیت باشد.

مؤلف کتاب گوید: من این خبر را همینطور در نسخه خود دیدم اما در نسخه دیگر اینطور بود که: «اگر ترسیدی که به برادرت ضرری رسد پس شهادت مده. بعد گوید: معنای این دو لفظ نزدیک است، و آن اینست که هرگاه کافری بر مؤمنی حقی داشت و آن مؤمن مالدار و ثروتمند بود واجب است بدان شهادت دهی علیه او، حتی اگر به سبب نقصان مالش به او ضرر رسد، اما هرگاه مؤمن بدهکار، نادار و بی چیز بود و شاهد، فقر و نداری او را می دانست در اینصورت جایز نیست علیه او اقامه شهادت کند و ضرری به او رساند تا زندانی شود یا از خانه و کاشانه اش بیرونش کنند و یا خادمش را که غلام زرخرید اوست از وی بستانند و همینطور جایز نیست بر مرد مسلمان که شهادت دهد بشهادتی که مؤمنی بخاطر کافری کشته شود، و هرکجا غیر از این موارد شد واجب است علیه مؤمن شهادت دهد، زیرا در صفات مؤمن ذکر شده است که سر کسی را نزد دوستان فاش نسازد و حتی به نفع دشمنان اگر باشد کتمان شهادت نکند.

۳۳۶۱- عمر بن یزید گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی

«رَجُلٌ يُشْهِدُنِي عَلَى الشَّهَادَةِ فَأَعْرِفُ خَطِي وَخَاتَمِي وَلَا أَذْكَرُ مِنَ الْبَاقِي قَلِيلاً وَلَا كَثِيراً، فَقَالَ: إِذَا كَانَ صَاحِبُكَ يَثِقُ وَمَعَكَ رَجُلٌ يَثِقُ فَأَشْهَدُ لَهُ».

وَرُوي أَنَّهُ لَا تَكُونُ الشَّهَادَةُ إِلَّا بِعِلْمٍ، مَنْ شَاءَ كَتَبَ كِتَاباً [أ] وَنَقَشَ خَاتِماً.

* (بَابُ شَهَادَةِ الْوَصِيِّ لِلْمَيِّتِ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ) *

۳۳۶۲ — كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ — رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ — إِلَى أَبِي —
 مُحَمَّدِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «هَلْ تُقْبَلُ شَهَادَةُ الْوَصِيِّ لِلْمَيِّتِ بِدَيْنٍ لَهُ عَلَى
 رَجُلٍ مَعَ شَاهِدٍ آخَرَ عَدْلٍ؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا شَهِدَ مَعَهُ آخَرَ عَدْلٍ فَعَلَى الْمُدَّعِي
 يَمِينٌ. وَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو جُوزَى لِلْوَصِيِّ أَنْ يَشْهَدَ لِلْوَارِثِ الْمَيِّتِ صَغِيراً أَوْ كَبِيراً بِحَقِّ لَهُ
 عَلَى الْمَيِّتِ أَوْ عَلَى غَيْرِهِ وَهُوَ الْقَابِضُ لِلْوَارِثِ الصَّغِيرِ وَلَيْسَ لِلْكَبِيرِ بِقَابِضٍ؟
 فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: نَعَمْ وَيَتَّبِعِي لِلْوَصِيِّ أَنْ يَشْهَدَ بِالْحَقِّ وَلَا يَكْتُمُ شَهَادَتَهُ. وَكَتَبَ

از من اداء شهادت طلبید و من خط و مهر و امضاء خود را دیدم ولیکن چیزی به خاطر من نیامد نه کم و نه زیاد، فرمود: اگر آنکه ترا به شهادت خوانده مورد وثوق و اطمینان است و با تو کسی دیگر که او هم ثقه باشد همراه است، اشکال ندارد، شهادت بده.

و روایت شده است که شهادت نمی توان داد مگر با علم و آگاهی، لذا هر کس بخواهد می تواند یادداشت کند و یا مهر نماید (یعنی صورت مجلس را برای روز شهادت امضاء کند).

* (شَهَادَاتُ وَصِيٍّ بِه نَفْعٍ وَصِيَّتْ كَانَتْ يَأْتِيهِ أَوْ بَدِينٍ) *

۳۳۶۲ — مُحَمَّدُ بْنُ حَسَنِ صَفَّارٌ بِه أَمَامِ عَسْكَرِي عَلَيْهِ السَّلَامُ نَامَهُ أَيَّ بَدِينٍ
 مَضْمُونِ نَوْشْتِ وَ سَوْأَلِ كَرْدِ كِه أَيَّ شَهَادَاتِ وَصِيٍّ دَر بَارَةُ مَوْصِيٍّ خُودِ بَابْتِ طَلَبِي كِه اَز
 شَخْصِي دَارِدِ دَر صُورَتِيكِه بَا اَوْ شَاهِدِ عَادِلِ دِيگَرِي هَمْ بَاشَدِ نَافِذِ اسْتِ؟ اَمَامِ
 عَلَيْهِ السَّلَامِ دَر جَوَابِ نَوْشْتِ: اِگَرِ شَاهِدِ عَادِلِ دِيگَرِي مَوْجُودِ اسْتِ مَدَّعِي بَايَدِ قِسْمِ هَمْ
 يَادِ كَنْدِ، (ظَاهِراً خَبَرِ بَرِ عَدَمِ تَأْثِيرِ شَهَادَاتِ وَصِيٍّ بَا وَجُودِ شَاهِدِ وَ بَيْنِ وَارِثِ دَلَالَتِ

إِلَيْهِ أَوْ تَقْبَلُ شَهَادَةَ الْوَصِيِّ عَلَى الْمَيِّتِ بِدَيْنٍ مَعَ شَاهِدٍ آخَرَ عَدْلٍ؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: نَعَمْ مِنْ بَعْدِ يَمِينٍ».

* (بَابُ النَّهْيِ عَنِ إِحْيَاءِ الْحَقِّ بِشَهَادَاتِ الرُّوْرِ) *

۳۳۶۳- سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ عَلَى الرَّجُلِ حَقٌّ فَيَجْحَدُ حَقَّهُ وَيَخْلِفُ أَنْ لَيْسَ لَهُ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَلَيْسَ لِصَاحِبِ الْحَقِّ عَلَى حَقِّهِ بَيِّنَةٌ أَيْجُوزُ لَهُ إِحْيَاءُ حَقِّهِ بِشَهَادَةِ الرُّوْرِ إِذَا خَشِيَ ذَهَابَ حَقِّهِ؟ قَالَ: لَا يَجُوزُ ذَلِكَ لِعِلَّةِ التَّدْلِيْسِ» وَهَذَا فِي رِوَايَةِ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

دارد، و اثبات حقّ به شهادت شاهد غیروصی و سوگند وارث است). و نیز به آن حضرت نوشت: آیا بر وصی جایز است که علیه میّت به نفع وارث صغیر یا کبیر یا به حقی شهادت دهد یا بر زنده‌ای به نفع وارثش، درحالی‌که خود سهم وارث صغیر را تصرف می‌کند و سهم کبیر را خود وارث؟ جواب دادند: آری و سزاوار است که وصی به حقّ شهادت داده و شهادتش را کتمان نکند. و نیز نوشت: که آیا شهادت وصی علیه میّت با معیّت شاهد عادل دیگری مقبول است یا نه؟ فرمود: آری، پس از سوگند. (و این به جهت آنست که دعوی علیه میّت است و الاّ شهادت وصی علیه میّت مانعی ندارد و فقط زمانی مورد اشکال است که شهادت بنفع میّت باشد.

* (نَهَى أَيْضًا عَنْ إِحْيَاءِ الْحَقِّ بِشَهَادَاتِ الرُّوْرِ) *

۳۳۶۴- از حضرت امام صادق علیه السّلام سؤال شد در مورد مردی که برعهده دیگری حقی دارد و آن شخص منکر حقّش می‌باشد و قسم می‌خورد که وی از او چیزی طلبکار نیست، و صاحب حقّ هم دلیلی در دست ندارد آیا می‌تواند بخاطر اینکه می‌ترسد حقّش ضایع شود برای احیاء حقّش بشهادت دروغ متوسّل شود؟ امام علیه السّلام فرمود: نمی‌تواند چنین کاری را بکند زیرا این تدلیس (نیرنگ و فریب) است. و این خبر روایت از یونس بن عبدالرحمن از بعضی مشایخش از امام صادق علیه السّلام است.

* (بَابُ نَوَادِرِ الشَّهَادَاتِ) *

۳۳۶۴ - قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا دَقَنْتَ فِي الْأَرْضِ شَيْئًا فَأَشْهَدْ عَلَيْهَا فَإِنَّهَا لَا تُؤَدِّي إِلَيْكَ شَيْئًا».

۳۳۶۵ - وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَوَّلُ شَهَادَةٍ شُهِدَ بِهَا بِالزُّورِ فِي الْإِسْلَامِ شَهَادَةُ سَبْعِينَ رَجُلًا حِينَ انْتَهَوْا إِلَى مَاءِ الْحَوَابِ فَتَبَحَّثْتُهُمْ كِلَابُهَا فَأَرَادَتْ صَاحِبَتُهُمُ الرُّجُوعَ، وَقَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ لِأَزْوَاجِهِ: «إِنَّ إِخْدِيكَنَّ تَتَّبِعُنَّ كِلَابَ الْحَوَابِ فِي التَّوَجُّهِ إِلَى قِتَالِ وَصِيِّ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ» فَشَهِدَتْ عِنْدَهَا سَبْعُونَ رَجُلًا إِنَّ ذَلِكَ لَيْسَ بِمَاءِ الْحَوَابِ، فَكَانَتْ أَوَّلَ شَهَادَةٍ شُهِدَ بِهَا فِي الْإِسْلَامِ بِالزُّورِ».

۳۳۶۶ - وَقِيلَ لِلصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ شَرِيكَاً يُرَدُّ شَهَادَتَنَا، فَقَالَ: لَا

* (رَوَايَاتُ طَرَفِهِ وَغَرِيبِ دَرَبَابِ شَهَادَاتِ) *

۳۳۶۴ - امام صادق علیه السلام فرمود: اگر چیزی یا مالی زیر خاک پنهان کردی حتماً شاهدی برای آن بگیری که این زمین چیزی به تو امانتت پس نخواهد داد. (کنایه از اینست که چه بسا محل آن را فراموش کنی و مال از بین برود).

۳۳۶۵ - و امام صادق علیه السلام فرمود: اول شهادت دروغی که در اسلام داده شد گواهی هفتاد تن بود که چون به چاه سرزمین حوآب رسیدند (جائی است نزدیک بصره) و سگان شروع به پارس کردند و آن زن همراهشان تصمیم گرفت بازگردد و گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم به همسرانش می فرمود: که یکی از شما مورد پارس سگهای حوآب واقع خواهید شد و این هنگامیست که رهسپار نبرد با علی بن ابی طالب وصی من خواهید بود. در این هنگام هفتاد مرد از همراهان او شهادت دادند که اینجا ماء حوآب نیست و این اولین شهادت زوری بود که در اسلام داده شد. (زور در اینجا بمعنی تزویر، و مراد از آن زن ام المؤمنین عایشه است).

۳۳۶۶ - به حضرت صادق علیه السلام عرض شد: شریک (بن عبدالله نخعی قاضی سنتی) شهادت ما را نمی پذیرد، حضرت فرمود: خود را به شهادت دادن نزد او

تَدِلُّوا أَنْفُسَكُمْ».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ -: لَيْسَ يُرِيدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِذَلِكَ التَّهْيِ عَنْ إِقَامَتِهَا لِأَنَّ إِقَامَةَ الشَّهَادَةِ وَاجِبَةٌ، إِنَّمَا يَعْنِي بِهَا تَحْمَلُهَا يَقُولُ: لَا تَتَحَمَّلُوا الشَّهَادَاتِ فَتَدِلُّوا أَنْفُسَكُمْ بِإِقَامَتِهَا عِنْدَ مَنْ يَرُدُّهَا، وَقَدَرُ وَيَ عَنْ أَبِي - كَهَمْسٍ أَنَّهُ قَالَ: «تَقَدَّمْتُ إِلَى شَرِيكِ فِي شَهَادَةٍ لَزِمْتَنِي فَقَالَ لِي: كَيْفَ أُجِيزُ شَهَادَتَكَ وَأَنْتَ تُنْسَبُ إِلَى مَا تُنْسَبُ إِلَيْهِ، قَالَ أَبُو كَهَمْسٍ: فَقُلْتُ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: الرَّفْضُ، قَالَ: فَبَكَيْتُ ثُمَّ قُلْتُ: نَسَبْتَنِي إِلَى قَوْمٍ أَخَافُ إِلَّا أَكُونَ مِنْهُمْ، فَأَجَازَ شَهَادَتِي» وَقَدْ وَقَعَ مِثْلُ ذَلِكَ لِابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ وَلِفُضَيْلِ سُكْرَةَ.

* (بَابُ الشُّفْعَةِ) *

۳۳۶۷ - رَوَى طَلْحَةُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ

(وامثال او) خوار و ذلیل نساژید.

مؤلف این کتاب - رحمه الله - گوید: حضرت مرادش این نیست که اقامه شهادت نکنید چون اقامه شهادت واجبست، بلکه منظور این است که تحمل شهادت نکنید. یعنی اگر کسی از شما خواست که شاهد باشید نپذیرید زیرا در وقت اداء شهادت نزد آن کس که از شما نمی پذیرد دچار سرشکستگی و ذلت خواهید شد، و از ابوکهمس نقل شده که گفت: نزد شریک قاضی رفته برای شهادتی که گردنگیرم شده بود، بمن گفت: چگونه شهادت تو را بپذیریم با آن نسبتی که تو به آن منسوبی؟ ابوکهمس گوید: پرسیدم آن نسبت چیست؟ گفت: رافضی بودن تو، گوید گریستم و گفتم مرا به کسانی نسبت می دهی که می ترسم از آنها نباشم (و بدروغ منسوب به آنها باشم) ناچار شهادتم را پذیرفت، و همانند این قصه برای عبدالله بن ابی یعفور و فضیل سکره نیز اتفاق افتاده است.

* (بَابُ شَفْعِهِ) *

(یعنی اولویت حق خرید شریک، سهم شریک دیگر را)

۳۳۶۷ - طَلْحَةُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ امَامِ صَادِقٍ اَزِ پَدْرش عَلَيْهِمَا السَّلَامُ نَقَلَ فَرَمُودَ كَه

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَضَىٰ بِالشُّفْعَةِ مَا لَمْ تُورَثْ - يَعْنِي تَقْسَمَ - .
 ۳۳۶۸- وَ رَوَىٰ عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَضَىٰ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِالشُّفْعَةِ بَيْنَ الشُّرَكَاءِ فِي الْأَرْضَيْنِ وَالْمَسَاكِينِ،
 وَقَالَ: لَا ضَرَرَ وَلَا [إِ]ضْرَارَ».

۳۳۶۹- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا ارْتَفَتِ الْأَرْضُ وَحَدَّتِ الْخُدُودُ
 فَلَا شُفْعَةَ [وَلَا شُفْعَةَ إِلَّا لِشْرِيكَ غَيْرِ مُقَاسِمٍ]».

۳۳۷۰- وَ رَوَىٰ إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ
 عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الشُّفْعَةُ عَلَىٰ عَدَدِ الرِّجَالِ».

رسول خدا صلی الله علیه وآله قبل از افراز ملک حکم به شفعه کرده است (یعنی پس از تفکیک حق شفعه ساقط می شود و این در صورتیست که ملک قابل انقسام و افراز باشد).

۳۳۶۸- عقبه بن خالد از امام صادق علیه السلام نقل کرد که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله در مورد اراضی و ساختمانها میان شرکاء حکم به شفعه کرد، و فرمود: نه زیان دیدن و نه زیان رسانیدن.

شرح: «فرق ضرر و ضرار آنست که ضرر فعل واحد است و ضرار مابین دو نفر، یعنی یکی به دیگری به عنوان مجازات ضرری که زده، ضرر رساند حتی اگر نفعی هم از آن ضرر نبیند، و اضرار فعل متعدی است یعنی به دیگری ضرر رساندن».

۳۳۶۹- و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی که ملک افراز شد و حدودش به تفکیک معین گردید دیگر حق شفعه معنی ندارد [و حق شفعه برای آن دو شریک ثابت است که هنوز ملکشان قسمت نشده باشد].

۳۳۷۰- سکونی از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: علی علیه السلام فرموده است که شفعه به عدد شرکاء است

مترجم گوید: «مراد امام علیه السلام آنستکه هر یک از شرکاء استحقاق این حق را جداگانه دارد، و ظاهر این خبر و خبر عقبه بن خالد این است که شفعه

۳۳۷۱- وَ فِي رِوَايَةِ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الشُّفْعَةُ عَلَى عَدَدِ الرِّجَالِ».

۳۳۷۲- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَيْسَ لِلْيَهُودِيِّ وَالنَّصْرَانِيِّ شُفْعَةٌ، وَلَا شُفْعَةٌ إِلَّا لِشْرِيكَ غَيْرِ مُقَاسِمٍ».

۳۳۷۳- وَ فِي رِوَايَةِ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الشُّفْعَةُ لَا تُورَثُ».

۳۳۷۴- وَ فِي رِوَايَةِ السَّكُونِيِّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَا شُفْعَةَ فِي سَفِينَةٍ وَلَا فِي نَهْرٍ».

به عدد شرکاء است نه قدر سهام و نیز حقّ شفعه با تعدّد شرکاء نیز باقی است. لکن میان فقهاء ما به جهت اختلاف اخبار در ثبوت حکم شفعه با تعدّد شرکاء اختلاف است پاره‌ای به ظاهر همین نصوص ذکر شده با تعدّد شرکاء حقّ شفعه را ثابت می‌انند و پاره‌ای فقط بین دو شریک مادامیکه ملک را تفکیک نکرده‌اند قائلند و گویند اگر شرکاء سه تن شدند حقّ شفعه ساقط می‌شود).

۳۳۷۱- طلحه بن زید از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که علی علیه السلام فرمود: شفعه به اندازه عدد شرکاء است (یعنی هر یک از شرکاء می‌تواند اخذ به شفعه نماید).

۳۳۷۲- و نیز امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: برای یهودی و نصرانی که با مسلمانی در ملک شریکند ابداً حقّ شفعه نخواهد بود و نیز برای مسلمان حقّ شفعه نیست مگر اینکه ملک افزاز نگشته باشد.

۳۳۷۳- و در روایت طلحه از امام صادق از پدرش علیهما السلام است که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: حقّ شفعه به کسی به ارث نمی‌رسد. (فقهاء عظام این روایت را ضعیف دانند و گویند مطابق اصل و قاعده و عمومیت اذله ارث، حقّ شفعه هم به میراث می‌رسد).

۳۳۷۴- و در روایت سکونی از حضرت صادق از پدرانش از امیرالمؤمنین

وَلَا فِي ظَرِيقٍ وَلَا فِي رَحَى وَلَا فِي حَمَامٍ».

۳۳۷۵ - وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «وَصِيَّ الْيَتِيمِ بِمَثْرَلَةِ أَبِيهِ يَأْخُذُ لَهُ الشُّفْعَةَ إِذَا كَانَتْ [لَهُ] رَغْبَةً، وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لِلْغَائِبِ الشُّفْعَةُ».

۳۳۷۶ - وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا وَقَعَتِ السَّهَامُ ارْتَفَعَتِ الشُّفْعَةُ».

۳۳۷۷ - وَسُئِلَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الشُّفْعَةِ لِمَنْ هِيَ؟ وَفِي أَيِّ شَيْءٍ هِيَ؟ وَهَلْ تَكُونُ فِي الْحَيَوَانِ شُفْعَةٌ؟ وَكَيْفَ هِيَ؟ قَالَ: الشُّفْعَةُ وَاجِبَةٌ فِي كُلِّ شَيْءٍ مِنْ حَيَوَانٍ أَوْ أَرْضٍ أَوْ مَتَاعٍ إِذَا كَانَ الشَّيْءُ بَيْنَ شَرِيكَيْنِ لَا غَيْرَ هُمَا قَبَاعٍ

علیه السلام آمده که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: شفعه در کشتی مشترک و همچنین نهر (قنات) و جاده و آسیا و حمام نیست (چون اینها قابل تفکیک و افراز نیستند، حمام یا کشتی یا قنات و راه یا جاده و آسیا و کارخانه را چگونه می توان افراز نمود و شفعه در موردیست که قابل افراز باشد ولی هنوز قسمت نشده باشد).

۳۳۷۵ - در حدیث سکونی علی علیه السلام فرمود: وصی یتیم (قیم صغیر) به منزله پدرش می باشد و می تواند از حق شفعه برای او استفاده کند در صورتیکه شادمانی و رفاه حالی صغیر را بخواهد و یا او رغبتی نشان دهد، و نیز فرمود: شریک غائب هم حق شفعه دارد (یعنی شخص غایب که شریکش سهم خود را بهنگام غیبت و عدم حضور او بدیگری فروخته است حق شفعه دارد و می تواند پس از حضور هر مقدار که طول کشیده باشد وجه را به شریک جدید داده ملک را تصرف کند).

۳۳۷۶ - امام باقر علیه السلام فرمود: وقتی سهام تعیین شد و ملک افراز گشت حق شفعه دیگر ساقط است.

۳۳۷۷ - از امام صادق علیه السلام سؤال شد که شفعه برای کیست؟ و در چه چیزی است و آیا در حیوان هم شفعه هست و چگونه است؟ حضرت فرمود: شفعه مسلم است در هر چیزی یا زمین و یا متاع مادامیکه میان دو شریک واقع شود نه بیشتر، و اگر یکی سهم خود را به شریکش بفروشد شریک دیگر حق شفعه دارد و او به خرید اولویت دارد تا دیگری، اما اگر از دو تن بیشتر شدند دیگر برای هیچیک حق

أَحَدَهُمَا نَصِيْبُهُ فَشَرِيْكُهُ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ، فَإِنْ زَادَ عَلَى الْإِثْنَيْنِ فَلَا شُفْعَةَ لِأَحَدٍ مِنْهُمَا».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ - : يَعْنِي بِذَلِكَ الشُّفْعَةَ فِي الْحَيَوَانِ وَحَدَهُ فَأَمَّا فِي غَيْرِ الْحَيَوَانِ فَالشُّفْعَةُ وَاجِبَةٌ لِلشُّرَكَاءِ وَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ اثْنَيْنِ، وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ مَا رَوَاهُ:

۳۳۷۸ - أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَيْنَانَ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ مَمْلُوكٍ بَيْنَ شُرَكَاءَ أَرَادَ أَحَدُهُمْ بَيْعَ نَصِيْبِهِ، قَالَ: يَبِيعُهُ، قَالَ: قُلْتُ: فَإِنَّهُمَا كَانَا اثْنَيْنِ، فَأَرَادَ أَحَدُهُمَا بَيْعَ نَصِيْبِهِ فَلَمَّا أَقْدَمَ عَلَى الْبَيْعِ قَالَ لَهُ شَرِيْكُهُ: أَعْطِنِي، قَالَ: هُوَ أَحَقُّ بِهِ، ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا شُفْعَةَ فِي حَيَوَانٍ إِلَّا أَنْ يَكُونَ الشَّرِيْكُ فِيهِ وَاحِدًا».

شفعه نیست. (این خبر از جهت تعارضش با اخبار قبل مورد اختلاف است عمده در قسمت دوم است که می فرماید برای بیشتر از دو شریک شفعه نیست. و اما قسمت اول را می توان به این ترتیب توجیه کرد: که مراد از حیوان جنس است یعنی مثلاً چندین رأس گوسفند یا گاو یا چند رأس شتر که قابل قسمت هستند نه یک گوسفند یا یک گاو و یا یک شتر و یک اسب و امثالها). و مؤلف - رحمه الله - گوید: شفعه در حیوان برای بیش از دو شریک نیست اما در موارد دیگر اگر زیادتر از دو نفر هم باشند شفعه باز وجود دارد و دلیل بر این، خبر زیر است، که:

۳۳۷۸ - احمد بن محمد ابی نصر از عبدالله بن سنان از معصوم علیه السلام نقل کرده که: سؤال کردم از مملوک یعنی بنده ای که چند صاحب دارد و یکی از آنها تصمیم گرفته است سهم خود را بفروشد، فرمود: بفروشد اشکالی نیست، گوید: عرض کردم چنانچه دو تن صاحب آن مملوکند و یکی از آن دو تصمیم بگیرد که سهم خود را بفروشد و دیگری جلو آید و گوید: باید به من بفروشی، چطور؟ حضرت فرمود: او سزاوارتر است به خرید از دیگری، سپس فرمود: شفعه در حیوان نیست مگر اینکه شریک یک تن باشد نه بیشتر.

۳۳۷۹- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَجْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ اشْتَرَى دَاراً بِرَبِيقٍ وَمَتَاعٍ وَبَزٍّ وَجَوْهَرٍ، فَقَالَ: لَيْسَ لِأَحَدٍ فِيهَا شُفْعَةٌ».

وَ إِذَا كَانَتْ دَاراً فِيهَا دُورٌ وَطَرِيقٌ أَرْبَابُهَا فِي عَرَصَةٍ وَاحِدَةٍ فَبَاعَ أَحَدُهُمْ دَاراً مِنْهَا مِنْ رَجُلٍ وَطَلَبَ صَاحِبُ الدَّارِ الأُخْرَى الشُّفْعَةَ فَإِنَّ لَهُ عَلَيْهِ الشُّفْعَةَ إِذَا لَمْ يَتَّهَيْأَ لَهُ أَنْ يُحَوَّلَ بَابَ الدَّارِ الَّتِي اشْتَرَاهَا إِلَى مَوْضِعٍ آخَرَ، فَإِنْ كَانَ حَوْلَ بَابِهَا فَلَا شُفْعَةَ لِأَحَدٍ عَلَيْهِ.

وَ مَنْ طَلَبَ شُفْعَةَ وَزَعَمَ أَنَّ مَالَهُ غَيْرُ حَاضِرٍ وَأَنَّهُ فِي بَلَدٍ آخَرَ انْتَهَرَ بِهِ مَسِيرَةَ الطَّرِيقِ فِي ذَهَابِهِ وَرُجُوعِهِ وَزِيَادَةَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِنْ أَتَى بِالْمَالِ وَإِلَّا فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.

۳۳۷۹- حسن بن محبوب از علی بن رثاب از امام صادق علیه السلام روایت کرده که پرسیدم: مردی خانه‌ای را معامله کرده با یک بنده و مقداری متاع و پارچه و لباس و گوهر، فرمود: کسی را حق شفعه در اینها نیست. (زیرا ثمن و قیمت در اینجا مثل نیست تا شریک صاحبخانه، متمکن از دادن اینها به خریدار باشد تا بتواند از حق شفعه استفاده نماید).

مؤلف گوید: هرگاه ساختمانی دارای چند حجره (اطاق) باشد و یک راهرو و هر حجره صاحبی دارد، و یکی از آنها که با دیگران در راهرو و سالن شریک است خواست حجره خود را به غیر بفروشد صاحب حجره دیگر می‌تواند طلب شفعه کند در صورتیکه آن فروشنده یا خریدار نخواهد راهرو حجره خود را از موضعی دیگر، غیر محل مشترک قرار دهد. ولی اگر از جای دیگر برای خود راهرو گرفت برای هیچیک از شرکاء حق شفعه نیست. (این فتویٰ مضمون روایت منصور بن حازم است که از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند و در کافی بسند معتبر آمده است).

و هر کس طلب شفعه کند و اظهار دارد که مال حاضر نیست و در شهر دیگر است باید به او مهلت رفتن و برگشتن و سه روز اضافه داد تا مال را حاضر کند، پس اگر حاضر ساخت که از حق خود استفاده کرده است و مال را به خریدار داده ملک

وَإِذَا قَالَ طَالِبُ الشُّفْعَةِ لِمُشْتَرِي: بَارَكَ اللهُ لَكَ فِيمَا اشْتَرَيْتَ أَوْ ظَلَبَ مِنْهُ مُقَاسَمَةً فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.

وَ كَانَ شَيْخُنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ — رَضِيَ اللهُ عَنْهُ — يَقُولُ: لَيْسَ فِي الْمَوْهُوبِ وَالْمَعَاوِضِ بِهِ شُفْعَةٌ إِنَّمَا الشُّفْعَةُ فِيمَا اشْتَرَيْتَ بِثَمَنِ مَعْلُومٍ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ وَيَكُونُ غَيْرَ مَقْسُومٍ.

وَ حَدِيثُ عَلِيِّ بْنِ رَبَائِبٍ يُؤَيِّدُ ذَلِكَ.

وَ إِذَا تَبَرَّأَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ مِنْ نَصِيبِهِ فِي دَارٍ أَوْ أَرْضٍ فَلَا شُفْعَةَ لِأَحَدٍ عَلَيْهِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

را تصرف می‌کند، و إلا حقّ او ساقط می‌شود.

و هرگاه شریک به مشتری گفت: «بارک الله لك فيما اشتریت» (یعنی در آنچه خریداری کردی خدا بتو برکت دهد) و از او خواست که ملک را تفکیک کند حقّ شفعه او ساقط می‌شود. (زیرا این کلمات دلالت دارد بر رضای او به معامله و پس از رضایت او به فروش شریکش به دیگری، حقّ شفعه ساقط است).

و نیز مؤلف گوید: استاد ما محمد بن حسن بن ولید — رضی الله عنه — می‌گفت: در صورت معاوضه ملک با هر چیز که شفعه در آن جاری است یا بخشیدن سهم به دیگری شفعه نیست (یعنی اگر شریکی سهم خود را به غیر ببخشد یا با مالی تاخت زند و دادوستد کند) در این موارد، برای شریک دیگر حقّ شفعه نیست، تنها حقّ شفعه در موردی است که شریکی سهم خود را به دیگری به قیمت معینی طلا یا نقره [دینار یا درهم] بفروشد و افزای هم نشده باشد و حدیث علی بن ربّاب این مطلب را تأیید می‌کند (حدیث علی بن ربّاب شفعه را در صورتیکه ثمن مال باشد نه قیمت، نفی می‌کند).

و هرگاه شخصی سهمی در خانه‌ای یازمینی داشته باشد و به یکی سهم خود را ببخشد او را ابراء کند در این صورت هم برای کسی حقّ شفعه نیست و لا حول و لا قوّة إلا بالله العلیّ العظیم.

۳۳۸۰- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ
عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً عَلَى بَيْتٍ فِي دَارِهِ،
وَلَهُ فِي تِلْكَ الدَّارِ شُرَكَاءُ؟ قَالَ: جَائِزٌ لَهُ وَلَهَا، وَلَا شُفْعَةَ لِأَحَدٍ مِنَ الشُّرَكَاءِ
عَلَيْهَا».

* (بَابُ الْوِكَالَةِ) *

۳۳۸۱- رَوَى جَابِرُ بْنُ يَزِيدَ؛ وَمُعَاوِيَةُ بْنُ وَهَبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ
عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ وَكَّلَ رَجُلًا عَلَى إِمْضَاءِ أَمْرٍ مِنَ الْأُمُورِ فَالْوِكَالَةُ ثَابِتَةٌ
أَبَدًا حَتَّى يُعْلِمَهُ بِالْخُرُوجِ مِنْهَا كَمَا أَعْلَمَهُ بِالذُّخُولِ فِيهَا».

۳۳۸۲- وَ رَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْكَانَ، عَنْ أَبِي هِلَالٍ الرَّازِيِّ قَالَ: قُلْتُ
لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ وَكَّلَ رَجُلًا بِطَلَاقِ امْرَأَتِهِ إِذَا حَاضَتْ وَظَهَرَتْ،

۳۳۸۰- و حسن بن محبوب از مالک بن عطیه از ابی بصیر از امام باقر
علیه السلام نقل کرده گوید: سؤال کردم که مردی همسری گرفته و مهریه او را اطاق
از خانه ای که شریک هم دارد قرار داده است، فرمود: جایز است هم برای زوج و هم
برای زوجه، و هیچیک از شرکاء را حق شفعه نیست. (این خبر از اخباری است که
حق شفعه را منحصر به بیع می کند).

* (بَابُ وَكَالَتِ) *

۳۳۸۱- جابر بن یزید و معاویه بن وهب هر دو از امام صادق علیه السلام
روایت کرده اند که فرمود: هر کس کاری را به دیگری واگذار کند تا او انجام دهد
این وکالت از جانب وی مادامیکه خلع و عزل او را به او اعلام نکرده بر قوت خود باقی
است، همچنانکه در اول، اصل وکالت را به او اعلام کرده بود. (شاید مراد تشبیه
اعلام عزل و خلع به اعلام وکالت باشد، یعنی همانطور که در اول به او اعلام وکالت
کرده چه به واسطه مردی مطمئن یا خود بدون واسطه به او وکالت داده است بهمان
طریق باید خلع وکالت را به او اعلام کند).

۳۳۸۲- عبدالله بن مسکان از ابی هلال رازی روایت کرده گوید: به امام

وَحَرَجَ الرَّجُلُ فَبَدَأَهُ فَأَشْهَدَ أَنَّهُ قَدْ أَبْطَلَ مَا كَانَ أَمْرُهُ بِهِ وَأَنَّهُ قَدْ بَدَأَهُ فِي ذَلِكَ، قَالَ: فَلْيُعْلِمِ أَهْلَهُ وَلْيُعْلِمِ الْوَكِيلَ».

۳۳۸۳- وَرَوِيَ عَنْ عَلَاءِ بْنِ سَيَابَةَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ امْرَأَةٍ وَكَانَتْ رَجُلًا بِأَنْ يُزَوِّجَهَا مِنْ رَجُلٍ فَقَبِلَ الْوَكَاةَ فَأَشْهَدَتْ لَهُ بِذَلِكَ فَذَهَبَ الْوَكِيلُ فَرَوَّجَهَا ثُمَّ إِنَّهَا أَنْكَرَتْ ذَلِكَ الْوَكِيلَ وَزَعَمَتْ أَنَّهَا عَزَلَتْهُ عَنِ الْوَكَاةِ، فَأَقَامَتْ شَاهِدَيْنِ أَنَّهَا عَزَلَتْهُ، فَقَالَ: مَا يَقُولُ مَنْ قَبَلَكُمْ فِي ذَلِكَ؟ قَالَ: قُلْتُ: يَقُولُونَ يَنْظُرُونَ فِي ذَلِكَ، فَإِنْ كَانَتْ عَزَلَتْهُ قَبْلَ أَنْ يُزَوِّجَ فَالْوَكَاةُ بَاطِلَةٌ وَالتَّزْوِيجُ بَاطِلٌ، وَإِنْ عَزَلَتْهُ وَقَدْ زَوَّجَهَا فَالتَّزْوِيجُ ثَابِتٌ عَلَى مَا زَوَّجَ الْوَكِيلُ وَعَلَى مَا اتَّفَقَ مَعَهَا مِنَ الْوَكَاةِ إِذَا لَمْ يَتَّعَدْ شَيْئًا مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ وَاشْتَرَطْتُ عَلَيْهِ فِي الْوَكَاةِ، قَالَ: ثُمَّ قَالَ:

صادق علیه السلام عرض کردم: شخصی به مردی وکالت داد که همسرش را پس از اینکه خون دید و پاک شد طلاق دهد و آن وکیل رفت، بعد موکل پشیمان شد و شاهد گرفت که وکیل را از وکالت عزل کرده و در مورد وکالت او پشیمان شده است چه کند؟ فرمود: باید هم به همسرش خبر دهد و هم به وکیل اطلاع عزل بدهد. (ظاهر روایت دلالت دارد که بدون اعلام به وکیل او منعزل نخواهد بود).

۳۳۸۳- علاء بن سیابه گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: زنی مردی را وکیل کرده که او را به زوجیت فلان مرد درآورد وکیل هم پذیرفت و زن بر این مطلب شاهد هم گرفت. آنگاه وکیل رفت و او را به زوجیت آن شخص درآورد، سپس زن، وکیل بودن او را انکار کرد و گفت من تو را عزل کردم و دو تن شاهد هم آورد که شهادت دادند او وکیل را عزل کرده است، حضرت فرمود: فقهای اطراف شما در این مورد چه می‌گویند؟ گفتم: می‌گویند باید دید که این زن قبل از تزویج او را عزل کرده یا بعد از تزویج؟ اگر قبل بوده وکالت باطل شده و لذا تزویج هم باطل است و اگر بعد بوده وکالت صحیح و تزویج ثابت است بر همان قرار که وکیل انجام داده و مورد وکالتش بوده و این در صورتی است که از مورد و شرط تجاوز نکرده باشد (که نیاز به امضاء موکل در جزئی از آن باقی باشد)، راوی گوید: سپس امام پرسید: وکیل را

يَعْرِضُونَ الْوَكِيلَ عَنْ وِكَالَتِهَا وَلَمْ تُعَلِّمُهُ بِالْعَزْلِ!؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ يَزْعُمُونَ أَنَّهَا لَوْ وَكَلَتْ رَجُلًا وَأَشْهَدَتْ فِي الْمَلَأِ وَقَالَتْ فِي الْمَلَأِ أَشْهَدُوا أَنِّي قَدْ عَزَلْتُهُ وَأَبْطَلْتُ وَكَالَتَهُ بِلَا أَنْ يُعَلِّمَ بِالْعَزْلِ وَيَنْقُضُونَ جَمِيعَ مَا فَعَلَ الْوَكِيلُ فِي التِّكَاحِ خَاصَّةً، وَفِي غَيْرِهِ لَا يُبْطَلُونَ الْوِكَالَهَ إِلَّا أَنْ يُعَلِّمَ الْوَكِيلُ بِالْعَزْلِ وَيَقُولُونَ: الْمَالُ مِنْهُ عَوِضٌ لِصَاحِبِهِ وَالْفَرْجُ لَيْسَ مِنْهُ عَوِضٌ إِذَا وَقَعَ مِنْهُ وَلَدٌ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: سُبْحَانَ اللَّهِ مَا أَجْوَرُ هَذَا الْحُكْمُ وَأَفْسَدُهُ!! إِنَّ التِّكَاحَ أُخْرَى وَأُخْرَى أَنْ يُخْتَاظَ فِيهِ وَهُوَ فَرْجٌ وَمِنْهُ يَكُونُ الْوَلَدُ، إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَتْهُ امْرَأَةٌ اسْتَعَدَّتْهُ عَلَى أُخِيهَا، فَقَالَتْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَكَلْتُ أُخِي هَذَا بِأَنْ يُزَوِّجَنِي رَجُلًا وَأَشْهَدْتُ لَهُ ثُمَّ عَزَلْتُهُ مِنْ سَاعَتِهِ تِلْكَ فَذَهَبَ فَزَوِّجَنِي وَلِي بَيْتَهُ أَنِّي عَزَلْتُهُ قَبْلَ أَنْ يُزَوِّجَنِي فَأَقَامَتِ الْبَيْتَةَ، فَقَالَ الْأَخُ:

عزل می‌کنند و به او اطلاع نمی‌دهند که معزولی؟ من گفتم: آری اینطور فکر می‌کنند که هرگاه زن، مردی را در حضور جماعت وکیل خود ساخت و شاهد گرفت و سپس گفت: «شاهدم باشید که او را عزل کرده، وکالتش را باطل نمودم»، بدون اینکه وکیل از عزل خود خبر داشته باشد، و هرچه را که وکیل در مورد نکاح تنها انجام داده، باطل می‌دانند و در غیر نکاح وکالت را باطل ندانند و گویند وکیل بدون اطلاع معزول نخواهد بود، زیرا مال عوض دارد (یعنی حتی اگر وکالت باطل باشد جبران‌ش ممکن است) ولی تملک بضع و زناشوئی مانند معاملات دیگر نیست زیرا (اگر عقد باطل باشد) کودکی که از آن دو تولید می‌شود ولد حرام خواهد بود، حضرت فرمود: سبحان الله، چقدر این حکم از حق دور و به ستم نزدیک و تا چه حد فاسد است، زیرا مورد نکاح سزاوارتر و اولی است که در آن بیشتر دقت و احتیاط شود و این اختیار همبستری به کسی دادن است و از این راه است که فرزند پیدا می‌شود، زنی نزد علی علیه السلام آمد و از برادرش شکایت کرد و گفت: یا امیرالمؤمنین من برادر خویش را وکالت داده‌ام که مرا به تزویج مردی درآورد و در توکیل شاهد هم گرفتم، سپس او را در همان ساعت عزل کردم اما او رفته و مرا به عقد نکاح آن مرد درآورده است و من شاهد دارم که او را قبل از اینکه مورد وکالت را انجام دهد عزل نموده‌ام و اقامه بینه کرد

یا امیرالمؤمنین! انْهَا وَكَلْتَنِي وَ لَمْ تُعَلِّمْنِي اَنَّهَا عَزَلْتَنِي عَنِ الْوِكَالَةِ حَتَّى زَوَّجْتُهَا
 كَمَا اَمَرْتَنِي، فَقَالَ لَهَا: مَا تَقُولِينَ؟ قَالَتْ: قَدْ اَعْلَمْتُهُ يَا اميرالمؤمنين، فَقَالَ لَهَا:
 اَلَكِ بَيِّنَةٌ بِذَلِكَ؟ فَقَالَتْ: هُوَلَاءِ شُهُودِي يَشْهَدُونَ، قَالَ لَهُمْ: مَا تَقُولُونَ؟ قَالُوا:
 نَشْهَدُ اِنَّهَا قَالَتْ: اَشْهَدُوا اِنِّي قَدْ عَزَلْتُ اُخِي فُلَانًا عَنِ الْوِكَالَةِ بِتَرْوِيجِي فُلَانًا وَاِنِّي
 مَا لِكُةٌ لِامْرِي قَبْلَ اَنْ يُرَوِّجَنِي فُلَانًا، فَقَالَ: اَشْهَدْتُكُمْ عَلَيَّ ذَلِكُمْ بِعِلْمٍ مِنْهُ
 وَمَحْضَرٍ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَتَشْهَدُونَ اَنَّهَا اَعْلَمْتُهُ الْعَزْلَ كَمَا اَعْلَمْتُهُ الْوِكَالَةَ؟ قَالُوا:
 لَا، قَالَ: اَرَى الْوِكَالَةَ ثَابِتَةً وَالتَّكْحَانَ وَاِقِعاً اَيْنَ الزَّوْجُ؟ فَجَاءَ فَقَالَ: خُذْ بِيَدِهَا
 بَارَكَ اللهُ لَكَ فِيهَا، قَالَتْ: يَا اميرالمؤمنين اَخْلِفْهُ اَنِّي لَمْ اُعْلِمْهُ الْعَزْلَ وَاَنَّهُ لَمْ يُعْلَمْ
 بِعَزْلِي اِثَابَهُ قَبْلَ التَّكْحَانِ، فَقَالَ: وَتَخْلِفُ؟ قَالَ: نَعَمْ يَا اميرالمؤمنين فَحَلَفَتْ
 وَ اَثْبَتَتْ وَكَالَتَهُ وَ اَجَازَ التَّكْحَانَ».

و شاهد آورد، برادرش گفت: ای امیرمؤمنان این زن به من وکالت داد ولی پس از
 عزل به من خبر نداد که تو را عزل کرده ام تا اینکه من او را تزویج آن مرد که او وکالت
 داده بود کردم، حضرت از زن پرسید: تو چه می گوئی؟ زن گفت: من به او اعلام
 کردم. حضرت فرمود: شاهد داری؟ گفت: اینها شاهد منند، حضرت از آنها پرسید:
 شما چه می گوئید گفتند: ما شهادت می دهیم که این زن گفت: شاهد باشید که من
 برادرم را از وکالتی که به او داده بودم که مرا به فلانی تزویج کند عزل کردم، و من
 اکنون خود اختیاردار خود هستم پیش از آنکه او مرا به عقد فلانی درآورد، حضرت
 فرمود: شما را در حضور برادرش شاهد گرفت به آنچه گفت؟ گفتند: نه، در حضور
 وکیل نبود، حضرت فرمود: آیا شما شاهدید که او همانطور که اعلام وکالت کرده بود
 به برادرش اعلام عزل کرده است؟ گفتند: نه، فرمود: من وکالت را پابرجا و نکاح را
 صحیح می دانم و اکنون شوهر کجاست؟ شوی آمد، و حضرت فرمود: دست همسر
 خویش را بگیر و برو خدا به همراحتان، زن گفت: یا امیرالمؤمنین برادرم را سوگند ده که
 اقرار کند من او را اعلام به عزل نکرده ام و او از عزل قبل از عقد خبر نداشته است،
 حضرت به وکیل فرمود: حاضری که سوگند یاد کنی؟ عرض کرد آری و سوگند یاد

۳۳۸۴ - وَ رُوِيَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحَصِينِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ عَنْ أَبِي -
عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَالَ لِأَخْرَجَ: اخْطَبَ لِي فُلَانَةً فَمَا فَعَلْتَ
شَيْئاً مِمَّا قَاوَلْتَ مِنْ صِدَاقٍ أَوْ ضَمِنْتَ مِنْ شَيْءٍ أَوْ شَرَطْتَ فَذَلِكَ لِي رِضَى وَهُوَ
لَا زِمٌ لِي، وَ لَمْ يُشْهِدْ عَلَيَّ ذَلِكَ، فَذَهَبَ فَخَطَبَ لَهُ وَبَدَّلَ عَنْهُ الصِّدَاقَ وَغَيَّرَ ذَلِكَ
مِمَّا طَالَبُوهُ وَسَأَلُوهُ، فَلَمَّا رَجَعَ أَنْكَرَ ذَلِكَ كُلَّهُ، قَالَ: يَغْرَمُ لَهَا نِصْفَ الصِّدَاقِ عَنْهُ،
وَ ذَلِكَ أَنَّهُ هُوَ الَّذِي ضَيَّعَ حَقَّهَا، فَلَمَّا لَمْ يُشْهِدْ لَهَا عَلَيْهِ بِذَلِكَ الَّذِي قَالَ لَهُ، حَلَّ لَهَا
أَنْ تَتَرَوَّجَ، وَ لَا تَحِلُّ لِأَوَّلٍ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا أَنْ يُطَلِّقَهَا لِأَنَّ اللَّهَ
تَعَالَى يَقُولُ: «فَأِمْسَاكُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحُ بِإِحْسَانٍ» فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَإِنَّهُ مَأْثُومٌ فِيمَا
بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ كَانَ الْحُكْمُ الظَّاهِرُ حُكْمَ الْإِسْلَامِ، وَ قَدْ أَبَاحَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

کرد، و حضرت وکالت را درست و صحت نکاح را امضاء فرمود.

۳۳۸۴ - داود بن حصین از عمر بن حنظله از امام صادق علیه السلام روایت کرده گوید: از حضرت پرسیدم: مردی به دیگری گفته فلان زن را برای من عقد کن و هرچه از مهریه و شروطی که در ضمن عقد می‌کنند انجام ده که به اختیار توست و مورد رضایت من است و همه برعهده‌ام خواهد بود، و براین مطالب شاهد نگرفت، وکیل به کار خود رفت و زن را به عقد ازدواج موکل خود درآورد و مبلغ مهریه و مخارج لازم را و آنچه از او خواستند و در ضمن عقد شرط نمودند پرداخت. وقتی بازگشت موکل موضوع را به کتبی منکر شد (و گفت: من به کسی وکالت نداده‌ام) امام فرمود: وکیل باید نصف مال را غرامت دهد زیرا او حق آن زن را ضایع کرده است (چون بر وکالت خویش در ابتدا شاهد نگرفته و راه انکار را بر موکل خود باز گذاشته است، و وقتی که در مورد وکالت از موکل شاهد و بیینه و امضاء نگرفته بر زن جایز است که شوهر دیگر کند، و بر مرد اول - میان خود و خدا - رها کردن زن بدون زوج حلال نیست و باید او را طلاق دهد که آزاد باشد زیرا خداوند متعال می‌فرماید: «فأمساک بمعروف أو تسریح بإحسان» یعنی یا باید قبول زوجیت نماید یا او را طلاق دهد. و اگر چنین نکرد نزد خود و خدا گناهکار خواهد بود و اما بحکم اسلام زن می‌تواند شوهر

لَهَا أَنْ تَتَرَوَّجَ».

۳۳۸۵- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَمِيرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ وَكَّلَ آخَرَ عَلَى وِكَالَتِهِ فِي أَمْرٍ مِنَ الْأُمُورِ وَأَشْهَدَ لَهُ بِذَلِكَ شَاهِدَيْنِ، فَقَامَ الْوَكِيلُ فَخَرَجَ لِأَمْضَاءِ الْأَمْرِ، فَقَالَ: أَشْهَدُوا أَنِّي قَدْ عَزَلْتُ فُلَانًا عَنِ الْوِكَالَةِ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ الْوَكِيلُ أَمْضَى الْأَمْرِ الَّذِي وَكَّلَ عَلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يُعْزَلَ عَنِ الْوِكَالَةِ فَإِنَّ الْأَمْرَ وَقَعَ مَاضٍ عَلَى مَا أَمْضَاهُ الْوَكِيلُ، كَرِهَ الْمُوَكَّلُ أَمْ رَضِيَ، قُلْتُ: فَإِنَّ الْوَكِيلَ أَمْضَى الْأَمْرِ قَبْلَ أَنْ يُعْلَمَ بِالْعَزْلِ أَوْ يَتَلَعَّ أَنْهُ قَدْ عَزِلَ عَنِ الْوِكَالَةِ فَلَا مَرُءَ عَلَى مَا أَمْضَاهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: فَإِنَّ بَلَعَهُ الْعَزْلُ قَبْلَ أَنْ يُمَضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ ذَهَبَ حَتَّى أَمْضَاهُ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ بِشَيْءٍ؟ قَالَ: نَعَمْ إِنْ الْوَكِيلَ إِذَا وَكَّلَ ثُمَّ قَامَ عَنِ الْمَجْلِسِ فَأَمْرُهُ مَاضٍ أَبَدًا، وَالْوِكَالَةُ ثَابِتَةٌ حَتَّى يَتَلَعَّ الْعَزْلُ عَنِ الْوِكَالَةِ بِثِقَةٍ يَبْلُغُهُ أَوْ يُشْلِفُهُ بِالْعَزْلِ عَنِ الْوِكَالَةِ».

اختیار کند و خداوند در اینصورت تزویج با دیگری را بر او حلال کرده است.

۳۳۸۵- محمد بن ابی عمیر از هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام نقل کرده که: مردی شخصی را به کاری وکالت داد و دو تن شاهد گرفت و سپس وکیل برخاسته برای انجام آن کار خارج شد، پس از رفتن او موکل در حضور همه گفت: شاهد باشید من او را از وکالت عزل کردم، امام علیه السلام فرمود: چنانچه وکیل کاری را که به انجام آن وکالت داشته است پیش از عزلش تمام کرده باشد برحسب آنچه کرده امر گذشته و کار تمام است خواه موکل راضی باشد خواه ناراضی. راوی گوید: عرض کردم که وکیل قبل از اینکه از عزلش آگاه باشد یا خبرش به او رسیده باشد کار را انجام داده است، آیا عملش آنطور که انجام داده برقرار است؟ فرمود: آری، گفتم: اگر قبل از انجام عمل به او خبر رسد که معزول گشته ولی باز برود و کار را انجام دهد آیا هیچ اثری ندارد؟ فرمود: بلی هیچ اثری ندارد، زیرا وکیل اگر وکالت یافت و بعد برخاسته از مجلس بیرون رفت، وکالتش همچنان برجا و برقرار خواهد بود، و وکالت ثابت و پابرجاست تا اینکه فرد موثق و مورد اعتمادی خبر عزلش را به او برساند یا خود

۳۳۸۶- وَ رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «فِي رَجُلٍ وَلَيْتُهُ امْرَأَةٌ أَمَرَهَا بِمَا ذَاتُ قِرَابَةٍ أَوْ جَارَةٍ لَهُ لَا يَعْلَمُ دَخِيلَةَ أَمْرِهَا فَوَجَدَهَا قَدْ دَلَسَتْ عَيْبًا هُوَ بِهَا، قَالَ: يُؤَخَذُ الْمَهْرُ مِنْهَا وَلَا يَكُونُ عَلَى الَّذِي زَوَّجَهَا شَيْءٌ، وَقَالَ: فِي امْرَأَةٍ وَلَّتْ أَمْرَهَا رَجُلًا فَقَالَتْ: زَوَّجَنِي فُلَانًا، قَالَ: لَا زَوَّجْتُكَ حَتَّى تُشْهِدِي بِأَنْ أَمْرَكَ بِيَدِي، فَأَشْهَدْتُ لَهُ، فَقَالَ: عِنْدَ التَّزْوِيجِ لِلَّذِي يُخَطِّبُهَا يَا فُلَانُ عَلَيْكَ كَذَا وَكَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ هُوَ لِلْقَوْمِ: اشْهَدُوا إِنَّ ذَلِكَ لَهَا عِنْدِي وَقَدْ زَوَّجْتُهَا مِنْ نَفْسِي، فَقَالَتِ الْمَرْأَةُ: مَا كُنْتُ أَتَزَوَّجُكَ وَلَا كِرَامَةً وَلَا أَمْرِي إِلَّا بِيَدِي وَمَا وَلَيْتُكَ أَمْرِي إِلَّا حَيَاءً مِنَ الْكَلَامِ، قَالَ: تُتْرَعُ مِنْهُ وَيُوجَعُ رَأْسُهُ».

۳۳۸۷- وَ فِي نَوَادِرِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ

از شخص موکل عزل خویش را شفاهاً بشنود.

۳۳۸۶- حماد از حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که: مردی زنی از همسایگان و یا بستگانش را که به او اختیار داده بود وی را به همسری خود [یا هر کس دیگر] درآورد و مرد از سر کارش آگاه نبود به عقد خود درآورد و پس از تزویج و پرداخت مهریه زن (قبل از دخول) زن را معیوب یافت، آن حضرت فرمود: تمام مبلغ مهریه را از او باز پس گیرند، و بر شوهر هیچ دینی نیست. و هم چنین در مورد زنی که به مردی اختیار داده، گفت مرا به فلانی تزویج کن. مرد گفته بود این کار را نمی‌کنم تا اینکه گواه گیری که امرت در تزویج بطور کلی بدست من است، زن پذیرفت و گواه گرفت، وکیل موقع اجراء صیغه به کسی که خواستگاری کرده بود گفت: آیا برعهده تو فلان مبلغ مهریه باشد؟ مرد گفت: آری، وکیل رو به قوم کرده گفت: شاهد باشید که این مبلغ نامبرده برعهده منست و او را به زوجیت خود درآوردم، زن گفت: من با تو ازدواج نکردم و این شرف و مردی نیست، امر من بدست خود من است و تو را تنها از روی شرم داشتن از سخن گفتن در این مقام، اختیار دادم. حضرت فرمود: آن زن را از او می‌گیرند و با تازیانه هم به سر مرد می‌زنند.

۳۳۸۷- ابن ابی عمیر از بیش از یک تن از اصحاب از امام صادق

أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ قَبَضَ صَدَاقَ ابْنَتِهِ مِنْ زَوْجِهَا، ثُمَّ مَاتَ هَلْ لَهَا أَنْ تُطَالِبَ زَوْجَهَا بِصَدَاقِهَا؟ أَوْ قَبَضَ أَبِيهَا قَبْضُهَا؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنْ كَانَتْ وَكَلَّتُهُ بِقَبْضِ صَدَاقِهَا مِنْ زَوْجِهَا فَلَيْسَ لَهَا أَنْ تُطَالِبَهُ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ وَكَلَّتُهُ فَلَهَا ذَلِكَ، وَيَرْجِعُ الزَّوْجُ عَلَى وَرَثَةِ أَبِيهَا بِذَلِكَ إِلَّا أَنْ تَكُونَ حِينِيذٍ صَبِيَّةً فِي حِجْرِهِ فَيَجُوزُ لِأَبِيهَا أَنْ يَقْبِضَ صَدَاقَهَا عَنْهَا، وَمَتَى ظَلَمَهَا قَبْلَ الدُّخُولِ بِهَا فَلِأَبِيهَا أَنْ يَعْفُوَ عَنْ بَعْضِ الصَّدَاقِ وَيَأْخُذَ بَعْضًا، وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَدَعَ كُلَّهُ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ» يَعْنِي الْأَبَ وَالَّذِي تُوَكَّلُهُ الْمَرْأَةُ وَتَوَلَّيَ أَمْرَهَا مِنْ أَخٍ أَوْ قَرَابَةٍ أَوْ غَيْرِهِمَا».

* (بَابُ الْحُكْمِ بِالْقُرْعَةِ) *

۳۳۸۸- رَوَى حَمَادُ بْنُ عَيْسَى، عَمَّنْ أَخْبَرَهُ، عَنْ حَرِيْزٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ

علیه السلام در مورد مردی که مهریه دختر خود را از شوهر وی گرفته و از دنیا رفته بود سؤال کرد آیا آن دختر می تواند مطالبه مهریه خود را از شوهر بنماید یا گرفتن پدر مانند گرفتن خود اوست، آن حضرت فرمود: چنانچه در اخذ مهریه به پدر وکالت داده است حق مطالبه ندارد و اگر وکالت نداده حق مطالبه دارد، و شوهر پس از دادن مهریه در بار دوم مبلغی را که به پدر دختر داده بود از ورثه میت مطالبه می کند، مگر اینکه دختر نابالغ بوده و پدرش به ولایت او رابه نکاح زوج درآورده است در این صورت بر پدر جایز بوده که مهریه را از جانب دختر نابالغش از مرد بستاند، و هرگاه قبل از دخول، مرد طلاقش دهد پدر می تواند مقداری از مهر را ببخشد و مقداری را هم بگیرد و حق ندارد تمام مهریه را ببخشد و این است کلام پروردگار عزوجل که فرموده: «إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عَقْدَةُ النِّكَاحِ» (بقره: ۲۳۸) یعنی: جز آنکه آن زنان خود، یا آن کس که امر نکاح بدست اوست از حق مهریه صرف نظر کرده، درگذرند. یعنی پدر و یا دیگری از برادران و خویشان که زن به آنها وکالت داده باشد.

* (بَابُ تَعْيِينِ حُكْمِ بَا قُرْعَةٍ) *

۳۳۸۸- حماد بن عیسی بواسطه یک تن از حریز از امام باقر علیه السلام

عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَوَّلُ مَنْ سُوهِمَ عَلَيْهِ مَرِيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «وَمَا كُنْتُمْ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرِيَمَ» وَالسَّهَامُ سَيْتَهُ، ثُمَّ اسْتَهْمُوا فِي يُونُسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا رَكِبَ مَعَ الْقَوْمِ فَوَقَعَتِ السَّفِينَةُ فِي اللَّجَّةِ، فَاسْتَهْمُوا فَوَقَعَ السَّهْمُ عَلَى يُونُسَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَ: فَمَضَى يُونُسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى صَدْرِ السَّفِينَةِ فَإِذَا الْخُوتُ فَاتَحَ فَأَهَ فَرَمَى نَفْسَهُ، ثُمَّ كَانَ عِنْدَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ تِسْعَةٌ بَنِينَ فَتَنَزَّرَ فِي الْعَاشِرِ إِنْ رَزَقَهُ اللَّهُ غُلَامًا أَنْ يَذْبَحَهُ، فَلَمَّا وُلِدَ عَبْدُ اللَّهِ لَمْ يَكُنْ يَقْدِرُونَ أَنْ يَذْبَحُوهُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي صُلْبِهِ فَجَاءَ بَعْشَرٌ مِنَ الْإِبِلِ فَسَاهَمَ عَلَيْهَا وَعَلَى عَبْدِ اللَّهِ فَخَرَجَتِ السَّهَامُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ، فَرَادَ عَشْرًا فَلَمْ تَزَلِ السَّهَامُ تَخْرُجُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ وَيُرِيدُ عَشْرًا، فَلَمَّا أَنْ خَرَجَتْ مِائَةٌ خَرَجَتِ السَّهَامُ عَلَى الْإِبِلِ، فَقَالَ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ:

روایت کرده که فرمود: اولین کسی که درباره او قرعه زدند مریم بنت عمران بود که خدا می فرماید: «وَمَا كُنْتُمْ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرِيَمَ» (آل عمران: ۴۴) یعنی: «و تو ای رسول ما حاضر نبودی آن هنگام که برای نگهداری و کفالت مریم قرعه می زدند». و سهام قرعه شش عدد بود، پس از آن برای یونس علیه السلام قرعه کشیدند آن زمان که با قوم خود به کشتی نشست و کشتی به گرداب افتاد و برای نجات لازم شد به دریا و آن حیوانی که به کشتی حمله کرده قربانی دهند و قرعه کشیدند تا چه کس را به دریا افکنند و تا سه بار قرعه به نام یونس بیرون آمد، فرمود: آنگاه یونس علیه السلام به عرشه کشتی درآمد و ناگهان با نهنگی دهان گشوده روبرو گردید پس خود را به دهان او افکند. سپس این قرعه کشیدن برای عبدالمطلب روی داد بدین نحو که او نه پسر داشت و نذر کرد که اگر خداوند پسردهمی را به وی عنایت کند او را ذبح نماید، پس هنگامی که عبدالله تولد یافت امکان این نداشت که او را با اینکه رسول خدا در صلبش خواهد بود ذبح نماید لذا عبدالله را در برابر ده شتر بقرعه گذارد و قرعه بنام عبدالله درآمد و ده ده بر شتران افزود و قرعه کشید، پیوسته بنام عبدالله بیرون می شد تا عدد شتران به صد رسید در این هنگام قرعه بر شتران افتاد عبدالمطلب که این دید گفت: با خدا انصاف نداده ام و قرعه را سه بار

مَا أَنْصَفْتُ رَبِّي فَأَعَادَ السَّهْمَ ثَلَاثًا فَخَرَجْتُ عَلَى الْإِبِلِ فَقَالَ: الْآنَ عَلِمْتُ أَنَّ رَبِّي قَدْ رَضِيَ فَتَحَرَّهَا».

بنام عبدالله و صد شتر زد و هر سه بار قرعه بستران افتاد، عبدالمطلب گفت: اکنون دانستم که خدای من راضی شده است پس شتران را قربانی کرد.

شرح: «این خبر از نظر سند ضعیف است زیرا حماد بن عیسی در تمام کتب موجوده بلاواسطه از حریر نقل می‌کند، و حریر خود شیخ اجازه اوست، و در این حدیث مع الواسطه از وی نقل کرده است، دیگر اینکه حریر از اصحاب امام صادق و موسی بن جعفر علیهما السلام است و گویند از امام صادق بیش از دو حدیث نقل نکرده و امام باقر علیه السلام را درک نکرده است و در این حدیث بلاواسطه از امام باقر علیه السلام روایت کرده لذا سند عیب دارد و باصطلاح مضطرب است و ظاهراً باید حماد بن عیسی از حریر از شخصی که از امام نقل کرده باشد و تحریف شده و بنابراین حدیث مرسل است، این از نظر سند.

و اما از نظر متن عبدالله را پسر آخر شمرده و حال آنکه حمزه بن عبدالمطلب با رسول خدا هم سن است و او یا عباس بن عبدالمطلب کوچکترین فرزند عبدالمطلب است چنانکه کتب انساب عرب ذکر کرده‌اند و البته پاره‌ای بیش از ده پسر گفته‌اند و تا سیزده تن نام برده‌اند ولی این قول مورخین قرون بعد است نه از علمای انساب عرب. و از گفته‌هایشان پیداست که رجماً بالغیب و پیریشان سخن گفته‌اند نه از روی اطلاع زیرا غالباً نوشته‌اند که عبدالله کوچکترین فرزند بود با اینکه قائلند که نذر این بود که چون خداوند به عبدالمطلب ده پسر دهد یکی یا آخرین را قربانی کند و آخرین بهر صورت یا حمزه و یا عباس است، و این قبیل سخنها افسانه است نه مطلب قابل اعتماد.

باری آنچه در این باره یعنی درباره ذبح عبدالله و داستان او گفته شده اگر دقیق بررسی شود مشخص می‌شود که از قصه‌هایی است که داستان‌سرایان سنی منش پرداخته‌اند و جملگی از کسانی هستند که عبدالمطلب را مشرک می‌دانند چون این کار

یعنی نذر نمودن به قربان کردن فرزند بنابه صریح آیات قرآنی منحصر به مشرکین بوده است و از موحّدین کسی را این چنین نذری نیست. و حضرت ابراهیم علیه السلام نیز نذر نکرد بلکه چنانکه صریح آیات است از طرف خداوند به انجام این کار مأمور گشت و قرآن خود در مقام تشنیع و توبیخ مشرکین می فرماید: «كَذَلِكَ زَيْنٌ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ لِيُردُوهُمْ وَيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ - إِلَىٰ قَوْلِهِ - فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ» و این چنین در نظر بسیاری از مشرکان عمل قربانی فرزند را رؤسای بتکده ها نیکو نشان دادند تا آنان را از دینشان به راه غلط ببرند - تا آنکه فرمود: آنها را در همان ضلالتشان واگذار و با آنچه از این خرافات می بافند رها کن.

جالب اینکه در ذیل این آیه مفسران غیرشیعیه جمله‌گی گفته اند که آیه در شأن عبدالمطلب است و تنها او را مصداق واقعی و اولیّه آیه دانسته اند، و ساده لوحان نیز بدون تأمل پذیرفته اند درحالیکه عبدالمطلب از حنفا است یعنی از کسانی است که در زمان خود تنها موحّد بوده، چنانکه در حدیث صحیح کافی از زرارة بن أعین از امام صادق علیه السلام است که فرمود: «يُحْشَرُ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أُمَّةً وَحَدَهُ، عَلَيْهِ سِيَاءُ الْأَنْبِيَاءِ وَهَيْبَةُ الْمُلُوكِ» عبدالمطلب در روز قیامت خود تنها وارد محشر خواهد شد درحالیکه دارای قیافه انبیاء و هیبت پادشاهان است. یعنی هنگامی که مردم فوج فوج و صف بندی شده به محشر احضار می شوند او خود به تنهایی با آن متانت و بزرگواری و هیبت وارد می شود چرا که در زمان خود به توحید و دین حق در میان قریش و طایفه و اهل دیار خویش منفرد بود و همکیش نداشت. یا احادیث دیگری در این باره که در باب تاریخ مولدالتبی کتاب کافی ذکر شده است، و نیز عبدالمطلب دارای سنت های بسیاری است که همه را اسلام امضاء کرده و مورّخین ذکر کرده اند از قبیل تحرم شرب خمر و حرمت زنا و معین کردن صد تازیانه حدّ برای آن، و بریدن دست سارق، و تبعید زنان عشرتکده دار، و نهی و جلوگیری از زنده بگور کردن دختران، و حرمت نکاح زنانی که با انسان محرمند، و نهی از بام خانه وارد شدن، و جلوگیری از عریان طواف کردن کعبه، و لزوم وفاء به نذر، و حرمت ماههای چهارگانه داشتن، و

خصم را در صورت سرباز زدن از حق به مباحله خواندن، و تعیین دیه کامل به یک صد شتر و وو... که اینها دلالت بر فکر روشن و عظمت روح و بزرگی و کرامت نفس و اندیشمندی او می‌کنند و از این رو رسول خدا صلی الله علیه وآله بدو مباحات می‌کرد و با کمال سربلندی در مقابل دشمن می‌فرمود:

أَنَا التَّبِيُّ لَا كَذِبُ   أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

و مردی با این شخصیت ممتاز و عقل سرشار که با ابرهه چنان رفتاری کرد که او را به حیرت انداخت و جان خود و همه مردم شهر را از آسیب درامان داشت و در آن موقعیت حساس که دل همه سیاستمداران را به وحشت می‌انداخت با کمال قدرت نفس از کنار آن گذشت و تا نابودی دشمن چیزی از دست نداد! چگونه چنین نذری می‌کند و قتلی کودک معصومی را موجب تقرب به خدا می‌داند و بسیار کودکانه است که فکر کنیم کار نادرست و مخالف فطرتی اگر برای رضای خدا انجام شود درست است و صواب، و اما اگر برای بت‌ها باشد آنوقت شر و فساد است، قرآن این عمل را از سنت‌های مشرکان می‌شمرد و عبدالمطلب نه مشرک بود و نه تابع مشرکین، و نذر کشتن فرزند و قطع رحم کاملاً احقانه است چه برای خدا و چه برای بت و او به حقیقت از امثال اینگونه تهمت‌ها مبرا است.

و بنظر می‌رسد که وی نذر کرده بود که چنانچه خداوند به او ده فرزند نرینه عنایت فرماید برای هر کدام بمرور زمان ده شتر عقیقه و قربانی کند و این عمل را پس از فرزند آخری یا قبل از او انجام داد، و افرادی با غرض ورزی آن را داستانی بدین صورت درآورده، ترویج کردند و ساده لوحان بدون تأمل پذیرفتند و نقل کردند و رفته رفته در کتب حدیث داخل شد و مورد استفاده مفسرین اهل سنت که آباء پیغمبر را مشرک می‌دانند قرار گرفت چنانکه از زنجشیری تا سید قطب همه در ذیل آیه شریفه: «و كَذَلِكَ زَيْنٌ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ - تا آخر» مصداق حقیقی و اولیه آن را عبدالمطلب می‌شمردند.

و در یکی دو روایت که صدوق در خصال نقل کرده آمده است که رسول

۳۳۸۹- وَرَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَكِيمِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ-

جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَنْ شَيْءٍ فَقَالَ لِي: كُلُّ مَجْهُولٍ فِيهِ الْقُرْعَةُ، فَقُلْتُ: إِنَّ

خدا صلی الله علیه وآله فرمود: «أنا ابنُ الذَّبْحَيْنِ» یعنی من فرزند دو ذبیح هستم، این روایات را که در ضمن سند آن عبدالله بن داهر احمری است و وی را ضعیف گفته اند و دیگر ابن بظه است که استاد صدوق - علیه الرحمه - احادیش را رد کرده و گفته است وی در نقل مسانید مُخَلَّط است، و ابوقتاده و وکیع جراح که هر دو سنی مشربند و توثیق هم نشده اند - نمی توان پذیرفت خصوصاً اگر برخلاف اصول مذهب باشد، و در یک حدیث در همان کتاب آمده که مراد از ذبیحین اسماعیل و اسحاق است چه اسحاق پس از قضیه اسماعیل تمتا می کرد و غبطه می خورد و می گفت: کاش این امتحان برای من هم پیش می آمد تا من نیز مانند برادرم دَرَجاتی نزد خداوند کسب می کردم، خداوند به همین تمتای وی ارج نهاد و به فرشتگان فرمان داد او را در آسمان ذبیح بخوانید، و رسول خدا صلی الله علیه وآله به اعتبار اینکه عم را «أب» خوانند فرمود: من فرزند دو ذبیح هستم، ذبیح آسمان و ذبیح زمین هر چند که هیچکدام در واقع ذبح نشده اند. و البته قصه ذبح عبدالله را بزرگان شیعه هم مانند ابن شهر آشوب نقل کرده اند ولی باید دانست که ابن شهر آشوب تضمین صحت اخبار آن کتاب را نکرده جز اینکه در مقدمه فرموده است من در این کتاب اخباری را نقل می کنم که در کتب هردو فرقه سنی و شیعه موجود است، و این بدان معنی نیست که آنچه در آن ذکر شده صحیح باشد، و با مراجعه مختصری به آن کتاب مطلب روشن می شود چون در آغاز گوید: عبدالمطلب می پنداشت که قربانی کردن فرزند بهترین راه تقرّب بخداوند است. و نحن نجلُّ ساحة عبدالمطلب عن ذلك، بالجملة اگر ما فرض کنیم هنگام قرعه کشی و قربانی حمزه یا عباس سه ساله بوده اند باید عبدالله را دارای زن و فرزند بدانیم چون نوشته اند عباس دو سال قبل از میلاد رسول خدا صلی الله علیه وآله به دنیا آمد و حمزه برادر رضاعی آن حضرت بود، و بسیار از حق دور رفته ایم اگر بپنداریم عبدالمطلب پسر همسر و فرزنددار خود را بتصویری واهی بقربانگاه کشیده باشد».

۳۳۸۹- محمد بن حکیم گوید: از موسی بن جعفر علیهما السلام از امری سؤال

الْقُرْعَةَ تُخْطِئُ وَتُصِيبُ فَقَالَ: كُلُّ مَا حَكَمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ فَلَيْسَ بِمُخْطِئٍ. ۳۳۹۰ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا تَقَارَعَ قَوْمٌ فَقَوَّضُوا أَمْرَهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى إِلَّا خَرَجَ سَهْمُ الْمُحِقِّ».

۳۳۹۱ - وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَيُّ قَضِيَّةٍ أَعْدَلُ مِنَ الْقُرْعَةِ إِذَا قَوَّضَ الْأَمْرُ إِلَى اللَّهِ، أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ: «فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ».

۳۳۹۲ - وَرَوَى الْحَكَمُ بْنُ مِسْكِينٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا وَطِئَ رَجُلَانِ أَوْ ثَلَاثَةٌ جَارِيَةً فِي طَهْرٍ وَاحِدٍ فَوَلَّاتِ فَادَّعَوْهُ جَمِيعاً أَقْرَعَ الْوَالِي بَيْنَهُمْ، فَمَنْ قَرَعَ كَانَ الْوَلَدُ وَلَدَهُ وَيُرَدُّ قِيَمَةُ الْوَلَدِ عَلَى صَاحِبِ

کردم فرمود: در هر امر و موضوع نامعلومی حکم قرعه جاری است، گوید: گفتم: قرعه ممکن است خطا کند و ممکن است صواب، فرمود: آنچه را که خداوند خود دستور آن را داده خطا نخواهد کرد.

۳۳۹۰ - امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ قومی یافتن مجهول خود را با عمل به قرعه بخدا وانگذازند جز آنکه حق بصاحب واقعی آن برسد.

۳۳۹۱ - و نیز فرمود: کدام حکمی عادلانه تر از قرعه است در صورتیکه واقعاً امر بخدا واگذار شود، آیا خداوند خود نفرمود «فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ» پس یونس با آنها قرعه زد و بنام او بیرون آمد (صافات: ۱۴۱) یعنی قرعه بنام یونس آمد که واقعاً او خود بنده فراری بود، نه دیگران و قرعه راست گفت.

۳۳۹۲ - و حکم بن مسکین از معاویه بن عمار از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: اگر دو یا سه تن با کنیزی در طهر واحد (یک پاکی) همبستر شوند و آن کنیز فرزندی آورد و هر یک ادعا کند که فرزند متعلق بمن است حاکم باید با قرعه تعیین صاحب نطفه را بنماید و بنام هر که قرعه درآمد فرزند از آن اوست و قیمت آن را باید به صاحب کنیز بپردازد (ظاهراً این همبستری باید از راه زنا نبوده باشد و لآ در زنا نسب ملحق نمی شود و ممکن است صاحب کنیز او را بر هر سه نوبت حلال کرده بوده یعنی در پاکیهای متعدد و اشتباهاً عمل در یک طهر صورت

الْجَارِيَةِ، قَالَ: فَإِنْ اشْتَرَى رَجُلٌ جَارِيَةً فَبَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَحَقَّهَا وَقَدْ وَلَدَتْ مِنَ الْمُشْتَرِي رَدَّ الْجَارِيَةَ عَلَيْهِ وَكَانَ لَهُ وَلَدُهَا بِقِيمَتِهِ».

۳۳۹۳- وَرَوَى زُرْعَةُ، عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا إِلَى عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي دَابَّةٍ فَرَعَمَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَنَّهَا نَجَّحَتْ عَلَى مِدْوَدِهِ، وَأَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بَيْتَهُ سَوَاءً فِي الْعَدَدِ، فَأَقْرَعَ بَيْنَهُمَا سَهْمَيْنِ فَعَلِمَ السَّهْمَيْنِ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بَعْلَامَةٌ، ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ، أَيُّهُمَا كَانَ صَاحِبَ الدَّابَّةِ وَهُوَ أَوْلَىٰ بِهَا فَاسْأَلْكَ أَنْ تُخْرِجَ سَهْمَهُ، فَخَرَجَ سَهْمُ أَحَدِهِمَا، فَقَضَىٰ لَهُ بِهَا».

گرفته است).

و نیز فرمود: اگر مردی کنیزی خرید و از آن دارای فرزند شد و شخصی ثابت کرد که این کنیز از آن من بوده است و فروشنده حق فروش نداشته، باید کنیز را به صاحبش بازگرداند و قیمت فرزند را به حساب روز ولادت به او بدهد و فرزند را برای خود نگهدارد.

۳۳۹۳- و زرعه از سماعه از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: دو تن بدعوا بر سر چهار پائی نزد امیرالمؤمنین آمده بودند و هر یک ادعا می کردند که این حیوان در آخور من بدنیا آمده است، و هر کدام اقامه بینه کردند و بینه ها مساوی بود یعنی تعداد شاهدهای هر یک مطابق دیگری بود، و آن حضرت میان آنها قرعه زد و دو عدد تیر را گرفته و بر هر یک علامتی نهاد و صاحب علامت را مشخص کرد و سپس این دعا را بخواند: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ، أَيُّهُمَا صَاحِبُ الدَّابَّةِ وَهُوَ أَوْلَىٰ بِهَا فَاسْأَلْكَ أَنْ تُخْرِجَ سَهْمَهُ» یعنی: بارها، ای آنکه پروردگار هفت آسمان و هفت طبقه زمین و عرش عظیمی و دانای نهان و آشکار و رحمان و رحیمی هر کدام که براسی صاحب این حیوانست قرعه را بنام او خارج کن و قرعه به نشان یکی از آن دو

۳۳۹۴- وَرَوَى الْبَزَنْطِيُّ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ سِرْحَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «(فِي رَجُلَيْنِ شَهِدَا عَلَى رَجُلٍ فِي أَمْرٍ وَجَاءَ آخِرَانِ فَشَهِدَا عَلَى غَيْرِ الَّذِي شَهِدَ عَلَيْهِ الْأَوْلِيَانِ، قَالَ: يُفْرَعُ بَيْنَهُمْ فَأَيُّهُمْ قَرَعَ فَعَلَيْهِ الْيَمِينُ وَهُوَ أَوْلَى بِالْقَضَاءِ)».

۳۳۹۵- وَرَوَى حَمَادُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «(فِي رَجُلٍ قَالَ: أَوْلُكَ مَمْلُوكٌ أَمْلِكُكَ فَهُوَ حُرٌّ قَوْرَتْ سَبْعَةَ جَمِيعًا، قَالَ: يُفْرَعُ بَيْنَهُمْ وَيُعْتَقُ الَّذِي خَرَجَ سَهْمُهُ)».

۳۳۹۶- وَرَوَى حَرِيرٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «(سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ يَكُونُ لَهُ الْمَمْلُوكُونَ فَيُوصِي بِعِتْقِ ثَلَاثِهِمْ، قَالَ: كَانَ عَلَيٌّ

نفر بیرون آمد و آن حضرت بنفع او حکم را صادر کرد.

۳۳۹۴- احمد بن محمد بن ابی نصر بنزطی از داود بن سرحان روایت کرده که امام صادق علیه السلام در این باره که دو مرد گواهی دهند بر شخصی در امری، و دو مرد دیگر آمده و شهادت دهند در همان امر بر کس دیگری غیر از آنکه شاهدان اول گواهی داده اند، فرمود: میان ایشان قرعه کشند بنام هر که درآمد سوگند یاد کند و حکم را بنفع او دادن سزاوارتر است.

مترجم گوید: «لفظ این خبر خالی از ابهام نیست و در کافی و تهذیب بجای «شهدا علی رجل فی امر» «شهدا علی امر واحد» ضبط شده و در تهذیب بجای «وهو اولى بالقضاء» «وهو اولى بالحق» ذکر شده و ترجمه با رعایت لفظ تهذیب و کافی است با توجه بفتاوی قدما که مضمون حدیث است.

۳۳۹۵- حماد بن عثمان از عبیدالله بن علی حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده درباره مردی که نذر کند که اولین بنده ای که مالک شوم آزاد است بعد هفت بنده یکجا به میراث باو رسد (کدامشان آزادند) فرمود: میان ایشان قرعه زنند بنام هر که درآمد او آزاد است.

۳۳۹۶- حریر از محمد بن مسلم روایت کرده که گفت: از امام باقر علیه السلام پرسیدم که مردی دارای چندین بنده است و وصیت می کند که ثلث از آنها باید آزاد

عَلَيْهِ السَّلَامُ يُسَهِّمُ بَيْنَهُمْ».

۳۳۹۷- وَ رَوَى مُوسَى بْنُ الْقَاسِمِ الْبَجَلِيُّ، وَعَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَانَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أَتَاهُ رَجُلَانِ يَخْتَصِمَانِ بِشُهُودٍ عَدَّتُهُمْ سَوَاءٌ وَعَدَّاتُهُمْ [سَوَاءٌ] أَفْرَعُ بَيْنَهُمَا عَلَى أَيِّهِمَا تَصِيرُ الْيَمِينُ وَكَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ، مَنْ كَانَ الْحَقُّ لَهُ فَأَدِّهِ إِلَيْهِ» ثُمَّ يَجْعَلُ الْحَقَّ لِلَّذِي تَصِيرُ الْيَمِينُ عَلَيْهِ إِذَا حَلَفَ».

۳۳۹۸- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ جَمِيلٍ، عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مَوْلُودٍ لَيْسَ لَهُ مَا لِلرِّجَالِ وَ لَيْسَ لَهُ مَا لِلنِّسَاءِ، قَالَ: هَذَا يُفْرَعُ عَلَيْهِ الْإِمَامُ يَكْتُبُ عَلَى سَهْمِ عَبْدِ اللَّهِ، وَعَلَى سَهْمِ آخِرِ أُمَّةٍ

شوند، چگونه اینکار باید انجام شود؟ فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام با قرعه ثلث آنها را تعیین می فرمود.

۳۳۹۷- موسی بن قاسم بجلی، و علی بن الحکم از عبد الرحمن بن ابی عبد الله از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام هرگاه دو طرف دعوی به او مراجعه می کردند و تعداد گواهان و عدالتشان مساوی بود یعنی هر دو طرف دعوا برابر بودند قرعه می زد که قسم به سوی کدامیک از طرفین متوجه است و می گفت: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ مَنْ كَانَ الْحَقُّ لَهُ فَأَدِّهِ إِلَيْهِ» بارها، پروردگار هفت آسمان و هفت طبقه زمین هر کس ذی حق است حق را به او برسان. آنگاه حق را به آن کس می داد که قسم متوجه او گشته و قرعه بنام او درآمده است، البته پس از آن که وی راقسم میداد. (یعنی بعد از آنکه قرعه بنام او درآمد و سوگند یاد می کرد که حق از آن منست، حضرت حق را به او می داد).

۳۳۹۸- حسن بن محبوب از جمیل، از فضیل بن یسار از امام صادق علیه السلام روایت کرده گوید: از آن حضرت پرسیدم کودکی بدنیا آمده که نه آلت مردان را دارد و نه آلت زنان (در مسأله ارث چه باید کرد سهم پسر می برد یا سهم دختر) فرمود:

الله، ثُمَّ يَقُولُ الْإِمَامُ أَوْ الْمُفْرَعُ «اللَّهُمَّ أَنْتَ اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، بَيْنَ لَنَا أَمْرَ هَذَا الْمَوْلُودِ حَتَّى يُورَثَ مَا قَرَضْتَ لَهُ فِي كِتَابِكَ» ثُمَّ يَطْرَحُ السَّهْمَيْنِ فِي سِهَامِ مُبْتَهَمَةٍ، ثُمَّ تُجَاكُ فَأَيُّهُمَا خَرَجَ وَرَثَ عَلَيْهِ».

۳۳۹۹- وَرَوَى عَاصِمُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لَهُ حِينَ قَدِمَ: حَدِّثْنِي بِأَعْجَبَ مَا وَرَدَ عَلَيْكَ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَتَانِي قَوْمٌ قَدْ تَبَايَعُوا جَارِيَةً فَوَطَّوْهَا جَمِيعاً فِي ظَهْرِ وَاحِدٍ فَوَلَدَتْ غُلاماً فَاخْتَلَفُوا فِيهِ كُلُّهُمْ يَدَّعِي فِيهِ، فَأَسْهَمْتُ

امام قرعه می‌کشد و بر یک تیر «عَبْدُ اللهِ» می‌نویسد و بر تیر دیگر «أَمَةٌ اللهُ» (عبد یعنی غلام، امه یعنی کنین) آنگاه حاکم یا هر کس که مسؤول کشیدن قرعه است می‌گوید: «اللَّهُمَّ أَنْتَ اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، بَيْنَ لَنَا أَمْرَ هَذَا الْمَوْلُودِ حَتَّى يُورَثَ مَا قَرَضْتَ لَهُ فِي كِتَابِكَ» یعنی: «خداوند، تو معبودی و معبودی جز تو نیست، آگاه از نهان و پیدای توئی، میان بندگانت در آنچه اختلاف دارند تو خود حکم کن و برای ما امر این نوزاد را روشن ساز تا آنچه از ارث در کتابت برای او معین کرده‌ای بپسرد». سپس آن دو تیر را با تیرهای دیگر درهم کنند (برای اینکه شناخته نشود) و بگردانند پس هر کدام که خارج شد براساس آن، نوزاد ارث می‌برد.

۳۳۹۹- عاصم بن حمید از ابی بصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله علی علیه السلام را به سوی یمن فرستاد و چون بازگشت رسول خدا (ص) از او پرسید شگفت‌ترین چیزی که در این سفر دیدی چه بود؟ عرض کرد: یا رسول الله جمعی بر من درآمدند که کنیزی به شرکت خریده بودند و همه با او در یک طهر (یعنی زمان پاکی) همبستر شده بودند و آن کنیز پسری زائیده بود و اینان با یکدیگر بر سر آن فرزند اختلاف داشتند و همه مدعی پدری او بودند، و من میان ایشان سه قرعه زدم و فرزند را نصیب کسی قرار دادم که قرعه بنام او بیرون آمد،

بَيْنَهُمْ ثَلَاثَةٌ فَجَعَلْتُهُ لِلَّذِي خَرَجَ سَهْمُهُ وَضَمَّتُهُ نَصِيْبَهُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَيْسَ مِنْ قَوْمٍ تَقَارَعُوا وَفَوَّضُوا أَمْرَهُمْ إِلَى اللَّهِ إِلَّا خَرَجَ سَهْمُهُ الْمُحِقَّ».

* (بَابُ الْكِفَالَةِ) *

- ۳۴۰۰ - رَوَى سَعْدُ بْنُ طَرِيفٍ، عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ: «قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ تَكْفَلَتْ بِنَفْسِ رَجُلٍ أَنْ يُحْبَسَ، وَقَالَ لَهُ: اظْلُبْ صَاحِبَكَ. وَقَضَى عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ لَا كِفَالَةَ فِي حَدِّ».
- ۳۴۰۱ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَبِي الْعَبَّاسِ الْفَضْلِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ: «مَا مَتَعَكَ مِنَ الْحَجِّ؟ قَالَ: كِفَالَةٌ تَكْفَلْتُ بِهَا، قَالَ: مَا لَكَ وَلِلْكَفَالَةِ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْكِفَالَةَ هِيَ الَّتِي أَهْلَكَتِ الْقُرُونَ الْأُولَى!!».

و او را ضامن قیمت نصیب دیگران ساختم، پس رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: مردمی نبوده اند که در اینگونه موارد امر خود را با کشیدن قرعه بخدا سپرده باشند جز اینکه حق برای صاحب حق خارج شده باشد.

* (بَابُ كِفَالَتِ «ضَمَانَتِنِ») *

- ۳۴۰۰ - سعد بن طریف (قاضی) از اصبع بن نباته روایت کرده که گفت: امیرالمؤمنین علیه السلام به کسی که کفیل مجرم محکوم به زندان شده بود فرمود: رفیقت را حاضر ساز. (و درباره کسی که جرمش حد شرعی داشت) فرمود: در حدود کفالت نیست.
- شرح: «روایت دلالت می کند بر اینکه می توان برای محکوم به زندان کفیل گرفت و زندان را به تأخیر انداخت ولی در مورد حدود شرعی کفالت پذیرفته نیست زیرا تعطیل در حد لازم می آید و آن جایز نیست».

۳۴۰۱ - و امام صادق علیه السلام به فضل بن عبد الملک فرمود: چه چیز تورا از حج خانه خدا بازداشت؟ گفت: کفالت شخصی را کرده ام و از این جهت ممنوع الخروجم، آن حضرت فرمود: تورا چه کار با کفالت این و آن کردن، آیا نمی دانی

۳۴۰۲- وَ رُوِيَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «جُعِلْتُ فِدَاكَ قَوْلُ النَّاسِ الضَّامِنُ غَارِمٌ، فَقَالَ: لَيْسَ عَلَى الضَّامِنِ غُرْمٌ إِلَّا مَا الْغُرْمُ عَلَى مَنْ أَكَلَ الْمَالَ».

۳۴۰۳- وَ رَوَى دَاوُدُ بْنُ الْحَصِينِ، عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَتَكَفَّلُ بِنَفْسِ الرَّجُلِ إِلَى أَجَلٍ فَإِنْ لَمْ يَأْتِ بِهِ

این کار (چه بلائی به سر پیشینیان آورد) بسیاری از گذشتگان را به نابودی کشانیده است.

شرح: «در کافی ج ۵ صفحه ۱۰۳ به سند صحیح از حفص بن البختری نقل شده که گفت: از کاروان حج عقب افتادم و نتوانستم با آنها حرکت کنم امام صادق علیه السلام پرسید: چرا به حج نرفتی؟ عرض کردم کفیل مردی شده ام و او نقض پیمان کرد و در وقت حاضر نشد و من ناچار عقب افتادم. آن حضرت فرمود: تو را با کفالت کردن این و آن چه کار؟ آیا نمی دانی این کار چه مقدار مردم پیش از ما را تباہ کرده است. از این خبر و خبر اول باب معلوم می شود کفالت کسی که انسان را به دردسر اندازد و گرفتار کند چندان مددوح نیست بلکه مذموم نیز هست، ولی کفالت بدهکاری که بدقول نیست لکن تهی دست است به عکس چندان مذموم نیست بلکه مددوح نیز هست».

۳۴۰۲- وَ حَسِينُ بْنُ خَالِدٍ كَوَيْدٌ: بِه أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَرْضُ كَرْدَمٍ: فِدَايَةُ شَوْمٍ أَيْنَكُهُ مِي كَوَيْدٌ: ضَامِنٌ بَايِدُ غَرَامَتِي بَدَّهْدُ چيست؟ آن حضرت فرمود: غرامت برضامن نیست بر آن کسی است که مال را خورده است.

شرح: «یعنی کفیل که ضامن تن شده نباید غرامتی بدهد بلکه آنکه ضامن به مال شده باید خسارت و غرامت بدهد، مثلاً گفته است مبلغ بدهی را می دهم، اگر تا سه ماه یا کمتر یا بیشتر او را حاضر نکردم در اینصورت است که اگر طرف را تا رأس مدّت حاضر نکرد غرامت را باید بدهد».

۳۴۰۳- دَاوُدُ بْنُ حَصِينٍ أَيْ فُضْلُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ رَوَايَتٌ كَرْدَمَةُ كَرْدَمَةُ: أَيْ أَمَامُ صَادِقٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ پَرَسِيدَمُ مَرْدِي ضَامِنُ تَن شَخْصِي شُدِه كِه تَا مَدَّتْ مَعِينِي أَوْ رَا

فَعَلَيْهِ كَذَا وَكَذَا دِرْهَمًا، قَالَ: إِنَّ جَاءَ بِهِ إِلَى الْأَجْلِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ مَا قَالَ، وَهُوَ كَفِيلٌ بِنَفْسِهِ أَبَدًا إِلَّا أَنْ يَبْدَأَ بِالذَّرَاهِمِ فَإِنْ بَدَأَ بِالذَّرَاهِمِ فَهُوَ لَهَا ضَامِنٌ إِنْ لَمْ يَأْتِ بِهِ إِلَى الْأَجْلِ الَّذِي أَجَلَهُ».

۳۴۰۴ - وَ سَأَلَ دَاوُدُ بْنُ سَرْحَانَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الْكَفِيلِ

وَالرَّهْنِ فِي بَيْعِ التَّسَيَّةِ، قَالَ لَا بَأْسَ».

تحويل دهد و اگر نداد فلان مبلغ درهم برعهده او باشد، فرمود: اگر تا رأس مدت او را آورد مبلغی از آنچه قرارداد کرده بر او نیست، (و چنانچه نیاورد او کفیل تن خواهد بود) و پیوسته ضامن تن می باشد و ضامن مال نیست مگر اینکه اول خود بمبلغی شروع کند (مثلاً بگوید اینقدر می دهم اگر تا فلان روز او را نیاورم) پس اگر ابتداء به مبلغ کرد آنگاه وی را نیاورد و در مدت معینی تحويل طلبکار نداد ضامن مال است.

شرح: «لفظ خبر احتمالاً افتاده دارد زیرا در کافی و تهذیب چنین است «رَجُلٌ كَفَّلَ لِرَجُلٍ بِنَفْسِ رَجُلٍ فَقَالَ إِنْ جِئْتُ بِهِ وَإِلَّا عَلَيْكَ خَمْسُمِائَةِ دِرْهَمٍ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَلَيْهِ نَفْسُهُ وَلَا شَيْءٌ عَلَيْهِ مِنَ الذَّرَاهِمِ، فَإِنْ قَالَ: عَلَيَّ خَمْسُمِائَةِ دِرْهَمٍ إِنْ لَمْ أَدْفَعُ إِلَيْكَ، قَالَ تَلْزِمُهُ الذَّرَاهِمُ إِنْ لَمْ يَدْفَعْهُ إِلَيْهِ» یعنی: مردی کسی را ضامن تن دیگری گرفت و گفت: اگر او را آوردی که هیچ ولی اگر نیاوردی باید پانصد درهم بپردازی، امام فرمود: فقط برعهده کفیل ضمانت تن است و شخص را باید بیاورد و مالی برعهده او نیست، پس اگر خود او ابتداء گفت: که این مبلغ برعهده من باشد در صورتیکه او را تحويل ندهم، آنگاه است که باید در صورت نیاوردن به شخص مبلغ را بپردازد و به همین مضمون علامه رضوان الله تعالی علیه در قواعد فتویٰ داده است، و بنظر می رسد تقدّم و تأخر لفظ مؤثر نباشد بلکه فرق در اینجاست که به روایت کافی و تهذیب کفیل اظهاری نکرده بلکه طلبکار می گوید: اگر او را نیاوردی فلان مبلغ باید بدهی و کفیل هم ساکت بوده است، بخلاف اینکه خود کفیل ضامن شخص بشود و بگوید اگر حاضرش نساختم فلان مبلغ برعهده من که در این صورت ضامن مال نیز شده است. و باید لفظ خبر اول را با این معنی توجیه کرد.»

۳۴۰۴ - و داود بن سرحان از امام صادق علیه السلام در مورد کفیل گرفتن یا

۳۴۰۵- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْكَفَالَةُ خَسَارَةٌ، غَرَامَةٌ، نَدَامَةٌ».

* (بَابُ الْحَوَالَةِ) *

۳۴۰۶- رَوَى غِيَاثُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلَيْنِ بَيَّتَهُمَا مَالٌ، مِنْهُ بِأَيْدِيهِمَا وَمِنْهُ غَائِبٌ عَنْهُمَا، فَاقْتَسَمَا الَّذِي بِأَيْدِيهِمَا وَأَحَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِنَصِيْبِهِ فَقَبِضَ أَحَدُهُمَا وَلَمْ يَقْبِضِ الْآخَرَ، فَقَالَ: مَا قَبِضَ أَحَدُهُمَا فَهُوَ بَيَّتَهُمَا وَمَا ذَهَبَ فَهُوَ بَيَّتَهُمَا».

۳۴۰۷- وَرَوَى أَنَّهُ اخْتَصَرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ فَاجْتَمَعَ إِلَيْهِ غُرَمَاؤُهُ فَطَالَبُوهُ بِدَيْنٍ لَهُمْ فَقَالَ: مَا عِنْدِي مَا أُعْطِيكُمْ وَلَكِنْ ارْضَوْا بِمَنْ شِئْتُمْ مِنْ أَخِي وَبَنِي عَمِّي عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ أَوْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ فَقَالَ الْغُرَمَاءُ: أَمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ

گرو گرفتن در فروش نسیه، پرسید، آن حضرت فرمود: اشکالی ندارد.

۳۴۰۵- و امام صادق علیه السلام فرمود: کفالت موجب زیان دیدن، و جرمه دادن، و پشیمانی کشیدن است.

* (بَابُ حَوَالِهِ) *

۳۴۰۶- غیاث بن ابراهیم از امام صادق از پدراناش علیهم السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل کرده در مورد دو نفر که مالی بطور مشترک داشتند و از آن مقداری نزد خودشان بود و مقداری در دست دیگران، و این دو همه مال موجود را تقسیم و هر یک مقداری که از نصیب او نزد مردم بود به آن دیگری حواله داد، و یکی از آنها حواله خود را وصول کرد، و دیگری حواله اش پرداخت نشد، آن حضرت فرمود: آنچه یکی از آنها وصول کرده میان هر دو تقسیم می شود و آنچه از بین رفته از هر دو تلف شده است.

۳۴۰۷- روایت است که چون عبدالله بن الحسن (عبدالله محض) عمرش به سر آمد در حال احتضار و جان دادن، طلبکارانش گرد او را گرفته مطالبه طلب خود را می کردند، عبدالله گفت چیزی ندارم که به شما بدهم و لکن یکی از این دو را به عنوان

فَمَلِيَّ مَطْوُوكٌ، وَأَمَّا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ فَرَجُلٌ لَا مَالَ لَهُ صَدُوقٌ وَهُوَ أَحَبُّهُمَا إِلَيْنَا، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَأَخْبِرَهُ الْخَبَرَ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَضْمَنُ لَكُمْ الْمَالَ إِلَى غَلَّةٍ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ غَلَّةٌ، فَقَالَ الْقَوْمُ: قَدْ رَضِينَا فَضَمْتَهُ، فَلَمَّا أَتَتِ الْغَلَّةُ أَتَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ الْمَالَ [فَأَدَّاهُ]».

۳۴۰۸- وَسَأَلَ أَبُو أَيُّوبَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يُحِيلُ الرَّجُلَ بِالْمَالِ أَيْزَجُّ عَلَيْهِ؟ قَالَ: لَا يَزَجُّ عَلَيْهِ أَبَدًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ أَفْلَسَ قَبْلَ ذَلِكَ».

۳۴۰۹- وَرَوَى الْبَزْزَنْطِيُّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سِرْحَانَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

ضامن بپذیرید، برادرم یا پسران عموم علی بن الحسین یا عبدالله بن جعفر، طلبکاران گفتند: عبدالله بن جعفر مردی است ثروتمند اما سهل انگار و بی توجه و امروز را به فردا می افکند، ولی علی بن الحسین مردیست تهیدست لکن صحیح القول و او برای ما بهتر است، پس فرستاد و آن حضرت علیه السلام را خبر دادند، و امام فرمود: تا برداشت غله مهلت دهید می پردازم، در حالیکه غله ای نداشت، طلبکاران گفتند: راضی هستیم، پس زمانیکه غله رسید خداوند مالی برای آن حضرت رسانید و آن حضرت دیون عبدالله را پرداخت. (این نوعی ضمانت است).

۳۴۰۸- أبوایوب از امام صادق علیه السلام پرسید کسی که بدهکارش او را به شخص دیگری حواله کرده و وی پذیرفته و شخص هم قبول کرده است، اگر نپرداخت طلبکار می تواند دوباره به حواله دهنده رجوع کند، امام فرمود: دیگر نمی تواند مگر اینکه هنگام قبول حواله مفلس بوده و طلبکار نمی دانسته است.

شرح: «حواله میان سه نفر است طلبکار، بدهکار، و شخص سومی که حواله بر سر اوست و باید هر سه تن به آن رضایت دهند و وقتی حواله صحیح واقع شد ذمه حواله دهنده از دین بری می شود و دین بر ذمه قبول کننده مستقر و ثابت می گردد و اگر مالدار باشد حواله لازم می شود، و اگر تهیدست بود و طلبکار می دانست باز لازم است اما اگر فقیر بود و طلبکار نمی دانست، حق فسخ و بازگشت به حواله دهنده برای او هست».

۳۴۰۹- بزنتی از داود بن سرحان نقل کرده گوید: از امام صادق

عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ كَانَتْ لَهُ عِنْدَهُ رَجُلٍ دَنَانِيرٌ فَأَحَالَ لَهُ عَلَى رَجُلٍ آخَرَ بِدَنَانِيرِهِ
فَيَأْخُذُ بِهَا ذَرَاهِمَ أَيْ جُوزُ ذَلِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ».

* (بَابُ الْحُكْمِ فِي سَبِيلِ وَادِي مَهْزُورٍ) *

۳۴۱۰- رَوَى غِيَاثُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ آبَائِهِ، عَنْ عَلِيِّ
عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي سَبِيلِ وَادِي مَهْزُورٍ أَنْ يُحْبَسَ
الْأَعْلَى عَلَى الْأَسْفَلِ الْمَاءَ لِلزَّرْعِ إِلَى الشَّرَاكِ وَلِلنَّخْلِ إِلَى الْكَعْبِ، ثُمَّ يُرْسِلَ
الْمَاءَ إِلَى الْأَسْفَلِ مِنْ ذَلِكَ».

۳۴۱۱- وَ فِي خَيْرِ آخَرَ «لِلزَّرْعِ إِلَى الشَّرَاكِيِّنَ وَلِلنَّخْلِ إِلَى السَّاقِيْنَ»
وَ هَذَا عَلَى حَسَبِ قُوَّةِ الْوَادِي وَ ضَعْفِهِ.

علیه السلام پرسیدم مردی مبلغی دینار (پول طلای مسکوک) نزد دیگری دارد و آن شخص حواله برعهده دیگری دارد که دینارهایش را از او وصول کند. اگر از وی بجای دینار، درهم (پول نقره مسکوک) معادل آن را بستاند آیا جایز است: امام علیه السلام فرمود: آری.

* (حکم سبیل وادی مهزور) *

(وادی مهزور در جنوب مدینه طیبه بوده است که آب بارانها از سوی مغرب بطرف شرق و سنگلاخ شرقی آن می رفته و همانجائیست که بنوقریظه مسکن داشتند).

۳۴۱۰- غیاث بن ابراهیم از امام صادق از پدرانش از امیرالمؤمنین علیهم السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله در موضوع آب بارانها که از دره مهزور سرازیر می شد دستور داد ابتدا کسانی که بالا ترند آب را برای کشاورزی و زرع خود تا بند کفش و برای نخلستان تا مچ پا نگهدارند، سپس آب را رها کنند برای کسانی که در سمت پائین قرار گرفته اند.

۳۴۱۱- و در خبر دیگری آمده که فرمود: «برای زراعت تا بند کفش و برای نخلستان ساق پا» و این برحسب استعداد وادی است از نظر شدت و ضعف و زیادی و کمی آب.

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَجَمَهُ اللَّهُ - : سَمِعْتُ مَنْ أَثِقُ بِهِ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ أَنَّهُ وَادِي مَهْزُورٍ، وَ مَسْمُوعِي مِنْ شَيْخِنَا مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ: وَادِي مَهْزُورٍ بِتَقْدِيمِ الرَّاءِ غَيْرِ الْمُعْجَمَةِ عَلَى الزَّائِي الْمُعْجَمَةِ وَ ذَكَرَ أَنَّهَا كَلِمَةٌ فَارِسِيَّةٌ وَ هُوَ مِنْ هَرَزِ الْمَاءِ، وَ الْمَاءُ الْهَرَزُ بِالْفَارِسِيَّةِ الرَّائِدُ عَلَى الْمِقْدَارِ الَّذِي يُحْتَاجُ إِلَيْهِ.

* (بَابُ الْحُكْمِ فِي الْحَظِيرَةِ بَيْنَ دَارَيْنِ) *

۳۴۱۲ - سَأَلَ مَنْصُورُ بْنُ حَازِمٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ حَظِيرَةِ بَيْنِ دَارَيْنِ فَذَكَرَ أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَضَىٰ بِهَا لِصَاحِبِ الدَّارِ الَّذِي مِنْ قَبِيلِهِ الْقِمَاطُ».

۳۴۱۳ - وَ رَوَى عَمْرُو بْنُ شِمْرٍ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ قَضَىٰ فِي رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا إِلَيْهِ فِي خُصِّ فَقَالَ: إِنَّ

مؤلف گوید: از کسی که مورد اعتماد بود از اهل مدینه شنیدم که می‌گفت این وادی بنام مهزور (به زاء اول و راء آخر) است ولی از استاد محمد بن حسن - رضی الله عنه - شنیدم که فرمود: وادی مهزور است به راء اولی و زای آخر، و می‌گفت که این کلمه فارسی است و از آب هرز گرفته شده و آب هرز آبی زاید است که از مقدار احتیاج بیشتر بوده هدر می‌رود.

* (أَغْلُ وَ سَابِيَانُ حَشْمٌ كَمَا أَنَّ حَشْمًا دُوخَانَةٌ) *

۳۴۱۲ - مَنْصُورُ بْنُ حَازِمٍ گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: آغل، سایبان یا حصاری که برای استراحت گوسفند و گاو یا کوپال علف میان دو خانه مسکونی است از آن کیست؟ فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام حکم کرده که چنین آغل، یا سایبان و یا حصار از آن کس است که راه و اختیار و بند و بست آن بسوی اوست.

۳۴۱۳ - جابر جعفی از امام باقر از پدرانش از جدش امیر مؤمنان علیه السلام روایت کرده که آن حضرت در مورد مالکیت سایبان و حصاری که با نی و حصیر میان دو خانه برای خوابگاه گوسفندان در شب و یا دسته کردن علفه می‌سازند،

الْخُصَّ لِلَّذِي إِلَيْهِ الْقِمْطُ».

قال مُصَنَّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ - : الْخُصُّ : الطَّنُّ الَّذِي يَكُونُ فِي السَّوَادِ بَيْنَ الدُّورِ، وَالْقِمْطُ : هُوَ شَدُّ الْحَبْلِ، يَعْنِي أَنْ يَكُونَ الْخُصُّ هُوَ الَّذِي إِلَيْهِ شَدُّ الْحَبْلِ وَقَدْ قِيلَ : إِنَّ الْقِمَاطَ هُوَ الْحَجَرُ الَّذِي يُغْلَقُ مِنْهُ عَلَى الْبَابِ.

* (بَابُ الْحُكْمِ فِي نَفْسِ الْعَتَمِ فِي الْحَرْثِ) *

۳۴۱۴- رَوَى جَمِيلُ بْنُ دُرَّاجٍ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ «وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ عَتَمُ الْقَوْمِ» قَالَ : لَمْ يَحْكُمَا إِنَّمَا كَانَا يَتَنَاطَرَانِ، فَفَهَمْنَاهَا سُلَيْمَانَ».

۳۴۱۵- وَرَوَى الْوَشَّاءُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ الْحَلَبِيِّ قَالَ : «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : «وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي

فرمود: از آن کسی می باشد که بندوبست علفها و نی ها به سوی خانه اوست.

مؤلف این کتاب - رحمه الله - گوید: خص، بندی باشد که در سرزمینهای سبز و علفزارها میان دو خانه ساخته می شود، و «قط» بسته بندی و دسته کردن نی را گویند و معنی آن اینست که آن محل از آن کسی است که گره طناب و بند نی ها بسوی خانه او محکم شده است، و گاهی گفته می شود که قاط آن سنگی است که یکسر طناب و بند به آن بسته شده است و سر دیگرش به کلاف سایه بان.

* (حکم رها کردن گوسفند در مزرعه برای چرا در شب) *

۳۴۱۴- زراره گوید: امام باقر علیه السلام درباره فرمایش خداوند متعال که فرموده: «وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ - الْآيَةَ» (انبیاء: ۷۸) (و یادآور داود و پسرش سلیمان را که در مورد مزرعه ای که به شب گوسفندان در آن چریده بودند حکم کردند و بسلیمان حکم را آموختیم.) فرمود: هنوز حکمی نکرده بودند بلکه باهم مشورت و گفتگو می کردند که خداوند می فرماید ما به سلیمان حکم را آموختیم. یا مطابق پاره ای از نسخ: سلیمان خود حکم و راه چاره را دریافت.

۳۴۱۵- احمد بن عمر حلبی گوید: از موسی بن جعفر علیهما السلام پرسیدم در مورد این آیه «و داود و سلیمان إذ یحکمان... تا آخر آیه» فرمود: نظر داود این بود

الْحَرِثِ» قَالَ: كَانَ حُكْمُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ رِقَابَ الْعَتَمِ، وَ الَّذِي فَهَمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ سَلِيمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ حَكَمَ لِصَاحِبِ الْحَرِثِ بِاللَّبَنِ وَ الصُّوفِ ذَلِكَ الْعَامَ كُلَّهُ».

* (بَابُ حُكْمِ الْحَرِيمِ) *

۳۴۱۶- رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي رَجُلٍ بَاعَ نَخْلَهُ، وَاسْتَشْتَى نَخْلَهُ قَضَى لَهُ بِالْمَدْخَلِ إِلَيْهَا وَ الْمَخْرَجِ مِنْهَا وَ مَدَى جَرَائِدِهَا».

۳۴۱۷- وَ رَوَى وَهْبُ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ: حَرِيمُ السِّبْرِ الْعَادِيَّةِ حَمْسُونَ ذِرَاعاً إِلَّا أَنْ يَكُونَ إِلَى عَظَنِ أَوْ إِلَى طَرِيقٍ فَيَكُونُ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ إِلَى خَمْسَيْ وَعِشْرِينَ ذِرَاعاً».

که گوسفندان را به صاحب مزرعه دهند در مقابل زراعتش که تباه شده است، و آنچه را که خدا می فرماید ما بسلیمان آموختیم این بود که گوسفندان از آن صاحبش باشد لکن منفعت آن از شیر و پشم به صاحب مزرعه داده شود تا زمانی که زمین از نو برود و مزرعه بحالِ اول بازگردد.

* (حکم حریم ها) *

۳۴۱۶- سکونی از جعفر بن محمد از پدرش از پدرانش علیهم السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در مورد مردی که نخلستان خود را بمبلغی فروخت و لکن یک درخت از آن را استثناء کرد و برای خود باقی گذارد و نفروخت، چنین حکم کرد: که حق آمد و شد به نزد درخت خویش را دارد و نیز حریم آن که تا حد کشیدگی شاخه های آنست برای او باقی است.

۳۴۱۷- وهب ابوالبختری از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که آن حضرت فرمود: علی بن ابی طالب علیه السلام می فرمود: حریم چاه کهنه پنجاه ذراع است مگر آنکه منتهی به خوابگاه شتران یا راه عبور مردم شود که در آن صورت کمتر خواهد بود تا بیست و پنج ذراع.

- ۳۴۱۸- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: حَرِيمُ النَّخْلَةِ طَوْلٌ سَعَفَتِهَا».
- ۳۴۱۹- وَرُوِيَ «أَنَّ حَرِيمَ الْمَسْجِدِ أَرْبَعُونَ ذِرَاعاً مِنْ كُلِّ نَاحِيَةٍ، وَحَرِيمُ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّيْفِ بَاعٌ». وَرُوِيَ «عَظْمُ الدَّرَاعِ».
- ۳۴۲۰- وَرَوَى عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَتَى جَبَلًا فَشَقَّ مِنْهُ قَنَاةً جَرَى مَاوَهَا سَنَةً، ثُمَّ إِنَّ رَجُلًا أَتَى ذَلِكَ الْجَبَلَ فَشَقَّ مِنْهُ قَنَاةً أُخْرَى فَذَهَبَتْ قَنَاةُ الْآخِرِ بِمَاءِ قَنَاةِ الْأَوَّلِ، قَالَ: يُقَالُ يَسَانُ بِحَقَائِبِ الْبُسرِ لَيْلَةً لَيْلَةً فَيَنْظُرُ أَيُّهُمَا أَضْرَتْ بِصَاحِبَيْهَا، فَإِنْ كَانَتِ الْأَخِيرَةُ أَضْرَتْ بِالْأُولَى فَلْيَسْتَعْوِزْ، وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِذَلِكَ، وَقَالَ: إِنْ كَانَتِ الْأُولَى أَخَذَتْ مَاءَ الْأَخِيرَةِ لَمْ يَكُنْ لِصَاحِبِ الْأَخِيرَةِ عَلَى الْأُولَى سَبِيلٌ».
- ۳۴۲۱- وَ سُئِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ قَوْمٍ كَانَتْ لَهُمْ عُيُونٌ فِي أَرْضٍ قَرِيبَةٍ

- ۳۴۱۸- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حرم درخت خرما به اندازه ای است که شاخه های آن از فضا اشغال کرده است.
- ۳۴۱۹- و روایت شده که حرم مسجد از هر سو جهل ذراع خواهد بود و حرم مؤمن در تابستان به اندازه باز بودن دو دست اوست، روایتی هم هست که به اندازه یک ذراع است. (یعنی نشستن مؤمن در مکانی در تابستان باید باندازه فاصله دو دست باز او از همدیگر و در زمستان از هر طرف به اندازه یک ذراع باشد).
- ۳۴۲۰- عقبه بن خالد از امام صادق علیه السلام روایت کند درباره مردی که از کوه قناتی کشیده و یکسال آب جاری بوده است و سپس مردی دیگر از همان کوه قناتی حفر کرده و آب قنات اول کم شده است حکمش چیست؟ آن حضرت فرمودند که یک شب آب یک قنات را قطع کنند و شب دیگر آب قنات دیگر را تا معلوم شود زیان از ناحیه کدامیک از دو قنات است و اگر دیدند دومی به اولی زیان رسانده آن را پر کنند یا سر آن را ببوشانند که رسول خدا (ص) چنین دستور فرموده است و چنانچه اولی به دومی زیان می رساند صاحب قنات دوم را بر اولی حقی نخواهد بود.
- ۳۴۲۱- و از حضرت صادق علیه السلام سؤال کردند که مردمی دارای چند

بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ، فَأَرَادَ رَجُلٌ أَنْ يَجْعَلَ عَيْنَهُ اسْفَلَ مِنْ مَوْضِعِهَا الَّذِي كَانَتْ عَلَيْهِ، وَبَعْضُ الْعُيُونِ إِذَا فُعِلَ بِهَا ذَلِكَ أَضْرَتْ بِبَقِيَّتِهَا، وَبَعْضُهَا لَا تَضُرُّ مِنْ شِدَّةِ الْأَرْضِ، فَقَالَ: مَا كَانَ فِي مَكَانٍ جَلِيدٍ فَلَا يَضُرُّهُ، وَمَا كَانَ فِي أَرْضٍ رِخْوَةٍ بَطْحَاءَ فَإِنَّهُ يَضُرُّ».

۳۴۲۲- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَكُونُ بَيْنَ الْبُسْرَيْنِ إِنْ كَانَتْ أَرْضًا صُلْبَةً خَمْسِمِائَةَ ذِرَاعٍ، وَإِنْ كَانَتْ رِخْوَةً فَأَلْفُ ذِرَاعٍ».

۳۴۲۳- وَرَوَى الْحَسَنُ الصَّيْقَلُ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَانَ لِسَمْرَةَ بِنِ جُنْدَبٍ نَخْلَةٌ فِي حَائِطِ بَيْتِ فُلَانٍ، فَكَانَ إِذَا جَاءَ إِلَى نَخْلَتِهِ نَظَرَ إِلَى شَيْءٍ مِنْ أَهْلِ الرَّجُلِ يُكْرَهُهُ الرَّجُلُ، قَالَ: فَذَهَبَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَشَكَاهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ سَمْرَةَ تَدْخُلُ عَلَيَّ بِغَيْرِ

قنات یا چاه آب در یک سرزمین نزدیک هم هستند و صاحب یک قنات می خواهد محل برداشت آب خود را عوض کرده عمق آن را پائین تر ببرد و اگر با پاره ای از قناتها این کار صورت گیرد بعض دیگر زیان می بینند و بعضی ها چون زمین سخت است زیان نمی بینند، آن حضرت فرمود: آنچه در زمین سخت باشد اشکال ندارد، و هر کدام که در زمین نرم و جلگه باشد که این موجب ضرر به دیگران باشد اشکال دارد.

۳۴۲۲- و نیز فرمود: اگر زمین سخت باشد میان دو چاه آب باید پانصد ذراع فاصله باشد و اگر زمین سست است هزار ذراع.

۳۴۲۳- و حسن صیقل از ابو عبیده حداء روایت کرده که گفت: امام باقر علیه السلام فرمود: سمرة بن جندب درخت خرمائی در خانه بنی فلان داشت، و هر وقت به سراغ نخله خود می رفت سرزده داخل می شد و نظرش به شیء و چیزی از همسر صاحب خانه می افتاد و مرد سخت از این موضوع ناراحت بود، حضرت فرمود: مرد صاحب خانه به رسول خدا شکایت برد و عرض کرد یا رسول الله سمرة برای سرزدن به درخت خرمایش بدون إذن و اطلاع وارد خانه من می شود مقتضی است او را بخواهید و امر فرمائید که اجازه بگیرد تا همسر من خود را بپوشاند بعد وارد شود، حضرت

إِذْنِي فَلَوْ أُرْسِلْتَ إِلَيْهِ فَأَمَرْتَهُ أَنْ يَسْتَأْذِنَ حَتَّى تَأْخُذَ أَهْلِي جِذْرَهَا مِنْهُ، فَأُرْسَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَدَعَاهُ فَقَالَ: يَا سَمْرَةَ مَا شَأْنُ فُلَانٍ يَشْكُوكَ وَيَقُولُ: يَدْخُلُ بِغَيْرِ إِذْنِي فَتَرَى مِنْ أَهْلِهِ مَا يَكْرَهُ ذَلِكَ، يَا سَمْرَةَ اسْتَأْذِنُ إِذَا أَنْتَ دَخَلْتَ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يَسْرُكَ أَنْ يَكُونَ لَكَ عِدْقٌ فِي الْجَنَّةِ بِتَخْلِيكَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: لَكَ ثَلَاثَةٌ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: مَا أَرَاكَ يَا سَمْرَةَ إِلَّا مُضَارًّا، إِذْهَبْ يَا فُلَانُ فَاقْطَعْهَا وَاضْرِبْ بِهَا وَجْهَهُ».

قال مصنف هذا الكتاب - رحمه الله - : ليس هذا الحديث بخلاف الحديث الذي ذكرته في أول هذا الباب من قضاء رسول الله صلى الله عليه وآله في رجل باع نخلة واستثنى نخلة فقضى له بالمدخل إليها والمخرج منها، لأن ذلك فيمن اشترى النخلة مع الطريق إليها، وسمره كانت له نخلة ولم يكن له الممر إليها.

صلی الله علیه وآله او را طلبید، حاضر شد و حضرت به او فرمود: ای سمره چیست که فلانی از تو شکایت دارد و می گوید بدون اذن و اطلاع سرزده داخل می شود و نظرش به بدن همسر من می افتد؟ ای سمره هرگاه خواستی داخل خانه او شوی اجازه بخواه (سمره حاضر نشد) سپس به او فرمود: دوست داری به جای این درخت خرما نهالی در بهشت بتودهند؟ گفت: نه، فرمود: سه نهال؟ گفت: نه، حضرت فرمود: تو را نمی بینم مگر موجب زیان، بعد رو به آن مرد کرده فرمود: برو و درخت او را بکن و بر رویش بزن (درختش را ببر و شترش را کم کن).

مصنف این کتاب - رحمه الله - گوید: این حدیث با حدیث قبل که در اول باب ذکر کردیم و در مورد حکم رسول خدا صلی الله علیه وآله راجع به مردی که نخلستانی فروخته و یک درخت را برای خود باقی گذارده بود و حضرت حکم فرمود: که می تواند و حق دارد که آمد و شد کند و به درخت خود رسیدگی کند، منافات ندارد، زیرا حکم درباره آن کس است که نخله را با راه بسوی آن برای خود باقی گذارده است، و سمره تنها صاحب نخله بود نه دارای حق آمد و شد.

* (بَابُ الْحُكْمِ بِاجْبَارِ الرَّجُلِ عَلَى نَفَقَةِ أَقْرَبَائِهِ) *

۳۴۲۴- رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْحَلَبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «مَنْ الَّذِي أُجْبَرُ عَلَى نَفَقَتِهِ؟ قَالَ: الْوَالِدَانِ وَالْوَالِدَةُ وَالزَّوْجَةُ، وَالْوَارِثُ الصَّغِيرُ يَعْنِي الْأَخَ وَابْنَ الْأَخِ وَغَيْرَهُ.

* (بَابُ مَا يُقْبَلُ مِنَ الدَّعَاوَى بِغَيْرِ بَيِّنَةٍ) *

۳۴۲۵- «جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَادَّعَى عَلَيْهِ سَبْعِينَ دِرْهَمًا ثَمَّنَ نَاقَةَ بَاعَهَا مِنْهُ، فَقَالَ: قَدْ أُوفِيتُكَ، فَقَالَ: اجْعَلْ بَيْتِي وَبَيْتَكَ رَجُلًا يَحْكُمُ بَيْنَنَا، فَأَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: احْكُمْ بَيْنَنَا، فَقَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ مَا تَدْعِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ؟ قَالَ: سَبْعِينَ دِرْهَمًا ثَمَّنَ نَاقَةَ

(بنظر می رسد که حضرت صلی الله علیه وآله یقین پیدا کرد به اینکه سمره قصید نظر انداختن به عیال آن مرد را دارد و می خواهد آزار برساند از این جهت بود که امر به قطع نخله فرمود، و البته این فرمان را زمانی صادر کرد که چند پیشنهاد به او داد و سمره زیر بار نرفت).

* (نَاكَرِيرُ بُوْدُنِ مَرْدٍ بِهٖ نَفَقَهٗ وَمَخَارِجُ خَوِيْشَانِش) *

۳۴۲۴- محمد بن علی حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده گوید: به آن حضرت عرض کردم چه کسانی اند که انسان را از دادن نفقه و مخارجشان گزیری نیست؟ فرمود: پدر و مادر و فرزند و همسر، و وارث صغیر مانند برادر و پسر برادر و مانند اینها.

* (دَعَاوَى كِهٖ بَدُوْنِ بَيِّنَهٗ پَذِيْرْفْتَهٗ مِي شُوْد) *

۳۴۲۵- مردی اعرابی (بیابانی) نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله آمد و ادعا کرد که هفتاد درهم قیمت ناقه ای (ماده شتر) که به ایشان فروخته طلبکار است. رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: من همه قیمت را بتو پرداختم، مرد گفت: میان من و خود کسی را داور قرار ده تا حکم کند، مردی از قریش می گذشت پس رسول خدا (ص) او را گفت: تو میان ما حکم کن، آن مرد رو به اعرابی کرده گفت: بر

بِعْتَهَا مِنْهُ، فَقَالَ: مَا تَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: قَدْ أَوْفَيْتُهُ فَقَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ: مَا تَقُولُ؟ قَالَ: لَمْ يُوفِنِي فَقَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَلَيْكَ بَيْتَةٌ عَلَيَّ أَنْكَ قَدْ أَوْفَيْتُهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ: أَتَخْلِفُ أَنْكَ لَمْ تَسْتَوْفِ حَقَّكَ وَتَأْخُذُهُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَا تَحَاكَمَنَّ مَعَ هَذَا إِلَى رَجُلٍ يَحْكُمُ بَيْنَنَا بِحُكْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَمَعَهُ الْأَعْرَابِيُّ، فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: يَا أَبَا الْحَسَنِ احْكُمْ بَيْنِي وَبَيْنَ هَذَا الْأَعْرَابِيِّ، فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا أَعْرَابِيُّ مَا تَدْعِي عَلِيَّ رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: سَبْعِينَ دِرْهَمًا تَمَنَّى نَاقَةَ بَعْتَهَا مِنْهُ، فَقَالَ: مَا تَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: قَدْ أَوْفَيْتُهُ ثُمَّتَهَا، فَقَالَ: يَا أَعْرَابِيُّ أَصَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِيمَا قَالَ؟ قَالَ: لَا مَا أَوْفَانِي شَيْئًا، فَأَخْرَجَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَيْفَهُ

رسول خدا چه ادعا می‌کنی؟ مرد گفت: هفتاد درهم قیمت ناقه‌ای که به او فروخته‌ام، مرد رو به رسول خدا(ص) کرده گفت: یا رسول الله شما چه می‌گوئید؟ حضرت فرمود: من تمام مبلغ را به وی پرداخته‌ام، از اعرابی پرسید، گفت: نپرداخته است، مرد به رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت: آیا شما شاهدی دارید که قیمت را پرداخته‌اید؟ فرمود: نه، آن مرد به اعرابی گفت: آیا حضری قسم یاد کنی که حق خود را نستانده‌ای؟ گفت: آری، در اینجا رسول خدا(ص) فرمود: سوگند که با این مرد، داوری به نزد دیگری برم تا به حکم خداوند عزوجل میان ما داوری نماید، پس بنزد علی بن ابیطالب آمد درحالیکه اعرابی همراه وی بود، علی علیه السلام پرسید: ای فرستاده خدا شما را چه شده که به اینجا آمده‌اید؟ فرمود: ای ابوالحسن میان من و این اعرابی داور شو، علی علیه السلام از آن مرد پرسید: ادعای تو چیست؟ مرد گفت: هفتاد درهم قیمت ماده شتری که باو فروخته‌ام، علی از رسول خدا(ص) سؤال کرد چه می‌فرمائید؟ آن حضرت پاسخ داد من تمام قیمت ناقه را به او یکجا پرداخته‌ام، علی علیه السلام گفت: ای مرد رسول خدا راست می‌گوئید؟ گفت: نه، چیزی از قیمت بمن نپرداخته است، در این هنگام علی علیه السلام دست برد و شمشیر خود را بیرون کشید

فَصَرَبَ عُنُقَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لِمَ فَعَلْتَ يَا عَلِيُّ ذَلِكَ؟! فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَحْنُ نُصَدِّقُكَ عَلَى أَمْرِ اللَّهِ وَنَهْيِهِ وَعَلَى أَمْرِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَالثَّوَابِ وَالْعِقَابِ وَوَحْيِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَلَا نُصَدِّقُكَ فِي ثَمَنِ نَاقَةٍ هَذَا الْأَعْرَابِيُّ! وَأَنِّي قَتَلْتُهُ لِأَنَّهُ كَذَّبَكَ لَمَّا قُلْتَ لَهُ أَصَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ فِيمَا قَالَ فَقَالَ: لَا مَا أَوْفَانِي شَيْئًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَصَبْتَ يَا عَلِيُّ فَلَا تَعُدُّ إِلَى مِثْلِهَا، ثُمَّ أَلْتَفَتَ إِلَيَّ الْقُرَشِيِّ وَكَانَ قَدْ تَبِعَهُ، فَقَالَ: هَذَا حُكْمُ اللَّهِ لَا مَا حَكَمْتَ بِهِ».

۳۴۲۶- وَ فِي رِوَايَةِ مُحَمَّدِ بْنِ بَحْرِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنِ أَحْمَدَ بْنِ الْحَرِثِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَيُّوبَ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ وَهَبٍ الْعَلَّافُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ التَّبَّالِيُّ، عَنِ ابْنِ جَرِيحٍ، عَنِ الصَّحَّاحِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «خَرَجَ

و گردن آن مرد را بیافکند، رسول خدا(ص) پرسید: یا علی چرا چنین کردی؟ عرض کرد یا رسول الله ما تورا به امر و نهی و بهشت و دوزخ و ثواب و عقاب و وحی خداوند تصدیق کرده ایم چگونه در پرداخت هفتاد درهم قیمت شتر این مرد بیابانی تصدیق نکنیم، و من از این جهت او را کشتم که پرسیدم آیا رسول خدا آنچه گفت راست می گوید؟ او پاسخ داد نه، چیزی بمن نداده است، پس رسول خدا(ص) فرمود: حکم بدرستی ای علی اما دیگر در این موارد تکرارش مینا، سپس رو ببرد قرشی کرده که بهمراه ایشان بود و فرمود: این حکم خداوند بود نه آنکه تو کردی.

شرح: «این خبر بدون سند ذکر شده و از معصوم روایت نشده است و خود نیز دارای مطالبی است که از روش و سیره معصومین دور می نماید، و انسان نمی تواند باور کند که رسول کریم و رحمة للعالمین برای هفتاد درهم کا را بدینجا کشیده باشد و نیز نمی توان باور کرد که علی علیه السلام با حضور پیغمبر صلی الله علیه وآله که ولی امر است دست به اجرای حکمی بزند بدون اینکه از جانب ولی امر مأمور باشد، و چون خبر از معصومین نقل نشده لذا اشکالی ندارد چون در هر حال حجیت ندارد و صرفاً در حد یک قصه و حکایت است».

۳۴۲۶- و در روایت محمد بن بحر شیبانی از احمد بن حارث از ابی ایوب کوفی

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِنْ مَثَرٍ عَائِشَةَ فَاسْتَقْبَلَهُ أُعْرَابِيٌّ وَمَعَهُ نَاقَةٌ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ تَشْتَرِي هَذِهِ النَّاقَةَ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: نَعَمْ بِكُمْ تَبِيعُهَا يَا أُعْرَابِيٌّ؟ فَقَالَ: بِمَا نَسِيْتُ دِرْهَمٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: بَلَى نَاقَتُكَ خَيْرٌ مِنْ هَذَا، قَالَ: فَمَا زَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَزِيدُ حَتَّى اشْتَرَى النَّاقَةَ بِأَرْبَعِ مِائَةِ دِرْهَمٍ، قَالَ: فَلَمَّا دَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِلَى الْأُعْرَابِيِّ الدَّرَاهِمَ ضَرَبَ الْأُعْرَابِيُّ يَدَهُ إِلَى زِمَامِ النَّاقَةِ، فَقَالَ: النَّاقَةُ نَاقَتِي وَالدَّرَاهِمُ دَرَاهِمِي فَإِنْ كَانَ لِمُحَمَّدٍ شَيْءٌ فَلْيُتِمِّمْ الْبَيْتَةَ قَالَ: فَأَقْبَلَ رَجُلٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَتَرْضَى بِالشَّيْخِ الْمُقْبِلِ؟ قَالَ: نَعَمْ يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: تَقْضِي فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ الْأُعْرَابِيِّ؟ فَقَالَ: تَكَلَّمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: النَّاقَةُ نَاقَتِي وَالدَّرَاهِمُ دَرَاهِمِي، فَقَالَ الْأُعْرَابِيُّ: بَلَى النَّاقَةُ نَاقَتِي وَالدَّرَاهِمُ دَرَاهِمِي إِنْ كَانَ لِمُحَمَّدٍ شَيْءٌ فَلْيُتِمِّمْ الْبَيْتَةَ، فَقَالَ الرَّجُلُ: الْقَضِيَّةُ فِيهَا وَاضِحَةٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَذَلِكَ أَنَّ الْأُعْرَابِيَّ طَلَبَ الْبَيْتَةَ، فَقَالَ

از اسحاق بن وهب علاف از ابی عاصم نبال از عبدالملک بن جریج از ضحاک از ابن عباس آمده که رسول خدا صلی الله علیه و آله از منزل عائشه بیرون شد و با مردی اعرابی روبرو گشت که با او ماده شتری بود و گفت: ای محمد این ناقه را از من می خری؟ حضرت فرمود: آری، به چند می فروشی؟ گفت: به دویست درهم، حضرت فرمود: ارزش آن زیادتر است، همچنان می گفتند تا حضرت آن را به چهارصد درهم خریداری کرد، و چون رسول خدا صلی الله علیه و آله تمام مبلغ را یکجا پرداخت اعرابی وجه را دریافت کرده مهار ناقه را کشید و گفت: ناقه و قیمت هر دو از منست و اگر محمد ادعایی دارد اقامه بینه کند و شاهد بیاورد، راوی گوید: مردی از آنجا می گذشت رسول خدا به اعرابی گفت: آیا به داوری این پیرمرد راضی هستی؟ گفت: آری، رسول خدا از پیرمرد پرسید: میان من و این اعرابی حکم می کنی؟ پیرمرد گفت: یا رسول الله سختت را بگو، حضرت فرمود: این ناقه از آن منست و پوها از آن اعرابی، اعرابی گفت: ناقه و پول هر دو از منست، اگر محمد ادعائی دارد بینه بیاورد و ثابت

لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِجْلِسْ فَجَلَسَ ثُمَّ أَقْبَلَ رَجُلٌ آخَرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَتَرْضَى يَا أَعْرَابِيُّ بِالشَّيْخِ الْمُقْبِلِ؟ قَالَ: نَعَمْ يَا مُحَمَّدُ، فَلَمَّا دَنَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِقْضِ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ الْأَعْرَابِيِّ قَالَ تَكَلَّمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: النَّاقَةُ نَاقَتِي وَالذَّرَاهِمُ ذَرَاهِمُ الْأَعْرَابِيِّ، فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ: بَلِ النَّاقَةُ نَاقَتِي وَالذَّرَاهِمُ ذَرَاهِمِي إِنْ كَانَ لِمُحَمَّدٍ شَيْءٌ فَلْيُقِيمِ الْبَيْتَةَ، فَقَالَ الرَّجُلُ: الْقَضِيَّةُ فِيهَا وَاضِحَةٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ لِأَنَّ الْأَعْرَابِيَّ طَلَبَ الْبَيْتَةَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اجْلِسْ حَتَّى يَأْتِيَكَ اللَّهُ بِمَنْ يَقْضِي بَيْنِي وَبَيْنَ الْأَعْرَابِيِّ بِالْحَقِّ، فَأَقْبَلَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَتَرْضَى بِالشَّابِّ الْمُقْبِلِ؟ قَالَ: نَعَمْ فَلَمَّا دَنَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يَا أَبَا الْحَسَنِ إِقْضِ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ الْأَعْرَابِيِّ، فَقَالَ: تَكَلَّمْ يَا

کند، پیرمرد گفت، یا رسول الله حکم در این قضیه بسیار روشن است چون متصرف که اعرابی است از مدعی که شما باشید دلیل می خواهد، پیغمبر به پیرمرد گفت: بنشین، مرد نشست. آنگاه مرد دیگری از دور نمایان شد و رسول خدا صلی الله علیه و آله به اعرابی گفت: آیا توبه این شخص که از دور می آید راضی هستی که داور باشد؟ اعرابی گفت: آری، چون آن مرد نزدیک شد رسول خدا (ص) او را گفت: میان من و این مرد عرب حکم کن، مرد گفت: شما سخن خود را بگوئید، رسول خدا (ص) فرمود: این ناقه از آن منست و پوها از اعرابی، اعرابی گفت: هرگز، ناقه و درهمها همه از آن منست و اگر محمد ادعایی دارد شهادت بیاورد، آن مرد نیز گفت: داوری در این قضیه آسان است و حکم واضح، چون متصرف از مدعی طلب بینه می کند براوست که إقامة حجّت کند، حضرت او را نیز فرمود بنشین تا کسی پیدا شود و حکم خدا را میان من و اعرابی بگوید، آن مرد نیز بنشست و علی علیه السلام در این هنگام رو به رسول خدا (ص) می آمد، رسول خدا (ص) از اعرابی پرسید به داوری این جوان راضی هستی؟ گفت: آری، چون علی (ع) رسید رسول خدا (ص) فرمود: یا ابوالحسن میان من و این مرد داوری بنا، گفت: شما بگوئید مطلب چیست؟ رسول خدا (ص) فرمود: این

رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: النَّاقَةُ نَاقَتِي وَالذَّرَاهِمُ ذَرَاهِمُ الْأَعْرَابِيِّ فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ: لَا بَلِ النَّاقَةُ نَاقَتِي وَالذَّرَاهِمُ ذَرَاهِمِي إِنْ كَانَ لِمُحَمَّدٍ شَيْءٌ فَلْيُقِيمِ الْبَيْتَةَ، فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: خَلَّ بَيْنَ النَّاقَةِ وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ: مَا كُنْتُ بِالَّذِي أَفْعَلُ أَوْ يُقِيمُ الْبَيْتَةَ قَالَ: فَدَخَلَ مَنْزِلَهُ فَاشْتَمَلَ عَلَى قَائِمِ سَيْفِهِ، ثُمَّ أَتَى فَقَالَ: خَلَّ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، قَالَ: مَا كُنْتُ بِالَّذِي أَفْعَلُ، أَوْ يُقِيمُ الْبَيْتَةَ، قَالَ: فَضْرَبَهُ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ ضَرْبَةً فَاجْتَمَعَ أَهْلُ الْحِجَازِ عَلَى أَنَّهُ رَمَى بِرَأْسِهِ وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِرَاقِ بَلْ قَطَعَ مِنْهُ عُضْوًا، قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَا حَمَلَكَ عَلَى هَذَا يَا عَلِيُّ!؟ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَصَدَّقَكَ عَلَى الْوَحْيِ مِنَ السَّمَاءِ وَلَا نُنْصَدِّقُكَ عَلَى أَرْبَعِمِائَةِ دِرْهَمٍ!!

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - : هَذَا الْحَدِيثَانِ غَيْرُ مُخْتَلِفَيْنِ لِأَنَّهُمَا فِي قَضِيَّتَيْنِ، وَكَانَتْ هَذِهِ الْقَضِيَّةُ قَبْلَ الْقَضِيَّةِ الَّتِي ذَكَرْتَهَا قَبْلَهَا.

ناقه از من شده است و درهم ها از این مرد، اعرابی گفت: نه، بلکه هر دو از آن منست و اگر محمد ادعایی دارد بینه و شاهد بیاورد، علی علیه السلام رو به اعرابی کرده و گفتا: ای مرد مهار ناقه را رها کن و برسولش بسپار، اعرابی گفت: چنین کاری نخواهم کرد تا زمانی که دلیل بیاورد و اقامه بینه کند، ابن عباس گفت: در این هنگام علی بخانه رفت و شمشیر بدست بیرون شد و به اعرابی گفت: ناقه را رها کن و به پیغمبر بسپار، اعرابی امتناع کرد و گفت: باید اقامه شهادت و بینه کند، پس علی ضربتی بر او کوفت که حجازیان گفتند: سرش پرید و کوفیان گفتند: عضوی از اعضایش برید، رسول خدا صلی الله علیه و آله از علی پرسید چه تورا بر آن داشت که با او چنین کردی؟ گفت: ای رسول خدا ما تورا در وحی الهی تصدیق کرده ایم چگونه در چهارصد درهم تصدیق ننمائیم.

مصنّف کتاب - رحمه الله - گوید: میان این دو طریق منافات نیست و اختلاف از جهت آنست که دو بار واقع شده است و قضیه دوم قبل از اول بوده است.

۳۴۲۷- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ بَعْرِ الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَحْمَدَ
الذَّهَلِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى التَّيْسَابُورِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ

شرح: «این قصه نیز سند قابل قبولی ندارد و همه افراد سند که ذکر شده اند یا عامی المذهب هستند و یا غالی و یا مجهول الهویه یا مجهول الحال یا از مشترکین در نام هستند که هیچکدام از آن اشخاص به این نام توثیق نشده اند، و بالاتر از همه از معصومی نقل نشده است تا پس از شناختن رجال اعتبار داشته باشد، لذا از حدّ یک حکایت اعتبارش تجاوز نمی کند و مؤلف چون قرارش اینست که اخبار این کتاب از آن اخبار باشد که به آن فتوی می دهد لذا برای دفع و یا رفع احتمال قوّه اعتبار این خبر تمامی سند را ذکر کرده تا ناظر در کتاب مدرک و سند را خود ببیند و چنانچه بی اعتبار بود به مدلولش اعتنا نکند، و بنظر می رسد اینگونه حکایات از ساخته های قصه سازان دوران بنی امیه بوده است، و نظری سازندگان این بوده که علی بن ابی طالب را مردی ماجراجو و خونریز و مرد قرشی قبل را (یا این دورا) افرادی منطقی و اهل علم و قانون جلوه دهند و کسانی که با خاندان عصمت و طهارت آشنا هستند و بمقام والای آنها و انسانیت و ربانیت آنان بخصوص امیرالمؤمنین علیهم السلام یقین دارند، می دانند که اینگونه اعمال با کردار آنان مغایرت دارد و معصوم هیچگاه برای چهارصد درهم یا هفتاد درهم کا را بکشتن عرب بیابانی نمی رساند. و از اخلاقی کریمه رسول خدا (ص) بسیار دور است که حکمی که خود به او رأی داده است چون بر وفق مرادش حکم ندهد بازگردد و دیگری را تعیین کند و باز از او هم رو گرداند و دیگری را تعیین نماید و کسانی که با ساده اندیشی اینگونه اخبار را می پذیرند باید فکر کنند و انصاف دهند که اگر به عکس نقل می شد و علی علیه السلام مانند آن دو قرشی (دو شیخ) حکم می فرمود و آنان مانند علی علیه السلام حکم می کردند، آیا به صحت داوری آنها و عدم صحت داوی علی علیه السلام حکم می کردند یا فریاد طعن و شتمشان بلند می شد و بر بی رحمی و بی عدالتیشان دلیل روشن می گرفتند. بهر حال از نظر ما خبر هم به روایت اول و هم به روایت دوم بدون شبهه و بی تردید جعل است.»

۳۴۲۷- باز محمد بن بحر شیبانی از عبدالرحمن بن احمد ذهلی از محمد بن یحیی

نافع الحمصي، قال: حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الدَّهْلِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ عَمَّهُ حَدَّثَهُ وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ابْتِاعَ فَرَسًا مِنْ أَعْرَابِيٍّ فَأَسْرَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْمَشْيَ لِيُقْبِضَهُ ثَمَّ فَرَسِيهِ فَأَبْطَأَ الْأَعْرَابِيُّ فَظَفِقَ رِجَالٌ يَعْتَرِضُونَ الْأَعْرَابِيَّ فَيَسْأَلُونَهُ بِالْفَرَسِ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ابْتِاعَهُ حَتَّى زَادَ بَعْضُهُمُ الْأَعْرَابِيَّ فِي السَّوْمِ عَلَى الثَّمَنِ فَنَادَى الْأَعْرَابِيُّ فَقَالَ: إِنْ كُنْتُ مُبْتِاعًا لِهَذَا الْفَرَسِ فَابْتِيعْتُهُ وَإِلَّا بَيْعْتُهُ، فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حِينَ سَمِعَ الْأَعْرَابِيَّ فَقَالَ: أَوْ لَيْسَ قَدْ ابْتِيعْتَهُ مِنْكَ؟ فَظَفِقَ النَّاسُ يَلُودُونَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَبِالْأَعْرَابِيِّ وَهُمَا يَتَشَاخَرَانِ فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ: هَلُمَّ شَهِيدًا يَشْهَدُ أَنِّي قَدْ بَايَعْتُكَ، وَمَنْ جَاءَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَمْ يَكُنْ لِيَقُولَ إِلَّا حَقًّا حَتَّى جَاءَ خُزَيْمَةُ بْنُ ثَابِتٍ فَاسْتَمَعَ لِمُرَاجَعَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَالْأَعْرَابِيِّ فَقَالَ خُزَيْمَةُ: إِنِّي أَنَا أَشْهَدُ

نیشابوری از ابی الیمان حکم بن نافع حمصی از شعیب از زهری از عبدالله بن احمد ذهلی از عماره بن خزیمه بن ثابت نقل کرده که وی از عمویش که از اصحاب رسول خداست شنیده که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم اسبی از یک اعرابی خریداری کرده بود و رفت تا زود وجه آن را آورده تسلیم اعرابی کند، و مرد قدری معطل شد و مردم دیگر اطراف وی را گرفته، در مورد خرید اسب با او به مذاکره پرداختند و قیمت آنرا افزودند و نمی دانستند که رسول خدا (ص) آنرا خریده است و پاره ای به قیمت می افزودند. پس مرد عرب فریاد کرد اگر این اسب را خریده ای بیا و بستان و الا آنرا خواهم فروخت رسول خدا صلی الله علیه وآله شنید و فرمود: مگر تو آنرا با من معامله نکرده ای و من آنرا از تو نخریده ام مردم گرد آمدند و به رسول خدا (ص) و مرد عرب چسبیدند در حالیکه بین آن دو کشمکش بود و اعرابی می گفت: شاهد بیاور که بتو فروخته ام، و هر کس از مسلمانان می آمد و به اعرابی می گفت: رسول خدا سخنی جز حق نمی گوید و شهادت نمی دادند تا خزیمه آمد و ماجری را شنید و گفت: من شهادت

أَنْكَ قَدْ بَايَعْتَهُ، فَأَقْبَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَى خُرَيْمَةَ فَقَالَ: بِمَ تَشْهَدُ!؟
 قَالَ: بِتَصَدِيقِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ شَهَادَةَ خُرَيْمَةَ بِنِ ثَابِتِ
 شَهَادَتَيْنِ وَسَمَاهُ ذَا الشَّهَادَتَيْنِ».

۳۴۲۸- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا
 عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ فَمَرَّ بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قُفْلٍ التَّمِيمِيُّ وَمَعَهُ دِرْعٌ طَلْحَةَ
 فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذِهِ دِرْعٌ طَلْحَةَ أُخِذَتْ غُلُولًا يَوْمَ الْبَصْرَةِ، فَقَالَ ابْنُ قُفْلٍ: يَا
 أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اجْعَلْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ قَاضِيكَ الَّذِي ارْتَضَيْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ فَجَعَلَ بَيْنَهُ
 وَبَيْنَهُ شَرِيحًا فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذِهِ دِرْعٌ طَلْحَةَ أُخِذَتْ غُلُولًا يَوْمَ الْبَصْرَةِ
 فَقَالَ شَرِيحٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَاتِ عَلِيٌّ مَا تَقُولُ بَيْنَهُ فَاتَاهُ بِالْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ
 عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَشَهِدَ أَنَّهَا دِرْعٌ طَلْحَةَ أُخِذَتْ يَوْمَ الْبَصْرَةِ غُلُولًا فَقَالَ شَرِيحٌ: هَذَا

می دهم که تو آنرا به رسول خدا (ص) فروخته ای پس رسول خدا (ص) به خزیمه رو
 کرده گفت: از کجا شهادت دادی؟ گفت: از آن جهت که تو را تصدیق کرده ام.
 پس پیامبر شهادت خزیمه را بمنزله دو شهادت قرار داد و او را ذو شهادتین نامید.

شرح: «نظیر این خبر را کلینی در کافی کتاب شهادت آورده با سند موثق و
 نیز عزالدین بن الاثیر الجزری در اسد الغابه بدان اشاره کرده است و دیگران نیز در ترجمه
 خزیمه بن ثابت قضیه را نقل کرده اند».

۳۴۲۸- و محمد بن قیس از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود:
 علی علیه السلام در مسجد کوفه بود و عبدالله بن قفل تیمی گذشت و زره طلحه را به تن
 داشت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند این زره طلحه است که از بیت المال در غوغای
 بصره ربوده شده، عبدالله بن قفل گفت یا امیرالمؤمنین مسأله را به همان قاضی که خود
 برای مسلمانان انتخاب کرده ای و راضی شده ای واگذار، حضرت با وی نزد شریح
 قاضی رفته، فرمود: این زره طلحه است که در جنگ بصره از بیت المال ربوده شده،
 شریح گفت: بر مُدَّعی شاهد بیاور، آن حضرت حسن پسرش را شاهد آورد و وی
 گواهی داد که این زره طلحه است که در روز جنگ بصره یعنی جمل ربوده شده

شَاهِدٌ وَلَا أَقْضِي بِشَاهِدٍ حَتَّىٰ يَكُونَ مَعَهُ آخَرُ، فَآتَىٰ بِقَتْبِرٍ فَشَهِدَ أَنَّهَا دِرْعٌ طَلْحَةَ
 أَخَذْتُ غُلُولًا يَوْمَ الْبِصْرَةِ، فَقَالَ: هَذَا مَمْلُوكٌ وَلَا أَقْضِي بِشَهَادَةِ الْمَمْلُوكِ،
 فَغَضِبَ عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، ثُمَّ قَالَ: خُذُوا الدَّرْعَ فَإِنَّ هَذَا قَدْ قَضَىٰ بِجَوْرِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
 فَتَحَوَّلَ شُرَيْحٌ عَنْ مَجْلِسِهِ وَقَالَ: لَا أَقْضِي بَيْنَ اثْنَيْنِ حَتَّىٰ تُخْبِرَنِي مِنْ أَيْنَ
 قَضَيْتُ بِجَوْرِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ؟ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنِّي لَمَّا قُلْتُ لَكَ: إِنَّهَا
 دِرْعٌ طَلْحَةَ أَخَذْتُ غُلُولًا يَوْمَ الْبِصْرَةِ فَقُلْتَ هَاتِ عَلَيَّ مَا تَقُولُ بَيِّنَةً، وَقَدْ قَالَ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: حَيْثُمَا وُجِدَ غُلُوكُ أُخِذَ بِعَيْرِ بَيِّنَتِهِ، فَقُلْتُ: رَجُلٌ لَمْ
 يَسْمَعْ الْحَدِيثَ، ثُمَّ أَتَيْتُكَ بِالْحَسَنِ فَشَهِدَ فَقُلْتُ: هَذَا شَاهِدٌ وَاجِدْ وَلَا أَقْضِي
 بِشَاهِدٍ حَتَّىٰ يَكُونَ مَعَهُ آخَرُ وَقَدْ قَضَىٰ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِشَاهِدٍ وَيَمِينٍ،
 فَهَاتَانِ اثْنَتَانِ، ثُمَّ أَتَيْتُكَ بِقَتْبِرٍ فَشَهِدَ فَقُلْتُ: هَذَا مَمْلُوكٌ، وَمَا بَأْسُ بِشَهَادَةِ
 الْمَمْلُوكِ إِذَا كَانَ عَدْلًا فَهَذِهِ الثَّالِثَةُ، ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا شُرَيْحُ إِنَّ إِمَامَ

است. شریح گفت: این یک شاهد است و من به شهادت یک گواه حکم نمی‌کنم،
 امام قبر غلام خود را آورد او نیز شهادت داد که این زره از آن طلحه است که جزء
 بیت المال شده، و آن را ربوده‌اند، شریح گفت: این بنده است و من به شهادت بنده
 حکم نمی‌کنم، پس علی علیه السلام فرمود: زره را بازستانید این مرد در قضاوت سه بار
 از طریق منحرف شد، شریح فوری برخاست و گفت: هرگز به داوری ننشینم تا مرا خبر
 دهی که کجا به ظلم و خلاف حق سه بار حکم کردم، پس علی علیه السلام فرمود:
 آنجا که من گفتم این زره طلحه است و در روز جل از بیت المال دزدیده شده، و تو
 گفتی یا علی شاهد بیاور، در صورتیکه رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند در هر جا
 که مالی ربوده شده از بیت المال یافت شد بدون بیینه توقیف می‌شود و به بیت المال
 برمی‌گردد. دوم آنکه: من فرزندم حسن را شاهد آوردم و شهادت داد و تو گفتی این
 یک گواه است و من به شهادت یک تن حکم نمی‌کنم، و رسول خدا (ص) بیک شاهد
 و قسم حکم می‌داد و سوم آنکه من قبر را آوردم و شهادت داد اما تو گفتی این بنده
 است و حال آنکه شهادت بنده اگر عادل باشد اشکال ندارد، اینست آن سه موردی

المُسْلِمِينَ يُؤْتَمَرُ مِنْ أُمُورِهِمْ عَلَىٰ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنْ هَذَا، ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَأَوَّلُ مَنْ رَدَّ شَهَادَةَ الْمَمْلُوكِ - رَمَعُ -».

۳۴۲۹- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ أَخِيهِ جَعْفَرِ بْنِ عَيْسَى قَالَ: «كَتَبْتُ إِلَىٰ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ الْمَرْأَةُ تَمُوتُ فَيَدْعِي أَبُوهَا أَنَّهُ أَعَارَهَا بَعْضَ مَا كَانَ عِنْدَهَا مِنَ الْمَتَاعِ وَالْخَدَمِ أَنْتَقَبَلُ دَعْوَاهُ بِلَا بَيِّنَةٍ، أَمْ لَا تُقْبَلُ دَعْوَاهُ إِلَّا بِبَيِّنَةٍ؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: تَجُوزُ بِلَا بَيِّنَةٍ، قَالَ: وَكَتَبْتُ إِلَىٰ أَبِي الْحَسَنِ - يَعْنِي عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ - عَلَيْهِمَا السَّلَامُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنْ ادَّعَى زَوْجُ الْمَرْأَةِ الْمَبِيَّتَةَ أَوْ ابْنُ زَوْجِهَا أَوْ أُمُّ زَوْجِهَا فِي مَتَاعِهَا أَوْ فِي خَدَمِهَا مِثْلَ الَّذِي ادَّعَى أَبُوهَا مِنْ عَارِيَّةٍ بَعْضَ الْمَتَاعِ وَالْخَدَمِ أَيْتَكُونُ بِمِثْلَةِ الْأَبِ فِي الدَّعْوَى؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا.»

۳۴۳۰- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ مُوسَى النَّخَّاسِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا طَلَّقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فَادَّعَتْ أَنَّ الْمَتَاعَ لَهَا وَادَّعَى أَنَّ

که اشاره کردم، سپس فرمود: ای شریح به راستی که امام مسلمین مورد اعتماد است در امور مسلمین، و آن بسیار پراهمیت تر از این است، آنگاه امام باقر(ع) فرمود: اول کسی که شهادت بنده را رد کرد عمر بود.

۳۴۲۹- محمد بن عیسی بن عبید از برادرش جعفر بن عیسی روایت کرده که گفت: به امام هادی علیه السلام نوشتم فدایت شوم زنی فوت کرده و پدرش مدعی است که پاره ای از اجناس که جزء میراث اوست از آن وی می باشد و بطور عاریه نزد دخترش بوده است، آیا دعوایش بدون بیینه پذیرفته می شود یا نه؟ آن حضرت در پاسخ مرقوم فرمود: که آری بلا بیینه پذیرفته است، و نیز گوید: به امام دهم علیه السلام نوشتم فدایت شوم اگر شوهر متوفی یا پدرشوهرش و یا مادرشوهرش ادعایی مانند ادعای پدرش کنند که متاعی یا خادمی نزد او به عاریت دارند، آیا اینان نیز بمنزله پدرش هستند؟ آن حضرت در پاسخ نوشتند: نه.

۳۴۳۰- محمد بن ابی عمیر از رفاعه بن موسی از امام صادق علیه السلام

الْمَتَاعُ لَهُ، كَانَ لَهُ مَا لِلرِّجَالِ وَ لَهَا مَا لِلنِّسَاءِ».

وَ قَدْ رُوِيَ أَنَّ الْمَرْأَةَ أَحَقُّ بِالْمَتَاعِ لِأَنَّ مِنْ بَيْنِ لَّا بَتَّيْهَا قَدْ يَعْلَمُ أَنَّ الْمَرْأَةَ تَتَّقِلُ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا الْمَتَاعِ.

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - : يَعْنِي بِذَلِكَ الْمَتَاعِ الَّذِي هُوَ مِنْ مَتَاعِ النِّسَاءِ وَ الْمَتَاعِ الَّذِي هُوَ يَخْتِاجُ إِلَيْهِ الرِّجَالُ كَمَا تَخْتِاجُ إِلَيْهِ النِّسَاءُ، فَأَمَّا مَا لَا يَصْلُحُ إِلَّا لِلرِّجَالِ فَهُوَ لِلرِّجَالِ، وَ لَيْسَ هَذَا الْحَدِيثُ بِمُخَالِفٍ لِلَّذِي قَالَ: لَهُ مَا لِلرِّجَالِ وَ لَهَا مَا لِلنِّسَاءِ وَ بِاللَّهِ التَّوْفِيقُ.

* (باب نادر) *

۳۴۳۱- رَوَى السَّكُونِيُّ، عَنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ أَبِيهِ، عَنِ آبَائِهِ، عَنِ عَلِيِّ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ أَبْصَرَ ظَبْرًا فَتَبِعَهُ حَتَّى وَقَعَ عَلَى شَجَرَةٍ فَبَجَاءَ

روایت کرده که اگر مردی زن خویش را طلاق داد و زن ادعا کرد که اثاث و متاع خانه از آن منست و مرد ادعا کرد که از آن من می باشد، می بایست آنچه مربوط به مردان است مال مرد باشد و آنچه مربوط به زنان است مال زن. (البته این حکم در جاییست که از راه دیگر نتوان معین کرد که کدام متاع متعلق به کیست؟).

و نیز روایت شده است که زن به متاع خانه سزاوارتر است از مرد، زیرا هر کس که مابین مغرب و مشرق زندگی کند (از این کران تا آن کران) می داند که زن از خانه پدر خود متاع زندگی بهمراه خویش به خانه شوهر می آورد.

نویسنده این کتاب - رحمه الله - گوید: مراد آنست که زن متاعی که مربوط به زنها است و آن اثاث که مردان مانند زنان بدان محتاجند هر دو را به خانه شوهر می آورد، اما آن کالا و متاعی که مختص به مردان است، آن متعلق به مرد است، و این حدیث با حدیث سابق - که فرمود آنچه مربوط به هر کدام است از آن اوست - اختلاف ندارد و توفیق از خداوند است.

* (باب نادر) *

۳۴۳۱- سکونی از امام صادق علیه السلام از پدرش از پدرانش علیهم السلام

رَجُلٌ آخَرَ فَأَخَذَهُ، فَقَالَ: لِيلَعَيْنِ مَا رَأَتْ وَ لِيلَيْدِ مَا أَخَذَتْ».

۳۴۳۲- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّوَاقُ - رَحِمَهُ اللَّهُ - عَنْ سَعْدِ بْنِ

عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عَيْسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ حَمَادٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْأُخْرَسِ كَيْفَ يَخْلِفُ إِذَا ادَّعِيَ عَلَيْهِ دَيْنٌ وَلَمْ يَكُنْ لِلْمُدَّعِي بَيِّنَةٌ؟ فَقَالَ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَى بِالْأُخْرَسِ وَادَّعِيَ عَلَيْهِ دَيْنٌ، وَلَمْ يَكُنْ لِلْمُدَّعِي عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ، فَقَالَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يُخْرِجْنِي مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَبَيِّنْتُ لِلْأُمَّةِ جَمِيعَ مَا يَخْتَلِجُ إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: انْتُونِي بِمُصْحَفٍ فَأَتَيْتَنِي بِهِ، فَقَالَ لِلْأُخْرَسِ: مَا هَذَا فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَأَشَارَ أَنَّهُ كِتَابُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: انْتُونِي بِوَلِيِّهِ فَأَتَوْهُ بِأَخٍ لَهُ فَأَقْعَدَهُ إِلَى جَنْبِهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا قَتْبَرُ عَلَيَّ بِدَوَاةٍ وَصَبِينَةٍ فَأَنَاهُ بِهِمَا ثُمَّ قَالَ لِأَخٍ

نقل کرده که فرمود: از امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدند که مردی پرنده ای را با چشم دنبال کرد تا اینکه پرنده بر شاخ درختی نشست و دیگری آمد و آنرا صید کرد. فرمود: برای چشم همانست که دیده و برای دست همانراست که گرفته.

۲۴۳۲- عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَرَاقٌ - رَحِمَهُ اللَّهُ - از سعد بن عبدالله از احمد بن محمد

ابن عیسی از محمد بن ابی عمیر از حماد از محمد بن مسلم روایت کرده که گفت: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم که شخص لال و بی زبان در محاکم چگونه سوگند یاد کند اگر کسی بر او ادعای طلبی نماید در حالیکه بیینه و شاهدی هم نداشته باشد؟ فرمود: چنین کسی را نزد امیرالمؤمنین آوردند آن حضرت فرمود: خدا را شکر که مرا از دنیا نبرد تا اینکه آنچه را که این امت بدان محتاج است برایش روشن ساختم، آنگاه فرمود: قرآنی بیاورید، مصحف حاضر نمودند، پس به شخص لال فرمود: این چیست؟ لال سر به آسمان کرده و به اشاره فهماند که کتاب خدا است، سپس فرمود: سرپرست این شخص را بیاورید، برادرش را حاضر کردند، حضرت او را در کنار برادر نشانید و از قنبر دوات و ظرفی مثل سینی یا بشقاب یا کاسه ای چینی مانند خواست و برادر شخص لال را گفت: میان خود و او به وی بفهمان که این علی است، مرد

الْأُخْرَسِ: قُلْ لِأَخِيكَ: هَذَا بَيْتُكَ وَبَيْتُهُ أَنَّهُ عَلَيَّ، فَتَقَدَّمَ إِلَيْهِ بِذَلِكَ ثُمَّ كَتَبَ
 أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَاللهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلِيمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الرَّحْمَنُ
 الرَّحِيمُ، الطَّالِبُ الْغَالِبُ الضَّارُّ النَّافِعُ، الْمُهْلِكُ الْمُدْرِكُ، الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ
 وَالْعَلَانِيَةَ، أَنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانَ الْمُدَّعِي لَيْسَ لَهُ قَيْلَ فُلَانَ بْنِ فُلَانَ — أَغْنِي
 الْأُخْرَسَ — حَقٌّ وَلَا طَلِبَةَ بَوَاجِهِ مِنَ الْوُجُوهِ وَلَا سَبَبٍ مِنَ الْأَسْبَابِ ثُمَّ غَسَلَهُ وَأَمَرَ
 الْأُخْرَسَ أَنْ يَشْرَبَهُ، فَامْتَنَعَ فَالزَّمَهُ الدِّينَ».

* (بَابُ الْعَتَقِ وَأَحْكَامِهِ) *

۳۴۳۳- قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ أَعْتَقَ مُؤْمِنًا أَعْتَقَ اللهُ بِكُلِّ
 عُضْوٍ مِنْهُ عُضْوًا مِنَ النَّارِ، وَإِنْ كَانَتْ أَنْثَى أَعْتَقَ اللهُ بِكُلِّ عُضْوَيْنِ مِنْهَا عُضْوًا مِنَ
 النَّارِ، لِأَنَّ الْمَرْأَةَ يَنْصِفُ الرَّجُلُ».

این عمل را انجام داد آنگاه امیرمؤمنان علیه السلام در آن ظرف نوشت که: «به
 خداوندی که جز او معبودی نیست و دانای پنهان و آشکار و بخشنده و مهربان است
 هم طالب است و هم غالب و هم ضار است و هم نافع، و هم هلاک کننده است و
 هم چیره، آنکه دانای پنهان و پیداست، فلانکس پسر فلانی که مدعی طلب است،
 هیچگونه حقی و طلبی به هیچ وجه و سبب از من ندارد و دینی بر عهده من ندارد»
 سپس آنرا شست و شخص لال را فرمان داد تا بیاشامد، لال سر باز زد و امتناع کرد،
 پس حضرت او را به أداء دین ملزم ساخت و بِنَفْعِ مدعی حکم فرمود.

* (بَابُ آزَادِ كَرْدَنِ بِنْدِهِ وَاحْكَامِ أَنْ) *

۳۴۳۳- رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: هرکس بنده مؤمنی را از قید
 بندگی آزاد سازد بهر عضوی از اعضای آن بنده که آزاد شده خداوند عضوی از اعضای
 آزادکننده را از آتش دوزخ آزاد سازد، و چنانچه آن بنده زن بود بهر دو عضوی یک
 عضو آزادکننده را آزاد خواهد کرد زیرا زن نیم مرد محسوب می شود.

توضیح لازم: باید دانست که سبب بردگی و رقیّت در آئین مقدّس اسلام
 منحصر است به این که کفّار و مشرکان برای نابودی و تضعیف مسلمانان اقداماتی

۳۴۳۴- وَ رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «بُسْتَحَبُّ لِلرَّجُلِ أَنْ يَتَقَرَّبَ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ وَ يَوْمَ عَرَفَةَ بِالْعِتْقِ وَ الصَّدَقَةِ».

۳۴۳۵- وَ رَوَى عَنْ أَبِي بَصِيرٍ؛ وَ أَبِي الْعَبَّاسِ؛ وَ عَبْدِ بْنِ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا مَلَكَ الرَّجُلُ وَالِدِيهِ أَوْ أُخْتَهُ أَوْ عَمَّتَهُ أَوْ خَالَتَهُ أَوْ ابْنَتَهُ أَخِيهِ أَوْ ابْنَتَهُ أُخْتِيهِ وَ ذَكَرَ أَهْلَ هَذِهِ الْآيَةِ مِنَ النِّسَاءِ عَتَقُوا جَمِيعاً، وَ يَمْلِكُ الرَّجُلُ عَمَّهُ وَ ابْنَ أَخِيهِ وَ ابْنَ أُخْتِيهِ وَ خَالَهٗ، وَ لَا يَمْلِكُ أُمَّهُ مِنَ الرِّضَاعَةِ وَ لَا أُخْتَهُ وَ لَا

انجام دهند و لشکری تهیه و آماده کنند و به نبرد با آنان برخیزند و به ایشان حمله کنند، و مسلمانان برای دفع یا رفع شر آنها از خود به دفاع پردازند و در این کشاکش و خونریزی از کفار اسیر گیرند آنگاه امام مسلمین حق دارد اسیران را با گرفتن فدیة یا بدون آن آزاد کند، و یا استرقاق کند (یعنی به بندگی گیرد) و راه را تنها همین می داند، آری در موردی که یک فرد کافر ذمی مسلمانی را عمدتاً بکشد او را نیز اولیاء مقتول می توانند به بردگی گیرند، و چون راه تنها و تنها منجصر به این مورد جنگ و قتل عمدی است، و در مقابل از راههای بسیاری آزاد نمودن بنده را چه به واجب و چه به مستحب دستور داده و کسی که با احکام اسلام آشنائی داشته باشد بطور وضوح برای او روشن است که اسلام برای آزادسازی بردگان موجود زمان منتهی درجه کوشش خود را بکار گرفته، و درهای رقیّت و برده گیری را از هر سو بسته است، و کسی را نمی رسد که - العیاذ بالله - بگوید: اسلام با برده کردن افراد موافق است، بلکه اسلام خود اساس برده گیری را در جهان برانداخت و خلق خدا را از قید رقیّت به انواع چاره ها و دستورات آزاد فرمود».

۳۴۳۴- وَ حَمَادٌ از حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: مستحب است برای شخص که در شب عرفه با آزاد کردن بنده و دادن صدقه بپروردگار خود تقرّب جوید.

۳۴۳۵- از ابوبصیر و ابوالعبّاس و عبید بن زراره از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه شخص مالک پدر و مادریا خواهر یا عمه یا

عَمَّتُهُ وَلَا خَالَتُهُ، فَإِذَا مَلَكَهِنَّ عَتَقْنَهُ، قَالَ: وَمَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ مِنَ النِّسَاءِ فَإِنَّهُ يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ، وَقَالَ: يَمْلِكُ الذُّكُورَ مَا خَلَا الْوَالِدَ وَالْوَالِدَةَ، وَلَا يَمْلِكُ مِنَ النِّسَاءِ ذَاتَ مَحْرَمٍ، قُلْتُ: وَكَذَلِكَ يَجْرِي فِي الرِّضَاعِ؟ قَالَ: نَعَمْ يَجْرِي فِي الرِّضَاعِ مِثْلُ ذَلِكَ».

خاله و یا دختر برادر یا دختر خواهر و هر که در این آیه (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ) تا آخر آیه) از زنها که ذکر شده اند، گردید فوراً آزاد می شوند، و شخص مالک عمو و پسر برادر و پسر خواهر و دایی خود می شود و مالک مادر رضاعی (دایه ای که به او شیر داده است) و خواهر رضاعی و عمه رضاعی و خاله رضاعی خویش نمی شود، و بمجرد مالک شدن او، آنها آزاد می شوند، و فرمود: آنچه را که به سبب نسب بر انسان حرام است، بسبب رضاع و شیر نیز حرام است، و مالک مردها به غیر از پدر و فرزندش نیز می شود، و زنها محارم یعنی آنها که نکاحش با آنان جایز نیست مالک نخواهد شد، پرسیدم در محارم رضاعی هم نیز حکم چنین است؟ فرمود: آری، این حکم در مورد رضاع ایضاً وارد است.

شرح: «ظاهر روایت آزاد شدن همه آنانکه در این آیه مبارکه ذکر شده اند می باشند:» (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَأَخَوَاتِكُمْ وَعَمَّاتِكُمْ وَخَالَاتِكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأَخْتِ وَأُمَّهَاتُ الْأَقْرَبِ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِكُمُ الْأَقْرَبُ فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ الْأَقْرَبِ دَخَلْتُمْ بِهِنَّ — إِلَى — وَحَلَائِلِ آبَائِكُمْ — الْآيَةَ) یعنی: حرام است بر شما تزویج مادرهایتان و دخترهایتان و خواهرهایتان و عمه هایتان و خاله هایتان و دختران برادرتان و دختران خواهرتان، و آن مادران که شما را شیر داده اند و خواهران رضاعیتان و مادرزنهایتان و دختران زنهایتان که با آنها نزدیکی کرده اید و همسران پسرانتان که از صلب شما هستند — تا آخر آیه. — و روایت همه اینها را اگر شخص مالک شد آزاد شده می داند حتی مادرزن و عروس (یعنی همسر فرزند) را و لکن فقهاء ظاهراً حکم را مخصوص بمحرمات نسبی و رضاعی می دانند و سببی را مشمول اعتقاد نمی دانند».

۳۴۳۶- وَ رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي جَارِيَةٍ كَانَتْ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَأَعْتَقَ أَحَدَهُمَا نَصِيْبَهُ قَالَ: إِنْ كَانَ مُوسِرًا كُفِّلَ أَنْ يَضْمَنَ وَإِنْ كَانَ مُعْبِرًا أُخْدِمَتْ بِالْحِصَصِ».

۳۴۳۷- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي عَبْدٍ كَانَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ فَحَرَّرَ أَحَدَهُمَا نِصْفَهُ وَهُوَ صَغِيرٌ وَ أَمْسَكَ الْآخَرَ نِصْفَهُ، قَالَ: يُقَوِّمُ قِيَمَةَ يَوْمِ حَرَّرَ الْأَوَّلُ وَ أَمْرَ الْمُحَرَّرِ أَنْ يَسْعَى فِي نِصْفِهِ الَّذِي لَمْ يُحَرَّرْ حَتَّى يَقْضِيَهُ».

۳۴۳۸- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي الصَّبَاحِ الْكِنَانِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلَيْنِ يَكُونُ بَيْنَهُمَا الْأُمَّةُ فَيُعْتِقُ أَحَدَهُمَا نِصْفَهُ فَتَقُولُ الْأُمَّةُ لِلَّذِي لَمْ يُعْتِقْ نِصْفَهُ: لَا أُرِيدُ أَنْ تُقَوِّمَنِي ذَرْنِي كَمَا أَنَا أُخْدِمُكَ وَ إِنَّهُ أَرَادَ أَنْ يَسْتَكْبِحَ التَّصْفَ الْآخَرَ، قَالَ: لَا يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ يَفْعَلَ إِنَّهُ لَا يَكُونُ

۳۴۳۶- و حماد از حلی از امام صادق علیه السلام روایت کرده در مورد کنیزی که دو صاحب داشت و یکی سهم خود را آزاد کرد امام فرمود: اگر آزاد کننده قدرت مالی داشت باید سهم دیگری را بعهده بگیرد و تمام او را آزاد کند و اگر تهی دست بود کنیز بمقدار بقیه رقیتش خدمت کند و باقی مانده قیمت خود را بپردازد.

۳۴۳۷- و محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام روایت کند که امیر مؤمنان علیه السلام در مورد بنده ای که دو صاحب داشت و یکی از آنها سهم خود را آزاد کرد، در حالیکه بنده هنوز صغیر بود و دیگری سهم خود را آزاد نکرد، فرمود: قیمت روزی که نیمی از او آزاد شده معین شود و بنده کار کند و بقیه قیمت خود را بصاحبش بپردازد و آزاد است.

۳۴۳۸- محمد بن فضیل از ابی الصباح کنانی روایت کرده که گفت از امام صادق علیه السلام پرسیدم دو نفر در کنیزی با هم شریکند یکی از آن دو نصیبش را آزاد کرد، کنیز به دیگری می گوید: نمی خواهم مرا به قیمت رسانی، رهایم کن من همچنان خدمت تو را خواهم کرد، صاحبش می خواهد با او همبستر شود امام فرمود:

لِلْمَرْأَةِ فَرَجَانٍ وَلَا يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ يَسْتَحْدِمَهَا وَلَكِنْ يُقَوِّمُهَا وَيَسْتَسْعِبُهَا».
 وَ فِي رِوَايَةِ أَبِي بَصِيرٍ مِثْلُهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: «وَ إِنْ كَانَ الَّذِي أَعْتَقَهَا مُحْتَاجًا
 فَلْيَسْتَسْعِبُهَا».

۳۴۳۹- وَ رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ
 عَنْ رَجُلَيْنِ كَانَ بَيْنَهُمَا عَبْدٌ فَأَعْتَقَ أَحَدُهُمَا نَصِيبَهُ، قَالَ: إِنْ كَانَ مُضَارًّا كُفِّتَ
 أَنْ يُعْتِقَهُ كُلُّهُ وَإِلَّا اسْتَسْعَى الْعَبْدُ فِي النَّصْفِ الْآخَرَ».

۳۴۴۰- وَ رَوَى حَرِيزٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ وَرَثَ غُلَامًا وَ لَهُ فِيهِ شُرَكَاءُ فَأَعْتَقَ لَوْجِهَ اللَّهِ نَصِيبَهُ، فَقَالَ: إِذَا
 أَعْتَقَ نَصِيبَهُ مُضَارًّا وَ هُوَ مُوسِرٌ ضَمِنَ لِلْوَرَثَةِ، وَ إِذَا أَعْتَقَ نَصِيبَهُ لَوْجِهَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
 كَانَ الْغُلَامُ قَدْ أَعْتَقَ مِنْهُ حِصَّةً مَنْ أَعْتَقَ، وَ يَسْتَعْمِلُونَهُ عَلَى قَدْرِهَا لَهُمْ فِيهِ، فَإِنْ

نمی تواند چون زن دارای دو فرج نیست باید او را آزاد کند و آن کنیز کم کم قیمت
 خود را به او پردازد، و در روایت ابوبصیر قید شده که اگر صاحب نیمه اول محتاج بود
 این کار را باید کرد و إلا باید او هم نیمه دوم را بخرد و آزاد نماید.

۳۴۳۹- و از حماد از حلبی از امام صادق علیه السلام روایت شده که از آن
 حضرت پرسیدند دو مرد در غلامی شریک بودند و یکی از آن دو نصیبش را آزاد کرد،
 فرمود: اگر به قصد ضرر رساندن به شریکش بوده باید مجبورش کرد که نیم دیگر را
 خریده آزاد کند و اگر قصدش زیان رساندن به شریک نبوده است باید بنده را آزاد
 کنند تا وی کار کرده و نیم قیمتش را آرام آرام پردازد.

۳۴۴۰- و حریز از محمد بن مسلم روایت کرده که گفت: به امام صادق
 علیه السلام عرض کردم مردی غلامی به ارث برده که دیگران از ورثه نیز با او شریکند
 و وی سهم خود را بخشیده و آزاد کرده است، امام فرمود: اگر نصیبش را بقصد ضرر
 به همگنانش بخشیده و خود ثروتمند است، ضامن سهم دیگران نیز شده، ولی اگر برای
 رضای خدا بخشیده غلام همان مقدار که بخشیده شده، آزاد است، و دیگران او را
 به قدر سهمشان به کار گیرند، اگر بخشنده مالک نیم آن بود غلام یک روز برای اینان

كَانَ فِيهِ نِصْفُهُ عَمِلَ لَهُمْ يَوْمًا وَ لَهُ يَوْمٌ، وَإِنْ أَعْتَقَ الشَّرِيكَ مُضَارًّا فَلَا عِثْقَ لَهُ لِأَنَّهُ أَرَادَ أَنْ يُفْسِدَ عَلَى الْقَوْمِ وَ يَرْجِعُ الْقَوْمُ عَلَى حِصَّتِهِمْ».

۳۴۴۱- وَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا عِثْقَ إِلَّا مَا أُرِيدَ بِهِ وَجْهُ اللَّهِ

عَزَّ وَجَلَّ».

۳۴۴۲- وَ رَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ:

«سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ تَكُونُ لَهُ الْأُمَّةُ، فَيَقْسُوكَ: مَتَى آتَيْهَا فَهِيَ حُرَّةٌ، ثُمَّ يَبِيعُهَا مِنْ رَجُلٍ، ثُمَّ يَشْتَرِيهَا بَعْدَ ذَلِكَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِأَنْ يَأْتِيَهَا قَدْ خَرَجَتْ مِنْ مِلْكِهِ».

۳۴۴۳- وَ رُوِيَ عَنِ سَمَاعَةَ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَالَ لِيثْلَاثَةَ مَمَالِيكَ

لَهُ: أَنْتُمْ أَحْرَارٌ، وَ كَانَ لَهُ أَرْبَعَةٌ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ النَّاسِ: أَعْتَقْتَ مَمَالِيكَ؟

قَالَ: نَعَمْ أَيَجِبُ عِثْقُ الْأَرْبَعَةِ حِينَ أَجْمَلْتُهُمْ؟ أَوْ هُوَ لِلثَّلَاثَةِ الَّذِينَ أَعْتَقْتَ؟ قَالَ: إِنَّمَا

يَجِبُ الْعِثْقُ لِمَنْ أَعْتَقَ».

کار کند و یک روز برای خود، و چنانچه به قصد ضرر به شرکاء بوده حق آزاد کردن نداشته است و شرکاء بر سهام خود باقی خواهند بود و عبد آزاد نیست.

۳۴۴۱- امام صادق علیه السلام فرمود: آزاد کردن بنده جز به قصد قربت

صورت نگیرد که صحیح نیست.

۳۴۴۲- علاء از محمد بن مسلم از یکی از صادقین، امام باقر یا امام صادق

علیهما السلام روایت کرده که پرسیدم: شخصی کنیزی داشت و پیمان بست که

هر وقت نزد او برود و همبستری کند او آزاد باشد، آنگاه این کنیز را به دیگری

فروخت، سپس از او خریداری کرد آیا اکنون هم باید به عهد خود باقی باشد؟ فرمود:

نه، اشکال ندارد که با او همبستر شود چون با فروشش در بار اول از ملکیتش خارج

شده بود.

۳۴۴۳- سماعة گوید: از امام علیه السلام پرسیدم: مردی به سه تن از

بندگان خود گفت شما آزادی و چهار غلام داشت، و کسی از مردم به او گفت:

غلامانت را آزاد ساختی؟ پاسخ داد: آری، آیا این اجمال گویی موجب آزادی هر چهار

۳۴۴۴- وَ رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ زَوَّجَ أُمَّتَهُ مِنْ رَجُلٍ وَ شَرَطَ لَهُ أَنْ مَا وَلَدَتْ مِنْ وَ لَدٍ فَهُوَ حُرٌّ، فَظَلَمَهَا زَوْجُهَا أَوْ مَاتَ عَثَا فَزَوَّجَهَا مِنْ رَجُلٍ آخَرَ مَا مِثْلُهَا وَ لَدِيهَا؟ قَالَ: بِمِثْلِهَا إِنَّمَا جُعِلَ ذَلِكَ لِلْأَوَّلِ وَ هُوَ فِي الْآخِرِ بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ أَعْتَقَ وَ إِنْ شَاءَ أَمْسَكَ».

۳۴۴۵- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لَا طَلَاقَ قَبْلَ نِكَاحٍ وَ لَا عِشْقَ قَبْلَ مِلْكٍ».

۳۴۴۶- وَ سَأَلَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ «عَنْ رَجُلٍ قَالَ لِغُلَامِيهِ: اُعْتِقْكَ عَلَيَّ أَنْ أُزَوِّجَكَ جَارِيَتِي هَذِهِ فَإِنْ نَكَحَتْ عَلَيْهَا أَوْ تَسَرَّيْتَ فَعَلَيْكَ مِائَةٌ

غلام می شود یا اینکه همان سه تن که تصریح کرده است آزادند؟ امام فرمودند: تنها همانها که صریحاً آزاد ساخته است آزادند.

۳۴۴۴- حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده شخصی کنیز خود را به همسری و کابین مردی آزاد درآورد و با او شرط کرد که فرزندان که بهرسانند آزاد باشند، و آن مرد کنیز را طلاق داد یا از دنیا برفت و صاحب کنیز وی را به دیگری شوهر داد، حکم فرزندان شوهر دوم چیست؟ امام علیه السلام فرمود: فرزندان حکم خود کنیز را دارند (آزاد نیستند) و جز این نیست که شرط فقط با شوهر اول بوده، اما نسبت به دومی صاحب کنیز مختار است چنانچه خواهد آزاد کند و اگر بخواهد به رقیّت و بندگی باقی گذارد.

شرح: «این حکم را در صورتیکه شرط را مفید بدانیم و نیز فرزند را تابع مادر، صحیح است ولی مشهور اولاد مرد آزاد را آزاد دانند مگر اینکه با کنیزی ازدواج کند که صاحب کنیز شرط رقیّت اولاد نماید».

۳۴۴۵- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: طلاق قبل از نکاح موضوع ندارد همچنانکه آزاد کردن پیش از مالک بودن.

۳۴۴۶- عبدالرحمن بن ابی عبدالله از امام صادق علیه السلام پرسید: مردی به غلام خود گفت تو را آزاد کردم به شرط اینکه کنیزک خود را بزوجهیت تو درآورم و چنانچه با زنی دیگر ازدواج کنی یا کنیزی بگیری و هوو بر سر او آوری یکصد دینار

دینار، فَأَعْتَقَهُ عَلَىٰ ذَلِكَ فَتَكَحَّ أَوْ تَسَرَّىٰ عَلَيْهِ مِائَةُ دِينَارٍ وَيَجُوزُ شَرْطُهُ؟ قَالَ: يَجُوزُ عَلَيْهِ شَرْطُهُ».

۳۴۴۷- وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَعْتَقَ مَمْلُوكَهُ عَلَىٰ أَنْ يُزَوِّجَهُ ابْنَتَهُ وَشَرَطَ عَلَيْهِ أَنْ تَزَوَّجَ أَوْ تَسَرَّىٰ عَلَيْهَا فَعَلَيْهِ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: يَجُوزُ».

۳۴۴۸- وَسَأَلَهُ يَعْقُوبُ بْنُ شُعَيْبٍ «عَنْ رَجُلٍ أَعْتَقَ جَارِيَتَهُ وَشَرَطَ عَلَيْهَا أَنْ تَخْدِمَهُ خَمْسَ سِنِينَ فَأَبَيْتْ ثُمَّ مَاتَ الرَّجُلُ فَوَجَدَهَا وَرِثَتُهُ أَلْهَمَ أَنْ يَسْتَخْدِمُوهَا؟ قَالَ: لَا».

۳۴۴۹- وَرَوَى جَمِيلٌ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَابْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَعْتَقَ عَبْدًا لَهُ مَالٌ لِمَنْ مَالُ الْعَبْدِ؟ قَالَ: إِنْ كَانَ عَلِيمًا أَنْ لَهُ مَالًا تَبِعَهُ مَالُهُ وَإِلَّا فَهُوَ لِلْمُعْتِقِ. وَفِي رَجُلٍ بَاعَ مَمْلُوكًا وَلَهُ مَالٌ، قَالَ: إِنْ عَلِمَ

مدیون من باشی، و آن مرد پذیرفت و با این شرط مولا، وی را آزاد ساخت، و مرد زنی دیگر نیز گرفت یا کنیزی خریداری کرد آیا مبلغ مذکور را باید بپردازد؟ امام علیه السلام فرمود: آری، این شرط معتبر است.

۳۴۴۷- و حضرت صادق علیه السلام درباره شخصی که مملوک خود را آزاد ساخت بشرطی که دختر او را بزنی بگیرد و بر روی او همسری اختیار نکند و نیز کنیزی خریداری ننماید و اگر چنین کاری کند فلان مبلغ مدیون مولایش باشد، فرمود: این کار جایز است.

۳۴۴۸- یعقوب بن شعیب از آن حضرت پرسید مردی کنیزش را بشرط آنکه تا پنج سال خدمت او را بکند آزاد کرد، و آن کنیز عمل نکرده فرار کرد و مولای او وفات یافت ورثه آن مرد او را یافتند آیا حق دارند او را به استخدام گیرند؟ فرمود: نه.

۳۴۴۹- جمیل از زراره از یکی از دو امام صادق یا باقر علیهما السلام روایت کرده درباره مردی که بنده مالدار خود را آزاد کرده است، اکنون مال بنده از آن کیست؟ از عبد است یا از مولایش؟ امام علیه السلام فرمود اگر با علم و یقین به اینکه

مَوْلَاهُ الَّذِي بَاعَهُ أَنَّ لَهُ مَالًا فَالْمَالُ لِلْمُشْتَرِي، وَإِنْ لَمْ يَعْلَمْ الْبَائِعُ فَالْمَالُ لِلْبَائِعِ».

۳۴۵۰- وَرَوَى ابْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا كَانَ لِلرَّجُلِ مَمْلُوكٌ فَأَعْتَقَهُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ لَهُ مَالًا وَلَمْ يَكُنِ اسْتَشْتَى السَّيِّدَ الْمَالَ حِينَ أَعْتَقَهُ فَهُوَ لِلْعَبْدِ».

۳۴۵۱- وَسَأَلَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ «عَنْ رَجُلٍ أَعْتَقَ عَبْدًا لَهُ وَالْعَبْدُ مَالٌ فَتُوفِيَ الَّذِي أَعْتَقَ الْعَبْدَ لِمَنْ يَكُونُ مَالُ الْعَبْدِ؟ أَيْ كَوْنُ الَّذِي أَعْتَقَ الْعَبْدَ، أَوْ لِلْعَبْدِ؟ قَالَ: إِذَا أَعْتَقَهُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ لَهُ مَالًا فَالْمَالُ لَهُ، وَإِنْ لَمْ يَعْلَمْ فَالْمَالُ لِيُؤَدَّ سَيِّدَهُ».

۳۴۵۲- وَرَوَى جَمِيلٌ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ

بنده دارای مالی هست، او را آزاد کرده، مال تابع صاحبش می باشد، و اگر علم به مال عبد نداشته پس مال متعلق بصاحب عبد است و نیز درباره مردی که برده مالدار خود را فروخت پرسید امام علیه السلام فرمود: اگر مالک می دانسته که بنده مالی را داراست پس مال متعلق به مشتری است، و اگر نمی دانسته پس مال از آن فروشنده خواهد بود.

۳۴۵۰- زرارة از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: اگر شخص بنده ای دارا باشد و او را آزاد سازد درحالی که می داند آن بنده دارای مالی است ولی در هنگام آزاد کردن بنده نامی از مال نبرد و آن را استثنا نکند، مال ناگزیر از آن بنده آزاد شده خواهد بود.

۳۴۵۱- و عبد الرحمن بن ابی عبدالله از آن حضرت پرسید: مالکی بنده خود را که دارای مالی بود آزاد ساخت و از دنیا رفت، اکنون مال از آن کیست؟ آیا متعلق بکسی است که عبد را آزاد کرده یا متعلق است به خود بنده (عبد)؟ امام علیه السلام فرمود: اگر مولی هنگام آزادسازی بنده می دانسته که او دارای مال است مال متعلق به بنده آزاد شده است و اگر نمی دانسته پس مال متعلق به ورثه صاحب بنده است.

۳۴۵۲- زراره از امام صادق علیه السلام روایت کرده در مورد مردی که

أَعْتَقَ مَمْلُوكَهُ عِنْدَ مَوْتِهِ وَعَلَيْهِ ذَيْنٌ، قَالَ: «إِنْ كَانَ قِيَمَةُ الْعَبْدِ مِثْلَ الَّذِي عَلَيْهِ
وَمِثْلُهُ جَازَ عِتْقُهُ وَإِلَّا لَمْ يَجُزْ».

۳۴۵۳- وَرَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «فِي الرَّجُلِ
يَقُولُ: إِنْ مِتُّ فَعَبْدِي حُرٌّ وَعَلَى الرَّجُلِ ذَيْنٌ قَالَ: إِنْ تُوَفِّيَ وَعَلَيْهِ ذَيْنٌ قَدْ
أَحَاطَ بِثَمَنِ الْعَبْدِ بَيْعَ الْعَبْدِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَحَاطَ [بِثَمَنِ الْعَبْدِ] اسْتَسْعَى الْعَبْدُ فِي
قَضَاءِ ذَيْنِ مَوْلَاهُ وَهُوَ حُرٌّ بِهِ إِذَا أَوْفَاهُ».

۳۴۵۴- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مَرْوَانَ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنْ أَبِي
عَلَيْهِ السَّلَامُ تَرَكَ سِتِّينَ مَمْلُوكًا وَأَوْصَى بِعِتْقِ ثَلَاثِهِمْ، فَأَقْرَعْتَ بَيْنَهُمْ فَأَخْرَجْتَ
عِشْرِينَ فَأَعْتَقْتَهُمْ».

۳۴۵۵- وَرَوَى حَرِيزٌ، عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ:
«سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَرَكَ مَمْلُوكًا بَيْنَ نَفَرٍ فَشَهِدَ أَحَدُهُمْ أَنَّ الْمَيْتَ أَعْتَقَهُ، قَالَ: إِنْ

هنگام مرگ، بنده خود را با اینکه مدیون بود آزاد کرد. امام علیه السلام فرمود: اگر
ارزش بنده دو برابر و بنا بر بعض نسخ سه برابر بدهی آن مرد بود بنده آزاد است و إلا
آزاد نشده است.

۳۴۵۳- حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده درباره مردی که
بگوید: چون من ازدنیارفتم بنده ام آزاد است، و این در حالست که به مردم بدهکار
است. فرمود: چنانچه دینش مطابق تمام قیمت بنده است عبد را بفروشد و بدهی
متوقی را بپردازد و اگر دین کمتر بود آن مقدار که زائد است بنده آزاد شده و خود
کوشش کند و تتمه بدهی مولای خویش را بپردازد و خود را آزاد کند.

۳۴۵۴- محمد بن مروان از آن حضرت علیه السلام روایت کرده که فرمود:
پدرم علیه السلام شصت بنده داشت وصیت کرد که ثلث آن را آزاد کنم و من قرعه
کشیده بیست تن از ایشان را آزاد کردم.

۳۴۵۵- محمد بن مسلم گوید از یکی از دو امام صادق یا باقر علیهما السلام
سؤال کردم: در میراث مردی یک بنده است و وارث او چند نفرند، یکی از وراث

كَانَ الشَّاهِدُ مَرَضِيًّا لَمْ يَضْمَنْ وَجَارَتْ شَهَادَتُهُ فِي نَصِيْبِهِ، وَاسْتَسْعَى الْعَبْدُ فِيمَا كَانَ لِلْوَرِثَةِ».

* (بَابُ التَّدْبِيرِ) *

۳۴۵۶- سَأَلَ إِسْحَاقُ بَنَ عَمَّارٍ أَبَا إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يُعْتِقُ مَمْلُوكَهُ عَنْ ذَبْرٍ، ثُمَّ يَحْتَاجُ إِلَى تَمَنِيهِ، قَالَ: يَبِيعُهُ، قَالَ: قُلْتُ: فَإِنْ كَانَ لَهُ عَنْ تَمَنِيهِ غَنَى؟ قَالَ: إِذَا رَضِيَ الْمَمْلُوكُ فَلَا بَأْسَ».

۳۴۵۷- وَرَوَى جَمِيلٌ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُدَبَّرِ أُبْيَاعٍ؟ قَالَ: إِنْ احتَاجَ صَاحِبُهُ إِلَى تَمَنِيهِ وَرَضِيَ الْمَمْلُوكُ فَلَا بَأْسَ».

۳۴۵۸- وَرَوَى عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

شهادت داده که متوفی بنده را آزاد کرده است حکم آن چیست؟ حضرت فرمود: اگر شاهد معتبر است ضمانی ندارد و شهادتش نسبت به نصیب خویش نافذ و بنده به آن مقدار آزاد است و در سهم دیگران اقدام کند و قیمت بقیه خود را با کار و کوشش بپردازد و آزاد شود.

* (بَابُ تَدْبِيرِ) *

تدبیر آنست که مولا به غلام زرخریدش بگوید تا من زنده ام تو بنده منی و چون از دنیا رفتم آزادی.

۳۴۵۶- اسحاق بن عمار گفت: از امام هفتم علیه السلام در مورد مردی پرسیدم که بنده خود را آزاد می سازد بشرط آنکه تا آخر عمر به او خدمت کند، سپس به قیمت او نیاز پیدا کرد؟ امام علیه السلام فرمود: او را بفروشد، اسحاق گوید: سؤال کردم چنانچه نیازی نداشت چه کند؟ فرمود: در صورتی که بنده راضی باشد مانعی ندارد.

۳۴۵۷- جمیل گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم آیا عبد مُدَبَّر را می توان فروخت؟ فرمود: اگر به قیمت آن بنده نیازمند شود و بنده راضی شود باکی نیست.

۳۴۵۸- محمد بن مسلم از امام پنجم یا امام ششم علیهما السلام روایت کرده

«فِي الرَّجُلِ يُعْتِقُ غُلَامَهُ أَوْ جَارِيَتَهُ عَنْ ذَنْبِ مِثْلِهِ، ثُمَّ يَحْتَاجُ إِلَى تَمَنِيهِ أَبِيئُهُ؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ عَلَى الَّذِي يَبِيعُهُ إِتْيَاهُ أَنْ يُعْتِقَهُ عِنْدَ مَوْتِهِ».

۳۴۵۹- وَ سُئِلَ أَبُو إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ امْرَأَةٍ ذَبَرَتْ جَارِيَةً لَهَا فَوَلَدَتْ الْجَارِيَةَ جَارِيَةً نَفِيسَةً فَلَمْ يَدْرَ أُمْدَبَّرَةٌ هِيَ مِثْلُ أُمِّهَا أَمْ لَا؟ فَقَالَ: مَتَى كَانَ الْحَمْلُ؟ كَانَ وَ هِيَ مُدَبَّرَةٌ أَوْ قَبْلَ التَّدْبِيرِ؟ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ لَا أَذْرِي أُجِنِّي فِيهِمَا جَمِيعاً، فَقَالَ: إِنْ كَانَتِ الْجَارِيَةُ حُبْلَى قَبْلَ التَّدْبِيرِ وَ لَمْ يَذْكُرْ مَا فِي بَطْنِهَا فَالْجَارِيَةُ مُدَبَّرَةٌ وَ مَا فِي بَطْنِهَا رِقٌّ، وَ إِنْ كَانَ التَّدْبِيرُ قَبْلَ الْحَمْلِ ثُمَّ حَدَّثَ الْحَمْلُ فَالْوَلَدُ مُدَبَّرٌ مَعَ أُمِّهِ لِأَنَّ الْحَمْلَ إِنَّمَا حَدَّثَ بَعْدَ التَّدْبِيرِ».

۳۴۶۰- وَ سَأَلَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْوَشَاءُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ ذَبَرَ جَارِيَةً وَ هِيَ حُبْلَى، فَقَالَ: إِنْ كَانَ عَلِيمٌ بِحَبْلِ الْجَارِيَةِ فَمَا فِي بَطْنِهَا بِمِثْرِ لَيْتِهَا،

درباره شخصی که غلام یا کنیز خود را تدبیر کرده سپس به قیمت او نیاز پیدا نموده است. می تواند او را بفروشد؟ امام علیه السلام فرمود: اینکار جایز نیست مگر آنکه با خریدار شرط کند که هنگام مرگ او را آزاد سازد.

شرح: «مشهور اینگونه روایت را حمل بر استحباب کرده اند و فروش مدبر را مطلقاً جایز می دانند».

۳۴۵۹- از امام هفتم علیه السلام سؤال کردند: زنی کنیز خود را تدبیر کرد و آن کنیزک از شوی خویش دختری زیبا و سالم زائید آن زن ندانست که آیا دختر نیز مانند مادرش مدبر است یا نه؟ امام علیه السلام پرسید: زن پس از تدبیر حامله شده یا هنگام تدبیر دارای حمل بوده است، سائل گفت: فدایت شوم نمی دانم، جواب هر دو صورت را بفرمائید، امام فرمود: اگر کنیز حامله بوده و هنگام تدبیر راجع به فرزند سخنی نگفته است در این صورت کنیز مدبر و فرزندش بنده است و چنانچه بعد از تدبیر حمل برداشته فرزند مانند مادر مدبر خواهد بود. (سائل در این خبر ظاهراً عثمان بن عیسی است).

۳۴۶۰- حسن بن علی و شَاء از امام هفتم علیه السلام سؤال کرد مردی کنیز

وَإِنْ كَانَ لَمْ يَعْلَمْ فَمَا فِي بَطْنِهَا رِقٌّ، قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُدَبِّرُ الْمَمْلُوكَ وَهُوَ حَسَنُ الْحَالِ ثُمَّ يَحْتَاجُ أَنْ يَجُوزَ لَهُ أَنْ يَبِيعَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ إِذَا اخْتَجَّ إِلَى ذَلِكَ».

۳۴۶۱- وَرَوَى عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «الْمُدَبِّرُ مِنَ الثَّلَاثِ، وَلِلرَّجُلِ أَنْ يَرْجِعَ فِي ثُلَاثِهِ إِنْ كَانَ أَوْصَى فِي صِحَّةٍ أَوْ مَرَضٍ».

۳۴۶۲- وَرَوَى أَبُو بَابٍ، عَنْ أَبِي مَرْزِيمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يُعْتِقُ جَارِيَتَهُ عَنْ دَبْرِ أَيْظَاهَا إِنْ شَاءَ، أَوْ يُنْكِحُهَا، أَوْ يَبِيعُ خِدْمَتَهَا حَيَاتَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ أَيُّ ذَلِكَ شَاءَ فَعَلَّ».

۳۴۶۳- وَرَوَى عَائِصُ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الْعَبْدِ وَالْأَمَةِ

حامله خود را تدبیر کرده (حکم فرزند چیست؟) امام علیه السلام فرمود: اگر هنگام تدبیر می دانسته که حامله است پس فرزند حکم مادر خود را خواهد داشت، و چنانچه نمی دانسته در اینصورت مادر مدبر و فرزند برده است، و نیز گوید: سؤال کردم: مردی در حال فراخی معیشت، مملوک خویش را مدبر ساخت سپس بقیمت آن نیازمند گشت آیا جایز است او را بفروشد و رفع نیاز خود کند؟ امام فرمود: آری هرگاه محتاج آن باشد.

۳۴۶۱- محمد بن مسلم از یکی از صادقین علیهما السلام روایت کرده که گوید: امام علیه السلام فرمود: بنده مدبر جزء ثلث محسوب می شود، و شخص هر وقت که باشد چه در حال صحت و چه در حال مرض موت از وصیت به ثلث می تواند عدول کند و آن را باطل سازد.

۳۴۶۲- ابو مریم گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردند که مردی کنیز خود را تدبیر نمود آیا می تواند هرگاه بخواهد با او همبستر شود و یا او را به نکاح غیرخویش درآورد و یا خدمت او را بفروشد (مثلاً او را برای خدمتکاری به دیگری اجاره دهد)؟ امام علیه السلام فرمود: آری هر یک از این امور را می تواند انجام دهد.

۳۴۶۳- ابوبصیر گوید: از آن حضرت پرسیدم آیا مولا بنده مدبرش را (غلام

يُعْتَقَانِ عَنْ ذَنْبٍ، فَقَالَ: لِمَوْلَاهُ أَنْ يُكَاتِبَهُ إِنْ شَاءَ وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَبِيعَهُ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ الْعَبْدُ أَنْ يَبِيعَهُ مُدَّةَ حَيَاتِهِ، وَ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ مَالَهُ إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ».

۳۴۶۴- وَ سَأَلَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ «عَنِ امْرَأَةٍ أَعْتَقَتْ ثَلَاثَ خَادِمِيهَا عِنْدَ مَوْتِهَا أَعْلَىٰ أَهْلِهَا أَنْ يُكَاتِبُوهَا إِنْ شَاءُوا وَإِنْ أَبَوْا؟ قَالَ: لَا وَلَكِنْ لَهَا مِنْ نَفْسِهَا ثُلَاثُهَا وَ لِلْوَارِثِ ثُلَاثُهَا، يَسْتَخْدِمُهَا بِحِسَابِ الَّذِي لَهُ مِنْهَا وَ يَكُونُ لَهَا مِنْ نَفْسِهَا بِحِسَابِ مَا أُعْتِقَ مِنْهَا».

۳۴۶۵- وَ رَوَىٰ أَبَانٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ قَالَ لِعَبْدِهِ: إِنْ حَدَّثَ بِي حَدَثٌ فَهُوَ حُرٌّ، وَ عَلَيَّ الرَّجُلِ تَحْرِيرُ رَقَبَتِي فِي كَفَّارَةِ يَمِينٍ أَوْ ظَهَارٍ أَلَّهُ أَنْ يُعْتِقَ عَبْدَهُ الَّذِي جَعَلَ لَهُ الْعِثْقَ إِنْ حَدَّثَ بِهِ حَدَثٌ فِي كَفَّارَةِ تِلْكَ

یا کنین می تواند برای تعجیل در آزادی، مکاتب سازد؟ امام علیه السلام فرمود: برای مولا این حق در صورتیکه بنده مایل باشد، وجود دارد، اما نمی تواند او را بفروشد مگر اینکه بنده حاضر شود تا مالک حیات دارد او برده باشد و بعد از مرگ مولایش آزاد شود، و برای مولا جایز است که در صورتیکه بنده مدبر مالی داشته باشد آن را تصرف کند.

۳۴۶۴- عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام پرسید: زنی کنیزی دارد و هنگام مرگ به وصیت، ثلث او را می بخشد، آیا بر ورثه لازم است که با او قراردادی امضاء کنند که قیمت دوثلث باقیمانده را به اقساط به آنها بپردازد و خود را آزاد کند، چه راضی باشند و چه راضی نباشند؟ امام علیه السلام فرمود: نه، اما آن کنیز ثلثش آزاد است و مربوط به خودش می باشد و $\frac{1}{3}$ دیگر آزاد نیست و از آن ورثه است و وارث به اندازه سهمش وی را استخدام می کند، و کنیز نیز به مقدار سهمش آزادی خواهد داشت.

۳۴۶۵- عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: از آن حضرت پرسیدم مردی درباره بنده اش گفته است: چون مرگ من در رسید او آزاد است و آن شخص کفاره قسم یا ظهار به گردن دارد و باید رقبه ای آزاد کند آیا می تواند این را به آن حساب گذاشته،

الیمین؟ قال: لا یَجُوزُ الَّذِی یُجَعَلُ لَهُ فی ذَٰلِكَ.»

۳۴۶۶- وَ رَوَى وَهَبُ بْنُ حَفْصٍ، عَنْ أَبِي بصیرٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ دَبَّرَ غَلَامَهُ وَعَلَيْهِ ذَيْنِ فِرَارٍ مِنَ الدِّينِ، قَالَ: لَا تَدْبِيرَ لَهُ، وَإِنْ كَانَ دَبَّرَهُ فِي صِحَّةٍ مِنْهُ وَسَلَامَةٍ فَلَا سَبِيلَ لِلدُّيَانِ عَلَيْهِ.»

۳۴۶۷- وَ رَوَى ابْنُ مَجْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَةَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ دَبَّرَ مَمْلُوكًا لَهُ تَاجِرًا مُوسِرًا فَاشْتَرَى الْمُدَبِّرُ جَارِيَتَهُ بِأَمْرِ مَوْلَاهُ، فَوَلَدَتْ مِنْهُ أَوْلَادًا، ثُمَّ إِنَّ الْمُدَبِّرَ مَاتَ قَبْلَ سَيِّدِهِ، فَقَالَ: أَرَى أَنْ جَمِيعَ مَا تَرَكَ الْمُدَبِّرُ مِنْ مَتَاعٍ أَوْ ضِيَاعٍ فَهُوَ لِلَّذِي دَبَّرَهُ، وَ أَرَى أَنْ أُمَّ وَوَلَدِهِ رِيقٌ لِلَّذِي دَبَّرَهُ، وَ أَرَى أَنْ وَلَدَهَا مُدَبِّرِينَ كَهَيْئَةِ أَبِيهِمْ فَإِذَا مَاتَ الَّذِي دَبَّرَ أَبَاهُمْ فَهُمْ أَخْرَانُ.»

کفاره بین قرار دهد؟ امام علیه السلام فرمود: نه جایز نیست که بنده ای را که به او وصیت کرده همورا کفاره قرار دهد.

۳۴۶۶- و هب بن حفص از ابوبصیر نقل کرده که گفت از امام صادق علیه السلام پرسیدم شخص مدیونی، غلام خود را تدبیر کرد تا از پرداخت دین رها شود آیا این تدبیر صحیح است؟ امام علیه السلام فرمود: (اگر در مرض موت است) این تدبیر نیست (زیرا تدبیر مانند وصیت است و نباید از ثلث تجاوز کند و پس از پرداخت دیون نافذ است) و اگر در حال سلامت مزاج و صحت این کار را کرده تدبیرش نافذ است و طلبکاران را راهی بر او نیست (زیرا دین بر ذمه اوست نه در مال او).

۳۴۶۷- برید بن معاویه گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم مردی بنده خود را که دارای سرمایه و تجارت بود تدبیر کرد و آن بنده با اجازه مولایش از مال شخصی خود کنیزی خرید و از آن دارای چند اولاد شد و پیش از مرگ مولای- خویش از دنیا رفت تکلیف اموال و اولاد وی چیست؟ امام علیه السلام فرمود: همه ماترک از متاع و زمین (منقول و غیرمنقول) از آن مولی و مالک است و امّ ولد هم متعلق به مولاست و اما اولاد همه مانند پدر خود مدبرند و چون مالک از دنیا برفت

۳۴۶۸- وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْمُعْتَقُ عَنْ ذَبْرٍ هُوَ مِنَ الثَّلَاثِ، وَمَا جَنَىٰ هُوَ وَالْمَكَاتِبُ وَأُمُّ الْوَالِدِ فَالْمَوْلَىٰ ضَامِنٌ لِجَنَائِيَّتِهِمْ».

* (بَابُ الْمَكَاتِبَةِ) *

۳۴۶۹- رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا» قَالَ: إِنْ عَلِمْتُمْ لَهُمْ مَالًا، قَالَ قُلْتُ: «وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ»؟ قَالَ: تَضَعُ عَنْهُ مِنْ نُجُومِهِ الَّتِي لَمْ تَكُنْ تُرِيدُ أَنْ تَقْتَصَهُ مِنْهَا شَيْئًا وَلَا تَرِيدَهُ فَوْقَ مَا فِي نَفْسِكَ،

همگی آزاداند.

۳۴۶۸- و امیرالمؤمنین علیه السلام فرموده بنده ای که بتدبیر آزاد گشته است از ثلث مال محسوب می شود و دین جنایات و خسارات او و بنده مکاتب و ام ولد همه به عهده مالک و مولای ایشان است. (ام ولد کنیزیست که از مولایش دارای اولاد شده باشد).

* (بَابُ مَكَاتِبِهِ) *

مکاتب - بصیغه اسم مفعول - آن برده ایست که با مولای خود قرار امضاء کرده که بتدریج به اقساط سالیانه یا ماهیانه مبلغی معین بپردازد و رفته رفته آزاد گردد. و این عمل را اصطلاحاً مکاتبه گویند و آن بردو قسم است: مطلق و مشروط. و مشروط آنست که مولا با بنده شرط کند که اگر نتوانست اقساط را بپردازد همه آنچه پرداخته است از آن مولا باشد و بنده برقیّت باقی بماند.

۳۴۶۹- علاء بن الفضیل از امام صادق علیه السلام روایت کرده در معنی آیه کریمه که خدا فرماید: «فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا» فرمود: اگر در آنها مالی می یابید (اگر قدرت بدست آوردن مال در ایشان سراغ دارید)، پرسیدم معنی «وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ» چیست؟ فرمود: یعنی از مبلغی که با او قرارداد کرده ای که در چند ماه یا چند سال بدهد و مایل هم نیستی که کمتر دهد چند قسط باو ببخشی آن مقدار که بیش از قدرت تو نباشد، پرسیدم: چه مقدار به او ببخشم؟

قُلْتُ: كَمْ؟ قَالَ: وَضَعَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِمَمْلُوكٍ لَهُ أَلْفًا مِنْ سِتَّةِ أَلْفٍ». ۳۴۷۰- وَرَوَى عَمْرُو بْنُ شَمْرٍ، عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُكَاتَبِ يُشْتَرَطُ عَلَيْهِ إِنْ عَجَزَ فَهُوَ رَدُّ فِي الرَّقِّ، فَعَجَزَ قَبْلَ أَنْ يُؤَدِّيَ شَيْئًا، قَالَ: لَا يُرَدُّ فِي الرَّقِّ حَتَّى يَمْضِيَ لَهُ ثَلَاثُ سِنِينَ، وَ يُعْتَقُ مِنْهُ مِقْدَارُ مَا أَدَى صَدْرًا فَإِذَا أَدَى صَدْرًا قَلَّيَسَ لَهُمْ أَنْ يَرُدُّوهُ فِي الرَّقِّ».

۳۴۷۱- وَ سُئِلَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ مُكَاتَبٍ عَجَزَ عَنْ مُكَاتَبَتَيْهِ وَقَدْ أَدَى بَعْضَهَا قَالَ: يُؤَدَّى عَنْهُ مِنْ مَالِ الصَّدَقَةِ إِنْ أَلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ: «وَفِي الرَّقَابِ».

۳۴۷۲- وَ سَأَلَ عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ أَخَاهُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «عَنْ

فرمود: پدرم ابو جعفر علیه السلام بنده ای را به شش هزار درم مکاتبه فرمود و یک هزار درم را به او بخشید و از وی نستاند.

۳۴۷۰- جابر بن یزید گفت: از امام باقر علیه السلام پرسیدم با برده مکاتبی شرط شده چنانچه از پرداخت اقساط عاجز ماند برقیته بازگردد، و قبل از اینکه چیزی پرداخت نماید عاقر گشت حکم چیست؟ امام علیه السلام فرمود به مجرد نپرداختن برقیته بازنگردد تا سه قسط، و همینکه مقداری پرداخت به همان مقدار آزاد گشته است، پس اگر او مقداری از اقساط را بپردازد نمی توانند و حق ندارند او را برقیته بازگردانند.

شرح: «ممکن است بگوئیم امام ابتدا حکم مکاتب مشروط را بیان کرده، بعد حکم مکاتب غیر مشروط را».

۳۴۷۱- و از امام صادق علیه السلام سؤال کردند که اگر مکاتب از پرداخت وجه عاجز ماند در صورتیکه چند قسط پرداخته است حکم چیست؟ فرمود: آنچه نتوانسته است بپردازد (بعد از اینکه مقداری را پرداخته است) باید از بیت المال داده شود، زیرا خداوند عزیز فرموده است «وَفِي الرَّقَابِ» - (توبه: ۶۰). «یکی از اصناف هشتگانه مستحقین زکات اینها می باشند».

۳۴۷۲- علی بن جعفر از برادرش امام هفتم علیه السلام پرسید مردی که

رَجُلٍ كَاتَبَ مَمْلُوكَهُ فَقَالَ بَعْدَ مَا كَاتَبَهُ: هَبْ لِي بَعْضَ مَكَاتِبِي وَاعْجَلْ لَكَ مَكَاتِبِي أَيْجَلُ ذَلِكَ؟ قَالَ: إِنْ كَانَ هِبَةً فَلَا بَأْسَ، وَإِذَا قَالَ: تَحَطُّهُ عَنِّي وَاعْجَلْ لَكَ فَلَا يَصْلُحُ».

۳۴۷۳- وَرَوَى عَمَارُ بْنُ مُوسَى السَّابَاطِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي مَكَاتِبِ بَيْنَ شَرِيكَيْنِ فَيُعْتِقُ أَحَدَهُمَا نَصِيْبَهُ كَيْفَ يَصْنَعُ الْخَادِمُ؟ قَالَ: يَخْدُمُ الثَّانِيَّ يَوْمًا وَيَخْدُمُ نَفْسَهُ يَوْمًا، قُلْتُ: فَإِنْ مَاتَ وَتَرَكَ مَالًا؟ قَالَ: الْمَالُ بَيْنَهُمَا نِصْفَانِ بَيْنَ الَّذِي أَعْتَقَ وَبَيْنَ الَّذِي أَمْسَكَ».

۳۴۷۴- وَرَوَى ابْنُ مَجْبُوبٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ أَرَادَ أَنْ يُعْتِقَ مَمْلُوكًا لَهُ وَوَقَدْ كَانَ مَوْلَاهُ يَأْخُذُ مِثْلَهُ ضَرِيْبَةً فَرَضَهَا عَلَيْهِ فِي كُلِّ سَنَةٍ وَرَضِيَ بِذَلِكَ مِثْلَهُ الْمَوْلَى فَأَصَابَ الْمَمْلُوكُ فِي تِجَارَتِهِ

مبلغی با مملوک خویش عقد مکاتبه بسته آیا آن بنده حق دارد بمولا بگوید چیزی از مبلغ مذکور در عقد کم کن و همه را یکجا بستان، آیا این جایز است؟ امام علیه السلام فرمود: اگر بصورت هبه به او ببخشد مانعی ندارد، و چنانچه بابت تعجیل و زود وصول کردن مبلغ معلوم باشد، درست نیست.

شرح: «حکم اخیر را مشهور حمل بر کراهت کرده اند».

۳۴۷۳- عمار بن موسی گوید: امام صادق علیه السلام درباره مکاتبی که دو مالک داشته و یکی از آنها نصیب خویش را بخشیده است، فرمود: یکروز خدمت آنکه سهمش را نبخشوده انجام دهد و روز دیگر بخود بپردازد، گوید: پرسیدم اگر مکاتب وفات کرد و اندوخته ای داشت از آن کیست؟ فرمود: میان هر دو تن شریک نصف به نصف تقسیم می شود.

۳۴۷۴- عمر بن یزید گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم مردی غلامی داشت و در نظر گرفت وی را به نحوی آزاد نماید، و او با مولایش قراری امضاء نمود که آزادانه بکاری مشغول شود و سالی فلان مبلغ به مولایش بپردازد، مولایش هم پذیرفته بود، بنده بکار پرداخت و سودی بیشتر از آنچه باید بپردازد بدست آورد. امام

مَالاً سِوَى مَا كَانَ يُعْطِي مَوْلَاهُ مِنَ الصَّرِيَّةِ، فَقَالَ: إِذَا أَدَى إِلَى سَيِّدِهِ مَا كَانَ
 فَرَضَ عَلَيْهِ فَمَا اكْتَسَبَ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ فَهُوَ لِلْمَمْلُوكِ، قَالَ: ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَلَيْسَ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْعِبَادِ فَرَائِضَ فَإِذَا أَدَوْهَا إِلَيْهِ لَمْ
 يَسْأَلْهُمْ عَمَّا سِوَاهَا، قُلْتُ لَهُ: فَلِلْمَمْلُوكِ أَنْ يَتَصَدَّقَ مِمَّا اكْتَسَبَ وَيُعْتَقُ بَعْدَ
 الْفَرِيضَةِ الَّتِي يُؤَدِّيهَا إِلَى سَيِّدِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ وَاجْرُ ذَلِكَ لَهُ. قُلْتُ: فَإِنْ أَعْتَقَ مَمْلُوكًا
 مِمَّا كَانَ اكْتَسَبَ سِوَى الْفَرِيضَةِ لِمَنْ يَكُونُ وِلَاءُ الْمُعْتَقِ؟ فَقَالَ: يَذْهَبُ فَيَتَوَلَّى
 إِلَى مَنْ أَحَبَّ، فَإِذَا ضَمِنَ جَرِيرَتَهُ وَعَقْلَهُ كَانَ مَوْلَاهُ وَوَرِثَتُهُ، قُلْتُ لَهُ: أَلَيْسَ قَالَ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْوِلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ؟ فَقَالَ: هَذَا سَائِبَةٌ لَا يَكُونُ وِلَاؤُهُ
 لِعَبْدٍ مِثْلِهِ، قُلْتُ: فَإِنْ ضَمِنَ الْعَبْدُ الَّذِي أَعْتَقَهُ جَرِيرَتَهُ وَحَدَّثَهُ يَلْزُمُهُ ذَلِكَ وَيَكُونُ
 مَوْلَاهُ وَوَرِثَتُهُ؟ فَقَالَ: لَا يَجُوزُ ذَلِكَ، لَا يَرِثُ عَبْدٌ حُرًّا».

فرمود: هرگاه مبلغی را که باید بمولای خویش بدهد ادا کرد پس هر مقدار بدست آورده از آن خود اوست و مالک می شود، آنگاه فرمود مگر نه اینست که خداوند فرائضی بر بندگان خویش واجب فرموده که چون انجام دهند مسئولیت را از آنان برمی دارد، عمرین یزید گوید: سؤال کردم آیا بنده می تواند از مازاد درآمد تصدق دهد یا برده ای خریده آزاد نماید؟ فرمود: آری و ثوابش برای خود اوست، پرسیدم اگر از اضافه درآمد بنده ای خرید و آزاد ساخت و لای آن برده با کیست؟ امام فرمود: خود برود و ولایتی برای خویش برگزیند و چنانچه کسی و لای او را پذیرفت ضامن جنایت و بدهی او خواهد بود و نیز وارث او می باشد، گفتم مگر رسول خدا صلی الله علیه و آله نفرموده: «الْوِلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ» ولایت (بنده) با آنکس است که او را آزاد ساخته، یا مولای عبد هو است که او را آزاد کرده است؟ امام فرمود: نمی شود که ولایتش با بنده ای مثل خودش باشد، عرض کردم: اگر آن بنده آزاد کننده اش و لایش را پذیرفت آیا مولا و وارث او خواهد شد؟ امام علیه السلام فرمود: این نیز نمی شود زیرا عبد از آزاد ارث نمی برد.

شرح: «ولای به معنی پیوستگی و وابستگی و نزدیکی است و به عبارت دیگر

۳۴۷۵- وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَالَ: غُلَامِي حُرٌّ وَعَلَيْهِ عُمَالَةٌ كَذَا وَكَذَا سَنَةً، قَالَ: هُوَ حُرٌّ وَعَلَيْهِ الْعُمَالَةُ، قُلْتُ: إِنَّ ابْنَ أَبِي لَيْلَى يُزْعَمُ أَنَّهُ حُرٌّ وَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ، قَالَ: كَذِبٌ إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَعْتَقَ أَبَا نَيْزِرٍ وَعِيَاضًا وَرِيَاحًا وَعَلَيْهِمْ عُمَالَةٌ كَذَا وَكَذَا سَنَةً وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ وَكِسْوَتُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ فِي تِلْكَ السَّنَةِ».

۳۴۷۶- وَ رَوَى الْقَاسِمُ بْنُ بُرَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي مَكَاتِبِ شُرْطٍ عَلَيْهِ إِنَّ عَجَزَ أَنْ يُرَدَّ فِي الرَّقِّ، قَالَ: الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ».

۳۴۷۷- وَ سَمِعْتُ الصَّادِقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الْمَكَاتِبِ، فَقَالَ: يَجُوزُ عَلَيْهِ مَا شَرَطْتَ عَلَيْهِ».

عهده دار زیان دیگری و میراث خوار او گشتن است».

۳۴۷۵- ابوالعباس الفضل گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم مردی غلامی دارد و زمانی معین کرده و گفته است: غلام من با این شرط آزاد است که در این چند سال معین خدمت مرا انجام دهد، امام علیه السلام فرمود: غلام آزاد شده و خدمت ساهای معین برعهده اوست که باید بشرط وفا نماید، عرض کردم ابن ابی لیلی (یکتن از فقهای معروف اهل سنت) می پندارد که غلام آزاد شده و خدمتی برعهده او نیست، امام فرمود: ناصواب گفته زیرا امیر مؤمنان علیه السلام غلامان خویش ابونیزر، وعیاض، وریاح را آزاد کرد بشرط اینکه چند سال معلوم خدمت کنند و مخارج خوراک و پوشاکشان بطور متوسط برعهده آن حضرت باشد.

۳۴۷۶- محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که آن حضرت در مورد مکاتبی که با او شرط شده اگر از ادای مبلغ مکاتبه عاجز ماند به رقیبت بازگردد، فرمود: مسلمانان متعهد قراردادی که بسته اند می باشند.

۳۴۷۷- از حضرت صادق علیه السلام راجع به مکاتب پرسیدند فرمود: شروطی که با او بسته اند لازم الوفا است.

۳۴۷۸- وَ «قَضَىٰ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مُكَاتَبَةِ تَوْفِيَّتِ وَ قَدْ قَضَتْ عَامَّةً مَا عَلَيْهَا وَ قَدْ وَكَلَتْ وَكَلَدًا فِي مُكَاتَبَتَيْهَا، فَقَضَىٰ فِي وَكَلَدِهَا أَنْ يُعْتَقَ مِنْهُ مِثْلُ الَّذِي عَتَقَ مِنْهَا وَ يُرَقَّ مِنْهُ مِثْلُ مَا رَقَّ مِنْهَا».

۳۴۷۹- وَ رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الْمُكَاتَبِ يَشْتَرِطُ عَلَيْهِ مَوْلَاهُ أَنْ لَا يَتَرَوَّجَ إِلَّا بِإِذْنِ مِنْهُ حَتَّىٰ يُؤَدِّيَ مُكَاتَبَتَهُ، قَالَ: يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ لَا يَتَرَوَّجَ إِلَّا بِإِذْنِ مِنْهُ، إِنَّ لَهُمْ شَرْطَهُمْ».

۳۴۸۰- وَ رَوَى جَمِيلُ بْنُ دُرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي مُكَاتَبِ يَمُوتُ وَ قَدْ أَدَّى بَعْضَ مُكَاتَبَتَيْهِ وَ لَهُ ابْنٌ مِنْ جَارِيَتِهِ وَ تَرَكَ مَالًا، قَالَ: يُؤَدِّي ابْنُهُ بَقِيَّةَ مُكَاتَبَتَيْهِ وَ يُعْتَقُ وَ يَرِثُ مَا بَقِيَ».

۳۴۸۱- وَ سَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنِ الْعَبْدِ يُكَاتِبُهُ مَوْلَاهُ وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنْ لَيْسَ لَهُ

۳۴۷۸- امیرالمؤمنین علیه السلام درباره فرزند کنیز مکاتبی که در ایام مکاتبه مادرش بدنیا آمده و مادر بیشتر وجه المکاتبه را پرداخته و از دنیا رفته بود حکم فرمود که فرزند نیز مانند مادر است هر مقدار که مادر آزاد شده او نیز آزاد و هر مقدار که مادر به رقیقت مانده فرزند نیز باقی است.

۳۴۷۹- حلبی گوید امام صادق علیه السلام درباره غلامی مکاتب که مولایش با او شرط کرده بود تا زمانیکه تمام اقساط را نپرداخته حق ندارد همسر اختیار کند فرمود: درست نیست ازدواج کند مگر با اجازه مولایش، زیرا شرطشان لازم الوفا است.

۳۴۸۰- جمیل بن دراج گوید: امام صادق علیه السلام درباره بنده مکاتبی که چند قسط پرداخت کرده و درحالیکه پسری را از کنیزش با مقداری مال بجای گذاشت از دنیا رفت، فرمود: پسر کار می‌کند و بقیه اقساط را می‌پردازد و آزاد می‌شود و مال را به ارث می‌برد.

شرح: «این حکم مکاتب مطلق است زیرا مشروط، بموت کتابتش باطل گردد».

۳۴۸۱- سماعه از آن حضرت علیه السلام پرسید بنده‌ای را که مولایش

قَلِيلٌ وَلَا كَثِيرٌ، قَالَ: فَلْيُكَاتِبْهُ وَإِنْ كَانَ يَسْأَلُ النَّاسَ، وَلَا يَمْتَنِعُهُ الْمُكَاتِبَةُ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ لَيْسَ لَهُ مَاكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَرْزُقُ الْعِبَادَ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالْمُحْسِنُ مُعَانٌ».

۳۴۸۲- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ مَلَكَ مَمْلُوكًا لَهُ فَسَأَلَ صَاحِبَهُ الْمُكَاتِبَةَ أَلَهُ أَنْ لَا يُكَاتِبَهُ إِلَّا عَلَى الْغِلَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ».

۳۴۸۳- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الْمُكَاتِبِ يُكَاتِبُ وَيَشْتَرِطُ عَلَيْهِ مَوَالِيَهُ أَنَّهُ إِنْ عَجَزَ فَهُوَ مَمْلُوكٌ وَ لَهُمْ مَا أَخَذُوا مِنْهُ، قَالَ: يَا أَخْذُهُ مَوَالِيَهُ بِشَرْطِهِمْ».

۳۴۸۴- وَ رَوَى مُعَاوِيَةُ بْنُ وَهَبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ «فِي مَمْلُوكٍ كَاتَبَ عَلَى نَفْسِهِ وَ مَالِهِ وَ لَهُ أُمَّةٌ وَ قَدْ شَرِطَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَتَرَوَّجَ فَأَعْتَقَ الْأُمَّةَ

می داند نه کم و نه بیش، مالی ندارد می تواند او را مکاتب نماید؟ فرمود: آری، هر چند به گدائی اقساط را بپردازد، و نباید نداری بنده مولا را از مکاتب ساختن وی بازدارد زیرا خداوند عزیز روزی پاره ای از بندگان خویش را به واسطه بندگان دیگرش می رساند و نیز شخص خیر و نیکوکار، کمک خواهد شد.

۳۴۸۲- و امام صادق علیه السلام درباره مردی که بنده ای دارد و از او تقاضای مکاتبه کرده آیا مولا می تواند نپذیرد مگر با بهائی سنگین؟ فرمود: آری می تواند.

شرح: «این خبر دلیل است که وجه المکاتبه ممکن است از ارزش بنده بیشتر باشد».

۳۴۸۳- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام درباره مکاتبی که با او شرط کرده اند اگر از پرداخت اقساط عاجز شد برقیّت بازگردد و آنچه پرداخته از آن صاحبانش باشد، فرمود: اربابانش هر چه با او شرط کرده اند می توانند عمل کنند.

۳۴۸۴- معاویة بن وهب گوید امام صادق علیه السلام درباره مملوک مالدارى که خود و مالش را با مولایش قرار مکاتبه بسته بود و کنیزی داشت که شرط

وَتَرَوُجُهَا قَالَ: لَا يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يُحَدِّثَ فِي مَالِهِ إِلَّا الْأَكْلَةَ مِنَ الطَّعَامِ وَنِكَاحَهُ فَاسِيدَ مَرْدُودٌ، قِيلَ: فَإِنَّ سَيِّدَهُ عَلِمَ بِنِكَاحِهِ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئاً؟ قَالَ: إِذَا صَمَتَ حِينَ يَعْلَمُ ذَلِكَ فَقَدْ أَقْرَأَ، قِيلَ: فَإِنْ كَانَ الْمُكَاتَبُ أُعْتِقَ أَفْتَرَى أَنْ يُجَدِّدَ نِكَاحَهُ، أَوْ يَمْضِيَ عَلَى النِّكَاحِ الْأَوَّلِ؟ قَالَ: يَمْضِيَ عَلَى نِكَاحِهِ».

۳۴۸۵- وَرَوَى عَلِيُّ بْنُ بُرِّ النُّعْمَانُ، عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الْمُكَاتَبِ يُؤَدِّي نِصْفَ مُكَاتَبَتَيْهِ وَيَبْقَى عَلَيْهِ التَّصْفُّ، ثُمَّ يَدْعُو مَوَالِيَهُ إِلَى بَقِيَّةِ مُكَاتَبَتَيْهِ فَيَقُولُ لَهُمْ: خُذُوا مَا بَقِيَ ضَرْبَةً وَاحِدَةً، قَالَ: يَا خُذُونَ مَا بَقِيَ ثُمَّ يُعْتَقُ، وَقَالَ: فِي الْمُكَاتَبِ يُؤَدِّي بَعْضَ مُكَاتَبَتَيْهِ، ثُمَّ يَمُوتُ وَيَثْرِكُ ابْنًا وَيَثْرِكُ مَالًا أَكْثَرَ مِمَّا عَلَيْهِ مِنْ مُكَاتَبَتَيْهِ، قَالَ: يُوفِي مَوَالِيَهُ مَا بَقِيَ مِنْ مُكَاتَبَتَيْهِ، وَمَا بَقِيَ فَلَوْلَدِهِ».

کرده بودند ازدواج ننماید تا مدت تمام شود، و وی کنیزش را آزاد کرده و بدون اجازه مولایش با او ازدواج کرد، فرمود: درست نبوده و حق نداشته در مالش تصرف کند جز به اندازه خوراکش و این نکاح فاسد است پرسیدند اگر مولایش از نکاح خبر داشته ولی ساکت مانده و چیزی نگفته باشد چه؟ فرمود: اگر هنگامیکه فهمیده، اعتراض نکرده پس لابد امضاء نموده است، پرسیدند اگر مکاتب آزاد شد آیا صیغه نکاح را لازم است تجدید کنند یا بر همان قرار سابق بماند. فرمود: بر همان نکاح اول باقی باشد.

شرح: «جز ابن جنید بقیة فقهای امامیه گویند این نکاح فضولی است و نیاز به امضاء مولا دارد و ابن جنید سکوت را امضاء داند».

۳۴۸۵- ابوالصباح گوید: امام صادق علیه السلام درباره مکاتبی که نیمی از اقساط را پرداخته است و نیم دیگر برعهده او می باشد و به اربابش پیشنهاد می کند که نیم باقی مانده را یکجا می پردازم، فرمود: نیم دیگر را می ستانند و او آزاد می شود، و درباره دیگری که پس از پرداخت نیم اقساط از دنیا رفته و فرزند پسر و مالی بیش از آن مقدار که برعهده داشت بجای گذاشته است، فرمود: اربابش از مال موجود بقیه را بردارد و آنچه باقی ماند به میراث به فرزندش می رسد.

شرح: «مضمون این خبر موافق خبر شماره ۳۴۸۰ مروی از جمیل است و در

۳۴۸۶- وَ رَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي مَكَاتِبِ يَمُوتُ وَقَدْ أَدَّى بَعْضَ مَكَاتِبَتَيْهِ وَ لَهُ ابْنٌ مِنْ جَارِيَتَيْهِ، قَالَ: إِنْ كَانَ اشْتَرَطَ عَلَيْهِ أَنْ عَجَزَ فَهُوَ مَمْلُوكٌ رَجَعَ ابْنُهُ مَمْلُوكًا وَ الْجَارِيَةُ، وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ اشْتَرَطَ عَلَيْهِ أَدَى ابْنِهِ مَا بَقِيَ مِنْ مَكَاتِبَتَيْهِ وَ وَرِثَ مَا بَقِيَ».

۳۴۸۷- وَ رَوَى جَمِيلُ بْنُ دُرَّاجٍ، عَنْ مِهْزَمٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْمَكَاتِبِ يَمُوتُ وَ لَهُ وَ لَدَّ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ اشْتَرَطَ عَلَيْهِ فَوَلَدُهُ مَمَالِيكَ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ اشْتَرَطَ عَلَيْهِ سَعَى وَ لَدَّهُ فِي مَكَاتِبَتَيْهِمْ وَ عَتَقُوا إِذَا أَدَّوْا».

۳۴۸۸- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنْ اشْتَرَطَ الْمَمْلُوكُ الْمَكَاتِبَ عَلَى مَوْلَاهُ أَنَّهُ لَا وِلَاءَ لِأَحَدٍ عَلَيْهِ أَوْ اشْتَرَطَ السَّيِّدُ وِلَاءَ الْمَكَاتِبِ فَأَقَرَّ الْمَكَاتِبَ الَّذِي كُوتِبَ فَلَهُ وِلَاؤُهُ، قَالَ: وَ قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ فِي مَكَاتِبِ اشْتَرَطَ عَلَيْهِ وِلَاؤُهُ إِذَا أُعْتِقَ فَتَكْحَ وَ لَيْدَةً لِرَجُلٍ آخَرَ

آنجا توضیح مختصری داده شد».

۳۴۸۶- عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام درباره بنده مکاتبی که مقداری از اقساط را پرداخته و وفات یافته درحالیکه فرزند پسری از کنیز خود داشت فرمود: چنانچه با وی شرط شده باشد که اگر از پرداخت عاجز شود به حال بردگی باقی بماند پسر و کنیز هر دو به رقیبت بازگردند، و چنانچه شرطی چنین با او نشده باشد پسرش باقی اقساط را می پردازد و بقیه را ارث می برد.

۳۴۸۷- مهزم اسدی گوید: از امام ششم علیه السلام پرسیدم مکاتبی فوت کرده، فرزندی دارد، فرمود: اگر مکاتب مشروط بوده فرزندانش همه مملوک و برده اند و اگر مشروط نبوده فرزندانش کار کنند و بقیه اقساط را بپردازند و همگی آزاد شوند، (البته پس از پرداخت کلیه اقساط).

۳۴۸۸- محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام نقل کرده که فرمود: چنانچه بنده مکاتب با مولایش شرط کند که پس از پرداخت، ولایش با کسی نباشد یا مولایش شرط کند که ولایش با او باشد (با مولا)، و مکاتب هم بدان اقرار کرد پس

فَوَلَدْتُ لَهُ وَوَلَدًا فَحَرَّرَ وَوَلَدَهُ ثُمَّ تُوَفِّيَ الْمُكَاتَبُ قَوْرِيَّةً وَوَلَدَهُ فَاخْتَلَفُوا فِي وَوَلَدِهِ مَنْ يَرِيئُهُ
فَأَلْحَقَ وَوَلَدَهُ بِمَوَالِي أَبِيهِ».

۳۴۸۹- وَقَضَىٰ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي مُكَاتَبَةٍ تُوَفِّيَتْ وَوَقَدْ قَضَتْ عَامَّةً
الَّذِي عَلَيْهَا فَوَلَدْتُ وَوَلَدًا فِي مُكَاتَبَتَيْهَا فَقَضَىٰ فِي وَوَلَدِهَا أَنَّهُ يُعْتَقُ مِنْهُ مِثْلُ الَّذِي عَتَقَ
مِنْهَا، وَيُرَقُّ مِنْهُ مِثْلُ الَّذِي رُقِيَ مِنْهَا».

۳۴۹۰- وَرَوَىٰ عُمَرُ صَاحِبُ الْكِرَابِيسِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي
رَجُلٍ كَاتَبَ مَمْلُوكَهُ وَاشْتَرَطَ عَلَيْهِ أَنْ مِيرَاثَهُ لَهُ، فَرَفَعَ ذَلِكَ إِلَىٰ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
فَأَبْطَلَ شَرْطَهُ، وَقَالَ: شَرَطَ اللَّهُ قَبْلَ شَرْطِكَ».

بناچار ولایتش با او خواهد بود، و نیز آن حضرت فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام در مورد بنده مکاتبی که با او شرط شده اگر آزاد شود ولایتش با مولایش باشد، و پس از آن، این عبد مکاتب کنیز شخص دیگری را به همسری خویش درآورد و از آن دو فرزندی بوجود آمد و آن فرزند (به سببی) آزاد شد، سپس مکاتب از دنیا رفت و میراث وی را فرزند آزاد شده تصرف کرد و اختلاف شد که این فرزند، میراث خویش کیست؟ حکم فرمود بالحق فرزند به ارباب پدرش. (یعنی ولایت فرزند آزاد شده را با صاحبان - پدرش دانست).

۳۴۸۹- و نیز امیرالمؤمنین علیه السلام درباره بنده مکاتبی که فوت کرده و بیشتر اقساط را پرداخته و دارای فرزند شده است حکم فرمود که همان مقدار که از پدر آزاد گشته از فرزند نیز آزاد گشته است، و بهر مقدار که از پدر به رقیبت باقی مانده بهمان اندازه از پسر باقی است.

۳۴۹۰- عمرو کرابسی گوید: امام صادق علیه السلام درباره بنده مکاتبی که مولایش با او شرط کرده بود در صورتیکه فوت کند مالش از آن مولایش باشد فرمود: این قضیه را به داوری نزد امیرالمؤمنین علیه السلام بردند حضرت شرط را باطل دانست و فرمود: شرط خداوند پیش از شرط تو بوده است.

شرح: «میراث شخص از آن وارث نزدیکتر است و یا از آن ضامن جریره، یا

۳۴۹۱- وَ رَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا» قَالَ: الْخَيْرُ أَنْ يَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَ يَكُونَ بِيَدِهِ عَمَلٌ يَكْتَسِبُ بِهِ، أَوْ يَكُونَ لَهُ حِرْفَةٌ».

۳۴۹۲- وَ رُوِيَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَسْتَشْعِي الْمُكَاتِبَ لِأَنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَشْتَرِطُونَ إِنْ عَجَزَ فَهَوَ رِقًّا، وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَهُمْ شُرُوطُهُمْ، وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَنْتَظِرُ بِالْمُكَاتِبِ ثَلَاثَةَ أَجْمِ فَإِنْ هُوَ عَجَزَ رُدَّ رَقِيقًا».

۳۴۹۳- قَالَ: «وَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَآتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ

از آن امام عصر، و ممکن است حکم درباره کسی بوده که میراث خوار نسبی یا سببی داشته است».

۳۴۹۱- محمد بن مسلم گوید: امام ششم علیه السلام در معنای آیه شریفه «فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا» فرمود: اینکه فرموده بردگان خویش را اگر خیری در آنها سراغ دارید مکاتب کنید، مراد از خیر ایمان به یکتائی خداوند متعال و رسالت پیامبر عزیز است و دیگر اینکه قدرت بر کاری داشته باشند که چیزی کسب کنند یا صنعتی آموخته باشند.

۳۴۹۲- قاسم بن سلیمان از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام غلام مکاتبی را که از اداء اقساط عاجز می ماند به کار و کوشش وادار می کرد تا هرطور که میسر است وجه را بپردازد زیرا در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و آن حضرت با مکاتب شرط نمی کردند که اگر عاجز از پرداخت شد به رقیّت بازگردد، و امام صادق علیه السلام فرمود: هر شرطی که کرده اند باید بدان پای بند باشند، و نیز فرمود: تا سه قسط به مکاتب عاجز مهلت دهند و بار چهارم اگر نتوانست بپردازد آنوقت است که برقیّت و بندگی باز خواهد گشت.

۳۴۹۳- قاسم بن سلیمان گوید: از آن حضرت (امام صادق) علیه السلام از

الَّذِي آتَاكُمْ» قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: لَا يُكَايِبُهُ عَلَى الَّذِي أَرَادَ أَنْ يُكَايِبَهُ ثُمَّ يَرِيدُ عَلَيْهِ، ثُمَّ يَضَعُ عَنْهُ وَ لِكَتُّهُ يَضَعُ عَنْهُ مِمَّا نَوَى أَنْ يُكَايِبَهُ عَلَيْهِ».

* (بَابُ وِلَاءِ الْمُعْتِقِ) *

۳۴۹۴- رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْوِلَاءُ لِحِمَّةٍ كَلْحِمَةِ النَّسَبِ، لَا تَبَاغُ وَلَا تَوْهَبُ».

۳۴۹۵- وَقِيلَ لِلصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لِمَ قُلْتُمْ مَوْلَى الرَّجُلِ مِنْهُ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ خُلِقَ مِنْ طِينِهِ ثُمَّ فُرِّقَ بَيْنَهُمَا فَرَدَّهُ السَّبِيَّ إِلَيْهِ فَعَطَفَ عَلَيْهِ مَا كَانَ فِيهِ مِنْهُ فَأَعْتَقَهُ، فَلِذَلِكَ هُوَ مِنْهُ».

کلام خداوند که فرموده: «وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ» سؤال کردم، فرمود: از پدرم شنیدم می فرمود: مراد آنست که مبلغ را بیش از آنچه در نظر گرفته نگویید و سپس از آن بکاهد، بلکه از همان مبلغ هم که در نظر گرفته چیزی بکاهد.

* (ولاء آزاد شده) *

(ولاء بمعنی پیوستگی و نزدیکی است و به عبارت دیگر عهده دار زیان دیگری شدن و میراث خوار گشتن).

۳۴۹۴- سکونی گوید: حضرت صادق از پدرش علیهما السلام از رسول خدا صلی الله علیه وآله روایت کرد که آن حضرت فرمود: ولاء: خویشی است مانند خویشی نسبی که قابل خرید و فروش و بخشیدن نیست.

شرح: «از لحن عبارت خبر بنظر می رسد که در زمان جاهلیت ولاء خرید و فروش می شده و رسول خدا صلی الله علیه وآله آن را نهی فرموده است».

۳۴۹۵- به امام صادق علیه السلام عرض کردند: به چه دلیل شما فرموده اید: «غلام هر کس از خود اوست؟» فرمود: زیرا از گِل او آفریده شده است و میانشان جدائی افتاده و بعدها به بردگی بدو بازگشته، پس با او مهر می ورزد و آزادش می نماید از این جهت وی از اوست.

۳۴۹۶- وَ رُوِيَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يُعْتِقُ الرَّجُلَ فِي كَفَّارَةِ يَمِينٍ أَوْ ظَهَارٍ لِمَنْ يَكُونُ الْوِلَاءُ؟ قَالَ: لِلَّذِي أَعْتَقَ».

۳۴۹۷- وَ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ ذَكَرَ «أَنَّ بُرَيْرَةَ كَانَتْ عِنْدَ زَوْجِ لَهَا وَ هِيَ مَمْلُوكَةٌ فَاشْتَرَتْهَا عَائِشَةُ فَأَعْتَمَتْهَا، فَخَيَّرَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِنْ شَاءَتْ تَقِرُّ عِنْدَ زَوْجِهَا، وَإِنْ شَاءَتْ فَارْتَقَتْهُ، وَكَانَ مَوَالِيهَا الَّذِينَ بَاعُواهَا قَدِ اشْتَرَطُوا وِلَاءَهَا عَلَى عَائِشَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْوِلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ، وَصَدَّقَ عَلَى بُرَيْرَةَ بِلَحْمٍ فَأَهْدَتْهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، فَعَلَّقَتْهُ عَائِشَةُ وَقَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

۳۴۹۶- ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم مردی بنده ای را در کفاره قسم یا کفاره اظهار آزاد کرده است، و لاء آن آزاد شده با چه کسی است؟ فرمود: با آزاد کننده.

شرح: «مشهور و لاء آزاد شده را مادامی با آزاد کننده می دانند که تبرعاً آزاد کرده باشد نه در کفارات، لذا این خبر را حمل بر آن می کنند که آزاد شده با اختیار خویش، را ضامن جریبه و میراث خوار قرار داده باشد، و گویند در صورت کفاره سائبه باشد».

۳۴۹۷- عبیدالله حلبی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: بریره کنیز عائشه قبلاً نزد شوهر خود بود و کنیز بود عائشه او را خرید و آزاد ساخت، رسول خدا صلی الله علیه و آله او را مخیر ساخت که اگر بخواهد نزد شویش بماند و اگر نخواست جدا شود، و صاحبانی که او را فروخته بودند شرط کرده بودند که اگر آزاد شود ولایش با ایشان باشد، رسول خدا صلی الله علیه و آله نپذیرفت و فرمود و لاء آزاد شده با آزاد کننده است.

و برای بریره گوشتی به صدقه آوردند و او آن را به عنوان هدیه برای رسول خدا صلی الله علیه و آله فرستاد، عائشه آن را بسقف آویخت و گفت: رسول خدا صلی الله

لَا يَأْكُلُ الصَّدَقَةَ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَاللَّحْمُ مُعَلَّقٌ، فَقَالَ: مَا شَأْنُ هَذَا اللَّحْمِ لَمْ يُطْبَخْ؟ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ صَدَّقَ بِي عَلَى بُرَيْرَةَ وَأَنْتَ لَا تَأْكُلُ الصَّدَقَةَ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ، ثُمَّ أَمَرَ بِطَبْخِهَا فَجَرَتْ فِيهَا ثَلَاثَ مِثْقَالٍ مِنَ السُّنَنِ».

۳۴۹۸- وَرَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنِ الْعَيْصِ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى عَبْدًا وَلَهُ أَوْلَادٌ مِنْ امْرَأَةٍ حُرَّةٍ فَأَعْتَقَهُ، قَالَ: وِلَاءٌ أَوْلَادِهِ لِمَنْ أَعْتَقَهُ».

۳۴۹۹- وَرَوَى عَنْ بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ قَالَ: «دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَمَعِيَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ فَقَالَ لِي: مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ: مَوْلَانَا، فَقَالَ:

علیه وآله صدقه نمی خورد، پس رسول خدا (ص) وارد شد و گوشت را آویخته دید پرسید: قصه این گوشت چیست و چرا آن را نپخته اید، عایشه گفت: این صدقه است و برای بریره آورده اند، شما که صدقه نمی خورید، حضرت فرمود: این برای بریره صدقه است اما برای ما هدیه، سپس فرمود آن را پختند، و امام علیه السلام فرمود: سه دستور در آن جاری گشت. (۱) - اختیار زن شوهردار آزاد شده به فسخ نکاح. ۲ - ولاء با کسی است که آزاد کرده. ۳ - حلال بودن صدقه ای که صدقه گیرنده تصرف کرده بعد بر بنی هاشم اهدا نموده است.)

۳۴۹۸- عیص بن القاسم از حضرت صادق علیه السلام سؤال کرد که مردی برده ای خریده و این بنده از زوجه ای آزاد دارای چند فرزند است و او را مالکش آزاد ساخت (ولاء فرزندان با کیست؟) امام علیه السلام فرمود: ولاء فرزندان با آن کس است که آن مرد را آزاد کرده است.

شرح: «ظاهراً در این خبر مادر فرزندان نیز کنیزی آزاد شده بود، لذا پس از آزادی مرد ولاء موالی مادر به موالی پدر پیوسته است».

۳۴۹۹- از بکر بن محمد روایت کرده اند که گفت: بر امام صادق علیه السلام وارد شدم و علی بن عبدالعزیز به همراه من بود، امام علیه السلام پرسید این

أَعْتَقْتُمُوهُ أَوْ أَبَاهُ؟ فَقُلْتُ: بَلَىٰ أَبَاهُ، فَقَالَ: لَيْسَ هَذَا مَوْلَاكَ هَذَا أَخُوكَ وَابْنُ عَمِّكَ، وَإِنَّمَا الْمَوْلَى الَّذِي جَرَتْ عَلَيْهِ التَّعْمَةُ، فَإِذَا جَرَتْ عَلَىٰ أَبِيهِ فَهُوَ أَخُوكَ وَابْنُ عَمِّكَ.

قال: وَ سَأَلَهُ رَجُلٌ وَ أَنَا حَاضِرٌ فَقَالَ: يَكُونُ لِي الْغُلَامُ وَ يَشْرَبُ وَ يَدْخُلُ فِي هَذِهِ الْأُمُورِ الْمَكْرُوهَةِ فَأُرِيدُ عِتْقَهُ فَأَعْتَقَهُ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ أَمْ أَبِيئُهُ وَ أَتَصَدَّقُ بِتَمَنِيهِ؟ فَقَالَ: إِنَّ الْعِتْقَ فِي بَعْضِ الزَّمَانِ أَفْضَلُ، وَ فِي بَعْضِ الزَّمَانِ الصَّدَقَةُ أَفْضَلُ، الْعِتْقُ أَفْضَلُ إِذَا كَانَ النَّاسُ حَسَنَةً حَالُهُمْ، وَ إِذَا كَانَ النَّاسُ شَدِيدَةً حَالُهُمْ فَالصَّدَقَةُ أَفْضَلُ، وَ يَبِيعُ هَذَا أَحَبُّ إِلَيَّ إِذَا كَانَ بِهَذِهِ الْحَالِ».

۳۵۰۰ — وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

«فِي رَجُلٍ يَمْلِكُ ذَا رَحْمَةٍ هَلْ يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يَبِيعَهُ أَوْ يَسْتَعْبِدَهُ؟ قَالَ: لَا يَصْلُحُ لَهُ

شخص کیست؟ عرض کردم: مولای ماست، یعنی بنده آزاد کرده ماست، حضرت فرمود: آیا او را آزاد کرده‌اید یا پدرش را؟ گفتم: پدرش را، فرمود: این غلام، آزاد کرده تو نیست، بلکه او برادر و پسرعموی تو محسوب می‌شود زیرا مولای تو کسی است که نعمت آزاد کردنت بر او جاری شده باشد اکنون که پدر وی را آزاد کرده‌ای او به منزله برادر و پسرعموی تو خواهد بود.

شرح: «در این خبر نفی مولی بودن شده نه نفی ولاء لذا منافاتی با روایتی که می‌گوید ولاء و ولد با کسی است که پدر را آزاد کرده ندارد».

بکر گوید: مردی از آن حضرت پرسید — و من حضور داشتم — گفت: غلامی دارم می‌گسار که در کارهای ناشایسته وارد می‌شود، می‌خواهم او را رها و آزاد کنم آیا آزاد شدن نزد شما محبوبتر است یا فروختن او و قیمتش را به صدقه دادن؟ امام علیه السلام فرمود: گاهی آزاد کردن بهتر است و گاهی صدقه دادن، آن زمان که مردم معیشتشان بفراخی است عتق بهتر است، و آن زمان که مردم تنگدستند صدقه افضل است، لکن وقتی چنین وضعی دارد به نظر من فروختن او بهتر است.

۳۵۰۰ — سَمَاعَةَ از امام صادق علیه السلام سؤال کرد مردی یکی از خویشان

بَيْعُهُ وَلَا يَتَّخِذُهُ عَبْدًا وَهُوَ مَوْلَاهُ وَ أَوْهُ فِي الدِّينِ، وَ أَيُّهُمَا مَاتَ وَرِثَهُ صَاحِبُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ وَارِثٌ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْهُ».

۳۵۰۱- وَ رَوَى حُدَيْقَةُ بْنُ مَنصُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَلْمُعْتِقُ هُوَ الْمَوْلَى وَالْوَلَدُ يَنْتَمِي إِلَى مَنْ يَشَاءُ».

۳۵۰۲- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ السَّائِبَةِ قَالَ: هُوَ الرَّجُلُ يُعْتِقُ غَلَامَهُ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ: إِذْهَبْ حَيْثُ شِئْتَ لَيْسَ لِي مِنْ مِيرَاثِكَ شَيْءٌ وَلَا عَلَيَّ مِنْ جَرِيرَتِكَ شَيْءٌ، وَ يُشْهِدُ عَلَى ذَلِكَ شَاهِدَيْنِ».

۳۵۰۳- وَ رَوَى عَنْ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْمَمْلُوكِ يُعْتِقُ سَائِبَةً، قَالَ: يَتَوَلَّى مَنْ شَاءَ وَ عَلَى مَنْ يَتَوَلَّى جَرِيرَتُهُ وَ لَهُ

نسبی خود را مالک شده آیا صلاح است او را بفروشد یا اینکه به حال رقیبت باقی گذارد؟ فرمود: نه، درست نیست او را بفروشد یا به بندگی بگیری، بلکه وی را آزاد کند و برادر دینی وی باشد و هر کدام از دنیا رفتند دیگری میراث او را می برد مگر آنکه برای او وارثی نزدیکتر از وی باشد.

شرح: «(لا یصلح) را در این خبر حمل بر کراهت کرده اند و توارث را براستحباب اعتناق برای امکان امر توارث زیرا عبد از آزاد ارث نمی برد».

۳۵۰۱- حذیفه بن منصور گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: آزاد کننده دارای ولاء است و فرزند وابسته هر که خواهد بشود.

۳۵۰۲- ابوالربیع گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدند سائبه یعنی چه؟ فرمود: آنست که شخص غلام خود را آزاد کند و سپس بگوید هر کجا که خواهی برو نه میراث تو برای من باشد و نه من ضامن خسارات تو خواهم بود، و بر این گفتار خود دو تن شاهد نیز بگیرد.

۳۵۰۳- ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که از آن حضرت پرسیدند برده ای که بدون ولاء آزاد شده ضامن جریره و وارث او چه کسی خواهد

میراثه، قال: قُلْتُ: فَإِنْ سَكَتَ حَتَّى يَمُوتَ وَ لَمْ يَتَوَكَّ أَحَدًا؟ قَالَ: يُجْعَلُ مَالُهُ فِي بَيْتِ مَالِ الْمُسْلِمِينَ».

۳۵۰۴ - وَ رَوَى ابْنُ مَجْبُوبٍ، عَنْ عَمَارِ بْنِ أَبِي الْأَحْوَصِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ السَّائِبَةِ، قَالَ: انظُرْ فِي الْقُرْآنِ فَمَا كَانَ فِيهِ تَخْرِيرُ رَقَبَةٍ فَذَلِكَ يَا عَمَارُ السَّائِبَةُ الَّتِي لَا وِلَاءَ لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَيْهِ إِلَّا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، فَمَا كَانَ وَلَاؤُهُ لَللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَهُوَ لِرَسُولِهِ، وَ مَا كَانَ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَإِنَّ وِلَاءَهُ لِلْإِمَامِ وَ جَنَائِئِهِ عَلَى الْإِمَامِ وَ مِيرَاثُهُ لَهُ».

۳۵۰۵ - وَ رَوَى يَاسِينُ، عَنْ حَرِيْزٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ مَمْلُوكٍ أَرَادَ أَنْ يَشْتَرِيَ نَفْسَهُ فَدَسَّ إِنْسَانًا هَلْ لِلْمَدْسُوسِ أَنْ يَشْتَرِيَهُ كُلُّهُ مِنْ مَالِ الْعَبْدِ وَلَا يُخْبِرَ السَّيِّدَ أَنَّهُ إِنَّمَا يَشْتَرِيهِ مِنْ مَالِ

بود؟ فرمود: هر کس را که خود اختیار کند، و هر کس ولاء او را پذیرفت هموارش خواهد بود، گوید: پرسیدم اگر کسی را به ولاء تعیین نمود و ساکت گذاشت تا مرد؟ فرمود: اموال وی را جزء بیت المال مسلمین قرار می دهند.

۳۵۰۴ - عمار بن ابی الأحوص عترقوفی گوید: از امام ششم علیه السلام پرسیدم «سائبه» کیست؟ فرمود: به قرآن بنگر هر کجا که کفاره، تحریر رقبه بود آن رقبه سائبه است (یعنی بندگانی که بعنوان کفاره تعیین شده اند همه آنها ولاء ندارند جز آنکس را که خود معین کنند) و جز خداوند کسی ولاء او را ندارد و هر چه ولایت با خداست ولایت با رسول اوست و هر چه ولایت با رسول خداست ناچار ولایت با امام مسلمین خواهد بود و امام ضامن جنایات و خسارات او می باشد و میراثش نیز از آن امام مسلمین خواهد بود. (این خبر با خبر اسبق که می فرمود اموالش جزء بیت المال است تفاوتی ندارد زیرا در این خبر مراد از امام مسلمین مقام امامت است نه شخص امام و مقام امامت بهره اش از آن همه مسلمین است مانند بیت المال).

۳۵۰۵ - سلیمان بن خالد گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: برده ای می خواست خود را آزاد نماید حيله کرد و مبلغی به شخصی داد و گفت: تو بعنوان

العَبْدُ؟ قَالَ: لَا يَتَّبِعِي وَإِنْ أَرَادَ أَنْ يَسْتَحِلَّ ذَلِكَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ حَتَّى يَكُونَ وَلَاؤُهُ لَهُ فَلْيَرِدْهُ هُوَ مَا يَشَاءُ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ زِيَادَةً مِنْ مَالِهِ فِي ثَمَنِ الْعَبْدِ يَسْتَحِلُّ بِهِ الْوِلَاءُ فَيَكُونُ وِلَاءُ الْعَبْدِ لَهُ».

۳۵۰۶- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ بُرَيْدِ الْعَجَلِيِّ

قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ كَانَ عَلَيْهِ عِتْقُ رَقَبَةٍ فَمَاتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُعْتِقَ رَقَبَتَهُ، فَانْطَلَقَ ابْنُهُ فَابْتَاعَ رَجُلًا مِنْ كَسْبِهِ فَأَعْتَقَهُ عَنْ أَبِيهِ، وَإِنَّ الْمُعْتَقَ أَصَابَ بَعْدَ ذَلِكَ مَالًا ثُمَّ مَاتَ وَتَرَكَهُ لِمَنْ يَكُونُ مِيرَاثُهُ؟ قَالَ: فَقَالَ: إِنْ كَانَتْ الرَّقَبَةُ الَّتِي كَانَتْ عَلَى أَبِيهِ فِي نَذْرٍ أَوْ شُكْرٍ أَوْ كَانَتْ وَاجِبَةً عَلَيْهِ فَإِنَّ الْمُعْتَقَ سَائِبَةٌ لَا سَبِيلَ لِأَحَدٍ عَلَيْهِ، قَالَ: فَإِنْ كَانَ تَوَلَّى قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ إِلَى أَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَضَمَّ جَنَائِثَهُ وَجَرِيرَتَهُ كَانَ مَوْلَاهُ وَوَارِثُهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ قَرِيبٌ [مِنَ الْمُسْلِمِينَ]

مشتری مرا از مولايم خریداری و آزادم کن، آیا این واسطه می تواند از مال برده او را بخرد و به مولایش نگويد که این مبلغ را از مال خود بنده است می دهم؟ امام عليه السلام فرمود: این صحيح نيست، و اگر بخواهد اين معامله ميان خود و خدایش حلال باشد بايد مبلغی (هر چه بخواهد) بروجهی که از بنده گرفته اضافه نمايد بعد بنده را خریداری کرده، آن زيادی را ثمن برده قرار دهد و در این صورت ولاء عبد با او خواهد بود.

۳۵۰۶- برید عجلی گوید: از امام باقر عليه السلام پرسیدم: مردی عتق رقبه

برگردن داشت و از دنیا رفت درحالیکه هنوز رقبه ای آزاد نکرده بود، فرزندش از درآمد خویش برده ای خرید و برای پدر آزاد کرد، و آن بنده آزاد شده پس از چندی صاحب مالی گشت و درگذشت میراث او از آن کیست؟ امام عليه السلام فرمود: اگر تحریر رقبه که برعهده پدر بوده کفاره یا نذر و واجب بوده است پس آزاد شده سائبه است و کسی ولاء او را ندارد، و فرمود: اگر آزاد شده قبلاً کسی را به ولاء تعیین کرده است و او ضامن جریره بود وی را پذیرفته است و لایش با همان شخص و میراثش از آن وی می شود در صورتیکه از مسلمانان کسی را نزدیکتر از او نداشته باشد، و چنانچه

يَرِثُهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ تَوَالِي إِلَى أَحَدٍ حَتَّى مَاتَ فَإِنَّ مِيرَاثَهُ لِلْإِمَامِ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ قَرِيبٌ يَرِثُهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، قَالَ: وَإِنْ كَانَتِ الرَّقَبَةُ الَّتِي عَلَى أَبِيهِ تَطَوُّعًا وَقَدْ كَانَ أَبُوهُ أَمْرَةً أَنْ يُعْتِقَ عَنْهُ نَسَمَهُ، فَإِنَّ وِلَاءَ الْمُعْتَقِ هُوَ مِيرَاثٌ لِجَمِيعِ وَلَدِ الْمَيِّتِ، قَالَ: وَيَكُونُ الَّذِي اشْتَرَاهُ فَأَعْتَقَهُ بِأَمْرِ أَبِيهِ كَوَاحِدٍ مِنَ الْوَرَثَةِ إِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْمُعْتَقِ قَرَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَحْرَارًا يَرِثُونَهُ، قَالَ: وَإِنْ كَانَ ابْنُهُ الَّذِي اشْتَرَى الرَّقَبَةَ فَأَعْتَقَهَا عَنْ أَبِيهِ مِنْ مَالِهِ بَعْدَ مَوْتِ أَبِيهِ تَطَوُّعًا مِنْهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ أَبُوهُ أَمْرَةً بِذَلِكَ فَإِنَّ وِلَاءَهُ وَمِيرَاثَهُ لِلَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مَالِهِ فَأَعْتَقَهُ عَنْ أَبِيهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْمُعْتَقِ وَاْرَثٌ مِنْ قَرَابَتِهِ».

* (بَابُ أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ) *

۳۵۰۷ - رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ

کسی را معین نکرده وفات یافت میراثش از آن امام مسلمین خواهد بود، این نیز در صورتی است که از مسلمانان کسی را نزدیکتر از او نداشته باشد، و چنانچه کسی را معین نکرده وفات یافت میراثش از آن امام مسلمین خواهد بود، این نیز در صورتی است که خویشی نزدیک نداشته باشد، و فرمود اگر رقبه ای که برعهده پدرش بود مستحبی باشد و پدرش وصیت کرده بود که بنده بخرد و آزاد کند در این صورت ولاء متعلق همه فرزندان متوفی است و آن کس که او را خریده و آزاد ساخته مانند یکتا از ورثه است، این نیز در صورتیست که خویشی نزدیکتر از موالیث نداشته باشد، و اگر پسر بدون وصیت پدر از مال خویش بنده را خریده و از جانب پدر آزاد کرده و برای تقرب به پروردگار این عمل را بعد از فوت پدر خویش انجام داده است در صورتیکه پدرش او را امر نکرده بوده در این صورت ولاء او با وی است و همه اموال آزاد شده متعلق به اوست در صورتیکه خویش نسبی نزدیکتری از مسلمانان نداشته باشد.

* (کِنِيزَانِ مَادِرِ فِرْزَنْدِ) *

(ام ولد کنیزی را گویند که از مولایش صاحب فرزند گشته باشد و حکم وی پس از فوت مولی با کنیزی اولاد فرق دارد).

۳۵۰۷ - زُرَّارَةَ گوید از امام صادق علیه السلام پرسیدم حکم کنیزانی که از

أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ أُمِّ الْوَلَدِ، قَالَ: أُمَةٌ تُبَاعُ وَتُورَثُ وَتُوهَبُ، وَحَدُّهَا حَدُّ الْأُمَةِ».

۳۵۰۸- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ وَهَبِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «(فِي رَجُلٍ زَوَّجَ أُمَّهُ وَكَدَّ لَهُ عَبْدًا لَهُ ثُمَّ مَاتَ السَّيِّدُ قَالَ: لَا خِيَارَ لَهَا عَلَى الْعَبْدِ هِيَ مَمْلُوكَةٌ لِوَرَثَتِهِ».

۳۵۰۹- وَفِي رِوَايَةِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، عَنْ الْبَرْثَطِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَمُوتُ وَ لَهُ أُمٌّ وَكَدَّ مِنْهَا وَلَدٌ أَيْضَلُحُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا؟ فَقَالَ: أُخْبِرْتُ أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْصَى فِي أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ اللَّاتِي كَانَ يَطْوِفُ عَلَيْهِنَّ مَنْ كَانَ مِنْهُنَّ لَهَا وَلَدٌ فَهِيَ مِنْ نَصِيبِ وَلَدِهَا، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَهِيَ حُرَّةٌ، وَإِنَّمَا

صاحبانشان دارای فرزند شده اند چیست؟ فرمود: کنیز است هم می توان او را فروخت و هم به ارث به ورثه منتقل نمود و هم می توان بخشید. و حکمش در حد مانند کنیز است (صرف دارای فرزند شدن تأثیری ندارد).

۳۵۰۸- وهب بن عبد ربّه گوید: امام صادق علیه السلام درباره مردی که کنیز خود را که قبلاً از وی دارای فرزند بوده است به زوجیت برده اش درآورده، و سپس از دنیا رفته است، فرمود: آن زن بر شوهر خویش حقی و اختیاری ندارد، برای ورثه آن مرد همچنان در حالت کنیزی باقی است.

شرح: «ظاهراً مراد آنست که در صورتیکه فرزند قبل از پدر از دنیا رفته باشد هر کجا که چنین رخ داد، کنیز بحال کنیزی باقی خواهد بود».

۳۵۰۹- و در روایت عبدالله بن سنان آمده که گفت: از امام ششم علیه السلام پرسیدم مردی وفات یافت و کنیزی که از او دارای فرزند بود به جای گذاشت آیا مردی می تواند با آن کنیز ازدواج کند؟ امام علیه السلام فرمود: شنیدم امیر مؤمنان علیه السلام وصیت فرمود که کنیزانی که از او دارای فرزندان و با آنها همبستر بوده هر کدام فرزندان باقیست جزء سهم الارث فرزند کنیز هستند، و هر کدام که فرزندی ندارد آزاد است، بعد حضرت صادق علیه السلام فرمود: برای این منظور

جُعِلَ مَنْ كَانَ مِثْنَهُنَّ لَهَا وَلَدٌ مِنْ نَصِيبِ وَلَدِهَا لِكَيْلَا تَنْكِحَ إِلَّا بِإِذْنِ أَهْلِهَا».

۳۵۱۰- وَرَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمِثْقَرِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ:

«سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَوْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ - : لَا تُجْبَرُ الْحُرَّةُ عَلَى رِضَاعِ الْوَلَدِ، وَتُجْبَرُ أُمُّ الْوَلَدِ».

۳۵۱۱- وَرَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ بَعْضِهِمْ

عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ وَلَهُ امْرَأَةٌ مَمْلُوكَةٌ اشْتَرَاهَا مِنْ مَالِهِ فَأَعْتَقَهَا ثُمَّ وَرَّثَهَا».

اولادداران را سهم الارث فرزندشان قرار داد تا بدون صلاحدید اهلش شوهری اختیار نکنند.

شرح: «حاصل آنکه امیرالمؤمنین علیه السلام همه کنیزان خود را به وصیت آزاد کرد، اولادداران که نصیب فرزندشان می شوند و قهراً منعقد خواهند بود، بی فرزندان را وصیت کرد که پس از مرگش آزاد باشند، و جهت آنکه فرموده است آنها که دارای فرزندند آزاد هستند این بود که خودسرانه شوهری اختیار نکنند».

۳۵۱۰- عبدالعزیز بن محمد گفت: از امام صادق علیه السلام سؤال می کردم

— یا شنیدم — فرمود: زوجه آزاده را نمی توان به شیر دادن فرزندش مجبور ساخت، ولی ام ولد را می توان مجبور کرد.

۳۵۱۱- سلیمان بن خالد از یکی از امامان علیهم السلام که ظاهراً به قرینه

روایت تہذیب، امام صادق علیه السلام است نقل کرده که فرمود: علی علیه السلام هرگاه مردی از دنیا می رفت و تنها زنش که کنیزش بود وارث باقی می ماند آن کنیزک را از مال وی می خرید و آزاد می ساخت و بقیه میراث مرد را بدو می داد.

شرح: «شیخ طوسی — رحمه الله — فرموده: این عمل را امیرالمؤمنین علیه السلام

تطوعی و تبرعی انجام می داد چون خود او علیه السلام وارث آن مرد می شد. «الإمام وارث مَنْ لَا وَارثَ لَهُ» زیرا اگر حرّه و آزاده هم بود یک چهارم مال مرد را بیش نمی برد و باقی متعلق به امام بود، اکنون که کنیز است و برده از حرّ و آزاد ارث نمی برد

۳۵۱۲- وَ رَوَى عُمَرُ بْنُ يَزِيدٍ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ «أَسَأَلُكَ، قَالَ: سَلْ، قُلْتُ، لِمَ بَاعَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ؟ فَقَالَ: فِي فَكَاكِ رِقَابِيهِنَّ، قُلْتُ: وَ كَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: أَيُّمَا رَجُلٍ اشْتَرَى جَارِيَةً فَأَوْلَدَهَا ثُمَّ لَمْ يُؤَدِّ ثَمَنَهَا وَلَمْ يَدَعْ مِنَ الْمَالِ مَا يُؤَدِّي عَنْهُ أُخِذَ وَلَدُهَا مِنْهَا وَ يَبَعْتُ وَ أَدَيْتُ ثَمَنَهَا، قُلْتُ: فَتَبَاغُ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ مِنَ الدِّينِ؟ قَالَ: لَا».

۳۵۱۳- وَ رَوَى عَاصِمٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَيُّمَا رَجُلٍ تَرَكَ سَرِيَّةً لَهَا وَلَدٌ أَوْ فِي بَطْنِهَا وَلَدٌ أَوْ لَا وَلَدٌ لَهَا، فَإِنْ كَانَ أَعْتَقَهَا رَبُّهَا عَتَقَتْ، وَإِنْ لَمْ يُعْتِقْهَا حَتَّى تُؤْفَى فَقَدْ سَبَقَ فِيهَا كِتَابُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ كِتَابُ اللَّهِ أَحَقُّ، قَالَ: وَ إِنْ كَانَ لَهَا وَلَدٌ وَ تَرَكَ مَالًا تُجْعَلُ فِي نَصِيبِ وَلَدِهَا وَ يُمَسِّكُهَا أَوْلِيَاءُ وَلَدِهَا حَتَّى يَكْبُرَ الْوَلَدُ فَيَكُونُ هُوَ الَّذِي

و امیرالمؤمنین علیه السلام نیز که چنین می‌کرده معلوم می‌شود که از مال خویش بدو می‌بخشیده و اینکار از روی تبرع بوده نه آنکه بر او چنین کاری واجب بوده است.»

۳۵۱۲- عمر بن یزید از امام هفتم علیه السلام روایت کرده گوید: از امام اجازه خواستم که از حضرتش سؤالی بکنم فرمود: بپرس، عرض کردم چرا امیرمؤمنان علیه السلام کنیزان صاحب فرزند را می‌فروخت؟ فرمود: برای آزادی رقبه خودشان، من توضیح خواستم، فرمود: مردی که کنیزی خریداری کند و از او فرزندی دارا شود و قیمت کنیز را نپرداخته و بدهکار باشد در صورتیکه همه میراث و دارائی او همان کنیز باشد و چیز دیگری که بتوان دین را با آن ادا کرد باقی نگذاشته باشد، فرزند را از او می‌ستانند و او را می‌فروشند و دین مولایش را می‌پردازند، پرسید در غیر اینصورت (یعنی بدون دین رقبه اش) بفروش می‌رسد؟ فرمود: نه.

۳۵۱۳- محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود هر کس که پس از خود کنیزی باقی گذارد، چه دارای فرزند باشد چه بدون فرزند و چه حامله اگر مولایش او را به وصیت آزاد کرده باشد که خود آزاد است، و اگر آزادش نساخته است کتاب خدا (که حکم به میراث فرموده)

يُعْتِقُهَا إِنْ شَاءَ وَيَكُونُونَ لَهُمْ يَرِثُونَ وَلَدَهَا مَا دَامَتْ أُمَّةً، فَإِنْ أَعْتَقَهَا وَلَدَهَا عَتَقَتْ، وَإِنْ تُوَفِّيَ عَنَّا وَلَدَهَا وَلَمْ يُعْتِقْهَا فَإِنْ شَاؤُوا أَرْقُوا وَإِنْ شَاؤُوا أَعْتَقُوا، وَقَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ تَرَكَ جَارِيَةً وَقَدْ وُلِدَتْ مِنْهُ ابْنَةٌ وَهِيَ صَغِيرَةٌ غَيْرَ أَنَّهَا تُبَيِّنُ الْكَلَامَ فَأَعْتَقَتْ أُمَّهَا، فَتَخَاصَمَ فِيهَا مَوَالِي أَبِي الْجَارِيَةِ فَأَجَازَ عَتَقَهَا لِأُمَّهَا».

۳۵۱۴ - وَرَوَى الْحُسَيْنُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ-

هَشَامٍ قَالَ: «قَدِمْتُ مِنْ مِصْرَ وَمَعِيَ رَقِيقٌ فَمَرَرْتُ بِالْعَاشِرِ فَسَأَلَنِي فَقُلْتُ: هُمْ أَحْرَاءُ

حکم او را معلوم نموده است و کتاب خداوند عزیز به عمل اولی و احق است، و هرگاه متوفی از آن کنیز دارای فرزند شده و آن فرزند را با مالی بجای گذاشته است، آن کنیز پس از فوت مولا جزء سهم الارث فرزند صغیر خواهد بود پس اولیاء فرزند دست نگهدارند تا صغیر، کبیر شود و خود اختیاردار کنیز گردد و آن اولیاء همان کسانی هستند که اگر فرزند از دنیا رفت از او ارث می برند مادامیکه مادرش کنیز است، پس اگر متوفی قیمت کنیز را مدیون بود و پسر خواست مادرش را از قید بردگی آزاد سازد (و دین را از سهم الارث خود پرداخت کرد) که آن کنیز قهراً آزاد شده ولی اگر پسر (قبل از پرداخت دین) از دنیا برود کنیز به حال خود باقی است و اولیاء مختارند چنانچه بخواهند می توانند او را برده باقی گذارند یا دین را بپردازند) و او را آزاد کنند.

و نیز امیر مؤمنان علیه السلام درباره مردی که جاریه ای به میراث گذارد و آن کنیز فرزندی صغیر از مولایش داشت که در سخن گفتن روان و بلیغ بود و گفت: مادرم را آزاد کردم، و خویشان پدرش بمنازعه و مخالفت پرداختند و نزد آن حضرت شکایت کردند، حکم به آزادی کنیز فرمود.

شرح: «ظاهراً ام ولد جزء سهم الارث فرزند قرار می گیرد و چون فرزند مالک والدین خود نمی شود آزاد می گردد و این برای مردم آن زمان به خوبی روشن نبود بنابراین در حقیقت امیرالمؤمنین علیه السلام آزادی ام ولد را امضاء کرد، نه آزاد کردن فرزند، مادرش را».

۳۵۱۴ - ولید بن هشام که از اصحاب امام کاظم علیه السلام است گوید:

كُلُّهُمْ فَقَدِمْتُ الْمَدِينَةَ، فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِي لِلْعَاشِرِ، فَقَالَ: لَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ، فَقُلْتُ: إِنَّ فِيهِمْ جَارِيَةً قَدْ وَقَعْتُ عَلَيْهَا وَبِهَا حَمْلٌ، قَالَ: لَا أَلَيْسَ وَلَدُهَا بِالَّذِي يُعْتَقُّهَا إِذَا هَلَكَ سَيِّدُهَا صَارَتْ مِنْ نَصِيبِ وَلَدِهَا».

* (بَابُ الْحُرِّيَّةِ) *

۳۵۱۵- رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ النَّاسَ كُلَّهُمْ أَخْرَارٌ إِلَّا مَنْ أَقْرَأَ عَلِيٌّ نَفْسَهُ بِالرِّقِّ وَهُوَ مُدْرِكٌ، مِنْ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ، وَمَنْ شَهِدَ عَلَيْهِ شَاهِدَانِ بِالرِّقِّ صَغِيرًا كَانَ أَوْ كَبِيرًا».

۳۵۱۶- وَرَوَى عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ أَقْرَأَ أَنَّهُ عَبْدٌ، قَالَ: يَا خُدَّةُ

از مصر بدمینه می آمدم و کنیزی چند بهمراه داشتم گمرکچی از من پرسید حال بردگان چطور است؟ گفتم: همه آزاداند، بدمینه که رسیدم نزد آن حضرت رفته و قصه خود را بازگفتم و پرسیدم آیا اینکه بگمرکچی گفتم اینان همه آزادند گناهی ندارد و یا آنان آزاد نشدند؟ فرمود: باکی بر تو نیست، عرض کردم در میان آنها کنیزی است که من با او همبستر شدم و اکنون حامله است، فرمود: آیا نه اینست که فرزندش موجب آزادیش خواهد شد؟ زیرا در صورتیکه مولایش پیش از آنها از دنیا برود، از سهم الارث نصیب فرزندش می شود و قهراً آزاد خواهد گشت.

* (بَابُ آزَادِ بُوْدَنِ) *

۳۵۱۵- عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام چنین فرمود: براستی که مردمان همگی آزاد هستند جز آنکه خود به بندگی خویش اقرار نماید درحالیکه بالغ و عاقل باشد چه غلام و چه کنیز، و یا آن کس که دو شاهد بر بردگی و رقیتش شهادت دهند، چه کوچک باشد و چه بزرگ.

۳۵۱۶- محمد بن فضل هاشمی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض

بِمَا قَالَ أَوْ يَرُدُّ الْمَالَ».

۳۵۱۷- وَ رَوَى السَّكُونِيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِذَا عَمِيَ الْعَبْدُ فَلَا رِقَّ عَلَيْهِ، وَ الْعَبْدُ إِذَا أُجْدِمَ فَلَا رِقَّ عَلَيْهِ».

۳۵۱۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا عَمِيَ الْعَبْدُ فَقَدْ عَتَقَ».

۳۵۱۹- وَ رَوَى هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي بصيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مَنْ نَكَلَ بِمَسْلُوكِهِ أَنَّهُ حُرٌّ لَا سَبِيلَ لَهُ عَلَيْهِ سَائِبَةٌ يَذْهَبُ فَيَسْتَوِلِي إِلَى مَنْ أَحَبَّ فَإِذَا ضَمِنَ حَدَثَهُ فَهُوَ يَرِيئُهُ».

کردم: مردی (که در اختیار دیگری است) اقرار می‌کند که من برده‌ام، آیا می‌توان او را برده گرفت؟ فرمود: چنانچه به بندگی خود اقرار کرد و کسی او را خرید و بعد در ید خریدار انکار کرد، یا او را بسبب اقرارش ببردگی گیرند، یا باید مبلغی را که به فروشنده‌اش پرداخت شده بپردازد. (زیرا به اقرار به بردگی موجب زیان و خسارت او شده است).

۳۵۱۷- سکونی از امام صادق از پدرانش علیهم‌السلام از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله نقل کرده که آن حضرت فرمود: اگر بنده‌ای کور شد یا مبتلا به جذام گشت آزاد می‌شود.

۳۵۱۸- امام صادق علیه‌السلام فرمود: هرگاه بنده‌ای بنیائی خود را از دست داد آزاد می‌شود.

شرح: «کلینی این خبر را از ابن‌ابی‌عمیر از حماد بن عثمان از آن حضرت علیه‌السلام نقل کرده است».

۳۵۱۹- ابوبصیر از امام باقر علیه‌السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: امیر مؤمنان علیه‌السلام مردی را که غلام خود را داغ کرده یا صدمه‌ای زده بود که دیگران را متأثر ساخته بود به آزادی آن غلام حکم داد و فرمود: هیچگونه حقی بروی نداری و او سائبه است یعنی ولاء او با تو نیست، خود برو و هر کس را که خواهد

۳۵۲۰- وَ رُوِيَ «فِي امْرَأَةٍ قَطَعَتْ ثَدْيَ وَلِيدَتِهَا أَنَّهَا حُرَّةٌ لَا سَبِيلَ لِمَوْلَاتِهَا عَلَيْهَا».

۳۵۲۱- وَ رَوَى طَلْحَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَعْتَقَ بَعْضَ مَمْلُوكِيهِ، قَالَ: هُوَ حُرٌّ كُلُّهُ لَيْسَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَرِيكٌ».

۳۵۲۲- وَ رَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَعْتَقَ أُمَّةً وَهِيَ حُبْلَى فَاسْتَشْنَى مَا فِي بَطْنِهَا، قَالَ: الْأُمَّةُ حُرَّةٌ وَمَا فِي بَطْنِهَا حُرٌّ لِأَنَّ مَا فِي بَطْنِهَا مِنْهَا».

۳۵۲۳- وَ رُوِيَ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَيْجُوزُ لِلْمُسْلِمِ أَنْ يُعْتِقَ مَمْلُوكًا مُشْرِكًا؟ قَالَ: لَا».

بعنوان مولای خویش اختیار کند و چنانچه آنکس ضامن جریره او شد همانکس از او ارث خواهد برد.

۳۵۲۰- امیرالمؤمنین علیه السلام درباره زنی که پستان کنیز خود را بریده بود حکم فرمود که او آزاد است و صاحبه اش اختیاری بر او ندارد.

۳۵۲۱- طلحه بن زید از امام صادق از پدرش علیهما السلام درباره مردی که نیمی از مملوک خود را آزاد کرده بود فرمود: همه آن بنده آزاد است و خداوند شریک ندارند (نمی توان با خدا شریک شد که نیمی از بنده از آن خداوند و نیمی متعلق به شخص باشد).

۳۵۲۲- سکونی از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام درباره مردی که کنیز حامله خود را آزاد ساخت و حمل را استثناء کرد فرمود: آن کنیز آزاد است و حمل نیز آزاد، زیرا آنچه در شکم دارد جزء اوست.

شرح: «جمله» «فاستثنی» را یکی از محققین احتمال داده است مصحف «فاستثنی» باشد».

۳۵۲۳- سیف بن عمیره گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: آیا جایز است مسلمانی، مملوک مشرکی را آزاد سازد؟ فرمود: نه.

۳۵۲۴- وَ رَوَى أَبُو الْبُخْتَرِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَجُوزُ فِي الْعِتَاقِ الْأَعْمَى وَالْأَعْوَرُ وَالْمُقْعِدُ، وَيَجُوزُ الْأَسْلُ وَالْأَعْرَجُ».

۳۵۲۵- وَ رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ عَلَيْهِ عِثْقُ رَقَبَةٍ فَأَرَادَ أَنْ يُعْتِقَ نَسَمَةً أَيُّهُمَا أَفْضَلُ أَنْ يُعْتِقَ شَيْخًا كَبِيرًا أَوْ شَابًا أَجْرَدًا؟ قَالَ: أَعْتَقَ مَنْ أَعْنَى نَفْسَهُ، الشَّيْخَ الْكَبِيرَ أَفْضَلُ مِنَ الشَّابِّ الْأَجْرَدِ».

۳۵۲۶- وَ رُوِيَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ قَالَ: «كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ عَلِيٌّ عِثْقُ رَقَبَةٍ فَهَرَبَ لِي مَمْلُوكٌ لَسْتُ أَعْلَمُ أَيْنَ هُوَ أَيْجُزَنِي عِثْقُهُ؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَعَمْ».

۳۵۲۷- وَ رُوِيَ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ لَهُ مَمْلُوكٌ قَدْ أَبَقَ مِنْهُ يَجُوزُ أَنْ يُعْتَقَهُ فِي كَفَّارَةِ الظَّهَارِ؟

۳۵۲۴- ابوالبختری وهب بن وهب از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمودند امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: در کفارات نمی توان بنده نابینا و یک چشم و زمینگیر را آزاد ساخت، اما بنده شل، چلاق و معلول را می توان آزاد نمود.

۳۵۲۵- علی بن جعفر از برادرش موسی بن جعفر علیهما السلام روایت کرده گوید: از ایشان پرسیدم مردی که آزاد کردن بنده ای برعهده اش می باشد آیا اگر بخواهد بنده ای آزاد کند، پیر سالخورده ای اختیار نماید یا نوجوانی را؟ فرمود: آن را آزاد سازد که دل خویش را در آزادیش مطمئن می بیند، پیر سالخورده از جوان نارس شایسته تر است.

۳۵۲۶- از احمد بن هلال روایت شده که گفت: به امام هادی علیه السلام نوشتم بر ذمه من عتق رقبه است و غلامی داشتم که فرار کرده و نمی دانم که اکنون کجاست، آیا می توانم او را آزاد سازم و ذمه ام فارغ شود؟ فرمود: آری.

۳۵۲۷- و از ابوهاشم جعفری روایت شده که گفت: از حضرت رضا

قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ مَا لَمْ يَعْرِفْ مِنْهُ مَوْتًا».

* (بَابُ مَا جَاءَ فِي وِلْدِ الزَّانَا وَاللَّطِيفِ) *

۳۵۲۸- رَوَى سَعِيدُ بْنُ يَسَارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِأَنْ يُعْتَقَ وَلَدُ الزَّانَا».

۳۵۲۹- وَرَوَى عُبَيْسَةُ بْنُ مُضْعَبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: جَارِيَةٌ لِي زَنَتْ أَبِيعُ وَلَدَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: أَحْجُ بِسَمْنِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ».

۳۵۳۰- وَرَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ وَلَدِ الزَّانَا أَيْشْتَرِي أَوْ يُبَاعُ أَوْ يُسْتَحْدَمُ؟ قَالَ: نَعَمْ إِلَّا جَارِيَةً لَقِيطَةً فَإِنَّهَا لَا تُشْتَرَى».

۳۵۳۱- وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْمَمْبُودُ حُرٌّ إِنْ شَاءَ جَعَلَ وَلَا عَهْدَ لِلَّذِينَ رَبَّوْهُ وَإِنْ شَاءَ لِيَغِيرَهُمْ».

علیه السلام پرسیدم مردی غلامی داشت که فرار کرده است آیا می تواند آن را به عنوان کفاره ظهار آزاد سازد؟ فرمود: باکی نیست در صورتیکه نداند مرده است و زنده بودن او برای وی مسلم باشد.

* (افراد بی پدر و ناپاک زاده و کودکان بی هویت) *

۳۵۲۸- سعید بن یسار از امام ششم علیه السلام نقل کرده که فرمود: ولد الزنا را می توان در کفارات آزاد کرد.

۳۵۲۹- عبیسه بن مصعب گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم کنیزی داشتم که زنا داد آیا فرزند آن را می توانم بفروشم؟ فرمود: آری، عرض کردم با قیمت آن حج می توانم بروم؟ فرمود: آری.

۳۵۳۰- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردند بنده ولد الزنا را می توان خرید و فروش کرد یا به خدمتکاری گرفت؟ پاسخ داد: آری، مگر دختری باشد که هویتش معلوم نیست، که در اینصورت نباید او را فروخت.

۳۵۳۱- حریز از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: کودک

۳۵۳۲- وَ فِي رِوَايَةِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنْ طَلَبَ الَّذِي رَبَاهُ بِتَفَقُّتِهِ وَ كَانَ مُوسِرًا رُدَّ عَلَيْهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ مُوسِرًا كَانَ مَا أَنْفَقَ صَدَقَةً».

۳۵۳۳- وَ رَوَى زُرَّارَةُ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «فِي لَقِيظَةٍ وَجِدْتُ، فَقَالَ: حُرَّةٌ لَا تُشْتَرَى وَلَا تُبَاعُ، وَإِنْ كَانَ وَكَلَّ مَمْلُوكٌ لَكَ مِنَ الزَّانَا فَأَمْسِكَ أَوْ بَعِثْهُ إِنْ أَحْبَبْتَ، هُوَ مَمْلُوكٌ لَكَ».

* (بَابُ الْإِبَاقِ) *

۳۵۳۴- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْعَبْدُ الْآبِقُ لَا تُقْبَلُ لَهُ صَلَاةٌ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى مَوْلَاهُ».

۳۵۳۵- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْمَمْلُوكُ إِذَا هَرَبَ وَ لَمْ يَخْرُجْ

سرراهی آزاد است. و اختیار دارد که ولاء خویش را به کسانیکه او را پرورانده اند دهد و می تواند به غیر ایشان دهد.

۳۵۳۲- مثنی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: اگر کسی که کودک سرراهی را بزرگ کرده، مخارجی را که برایش کرده است مطالبه کند در صورتیکه وی مالدار شده باشد باید به ولی نعمت خود بپردازد و اگر مالی نداشته باشد آنچه را که او خرج کرده، صدقه است.

۳۵۳۳- زراره از یکی از دو امام صادقین علیهما السلام نقل کرده که: کودک پیدا شده حر و آزاد است و خرید و فروش نمی شود، و اگر مملوکی داشتی که فرزندی نامشروع داشت آن را نگهدار یا بفروش هر طور میل توست، زیرا که او برده توست.

* (بِنْدَةُ فِرَارِي) *

۳۵۳۴- امام باقر علیه السلام فرمود: بنده فراری تا به نزد صاحبش بازنگردد نمازش به درگاه الهی پذیرفته نیست.

۳۵۳۵- امام صادق علیه السلام فرمود: برده اگر فرار کند ولی از شهرش

مِنْ مِضْرِهِ لَمْ يَكُنْ أَبَقًا».

۳۵۳۶- وَ رَوَى زَيْدُ الشَّحَامُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ يَتَخَوَّفُ إِبَاقَ مَمْلُوكِهِ أَوْ يَكُونُ الْمَمْلُوكُ قَدْ أَبَقَ أَيْقِيْدُهُ أَوْ يَجْعَلُ فِي عُنُقِهِ رَايَةً قَالَ: إِنَّمَا هُوَ بِمَنْزِلَةِ بَعِيرٍ يُخَافُ شِرَاذَهُ، فَإِذَا خِفْتَ ذَلِكَ فَاسْتَوْتِقْ مِنْهُ وَ أَشْبَعُهُ وَ أَكْسُهُ، قُلْتُ: وَ كَمْ شَبَعُهُ؟ قَالَ: أَمَّا نَحْنُ نَرْزُقُ عِيَالَنَا مُدَيْنِ تَمْرًا».

۳۵۳۷- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ جَارِيَةٍ مُدَبَّرَةٍ أَبَقَتْ مِنْ سَيِّدِهَا سِنِينَ ثُمَّ إِنَّهَا جَاءَتْ بَعْدَ مَا مَاتَ سَيِّدُهَا بِأَوْلَادٍ وَ مَتَاعٍ كَثِيرٍ وَ شَهِدَ لَهَا شَاهِدَانِ أَنَّ سَيِّدَهَا كَانَ قَدْ دَبَّرَهَا فِي حَيَاتِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْبِقَ، قَالَ: أَرَى أَنَّ جَمِيعَ مَا مَعَهَا لِلْوَرْتَةِ، قُلْتُ: وَ لَا تُعْتَقُ مِنْ ثُلْثِ سَيِّدِهَا؟ قَالَ: لَا إِنَّهَا أَبَقَتْ عَاصِيَةً لَهِ وَ لِسَيِّدِهَا، فَأَبْطَلَ الْإِبَاقُ التَّدْبِيرَ».

خارج نشود (در خانه یکی از بستگانش بسربرد و خود را مخفی کند) مشمول حکم بنده فراری نیست.

۳۵۳۶- زید بن شحام از امام صادق علیه السلام نقل کرده که از آن حضرت پرسیدند مردی می ترسد برده اش فرار کند یا اینکه، یکبار گریخته و او را یافته است می تواند در بندش کند یا در گردنش بندی آویزد تا او را بشناسند و آزادش نیندیشند؟ فرمود: او همانند شتر سرکش و گریز پاست هرگاه از فرارش هراس یا ترس داشتی دست یا پایش را بزنجیر کن و او را از غذای سیر و لباس دریغ مدار، عرض کردم: چه مقدار خوراک به او بدهم؟ فرمود: ما نان خوراثمان را دو مد (یک کیلو و نیم) خرما می دهیم.

۳۵۳۷- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم که کنیزی مدبره (معنی مدبر و تدبیر گذشت) از مولایش چند سال گریخته و بعد از آنکه مولایش وفات کرده بازآمده و اولادی چند و مالی بسیار آورده است و دو تن شهادت داده اند که او را مولایش در زمان حیات قبل از آنکه بگریزد، تدبیر کرده بود، حکمش چیست؟ فرمود: او و هر چه با اوست از آن ورثه باشد، عرض کردم از ثلث صاحبش

۳۵۳۸ - وَ رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ اخْتَصَمَ إِلَيْهِ فِي رَجُلٍ أَخَذَ عَبْدًا أَبَقًا وَ كَانَ مَعَهُ ثَمٌّ هَرَبَ مِنْهُ، قَالَ: يَخْلِفُ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ مَا سَلَبَهُ ثِيَابَهُ وَلَا شَيْئًا مِمَّا كَانَ عَلَيْهِ، وَلَا بَاعَهُ، وَلَا دَاهَنَ فِي إِرْسَالِهِ، فَأَذَا حَلَفَ بَرِّءَ مِنَ الضَّمَانِ».

۳۵۳۹ - وَ رَوَى غِيَاثُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّارِمِيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ فِي جُعَلِ الْأَبِيِّ: إِنَّ الْمُسْلِمَ يُرَدُّ عَلَى الْمُسْلِمِ».

آزاد نمی شود؟ فرمود: نه، چه این شخص نسبت به خدا و مولایش نافرمان می باشد. بنابراین گریختن، قرارداد تدبیر را باطل ساخته است.

۳۵۳۸ - سکونی از امام ششم از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: نزد امیرالمؤمنین شکایت آوردند که مردی بنده گریخته ای را که متعلق به دیگری است گرفته و آن بنده با او بوده سپس فرار کرده است، آیا ضامن بنده هست یا نه؟ فرمود: قسم به خداوند یکتا یاد کند که او را برهنه نکرده و چیزی از آنچه همراه او بوده نستانده و او را نفروخته است، همچنین در نگهداری اش کوتاهی و سستی نکرده است. چنانچه قسم خورد از ضمانش فارغ می شود و دیگر ضامن او نیست.

شرح: «مراد آنست که بنده و حیوان حکمش با سایر چیزهای گم شده فرق دارد چیزهایی که از دیگران گم شده و شخصی آن را می یابد چنانچه تصرفی در آن کند حتی اگر برداشتن و دست زدن به آن باشد ضامنش می شود، ولی برده فراری اینطور نیست».

۳۵۳۹ - غیاث بن ابراهیم دارمی از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام درباره حقی که برای یافتن بنده فراری است فرمود: این حق مادامیکه بنده مسلمان را بصاحب مسلمانش بازگردانند صحیح است نه بغیرمسلمان.

شرح: «منظور اینست که بنده نیز مانند سایر چیزها مال است و باید به

۳۵۴۰- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَخَذَ أَبَقًا فَقَرَّ مِنْهُ قَالَ: لَيْسَ عَلَيَّ

شَيْءٌ».

۳۵۴۱- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَصَابَ ذَابَّةً قَدْ سُرِقَتْ مِنْ جَارِلِهِ فَأَخَذَهَا لِتَأْتِيَهُ بِهَا فَتَفَقَّتْ؟ قَالَ: لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ».

۳۵۴۲- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ رِثَابٍ، عَنِ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَبَقَ مِنْ مَوَالِيهِ ثُمَّ سُرِقَ لَمْ يُقْطَعْ وَهُوَ أَبَقٌ لِأَنَّهُ بِمَنْزِلَةِ الْمُرْتَدِّ عَنِ الْإِسْلَامِ وَلَكِنْ يُدْعَى إِلَى الرَّجُوعِ إِلَى مَوَالِيهِ وَالدُّخُولِ فِي الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَبِي أَنْ يَرْجِعَ إِلَى مَوَالِيهِ قُطِعَتْ يَدُهُ بِالسَّرِقَةِ ثُمَّ قُتِلَ، وَ الْمُرْتَدُّ إِذَا سُرِقَ بِمَنْزِلَتِهِ».

صاحب مسلماننش بازگردد، و اگر خود صاحب برده مبلغی را برای شخص یا بنده مزدگانی تعیین کرد، گرفتن آن مانعی ندارد، البته در صورتی که صاحب بنده مسلمان باشد».

۳۵۴۰- و آن حضرت علیه السلام درباره مردی که غلام فراری شخصی را دستگیر کرده که به صاحبش بازگرداند، و غلام دوباره در راه فرار کرده است فرمود: برعهده یا بنده ضمانتی نیست.

۳۵۴۱- حسن بن صالح گوید: از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم مردی حیوان سواری را که از همسایه اش بسرقت رفته بود بیافت، و هنگامیکه آن را برای صاحبش می برد حیوان تلف شد، آیا ضامن است؟ فرمود: نه، ضمان ندارد.

شرح: «در خبری که تحت رقم ۴۰۶۰ خواهد آمد از امیر مؤمنان علیه السلام روایت شده که فرمود: در صورتیکه نظر یا بنده حیوان این باشد که برای اینکار از صاحب حیوان طلب اجرت کند ضامن خواهد بود».

۳۵۴۲- ابوعبید از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: اگر غلامی از مولای خود فرار کند و سپس دزدی کند دست او قطع نمی شود زیرا او درحالی که هنوز به صاحبش بازنگشته بمنزله مرتد از اسلام است، و لکن او را به

۳۵۴۳- وَ رَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ عَبْدًا وَ كَانَ عِنْدَهُ عَبْدَانِ، فَقَالَ لِلْمُشْتَرِي: إِذْهَبْ بِهِمَا فَاخْتَرِ أَحَدَهُمَا وَرَدَّ الْآخَرَ، وَ قَدْ قَبِضَ الْمَالَ، فَذَهَبَ بِهِمَا الْمُشْتَرِي فَأَبَى أَحَدَهُمَا مِنْ عِنْدِهِ، قَالَ: لِيَرُدَّ الَّذِي عِنْدَهُ مِنْهُمَا وَ يَقْبِضَ نِصْفَ ثَمَنِ مَا أُعْطِيَ مِنَ الْبَائِعِ وَ يَذْهَبُ فِي ظَلَبِ الْغُلَامِ فَإِنْ وَجَدَهُ اخْتَارَ أَيُّهُمَا شَاءَ وَرَدَّ الْآخَرَ وَ إِنْ لَمْ يَجِدْهُ كَانَ الْعَبْدُ بَيْنَهُمَا نِصْفُهُ لِلْبَائِعِ وَ نِصْفُهُ لِلْمُبْتَاعِ».

۳۵۴۴- وَ رَوَى عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: اكْتُبْ لِلْبَائِعِ فِي وَرْقَةٍ أَوْ فِي قِرْطَاسٍ: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَدْ فُلَانٍ مَعْلُومَةٌ إِلَى عُنُقِهِ إِذَا أَخْرَجَهَا لَمْ يَكْدِرْهَا وَ مَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ

بازگشت به صاحبش و نیز قبول اسلام می خوانند، اگر نپذیرفت بمولایش بازگرد دست او را قطع می کنند و بعد او را می کشند، و همچنین است حکم مرتد اگر سرقت کند.

۳۵۴۳- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم شخصی از مردی که دارای دو بنده بود بنده ای خریداری کرد و فروشنده گفت: هر دو را ببر و هر کدام را که خواستی اختیار کن ولی قیمت هر دو را تمامی گرفت مشتری با هر دو غلام براه افتاد و یکی از آن دو گریخت، حکم چیست؟ فرمود: غلامی را که مانده است بفروشنده بازگرداند و نیم مال را باز پس گیرد و به طلب غلام فراری باشد پس اگر آن را یافت هر کدام را که خواست اختیار می کند و آن دیگر را باز پس می دهد و اگر نیافت در آن بنده که فرار نکرده با فروشنده شریک خواهد بود و نیمی از آن فروشنده و نیمی از آن او.

۳۵۴۴- عبدالله بن ابی یعفور گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: برای پیدا کردن و یا بازگشت بنده فراری این دستور رابه کار بند: در ورقه ای بنویس: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَدْ فُلَانٍ مَعْلُومَةٌ إِلَى عُنُقِهِ إِذَا أَخْرَجَهَا لَمْ يَكْدِرْهَا وَ مَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ» یعنی: فلانکس دستش به گردنش زنجیر باد، آنچنانکه اگر

مِنْ نُورٍ» ثُمَّ لَفَّهَا ثُمَّ اجْعَلْهَا بَيْنَ عُودَيْنِ ثُمَّ أَلْقِهَا فِي كُوَّةِ بَيْتِ مُظْلِمٍ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي كَانَ يَأْوِي فِيهِ».

۳۵۴۵- وَرَوَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «ادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ لِلْأَبِيقِ وَارْتَبِطْ فِي وَرْقَةٍ «اللَّهُمَّ السَّمَاءُ لَكَ وَالْأَرْضُ لَكَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَكَ، فَاجْعَلْ مَا بَيْنَهُمَا أَصْبَقَ عَلَيَّ فُلَانٍ مِنْ جِلْدِ جَمَلٍ حَتَّى تَرُدَّهُ عَلَيَّ وَتَظْفِرَنِي بِهِ» وَلِيَكُنْ حَوْلَ الْكِتَابِ آيَةُ الْكُرْسِيِّ مَكْتُوبَةٌ مُدَوَّرَةٌ ثُمَّ ادْفِنْهُ وَضِعْ فَوْقَهُ شَيْئًا ثَقِيلًا فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي كَانَ يَأْوِي فِيهِ بِاللَّيْلِ».

* (بَابُ الْإِرْتِدَادِ) *

۳۵۴۶- رَوَى هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ، عَنْ عَمَّارِ السَّابَاطِيِّ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا-

بیرون آورد نتواندش دید و آن کس که خداوند برای او روشنی قرار نداده روشنی نخواهد داشت. سپس آن را به دوشاخه بندد و از سوراخ سقف اطاق تاریکی بیاویزد در آن خانه ای که او زندگی می کرده است.

۳۵۴۵- معاویة بن عمار گوید: امام ششم علیه السلام بمن فرمود: این دعا را برای بنده فراری بخوان و آن را در ورقه ای بنویس: «اللَّهُمَّ السَّمَاءُ لَكَ وَالْأَرْضُ وَمَا بَيْنَهُمَا لَكَ فَاجْعَلْ مَا بَيْنَهُمَا أَصْبَقَ عَلَيَّ فُلَانٍ مِنْ جِلْدِ جَمَلٍ حَتَّى تَرُدَّهُ عَلَيَّ وَتَظْفِرَنِي بِهِ» پروردگارا آسمان و زمین از آن توست و میان آن دو نیز متعلق به توست آن را (میان زمین و آسمان را) براو تنگتر از پوست شتر بگردان تا او را بمن بازگردانی و مرا بر وی پیروز گردان.

و در حواشی و اطراف آن ورقه آیه الکرسی نوشته شده باشد مانند دایره ای و آن را در جایی که وی شب خوابیده زیر خاک دفن می کنی و بر روی آن چیزی سنگین می نهی.

* (بَابُ ارْتِدَادِ) *

(ارتداد بمعنی خارج شدن از دین حق است چه به آئین و دین دیگری رفتن و چه به دین و آئین دیگری معتقد نبودن).

۳۵۴۶- عمار ساباطی گوید: از امام صادق علیه السلام چنین شنیدم: هر

عَبْدَ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: كُلُّ مُسْلِمٍ بَيْنَ مُسْلِمَيْنِ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ وَجَحَدَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نُبُوتَهُ وَكَذَّبَهُ فَإِنَّ دَمَهُ مُبَاحٌ لِكُلِّ مَنْ سَمِعَ ذَلِكَ مِنْهُ، وَامْرَأَتُهُ بَائِنَةٌ مِنْهُ فَلَا تَقْرَنُهُ، وَيُقَسَّمُ مَالُهُ عَلَى وَرَثَتِهِ، وَتَعْتَدُ امْرَأَتُهُ عِدَّةَ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجَهَا، وَعَلَى الْإِمَامِ أَنْ يَقْتُلَهُ إِنْ أُتِيَ بِهِ وَلَا يَسْتَتِيهَ».

۳۵۴۷- وَرَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ «أَنَّ الْمُرْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ تَعَزُّكَ عَنْهُ امْرَأَتُهُ، وَلَا تُؤْكَلُ ذَبِيحَتُهُ، وَيُسْتَتَابُ ثَلَاثًا فَإِنْ رَجَعَ وَإِلَّا قُتِلَ الرَّابِعَ إِذَا كَانَ صَحِيحَ الْعَقْلِ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - : يَعْنِي بِذَلِكَ الْمُرْتَدَّ الَّذِي لَيْسَ

بِابْنِ مُسْلِمَيْنِ.

۳۵۴۸- وَرَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي

مسلمانی که پدر و مادرش مسلمان باشند اگر از اسلام بیزاری جوید و انکار نبوت محمد بن عبدالله صلی الله علیه وآله را بنماید و او را تکذیب کند، براستی که خوش بر هر کس که این کلام را از وی بشنود مباح است و زوجه اش باید از او کناره گیرد و با او نزدیکی نکند و اموالش به ارث مابین ورثه اش تقسیم می شود و عیالش عدّه وفات نگهداشته، بعد برای شوهر کردن آزاد می شود، و بر امام وقت است که او را به جرم ارتداد به قتل رساند و توبه اش ندهد.

۳۵۴۷- سکونی از جعفر بن محمد از پدرانش علیهم السلام روایت کرده که مرتد از اسلام زوجه اش باید از او کناره گزیند و ذبیحه اش را نخورند، و سه بار توبه اش دهند و تا سه روز مهلت دارد که بازگردد، پس اگر نپذیرفت و توبه نکرد چنانچه عقلش پابرجاست و ناراحتی روانی ندارد روز چهارم او را می کشند.

مصنّف کتاب گوید: این حکم مرتد ملی است یعنی آنکه پدر و مادرش مسلمان نبوده اند.

و مترجم گوید: «خبر اطلاق دارد و مقید به ملی و فطری نیست مگر آنکه به اخبار دیگر مقیدش ساخت و در حال این حکم مرد است نه حکم زن مرتد».

۳۵۴۸- حلبی درباره زنی که از اسلام خارج شده و مرتد گشته است از امام

المُرْتَدَّةَ عَنِ الْإِسْلَامِ قَالَ: لَا تُقْتَلُ وَتُسْتَحْدَمُ خِدْمَةُ شَدِيدَةً وَتُمْتَعُ عَنِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ إِلَّا مَا تُمْسِكُ بِهِ نَفْسَهَا، وَتَلْبَسُ أَحْسَنَ الثِّيَابِ، وَتُضْرَبُ عَلَى الصَّلَوَاتِ».

۳۵۴۹- وَ فِي رِوَايَةِ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِذَا ارْتَدَّتِ الْمَرْأَةُ عَنِ الْإِسْلَامِ لَمْ تُقْتَلْ وَلَكِنْ تُحْبَسُ أَبَدًا».

۳۵۵۰- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا فَرَعَ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ أَنَّهُ سَبْعُونَ رَجُلًا مِنَ الرِّزْقِ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِ وَكَلَّمُوهُ بِلِسَانِهِمْ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: إِنِّي لَسْتُ كَمَا قُلْتُمْ أَنَا عَبْدُ اللَّهِ مَخْلُوقٌ، قَالَ: فَأَبَوْا عَلَيْهِ وَقَالُوا - لَعَنَهُمُ اللَّهُ - لَا بَلَّ أَنْتَ أَنْتَ هُوَ، فَقَالَ لَهُمْ: لَيْسَ لَمْ تَرْجِعُوا عَمَّا قُلْتُمْ وَلَمْ تَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ

صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: او را نمی‌کشند و بازداشت کرده، به کار سخت وامی‌دارند و به اندازه‌ای که نمیرد به او آب و غذا می‌دهند، لباس خشن بر او پوشانده و هنگام نماز او را تازیانه می‌زنند (و این همه در صورتیست که از قبول توبه سر باز زند و اظهار ندامت نکند و در وقت نماز او را تازیانه زند شاید توبه کرده به نماز ایستد).

۳۵۴۹- و در روایت غیاث بن ابراهیم از امام صادق از پدرش علیهما السلام چنین آمده که: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود هرگاه زنی مرتد گشت او را نباید کشت بلکه حکمش زندان ابد است.

۳۵۵۰- امام محمد باقر علیه السلام فرمود: هنگامی که امیرالمؤمنین علیه السلام از مبارزه اهل بصره (جمل) فارغ گشت هفتاد تن از زطی‌ها (یعنی سودانی و یا هندی‌ها) نزد او آمده و سلام کردند و به زبان خود با او سخن گفتند تا اینکه آن حضرت فرمود: من آنچنان که شما پنداشته‌اید نیستم من بنده خدا و مخلوق او هستم، فرمود: آنها ابا کردند، - و خدا لعنتشان کند - گفتند: نه تو خودت او (یعنی خدا) هستی، آن حضرت فرمود: اگر از این عقیده و گفتارتان دست برندارید و توبه نکنید و

عَزَّوَجَلَّ لَأَقْتُلَنَّكُمْ، قَالَ: فَأَبَوْا عَلَيْهِ أَنْ يَتُوبُوا وَيَرْجِعُوا قَالَ: فَأَمَرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ تُحْفَرَ لَهُمْ آبَارٌ فَحُفِرَتْ، ثُمَّ خَرَقَ بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، ثُمَّ قَذَفَ بِهِمْ فِيهَا، ثُمَّ جَنَّ رُؤُوسَهَا، ثُمَّ أَلْهَبَ فِي بَرِّ مِثْهَا نَارًا وَ لَيْسَ فِيهَا أَحَدٌ مِنْهُمْ فَدَخَلَ فِيهَا الدُّخَانُ عَلَيْهِمْ فَمَاتُوا».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ - : إِنَّ الْعُلَاةَ - لَعَنَهُمُ اللهُ - يَقُولُونَ: لَوْ لَمْ يَكُنْ عَلَيَّ رَبًّا لَمَا عَذَّبَهُمُ بِالنَّارِ، فَيَقَالُ لَهُمْ: لَوْ كَانَ رَبًّا لَمَا اخْتِاجَ إِلَى حَفْرِ الْآبَارِ وَ خَرَقِ بَعْضِهَا إِلَى بَعْضٍ وَ تَغْطِيَةَ رُؤُوسِهَا وَ لَكَانَ يُحْدِثُ نَارًا فِي أَجْسَادِهِمْ فَتَلْهَبُ بِهِمْ فَتَحْرِقُهُمْ، وَ لَكِنَّهُ لَمَا كَانَ عَبْدًا مَخْلُوقًا حَفَرَ الْآبَارَ وَ فَعَلَ مَا فَعَلَ حَتَّى أَقَامَ حُكْمَ اللهِ فِيهِمْ وَ قَتَلَهُمْ وَ لَوْ كَانَ مَنْ يُعَذِّبُ بِالنَّارِ وَ يُقِيمُ الْحَدَّ بِهَا رَبًّا لَكَانَ مَنْ عَذَّبَ بِغَيْرِ النَّارِ لَيْسَ بِرَبِّ، وَ قَدْ وَجَدْنَا اللهُ تَعَالَى عَذَّبَ قَوْمًا

بسوی خدا بازنگریدید شما را خواهم کشت، فرمود: باز هم ابا کرده و نپذیرفتند که توبه کنند و به توحید بازگردند. پس امام علیه السلام دستور فرمود که چاههایی برای آنان حفر کنند و پاره‌ای را به پاره دیگر اتصال دادند (نقب زدند) سپس آنها را در آن حفره‌ها ریختند و در حفره‌ای که کسی نبود آتش افروختند و سر آن چاه‌ها را پوشانیدند تا دود از آن نقبها عبور و همه را خفه کرد و بقتل رسانید و هلاک گشتند.

نویسنده این کتاب - رحمه الله علیه - گوید: غُلَات - که لعنت خدا بر آنها باد - می‌گویند: اگر علی پروردگار نبود پس با آتش آنها را عذاب نمی‌کرد، از اینرو پیداست که او خود رب و پروردگار آنها بوده است. در جواب چنین گوئیم: اگر پروردگار آنها بود دیگر چه احتیاج داشت به حفر چاه و به آن طریق مجازات کردن؟ خود آتشی در جان و پیکر آنها می‌افروخت و همه را می‌سوخت، اما چون بنده بود و مخلوق ناگزیر از حفر چاه و انجام آن کارها بود تا آنکه حکم خدای خود را در آنها جاری سازد و ایشان را به سزای کفرشان هلاک سازد، و اگر بنا باشد که هر کس با آتش مجرم را عذاب کند و حد را با آن جاری سازد خدا باشد، پس باید هر کس هم که به غیر آتش عذاب کند پروردگار نباشد ولی می‌بینیم که خداوند جماعتی را به غرق

بِالْفَرْقِ، وَآخِرِينَ بِالرَّيْحِ وَآخِرِينَ بِالطُّوفَانِ، وَآخِرِينَ بِالْجَرَادِ وَالْقُمَّلِ وَالضَّفَادِعِ
 وَالذَّمِّ، وَآخِرِينَ بِجِحَارَةِ مِنْ سَجِيلٍ، وَإِنَّمَا عَذَّبَهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ
 وَالسَّلَامُ عَلَى قَوْلِهِمْ بِرُبُوبِيَّتِهِ بِالتَّارِ دُونَ غَيْرِهَا لِعَلَّةٍ فِيهَا حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ وَهِيَ أَنَّ اللَّهَ
 تَعَالَى ذِكْرُهُ حَرَّمَ النَّارَ عَلَى أَهْلِ تَوْحِيدِهِ، فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَوْ كُنْتُ رَبِّكُمْ مَا
 أَخْرَقْتُكُمْ وَقَدْ قُلْتُمْ بِرُبُوبِيَّتِي، وَلَكِنَّكُمْ اسْتَوْجَبْتُمْ مِنِّي بِظُلْمِكُمْ ضِدًّا مَا اسْتَوْجَبْتُهُ
 الْمُوَحِّدُونَ مِنْ رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ، وَأَنَا قَسِيمُ نَارِهِ بِإِذْنِهِ، فَإِنْ شِئْتُ عَجَلْتُهَا لَكُمْ، وَإِنْ
 شِئْتُ أَخْرَجْتُهَا فَمَا وَأَكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ — أَيُّ هِيَ أَوْلَى بِكُمْ — وَبِسَ الْمَصِيرِ،
 وَلَشِئْتُ لَكُمْ بِمَوْلَى، وَإِنَّمَا أَقَامَهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِهِمْ بِرُبُوبِيَّتِهِ
 مَقَامَ مَنْ عَبَدَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ صَنَمًا.

۳۵۵۱- وَ ذَلِكَ أَنَّ رَجُلَيْنِ بِالْكُوفَةِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، «أَتَى رَجُلٌ

کردن عذاب کرده است و جماعتی را با باد و عده ای را با طوفان و سیل و قومی را با
 ملخ و یا پشه و کینه و قورباغه و خون و طایفه ای را با سنگ گِلین. و جز این نیست که
 امیرالمؤمنین علیه السلام آنان را برای اینکه او را به پروردگاری معرفی کردند به آتش
 اینچنین عذاب فرمود نه برای غیر آن و شاید در این حکمتی بلیغ باشد و آن این باشد که
 خداوند متعال آتش را بر اهل توحید حرام ساخته، و امیرالمؤمنین علیه السلام نظرش این
 بوده که اگر من پروردگار شما بودم شما را به آتش عذاب نمی کردم با اینکه شما به
 پروردگاری من اذعان می نمائید لکن از جانب من مستوجب این عذاب گشتید برای
 ستمی که نمودید و ناروائی که گفتید برخلاف آنچه را که موحدین و اهل توحید
 مستوجب آن از خداوند خویشتند اما من به اذن او اختیاردار دوزخ اوم و چنانچه
 بخواهم در آن شتاب می کنم همچنانکه درباره شما کردم و اگر بخواهم تأخیر می کنم و
 جایگاه شما آتش است و مولای شما آتش خواهد بود — یعنی آن به شما سزاوارتر است و
 بسیار بدسرانجامی خواهید داشت و من مولای شما نیستم و البته مطلب این چنین بود که
 امیرالمؤمنین علیه السلام آنان را در این گفتار که او را رب دانستند مانند آن کس قرار
 داد که خدا را رها کرده بتی را پرستد و آن بدین صورت است که:

۳۵۵۱- مردی نزد امیرالمؤمنین آمده شهادت داد که دو تن از مردمان مسلمان

أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَشَهِدَ أَنَّهُ رَأَاهُمَا يُصَلِّيَانِ لِيَصْتَمَ فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَبِحَاكٍ لَعَلَّهُ بَعْضُ مَنْ يَشْتَبِيهِ عَلَيْكَ أَمْرُهُ، فَأَرْسَلَ رَجُلًا فَتَنَظَّرَ إِلَيْهِمَا وَهُمَا يُصَلِّيَانِ لِيَصْنَمَ فَأَتَيْتَنِي بِهِمَا، قَالَ فَقَالَ لَهُمَا: ارْجِعَا فَأَبْيَا، فَحَدَّ لَهُمَا فِي الْأَرْضِ أَخْذُودًا وَأَجَجَ فِيهِ نَارًا فَطَرَحَهُمَا فِيهِ» رَوَى ذَلِكَ مُوسَى بْنُ بَكْرٍ، عَنِ الْفَضِيلِ عَنْ أَبِي-عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

۳۵۵۲- وَ كَتَبَ غُلَامٌ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَيْهِ «أَنِّي قَدْ أَصَبْتُ قَوْمًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ زَنَادِقَةً [وَقَوْمًا مِنَ النَّصَارَى زَنَادِقَةً] فَقَالَ: أَمَا مَنْ كَانَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَوَلِدَ عَلَى الْفِطْرَةِ ثُمَّ ارْتَدَّ فَأَضْرَبَ عُقُقَهُ، وَلَا تَسْتَيْبُهُ، وَمَنْ لَمْ يُؤَلِّدْ مِنْهُمْ عَلَى الْفِطْرَةِ فَاسْتَيْبَهُ فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا فَأَضْرَبَ عُقُقَهُ، وَأَمَا النَّصَارَى فَمَا هُمْ عَلَيْهِ أَعْظَمُ مِنَ الزَّنَدِقَةِ».

اهل کوفه را دیده که در مقابل بتی عبادت می‌کردند، امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: ای وای نکنند کار بر تو مشتبه شده باشد و کسی را فرستاد و آن شخص دید که آن دو بر بتی سجده می‌کنند و آنها را نزد آن حضرت آوردند؛ امام دستور داد از عبادت بت برگردند اما آنها انکار کردند لذا خندقهایی در زمین پرداختند و در آن آتش افروختند و آن دو را در آتش بسوختند، و این خبر را موسی بن بکر از فضیل از امام صادق علیه السلام روایت کرده است.

۳۵۵۲- یکی از گماشتگان امیرالمؤمنین علیه السلام به آن حضرت نوشت: من به جماعتی از مسلمین در اینجا برخورده‌ام که زندیق هستند (و نیز قومی از ترسایان) حضرت فرمود هر کس از مسلمانان که در خانواده مسلمانان بدنی آمده و مرتد شده است گردن او را بزن و لازم نیست او را توبه دهی، و هر کس در خانواده مسلمان بدنی نیامده و مرتد شده بود او را توبه ده و اگر توبه نکرد گردش را بزن اما ترسایان در آن عقیده باطلی که هستند خود به مراتب سخت‌تر و ناروا تر است از زندقه.

شرح: «زندقه کفر گفتن است و زندیق کسی است که به ظاهر مدعی اسلام است و در باطن منکر آن، و ممکن است مراد اعتقاد به ثنویت و دوخدائی یعنی خدای

۳۵۵۳- وَ فِي رِوَايَةِ مُوسَى بْنِ بَكْرِ، عَنِ الْفَضِيلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ تَنَصَّرَ فَأَتَيْتَنِي بِهِ عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَشْتَابَهُ فَأَبَى عَلَيْهِ، فَقَبَضَ عَلَيَّ شَعْرَهُ وَقَالَ: طَلُّوا عِبَادَ اللَّهِ [عَلَيْهِ]، فَوَطِئْتُ حَتَّى مَاتَ».

۳۵۵۴- وَ رَوَى فَضَالَهُ، عَنْ أَبِي بَانَ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «فِي الصَّبِيِّ إِذَا شَبَّ فَأَخْتَارَ النَّصْرَانِيَّةَ وَ أَحَدُ أَبَوَيْهِ نَصْرَانِيٌّ أَوْ جَمِيعًا مُسْلِمِينَ، قَالَ: لَا يُثْرَكَ وَلَكِنْ يُضْرَبُ عَلَى الْإِسْلَامِ».

۳۵۵۵- وَ رَوَى ابْنُ فَضَالٍ، عَنْ أَبِي بَانَ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «فِي الرَّجُلِ يَمُوتُ مُرْتَدًا عَنِ الْإِسْلَامِ وَلَهُ أَوْلَادٌ وَ مَالٌ، قَالَ: مَا لَهُ لَوْلَدِهِ الْمُسْلِمِينَ».

۳۵۵۶- وَ قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا أَسْلَمَ الْأَبُ جَرَّ الْوَلَدَ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْ وَلَدِهِ دُعِيَ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَبِي قُتِلَ، وَ إِنْ أَسْلَمَ الْوَلَدُ لَمْ

نور و ظلمت باشد یا اعتقاد نداشتن به آخرت و حساب و کتاب و روز رستاخیز».

۳۵۵۳- و در روایت موسی بن بکر از فضیل از امام صادق علیه السلام آمده که مردی از مسلمانان نصرانی شد او را نزد علی علیه السلام آوردند وی را توبه داد و او نپذیرفت پس امام موی پیشانی او را گرفته، بزمین زد و فرمود او را زیر پا گیرید و گرفتند و هلاک شد.

۳۵۵۴- أبان بن عثمان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: کودکی که یکی از والدینش مسلمان و یکی نصرانی یا هر دو مسلمان بودند و چون به سنّ شباب رسید نصرانیت اختیار کرد او را رها نکنید و بحکم اسلام در جنایاتش با او رفتار کنید.

۳۵۵۵- أبان نیز گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: مردی که از دنیا در حال ارتداد رفته اموالش از آن ورثه مسلمانش می باشد.

۳۵۵۶- امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: هرگاه پدر اسلام آورد فرزند خویش را به اسلام کشیده است و او نیز مسلمان محسوب می شود و هر کدام از اولاد او که به حدّ بلوغ رسیدند به اسلام دعوت شود اگر نپذیرفت کشته خواهد شد ولی اگر پسر اسلام

يَجْرُ أَبَوَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا مِيرَاثٌ».

* (بَابُ نَوَادِرِ الْعِتْقِ) *

۳۵۵۷- رَوَى سَعْدُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ حَرِيرٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ قَالَ لِمَمْلُوكِهِ: أَنْتَ حُرٌّ وَبِي مَالُكَ، قَالَ: يَبْدَأُ بِالْمَالِ قَبْلَ الْعِتْقِ يَقُولُ: لِي مَالُكَ وَأَنْتَ حُرٌّ بِرِضَى مِنَ الْمَمْلُوكِ».

۳۵۵۸- وَ «سَأَلَهُ الْحَسَنُ الصَّيْقَلُ عَنْ رَجُلٍ قَالَ: أَوْلَى مَمْلُوكٍ أَمَلِكُهُ فَهُوَ حُرٌّ فَأَصَابَ سِتَّةَ، فَقَالَ: إِنَّمَا كَانَتْ نِيَّتُهُ عَلَيَّ وَاحِدٍ فَلْيَحْتَزِرْ أَيُّهُمْ شَاءَ فَلْيُعْتِقْهُ».

۳۵۵۹- وَ رَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَهْزِيَارٍ، عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ: «كَتَبْتُ إِلَيْهِ أَسْأَلُهُ عَنِ الْمَمْلُوكِ يَحْضُرُهُ الْمَوْتُ فَيُعْتِقُهُ مَوْلَاهُ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَيَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا حُرًّا هَلْ لِلْمَوْلَى فِي عِتْقِهِ ذَلِكَ أَجْرٌ؟ أَوْ يَتْرِكُهُ مَمْلُوكًا فَيَكُونُ لَهُ أَجْرٌ إِذَا

آورد پدر و مادر را به سوی اسلام نکشیده و میان آن پسر و پدر و مادر توارث نیست یعنی کافر از مسلمان ارث نمی برد.

* (نَوَادِرِ عِتْقِ) *

۳۵۵۷- سعد بن سعد بواسطه حریریا ابی جریر روایت کرده که گفت: از امام کاظم علیه السلام پرسیدم، مردی به غلام خود گفت: تو آزادی و اموات متعلق بمن، فرمود: ابتدا به مال کند بعد به عتق و اینطور بگوید: مالت از آن من و تو آزادی، البته با رضایت آن مملوک.

۳۵۵۸- و حسن صیقل از آن حضرت علیه السلام درباره مردی که گوید: اولین برده ای را که مالک شوم، آزاد است سپس در زمانی مالک شش برده گشت پرسید، حضرت فرمود: نیت این مرد بر یکی از اینها بوده هر کدام را که می خواهد آزاد کند.

۳۵۵۹- علی بن مهزیار گوید: به امام هادی علیه السلام نامه ای نوشتم و سؤال کردم: مملوکی مرگش فرارسید و مولایش او را آزاد ساخت و او از دنیا رفت

مات وَهُوَ مَمْلُوكٌ لَهُ أَفْضَلُ؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَثْرُكُ الْعَبْدَ مَمْلُوكًا فِي حَالِ مَوْتِهِ فَهُوَ آجِرٌ لِمَوْلَاهُ وَهَذَا الْعِتْقُ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ لَمْ يَكُنْ نَافِعًا لَهُ».

۳۵۶۰- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى الْعُبَيْدِيُّ، عَنِ الْفَضْلِ بْنِ الْمُبَارَكِ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ لَهُ مَمْلُوكٌ فَمَرِضٌ أَيْعِثُّهُ فِي مَرَضِهِ أَغْظَمَ لِأَجْرِهِ أَوْ يَثْرُكُهُ مَمْلُوكًا؟ فَقَالَ: إِنْ كَانَ فِي مَرَضٍ فَأَلْعِثُّ أَفْضَلُ لَهُ لِأَنَّهُ يُعْتِقُ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ بِكُلِّ غُضُوْمِيْنَهُ غُضُوْمًا مِنَ النَّارِ، وَإِنْ كَانَ فِي حَالِ حُضُوْرِ الْمَوْتِ فَيَثْرُكُهُ مَمْلُوكًا أَفْضَلُ لَهُ مِنْ عِتْقِهِ».

۳۵۶۱- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى الْعُبَيْدِيُّ، عَنِ الْفَضْلِ بْنِ الْمُبَارَكِ الْبَصْرِيِّ، عَنِ أَبِيهِ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ الرَّجُلُ يَجِبُ عَلَيْهِ عِتْقُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَلَا يَجِدُهَا كَيْفَ يَصْنَعُ؟ فَقَالَ: عَلَيْكُمْ بِالْأَطْفَالِ فَأَعْتِقُوهُمْ فَإِنْ خَرَجَتْ مُؤْمِنَةٌ فَذَلِكَ، وَإِنْ لَمْ تَخْرُجْ مُؤْمِنَةً فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ شَيْءٌ».

درحالیکه آزاد بود آیا مولایش اجری در آزاد کردن او برده یا اینکه او را به مملوکی رها کند و اجر از دست دادن او را ببرد بهتر است؟ در پاسخ فرمود: عبد را در حال بردگی رها کند و مرگش اجری برایش (برای مولایش) خواهد داشت و این آزادی در چنین وقتی سودی برای او نخواهد داشت.

۳۵۶۰- فضل بن مبارک گوید: از امام هادی علیه السلام با نامه ای سؤال کردم: مردی بنده ای داشت و او مریض شد آیا بحالت بیماری او را آزاد سازد اجرش بیشتر است یا همانطوری به حال بردگیش باقی گذارد؟ در جواب فرمود: اگر در مرض آزادش سازد برای او بهتر است، زیرا به هر عضوی از وی خداوند عزیز عضوی از او را از آتش دوزخ آزاد سازد، و اگر در حال مرض موت باشد به حال بردگیش باقی گذارد بهتر است تا اینکه آزادش نماید.

۳۵۶۱- مبارک بصری از پدرش از امام صادق علیه السلام پرسید فدایت شوم برعهده مردی عتق رقبه مؤمن است و او را نمی یابد چه کند؟ فرمود: بر شا باد به کودکان مملوک از آنها آزاد سازید، اگر رقبه مؤمنه شد که بسیار خوب و اگر غیرمؤمنه

۳۵۶۲- وَرَوَى مُعَاوِيَةُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَبِيعُ عَبْدَهُ بِتَقْضَايْنِ مِنْ تَمَنِيهِ لِيُعْتَقَ، فَقَالَ لَهُ الْعَبْدُ فِيمَا بَيْنَهُمَا: لَكَ عَلَيَّ كَذَا وَكَذَا، أَلَمْ أَنْ يَأْخُذْهُ مِنْهُ؟ قَالَ: يَأْخُذُهُ مِنْهُ عَفْوًا وَتَسْأَلُهُ إِيَّاهُ فِي عَفْوٍ فَإِنْ أَبِي فَلْيَدْعُهُ».

۳۵۶۳- وَرَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي مَكَاتِبِهِ يَطَّأُهَا مَوْلَاهَا فَتُحْبَلُ، قَالَ: يَرُدُّ عَلَيْهَا مَهْرَ مِثْلِهَا وَتَسْعَى فِي قِيمَتِهَا، فَإِنْ عَجَزَتْ فِيهِ مِنْ أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ».

۳۵۶۴- وَدَخَلَ ابْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْمُكَارِيئِيُّ عَلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ: «أَبْلَغَ اللَّهُ مِنْ قَدْرِكَ أَنْ تَدْعِي مَا يَدْعِي أَبُوكَ؟! فَقَالَ لَهُ: مَا لَكَ أَطْفَأَ اللَّهُ نُورَكَ وَأَدْخَلَ الْفَقْرَ بَيْتَكَ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَوْحَى إِلَى عُثْرَانَ أَنِّي

شد بر شما تکلیفی نخواهد بود.

۳۵۶۲- معاویة بن میسرہ گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم، مردی به کمتر از قیمت، غلامش را می فروشد که خریداری را آزاد کند و غلام به او گفته است که اگر چنین کنی من فلان مقدار بر ذمه می گیرم تا بتوبه هم آیا می تواند از وی بستاند؟ فرمود می تواند در صورتیکه غلام راضی باشد و به او ببخشد و نیز او غلام را بریء الذمه گرداند و اگر غلام نپرداخت مدیونش نداند و او را رها کند.

۳۵۶۳- سکونی از امام ششم از پدرش علیهما السلام روایت کرده که علی ابن الحسین علیهما السلام در مورد مکاتبه این که مولایش او را بعد از مکاتبه حامله کرده بود فرمود: باید مهرالمثل او را به او بازدهد و مکاتبه در پرداخت بقیه مبلغ اقدام نماید، پس چنانچه عاجز ماند خود ام ولد باشد و پس از موت مولی آزاد خواهد شد.

شرح: «حکم مکاتبه آنست که مولایش نمی تواند با او نزدیکی کند چون د. کنیز اوست و نه آزاد است که بتواند با او کابین بزند از این رو اگر با اکراه با او همبستر شد و فرزندى آورد مهرالمثل را مدیون است و حد زانی را باید بخورد و اگر بطوع و رغبت مکاتبه بود حق مهر ندارد و بر هر دو باید حد جاری شود».

۳۵۶۴- حسین بن هاشم مکاری که از فرقه واقفی مذهبیان است بر امام هشتم

وَإِهْبُ لَكَ ذِكْرًا فَوَهَبَ لَهُ مَرْيَمَ وَوَهَبَ لِمَرْيَمَ عِيسَى، فَعِيسَى مِنْ مَرْيَمَ وَمَرْيَمُ مِنْ عِيسَى، وَعِيسَى وَمَرْيَمُ شَيْءٌ وَاحِدٌ، وَأَنَا مِنْ أَبِي وَأَبِي مِنِّي وَأَنَا وَأَبِي شَيْءٌ وَاحِدٌ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي سَعِيدٍ: فَاسْأَلْكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ؟ فَقَالَ: لَا أَحْأَلُكَ تَقْبُلُ مِنِّي، وَلَسْتُ مِنْ عَنَمِي وَ لَكِنْ هَلُمَّهَا، فَقَالَ: رَجُلٌ قَالَ عِنْدَ مَوْتِهِ كُلُّ مَمْلُوكٍ لِي قَدِيمٌ فَهَوَّ حُرٌّ لَوْجِهِ اللَّهُ تَعَالَى، فَقَالَ: نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُولُ: «حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ» فَمَا كَانَ مِنْ مَمَالِيكِهِ أَتَىٰ لَهُ سِتَّةٌ أَشْهُرٍ فَهُوَ قَدِيمٌ حُرٌّ، قَالَ: فَخَرَجَ وَافْتَقَرَ حَتَّىٰ مَاتَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَبِيتٌ لَيْلَةٍ — لَعَنَهُ اللَّهُ — .

۳۵۶۵— وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي الْوَرْدِ،

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ مَمْلُوكٍ نَصْرَانِيٍّ لِرَجُلٍ مُسْلِمٍ عَلَيْهِ جَزِيَةٌ؟

علیه السلام وارد شد و گفت: آیا خداوند ترا به آنجا رسانیده که آنچه پدرت ادعا می کرد تو نیز بکنی، حضرت فرمود: ترا چه شده است! خداوند نورت را خاموش و فقر و تنگدستی را گریبانگیرت نماید، آخر نمی دانی که خداوند تبارک و تعالی به عمران وحی کرد که من پسری بتو عطا خواهم کرد و به او مریم را اعطا فرمود و از مریم عیسی را به او بخشید، پس عیسی از مریم و مریم از عیسی است و عیسی و مریم یکی باشند و من از پدرم و پدرم از من است و من و پدرم یکی محسوب می شوم، حسین بن هاشم گفت: من از شما سؤالی می کنم، حضرت فرمود: گمان ندارم جوابش را از من بپذیری زیرا از طرفداران من نیستی با این وصف بپرس، گفت: مردی هنگام مرگ گفت: همه بندگان قدیمی من در راه خدا آزادند (کدامشان آزادند؟) حضرت فرمود: خداوند عزوجل می فرماید «حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ—یس—۳۹» تا بازگردد همانند شاخه خرما بصورت لاغری و زردی پیشین، پس هر کدام از بندگان که شش ماه در بندگی او بوده آزاد است، آن مرد خارج شد، اما بفقر و تنگدستی مبتلا شد چندانکه شام شب نداشت تا مرگش فرارسید خداوند او را از رحمتش دور دارد.

۳۵۶۵— ابوالورد گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم غلامی نصرانی از آن

مرد مسلمان است آیا جزیه آن را باید بدهد؟ فرمود: آری زیرا وی مالک اوست و باید

قَالَ: نَعَمْ إِنَّمَا هُوَ مَالِكُهُ يَفْتَدِيهِ إِذَا أُخِذَ يُؤَدِّي عَنْهُ».

* (كِتَابُ الْمَعِيشَةِ) *

* (بَابُ الْمَعَايِشِ وَالْمَكْسَابِ وَالْفَوَائِدِ وَالصَّنَاعَاتِ) *

۳۵۶۶- رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً» قَالَ:

رِضْوَانُ اللَّهِ وَالْجَنَّةُ فِي الْآخِرَةِ، وَالسَّعَةُ فِي الرَّزْقِ وَالْمَعَايِشِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ فِي الدُّنْيَا

۳۵۶۷- وَرَوَى ذَرِيحُ بْنُ يَزِيدَ الْمُحَارِبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

«نِعْمَ الْعَوْنُ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ».

۳۵۶۸- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَرَكَ دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ وَلَا آخِرَتَهُ

لِدُنْيَاهُ».

فدای او را بدهد، و از بابت او باید بدهیش را بپردازد.

شرح: «مشهور میان فقهای امامیه آنست که مملوک کتابی، جزیه ندارد و خبر

را حمل بر تقیه می‌کنند».

* (كِتَابُ الْمَعِيشَةِ) *

(مراد از معیشت در اینجا کسب و کار است اعم از تجارت و حرفه و صنعت

و غیره از هر چه که انسان مالی بدست می‌آورد و امور معیشت خود را با آن می‌گذرانند).

* (بَابُ شَغْلِهَا، كَسْبِهَا، دَرَامِدِهَا وَصِنْعَتِهَا) *

۳۵۶۶- جَمِيلُ بْنُ صَالِحٍ گوید: در مورد این آیه شریفه: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا

حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً» بقره-۲۰۲ یعنی: پروردگارا ما را از نعمتهای دنیا و

آخرت (هر دو) بهره‌مند گردان. امام صادق علیه‌السلام فرمودند: رضا و خشنودی

خداوند در آخرت، و وسعت رزق و کسب و درآمد فراوان و نیک خلقی در دنیا است.

۳۵۶۷- ذَرِيحُ بْنُ يَزِيدَ مُحَارِبِيُّ گوید: امام صادق علیه‌السلام فرمود: دنیا برای

تحصیل آخرت نیکویاوری است.

۳۵۶۸- و نیز فرمود: کسی که دنیای خویش را بکلی برای آخرت ترک

۳۵۶۹- وَرُوِيَ عَنِ الْعَالِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا».

کند از ما نیست و همچنین کسی که آخرت خود را برای دنیایش.

۳۵۶۹- از عالم علیه السلام (مراد امام هفتم است و ظاهراً هنگامیکه امام علیه السلام مغضوب دستگاه هارونی واقع شده بود و در زندان بسر می برد، جرأت نداشتند نام آن حضرت را صریح ببرند زیرا مورد مؤاخذه واقع می شدند لذا به تعبیر «عالم» یا «عبد صالح» به آن حضرت اشاره می کردند) روایت شده که فرمود: چنان برای زندگی دنیای خویش تلاش کن که گویا تا ابد زنده هستی، و برای آخرت خویش آنچنان کار کن که گوئی فردا از دنیا خواهی رفت.

شرح: «پاره ای حدیث را چنین معنی کرده اند: دنیا را چنان تحصیل کن که پنداری همیشه زنده ای و بدان نیازمند، و پاره ای بعکس گفته اند و می گویند: معنی حدیث ترک دنیاست یعنی در تحصیل دنیا وقت بسیار است همیشه تو در دنیا هستی و می توانی آن را بیندوزی لکن در تحصیل آخرت وقت اندک است و باید شبانه روز برای آن کوشش کنی. نتیجه آنکه کار دنیا را عقب انداز و کار آخرت را پیش، ولی معنی اول با قرآن بهتر مطابق است که می فرماید: «هُوَ أَنشَأَكُم فِي الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» (یعنی: اوست که شما را در زمین آفرید و شما را برای عمارت و آباد ساختن آن برگماشت- هود: ۶۱) و اساساً فعالیت و کوشش در زندگی اگر فقط برای اندوختن مال باشد بدون شک خطاست، و اگر برای خدمت به خلق باشد بدون تردید موجب رضای حق و خود تحصیل آخرت می باشد حتی اگر از این راه انسان سرمایه ای بدست آورد و دنیایش هم رفاه یابد و ثروتش زیاد گردد، زیرا قصد و نیت وی برای خدمت به جامعه و رشد و ترقی جامعه اوست، اینچنین انسانی هرگاه بین مصلحت خود و جامعه اش تضادی ببیند ترجیح خواهد داد که نفع همگان را در نظر گرفته، از نفع خود چشم پبوشد و این خود عین طلب آخرت است، برخلاف آنکس که حتی اگر ثروتی نیندوزد در همه حال مصلحت خویش را در نظر دارد که او نیز از رحمت خداوند یقیناً دور است.

۳۵۷۰- وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْغِنَى».

۳۵۷۱- وَ رَوَى عُمَرُ بْنُ أُذَيْنَةَ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِيَجِبُ الْإِعْتِرَابَ فِي طَلَبِ الرَّزْقِ».

۳۵۷۲- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِشْخَصْ يُشْخَصُ لَكَ الرَّزْقُ».

۳۵۷۳- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنِّي لَأُحِبُّ أَنْ أَرَى الرَّجُلَ مُتَحَرِّفًا فِي طَلَبِ الرَّزْقِ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا».

۳۵۷۴- وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ الْحَاجَةَ فَلْيَبْكِرْ إِلَيْهَا فَإِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُبَارِكَ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا».

۳۵۷۰- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بسیار خوب یاوری است بی نیازی برای تقوی.

۳۵۷۱- عمر بن اذینه گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند محنتِ غربت کشیدن را برای طلب روزی دوست می دارد.

۳۵۷۲- و نیز فرمود: سفر کن تا روزی بسوی تو سفر کند.

۳۵۷۳- علی بن عبدالعزیز گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دوست دارم ببینم مردی را که مایل است برای پیدا کردن روزیش یا دارای شغلی است و برای یافتن روزی سحرخیز است، چه رسول خدا صلی الله علیه و آله در حقیقت دعا کرده و از خداوند درخواست کرده است که امت او را که صبح زود بدنبال کسب روزی برمی خیزند برکت دهد.

شرح: «نسخه‌ها در «متحرفاً» مختلف است، بعضی «محرّف» و بعضی دیگر «متبکر» و بعضی مانند متن «متحرّف» است.».

۳۵۷۴- و نیز آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمود: هرگاه یکی از شما حاجتی داشت صبح زود آن را دنبال کند زیرا من از خدای خویش خواسته‌ام که به کسانی

۳۵۷۵- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ الْحَاجَةَ فَلْيُبَكِّرْ إِلَيْهَا وَلْيُسْرِعِ الْمَشْيَ إِلَيْهَا».

۳۵۷۶- وَ رَوَى حَمَادُ اللَّحَامُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَكْسِلُوا فِي طَلَبِ مَعَايِشِكُمْ فَإِنَّ آبَاءَنَا كَانُوا يَرْكُضُونَ فِيهَا وَيَطْلُبُونَهَا».

۳۵۷۷- وَ «أَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ رَجُلًا فِي حَاجَةِ فَكَانَ يَمْشِي فِي الشَّمْسِ، فَقَالَ لَهُ: إِمْسِ فِي الظِّلِّ فَإِنَّ الظِّلَّ مُبَارَكٌ».

۳۵۷۸- وَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ ذَهَبَ فِي حَاجَةٍ عَلَى غَيْرِ وُضوءٍ فَلَمْ يَقْضِ حَاجَتَهُ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ».

۳۵۷۹- وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي أُجِدُّنِي أُمَقَّتَ الرَّجُلَ يَتَعَدَّرُ

که از امت من اول وقت به سر کار خویش روند برکت دهد.

۳۵۷۵- و آن حضرت علیه السلام فرمود: هرگاه یکی از شما به حاجتی اقدام کند بامدادان بسوی آن باشتاب رود.

۳۵۷۶- و حماد لحام- از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: در طلب زندگی و معیشت سستی و کسالت بخرج ندهید و براستی پدران ما با سرعت بسوی آن می رفتند و آن را می جستند.

۳۵۷۷- و رسول خدا صلی الله علیه و آله مردی را برای حاجتی روان ساخت و او در آفتاب می رفت، حضرت فرمود: در سایه حرکت کن، زیرا برکت در سایه است. شرح: «مراد از آفتاب، ظاهراً بالا آمدن روز است که آفتاب همه جا را فرا گرفته و مراد از ظل صبح زود است که سایه بسیار است و در این صورت خبر مؤید اخبار سابق است».

۳۵۷۸- امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس برای حاجتی خارج شود و بدون وضو باشد اگر حاجتش روا نشد کسی را جز خود ملامت نکنند.

شرح: «این خبر دلالت بر کراهت بدون وضو بدنبال حاجت رفتن دارد».

۳۵۷۹- امام باقر علیه السلام فرمود: من در باطن خود کینه ای احساس

عَلَيْهِ الْمَكَاسِبَ فَيَسْتَلْنِي عَلَى قَفَاهُ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي وَيَدْعُ أَنْ يَنْتَشِرَ فِي الْأَرْضِ وَيَلْتَمِسُ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ، وَالذَّرَّةُ تَخْرُجُ مِنْ جُحْرِهَا تَلْتَمِسُ رِزْقَهَا».

۳۵۸۰- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُجِبُّ الْمُخْتَرِفَ الْأَمِينَ».

۳۵۸۱- وَرَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَدَّافٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: دَفَعَ إِلَيَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَبْعِمِائَةَ دِينَارٍ وَقَالَ: يَا عَدَّافُ اضْرِبْهَا فِي شَيْءٍ مَا، وَقَالَ: مَا أَفْعَلُ هَذَا عَلَى شَرِّهِ مِنِّي وَلِكِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ يَرَانِي اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مُتَعَرِّضًا لِفَوَائِدِهِ، قَالَ عَدَّافُ: فَرَبِحْتُ فِيهَا مِائَةَ دِينَارٍ فَقُلْتُ لَهُ فِي الطَّوَافِ: جُعِلْتُ فِدَاكَ قَدْ رَزَقَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِيهَا مِائَةَ دِينَارٍ، قَالَ: أَتُبِّئُهَا فِي رَأْسِ مَا لِي».

۳۵۸۲- وَرَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ

می‌کنم با کسی که کار و فعالیت برایش دشوار می‌نماید، به پشت در خانه می‌خوابد و می‌گوید خدایا روزی مرا برسان و در طلب رزق نمی‌رود به طور کلی کار را کنار گذاشته و از آنچه خداوند به بشر ارزانی داشته است بهره نمی‌گیرد درحالیکه مورچگان از لانه خویش برای طلب روزی بیرون می‌آیند.

۳۵۸۰- امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند متعال هر صاحب حرفه دارای امانت را دوست می‌دارد.

۳۵۸۱- محمد بن عذافر از پدرش بازگو کرده که گفت: امام صادق علیه السلام هفتصد دینار بمن سپرد و فرمود: این را بکار بند و بدان که من از روی حرص به مال اینکار را نکردم بلکه دوست دارم که خداوند متعال مرا ببیند که می‌خواهم از فضل او بهره‌مند گردم، عذافر گوید: آن مال صد دینار سود کرد در هنگام طواف به آن حضرت عرض کردم که مال را صد دینار خداوند بهره داد، فرمود: جزء سرمایه‌ام قرار ده.

۳۵۸۲- ابراهیم بن عبدالحمید از موسی بن جعفر علیهما السلام روایت کرد

عَلَّمْتُ ابْنِي هَذَا الْكِتَابَ فِي أَيِّ شَيْءٍ أُسْلِمُهُ؟ فَقَالَ: أُسْلِمُهُ — اللَّهُ أَبُوكَ — وَلَا تُسْلِمُهُ فِي خَمْسٍ لَا تُسْلِمُهُ سَيِّئًا وَلَا صَائِعًا وَلَا قَصَابًا وَلَا حَنَاطًا وَلَا نَخَاسًا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا السَّيِّئُ؟ قَالَ: الَّذِي يَبِيعُ الْأَكْفَانَ وَيَسْتَمْتِي مَوْتَ أُمَّتِي، وَالْمَمُولُودُ مِنْ أُمَّتِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ، وَأَمَّا الصَّائِعُ، فَإِنَّهُ يُعَالِجُ عَيْنَ أُمَّتِي، وَأَمَّا الْقَصَابُ فَإِنَّهُ يَذْبَحُ حَتَّى تَذْهَبَ الرَّحْمَةُ مِنْ قَلْبِهِ، وَأَمَّا الْحَنَاطُ: فَإِنَّهُ يَحْتَكِرُ الطَّعَامَ عَلَى أُمَّتِي، وَلَآنَ يَلْقَى اللَّهَ الْعَبْدُ سَارِقًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَلْقَاهُ قَدِ اخْتَكَرَ طَعَامًا أَرْبَعِينَ يَوْمًا، وَأَمَّا النَّخَاسُ: فَإِنَّهُ أَتَانِي جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ شَرَّ أُمَّتِكَ الَّذِينَ يَبِيعُونَ النَّاسَ».

که فرمود: مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله آمده عرض کرد: یا رسول الله من فرزندم را خواندن و نوشتن و یا قرآن آموختم اکنون به کدام شغلش بگمارم. فرمود: رحمت خدا بر پدرت، او را به کار بگمار اما مواظب باش که همکار این پنج کس نشود: سیاء، صائغ، قصاب، حنط، نخاس. پرسیدم: سیاء کیست؟ فرمود: آنکه کار او کفن فروشی است، چون همواره انتظار مُردنِ امت مرا دارد، و من یک طفل نوزاد اُمتم را از آنچه آفتاب بر آن می تاب بیشتر دوست دارم. و اما صائغ (یعنی زرگر)، که کارش مغبون کردن اُمّت من است، (زیرا هنگام خرید، مزد ساخت کم می کند و هنگام فروش می افزاید)، و اما قصاب، آنقدر حیوان می کشد که بکلی رحمت از دلش بیرون می رود، و اما حنط (یعنی گندم فروش)، ارزاق مردم را احتکار می کند و نزد من اگر بنده ای خداوند را ملاقات کند (مرگش فرارسد) در حالی که دزد باشد بهتر است از اینکه بمیرد و چهل روز ارزاق عمومی را احتکار کرده باشد. و اما نخاس (یعنی برده فروش)، از اینجهت است که جبرئیل علیه السلام نزد من آمد و گفت: ای محمد براستی که شریرتین و فسادکننده ترین مردم از امت تو، کسانی هستند که انسان خرید و فروش می کنند

شرح: «مشهور میان فقهای امامیه -رحمهم الله- در کتب ، آنست که این

حرفه ها مکروهند».

۳۵۸۳- وَ رُوِيَ عَنْ سَدِيرِ الصَّيرَفِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ:
 «حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ فَإِنْ كَانَ حَقًّا فَإِنَّا لَنُحِبُّهُ وَإِنَّا لَنُحِبُّهُ رَاجِعُونَ، قَالَ:
 «وَمَا هُوَ؟ قُلْتُ: بَلَغَنِي أَنَّ الْحَسَنَ كَانَ يَقُولُ: لَوْ عَلِيَ دِمَاعُهُ مِنْ حَرِّ الشَّمْسِ مَا
 اسْتَبْطَلَّ بِحَايِطِ صَيْرَفِيِّ، وَ لَوْ تَفَرَّغَتْ كِبِدُهُ عَطْشًا لَمْ يَسْتَسْقِ مِنْ دَارِ صَيْرَفِيِّ مَاءً،
 وَ هُوَ عَمَلِي وَ تِجَارَتِي، وَ عَلَيْهِ نَبَتْ لَحْمِي وَ دَمِي، وَ مِنْهُ حَجَّتِي وَ عُمَرَتِي، قَالَ: فَجَلَسَ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ ثُمَّ قَالَ: كَذَبَ الْحَسَنُ خُذْ سَوَاءً وَ أَطِطْ سَوَاءً، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ قَدَعُ
 مَا بِيَدِكَ وَ انْهَضْ إِلَى الصَّلَاةِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ كَانُوا صَيَارِفَةً»
 يَعْنِي صَيَارِفَةَ الْكَلَامِ وَ لَمْ يَعْنِ صَيَارِفَةَ الدَّرَاهِمِ.

۳۵۸۳- سدید صیرفی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم که از
 حسن بصری خبری بگوش من رسیده که اگر راست باشد فإننا لله وانا إليه راجعون.
 یعنی کار ما تمام است، حضرت پرسید آن چیست؟ عرض کردم: بن گفته اند که وی
 گفته است: «اگر مغزم از حرارت خورشید بجوش آید به سایه دیوار صراف پناه نبرد، و
 اگر کبدش از تشنگی قطعه قطعه شود از خانه صراف آب نطلبد.» و این در حالی
 است که صرافی، کار و شغل من است و براساس این کار و درآمد حاصل از آن
 گوشت و خون من روئیده و با همین درآمد به حج و عمره رفته‌ام، سدید گوید: آن
 حضرت نشست، سپس فرمود: حسن بصری باطل گفته و یاوه سروده است، از روی
 حساب دقیق تحویل بگیر و از روی حساب دقیق تحویل بده، و چون هنگام نماز شد
 هر چه در دست داری به جای گذار و برای نماز برخیز، آیا ندانستی اصحاب کهف همه
 صراف بودند. مؤلف کتاب - شیخ صدوق رحمه الله - گوید: مراد، صراف کلام
 است نه صراف دینار و درهم.

شرح: «صرافی شغلی بوده که در آن با نقدین یعنی دینار و درهم مسکوک
 سروکار داشته اند و شخص صراف پوله‌های مختلف را می شناخته و مقدار ارزش هر کدام
 را می دانسته و عیار آن را تمیز می داده است و تعویض آن را با پول هر محل برای
 مسافران یا تجار انجام می داده و حق الصراف می گرفته است، و مقدسین از این شغل ابا

۳۵۸۴- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «وَيْلٌ لِيُتَجَارِ أُمَّتِي مِنْ لَا وَاللَّهِ وَبَلَى وَاللَّهِ، وَوَيْلٌ لِمُصْنَعِ أُمَّتِي مِنَ الْيَوْمِ وَغَدٍ».

۳۵۸۵- وَرَوَى عَمْرُو بْنُ شَيْمِرٍ، عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «اِخْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، حَجَمَهُ مَوْلَى لَيْتِي بِيَاضَةَ وَأَعْطَاهُ وَلَوْ كَانَ حَرَامًا مَا أَعْطَاهُ، فَلَمَّا فَرَعَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَيْنَ الدَّمُ؟ قَالَ: شَرِبْتُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: مَا كَانَ يَتَّبِعُنِي لَكَ أَنْ تَفْعَلَهُ، وَقَدْ جَعَلَهُ اللَّهُ لَكَ حِجَابًا مِنَ التَّارِ».

داشتند زیرا دقت کافی در وزن و شناخت عیار بخرج داده نمی شده است و توجیه یا بیان مؤلف اینست که: سدیر تو خود عقلت را بکار بند و بین کلام حسن بصری تا چه حد درست و تا چه حد نادرست است مانند اصحاب کهف که صراف کلام بودند و حق و باطل را تمیز می دادند».

۳۵۸۴- رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: وای بر تجار امت من از قسمهای ناروائی که می خورند، و وای بر صنعتکاران امت من که امروز و فردا می کنند و مردم را سر می دوانند.

۳۵۸۵- جابر جعفی از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حجامت کرد و حجام یکی از وابستگان بنویاضه بود و رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ به وی اجرت داد، اگر اجرت گرفتن برای حجامت حرام بود رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ به او نمی داد، و هنگامی که از عمل فارغ گشت، حضرت پرسید: خون چه شد؟ گفت: آشامیدم، فرمود: این کار که تو انجام دادی صحیح نبوده است، اما خداوند ترا بخشید و آن را حجاب آتش از تو قرار داد.

شرح: «چون حجام از حرمت خون خوردن ناآگاه بوده، و شاید حرمت استعمال خون که آیه شریفه «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ» است نازل نشده بوده است لذا رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: حجاب از آتش شود، و پاره ای «مین» را بیانیته گرفته اند و این ناصواب است و معنی آن این می شود که خداوند حجاب تو را از

۳۵۸۶- وَرَوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ النَّثَارِ مِنَ السُّكَّرِ وَاللُّوزِ وَأَشْبَاهِهِ أَيْجَلُ أَمْ كَلُّهُ؟ فَقَالَ: يُكْرَهُ كُلُّ مَالٍ يُنْتَهَبُ».

۳۵۸۷- وَرَوَى عَمْرُو بْنُ شَمْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: «إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ» قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمَيْسِرُ؟ قَالَ: كُلُّ مَا تَقُومُ بِهِ حَتَّى الْكِعَابِ وَالْحُوزِ، قِيلَ: فَمَا الْأَنْصَابُ؟ قَالَ: مَا دَبَّحُوا لِآلِهَتِهِمْ، قِيلَ: فَمَا الْأَزْلَامُ؟ قَالَ: قِدَا حُهُمُ الَّتِي يَسْتَقْسِمُونَ بِهَا».

آتش قرار دهد».

۳۵۸۶- علی بن جعفر از برادرش موسی بن جعفر علیهما السلام پرسید: استفاده از پولی که در عروسها و جشنها نثار می‌کنند و نقل و نبات و بادام و امثال اینها که بسر عروس و داماد یا میهمانها می‌پاشند چگونه است؟ آیا حلال است؟ امام علیه السلام فرمود: هر مالی که بطور چپاول بدست آید مکروه است.

«در تهذیب و کافی چنین آمده است: خوردن آن مال که به چپاول بدست آید مکروه است. البته واضح و روشن است که چپاول اموالی که صاحبش بجهت نذریا شادی خود اباحه کرده مکروه شمرده شده نه اموالی که صاحبش راضی نیست».

۳۵۸۷- جابر جعفی گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: هنگامی که خداوند این آیه را فرستاد «إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ» مائده- ۹۰» (بدون شگ شراب و قمار و بت پرستی و گرو و شرط بندی همه پلید و از اعمال شیطان است، از آن دوری کنید)، از رسول خدا صلی الله علیه وآله پرسیدند «میسر» چیست؟ فرمود: هر چیز که با آن قمار کنند حتی استخوان کعب (قاپ) و گردو بازی، پرسیدند: «انصاب» یعنی چه؟ فرمود: برای بت قربانی کردن، سؤال کردند: «ازلام» چیست؟ فرمود: تیرهایی که با آن قمار می‌کنند.

شرح: «با تیرها این نوع بازی می‌کردند که هرگاه امر مُبْهَمی داشتند سه عدد

۳۵۸۸- وَ رَوَى السَّكُونِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ كَانَ يَتَهَمَى عَنِ الْجُوزِ الَّذِي يَجِيءُ بِهِ الصَّبِيَانُ مِنَ الْقِمَارِ أَنْ يُؤْكَلَ، وَقَالَ: هُوَ سُخْتٌ».

۳۵۸۹- وَ رَوَى أَيُّوبُ بْنُ الْحُرِّ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِأَجْرِ التَّائِحَةِ الَّتِي تَتَوَخَّعُ عَلَى الْمَيْتِ، وَ أَجْرَ الْمُعْتَبَةِ الَّتِي تَرْتَفِعُ الْعَرَائِيسُ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ، وَ لَيْسَتْ بِالَّتِي يَدْخُلُ عَلَيْهَا الرَّجَالُ».

۳۵۹۰- وَ رَوَى أَبَانُ بْنُ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَرْبَعٌ لَا تَجُوزُ فِي أَرْبَعَةٍ، الْخِيَانَةُ وَالْغُلُوكُ وَالسَّرْقَةُ وَالرِّبَا لَا يَجُزْنَ فِي حَجٍّ وَلَا عُمْرَةٍ وَلَا جِهَادٍ وَلَا صَدَقَةٍ».

۳۵۹۱- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا بَأْسَ بِكَسْبِ الْمَاشِطَةِ إِذَا لَمْ تُشَارِطْ

تیر را اختیار کرده بر یکی می نوشتند «امری ربی» و بر دیگری می نوشتند «نهانی ربی» و بر سومی چیزی نمی نوشتند اگر امر خارج می شد عمل می کردند و هرگاه نهی بیرون می آمد آن کار را انجام نمی دادند و اگر سومی بیرون می آمد کار را از سر می گرفتند و این نوع قار در زمان جاهلیت رایج بوده است».

۳۵۸۸- سکونی از حضرت صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: ایشان نهی می فرمود در خوردن گردویی که از راه گردوبازی، اطفال به خانه می آوردند و می فرمود: این حرام است.

۳۵۸۹- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام از پدرش (ع) روایت کرده که فرمود: اجرت زن نوحه گر که برای نوحه کردن بر مردگان اجیر می شود و همچنین اجرت زن آوازه خوانی که در عروسها می خواند اشکالی ندارد البته در جائیکه مردان در آن شرکت نداشته باشند.

۳۵۹۰- ابان بن عثمان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: چهار چیز در چهار چیز جایز نیست: خیانت. و اختلاس (در بیت المال مسلمین). و دزدی. و ربا. در حج، عمره، جهاد، و صدقه یعنی زکات واجب.

وَقَبِلَتْ مَا تُعْطَىٰ وَلَا تَصِلُ شَعْرَ الْمَرْأَةِ بِشَعْرِ امْرَأَةٍ غَيْرِهَا، فَأَمَّا شَعْرُ الْمَعْرِ فَلَا بَأْسَ بِأَنْ يُوصَلَ بِشَعْرِ الْمَرْأَةِ وَلَا بَأْسَ بِكَسْبِ النَّائِحَةِ إِذَا قَالَتْ صِدْقًا».

۳۵۹۲- وَرَوِيَ «أَنَّهَا تَسْتَحِلُّهُ بِضَرْبِ إِحْدَىٰ يَدَيْهَا عَلَى الْأُخْرَىٰ».

۳۵۹۳- وَرَوِيَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «رَأَيْتُ

أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَعْمَلُ فِي أَرْضٍ لَهُ وَقَدْ اسْتَنْقَعَتْ قَدَمَاهُ فِي الْعَرَقِ، فَقُلْتُ لَهُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ أَيْنَ الرَّجَالُ؟ فَقَالَ: يَا عَلِيُّ عَمِلَ بِالْيَدِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي وَمِنْ أَبِي فِي أَرْضِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَنْ هُوَ؟ فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَآبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَدْ عَمِلُوا بِأَيْدِيهِمْ وَهُوَ مِنْ عَمَلِ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَالصَّالِحِينَ».

۳۵۹۴- وَرَوَى شَرِيفُ بْنُ سَابِقِ التَّفْلَيْسِيُّ، عَنِ الْفَضْلِ بْنِ أَبِي قُرَّةٍ

۳۵۹۱- و نیز فرمود: اجرت گرفتن زن آرایشگر، در صورتیکه هر چه دادند

بپذیرد و قراری نگذارد و موی مصنوعی (از شخص دیگر) به سر زن دیگر نبندد اشکالی ندارد ولی وصل موی حیوان مانند موی بز و غیره اشکالی ندارد. و همچنین اجرت گرفتن زن نوحه گر در صورتیکه راست بگوید اشکال ندارد.

۳۵۹۲- و در روایتی وارد شده که اگر نائحه دست بردست دیگر زنند اجرتش

را حلال می‌کند. (یعنی اظهار تأثر و تأسف با دست بر روی دست دیگر زدن بنماید).

۳۵۹۳- علی بن ابی حمزه بطائنی گوید: موسی بن جعفر علیهما السلام را

دیدم در مزرعه کار می‌کرد و از پاهایش عرق می‌ریخت، عرض کردم: فدایت شوم پس کارکنان کجایند که شما اینچنین زحمت می‌کشید؟ فرمود: ای علی کسی که از من و پدرم بالاتر بود در زمینش با دست خود کار می‌کرد، پرسیدم او کیست؟ فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام و پدرانم علیهم السلام همگی با دست خویش کار می‌کردند و این کار همه انبیاء و فرستادگان و بندگان صالح خداوند است.

۳۵۹۴- فضل بن ابی قره سمندی از امام صادق علیه السلام سؤال کرده که

السَّمْدِيُّ الْكُوفِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّكَ نِعَمَ الْعَبْدِ لَوْلَا أَنَّكَ تَأْكُلُ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ وَلَا تَعْمَلُ بِيَدِكَ شَيْئاً، قَالَ: فَبَكَى دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيَّ الْحَدِيدَ أَنْ لِيْ يُعْبَدِي دَاوُدُ، فَلَانَ فَلَانَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ الْحَدِيدَ فَكَانَ يَعْمَلُ كُلَّ يَوْمٍ دِرْهَمًا فَيَبِيعُهَا بِأَلْفِ دِرْهَمٍ فَعَمِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثَلَاثِمِائَةَ وَسِتِّينَ دِرْهَمًا فَبَاعَهَا بِثَلَاثِمِائَةِ وَسِتِّينَ أَلْفًا وَاسْتَعْنَى عَنِ بَيْتِ الْمَالِ».

۳۵۹۵- وَرُوِيَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ أَبِي قُرَّةَ قَالَ: «دَخَلْنَا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَعْمَلُ فِي حَائِطٍ لَهُ، فَقُلْنَا: جَعَلْنَا اللَّهُ فِدَاكَ دَعْنَا نَعْمَلَ لَكَ أَوْ نَعْمَلَهُ الْغُلَامُ، قَالَ: لَا، دَعُونِي فَإِنِّي أَشْتَهِي أَنْ يَرَانِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْمَلُ بِيَدِي

امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: خداوند به داود پیغمبر علیه السلام وحی کرد که تو بنده خوبی هستی اگر از بیت المال مصرف خودت نکنی و کاری با دست خود انجام دهی، گوید: داود گریست، پس خداوند عزیز به آهن وحی کرد که برای وی نرم گردد و آهن نرم گشت، پس خداوند تعالی بود که آهن را برای او نرم ساخت و داود علیه السلام با دست خویش هر روز زرهی می ساخت و به هزار درهم می فروخت پس سیصد و شصت زره بساخت و آن را به سیصد و شصت هزار درهم فروخت و از مصرف کردن بیت المال بی نیاز گشت.

شرح: «گویند ذوب آهن هزار سال قبل از میلاد مسیح کشف شد و آن همان زمان داود پیغمبر(ع) است. قرآن نیز می فرماید: «وَأَلْتَمَأْ لَهُ الْحَدِيدَ- سبأ: ۱۰» و ما برای داود آهن را نرم ساختیم. و همچنین ذوب مس- و نیز گویند «وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَيْطِرِ- سبأ: ۱۲» مس است و آن آب شده و مانند چشمه روان گشت».

۳۵۹۵- و باز فضیل بن ابی قره گوید: بر امام صادق علیه السلام وارد شدیم درحالیکه در باغچه خود مشغول فعالیت بود، عرض کردیم فدایت شویم بگذارید ما برای شما انجام دهیم و یا غلامان انجام دهند، فرمود: نه، مرا به حال خود گذارید، چون دوست دارم خداوند مرا اینچنین ببیند که با دست خویش کار کنم و روزی حلال را

وَ أَطْلُبُ الْحَلَالَ فِي أَدَى نَفْسِي.»

۳۵۹۶ - وَ «كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَخْرُجُ فِي الْهَاجِرَةِ فِي الْحَاجَةِ قَدْ كَفَيْهَا يُرِيدُ أَنْ يَرَاهُ اللَّهُ تَعَالَى يُثَعِّبُ نَفْسَهُ فِي طَلَبِ الْحَلَالِ.»

وَ لَا بَأْسَ بِكَسْبِ الْمُعَلِّمِ إِذَا كَانَ إِنَّمَا يَأْخُذُ عَلَى تَعْلِيمِ الشَّعْرِ وَ الرِّسَائِلِ وَ الْحُقُوقِ وَ أَشْبَاهِهَا وَ إِنْ شَارَظَ، فَأَمَّا عَلَى تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ فَلَا.

۳۵۹۷ - وَ رُوِيَ عَنِ الْقُضَلِيِّ بْنِ أَبِي قُرَّةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «إِنَّ هَؤُلَاءِ يَقُولُونَ: إِنَّ كَسْبَ الْمُعَلِّمِ سُحْتٌ، فَقَالَ: كَذَبَ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِنَّمَا أَرَادُوا أَنْ لَا يُعَلِّمُوا أَوْلَادَهُمُ الْقُرْآنَ، لَوْ أَنَّ رَجُلًا أُعْطِيَ الْمُعَلِّمَ دِيَّةً وَ لَدَيْهِ كَانَ لِلْمُعَلِّمِ مُبَاحًا.»

با زحمت بدست می آورم.

۳۵۹۶ - و امیرالمؤمنین علیه السلام در شدت گرما بدنبال حاجتی بیرون می شد که دیگران می توانستند انجام دهند، اما مقصودش از اینکه خود اقدام کند و به دیگری وانگذارد این بود که خداوند شاهدش باشد که برای روزی حلال خود را بزحمت انداخته کار می کند.

و معلّم اگر برای تعلیم شعر، نوشتن، و یاد دادن احکام و حقوق و امثال اینها اجرت بگیرد حتی اگر شرط هم بکند حلال است، اما فقط در مورد تعلیم قرآن چنین نیست.

۳۵۹۷ - فضل بن ابی قره گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: این مخالفان می گویند که اجرت گرفتن آموزگار حرام است، فرمود: دشمنان خدا دروغ می گویند آنها می خواهند فرزندانشان قرآن یاد نگیرند، اگر مردی به معلّم فرزندش به اندازه دیه فرزندش هم حقوق بدهد برای او حلال است.

شرح: «در روایتی در کافی آمده که حسن معلم از امام صادق علیه السلام پرسید از اجرت تعلیم، امام علیه السلام فرمود: لا تأخذ علی التعلیم أجراً - الخبر» «برای تعلیم اجرت نستان» این خبر را فقهاء عظام حمل بر کراهت کرده اند تا تعارض را

۳۵۹۸- وَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «إِنَّ مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ أَنْ يَكُونَ مَشَجْرُهُ فِي بِلَادِهِ، وَيَكُونَ خُلَطَاؤُهُ صَالِحِينَ، وَيَكُونَ لَهُ أَوْلَادٌ يَسْتَعِينُ بِهِمْ».

۳۵۹۹- وَرَوَى عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَوَاضِ الطَّائِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي اتَّخَذْتُ رَحَى فِيهَا مَجْلِسِي وَيَجْلِسُ إِلَيَّ فِيهَا أَصْحَابِي، قَالَ: ذَلِكَ رَفَقُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

۳۶۰۰- وَقَالَ: الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلْوَلِيدِ بْنِ صَبِيحٍ: «يَا وَلِيدُ لَا تَشْتَرِ لِي مِنْ مُحَارِفٍ شَيْئاً فَإِنَّ خُلُطَتَهُ لَا بَرَكَهَ فِيهَا».

۳۶۰۱- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تُخَالِطُوا وَلَا تُعَامِلُوا إِلَّا مَنْ نَشَأَ فِي الْخَيْرِ».

برطرف سازند، و منافاتی ندارد که کاری با گرفتن اجرت بر انسان واجب شود». ۳۵۹۸- و امام سجاد علیه السلام فرمود: از سعادت مرد است که محل کسب و کارش در شهر خودش باشد و همکاران و کارگزارانش صالح باشند و دارای فرزندان باشد تا از آنها کمک گیرد.

۳۵۹۹- از عبدالحمید بن عواض طائی روایت شده که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من یک آسیا (کارخانه آردسازی) ترتیب داده‌ام که در آنجا هستم و رفقایم همگی اطراف من می‌باشند. فرمود: این لطف خداست که شامل حال تو شده است.

۳۶۰۰- امام صادق علیه السلام به ولید بن صبیح فرمود: یا ولید، از کسانی که کم‌روزی هستند برای من چیزی خریداری مکن چه آمد و شد با آنان برکت ندارد.

شرح: «مراد از کم‌روزی مردمان نوکیسه و به اصطلاح کسی که دست به دهان می‌باشد».

۳۶۰۱- و نیز فرمود: آمد و شد و داد و ستد نکنید مگر با کسانی که اصیلند و تازه به دوران نرسیده‌اند.

۳۶۰۲- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «اخْذَرُوا مُعَامَلَةَ أَصْحَابِ الْعَاهَاتِ، فَإِنَّهُمْ

أَظْلَمُ شَيْءٍ».

۳۶۰۳- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَبِي الرَّبِيعِ الشَّامِيِّ: «لَا تُخَالِطِ الْأَكْرَادَ،

فَإِنَّ الْأَكْرَادَ حَيٌّ مِنَ الْجِنَّ كَشَفَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهُمْ الْغِطَاءَ».

۳۶۰۲- و نیز فرمود: بپرهیزید از داد و ستد با کسانی که دارای امراض

مسری اند اینها از هر چیز ضررشان بیشتر است.

۳۶۰۳- و آن حضرت علیه السلام به ابوریع شامی فرمود: با کردها آمیزش

نکنید زیرا کردها طایفه‌ای از جن هستند که خداوند پرده از رویشان برداشت.

شرح: «بنظر می‌رسد جماعتی از ایشان برای فروش متاع و اجناسشان در آن

زمان به شهرها می‌رفتند که اخلاق و رفتارشان نادرست بود و حيله می‌کردند و جنس

فاسد را به جای جنس سالم و صحیح می‌دادند، از اینرو معاشرت با آنان در خبر منع

شده است، و در حقیقت، حکم به خاطر اخلاق زشتشان بوده نه از روی کُرد بودن

آنان، و اساساً کُرد و تُرک و فارس و عرب و عجم بودن در اختیار انسان نیست و

کرامت انسان مربوط به نژاد و نسب و از این قبیل امور نیست، چنانکه خداوند

فرموده: إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ

عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ» (حجرات-۱۳) یعنی: «ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و آنگاه

نژادهای مختلفتان نمودیم تا یکدیگر را بشناسید ولی بدانید که افتخار و کرامت، تنها به

تقوی است.» و در آیه دیگر فرمود: «فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ

اللَّهِ» (روم-۳۰) یعنی: «همه مردم بر یک فطرت آفریده شده‌اند. «مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ

الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاطُوتٍ» (ملک-۳) این آیات مانع است از اینکه ما به اطلاق خبر

تمسک کنیم. و با هر کس از نژاد کرد باشد معاشرت را ترک کنیم و آنها را جدا از

خود بدانیم و به اسلام و شریعت و جمعه و جماعات دعوت نکنیم و اگر در عقاید و عمل

صحیح بودند به نمازشان حاضر نشویم آیا در این صورت بسوی نژادپرستی که اسلام آن را

برانداخته نرفته‌ایم؟ پس مسلماً «اکراد» در لفظ حدیث جماعت مخصوص

شناخته شده‌ای بوده‌اند که امام علیه السلام به آنها اشاره داشته است نه نژاد کُرد، و

۳۶۰۴- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا تَسْتَعِينَ بِمَجُوسِيٍّ وَبَوِّعَلِيٍّ أَخَذِ قَوَائِمِ شَائِكَ وَ أَنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَذَبَحَهَا».

۳۶۰۵- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِيَّاكُمْ وَ مُخَالَظَةَ السَّفِيَلَةِ فَإِنَّهُ لَا يُوَكُّوْهُ إِلَى خَيْرٍ».

قَالَ مُصَنَّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ - جَاءَتِ الْأَخْبَارُ فِي مَعْنَى السَّفِيَلَةِ عَلَى وُجُوهِ، فَمِنْهَا: أَنَّ السَّفِيَلَةَ هُوَ الَّذِي لَا يُبَالِي مَا قَالَ وَلَا مَا قِيلَ لَهُ، وَمِنْهَا: أَنَّ السَّفِيَلَةَ مَنْ يَضْرِبُ بِالظُّبُورِ، وَمِنْهَا: أَنَّ السَّفِيَلَةَ مَنْ لَمْ يَسْرَهُ الْإِحْسَانُ وَلَا تَسْوُؤَهُ

اگر ما این خبر واحد را توجیه کنیم به مراتب به حق نزدیکتریم تا اینکه آیات شریفه قرآن را با این گونه اخبار آحاد و مُرْسَل تخصیص دهیم، مرحوم علامه مجلسی در بیان خبر در مرآة العقول فرموده است: این خبر دلالت می‌کند بر مکروه بودن معامله با کردها، و می‌توان گفت این را که فرموده از جن هستند یعنی اینکه از جهت سوء اخلاق و رفتار و حيله گری مانند جن هستند یا گوئی از جن هستند که پرده از ایشان برداشته شده. است ولی به نظر حقیر این توجیهاات از آن روست که به اطلاق خبر تمسک شده و دقت کافی بعمل نیامده است آنچنانکه در اخبار ممدوح و مذموم بلاد، دقت شده، آنها را مقید به قیودی کرده اند مثلاً در خبری آمده که امام فرمود شانزده طایفه از امت جدّم ما را دوست ندارند سپس آنها را شمرد و از جمله آنها اهل سیستان و اهل ری را نام برد و گویند مُراد اهل ری در آن زمان بوده که غالباً از مخالفین اهل بیت بوده اند و بنابراین به جمعیت شناخته شده و معینی تخصیص داده شده اند. در این خبر مورد بحث هم، حکم همان است».

۳۶۰۴- و امام صادق علیه السلام فرمود: از مجوسی یاری نخواه هر چند برای گرفتن دست و پای گوسفندت هنگامی که او را برای ذبح آماده می‌کنی، باشد.

۳۶۰۵- و نیز فرمود: پرهیزید از آمیزش با سفلگان و مردمان پست که عاقبتش بخیر نخواهد بود.

مصنّف این کتاب - که رحمت خدا بر او باد - گوید: در معنی سفله اخبار

الإِسَاءَةُ، وَ السَّفِيلَةُ: مَنْ ادَّعَى الإِمَامَةَ وَلَيْسَ لَهَا بِأَهْلٍ، وَ هِذِهِ كُلُّهَا أَوْصَافُ السَّفِيلَةِ مِنَ اجْتِمَاعٍ فِيهِ بَعْضُهَا أَوْ جَمِيعُهَا وَجَبَ اجْتِنَابُ مُخَالَطَتِهِ.

۳۶۰۶ - وَرَوَى عَنِ الْفَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي قَدْ تَرَكْتُ التَّجَارَةَ، فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ افْتَحْ بَابَكَ وَابْسُطْ بَسَاطَكَ، وَاسْتَرْزِقِ اللَّهَ رَبَّكَ».

۳۶۰۷ - وَقَالَ سَدِيرُ الصَّيرَفِيِّ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَيُّ شَيْءٍ عَلَى الرَّجُلِ فِي طَلَبِ الرَّزْقِ؟ فَقَالَ: يَا سَدِيرُ إِذَا فَتَحْتَ بَابَكَ وَبَسَطْتَ بَسَاطَكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ».

۳۶۰۸ - وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى جَعَلَ أَرْزَاقَ-

مختلف است پاره‌ای گوید: سفله آنکس است که مواظب حرفهای خود نیست هرچه بخواهد می‌گوید و هرچه درباره او بگویند از آن باک ندارد، پاره‌ای گویند سفله آن کس است که ظنور می‌نوازد، بعضی اخبار گوید: سفله آن کس باشد که نیکی و احسان او را مسرور نکرده، بدی و شر نیز او را ناراحت نمی‌کند.

بعضی اخبار هم گفته سفله شخصی است که ادعای امامت یا امانت‌داری می‌کند درحالیکه اهلش نیست و اینها همه اوصاف سفله است بعض از آنها یا همه اگر در کسی باشد اجتناب از معاشرت با وی لازم است.

۳۶۰۶ - فضیل بن یسار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من کسب و تجارت را ترک کردم، فرمود: اینکار را نکن، حجره خود را بگشا و بساط خود را در معرض فروش گذار و از خداوندت طلب روزی نما.

۳۶۰۷ - سدید صیرفی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: در جستجوی روزی چه کاری بر بنده لازم است؟ فرمود: ای سدید هرگاه مغازه خود را گشودی و متاع خود را در معرض فروش نهادی، آنچه را که بر تو واجب بوده انجام داده‌ای.

۳۶۰۸ - و نیز فرمود: خداوند متعال روزی مؤمنان را در جانی که گمان آن

الْمُؤْمِنِينَ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُونَ، وَذَلِكَ أَنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَمْ يَعْرِفْ وَجْهَ رِزْقِهِ كَثُرَ دُعَاؤُهُ».

۳۶۰۹- وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُنْ لِمَا لَا تَرْجُو أَرْجِي مِنْكَ لِمَا تَرْجُو، فَإِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَرَجَ يَفْتَبِسُ لِأَهْلِهِ نَاراً فَكَلَّمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَجَعَ نَبِيًّا، وَخَرَجَتْ مَلِكُهُ سَبِيًّا فَأَسْلَمَتْ مَعَ سُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَخَرَجَتْ سَحْرَةً فِرْعَوْنَ يَطْلُبُونَ الْعِزَّةَ لِفِرْعَوْنَ فَرَجَعُوا مُؤْمِنِينَ».

۳۶۱۰- وَقَالَ رَجُلٌ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «عِنْدِي قَالَ: كَيْفَ أُعِدُّكَ؟! وَأَنَا لِمَا لَا أَرْجُو أَرْجِي مِنِّْي لِمَا أَرْجُو».

۳۶۱۱- وَرُوِيَ [عَنْ] جَمِيلِ بْنِ دُرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَا سَدَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى مُؤْمِنٍ بَابَ رِزْقٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ لَهُ مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ».

۳۶۱۲- وَرَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ

را ندارند قرار داده، و این از جهت آنست که چون بنده نمی داند از کجا روزی و خرجی او تأمین می شود دعا و نیایشش به درگاه خدا زیاد می گردد.

۳۶۰۹- امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: به آنچه امید نداری امیدوارتر باش از آنچه امیدش را داری، براستی که موسی بن عمران رفت تا برای گرم شدن خانواده اش آتش بدست آورد خداوند با وی سخن گفت و پیامبر بازگشت، و یا ملکه سبا برای ستیز با سلیمان بیرون شد و مسلمان گشت، و سحره فرعون برای فرعون عزت می طلبیدند همه مسلمان شدند و ذلت او را طلبیدند.

۳۶۱۰- شخصی به امام هفتم موسی بن جعفر علیهما السلام گفت: بمن وعده بده. (یعنی موقعی معین کن که عطایی به من بفرمایی) امام علیه السلام فرمود: چگونه مدت معین کنم درحالیکه امیدوارم قبل از موعد برای من گشایشی شود و بتوانم خواسته تورا انجام دهم.

۳۶۱۱- جمیل بن دراج گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند دری را از روزی به روی مؤمن نمی بندد مگر اینکه دری بهتر از آن می گشاید.

۳۶۱۲- سکونی از امام ششم از پدرش، از پدراناش علیهم السلام نقل کرده

عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ آتَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِرِزْقٍ لَمْ يَحْطِ إِلَيْهِ بِرِجْلَيْهِ، وَلَمْ يُمِدَّ إِلَيْهِ يَدُهُ، وَلَمْ يَتَكَلَّمْ فِيهِ بِلِسَانِهِ، وَلَمْ يَشُدَّ إِلَيْهِ ثِيَابَهُ، وَلَمْ يَتَعَرَّضْ لَهُ، كَانَ مِمَّنْ ذَكَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ».

۳۶۱۳- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْمَعُونَةُ تَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ عَلَى قَدْرِ

الْمَوْنَةِ».

۳۶۱۴- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «غِنَى يَخْجِزُكَ عَنِ الظُّلْمِ خَيْرٌ مِنْ

فَقْرٍ يَحْمِلُكَ عَلَى الْإِثْمِ».

۳۶۱۵- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يُحِبُّ جَمْعَ الْمَالِ مِنْ حَلَالٍ

فَيَكْفُ بِهِ وَجْهَهُ، وَيَقْضِي بِهِ دَيْنَهُ، وَيَصِلُ بِهِ رَحْمَةً».

۳۶۱۶- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مِنْ الْمُرُوءَةِ اسْتِصْلَاحُ

که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: هر کس را که خداوند نصیبی به او رسانید که او با پای خود قدم به سوی آن برنداشته و دستی به جانب آن دراز ننموده، و سخنی راجع به آن بر زبان نیاورده و مکرری برای آن نبسته و به هیچگونه متعرض آن نشده باشد، این از آن مواردی است که خداوند در کتاب خود چنین یاد کرده است که: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ - طلاق: ۲» هر کس رعایت حق خداوند و دستوراتش را نماید خداوند برای او گشایشی قرار می دهد و او را از جائیکه گمان ندارد روزی می رساند.

۳۶۱۳- امام باقر علیه السلام فرمود: کمک و یاری از آسمان به اندازه نیاز

به قوت و روزی، می رسد.

۳۶۱۴- و امام صادق علیه السلام فرمود: بی نیازی که تورا از ستم به دیگران

بازدارد بهتر از فقر و تنگدستی است که تورا به گناه وادارد.

۳۶۱۵- خیری نیست در آن کس که مایل نباشد تا از راه حلال مالی بدست

آورد تا آبروی خویش را حفظ کند و دین خود را ادا نماید و صلۀ رحم کند.

۳۶۱۶- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از نشانه های انسانیت حفظ

الْمَالِ».

- ۳۶۱۷- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِصْلَاحُ الْمَالِ مِنَ الْإِيمَانِ».
- ۳۶۱۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا يَصْلُحُ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ إِلَّا بِثَلَاثٍ: التَّقْوَى فِي الدِّينِ، وَالتَّقْدِيرُ فِي الْمَعِيشَةِ، وَالصَّبْرُ عَلَى النَّاتِيَةِ».
- ۳۶۱۹- قَالَ: «وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِنَّ النَّفْسَ إِذَا أُخْرِزَتْ قُوَّتَهَا اسْتَقْرَّتْ».

- ۳۶۲۰- وَسَأَلَ مُعَمَّرُ بْنُ خَلَادٍ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ حَبِيسِ الطَّعَامِ سَنَةً، فَقَالَ: أَنَا أَفْعَلُهُ» - يَعْنِي بِذَلِكَ إِخْرَازَ الْقُوَّتِ -.
- ۳۶۲۱- وَرَوَى ابْنُ أَبِي يَعْغُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: مَا مِنْ نَفَقَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ نَفَقَةِ قَصْدٍ،

مال از تلف شدن و صرف آن در راه صحیح است.

- ۳۶۱۷- و امام صادق علیه السلام فرمود: اصلاح مال از علائم ایمان است یا بخشی از ایمان می باشد.
- ۳۶۱۸- و امام صادق علیه السلام فرمود: انسان مسلمان، صالح نشود مگر به سه چیز: دانایی به احکام و دستورات دین و حد نگهداری در امر معیشت، و پایداری در مصیبت ها.
- ۳۶۱۹- و نیز فرمود که رسول خدا صلی الله علیه وآله می فرمود: راستی که اگر انسان نیاز غذائی سالیانه خویش را تهیه و ذخیره کند روح و دلش آرامش یابد.
- ۳۶۲۰- معمر بن خلاد از حضرت رضا علیه السلام پرسید: اندوختن گندم سالیانه چطور است؟ فرمود: من خود اینکار را می کنم. یعنی قوت سالیانه مورد نیازم را یکجا تهیه می کنم.
- ۳۶۲۱- عبدالله بن ابی یعفر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هیچ هزینه ای در نزد خداوند عزوجل بهتر از هزینه به اندازه نیاز نیست و خداوند اسراف و زیاده روی را دوست ندارد، جز در مخارج حج

وَيُبَغِضُ الْإِسْرَافَ إِلَّا فِي الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ، فَرَجِمَ اللَّهُ مُؤْمِنًا كَسَبَ طَيِّبًا، وَانْفَقَ مِنْ قَصْدٍ، أَوْ قَدَّمَ فَضْلًا».

۳۶۲۲- وَقَالَ الْعَالِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «صَمِئْتُ لِمَنْ اقْتَصَدَ أَنْ لَا يَفْتَقِرَ».

۳۶۲۳- وَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُنْفِقُ مَالَهُ فِي حَقٍّ وَإِنَّهُ لَمُسْرِفٌ».

۳۶۲۴- وَرَوَى الْأَصْبَغُ بْنُ نُبَاتَةَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «لِلْمُسْرِفِ ثَلَاثُ عَلَامَاتٍ: يَأْكُلُ مَا لَيْسَ لَهُ وَيَشْتَرِي مَا لَيْسَ لَهُ، وَيَلْبَسُ مَا لَيْسَ لَهُ».

۳۶۲۵- وَرَوَى أَبُو هِشَامٍ الْبَصْرِيُّ عَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «مِنْ الْفِسَادِ قَطْعُ الدَّرْهَمِ وَالذَّيْنَارِ وَطَرْحُ التَّوَى».

و عمره، پس خدا رحمت کند مؤمنی را که از راه صحیح و پاک مخارج خویش را درآورد و به اندازه کفاف و بدون زیاده روی خرج کند یا زیادی آن را، در راه خداوند برای توشه آخرت خویش از پیش فرستد.

۳۶۲۲- و موسی بن جعفر علیهما السلام فرمود: من ضامنم که هر کس میانه روی در معیشت خود به خرج دهد تهیدست و نیازمند نگردد.

۳۶۲۳- امام سجاد علیه السلام فرمود: گاهی شخصی با اینکه مالش را در راه حق انفاق می کند اسراف کار محسوب می شود. (چون از اندازه گذشته و رعایت حد را نکرده است).

۳۶۲۴- اصبغ بن نباته از امیر مؤمنان علیه السلام نقل کرده که فرمود: شخص اسراف کار سه نشانه دارد: آنچه درخور او نیست می خورد، و آنچه درخور او نیست یا بکارش نمی آید می خرد، و آنچه در شأن او نیست می پوشد.

۳۶۲۵- ابوهشام بصری گوید: امام رضا علیه السلام فرمود: از موارد فساد و اسراف مال شکستن پول مسکوک سالم است برای مصرف دیگر و دور انداختن هسته خرما می باشد.

۳۶۲۶- وَ سَأَلَ إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ أَدْنَى الْإِسْرَافِ فَقَالَ: ثَوْبٌ صَوْنَكَ تَبْتَدِلُهُ، وَفَضْلُ الْإِنَاءِ تُهْرِيقُهُ، وَقَدْفُكَ التَّوَى هَكَذَا وَهَكَذَا».

۳۶۲۷- وَ رَوَى الْوَلِيدُ بْنُ صَبِيحٍ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ «ثَلَاثَةٌ يَدْعُونَ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ - أَوْ قَالَ: يُرَدُّ عَلَيْهِمْ دُعَاؤُهُمْ - : رَجُلٌ كَانَ لَهُ مَالٌ كَثِيرٌ يَبْلُغُ ثَلَاثِينَ أَلْفًا أَوْ أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَأَنْفَقَهُ فِي وُجُوهِهِ، فَيَقُولُ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي، فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَلَمْ أَرْزُقْكَ؟! وَ رَجُلٌ أَمْسَكَ عَنِ الطَّلَبِ فَيَقُولُ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي، فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَلَمْ أُجْعَلْ لَكَ السَّبِيلَ إِلَى الطَّلَبِ؟! وَ رَجُلٌ كَانَتْ عِنْدَهُ امْرَأَةٌ فَقَالَ: اللَّهُمَّ فَزِّقْ بَنِيَّ وَبَيْتَهَا فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَلَمْ أُجْعَلْ ذَلِكَ لِيكَ؟!».

۳۶۲۸- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ أَنْ يَكُونَ الْقَيِّمَ عَلَى

۳۶۲۶- اسحاق بن عمار گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم کمترین حدّ اسراف چیست؟ فرمود: لباس بهتر خود را هنگام کار بپوشی (یعنی لباسی که با آن آبروی خود را برگزارد می‌کنی هنگام فعالیت‌های روزانه بتن نمائی) و آب باقی‌مانده در ظرف را بپوده بریزی، و هسته خرما را به این طرف و آن طرف پرتاب نمائی.

۳۶۲۷- ولید بن صبیح گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: سه طایفه دعا می‌کنند و دعایشان مستجاب نمی‌شود یا دعایشان بخودشان بازمی‌گردد. اول مردی که دارای ثروتی فراوان مثلاً تا سی - چهل هزار درهم باشد و همه را در راه حق انفاق کند و برای درماندگی خود چیزی نهد و تهی دست گشته، گوید: پروردگارا روزم ده، خداوند متعال می‌فرماید: مگر روزیت نداده بودم؟ دوم آنکه، تن بکار ندهد و در خانه‌اش بنشیند و از خدا روزی طلب کرده، بگوید: خداوندا روزم ده، خداوند متعال می‌فرماید: مگر راه روزی طلب کردن را بتو نیاموختم؟ و سوم مردی که زنی (نامناسب) دارد و دعا می‌کند که خدا این را از من دور کن و میان ما جدائی انداز که خداوند می‌فرماید: مگر اختیار طلاق را بتو نداده‌ام؟

۳۶۲۸- و نیز فرمود: از سعادت انسان است که خود متصدی امور عیال خود

عِبَائِهِ».

۳۶۲۹- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَعْوُلُ».

۳۶۳۰- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ يَضَيِّعُ مَنْ

يَعْوُلُ».

۳۶۳۱- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْكَادُ عَلَى عِبَائِهِ مِنْ حَلَالٍ كَالْمُجَاهِدِ فِي

سَبِيلِ اللَّهِ».

۳۶۳۲- وَرَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَابِرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ:

«لَا تَعَرَّضُوا لِلْحُقُوقِ، فَإِذَا لَزِمَتْكُمْ فَاصْبِرُوا لَهَا».

۳۶۳۳- وَقَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَبْذُلْ لِإِخْوَانِكَ مِنْ نَفْسِكَ مَا

و سرپرست آنها باشد.

۳۶۲۹- و همچنین فرمود: برای شخص همین گناه برای دوزخی شدن بس

که عیالات خود را ضایع نگهدارد و با وجود توانائی، مخارج آنها را نرساند و آنان را مانند بی‌کسان رها کند.

۳۶۳۰- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از رحمت خدا بدور است، از

رحمت خدا بدور است آنکه نفقه خوران خویش را ضایع گذارد و به آنها و نیازشان نرسد.

۳۶۳۱- و نیز ایشان علیه السلام فرمود: کسی که برای اهل و خانواده

خویش کوشش می‌کند و از راه حلال معیشت آنان را ترتیب می‌دهد اجرش مطابق بجاهد فی سبیل الله است.

۳۶۳۲- اسماعیل بن جابر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: خود را زیر

بار حقوق نبرید (یعنی کارها و اموری که تکلیف شما را زیاد می‌کند و برعهده شما آنچه نبوده می‌اندازد مانند ضمانت و کفالت و امانت‌داری و امثال اینها) و چنانچه گریبانگیرتان شد در آن پایداری کنید و از عهده آن نیکو برآید.

۳۶۳۳- و حضرت رضا علیه السلام فرمود: چیزی که برای زندگی لازم

ضَرَرُهُ عَلَيْكَ أَكْثَرُ مِنْ نَفْعِهِ لَهُمْ».

۳۶۳۴- وَرَوَى عُمَرُ بْنُ يَرِيدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِيَّاكَ وَالْكَسَلَ وَالضَّجَرَ فَإِنَّهُمَا مِفْتَاحُ كُلِّ سُوءٍ، إِنَّهُ مَنْ كَسِلَ لَمْ يُؤَدِّ حَقًّا، وَمَنْ ضَجَرَ لَمْ يَصْبِرْ عَلَى حَقٍّ».

۳۶۳۵- وَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ النَّوَامَ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ الْفَارِعَ».

۳۶۳۶- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِبَشِيرِ النَّبَالِ: «إِذَا رُزِقْتَ مِنْ شَيْءٍ فَالْزَمَهُ».

۳۶۳۷- وَرَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «شَكَأَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْحِرْقَةَ، فَقَالَ: انظُرْ بُيُوعًا فَاشْتَرِهَا ثُمَّ بَعْهَا فَمَا رِيحَتْ فِيهِ فَالْزَمَهُ».

است و ضرر نداشتنش برای توبیش از نفع دیگران است و غیر آن را نداری، آن را به رفقایت بذل مکن.

۳۶۳۴- عمر بن یزید گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: زنهار، زنهار از تنبلی و کم حوصلگی چون این دو کلید همه بدبختیهاست زیرا شخص تنبل هیچ حقی را ادا نمی‌کند، آن کس که کم حوصلگی به خرج می‌دهد در أخذ یا ادای هیچ حقی پایدار نیست.

۳۶۳۵- و حضرت کاظم علیه السلام فرمود: براستی که خداوند عزیز بدون شک بنده پر خواب و بیکاره را دشمن دارد.

۳۶۳۶- امام صادق علیه السلام به بشیر نبال فرمود: اگر از کاری منفعت بردی آن را رها مکن.

۳۶۳۷- اسحاق بن عمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله آمد و از کار شکایت کرد آن حضرت فرمود نظر کن (دقت کن) و برای خرید و فروش چیزهای بخر و بفروش و هرکدام که برای تونفعی

۳۶۳۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «بَاشِرُ كِبَارِ أُمُورِكَ بِتَفْسِيكَ وَكَيْلُ مَا صَغُرَ مِنْهَا إِلَىٰ غَيْرِكَ، فَقِيلَ: ضَرَبُ أَيِّ شَيْءٍ؟ فَقَالَ: ضَرَبُ أَشْرِيَةِ الْعِقَارِ وَمَا أَشْبَهَهَا».

۳۶۳۹- وَرَوَىٰ عَنِ الْأَرْقَطِ قَالَ قَالَ: أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَكُونَنَّ دَوَّارًا فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا تَلِ شِرَاءَ دَقَائِقِ الْأَشْيَاءِ بِتَفْسِيكَ فَإِنَّهُ لَا يَتَّبِعِي لِمَرَّةِ الْمُسْلِمِ ذِي الدِّينِ وَالْحَسَبِ أَنْ يَلِيَّ شِرَاءَ دَقَائِقِ الْأَشْيَاءِ بِتَفْسِيهِ مَا خَلَا ثَلَاثَةَ أَشْيَاءَ فَإِنَّهُ يَتَّبِعِي لِذِي الدِّينِ وَالْحَسَبِ أَنْ يَلِيَّهَا بِتَفْسِيهِ: الْعِقَارُ وَالْإِبِلُ وَالرَّقِيقُ».

۳۶۴۰- وَرَوَىٰ هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَخْتَطِبُ وَيَسْتَقِي وَيَكْتَسِبُ، وَكَانَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ تَطْحَنُ وَتَعْجِنُ وَتَخْبِزُ».

داشت ادامه ده.

۳۶۳۸- و امام صادق علیه السلام فرمود: کارهای بزرگ و اساسی را خود بشخصه انجام ده و کارهای کوچک و بی اهمیت را به دیگری وکالت ده، پرسیدند (کارهای بزرگ) مانند چه چیز؟ فرمود: مانند خرید خانه و ملک و مانند اینکارها.

۳۶۳۹- و از ارقط (شوهرخواهر امام صادق علیه السلام) روایت شده که گفت: آن حضرت بمن فرمود: خود را برای تهیه هر چیز ناقابل به دور کوچه و بازار نینداز و چیزهای بی اهمیت را خود مباشر خریدش مباش زیرا شایسته نیست مرد مسلمان با شخصیت و خانواده، بکارهای پست و خرید اشیاء کم ارزش خود اقدام کند، مگر سه چیز که آنها سزاوار است شخص متدین و اصیل خود اقدام نماید و آن عبارت است از خرید خانه، خرید شتر و خرید برده و غلام.

شرح: «باید دانست که شتر در آن روزگار، حکم ماشین سواری و کامیون را در زمان ما داشته است».

۳۶۴۰- هشام بن سالم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام خود هیزم تهیه می کرد و آب از چاه می کشید و جاروب می کرد و حضرت

۳۶۴۱- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مُشْتَرِي الْعِقَارِ مَرزُوقٌ، وَبَائِعُ الْعِقَارِ مَمْحُوقٌ».

۳۶۴۲- وَرَوَى زُرَّارَةُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَا يُخَلِّفُ الرَّجُلُ بَعْدَهُ شَيْئًا أَشَدَّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَالِ الصَّامِتِ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: كَيْفَ يَصْنَعُ؟ قَالَ: يَصْنَعُهُ فِي الْحَائِطِ وَالْبُسْتَانِ وَالِدَّارِ».

۳۶۴۳- وَرَوَى عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ بَشِيرٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَمَّا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْمَدِينَةَ حَطَّ دَوْرَهَا بِرَجْلِهِ، ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ مَنْ بَاعَ رُقْعَةً مِنْ أَرْضٍ فَلَا تُبَارِكُ فِيهِ».

۳۶۴۴- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَةِ أَنَّهُ مَنْ بَاعَ أَرْضًا وَمَاءً فَلَمْ يَصْغُ ثَمَنَهُ فِي أَرْضٍ وَمَاءٍ ذَهَبَ ثَمَنُهُ مَحْقًا».

۳۶۴۵- وَرَوَى مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ

فاطمه عليها السلام آسیا می کرد و خیر می نمود و نان می پخت.

۳۶۴۱- امام صادق علیه السلام فرمود: هر که خانه می خرد خوشبخت و کامیاب است و آنکه خانه اش را می فروشد تلف و نابود.

۳۶۴۲- زرارة گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ چیز بر انسان سختتر از پول نقدی که پس از خود باقی گذارد نیست، گوید: پرسیدم: پس چه کند؟ فرمود: باغ یا بوستان یا خانه بخرد.

۳۶۴۳- معاویه بن عمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه وارد شد، به اشاره با پای خود خطی کشید و حدود مدینه را تعیین فرمود، بعد دعا کرد: «اللَّهُمَّ مَنْ بَاعَ رُقْعَةً مِنْ أَرْضٍ فَلَا تُبَارِكُ فِيهِ» پروردگارا هر کس قطعه ای از زمین بفروشد مبارکش مباد.

۳۶۴۴- امام باقر علیه السلام فرمود: در تورات آمده است که هر کس آب و زمین خویش را بفروشد و به جای آن زمین و آبی نخرد همه قیمت آن نابود خواهد شد.

۳۶۴۵- معاویه بن عمار گوید: از امام ششم علیه السلام در مورد کسب

عَنْ كَسْبِ الْحِجَامِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۳۶۴۶- و «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْ عَسِيبِ الْفُحْلِ وَهُوَ أَجْرُ

الضَّرَابِ».

۳۶۴۷- وَ سَأَلَهُ أَبُو بَصِيرٍ «عَنْ ثَمَنِ كَلْبِ الصَّيِّدِ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِثَمَنِيهِ

وَ الْآخِرُ لَا يَجِلُّ ثَمَنُهُ».

۳۶۴۸- وَ قَالَ: «أَجْرُ الزَّانِيَةِ سُحْتٌ، وَ ثَمَنُ الْكَلْبِ الَّذِي لَيْسَ بِكَلْبِ

الصَّيِّدِ سُحْتٌ، وَ ثَمَنُ الْخَمْرِ سُحْتٌ، وَ أَجْرُ الْكَاهِنِ سُحْتٌ، وَ ثَمَنُ الْأُمَيْتَةِ سُحْتٌ،

فَأَمَّا الرُّشَا فِي الْحُكْمِ فَهِيَ الْكُفْرُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ».

۳۶۴۹- وَ رُوِيَ «أَنَّ أَجْرَ الْمُغْتَنِي وَ الْمُغْتَنِيَةِ سُحْتٌ».

حجّام (حجّامت کننده) پرسیدم، فرمود: اشکالی ندارد.

شرح: «مراد از کسب اجرت می باشد یعنی حجّام اگر اجرت بگیرد حلال

است یا سرام؟ فرمود: حلال است».

۳۶۴۶- و رسول خدا صلی الله علیه وآله نهی فرمود از اجرت گرفتن برای

نرکشی حیوانات.

شرح: «اجاره دادن حیوان نر برای کره کشی در آن زمان رسم بوده و رسول

خدا صلی الله علیه وآله آن را ممنوع اعلام فرموده است».

۳۶۴۷- ابوبصیر از امام صادق علیه السلام از قیمت سگ شکاری پرسید که

آیا حلال است یا نه، فرمود: «اشکالی ندارد، اما سگ ولگرد را نمی توان فروخت و در

مقابل واکنداری آن پول گرفت.

۳۶۴۸- و نیز فرمود: اجرت زن بدکاره، و قیمت سگ غیرشکاری، و

قیمت مشروبات الکلی و قیمت مردار، همه نامشروع و حرام است، و اما رشوه دادن و

گرفتن در حکم همان کفر به خدای بزرگ است.

شرح: «رشوه آنست که یکی از متخاصمین وجهی به قاضی یا شهودش بدهد

که حکم یا شهادت را به نفع او انجام دهند».

۳۶۴۹- و در روایتی چنین آمده است که: «مزد مرد و زن آوازه خوان حرام و

۳۶۵۰- وَ «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْ أُجْرَةِ الْقَارِيءِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ إِلَّا عَلَى أُجْرٍ مَشْرُوطٍ».

۳۶۵۱- وَ رُوِيَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ الْقَلَانِسِيِّ قَالَ: قُلْتُ: لِأَبِي- عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «إِنَّا نَعْمَلُ الْقَلَانِسَ فَتَجْعَلُ فِيهَا الْقَطْنَ الْعَتِيقَ فَتَبِيعُهَا وَلَا تُبَيِّنُ لَهُمْ مَا فِيهَا، فَقَالَ: إِنِّي لِأَحِبُّ لَكَ أَنْ تُبَيِّنَ لَهُمْ مَا فِيهَا».

۳۶۵۲- وَ قَالَ: الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ آكِلَ مَالِ الْيَتِيمِ سَيَلْحَقُهُ وَبَأُ ذَلِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، أَمَا فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ضِعَافاً خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ» وَ أَمَا فِي الْآخِرَةِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْماً إِنَّهَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ

نامشروع می باشد».

۳۶۵۰- و رسول خدا صلی الله علیه و آله از اجرت قاری قرآنی که برای قراءتش مبلغ (اجرت) تعیین کند، نهی فرموده است.

۳۶۵۱- و حسین بن مختار قلانسی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ما کلاهائی را می سازیم که در شب از آن استفاده می کنند (شب کلاه) و در آن پنبه کهنه مصرف می کنیم، اما برای مشتری آشکار نمی کنیم که در آن چیست، فرمود: من برای تو بخصوص دوست دارم که برای مشتریان روشن کنی که در آن چه چیز به کار رفته است.

۳۶۵۲- و امام صادق علیه السلام فرمود: برستی که خورنده مال یتیم بزودی وبال آن را خواهد دید هم در دنیا و هم در آخرت، اما وبال دنیائی، خداوند عزیز می فرماید: «وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ضِعَافاً خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ- نساء: ۱۰۰» (باید بترسند از اینکه پس از خود فرزندان ناتوان و صغیر باقی گذارند و برحال آنها فکر کنند و بهراسند و از خدا پروا داشته باشند). و اما وبال آخروی پس خداوند عزیز می فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْماً إِنَّهَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَاراً وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا- نساء: ۱۱» (کسانی که اموال یتیمان را می بلعند به ستم، جز

ناراً وَ سَيَصْلُونَ سَعِيرًا».

۳۶۵۳- وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - إِلَى أَبِي - مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «رَجُلٌ يُبَدِّقُ الْقَوَائِلَ مِنْ غَيْرِ أَمْرِ السُّلْطَانِ فِي مَوْضِعٍ مُخِيفٍ وَ يُشَارِطُونَهُ عَلَى شَيْءٍ مُسَمًّى أَلَهُ أَنْ يَأْخُذَهُ مِنْهُمْ أَمْ لَا؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا آجَرَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ مَعْرُوفٍ أَخَذَ حَقَّهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ».

۳۶۵۴- وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ عَبِيدِ الْيَقْطِينِيُّ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ الْعَسْكَرِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ دَفَعَ ابْنَهُ إِلَى رَجُلٍ وَ سَلَّمَهُ مِنْهُ سَنَةً بِأَجْرَةٍ مَعْلُومَةٍ لِيَخِيطَ لَهُ، ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ لَهُ: سَلِّمْ ابْنَكَ مِنِّي سَنَةً بِزِيَادَةِ هَلْ لَهُ الْخِيَارُ فِي ذَلِكَ؟ وَ هَلْ يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَفْسَخَ مَا وَافَقَ عَلَيْهِ الْأَوَّلُ أَمْ لَا؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِخَطِّهِ: يَجِبُ عَلَيْهِ الْوَفَاءُ لِلأَوَّلِ مَا لَمْ يَغْرِضْ لِإِبْنِهِ مَرَضٌ أَوْ ضَعْفٌ».

این نیست که در شکم خود آتش پر می‌کنند و بزودی به همان آتش می‌سوزند).

۳۶۵۳- و محمد بن حسن صفار قمی - رضی الله عنه - به حضرت عسکری علیه السلام طی نامه ای نوشت: «مردی قافله‌ها را بدرقه می‌کند برای حفظ و حراست آنها در جاهای هولناک، اما از طرف دولت نیست بلکه خود مردم با او شرط کرده‌اند که مبلغ معینی بدو بدهند، آیا این مبلغ را می‌تواند از آنها بستاند یا نه؟» امام در پاسخ مرقوم فرمودند: «اگر خود را به کار مخصوصی اجیر داده باشد اشکالی ندارد».

۳۶۵۴- و محمد بن عیسی بن عبید بن یقین به امام هادی علیه السلام نامه ای نوشت که مردی فرزند خود را به خیاطی سپرده و شرط کرده است تا یکسال فرزندش نزد وی کار کند و فلان مبلغ اجرت بگیرد، سپس شخص دیگری پیدا شده، می‌گوید فرزند خود را به من بسیار به مقداری بیشتر از آنکه با خیاط قرار کرده‌ای. آیا اختیار دارد و می‌تواند اجاره اولی را بهم بزند یا نه؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه به خط خویش مرقوم داشتند: بر او واجب است که شرط و قراری را که با اولی داشته تا هنگامی که فرزندش مریض یا ناتوان از کار نگشته است اجرا کند.

۳۶۵۵- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الْبَرْقِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الْإِجَارَةِ فَقَالَ: صَالِحٌ لَا بَأْسَ بِهَا إِذَا نَصَحَ قَدَرَ طَاقِيهِ، قَدْ آجَرَ نَفْسَهُ مُوسَى بْنُ عُمَرََانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ اشْتَرَطَ قَالَ: إِنْ شِئْتَ ثَمَانِيًا وَ إِنْ شِئْتَ عَشْرًا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ: عَلِيٌّ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَةَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ».

۳۶۵۶- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ، عَنْ عَمَارِ السَّاباطِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَتَّجِرُ وَ إِنْ هُوَ آجَرَ نَفْسَهُ أُعْطِيَ أَكْثَرَ مِمَّا يُصِيبُ فِي تِجَارَتِهِ؟ قَالَ: لَا يُؤَاجِرُ نَفْسَهُ وَ لَكِنْ يَسْتَرْزِقُ اللَّهُ تَعَالَى وَ يَتَّجِرُ، فَإِنَّهُ إِذَا آجَرَ نَفْسَهُ حَظَرَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّزْقَ».

۳۶۵۷- وَ رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَعْفِيُّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ آجَرَ نَفْسَهُ فَقَدْ حَظَرَ عَلَيْهَا الرَّزْقَ، وَ كَيْفَ لَا يَحْظُرُ عَلَيْهَا الرَّزْقَ وَ مَا أَصَابَ

۳۶۵۵- محمد بن سنان گوید: از حضرت ابی الحسن علیه السلام (ظاهراً حضرت کاظم علیه السلام) پرسیدم: شخص می تواند اجیر شود، فرمود: اشکالی نیست اگر تا حد توانایی خود انجام وظیفه کند، موسی بن عمران خود اجیر گشته و شرط کرد هشت سال و اگر خواستم ده سال، پس خداوند متعال قضیه را اینطور برای ما فرموده: «علیُّ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَةَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ - قصص: ۲۶» (اجیرم می شوی که در مقابل صدق عیالت هشت سال کار کنی و اگر خواستی ده سال).

۳۶۵۶- عمار ساباطی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: انسان خود کسب و تجارت می کند و درآمدش اندک است، درحالی که کسانی هستند که اگر وی اجیر آنها شود و برای آنها فعالیت کند بیشتر از درآمد او در کسبش به وی می دهند، فرمود: خود را اجیر دیگری نسازد، و مستقلاً از خداوند متعال طلب روزی نماید و به کسب بپردازد، زیرا وقتی خود را اجاره داد روزی را بر خویشتن محدود ساخته، به همان مقدار که با مستأجر قرار بسته است.

۳۶۵۷- عبدالله بن محمد جعفی گوید: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: هر

فَهُوَ لِرَبِّ آجِرُهُ».

۳۶۵۸- وَ رَوَى هَارُونُ بْنُ حَمْرَةَ الْعَنَوِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَلَمْ يَأْمَنْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَوَضَعَ الْأَجْرَ عَلَى يَدَيْ رَجُلٍ فَهَلَكَ ذَلِكَ الرَّجُلُ وَلَمْ يَدَعْ وِثْرًا وَفَاءً وَاسْتَهْلَكَ الْأَجْرَ، فَقَالَ: الْمُسْتَأْجِرُ ضَامِنٌ لِأَجْرِ الْأَجِيرِ حَتَّى يَقْضِيَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْأَجِيرُ دَعَاهُ إِلَى ذَلِكَ فَرَضِيَ بِهِ، فَإِنْ فَعَلَ فَحَقُّهُ حَيْثُ وَضَعَهُ وَرَضِيَ بِهِ».

۳۶۵۹- وَ رَوَى عُبَيْدُ بْنُ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ لَهُ:

کس خود را اجیر سازد روزی را بر خود تنگ کرده است، چگونگی بر خود تنگ نکرده باشد درحالیکه آنچه به چنگ می آورد از آن دیگری است همانکه او را اجاره کرده است.

شرح: «باید دانست که این منع در مورد کسانی است که خود را به مبلغ معینی اجاره می دهند و برای دیگران کار و فعالیت می کنند و عامل و نماینده دیگران هستند درحالیکه می توانند همان کار را مستقلاً برای خویش انجام دهند، نه کارگران کارخانجات و شرکتهای صنعتی که تأسیس آن برای هر کس میسر نیست و شخص نمی تواند خود مستقلاً بدان بپردازد، و اینان نیز اجرت و ارزش کار فردی شان هر چه باشد می ستانند، پس منع شامل اینها نیست بلکه شامل کسانی است که می توانند کاری را که برای دیگران انجام می دهند برای خود انجام دهند و هر مقدار که بهره آور است از آن خود آنها باشد، با اینحال اجیر می شوند».

۳۶۵۸- هَارُونُ بْنُ حَمْرَةَ غَنَوِيُّ كَوَيْدٌ: از امام ششم علیه السلام پرسیدم: مردی کسی را اجیر کرده است و چون اجیر و مستأجر به یکدیگر اطمینان نداشتند وجه الاجاره را نزد شخص سومی نهاده و آن شخص پس از انجام کار وفات یافت و مالی که به مبلغ اجاره نزد او امانت مانده بود تا بدان وفا کند تلف شده و چیزی باقی نگذاشته است، امام علیه السلام فرمود: «اجیرکننده ضامن اجرت است مگر اینکه اجیرشده خود، آن شخص را معرفی کرده و به آن راضی شده باشد».

۳۶۵۹- عبید بن زرارة گوید: امام صادق علیه السلام بن فرمود: ای عبید

«يَا عَبِيدُ إِنَّ السَّرْفَ يُورِثُ الْفَقْرَ، وَإِنَّ الْقَصْدَ يُورِثُ الْغِنَى».

۳۶۶۰- وَ سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يُعَالِجُ

الدَّوَاءَ لِلتَّاسِ فَيَأْخُذُ عَلَيْهِ جُعْلًا، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۳۶۶۱- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ رَبِاطٍ، عَنْ

أَبِي سَارَةَ، عَنْ هِنْدِ السَّرَّاجِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَصْلَحَكَ اللَّهُ إِنِّي كُنْتُ أُحْمِلُ السَّلَاحَ إِلَى أَهْلِ الشَّامِ فَأَبِيعُهُ مِنْهُمْ فَلَمَّا عَرَفَنِي اللَّهُ هَذَا الْأَمْرَ ضَمَّتْ بِذَلِكَ السَّلَاحَ قُلْتُ: لَا أُحْمِلُ إِلَى أَعْدَاءِ اللَّهِ، قَالَ: أُحْمِلْ إِلَيْهِمْ وَبِعْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَدْفَعُ بِهِمْ عَدُوَّنَا وَعَدُوَّكُمْ - يَعْنِي الرُّومَ - قَالَ: فَإِذَا كَانَتِ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ فَمَنْ حَمَلَ إِلَى عَدُوَّنَا سِلَاحًا يَسْتَعِينُونَ بِهِ عَلَيْنَا فَهُوَ مُشْرِكٌ».

۳۶۶۲- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ عَنْ أَبِي وَلَادٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا تَرَى فِي الرَّجُلِ يَلِي أَعْمَالَ السُّلْطَانِ لَيْسَ لَهُ مَكْسَبٌ إِلَّا مِنْ

براستی که اسراف کاری، سرانجام فقر و تهیدستی به بار می آورد، و میانه روی در امر زندگی و معیشت توانگری و بی نیازی را موجب می شود.

۳۶۶۰- محمد بن مسلم از امام محمد باقر علیه السلام سؤال کرد: شخصی

برای مردمان دارومی سازد و اجرت می گیرد، فرمود: اشکالی ندارد.

۳۶۶۱- هند سراج گوید: من به امام محمد باقر علیه السلام عرض کردم

— خداوند به شما خیر دهد — من مردی هستم که کارم فروش اسلحه است، که با خود به شام می برم و به اهل آن دیار می فروشم، و از آن وقت که خداوند مرا به حق آگاه ساخت (شیعه شدم) از اینکار ناراحت و دل نگرانم، گفتم: دیگر برای دشمنان خدا اسلحه نبرم. امام علیه السلام فرمود: نه، بپر و به آنها بفروش، زیرا خداوند به وجود آنان دشمنان ما و آنها را دفع می کند (مراد از دشمنان ما و آنها، رومیان می باشند) فرمود: آری، اگر میان ما و آنها درگیری پدید آید آنوقت هر کس به هر طریق به آنها اسلحه برساند که علیه ما به کار برند جزء مشرکان خواهد بود.

۳۶۶۲- ابو ولاد گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم درباره

أَعْمَالِهِمْ وَأَنَا أَمْرٌ بِهِ وَأَنْزِلُ عَلَيْهِ فَيُضِيفُنِي وَيُحْسِنُ إِلَيَّ، وَرُبَّمَا أَمَرَ لِي بِالذَّرَاهِيمِ وَالْكَشَوَةِ، وَقَدْ ضَاقَ صَدْرِي مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ لِي: خُذْ وَكُلْ مِنْهُ فَلَكَ الْمُهْتَأُ وَعَلَيْهِ الْوِزْرُ».

۳۶۶۳- وَرُوِيَ عَنْ أَبِي الْمَغْرَا قَالَ: «سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَنَا عِنْدَهُ فَقَالَ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ أَمْرٌ بِالْعَامِلِ أَوْ آتَى الْعَامِلَ فَيَجِزُنِي بِالذَّرَاهِيمِ أَخْذُهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: وَ أَحْجُّ بِهَا؟ قَالَ: نَعَمْ وَ حُجَّ بِهَا».

۳۶۶۴- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ يَقْطِينٍ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَعَ السُّلْطَانِ أَوْ لِيَاءِ يَدْفَعُ بِهِمْ عَنْ أَوْلِيَائِهِ».

۳۶۶۵- وَفِي خَبَرٍ آخَرَ «أَوْلِيَاكَ عُمَّاءُ اللَّهِ مِنَ النَّارِ».

شخصی که متصدی کارهای دولت شده و راه درآمدی جز آن ندارد (مراد، دولت جائر است) و من بر او وارد می شوم، وی از من پذیرائی کرده، به من احسان می نماید و چه بسا اتفاق می افتد که پول یا لباسی بمن می بخشد و من از این امر دلم گرفته و ناراحتم، چه حکمی می فرمائید؟ حضرت فرمود: آنچه به تومی دهد از او بستان و بخور بر تو گواراست و برای او وزر و وبال.

۳۶۶۳- داود بن مثنی (ابوالمغرا) گوید: مردی از امام صادق علیه السلام در حضور من سؤال کرد و گفت: — خداوند به شما خیر دهد — من گاهی بر یکی از کارمندان دولت می گذرم و براو وارد می شوم یا به حاکمی می رسم و او هدیه یا جایزه ای به من می دهد آیا جایز است از وی بستانم؟ فرمود: آری، پرسیدم: با آن می توانم حج خانه خدا را بجای آورم؟ فرمود: آری، با آن مال حج بجای آر.

۳۶۶۴- علی بن یقظین گوید: موسی بن جعفر علیهما السلام به من فرمود: خداوند متعال را در دستگاه سلطان دوستانی است که به سبب آنها، از حق مؤمنان و دوستداران خود دفاع می نماید.

۳۶۶۵- و در خبر دیگر آمده: که آنان آزادشدگان خداوند از آتش دوزخ

می باشند.

۳۳۶۶- و قال: الصادق عليه السلام: «كفارة عملي السلطان قضاء حوائج

الإخوان».

۳۶۶۷- وروى عن عبيد بن زرارَةَ أَنَّهُ قَالَ: «بَعَثَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

رَجُلًا إِلَى زِيَادِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ فَقَالَ: وَلَئِذَا بَعْضَ عَمَلِكَ».

[الْأَبُ يَأْخُذُ مِنْ مَالِ ابْنِهِ]

۳۶۶۸- رَوَى حَرِيزٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ لِابْنِهِ

مَالًا فَاجْتَنَحَ إِلَيْهِ الْأَبُ، قَالَ: يَا كَلُّ مِثْنَهُ، وَ أَمَّا الْأُمُّ فَلَا تَأْخُذُ مِنْهُ إِلَّا قَرْضًا عَلَى نَفْسِهَا».

۳۶۶۹- وَ رَوَى الْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي الْعَلَاءِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا يَجِلُّ لِلرَّجُلِ مِنْ مَالٍ وَلَدَيْهِ؟ قَالَ: قُوَّتُهُ بَغَيْرِ سَرَفٍ إِذَا اضْطُرَّ إِلَيْهِ،

۳۶۶۶- و امام صادق عليه السلام فرمود: كفارة كار دولتی برآوردن حاجات

برادران ایمانی است.

۳۶۶۷- و از عبید بن زرارہ روایت شده است که گفت: امام صادق

علیه السلام مردی را نزد حاکم مدینه زیاد بن عبیدالله بن عبدالله بن عبدالمدان فرستاد و فرمود: این مرد را به کاری بگمار.

* (پدر می تواند از مال فرزندش برگیرد) *

«این عنوان در پاره ای از نسخه ها هست ولی بنظر می رسد از دیگران باشد نه

از مؤلف».

۳۶۶۸- محمد بن مسلم گوید: از آن حضرت پرسیدم مردی که فرزندش

دارای ثروتی است، نیازمند به مال پسر شده است، چه کند؟ فرمود: پدر می تواند از مال فرزند به اندازه خوراک خویش استفاده کند و اما مادر از مال او برنگیرد مگر به طریق قرض، که آداء آن را برعهده گیرد.

۳۶۶۹- حسین بن ابی العلاء گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم:

آیا از مال فرزند بر پدر چیزی حلال است؟ فرمود: در صورتیکه چاره ای نداشته باشد به

قال: فَقُلْتُ لَهُ: فَقَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ» فَقَالَ: إِنَّمَا جَاءَ بِأَبِيهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا أَبِي وَقَدْ ظَلَمَنِي مِيرَاثِي مِنْ أُمِّي، فَأَخْبِرَهُ الْأَبُ أَنَّهُ قَدْ أَنْفَقَهُ عَلَيْهِ وَعَلَى نَفْسِهِ، فَقَالَ: أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ، وَلَمْ يَكُنْ عِنْدَ الرَّجُلِ شَيْءٌ أَفْكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَحْسِبُ أَبَا لِابْنِ؟».

۳۶۷۰ - وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَيْسَ لِلْمَرْأَةِ مَعَ زَوْجِهَا أَمْرٌ فِي عَيْثٍ وَلَا صَدَقَةٍ وَلَا تَدْبِيرٍ، وَلَا هَبَةٍ وَلَا نَذْرٍ فِي مَالِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا إِلَّا فِي زَكَاةٍ أَوْ بَرٍّ وَآلِدَيْهَا أَوْ صِلَةٍ قَرَابَتِهَا».

۳۶۷۱ - وَقِيلَ لِلصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ النَّاسَ يَزُؤُونَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَحِلُّ لِغَنِيِّيٍّ وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ، فَقَالَ

اندازه خوراکش بدون زیاده روی اشکالی ندارد، گوید: از او پرسیدم پس اینکه رسول خدا صلی الله علیه وآله فرموده «أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ» (تو و هر چه داری از آن پدرت می باشد) چه می شود؟ فرمود: موضوع این بود که فرزندی پدرش را به شکایت نزد رسول صلی الله علیه وآله آورد و گفت: یا رسول الله، این پدر من است و در میراث مادرم به من ستم کرده، پدر گفت: من آن را هزینه زندگی خود و او کردم، اینجا بود که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: تو و اموالت از آن پدرت می باشید و پدر مالی نداشت تا رسول خدا صلی الله علیه وآله بستاند و به فرزند دهد، آیا می گوئی آن حضرت پدر را برای پسر به زندان افکند؟

۳۶۷۰ - عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: زن حق ندارد بدون اجازه همسرش بنده آزاد کند، یا برده اش را تدبیر کند، یا چیزی به کسی ببخشد و یا نذر کند در مال مخصوص خودش، مگر زکات واجب یا نیکی به پدر و مادرش یا بخششی به خویشانش.

شرح: «جز نذر در بقیه امور مذکوره اذن شوهر مستحب است».

۳۶۷۱ - به امام صادق علیه السلام گفتند: مردم می گویند رسول خدا

عَلَيْهِ السَّلَامُ: قَدْ قَالَ لِعَنِيٍّ وَ تَمَّ يَقُلْ لِيذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ».

۳۶۷۲- وَ رَوَى أَبُو الْبُخْتَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا سَمَاعُ

الْأَصَمِّ مِنْ غَيْرِ ضَجْرِ صَدَقَةٍ هَنِئَةٍ».

۳۶۷۳- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِرَجُلٍ «أَضَبَحْتَ ضَائِمًا؟ قَالَ:

لَا، قَالَ: فَعُدَّتْ مَرِيضًا؟ قَالَ: لَا قَالَ: فَاتَّبَعْتَ جِنَازَةَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَاطَّعَمْتْ

مِسْكِينًا؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَارْجِعْ إِلَى أَهْلِكَ فَأَصِيبُهُمْ فَإِنَّهُ مِنْكَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةٌ».

۳۶۷۴- «وَ أَتَى رَجُلٌ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ

وَاللَّهِ إِنِّي لِأَجْبُكَ، فَقَالَ لَهُ: وَ لِكَيْتِي أُبْعِضُكَ، قَالَ: وَ لِمَ؟ قَالَ: لِأَنَّكَ تَبْغِي فِي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: «گرفتن صدقه برای کسی که چهار ستون بدنش سالم است و بی نیاز حلال نیست»، حضرت فرمود: «پیامبر غنی و بی نیاز را فرموده است، اما برای آنکه بدنش سالم است نفرموده».

۳۶۷۲- ابوالبختری وهب بن وهب گوید: جعفر بن محمد (علیهما السلام)

فرمود: شنواندن و فهماندن به شخصی که شنوا نیست، بدون اینکه او را ناراحت کند، صدقه گوارائی است (زیرا نه مالی از دست رفته و نه بدنی رنج دیده است).

۳۶۷۳- رسول خدا صلی الله علیه و آله به مردی فرمود: آیا امروز روزه‌ای؟

گفت: نه، فرمود: مریضی را عیادت کرده‌ای؟ گفت: نه، فرمود: جنازه مؤمنی را تشییع کرده‌ای؟ گفت: نه، فرمود: بینوائی را سیر کرده‌ای؟ گفت: نه، فرمود: پس به خانه بازگرد و نزد عیال و فرزندان خود برو و آنها را ببوس و اینکار از سوی تو نسبت به آنها در حکم صدقه است.

شرح: «غرض آنست که نباید روز انسان خالی از یکی از این اعمال نیک

باشد حتی اگر خوشحال کردن خانواده بقصد رضای خدا باشد».

۳۶۷۴- مردی نزد امیر مؤمنان علیه السلام آمد و اظهار داشت: یا امیرالمؤمنین

بخدا سوگند من شما را دوست می دارم، حضرت فرمود: لکن من تو را دشمن می دارم، مرد پرسید: برای چه؟ فرمود: برای اینکه تو بابت اذان طلب اجرت می کنی و برای

الأذان كسباً، وَ تَأْخُذُ عَلَيَّ تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ أَجْرًا».

۳۶۷۵- وَ قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ أَخَذَ عَلَيَّ تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ أَجْرًا

كَانَ حَظَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

۳۶۷۶- وَ رَوَى الْحَكَمُ بْنُ مُسْكِينٍ، عَنْ قُتَيْبَةَ بْنِ الْأَعْشَى قَالَ: قُلْتُ

لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي أَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَتَهْدِي إِلَيَّ الْهَدْيَةَ فَأَقْبَلُهَا؟ قَالَ: لَا،

قُلْتُ: إِنْ لَمْ أُشَارِطْهُ، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ تَقْرَأْهُ أَكَانَ يُهْدِي لَكَ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا،

قَالَ: فَلَا تَقْبَلْهُ».

۳۶۷۷- وَ رَوَى عَنْ عَيْسَى بْنِ شَقْفِي وَ كَانَ سَاجِرًا يَأْتِيهِ النَّاسُ وَ يَأْخُذُ

عَلَيَّ ذَلِكَ الْأَجْرَ قَالَ: «فَحَبَّجْتُ فَلَقَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِمِنَى فَقُلْتُ لَهُ:

جُعِلَتْ فِدَاكَ أَنَا رَجُلٌ كَانَتْ صِنَاعَتِي السَّحْرَ وَ كُنْتُ آخِذٌ عَلَيْهِ الْأَجْرَ وَ قَدْ

آمُوختن قرآن مزد می ستانی.

۳۶۷۵- و علی علیه السلام فرمود: هر کس بابت آموزش قرآن اجرت بخواهد

نصبش در روز ستاخیز همان مبلغی است که دریافت کرده است.

شرح: «بیشتر فقهای امامیه اخذ اجرت را برای آمُوختن احکام دین و آنچه بر

مکلفین واجب است مثل اذکار نماز یا صیغه نکاح جایز نمی دانند».

۳۶۷۶- قُتَيْبَةُ أَعْشَى (که یکی از قراء قرآن اهل کوفه و از شیعه مذهبان

است) گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم من قرآن تلاوت می کنم و به من

هدیه می دهند آیا بپذیرم؟ فرمود: نه، عرض کردم: شرط نمی کنم. فرمود: آیا قرآن هم

نخوانی به تو هدیه می دهند؟ گفتم: نه، فرمود: پس قبول نکن (هدیه را نپذیر).

شرح: «شیخ طوسی علیه الرحمه این خبر را حمل بر کراهت کرده، گوید: معلّم

این امور نباید اجرت بگیرد لکن اگر به او بخششی کردند و هدیه ای فرستادند قبول

کند».

۳۶۷۷- یکی از شیعیان کوفه گفت: عیسی شققی که مردی ساحر بود و

مردم به او مراجعه می کردند و او برای کارش از آنها اجرت می گرفت، گوید: به حج

حَجَبْتُ وَمَنْ لَهِ اللهُ عَزَّوَجَلَّ عَلَيَّ بِلِقَائِكَ وَقَدْ تَبْتُ إِلَى اللهِ فَهَلْ لِي فِي شَيْءٍ مِنْهُ
مَخْرَجٌ؟ فَقَالَ: نَعَمْ حُلٌّ وَلَا تَعْقُدُ».

۳۶۷۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ مَرَّ بِبَسَاتِينٍ فَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَأْكُلَ
مِنْ ثَمَارِهَا وَلَا يَحْمِلَ مَعَهُ مِنْهَا شَيْئاً».

* (بَابُ الدِّينِ وَالْقَرْضِ) *

۳۶۷۹- رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِي-
عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ غَلَبَةِ الدِّينِ، وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ، وَبَوَارِ الْأَيْمِ».

خانه خدا رفتم و در منی حضرت صادق علیه السلام را ملاقات کرده به او عرض کردم: فدایت شوم من مردی هستم که کارم سحر است و برای این عمل اجرت می‌گیرم، و حج بجای آورده‌ام و خداوند بر من دیدار شما را روزی فرمود و اکنون توبه کرده، به خدا باز می‌گردم آیا فکر می‌کنید راه چاره‌ای برای من باشد؟ فرمود: به کارت ادامه بده اما سحر را بگشا و مبند. «یعنی در باطل کردن سحر دیگران کار کن نه در سحر نمودن دیگران».

شرح: «این خبر را حمل بر آن کرده‌اند که باطل کردن سحر به سحر نباشد بلکه به آیات قرآن و ذکر و دعا باشد».

۳۶۷۸- امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس گذارش بر باغستانها بیفتد مانعی ندارد که هنگام عبور از میوه درختها استفاده کند ولی حق ندارد به همراه خود چیزی از آن ببرد.

شرح: «در اصطلاح فقها این را حق الماره گویند و چون اصل آنست که بدون اذن مالک هیچکس حق ندارد در مال دیگران تصرف کند و این خبر خلاف اصل است کسانی که به این خبر عمل کرده‌اند آن را منحصر می‌کنند به مورد نص و چنین گویند که نباید به قصد چیدن میوه برود و نباید از آنچه بر زمین ریخته بردارد و نباید چیزی همراه خود ببرد و حق فاسد ساختن میوه‌ها را هم ندارد.

* (بَابُ احْكَامِ دَيْنٍ وَقَرْضِ) *

۳۶۷۹- عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَجَّاجٍ گويد: امام صادق علیه السلام فرمود: از فشار

۳۶۸۰- وَ رَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِيَّاكُمْ وَالَّذِينَ فَإِنَّهُ شَيْنٌ لِلَّذِينَ».

۳۶۸۱- وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِيَّاكُمْ وَالَّذِينَ فَإِنَّهُ هُمْ بِاللَّيْلِ وَذُلُّ بِالنَّهَارِ».

۳۶۸۲- وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِيَّاكُمْ وَالَّذِينَ فَإِنَّهُ مَذَلَّةٌ بِالنَّهَارِ، وَمَهْمَةٌ بِاللَّيْلِ وَقَضَاءٌ فِي الدُّنْيَا، وَقَضَاءٌ فِي الْآخِرَةِ».

۳۶۸۳- وَرَوَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّهُ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ مَاتَ وَعَلَيْهِ دِينَارَانِ دَيْنًا فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ»

طلبکاران و بدهی و فشار شهوت جنسی و بی رغبتی مردان بگرفتن زنان بی شوهر، و بی اعتنائی زنان بدون مانع به مردان بی همسر، و بالاخره کساد بازار این دو گروه به خداوند پناه برید.

۳۶۸۰- سکونی از جعفر بن محمد و او از پدرانش علیهم السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرموده است: زنا و برحذر باشید از زیر بار وام رفتن که باعث سرشکستگی لمدیون است. (و مطابق بعضی از نسخ برای شخص دین دار عیب است).

۳۶۸۱- امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: حذر کنید از دین، زیرا آن موجب اندوه شب و خواری روز، برای مدیون است.

۳۶۸۲- و نیز آن حضرت فرمود: بپرهیزید و دوری گزینید از زیر بار قرض رفتن که خوارکننده انسان در روز است، و موجب اندوه و رنج بردن او در شب، و یکبار گرفتاری پرداختش در این دنیا، و یکبار گرفتاری دیر پرداختن، و یا نپرداختن آن، در آخرت را باعث می شود.

۳۶۸۳- معاویه بن وهب گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: به ما گفته اند که در زمان رسول خدا صلی الله علیه وآله یکی از یاران وی که اهل مدینه بود از دنیا رفت درحالی که دو دینار بدهکار بود، رسول خدا صلی الله علیه وآله حاضر

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَقَالَ: صَلُّوا عَلَيَّ أَخِيكُمْ حَتَّىٰ ضَمِنْتَهُمَا عَنْهُ بَعْضُ قَرَابَاتِهِ، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ذَاكَ الْحَقُّ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِنَّمَا فَعَلَ ذَلِكَ لِيَتَّعِظُوا وَيُرَدُّ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ، وَلِيَلَّا يَسْتَخِفُّوا بِالْدِينِ، وَقَدْ مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ دِينٌ، وَقُتِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ دِينٌ، وَمَاتَ الْحَسَنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ دِينٌ، وَقُتِلَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ دِينٌ».

۳۶۸۴- وَرُوِيَ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ طَلَبَ الرَّزْقَ مِنْ جِلِّهِ فَعَلِبَ فَلْيَسْتَقْرِضْ عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَعَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

نشد تا بر جنازه وی نماز بخواند و به اصحابش فرمود: بر بردارتان نماز کنید تا اینکه یکی از خویشان آن دین را به عهده گرفت. آیا این صحت دارد؟ امام صادق علیه السلام فرمود: آری صحیح است، و البته این کار را رسول خدا صلی الله علیه وآله بدان جهت کرد که مردم متوجه شوند که هر کس دینی بگردن دارد ادا نماید و دیگر اینکه قرضی را بی اهمیت تلقی نکنند. و الا بدون شک رسول خدا صلی الله علیه وآله خود از دنیا رفت و مدیون بود، امیرالمؤمنین علیه السلام شهید شد درحالیکه بدهی داشت، و حضرت مجتبیٰ علیه السلام فوت نمود و وام برعهده اش بود، و حضرت سیدالشهدا علیه السلام قرض بگردن داشت و شهید شد.

شرح: «روشن است که آن شخص مدیون، قدرت اداء دین را داشته ولی اهمیت لازم را نداده تا فوت کرده است، به این جهت رسول خدا صلی الله علیه وآله حاضر نشد تا بر جنازه اش نماز بخواند نه اینکه هر کس از دنیا رفت و وامی برعهده داشت مشمول این حکم می شود».

۳۶۸۴- موسی بن بکر از حضرت کاظم علیه السلام نقل کرده که فرمود: هر کس از راه حلال روزی طلب کرد و تهیدست گشت، به ضمانت و عهده خداوند عزیز و پیامبرش صلی الله علیه وآله از دیگران وام بگیرد.

۳۶۸۵- وَ رَوَى الْمِثْمِيُّ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «جُعِلْتُ فِدَاكَ يَسْتَقْرِضُ الرَّجُلُ وَيَحُجُّ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: يَسْتَقْرِضُ وَيَتَزَوَّجُ؟ قَالَ: نَعَمْ إِنَّهُ يَسْتَقْرِضُ رِزْقَ اللَّهِ غُدْوَةً وَعَشِيَّةً».

۳۶۸۶- وَ رَوَى عَنْ أَبِي ثُمَامَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرِ الثَّانِي عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُلَازِمَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ وَعَلَيَّ ذَيْنُ فَمَا تَقُولُ؟ قَالَ: ارْجِعْ إِلَى مُوَدِّي ذَيْنِكَ وَانظُرْ أَنْ تَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَلَيْسَ عَلَيْكَ ذَيْنُ فَإِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَحُونُ».

۳۶۸۷- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ كَانَ عَلَيْهِ ذَيْنُ يَتَوَى قَضَاءَهُ كَانَ مَعَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَافِظَانِ يُعِينَانِهِ عَلَى الْأَدَاءِ عَنْ أَمَانَتِهِ، فَإِنْ قَصُرَتْ نَيْتُهُ عَنْ الْأَدَاءِ قَصُرَ عَنْهُ مِنَ الْمَعُونَةِ بِقَدْرِ مَا قَصُرَ مِنْ نَيْتِهِ».

۳۶۸۸- وَ رَوَى عَنْ أَبَانَ، عَنْ بَشَّارٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَوَّلُ

۳۶۸۵- احمد بن حسن میثمی از ابی موسی عمر بن یزید صیقل نقل کرده که: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم شخص می تواند قرض کند به حج برود؟ فرمود: آری، عرض کردم: می تواند قرض کند و ازدواج نماید؟ فرمود: آری، چه او هر روز و هر شب منتظر رسیدن روزیش از جانب خدا می باشد.

۳۶۸۶- ابو ثمامه گوید: به امام جواد علیه السلام عرض کردم: من در نظر دارم ملازم مکه و مدینه باشم ولی دین و بدهی به گردن دارم، شما در این باره نظرتان چیست؟ فرمود به آنجا که باید دینت را ادا کنی بازگرد، و بنگر که خداوند عزیز را ملاقات کنی و دینی برعهده تو نباشد (هنگام مرگ مدیون نباشی) زیرا مؤمن خیانت نمی کند.

۳۶۸۷- و امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس دینی دارد و به فکر اداء آنست از جانب خداوند عزیز دو محافظ دارد که او را در پرداخت دین و وامش یاری می دهند، اما اگر بفکر پرداخت آن نباشد و سستی نماید، آن دو فرشته محافظ همان مقدار در یاری او سستی بخرج دهند (یعنی مطابق نیتش با او رفتار و یاری می شود).

۳۶۸۸- بشار اسلمی گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: اولین قطره خون

قَطْرَةٍ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ كَفَّارَةٌ لِذُنُوبِهِ إِلَّا الدِّينَ، فَإِنَّ كَفَّارَتَهُ قَضَاؤُهُ».

۳۶۸۹- وَرَوَى أَبُو خَدِيجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ

أَتَى رَجُلًا فَاسْتَقْرَضَ مِنْهُ مَالًا وَفِي نَيْتِهِ أَلَّا يُؤَدِّيَهُ فَذَلِكَ اللُّصُّ الْعَادِيُّ».

۳۶۹۰- وَرَوَى سَمَاعَةُ بْنُ مِهْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

«الرَّجُلُ مِمَّا يَكُونُ عِنْدَهُ الشَّيْءُ يَتَّبَعُ بِهِ وَعَلَيْهِ ذَيْنٌ يُطْعِمُهُ عِيَالَهُ حَتَّى يَأْتِيَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِمَيْسِرَةٍ فَيَقْضِي ذَيْتَهُ؟ أَوْ يَسْتَقْرِضُ عَلَى ظَهْرِهِ فِي خُبْثِ الزَّمَانِ وَشِدَّةِ الْمَكَاسِبِ، أَوْ يَقْبَلُ الصَّدَقَةَ؟ فَقَالَ: يَقْضِي بِمَا عِنْدَهُ ذَيْتَهُ وَلَا يَأْكُلُ أَمْوَالَ النَّاسِ إِلَّا وَعِنْدَهُ مَا يُؤَدِّي إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ «وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ».

شهادت که روی زمین می چکد کفاره گناهان اوست مگر بدهی که به مردم دارد، و آن را جز آداء به صاحبش کفاره ای نیست.

۳۶۸۹- ابو خدیجه سالم بن مکرم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه

شخصی نزد کسی رفته و از او تقاضای وام کند و در فکرش این باشد که آن را نپردازد، او خود دزد حرفه ای است.

۳۶۹۰- سماعة بن مهران گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم:

مردی از ما، سرمایه ای دارد که با آن معاش خود و عیالات خود را می گذراند و برعهده اش دینی است، آیا موجودیش را هزینه خوراک و مخارج خانواده اش کند و به انتظار گشایشی باشد تا دین خویش را آداء کند؟ یا دین را آداء نماید و باز سرمایه ای برای مخارج عیالات خویش از این و آن در این روزگار سخت و کساد بازاری وام بگیرد، یا از صدقه و زکات امرار معاش کند؟ فرمود: از موجودی خویش دینش را آداء کند و با نداشتن سرمایه چیزی از کسی وام نستاند زیرا خداوند عزیز فرموده: «لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ» ما هایتان را به باطل میان خود نخورید.

شرح: «علامه مجلسی - رحمه الله - فرموده: امام از عدم پرداخت دین و

استقراض بدون موجودی هر دو نهی فرمود و به استفاده از مورد زکوات امر فرمود».

۳۶۹۱- وَرَوَى أَبُو حَمَزَةَ الثَّمَالِيُّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ حَبَسَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مَخَافَةً مِنْ أَنَّهُ إِنْ خَرَجَ ذَلِكَ الْحَقُّ مِنْ يَدِهِ أَنْ يَنْتَفِرَ، كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَقْدَرَ عَلَى أَنْ يُفْقِرَهُ مِنْهُ عَلَى أَنْ يُغْنِيَ نَفْسَهُ بِحَبْسِهِ ذَلِكَ الْحَقَّ».

۳۶۹۲- وَرَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَعَ صَاحِبِ الدِّينِ حَتَّى يُؤَدِّيَهُ مَا لَمْ يَأْخُذْهُ مِمَّا يَحْرُمُ عَلَيْهِ».

۳۶۹۳- وَرَوَى عَنْ بُرَيْدِ الْعَجَلِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ عَلَيَّ دَيْنًا لِإِيْتَامٍ وَأَخَافُ إِنْ بَعْتُ ضَيْعَتِي بِقَيْتٍ وَمَالِي شَيْءٌ، قَالَ: لَا تَبِعْ ضَيْعَتَكَ وَلكِنْ أَعْطِ بَعْضًا وَأَمْسِكْ بَعْضًا».

۳۶۹۴- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لَيْسَ مِنْ غَرِيمٍ يَنْطَلِقُ مِنْ عِنْدِهِ

۳۶۹۱- أبو حمزه ثمالی گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس حق مسلمانی نزد اوست و می تواند که آن حق را به وی اداء کند (رد کند) و آن را نزد خود نگهدارد از بیم آنکه اگر حق را به صاحبش برساند مبادا فقیر و تنگدست شود خداوند عزیز از او که می خواهد با پرداختن مال دیگران و نگه داشتن حق آنها، خود را بی نیاز سازد توانا تر است که او را با وجود این تهی دست بگرداند.

۳۶۹۲- اسماعیل بن ابی فدیک از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: خداوند با مدیون است تا دینش اداء شود مادامیکه قصد ندادن (که بر او حرام است) نکرده باشد.

۳۶۹۳- و از برید بن معاویه عجلی نقل کرده اند که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: بردقه من وامی متعلق به چند یتیم است و من می ترسم که اگر مزرعه خود را بفروشم و آن را ادا کنم، دست خالی باقی بمانم، فرمود: مزرعات را مفروش مقداری از آن را ادا کن و مقداری را بگذار (یعنی لازم نیست که یکجا ادا کنی می توانی در چند قسط ادا کنی).

غَرِيمُهُ رَاضِيًا إِلَّا صَلَّتْ عَلَيْهِ دَوَابُّ الْأَرْضِ وَ نُؤُتُ الْبُحُورُ، وَ لَيْسَ مِنْ غَرِيمٍ يَنْطَلِقُ صَاحِبُهُ غَضَبًا وَ هُوَ مَلِيٌّ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِكُلِّ يَوْمٍ يَحْسِبُهُ [أ] وَ لَيْلَةً ظُلْمًا».

۳۶۹۵- وَ رَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ خِضْرِ بْنِ عَمْرِو النَّخَعِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ عَلَى الرَّجُلِ مَا كَفَى جَحْدُهُ، قَالَ: إِنَّ اسْتَحْلَفَهُ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ بَعْدَ الْيَمِينِ شَيْئًا، وَ إِنْ حَبَسَهُ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا، وَ إِنْ تَرَكَهُ وَ لَمْ يَسْتَحْلِفْهُ فَهُوَ عَلَى حَقِّهِ».

۳۶۹۶- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ رِثَابٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ وَقَعَ لِي عِنْدَهُ مَا كَفَى بَرْنِي عَلَيْهِ وَ حَلَفَ، ثُمَّ وَقَعَ لَهُ عِنْدِي مَا أَفْأَخَذَهُ مَكَانَ مَالِي الَّذِي أَخَذَهُ وَ أَخْلِفُ عَلَيْهِ كَمَا صَتَعَ هُو؟ فَقَالَ: إِنَّ

۳۶۹۴- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ بدهکاری نیست که طلبکار از نزدش راضی بازگردد مگر اینکه جنبه‌های زمین و ماهیان دریا برای او دعا می‌کنند و هیچ بدهکاری نیست که طلبکار از نزد او ناراضی برگردد و توانائی پرداختن آن را داشته باشد مگر آنکه خداوند عزیز به عدد هر روز و شبی که مال او را نگهداشته و نپرداخته است گناه و ستم برای او بنویسد.

۳۶۹۵- خضر بن عمرو نخعی گوید: امام صادق علیه السلام درباره مردی که از دیگری طلبکار بود و بدهکار انکار می‌کرد فرمود: اگر نزد قاضی او را قسم دهد و او قسم یاد کند که بدهکار نیست، بعد از سوگند دیگر حق گرفتن چیزی را از او ندارد، و اگر او را به سوگند واداشت حقی ساقط می‌شود و نمی‌تواند چیزی از او بستاند و چنانچه او را بی‌قسم رها کند و سوگندش ندهد حق او برجایش باقی است. شرح: «جمله وسط (و اگر او را به سوگند واداشت — الی — از او بستاند) تکراری است و در تهذیب و کافی نیست و معنی محصلی جز جمله سابق ندارد».

۳۶۹۶- سلیمان بن خالد گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی مالی از من نزد اوست ولی انکار می‌کند، سوگندش دادم، قسم یاد کرد، تا اینکه مالی

حَانَكَ فَلَا تَخْتَهُ، وَلَا تَدْخُلْ فِيهَا عِبْتَهُ عَلَيْهِ».

۳۶۹۷ — وَ رَوَى مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «الرَّجُلُ يَكُونُ لِي عَلَيْهِ حَقٌّ فَيَجْحَدُنِيهِ، ثُمَّ يَسْتَوْدِعُنِي مَالًا أَلِيَّ أَنْ أَخَذَ مَالِي عِنْدَهُ؟ قَالَ: لَا، هَذِهِ الْخِيَانَةُ».

۳۶۹۸ — وَ رَوَى زَيْدُ الشَّحَامُ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ

از وی به دست من افتاده است، آیا می توانم آن را به جای مال خود تصرف کنم و مانند او قسم یاد نمایم؟ فرمود: اگر او به تو خیانت کرده است توبه او خیانت مکن و در آنچه عیبش می کردی خود نیز وارد مشو.

شرح: «این خبر دلالت دارد که پس از سوگند حق تقاص ساقط می شود و مشهور میان فقها هم همین است».

۳۶۹۷ — معاویه بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من حق مالی برعهده شخصی دارم و او حق مرا انکار می کند، سپس مالی نزد من به ودیعه می نهد آیا من حق دارم از آن ودیعه مال خود را تقاص کنم؟ فرمود: نه، این خیانت است.

شرح: «شاید این پس از قسم دادن باشد، یا اینکه مکروه؛ و مشهور بین علماء ما جواز است و اخباری هم در کتاب تهذیب و استبصار راجع به جواز هست. و جمع میان اخبار مختلف را چنین کرده اند که در امانت شرعی حق تقاص هست و در امانت تملیکی نیست، و فرقی آنست که امانت شرعی مالی است از دیگری که بدون اختیار و اجازه او در تصرف انسان آمده باشد، و در امانت تملیکی صاحب مال به اختیار خود، انسان را بر مال خود مسلط ساخته است مثلاً به اختیار خودش مالش را نزد شخصی امانت نهاده است. و در قسم اول حق تقاص هست و در قسم دوم نیست و تنها یک مورد است که شیخ طوسی — علیه الرحمه — در تهذیب از شهاب بن عبدربه از امام علیه السلام نقل می کند که تقاص را در امانت تملیکی نیز جائز می داند. و بدین سبب اخبار مخالف را حمل بر کراهت کرده اند».

۳۶۹۸ — زید شحام گوید: امام صادق علیه السلام بمن فرمود: اگر کسی تو

اَسْتَمْتَك بِأَمَانَةٍ فَأَدَّهَا إِلَيْهِ، وَ مَنْ خَانَكَ فَلَا تَخُنَّهُ».

۳۶۹۹- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ كَانَ لَهُ عَلَى رَجُلٍ مَالٌ فَجَحَدَهُ إِيَّاهُ وَ دَهَبَ بِهِ مِنْهُ، ثُمَّ صَارَ إِلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْهُ لِلرَّجُلِ الَّذِي دَهَبَ بِمَالِهِ مَالٌ مِثْلُهُ أَيْأَخُذُهُ مَكَانَ مَالِهِ الَّذِي دَهَبَ بِهِ مِنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي إِنَّمَا أَخَذْتُ هَذَا مَكَانَ مَالِي الَّذِي أَخَذَهُ مِنِّي».

۳۷۰۰- وَ فِي خَبَرِ آخَرَ لِيُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْحَضْرَمِيِّ مِثْلُهُ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي لَمْ أَخْذْ مَا أَخَذْتُ مِنْهُ خِيَانَةً وَلَا ظُلْمًا وَ لَكِنِّي أَخَذْتُهُ مَكَانَ حَقِّي».

۳۷۰۱- وَ فِي خَبَرِ آخَرَ: «إِنْ اسْتَحْلَفَهُ عَلَى مَا أَخَذَ مِنْهُ فَجَائِزٌ لَهُ أَنْ

را امین دانست و امانتی به تو سپرد به وی باز ده، و اگر کسی با تو خیانت ورزید، تو به او خیانت مکن.

۳۶۹۹- سیف بن عمیره از ابوبکر حضرمی روایت کرده که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی مالی برعهده دیگری دارد و آن شخص دین را انکار کرده و مال را از او برده است، پس از چندی مالی از منکر نزد طلبکار آمده همانند آنچه از وی برده است، آیا می تواند آن را به جای مال خویش تصاحب نماید؟ فرمود: آری، و بگوید: «خداوندا، من این مال را بجای مال خودم که او از من گرفته بود صاحب می شوم».

شرح: «مورد این خبر امانت شرعی است».

۳۷۰۰- و در خبر دیگری یونس بن عبدالرحمن از ابوبکر حضرمی همانند این خبر را روایت کرده، با این تفاوت که گفته است: بگوید: «خداوندا، آنچه برگرفتم از روی خیانت و ستم برنگرفتم، بلکه آن را به جای حقی که داشتم برداشتم».

۳۷۰۱- و در خبر دیگری آمده که اگر تقاص کننده را سوگند داد، پس از اینکه این کلمات را گفت جایز است که به انکار، قسم یاد کند. (یعنی قسم بخورد

يَخْلِفَ إِذَا قَالَ هَذِهِ الْكَلِمَةَ».

قَالَ مُصَنَّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ - : هَذِهِ الْأَخْبَارُ مُتَّفِقَةٌ الْمَعْنَى غَيْرُ مُخْتَلِفَةٍ، وَذَلِكَ أَنَّهُ مَتَى حَلَفَ عَلَى مَالِهِ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ بَعْدَ ذَلِكَ شَيْئاً.

۳۷۰۲ - يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ حَلَفَ بِاللهِ فَلْيَصْدُقْ، وَمَنْ حَلَفَ لَهُ بِاللهِ فَلْيَرِضْ، وَمَنْ لَمْ يَرْضَ فَلَيْسَ مِنَ اللهِ [في شَيْءٍ]».

وَإِنْ حَلَفَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُحْلِفَهُ ثُمَّ طَالَبَهُ بِحَقِّهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ أَوْ مِمَّا يَصِيرُ إِلَيْهِ مِنْ مَالِهِ لَمْ يَكُنْ بِدَاخِلٍ فِي النَّهْيِ، وَكَذَلِكَ إِنْ اسْتَوَدَعَهُ مَالاً فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئاً لِأَنَّهَا أَمَانَةٌ ائْتَمَّتْ عَلَيْهَا فَلَا يُجُوزُ لَهُ أَنْ يَخُونَهُ كَمَا خَانَهُ، وَمَتَى لَمْ يُحْلِفْهُ عَلَى مَالِهِ وَلَمْ يَأْتِمَّهُ عَلَى أَمَانَةٍ، وَإِنَّمَا صَارَ إِلَيْهِ لَهُ مَا لَوْ وَقَعَ

که من مالی به فلان شخص بدهکا نیستم).

مصنف این کتاب - رحمه الله - گوید: این اخبار در معنی هماهنگ است و اختلافی ندارد، و آن چنین است که هرگاه او را سوگند داد و طرف مدعی علیه سوگند یاد کرد دیگر حق ندارد از او چیزی بستاند. چرا که:

۳۷۰۲ - رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: «هر کس به خدا سوگند یاد کرد از او بپذیرید، و هر کس برای او سوگند یاد کردند پس راضی شود و اگر راضی نشود، با خداوند کاری نخواهد داشت».

و اگر منکر خود بدون اینکه مدعی او را قسم دهد سوگند خورد، و بعد مدعی طلبکاری کرد یا مال را از او گرفت یا به طور امانت شرعی مالی از وی نزد مدعی آید اینها هیچکدام در نهی داخل نیست و می تواند انجام دهد، و همچنین اگر مُنکر امانتی نزد مدعی بنهد مدعی حق ندارد از آن چیزی بردارد زیرا آن امانت تملیکی است و او خود وی را امین دانسته و نز او نهاده است پس جایز نیست که بدو خیانت کند. آنطوری که طرف مقابلش بدو خیانت کرد، و هرگاه بر مالش او را سوگند ندهد و خود منکر هم به اختیار خود مال را به امانت نزد او نهد و به طور غیراختیاری از جانب آن

عِنْدَهُ فَجَائِزٌ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ حَقَّهُ بَعْدَ أَنْ يَقُولَ مَا أَمَرَبِهِ مِمَّا قَدْ ذَكَرْتُهُ، فَهَذَا وَجْهُ
اتِّفَاقِ هَذِهِ الْأَخْبَارِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

۳۷۰۳- وَقَدْ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَمِيرٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ زُرَيْبٍ قَالَ: قُلْتُ
لِأَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي أَعْمَلُ قَوْمًا فَرُبَّمَا أُرْسَلُوا إِلَيَّ فَأَخَذُوا مِنِّي الْجَارِيَةَ
وَالدَّابَّةَ فَذَهَبُوا بِهَا مِنِّي، ثُمَّ يَدُورُ لَهُمُ الْمَالُ عِنْدِي فَأَخُذُ مِنْهُ بِقَدْرٍ مَا أَخَذُوا مِنِّي؟
فَقَالَ: خُذْ مِنْهُمْ بِقَدْرٍ مَا أَخَذُوا مِنْكَ وَلَا تَرُدَّ عَلَيْهِ».

۳۷۰۴- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ هُذَيْلِ بْنِ حَيَّانَ أَخِي جَعْفَرِ بْنِ
حَيَّانَ الصَّرْفِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي دَفَعْتُ إِلَى أَخِي جَعْفَرٍ
مَالًا فَهُوَ يُعْطِينِي مَا أُنْفِقُهُ وَأَحُجُّ مِنْهُ وَأَتَصَدَّقُ، وَقَدْ سَأَلْتُ مَنْ عِنْدُنَا فَذَكَرُوا أَنَّ
ذَلِكَ فَاسِدٌ لَا يَجِلُّ وَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَنْتَهِيَ فِي ذَلِكَ إِلَى قَوْلِكَ، فَقَالَ: أَكَانَ يَصِلُكَ

شخص مالی نزد وی امانت گذارده شود یا به تصرف او درآید پس جایز است حق خود را از آن تقاص نماید بعد از آنکه آن کلام را که امام در روایت حصر می فرمود او بر زبان آورد و بگوید، و این وجه جمع میان این اخبار است ولا حول ولا قوة إلا بالله.

۳۷۰۳- داود بن زریب گوید: به امام هفتم علیه السلام عرض کردم: من با جماعتی معامله دارم و چه بسا اتفاق می افتد که شخصی را نزد من می فرستند و از من کنیز یا چارپائی می گیرند و می برند و باز پس نمی دهند، سپس به عکس مالی از آنها نزد من می آید آیا از آن بگیرم به اندازه ای که آنها از من برده اند؟ فرمود: از آنها به همان اندازه که از تو برگرفته اند برگیر و اضافه نباشد.

۳۷۰۴- هذیل بن حیان برادر جعفر بن حنان صیرفی که از اهل کوفه می باشد گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من به جعفر برادرم مالی سپردم و او گاهی وجهی به من می دهد که من هزینه زندگی می کنم، از آن به زیارت خانه خدا می روم و صدقه می دهم و از پاره ای مردم که نزد ما زندگی می کنند، پرسیده ام آنها گفته اند: این عمل فاسد است و حلال نیست، و من می خواهم نظر شما را بکار بندم، حضرت فرمود: آیا پیش از اینکه پول را بدو بدهی او چیزی بتومی داد؟

قَبْلَ أَنْ تَدْفَعَ إِلَيْهِ مَا لَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: خُذْ مِنْهُ مَا يُعْطِيكَ وَكُلْ وَاشْرَبْ وَحُجَّ وَتَصَدَّقْ فَإِذَا قَدِمْتَ الْعِرَاقَ فَقُلْ: جَعَفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَفْتَانِي بِهَذَا».

۳۷۰۵- وَ سَأَلَ سَمَاعَةَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يَتَزَلُّ عَلَى الرَّجُلِ وَلَهُ عَلَيْهِ دَيْنٌ أَيَا كُلُّ مِنْ طَعَامِهِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ يَا كُلُّ مِنْ طَعَامِهِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَا يَا كُلُّ بَعْدَ ذَلِكَ شَيْئًا».

۳۷۰۶- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ» فَقَالَ: يَعْنِي بِالْمَعْرُوفِ الْقَرْضُ».

۳۷۰۷- وَرُوِيَ عَنِ الصَّبَاحِ بْنِ سَيَابَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي يَعْفُورٍ أَمَرَنِي أَنْ أَسْأَلَكَ، قَالَ: إِنَّا نَسْتَقْرِضُ الْخُبْرَ مِنْ

عرض کردم: آری، فرمود: اشکالی ندارد از او بستان و بخور و بیاشام و به حج برو و صدقه بده و چون به عراق رسیدی بگو جعفر بن محمد این فتوی را برای من داد. شرح: «این خبر دلالت می‌کند بر اینکه اگر در قرض شرط منفعت نباشد و منفعتی حاصل کند حلال است».

۳۷۰۵- سماعه از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: مردی از کسی طلبکار است و براو وارد می‌شود آیا از طعام او می‌تواند بخورد؟ فرمود: آری تا سه روز از طعامش استفاده کند و بعد از گذشتن سه روز دیگر چیزی نخورد.

۳۷۰۶- و امام صادق علیه السلام در معنی آیه شریفه «لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ - نساء: ۱۱۴» (خبر در نجوای شما نیست مگر اینکه در امر به دادن صدقه یا احسان یا اصلاح میان مردم باشد) فرمود: مراد از معروف در آیه، قرض الحسن است.

۳۷۰۷- صباح بن سیابه گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم که عبدالله بن ابی یعفر مرا دستور داده است که از شما سؤال کنم و گفته است: «ما گاهی از اوقات از همسایه‌ها نان قرض می‌کنیم و کوچکتر یا بزرگتر پس می‌دهیم حکم

الْجَبْرَانِ فَتَرُدُّ أَصْغَرَ مِنْهُ أَوْ أَكْبَرَ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: نَحْنُ نَسْتَقْرِضُ الْجَوْزَ السِّتِينَ وَالسَّبْعِينَ عَدَدًا فَيَكُونُ فِيهِ الصَّغِيرَةُ وَالْكَبِيرَةُ فَلَا بَأْسَ».

۳۷۰۸- قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ أَقْرَضَ قَرْضًا إِلَى مَيْسَرَةٍ كَانَ مَالُهُ فِي زَكَاةٍ وَكَانَ هُوَ فِي صَلَاةٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ عَلَيْهِ حَتَّى يَقْبِضَهُ».

۳۷۰۹- وَرَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «إِذَا كَانَ عَلَى الرَّجُلِ ذَيْنُ ثَمَّ مَاتَ حَلَّ الذَّيْنُ».

۳۷۱۰- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ حَلَّ مَالُهُ وَمَا عَلَيْهِ».

۳۷۱۱- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحِ الثُّورِيِّ عَنِ

آن چیست؟» در پاسخ فرمود: ما خود گردو بقرض می ستانیم شصت عدد و هفتاد عدد و در آن کوچک هست و بزرگ نیز هست، عیبی ندارد.

۳۷۰۸- و امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس قرض الحسن بدهد و مدت را تا وقتی که قرض گیرنده امکان پرداخت پیدا کند قرار دهد، مال او حکم زکات را از حیث ثواب دارد و خود مورد درود فرشتگان است تا زمانی که آن را باز پس گیرد.

۳۷۰۹- سکونی از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که آن حضرت فرموده است: هرگاه در ذمه شخص دینی مدت دار باشد و از دنیا برود مدت ساقط می شود و باید بدون انتظار سرآمدن مدت، دین را ادا کنند.

۳۷۱۰- (در روایت ابی بصیر آمده که) امام صادق علیه السلام فرمود: چون شخص مدیون از دنیا رود، طلبکاری و بدهی مدت دارش هر دو سر می رسد یعنی بمجرد فوت مدت و وعده هر دو دین و طلب حال می شود.

شرح: «فقهای عظام راجع به دیونش اتفاق دارند ولی در مطالباتش که مدت دارد اختلاف کرده اند پاره ای به این نوع روایت عمل کرده اند یعنی مدت دین و طلب هر دو را گویند سر می رسد، و پاره ای فقط دین مدت دار را گویند سر می رسد نه مطالبات را».

۳۷۱۱- حسن بن صالح بن حی گوید حضرت صادق علیه السلام در مورد

أبي عبد الله عليه السلام «في الرجل يموت وعليه دين فيضمنه ضامن للغرماء؟ قال: إذا رضي به الغرماء فقد برئت ذممة الميت».

۳۷۱۲ - وَرَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَيَابَةَ دَيْنًا عَلَى رَجُلٍ وَقَدْ مَاتَ فَكَلَّمْنَاهُ أَنْ يُحْلِلَهُ فَأَبَى، قَالَ: وَيَحَهُ أَمَا يَعْلَمُ أَنَّ لَهُ بِكُلِّ دِرْهَمٍ عَشْرَةَ إِذَا حَلَّلَهُ، وَإِذَا لَمْ يُحْلِلْهُ فَإِنَّمَا لَهُ دِرْهَمٌ بَدَلَ دِرْهَمٍ».

۳۷۱۳ - وَرَوَى السَّكُونِيُّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: «أَتَى رَجُلٌ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: إِنِّي كَسَبْتُ مَالًا أَغْمَضْتُ فِي ظَلَمِهِ حَلَالًا وَحَرَامًا فَقَدْ أَرَدْتُ التَّوْبَةَ وَلَا أَذْرِي الْحَلَالَ مِنْهُ وَلَا الْحَرَامَ فَقَدْ اخْتَلَطَ عَلَيَّ فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَخْرِجْ خُمْسَ مَا لَكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ رَضِيَ مِنَ الْإِنْسَانِ بِالْخُمْسِ وَسَائِرِ الْمَالِ كُلُّهُ لَكَ حَلَالٌ».

مردی که مدیون بوده و از دنیا رفته است و شخصی ضامن دین او می شود، فرمود: اگر طلبکاران راضی شدند ذمه میت بری خواهد شد.

۳۷۱۲ - حسن بن خنیس گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: که عبدالرحمن بن سیابه از مردی طلبی داشت و آن مرد جان سپرد و ما با عبدالرحمن گفتگو کردیم که از طلبش صرف نظر کند و متوقی را ببخشد، وی امتناع ورزید، امام فرمود: ای وای مگر نمی داند اگر بر او ببخشد به هر درمی ده درهم عوض خواهد گرفت و اگر بر او نبخشد در مقابل هر درهم بیش از یک درهم حق او نیست.

۳۷۱۳ - سکونی از امام صادق از پدرش از پدراناش علیهم السلام نقل کرده که مردی نزد امیر مؤمنان علیه السلام آمد و عرض کرد من مالی بدست آورده ام که در راه طلبش چشم روی هم نهاده و از هر طریق چه حلال و چه حرام اقدام کرده ام و اکنون می خواهم توبه کنم حلال و حرامش را هم نمی شناسم زیرا نزد من بهم آمیخته است چه کنم؟ امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: خمس آن را خارج کن، زیرا خداوند عزیز به خمس از مال انسان راضی شده و باقی مال بر تو حلال خواهد بود.

۳۷۱۴- وَ رَوَى أَبُو الْبَخْتَرِيِّ وَهَبُ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَضَى عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ مَاتَ وَتَرَكَ وَرَثَةً فَأَقْرَأَ أَحَدُ الْوَرَثَةِ بِدَيْنِ عَلِيٍّ أَبِيهِ أَنَّهُ يَلْزَمُهُ ذَلِكَ فِي حِصَّتِهِ بِقَدْرِ مَا وَرِثَ، وَلَا يَكُونُ ذَلِكَ فِي مَالِهِ كُفْلِيهِ، فَإِنْ أَقْرَأَ اثْنَانِ مِنَ الْوَرَثَةِ وَكَانَا عَدْلَيْنِ أُجِبَ ذَلِكَ عَلَى الْوَرَثَةِ، وَإِنْ لَمْ يَكُونَا عَدْلَيْنِ أُلْزِمَا فِي حِصَّتَيْهِمَا بِقَدْرِ مَا وَرِثَا، وَكَذَلِكَ إِنْ أَقْرَأَ بَعْضُ الْوَرَثَةِ بِأَخٍ أَوْ أُخْتٍ إِنَّمَا يَلْزَمُهُ فِي حِصَّتِهِ، وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ أَقْرَأَ لِأَخِيهِ فَهُوَ شَرِيكَ فِي الْمَالِ وَلَا يُثْبِتُ نَسَبَهُ، وَإِذَا أَقْرَأَ اثْنَانِ فَكَذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَكُونَا عَدْلَيْنِ فَيَلْحَقُ نَسَبُهُ وَيُضْرَبُ فِي الْمِيرَاثِ مَعَهُمْ».

شرح: «اخراج خمس در صورتیکه مقدار حرام معین نباشد یا کمتر باشد صحیح است و الا باید آنقدر بپردازد تا یقین کند که آن مقدار حرام را پرداخته است».

۳۷۱۴- وهب بن وهب از امام ششم از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: علی علیه السلام در مورد مردی که فوت کرده بود و بازماندگانی داشت و یکی از آنها اقرار کرده بود که پدرش یعنی متوفی فلان مقدار به کسی مدیون است، امیر مؤمنان علیه السلام وی را به اندازه سهمش از دین در میراث ملزم ساخت و از او کم گذاشت و همه دین را از سهم میراث او کم نفرمود، و اگر دو تن از ورثه که عادل باشند اقرار کنند که میت مدیون است، شهادت محسوب می شود و دین را از همه میراث کم می کنند، و اگر عادل نبودند فقط از نصیب خود ایشان به مقداری که سهمشان است کم می شود، و همچنین اگر بعضی از میراث خواران اقرار به بودن برادری یا بودن خواهری کند سهم آن برادری یا خواهر به نسبت از سهم او کم می شود، و امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: هر کس اقرار کند که فلان شخص برادر من است در مال او شریک می شود اما نسب بدان ثابت نمی شود، و اگر دو تن اقرار کنند باز آن شخص مدعی له شریک در مال می شود مگر اینکه آن دو تن شاهد عادل باشند آنوقت نسبش ثابت و در سهام با همه ورثه شریک خواهد بود و مانند دیگر ورثه با او رفتار خواهد شد.

۳۷۱۵- و رَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ «أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي عُمَيْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - كَانَ رَجُلًا بَرَّازًا فَذَهَبَ مَالُهُ وَافْتَقَرَ وَكَانَ لَهُ عَلَى رَجُلٍ عَشْرَةُ آلَافٍ دِرْهَمٍ، فَبَاعَ دَارًا لَهُ كَانَتْ يَسْكُنُهَا بِعَشْرَةِ آلَافٍ دِرْهَمٍ وَحَمَلَ الْمَالَ إِلَى أَبِيهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا مَا لَكَ الَّذِي لَكَ عَلَيَّ، قَالَ: وَرِثْتُهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: وَهَبْتَ لَكَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَقَالَ: فَهَوِّثْمَنُ ضَبِغَةً بِعَثْمَا؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَمَا هُوَ؟ قَالَ: بَعْتُ دَارِي الَّتِي أَسْكُنُهَا لِأَقْضِي دِينِي، فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : حَدَّثَنِي ذَرِيحُ الْمُحَارِبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «لَا يُخْرَجُ الرَّجُلُ عَنْ مَسْقِطِ رَأْسِهِ بِالذَّنِّ» إِرْقَعَهَا فَلَا حَاجَةَ لِي فِيهَا، وَاللَّهُ إِنِّي مُحْتَاجٌ فِي وَقْتِي هَذَا إِلَى دِرْهَمٍ وَمَا يَدْخُلُ مِلْكَ مِثْلَهَا دِرْهَمًا».

وَكَانَ شَيْخُنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَرْوِي أَنَّهَا إِنْ كَانَتْ

۳۷۱۵- از ابراهیم بن هاشم روایت است که گفت: محمد بن ابی عمیر - رضی الله عنه - مردی بزاز بود و ثروتش به سببی از دست رفت و نیازمند گردید و از مردی ده هزار درهم طلب داشت. مرد بدهکار که از وضع او اطلاع یافت خانه مسکونی خود را به ده هزار درهم فروخت و مال را به در خانه ابوعمیر آورد، محمد بن ابی عمیر بیرون آمد و مال را دید و پرسید: این چیست؟ گفت: این مالی است که از من میخواستی. محمد گفت: این را از کجا آورده‌ای؟ آیا به ارث به تو رسیده؟ گفت: نه، پرسید: کسی به تو بخشیده؟ گفت: نه، پرسید: مزرعه‌ای داشتی و فروختی؟ گفت: نه، پرسید: پس از کجاست؟ گفت: خانه‌ای داشتم که در آن زندگی می‌کردم آن را فروختم که دینم را ادا کنم، محمد بن ابی عمیر سربرآورد و گفت: ذریح محاربی از امام صادق علیه السلام مرا حدیث کرد که: «کسی را برای دین از محلی که به دنیا آمده بیرون نمی‌کنند» این پول را برگیر من بدان نیاز ندارم، و بخدا سوگند که اکنون در این حال من نیاز به یک درهم دارم ولی از این پول یک درهم هم وارد منزل نخواهد شد.

الدَّارُ وَاسِعَةً يَكْتَفِي صَاحِبُهَا بِبَعْضِهَا فَعَلَيْهِ أَنْ يَسْكُنَ مِنْهَا مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ وَيَقْضِي بِبَقِيَّتِهَا دَيْنَهُ، وَكَذَلِكَ إِنْ كَفَتْهُ دَارٌ بِدُونِ ثَمَنِهَا بَاعَهَا وَاشْتَرَى بِثَمَنِهَا دَاراً لِيَسْكُنَهَا وَيَقْضِي بِبَاقِي الثَّمَنِ دَيْنَهُ.

۳۷۱۶- وَكَتَبَ يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ كَانَ لِي عَلَى رَجُلٍ عَشْرَةُ دَرَاهِمٍ وَإِنَّ السُّلْطَانَ أَسْقَطَ تِلْكَ الدَّرَاهِمَ وَجَاءَ بِدَرَاهِمٍ أَعْلَى مِنْ تِلْكَ الدَّرَاهِمِ، وَفِي تِلْكَ الدَّرَاهِمِ الْأُولَى الْيَوْمَ وَضِيعَةٌ فَأَيُّ شَيْءٍ لِي عَلَيْهِ، الدَّرَاهِمُ الْأُولَى الَّتِي أَسْقَطَهَا السُّلْطَانُ؟ أَوِ الدَّرَاهِمُ الَّتِي أَجَازَهَا السُّلْطَانُ؟ فَكَتَبَ: لَكَ الدَّرَاهِمُ الْأُولَى».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - : كَانَ شَيْخُنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَرُوي حَدِيثاً فِي أَنَّ لَهُ الدَّرَاهِمُ الَّتِي تَجُوزُ بَيْنَ النَّاسِ.

و استاد ما محمد بن حسن بن ولید - رضی الله عنه - روایت کرده که اگر خانه اش وسیع بود چنانکه در قسمتی از آن می توانست زندگی کند بر او واجب است که در همان قسمت منزل زندگی کند و باقی را بفروشد و دین خود را ادا کند. و همچنین اگر می توانست در خانه ای کوچکتر از آن زندگی کند آن را بفروشد و خانه کوچکتری را خریداری کند و با باقیمانده آن دین خود را ادا نماید.

۳۷۱۶- و یونس بن عبدالرحمن به حضرت رضا علیه السلام طی نامه ای نوشت: من برعهده شخصی ده درهم دارم یعنی ده درهم از شخصی طلبکارم و دولت درمهایی که وی به من بدهکار است اکنون غیرقانونی اعلام کرده و خود درمهایی بهتر از آنها سکه زده و رایج ساخته و در آن درمهای اولیه نسبت به این سکه های جدید نقص هایی هست، تکلیف آن مرد چیست؟ آیا برعهده او همان درهم های سابق از کارافتاده است که دولت ساقط اعلام کرده یا این درامی که جدیداً دولت رواج داده می باشد؟ آن حضرت در جواب مرقوم فرمود: تو همان درهم های از کارافتاده را طلب خواهی داشت.

مصنف کتاب - رحمه الله - گوید: استاد ما محمد بن حسن حدیثی نقل

وَ الْحَدِيثَانِ مُتَّفِقَانِ غَيْرُ مُخْتَلَفَيْنِ فَمَتَى كَانَ لِلرَّجُلِ عَلَى الرَّجُلِ دَرَاهِمٌ
يَتَقَدُّ مَعْرُوفٍ فَلَيْسَ لَهُ إِلَّا ذَلِكَ الثَّقَدُ، وَمَتَى كَانَ لَهُ عَلَى الرَّجُلِ دَرَاهِمٌ يَوْزَنُ
مَعْلُومٌ بِغَيْرِ نَقْدٍ مَعْرُوفٍ فَإِنَّمَا لَهُ الدَّرَاهِمُ الَّتِي تَجُوزُ بَيْنَ النَّاسِ.

* (بَابُ التَّجَارَةِ وَأَدَابِهَا وَقَضِيلِهَا وَفَقِهَا) *

۳۷۱۷ - قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «التَّجَارَةُ تَرِيدُ فِي الْعَقْلِ».

می‌کرد که در همهای جدید که دولت رواج داده را طلبکار است.

و این دو خبر، هم آنکه از یونس بن عبدالرحمن نقل کردیم و هم اینکه از محمد
ابن حسن نقل شد با هم موافقت و فرقی نمی‌کند، اگر پولی به وزن معلوم و مشخص
طلبکار است باید همان که طلبکار است بستاند، و اگر نه، پول رایج و معروف که در
دست مردم می‌گردد طلبکار می‌باشد و باید هر زمان پول رایج همان زمان را بستاند.

شرح: «این حکم در صورتیست که پول نقدی و سکه باشد یعنی پول مسکوک
طلا یا نقره، اما اگر اسکناس بود چون قیمت اسکناس اعتباریست و از روی همان
پولهای مسکوک بدان اعتبار داده‌اند در حدود اعتبارش به حساب می‌آید. به این معنی
که قدرت خرید آن اسکناسها نسبت به طلا و یا نقره مسکوک چقدر است؟ که اگر
آن اسکناس ساقط اعلام شد از اسکناسهای جدید به اندازه اعتبار اسکناس قدیم که
بدهکار یا طلبکار بوده حساب می‌کنند و بدهی را می‌پردازند و یا طلب را می‌ستانند،
یعنی هنگامی که یک سکه طلا معادل یک اسکناس ده تومانی بوده و کسی به دیگری
ده تومان یعنی یک اسکناس ده تومانی بدهکار بوده است هر وقت آن اسکناسها از اعتبار
افتاد و شخص خواست بدهی خود را بپردازد باید آن مقدار بدهد که بتوان با آن یک
سکه تهیه کرد و اگر بیشتر دهد ربا محسوب می‌شود و چنانچه کمتر بپردازد بدهکار
خواهد بود پس در نقدین وزن و در اسکناس اعتبار و میزان آن شرط است».

* (تِجَارَةُ وَأَدَابِهَا وَأَهْمِيَّتُهَا وَاحْكَامُهَا) *

۳۷۱۷ - امام صادق علیه السلام فرمود: تجارت (داد و ستد) عقل را

می‌افزاید.

شرح: «مراد از عقل در اینجا، عقل معاش است».

- ۳۷۱۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «تَرَكَ التِّجَارَةَ مَذْهَبَةً لِّلْعَقْلِ».
- ۳۷۱۹- وَرُوِيَ عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ أَنَّهُ قَالَ: «رَأَى أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَقَدْ تَأَخَّرْتُ عَنِ السُّوقِ، فَقَالَ لِي: أَعُدْ إِلَى عِرْكَ».
- ۳۷۲۰- وَرُوِيَ عَنِ رُوحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحِيمِ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ، قَالَ: كَانُوا أَصْحَابَ تِجَارَةٍ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ تَرَكُوا التِّجَارَةَ وَانْطَلَقُوا إِلَى الصَّلَاةِ، وَهُمْ أَعْظَمُ أَجْرًا مِمَّنْ لَمْ يَتَّجِرْ».
- ۳۷۲۱- وَرَوَى هَارُونُ بْنُ حَمَزَةَ، عَنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا فَعَلَ عُمَرُ بْنُ مُسْلِمٍ؟ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ أَقْبَلَ عَلَى الْعِبَادَةِ وَتَرَكَ التِّجَارَةَ فَقَالَ: وَيَحَهُ أَمَا عَلِمَ أَنَّ تَارِكَ الطَّلَبِ لَا يُسْتَجَابُ لَهُ دَعْوَةٌ؟ إِنَّ قَوْمًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَمَّا نَزَلَتْ: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ

- ۳۷۱۸- و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: ترک تجارت و داد و ستد با مردم عقل را می برد. (و بنابه روایتی که در کافی است «عقل را کم می کند»).
- ۳۷۱۹- معلی بن خنیس گوید: امام صادق علیه السلام مرا دید که سر وقت به بازار نرفته ام و دیر به کار و کسب می پردازم، به من فرمود: از فردا صبح زود به کاری که عزت در آنست برو.
- ۳۷۲۰- روح بن عبدالرحیم از امام صادق علیه السلام در مورد آیه شریفه که خداوند می فرماید «رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله - نور: ۳۶». مردانی که کار و تجارت آنها را از یاد خدا غافل نمی سازد) فرمود: «اینها تاجر بودند و هنگام نماز تجارت را رها کرده آهنگ نماز می کردند و بسوی آن گام برمی داشتند و البته اینان ثوابشان از کسانی که بکار مشغول نیستند و به نماز حاضر می شوند بیشتر است».
- ۳۷۲۱- علی بن عبدالعزیز گوید: امام صادق علیه السلام از من سؤال فرمود: عمر بن مسلم چه می کند؟ عرض کردم فدایت شوم به عبادت رو کرده و دست از کسب و کار کشیده است، فرمود: ای وای! آیا نمی داند کسی که کار را رها کند

لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ» أَغْلَقُوا الْأَبْوَابَ وَأَقْبَلُوا عَلَى الْعِبَادَةِ ، قَالُوا: قَدْ كُفِينَا، فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: مَا حَمَلَكُمْ عَلَىٰ مَا صَنَعْتُمْ؟! قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ تَكْفَلُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِأَرْزَاقِنَا فَأَقْبَلْنَا عَلَى الْعِبَادَةِ فَقَالَ: إِنَّهُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ لَمْ يَسْتَجِبِ اللَّهُ لَهُ، عَلَيْكُمْ بِالطَّلَبِ، ثُمَّ قَالَ: إِنِّي لَا بُغِيضَ الرَّجُلِ فَأَغْرَأْ فَاهُ إِلَىٰ رَبِّهِ يَقُولُ: ارْزُقْنِي وَيَتْرُكُ الطَّلَبَ».

۳۷۲۲- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «اتَّجِرُوا بِأَرْكَ اللَّهِ لَكُمْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ: إِنَّ الرِّزْقَ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ فِي التِّجَارَةِ وَوَاحِدٌ فِي غَيْرِهَا».

۳۷۲۳- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «تَعَرَّضُوا لِلتِّجَارَةِ فَإِنَّ فِيهَا لَكُمْ غِنًى عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ».

هیچ دعائی از او به اجابت نمی رسد، بعد فرمود: جماعتی از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله هنگامی که آیه شریفه «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا - الخ» نازل شد مغازه های خود را بستند و در مسجد به عبادت رو آوردند و با خود می گفتند که خداوند ما را کفایت کرد، و این موضوع به گوش رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید نزد آنها فرستاد و پرسید چه چیز شما را بدین کار که کرده اید واداشت؟ گفتند: یا رسول الله خداوند خود روزی ما را تکفل فرموده لذا ما به عبادت و پرستش او رو کرده ایم، فرمود: براستی که هر کس چنین کند دعایش را خداوند اجابت نفرماید، بر شما باد که طلب روزی کنید و به کار و حرفه ای پردازید، سپس فرمود: من دشمن دارم آن کس را که کار را ترک کند و دهان به روی آسمان بگشاید و بگوید: خداوندا، مرا روزی ده، و کوشش را رها کند.

۳۷۲۲- امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: به کسب پردازید خداوند به شما برکت عنایت فرماید، براستی که من از رسول خدا (ص) شنیدم که می فرمود: روزی ده بخش است، نه بخش آن در تجارت است و یک بخش در غیر آن.

۳۷۲۳- و نیز امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: به تجارت اقدام کنید زیرا بی نیازی از مردم در آن خواهد بود.

۳۷۲۴- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَدْعُوا التَّجَارَةَ فَتَهُونُوا، إِن تَجِرُوا بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ» رَوَى ذَلِكَ شَرِيفُ بْنُ سَابِقِ التَّفْلِيسِيِّ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ أَبِي قُرَّةَ السَّمْنِدِيِّ.

۳۷۲۵- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ اتَّجَرَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ارْتَضَمَ فِي الرِّبَا، ثُمَّ ارْتَضَمَ، فَلَا يَقْعُدَنَّ فِي السُّوقِ إِلَّا مَنْ يَعْقِلُ الشَّرَاءَ وَالْبَيْعَ».

۳۷۲۶- وَ«كَانَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْكُوفَةِ يَغْتَدِي كُلَّ بُكَرَةٍ فَيَطُوفُ فِي أَسْوَاقِ الْكُوفَةِ سُوقاً سُوقاً، وَمَعَهُ الدَّرَّةُ عَلَى عَاتِقِهِ، وَكَانَ لَهَا طَرَفَانِ، وَكَانَتْ تُسَمَّى السَّبِيَّةَ قَالَ: فَيَقِفُ عَلَى أَهْلِ كُلِّ سُوقٍ فَيُنَادِيهِمْ: يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ قَدَّمُوا الْإِسْتِخَارَةَ وَتَبَرَّكُوا بِالسُّهُولَةِ وَأَقْرَبُوا مِنَ الْمُبْتَاعِينَ، وَتَرَيُّنُوا بِالْجِلْمِ، وَتَجَافُوا عَنِ الظُّلْمِ، وَأَنْصِفُوا الْمَظْلُومِينَ، وَلَا تَقْرَبُوا الرِّبَا، وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ، وَلَا

۳۷۲۴- امام صادق عليه السلام فرمود: تجارت را ترک مکنید که خوار و بی مقدار خواهید گشت، و به تجارت بپردازید تا خداوند شما را برکت عنایت فرماید. این خبر را شریف بن سابق تفلیسی از فضل بن ابی قره سمندی روایت کرده است.

۳۷۲۵- و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: هر کس بدون اینکه احکام شرعی تجارت را بدانند به تجارت مشغول شود در ربا فرو رود و باز فرو رود (یعنی پیاپی گرفتار شود) پس به داد و ستد در بازار ننشیند مگر کسی که خرید و فروش را بداند (یعنی احکام آن را).

۳۷۲۶- و امیرالمؤمنین علیه السلام در ایام خلافت در کوفه هر روز اول صبح به بازار می رفت و گذر به گذر سرکشی می کرد و تازبانه ای همراه داشت که دارای دو سر بود و به آن سبیه می گفتند، و بر سر هر رهگذری می ایستاد و فریاد می زد ای جماعت تجار قبل از هر چیز از خداوند طلب خیر کنید، و برکت را در سهل معامله بودن جوئید، و با روی خوش و زبان نرم و حسن خلق با مشتریان و مراجعه کنندگان روبرو شوید، و خود را با بردباری بیارائید و از ستم دوری کنید، و با مظلومین انصاف داشته باشید (یعنی خود را به جای آنان تصور کنید) و به ربا نزدیک نشوید، کیل و وزن را

تَبَخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ، وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ، قَالَ: فَيَطُوفُ فِي جَمِيعِ
أَسْوَاقِ الْكُوفَةِ ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَقْعُدُ لِلنَّاسِ».

۳۷۲۷- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ بَاعَ وَاشْتَرَى فَلْيَحْفَظْ
خَمْسَ خِصَالٍ وَإِلَّا فَلَا يَشْتَرِيَنَّ وَلَا يَبِيعَنَّ: الرَّبَا، وَالْجِلْفَ، وَكَيْشَمَانَ الْعُيُوبِ،
وَالْمَدْحَ إِذَا بَاعَ، وَالذَّمَّ إِذَا اشْتَرَى».

۳۷۲۸- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ ارْقَعُوا
رُؤُوسَكُمْ فَقَدْ وَضَحَ لَكُمْ الطَّرِيقُ، تُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَارًا إِلَّا مَنْ صَدَقَ
حَدِيثُهُ».

۳۷۲۹- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «التَّاجِرُ فَاجِرٌ وَالْفَاجِرُ فِي النَّارِ
إِلَّا مَنْ أَخَذَ الْحَقَّ وَأَعْطَى الْحَقَّ».

۳۷۳۰- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ صُونُوا أَمْوَالَكُمْ بِالصَّدَقَةِ

ایفا کنید (یعنی تمام و کامل بدهید) و حق کسی را کم نداده، در زمین فساد راه
نیاندازید، فرمود: پس همینطور در همه بازارها می‌گشت و می‌گفت: تا هنگامیکه به
دارالخلافه بازگردد و به کار مردم رسیدگی نماید.

۳۷۲۷- رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هر کس خرید و فروش می‌کند
باید پنج امر را در نظر بگیرد و مواظب باشد تا به وبال آن مبتلا نگردد و الا نه بخرد و
نه بفروشد، ربا، سوگند، پنهان نمودن عیب متاع، مدح متاع هنگام فروش، و پست
کردن آن هنگام خرید.

۳۷۲۸- و رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: ای جماعت تجار سرهای خود
را بالا کنید، راه برای شما آشکار شد، روز رستاخیز مبعوث خواهید شد درحالیکه از
گناهکاران باشید مگر آنکه در گفتار راستی به خرج دهید.

۳۷۲۹- و رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: تاجر فاجر و گناهکار است
و گناهکار در آتش است، مگر آن تاجری که به حق بستاند و به حق باز پردازد. (در
خرید و فروش رعایت امر خداوند را بنماید و خدا را در نظر داشته باشد).

۳۷۳۰- و نیز فرمود: ای مردم تاجر، اموال خویش را با صدقه دادن به

تُكْفَرُ عَنْكُمْ دُنُوبُكُمْ وَ أَيْمَانُكُمْ الَّتِي تَحْلِفُونَ فِيهَا تَطْلِبُ لَكُمْ يَجَارَتُكُمْ».

۳۷۳۱- وَرَوِيَ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ: «سَمِعْتُ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ عَلَى الْمُتَبَرِّ: يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ الْفِئَةِ ثُمَّ الْمَشْجَرُ، الْفِئَةُ ثُمَّ الْمَشْجَرُ، وَاللَّهُ لِلرَّبَا فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ ذَيْبٌ أَخْفَى مِنْ ذَيْبِ التَّمْلِ عَلَى الصَّفَا، صُونُوا أَمْوَالَكُمْ بِالصَّدَقَةِ، التَّاجِرُ فَاجِرٌ، وَالْفَاجِرُ فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ أَخَذَ الْحَقَّ وَ أَعْطَى الْحَقَّ».

۳۷۳۲- وَرَوَى حَفْصُ بْنُ الْبُخْتَرِيِّ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُثَنِّدِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: دَفَعْتُ إِلَيَّ امْرَأَتِي مَالًا أَعْمَلُ بِهِ مَا شِئْتُ فَأَشْتَرِي مِنْ مَالِهَا الْجَارِيَةَ أَطَاهَا؟ قَالَ: لَا إِنَّمَا دَفَعْتُ إِلَيْكَ لِتَقَرَّ عَيْنُهَا وَأَنْتَ تُرِيدُ أَنْ تُسَخِّنَ عَيْنُهَا».

مستمندان محفوظ داشته و بیمه کنید، تا گناهان شما بخشوده شود و آن گناهان که به سبب قسمها و سوگندهائی که می خورید خداوند ببخشد و تجارتتان بر شما پاک و گوارا باشد.

۳۷۳۱- اصبح بن نباته گوید: امیر مؤمنان علیه السلام بر فراز منبر می فرمود: ای گروه تجار: اول یاد گرفتن احکام معاملات، بعد تجارت — دو بار این جمله را تکرار کرد —، بعد فرمود: به خدا سوگند که ربا در این امت از صدای پای مورچه که روی سنگ سخت راه برود پنهانتر است، اموال خود را با پرداخت صدقه و زکات بیمه و حفظ کنید بعد فرمود: تاجر فاجر است و فاجر در آتش، مگر آنکس که به حق بستاند و به حق بازدهد.

۳۷۳۲- حسین بن منذر گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: زوجه ام مالی به من سپرده است که با آن هرکار که می خواهم انجام دهم و من از آن مال کنیزی خریداری کرده ام آیا می توانم با او همبستر شوم؟ فرمود: نه، زیرا او مال را به تو بخشیده که به روشنی چشم او بکار بندی و تو قصد داری که چشم او را بسوزانی و تاریک کنی؟

شرح: «فقهای عظام در صورتی که زن مالی به شوهر بخشد مکروه می دانند که از آن مال مرد کنیزی برای خود خریداری کند، زیرا از قرینه معلوم است که وجه

۳۷۳۳- وَ رَوَى عُثْمَانُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ مُيَسَّرٍ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «يَجِئُنِي الرَّجُلُ فَيَقُولُ: تَشْتَرِي لِي؟ فَيَكُونُ مَا عِنْدِي خَيْرًا مِنْ مَتَاعِ السُّوقِ، قَالَ: إِنَّ أَمْنَتَ أَلَايَتِهِمْكَ فَأَعْطِهِ مِنْ عِنْدِكَ، وَ إِنْ خِفْتَ أَنْ يَتَّهَمَكَ فَاشْتَرِ لَهُ مِنَ السُّوقِ».

۳۷۳۴- وَ رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيَّ بَعْضَ أَنْبِيَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ لِلْكَرِيمِ فَكَارِمٍ وَ لِلْسَّامِحِ فَسَامِحٍ، وَ لِلشَّحِيحِ فَشَاحِحٍ، وَ عِنْدَ الشَّكِيِّ فَالْتَوِي».

۳۷۳۵- وَ قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ: السَّمَاخُ وَجْهٌ مِنَ الرَّبَاجِ - قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ذَلِكَ لِرَجُلٍ يُوصِيهِ وَ مَعَهُ سِلْعَةٌ يَبِيعُهَا -».

را برای غیر این کار بشوهر بخشیده است و عدم جواز أظهر است».

۳۷۳۳- میسر بن عبدالعزیز که از اصحاب امام باقر و امام صادق علیهما السلام است گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم مردی به من مراجعه کرده و می گوید: برای من فلان متاع را تهیه کن و من خود آن متاع را بهتر از آنچه در بازار هست موجود دارم، می توانم همان را بفروشم؟ فرمود: اگر می دانی که وی ترا متهم نمی کند که به او گران فروختی مانعی ندارد که متاع خود را بدو بدهی، و اما اگر هراس آن داری که ترا متهم نماید از بازار برایش تهیه کن.

۳۷۳۴- اسماعیل سکونی از امام ششم از پدرش علیهما السلام روایت کرده که آن حضرت فرمود: خداوند متعال بر بعضی از پیامبرانش پیام فرستاد که با شخص کریم کرامت نما، و با شخص جوآنمرد با جوآنمردی رفتار کن، و با شخص بخیل همانند خودش، و از شخص تندخور و وگردان.

۳۷۳۵- و امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم می فرمود: جوآنمردی و بخشندگی قسمتی از ربح است. و این را به کسی که متاعی می فروخت سفارش فرمود.

شرح: «مراد آنست که در معاملات انسان باید در قیمت سهل گیر بوده و با

- ۳۷۳۶- وَ «مَرَّ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى جَارِيَةٍ قَدِ اشْتَرَتْ لَحْمًا مِنْ قَصَابٍ وَهِيَ تَقُولُ: زِدْنِي، فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: زِدْهَا فَإِنَّهُ أَغْظَمُ لِلْبَرَكَهَةِ».
- ۳۷۳۷- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُحِبُّ الْعَبْدَ يَكُونُ سَهْلَ الْبَيْعِ، سَهْلَ الشِّرَاءِ، سَهْلَ الْقَضَاءِ، سَهْلَ الْإِقْتِضَاءِ».
- ۳۷۳۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَيُّمَا مُسْلِمٍ أَقَالَ مُسْلِمًا نَدَامَةً فِي الْبَيْعِ أَقَالَهُ اللَّهُ عَشْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».
- ۳۷۳۹- وَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَى رَجُلٍ وَمَعَهُ سِلْعَةٌ يُرِيدُ بَيْعَهَا فَقَالَ: عَلَيْكَ بِأَوَّلِ السُّوقِ».
- ۳۷۴۰- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «صَاحِبُ السِّلْعَةِ أَحَقُّ بِالسُّومِ».

فتوت و مردانگی داد و ستد نماید که این خود سود است».

- ۳۷۳۶- و علی علیه السلام بر دخترکی گذر کرد که از قصاب گوشت می خرید و از او می خواست که بر آن بیفزاید، امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: برایش بیفزا زیرا این برکتش بیشتر خواهد بود.
- ۳۷۳۷- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند متعال بنده ای را دوست دارد که در معاملاتش سهل گیر باشد. در فروش آسان گیرد، در خرید آسان گیرد، و در پرداخت و دریافتش نیز آسان بگیرد.
- ۳۷۳۸- و امام صادق علیه السلام فرمود: هر مسلمانی که معامله ای کرده باشد و طرف معامله از آن منصرف شده متاع را پس دهد، او بپذیرد و معامله را فسخ نماید خداوند از گناهان و خطاهای او در روز ستاخیز درخواهد گذشت.
- ۳۷۳۹- و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله به مردی گذشت که متاعی برای فروش آورده بود به او فرمود: بر توباد به اولین بازار (یعنی مواظب باش اولین مشتری را رد نکنی).
- ۳۷۴۰- و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: صاحب متاع سزاوارتر است به تعیین قیمت کالایش.

۳۷۴۱- وَ «نَهَى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلَهُ عَنِ السَّوْمِ مَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ».

۳۷۴۲- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا كَيْسَ الْمُشْتَرِي فَإِنَّهُ أَطْيَبُ لِلنَّفْسِ، وَإِنْ أُعْطِيَ الْجَزِيلَ، فَإِنَّ الْمَغْبُوبَ فِي بَيْعِهِ وَشِرَائِهِ غَيْرُ مَحْمُودٍ وَلَا مَأْجُورٍ».

۳۷۴۳- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تُمَاكِسُ فِي أَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ: فِي الْأُضْحِيَّةِ، وَفِي الْكَفَنِ، وَفِي تَمَنِ نَسَمَةٍ، وَفِي الْكِرَى إِلَى مَكَّةَ».

۳۷۴۱- و رسول خدا صلی الله علیه و آله مابین سپیده صبح تا طلوع آفتاب خرید و فروش را نهی فرموده است.

شرح: «این نهی مورد خاص دارد و مطلق نیست و مراد مغازه داران و فروشندگان کالاهایی است که زمان در آن دخیل نیست مانند بزاران و لباس فروشان، اما سبزی فروشان که باید بعد از اذان صبح به میدانهای میوه و سبزی مراجعه کرده، مواج مصرفی خود را تهیه و خریداری کنند و قبل از طلوع به شهر آورده در اختیار مصرف کننده قرار دهند، یا نانویان که اینها از مورد نهی مستثنی می باشند، زیرا در شهرهای بزرگ امکان ندارد با تعطیل خرید و فروش در زمان معین بین الظلوعین ادامه زندگی داد. چنانکه مشاهده می کنیم و مسلماً رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمانی نمی دهد که امتش در حرج افتد، و از قرینه پیداست که مراد فروشندگان کالاهایی است که زمان دخالتی در آن ندارد نه مثل ارزاق عمومی که توزیع و پخش آن ناگزیر باید در بین الظلوعین باشد».

۳۷۴۲- و امام باقر علیه السلام فرمود: با مشتری مماکسه کنید (یعنی قیمتی بگوئید که اگر او تخفیف خواست بدو تخفیف بدهید)، زیرا این دل را آسوده تر می سازد ولو به قیمت زیاد خریداری کند، زیرا آن کس که در خرید و فروش مغبون شود نه کارش پسندیده است نه خود اجر ببرد.

۳۷۴۳- و آن حضرت فرمود: در خرید چهار چیز در قیمت گفتگو نکنید: خرید گوسفند برای قربانی عید، و در خرید کفن، و در خرید برده، و در کرایه سواری

۳۷۴۴- وَ كَانَ عَلِيٌّ بْنُ الْحُسَيْنِ زَيْنُ الْعَابِدِينَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَقُولُ لِقَهْرَمَانِيهِ: «إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ لِي مِنْ حَوَائِجِ الْحَجِّ شَيْئًا فَاشْتَرِ وَلَا تُمَاسِكْ، وَرَوَى ذَلِكَ زِيَادُ الْقَنْدِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ».

[الْوَفَاءُ وَالْبُخْسُ]

۳۷۴۵- وَرَوَى مُيَسَّرٌ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «رَجُلٌ مِنْ نَيْبَةِ الْوَفَاءِ وَهُوَ إِذَا كَالَ لَمْ يُحْسِنْ أَنْ يَكِيلَ، فَقَالَ: مَا يَقُولُ الَّذِينَ حَوْلَهُ؟ قَالَ: قُلْتُ يَقُولُونَ: لَا يُوفِي، قَالَ: هُوَ مِمَّنْ لَا يَتَّبِعُنِي لَهُ أَنْ يَكِيلَ».

برای رفتن به مکه.

شرح: «در این خبر معلومست که به اصطلاح عوام چانه زدن در این چند چیز منع شده است، ولی خبری هم رسیده که دلالت دارد براینکه مراد از منع در این خبر کراهت است نه نهی تحریمی و آن خبر سواده است که گوید: ما جماعتی در سفر حج در منی بودیم و در آن سال گوسفند کم بود، به حضرت صادق علیه السلام برخورد کردیم که در کنار گوسفندانی ایستاده بود و با صاحبانش سخت درباره قیمت گفتگو می کرد، و وقتی فارغ شد پرسید: شاید شما بسیار تعجب کردید از اینکه در کم کردن قیمت می کوشیدیم، گفتیم: آری، فرمود: مغبون نه کارش موردپسند است نه اجری برده است».

۳۷۴۴- و امام علی بن الحسین علیهما السلام به کارگزار خویش فرمود: هرگاه برای حج ما محتاجی برای من تهیه می کنی آن را بخر ولی با فروشنده راجع به قیمت گفتگو مکن (و به اصطلاح عامیانه چانه مزن)، و این خبر را زیاد بن مروان قندی از عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام نقل کرده است.

[وفا و کم فروشی]

۳۷۴۵- میسر از حفص روایت کرد که گفت: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: مردی قصدش اینست که در کیل و وزن حق را ایفاء نماید ولی وقتی کیل می کند درست انجام نمی دهد، فرمود: اطرافیانش چه می گویند، گفت: عرض کردم: می گویند حق را تمام نداد، فرمود: او از کسانی است که نباید بدین کار

۳۷۴۶- وَ رَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ أَخَذَ الْمِيزَانَ بِيَدِهِ فَتَوَى أَنْ يَأْخُذَ لِنَفْسِهِ وَأَفِيًّا لَمْ يَأْخُذْهُ إِلَّا رَاجِحًا، وَمَنْ أَعْطَى فَتَوَى أَنْ يُعْطِيَ سَوَاءٌ لَمْ يُعْطِ إِلَّا نَاقِصًا».

۳۷۴۷- وَ رَوَى حَمَّادُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَكُونُ الْوَفَاءُ حَتَّى يَمِيلَ اللَّسَانُ».

۳۷۴۸- وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ: «لَا يَكُونُ الْوَفَاءُ حَتَّى يُرْجَحَ».

۳۷۴۹- وَ رَوَى عَنْ إِسْحَاقِ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَخَذْتُ الدَّرَاهِمَ مِنَ الرَّجُلِ فَأَزِنُهَا ثُمَّ أَقْرَفُهَا وَ يَفْضُلُ فِي يَدِي مِنْهَا فَضْلٌ، قَالَ: «أَلَيْسَ تُحَرِّى الْوَفَاءَ! قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: لَا بَأْسَ».

گمارده شود.

۳۷۴۶- اسحاق بن عمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس ترازو در اختیار گیرد و نیتش این باشد که حق خوش را تمام بستاند، بر نمی‌گیرد مگر بیش از حقیقش، و هر کس در فکرش این باشد که مساوی دهد، نمی‌دهد مگر ناقص. شرح: «مراد آنست که باید در هنگام گرفتن حق به کمتر از آنچه باید بستاند بسنده کند و در وقت ایفاء به بیشتر از آنچه باید بدهد عمل نماید تا به حق و واقع رفتار کرده باشد.

۳۷۴۷- حماد بن بشیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: در سنجش میزان کسی حق را وفا نمی‌کند مگر اینکه شاهین کفه ترازو بسمت خریدار مایل باشد. ۳۷۴۸- و در خبر دیگری آمده که پرداخت تمام و کامل نمی‌شود مگر اینکه ترازو بِنفع خریدار زیادی نشان دهد.

۳۷۴۹- و از اسحاق بن عمار روایت است که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من کیسه پول را از دست طرف گرفته، وزن می‌کنم بعد کم کم آنها را رد می‌کنم و گاهی چیزی اضافه می‌ماند، چه کم؟ حضرت فرمود: در پرداخت به این و آن درست دقت کافی به عمل می‌آوری؟ گوید: عرض کردم: آری، فرمود: اشکال ندارد.

[الْعُرْبُونُ]

۳۷۵۰- وَ رَوَى وَهْبُ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ: «لَا يَجُوزُ الْعُرْبُونُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَقْدًا مِنَ الثَّمَنِ».

* (بَابُ السُّوقِ) *

۳۷۵۱- قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «جَاءَ أَعْرَابِيٌّ مِنْ بَنِي عَامِرٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَسَأَلَهُ عَنْ شَرِّ بَقَاعِ الْأَرْضِ وَخَيْرِ بَقَاعِ الْأَرْضِ، فَقَالَ لَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: شَرُّ بَقَاعِ الْأَرْضِ الْأَسْوَأُ وَهِيَ مَيْدَانُ إِبْلِيسَ يَغْدُو بِرَأْسِهِ وَيَضَعُ كُرْسِيَّهُ وَيَبْتُ ذُرَّتَهُ فَبَيْنَ مَطْفِيفٍ فِي قَفْزِ، أَوْ طَائِشٍ فِي مِيزَانٍ، أَوْ سَارِقٍ فِي ذَرْعٍ،

شرح: «زیرا ممکن است دهنده کیسه خود برای ایفاء اندکی ترازو را چربانیده باشد و این اضافه از آن جهت باشد».

[بِعَانَهُ]

۳۷۵۰- وَهْبُ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ: «لَا يَجُوزُ الْعُرْبُونُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَقْدًا مِنَ الثَّمَنِ».

۳۷۵۰- وَهْبُ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ: «لَا يَجُوزُ الْعُرْبُونُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَقْدًا مِنَ الثَّمَنِ».

کرده که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام می فرمود: بیعانه معنی ندارد جز اینکه بخشی از ثمن و قیمت مال باشد.

شرح: «در عرف آن مردم چنین بوده که بخاطر آنکه صاحب متاع جنس را نفروشد و برای مشتری نگه دارد مبلغی به فروشنده می دادند که اگر مشتری پسندید وجه را بابت قیمت محسوب دارد و الا پس دهد، و امام علیه السلام می فرماید این الزام آور نیست چون معامله ای واقع نشده مگر اینکه جنس را خریداری کرده باشد و مبلغی از ثمن را اداء کند تا بعداً بقیه را پرداخته مال را تحویل بگیرد.

* (بَابُ بَازَارِ وَمَحَلِّ كَسْبِ وَكَانَ) *

۳۷۵۱- أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: مردی بیابان نشین از بنی عامر نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله آمد و از آن حضرت پرسید: بدترین مکانهای زمین کجاست و بهترین جاهای آن کجا؟ رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: بدترین مکانهای زمین محل های خرید و فروش اجناس و اُمته است، و آنجا میدان مسابقه

أَوْ كَاذِبٍ فِي سِلْعَتِهِ، فَيَقُولُ: عَلَيْنَا بِرَجُلٍ مَاتَ أَبُوهُ وَأَبُوكُمْ حَيٌّ فَلَا يَرَاكَ مَعَ ذَلِكَ أَوْلَىٰ دَاخِلٍ وَآخِرٍ خَارِجٍ ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَخَيْرُ الْبِقَاعِ الْمَسَاجِدُ، وَ أَحَبُّهُمْ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَوْلَاهُمْ دُخُولًا وَآخِرُهُمْ خُرُوجًا مِنْهَا».

۳۷۵۲- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «سُوقُ الْمُسْلِمِينَ كَمَسْجِدِهِمْ

فَمَنْ سَبَقَ إِلَىٰ مَكَانٍ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ إِلَيَّ اللَّيْلِ».

* (بَابُ ثَوَابِ الدُّعَاءِ فِي الْأَسْوَاقِ) *

۳۷۵۳- رَوَىٰ عَاصِمُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

ابلیس است؛ هر بامداد با پرچم خویش حرکت کرده تحت فرمانروائی خود را در سوق استوار می‌کند و ذراری خویش را به هر سو گسیل می‌دارد و آنان از این چند قسم خارج نیستند، یا مأمور کاستن پیمانان هستند، یا مأمور کم فروشی در میزان و سنجش، یا دزدی در ذرع پارچه و دروغزنی در وصف کالا و متاع و غیره و فرزندانش را سفارش می‌کند و می‌گوید: بر شما باد به آنکه پدرش مرده و شما پدرتان زنده است (یعنی بنی آدم که پدرشان مرده و شما که پدرتان من هستم و اکنون زنده‌ام) پس او را بفریبید. و هرروزه همین کار اوست، اولین کسی که وارد بازار می‌شود و آخرین کسی است که از بازار خارج می‌گردد، سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: و بهترین مکانهای زمین مساجد است، و محبوبترین مردم نزد خداوند عزیز آن کس است که زودتر از همه داخل می‌شود و از همه دیرتر بیرون می‌رود.

شرح: «سوق و بازار هر کجا که محل خرید و فروش است می‌باشد و اختصاص به بازار معروف نزد ما ندارد و همه مغازه‌داران بازاری هستند و همه کسبه خیابانها جزء اهل سوق محسوبند».

۳۷۵۲- و امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: بازار مسلمانان مانند مساجد آنان

است، پس هر کس بامداد به جائی که صاحب معین نداشت سبقت گرفت او به آن مکان سزاواتر است از دیگران تا شب سررسد.

* (ثَوَابُ وَاجِرِ دَعَا دَرَبَازَانَ) *

۳۷۵۲- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود هر کس وارد بازاری یا

قال: «مَنْ دَخَلَ سُوقاً أَوْ مَسْجِدَ جَمَاعَةٍ فَقَالَ مَرَّةً وَاحِدَةً: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيراً، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيراً، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلاً، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ» عَدَلَتْ لَهُ حَاجَةٌ مَبْرُورَةٌ».

۳۷۵۴ - وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَمَادٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ سَدِيرٍ قَالَ: أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «يَا أَبَا الْفَضْلِ أَمَّا لَكَ فِي السُّوقِ مَكَانٌ تَقَعُدُ فِيهِ تُعَامِلُ النَّاسَ؟ قَالَ: قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: اعْلَمْ أَنَّهُ مَا مِنْ رَجُلٍ يَغْدُو وَيَرُوحُ إِلَى مَجْلِسِهِ وَسُوقِهِ فَيَقُولُ حِينَ يَضَعُ رِجْلَهُ فِي السُّوقِ «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ أَهْلِهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ أَهْلِهَا» إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ مَنْ يَحْفَظُهُ وَيَحْفَظُ عَلَيْهِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى مَثَرِهِ فَيَقُولُ لَهُ: قَدْ أَجْرْتُكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ أَهْلِهَا يُؤَمِّكَ هَذَا، فَإِذَا جَلَسَ مَكَانَهُ

مسجد جماعتی شود و یکبار بگوید: «أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له والله أكبر كبيراً، والحمد لله كثيراً، وسبحان الله بكرةً وأصيلاً، ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم، وصلى الله على محمد وآله الطاهرين» برای او مطابق است با یک حاج قبول شده.

معنی دعا: «اقرار می‌کنم که خدائی و معبودی نیست جز خداوند یکتا که شریک و نظیری برای او نیست، و خداوند بزرگ است، بس بزرگ و ستایش او را بجا می‌آورم بسیار، تنزیه او می‌نمایم هر بامداد و شام، و هیچ حرکت و نیروئی نیست مگر به خداوند برترین و بزرگ».

۳۷۵۴ - ابوالفضل سدير صيرفي گوید: امام باقر عليه السلام فرمود: ای ابافضل آیا در بازار مکانی برای تو هست که در آن بنشینى و با مردم به داد و ستد پردازی؟ گوید: عرض کردم: آری، فرمود: بدان هیچ مردی نیست که در بازار و مکان خود صبح را شام کند و آن هنگام که در بازار پا می‌نهد بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ أَهْلِهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ أَهْلِهَا» جز اینکه خداوند عزیز فرشتگانی را بر او گمارد که او را محافظت کنند و مواظب او باشند تا به منزلش

حِينَ يَجْلِسُ فَيَقُولُ: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ حَلَالًا طَيِّبًا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ صَفْقَةٍ خَاسِرَةٍ وَبِمِينِ كَاذِبِيَّةٍ» فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ: أَبَشِّرْ قَمَا فِي سُوقِكَ الْيَوْمَ أَحَدًا أَوْفَرَ نَصِيبًا مِنْكَ وَسَيِّئًا تَيْبًا مَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ مُوقِرًا حَلَالًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ».

۳۷۵۵- وَرَوِي «أَنَّ مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْأَسْوَاقِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ بِعَدَدِ مَا فِيهَا مِنْ فَصِيحٍ وَأَعْجَمٍ - وَالْفَصِيحُ مَا يَتَكَلَّمُ، وَالْأَعْجَمُ مَا لَا يَتَكَلَّمُ -».

۳۷۵۶- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْأَسْوَاقِ غُفِرَ لَهُ بِعَدَدِ أَهْلِهَا».

بازگردد پس به او گوید: من در این روز ترا در پناه گرفتم از شر بازار و بازاریان، و چون در جای خود می نشیند به هنگام جلوس بگوید: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ حَلَالًا طَيِّبًا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ صَفْقَةٍ خَاسِرَةٍ وَبِمِينِ كَاذِبِيَّةٍ» (یعنی: اقرار می کنم که معبودی جز خداوند یکتا و یگانه نیست که شریک برای او نیست، و شهادت می دهم که محمد بنده و فرستاده اوست، پروردگارا، من از فضل و کرمت از تو روزی حلال و طیب می خواهم و پناه می برم به تو از اینکه ستم کنی یا مورد ستم واقع گردم، و پناه می برم به تو از معامله زیان دار و سوگند دروغ) و چون این را گفت، فرشته پاسدار او گوید: بشارت باد ترا که در این روز کسی نصیبش از تو افزونتر نباشد و به زودی آنچه خداوند ترا نصیب فرموده فراوان و حلال و طیب و بابرکت به تو خواهد رسید.

۳۷۵۵- و روایت شده که هر کس در بازار خداوند را یاد کند یا در بازار ذکر خدا گوید، خداوند گناهان او را بیامزد به شمار فصیح و أعجمی که در بازار است، (و مراد از فصیح آنچه سخن می گوید است و مراد از أعجم آنچه سخن نمی گوید می باشد، یعنی زباندار و لال).

۳۷۵۶- و امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس خداوند را در بازار یاد

اشْتَرَىٰ ذَابَّةً فَلَيْقُمْ مِنْ جَانِبِهَا الْأَيْسَرَ وَيَأْخُذُ نَاصِيَتَهَا بِيَدِهِ الْيُمْنَىٰ وَيَقْرَأُ
عَلَىٰ رَأْسِهَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، وَالْمُعَوَّذَتَيْنِ، وَآخِرَ الْحَشْرِ، وَآخِرَ
بَنِي إِسْرَائِيلَ «قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ» وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ فَإِنَّ ذَلِكَ أَمَانٌ تِلْكَ
الدَّابَّةَ مِنَ الْآفَاتِ».

۳۷۶۰ - وَ رَوَى ابْنُ فَضَالٍ، عَنْ ثَعْلَبَةَ [بْنِ مَيْمُونٍ] عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ
عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا اشْتَرَيْتَ جَارِيَةً فَقُلِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَشِيرُكَ وَأَسْتَخِيرُكَ»
وَإِذَا اشْتَرَيْتَ ذَابَّةً أَوْ رَأْسًا فَقُلِ «اللَّهُمَّ قَدَّرْ لِي أَطْوَلَهُنَّ حَيَاةً، وَ أَكْثَرَهُنَّ مَنَفَعَةً،
وَ خَيْرَهُنَّ عَاقِبَةً».

* (بَابُ الشَّرْطِ وَالْخِيَارِ فِي الْبَيْعِ) *

۳۷۶۱ - رَوَى الْحَلْبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «فِي الْحَيَوَانِ كُنِيَهِ

چهار پائی را خریداری کرد، در جانب چپش بایستد و موی پیشانی آن حیوان را
به دست بگیرد و بر سرش فاتحه کتاب را قرائت کند و قل هو الله احد، و
قل اعود برب الناس، و قل اعود برب الفلق، و همچنين آخر سورة حشر و آخر سورة
بنی اسرائیل «قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ» و آیه الكرسي را نیز قرائت نماید و چون چنین
کند پس این موجب محفوظ بودن آن حیوان از آفتهاست.

شرح: «آخر سورة حشر سه آیه مبارکه است که ابتدا می شود به: «هُوَ اللَّهُ
الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ - تَا قَوْلَهُ - وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ».

۳۷۶۰ - ثعلبه بن ميمون گوید: امام صادق عليه السلام فرمود: چون کنیزی
خریداری کردی دعا کن و بگو: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَشِيرُكَ وَأَسْتَخِيرُكَ» «خداوندا
با تو مشورت می کنم و از تو خیر می خواهم». و هرگاه چهار پائی یا گوسفند و گاوی
خریدی دعا کن و بگو: «اللَّهُمَّ قَدَّرْ لِي أَطْوَلَهُنَّ حَيَاةً وَ أَكْثَرَهُنَّ مَنَفَعَةً وَ خَيْرَهُنَّ عَاقِبَةً»
«خداوندا مقدر فرما که عمرش از همه طولانی تر و منفعتش از همه بیشتر و عاقبتش از همه
نیکوتر باشد».

* (مَعَامَلَةُ حَيَوَانٍ وَ شَرْطُ وَ اخْتِيَارِ دَرَّانٍ) *

۳۷۶۱ - امام صادق عليه السلام فرمود: خریدار حیوان تا سه روز حق فسخ

- شَرَطَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لِلْمُشْتَرِي فَهُوَ بِالْخِيَارِ فِيهَا إِنْ اشْتَرَطَ أَوْ لَمْ يَشْتَرَطَ.»
- ۳۷۶۲- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَيُّمَا رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ بَيْعًا فَهُمَا بِالْخِيَارِ حَتَّى يَفْتَرِقَا، فَإِذَا افْتَرَقَا فَقَدْ وَجِبَ الْبَيْعُ.»
- ۳۷۶۳- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ عَبْدًا أَوْ دَابَّةً وَشَرَطَ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ فَمَاتَ الْعَبْدُ أَوْ نَفَقَتِ الدَّابَّةُ أَوْ حَدَثَ فِيهِ حَدَثٌ عَلَى مَنْ الضَّمَانُ؟ قَالَ: لَا ضِمَانَ عَلَى الْمُبْتَاعِ حَتَّى يَنْقُضِيَ الشَّرْطَ وَيَصِيرَ الْمَبِيعُ لَهُ.»
- ۳۷۶۴- وَرَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ عَنِ الْعَبِيدِ الصَّالِحِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ اشْتَرَى بَيْعًا وَمَضَتْ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَلَمْ يَجِيْ فَلَابَيْعَ لَهُ.»
- ۳۷۶۵- وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

دارد، چه شرط بنماید و چه شرط ننماید.

۳۷۶۲- و نیز فرمود: هر کس از دیگری متاعی خرید هر دو اختیار فسخ دارند تا از یکدیگر جدا شوند، و چون جدا گشتند بیع لازم می شود و حق فسخ ساقط می گردد.

شرح: «در اصطلاح فقها این را خیار مجلس گویند.»

۳۷۶۳- و نیز آن حضرت علیه السلام در مورد اینکه اگر مردی از دیگری برده ای یا حیوانی بخرد و شرط کند یک روز یا دو روز اختیار فسخ داشته باشد، پس برده ببرد یا حیوان سَقَط شود یا آفتی بدان برسد ضامنش که خواهد بود؟ فرمود: خریدار ضمانتی ندارد تا مدت شرط تمام شود و مال به مالکیت مستقر از آن او گردد.

شرح: «زیرا قبل از این یعنی در مدت شرط، مالکیتش متزلزل بوده است.»

۳۷۶۴- و اسحاق بن عمار از حضرت کاظم علیه السلام روایت کرده که فرمود: هر کس متاعی را بخرد (و مالک شود ولی نه ثمن را بپردازد و نه جنس را تحویل بگیرد) و برود و بازنگردد، تا سه روز، از آن اوست و پس از آن بایع در فروش آزاد است.

۳۷۶۵- و عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود:

«الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ، إِلَّا كُلُّ شَرْطٍ خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلَا يَجُوزُ».
 ۳۷۶۶- وَرَوَى جَمِيلٌ، عَنِ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قُلْتُ
 لَهُ: «الرَّجُلُ يَشْتَرِي مِنَ الرَّجُلِ الْمَتَاعَ ثُمَّ يَدْعُهُ عِنْدَهُ يَقُولُ حَتَّى آتَيْكَ بِشَمْنِهِ،
 فَقَالَ: إِنْ جَاءَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَإِلَّا فَلَا بَيْعَ لَهُ».

۳۷۶۷- وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى، عَنِ ابْنِ فَضَالٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ
 رَبَاطٍ، عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنْ حَدَّثَ بِالْحَيَوَانِ حَدَّثَ قَبْلَ
 ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَهُوَ مِنْ مَالِ الْبَائِعِ».

وَ مَنْ اشْتَرَى جَارِيَةً وَقَالَ لِلْبَائِعِ: أَجْبِكَ بِالثَّمَنِ فَإِنْ جَاءَ فِيمَا بَيْنَهُ
 وَبَيْنَ شَهْرٍ وَإِلَّا فَلَا بَيْعَ لَهُ.

وَ الْعُهُدَّةُ فِيمَا يَفْسُدُ مِنْ يَوْمِهِ مِثْلُ الْبُقُولِ وَ الْبَطِيخِ وَ الْفَوَاكِهِ يَوْمٌ إِلَى

مسلمانان به شرطهایی که (در معاملات عقدی) می‌کنند لاجرم پای بند هستند مگر
 شرطی که با کتاب خداوند عزیز سازگار نیست که آن جایز نمی‌باشد.

۳۷۶۶- زرارة گوید به امام باقر علیه السلام عرض کردم: شخصی از دیگری
 متاعی را می‌خرد، سپس نزد او باقی می‌گذارد و می‌گوید: باشد تا قیمتش را آورده، آن
 را ببرم، حکمش چیست؟ فرمود: اگر تا سه روز بازگشت و به وعده‌اش عمل نمود فبها،
 و إلا حقی نسبت به مال ندارد.

۳۷۶۷- و در روایتی دیگر از ابن فضال از حسن بن علی بن رباط از زراره یا
 از دیگری که نام نبرده است از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: اگر در
 بیع حیوان، حیوان تا قبل از سه روز آسیب دید، از آن فروشنده می‌باشد.

و هر کس کنیزی خریداری کند و به فروشنده بگوید: من وجه آن را
 می‌آورم و آن را تصرف می‌کنم و برود، تا یکماه مهلت دارد و پس از گذشتن یکماه
 حقی به کنیز ندارد.

و ضمان در اجناسی که یکروزه فاسد می‌شود مثل سبزیجات و تره‌بار و

اللیل.

* (بَابُ الْإِفْتِرَاقِ الَّذِي يَجِبُ بِهِ الْبَيْعُ) *

* (أَهْوَابًا لِأَبْدَانٍ أَوْ بِالْقَوْلِ) *

۳۷۶۸- رُوِيَ عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ اشْتَرَى أَرْضًا يُقَالُ لَهَا: الْعُرَيْضُ فَلَمَّا اسْتَوْجَبَهَا قَامَ فَمَضَى، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أُمَّتِ عَجَلْتَ بِالْقِيَامِ! فَقَالَ: يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَدْتُ أَنْ يَجِبَ الْبَيْعُ».

۳۷۶۹- وَرَوَى أَبُو أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: ابْتَعْتُ أَرْضًا فَلَمَّا اسْتَوْجَبْتُهَا قُمْتُ فَمَشَيْتُ خَطَأً ثُمَّ رَجَعْتُ، أَرَدْتُ أَنْ يَجِبَ الْبَيْعُ حِينَ الْإِفْتِرَاقِ».

میوه‌ها یک صبح تا شام است (یعنی ضمان فروشنده).

شرح: «منظور اینست که چیزهایی که فاسد می‌شود اگر انسان بخرد و نزد فروشنده گذارد که بعداً قیمتش را بدهد و جنس را ببرد، فروشنده بیش از یکروز ضامن نگهداری آن نیست».

* (جدا گشتنی که موجب سقوط خیار است) *

با بدن است یا به گفتار

۳۷۶۸- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم علیه السلام زمینی خریداری کرد که به آن عُرَيْض می‌گفتند و هنگامی که بیع خاتمه یافت و مسجل شد برخاسته، بیرون رفت، عرض کردم پدرجان در برخاستن شتاب کردی؟ فرمود: پسرجان من می‌خواستم که معامله لازم شود و حق خیار مجلس ساقط گردد.

۳۷۶۹- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: زمینی خریداری کردم و همینکه ایجاب و قبول انجام پذیرفت برخاسته و چند گامی برداشتم سپس بازگشتم و قصدم از این عمل لزوم معامله بود به سبب جدائی متبایعین یعنی خریدار و فروشنده.

* (بَابُ حُكْمِ الْقِبَالَةِ الْمُعَدَّلَةِ بَيْنَ) *

* (الرَّجُلَيْنِ بِشَرْطِ مَعْرُوفٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ) *

۳۷۷۰ - رُوِيَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّا نَخَالِطُ قَوْمًا مِنْ أَهْلِ السَّوَادِ وَغَيْرِهِمْ فَتَبِعُهُمْ، وَنَزَيْحُ عَلَيْهِمُ الْعَشْرَةَ اثْنَيْ عَشَرَ، وَالْعَشْرَةَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ، وَنُوْخِرُ ذَلِكَ فِيمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ السَّنَةَ وَنَحْوَهَا، فَيَكْتُبُ الرَّجُلُ لِنَابِهَا عَلَى دَارِهِ أَوْ عَلَى أَرْضِهِ بِذَلِكَ الْمَالِ الَّذِي فِيهِ الْفَضْلُ الَّذِي أَخَذَ مِنَّا شَيْئًا بِأَنَّهُ قَدْ بَاعَهُ وَأَخَذَ الثَّمَنَ فَتَعِدُهُ إِنْ هُوَ جَاءَ بِالْمَالِ فِي وَقْتِ بَيْتِنَا وَبَيْتُهُ أَنْ نَرُدَّ عَلَيْهِ الشَّرَاءَ وَإِنْ جَاءَنَا الْوَقْتُ وَلَمْ يَأْتِنَا بِالذَّرَاهِمِ فَهَوَلْنَا فَمَا تَرَى فِي الشَّرَاءِ؟ فَقَالَ: أَرَى أَنَّهُ لَكَ إِذَا لَمْ يَفْعَلْ، وَإِنْ جَاءَ بِالْمَالِ لِلْوَقْتِ فَتَرُدُّ عَلَيْهِ».

۳۷۷۱ - وَرَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلَهُ رَجُلٌ وَأَنَا عِنْدَهُ، فَقَالَ: «رَجُلٌ مُسْلِمٌ اِحْتَاَجَ إِلَى بَيْعِ دَارِهِ فَبِجَاءِ إِلَى أَخِيهِ فَقَالَ:

* (تنظیم سند و قباله ای که در بیع و شرط نوشته می شود) *

۳۷۷۰ - سعید بن یسار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ما با جماعتی از مزرعه داران و غیرایشان رفت و آمد داریم و به آنها جنس می فروشیم و هر ده تومانی را که برای جنس داده ایم با آنها دوازده یا سیزده تومان حساب می کنیم. تا یکسال به همین قرار عمل می شود و در مقابل خریدار می نویسد: زمین یا خانه اش را به ما فروخته و قیمت را دریافت داشته است به آن قیمتی که ما با سود به حساب آورده ایم و ما آن قرارداد و مکتوب را حفظ می نمائیم، اگر تا آخر سال یا مدت قرارداد وجه اجناس را پرداخت که مکتوب را به او رد می کنیم و اگر نیاورد ملک را تصاحب می نمائیم. امام علیه السلام فرمود: اگر مال را نیاورد از آن توست و اگر در وقت معین آورد زمین یا هر چه بوده باید به او بازگردانی.

۳۷۷۱ - اسحاق بن عمار گوید: مردی از امام صادق علیه السلام در حضور من سؤال کرد که مرد مسلمانی نیاز پیدا کرده که خانه اش را بفروشد تا رفع نیاز نماید،

«أبيعك داري هذه فتكون لك أحب إلي من أن تكون لغيرك على أن تشتري بي إن أنا جئتك بتمنيها إلى سنة أن تردّها عليّ، فقال: لا بأس بهذا إن جاء بتمنيها إلى سنة ردّها عليّ، قلت: فإن كانت فيها غلّة كثيرة فأخذ الغلّة لمن تكون الغلّة؟ قال: للمشتري أما ترى أنّها لو احترقت لكانت من ماليه؟!».

قال شيخنا محمد بن الحسن - رضي الله عنه - : متى عدلت القبالة بين رجلين عند رجل إلى أجل فكتبتا بينهما اتفاقاً ليحملهما عليّ، فعلى العدل أن يعمل بما في الاتفاق ولا يتجاوزّه، ولا يحلّ له أن يوجّه ذلك الكتاب على مستحقّه في الوقت الذي يستوجبّه فيه.

وَ سَمِعْتُهُ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - يَقُولُ: سَمِعْتُ مَشَايخَنَا - رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ - يَقُولُونَ: إِنَّ الْإِتِّفَاقَاتِ لَا تُحْمَلُ عَلَى الْأَحْكَامِ لِأَنَّهَا إِنْ حُمِلَتْ عَلَى الْأَحْكَامِ

نزد برادرش آمده و می‌گوید این خانه را بفلان قیمت بتومی فروشم زیرا بیشتر دوست دارم که این خانه از آن تو باشد تا دیگری، با این شرط که اگر تا یکسال وجه را حاضر کردم تو بازستانی و بیع فسخ شود و اگر نتوانستم خانه از آن تو باشد. فرمود: این اشکالی ندارد اگر تا رأس مدت پول را حاضر کند و به خریدار دهد درست است. عرض کردم: اگر مبیع محصولی داشت؟ فرمود: از آن مشتری است، مگر نه اینکه اگر تلف می‌شد از آن وی بود.

مؤلف گوید: و استاد ما محمد بن حسن - رضی الله عنه - فرمود: اگر چنین قراردادی (یعنی قبالة ملک و بیع و شرطی) نزد امینی تنظیم شود و مکتوب نزد او ماند که طبق آن دو طرف معامله عمل نمایند بر امین واجب است که آنچه هر دو اتفاق دارند معمول نماید و جائز نیست که آن را از وقت حاجت تأخیر اندازد و به آنکس که نیازمند آنست ندهد (مراد آنست که در رأس مدت اگر فروشنده وجه را حاضر ساخت، او حق ندارد به تعویق اندازد تا مدت بگذرد و خریدار به طور مستقر صاحب خانه گردد).

و نیز گوید: شنیدم استاد می‌فرمود: من از مشایخم - که خدا از ایشان خشنود باد - شنیدم که می‌فرمودند: قراردادهای اینچنین (بیع و شرطی) که میان دو

بَطَلَتْ، وَ الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ فِيمَا وَافَقَ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ مَتَى جَاءَ مَنْ عَلَيْهِ الْمَالُ بِبَعْضِهِ فِي الْمَحَلِّ أَوْ قَبْلَهُ وَحَلَّ الْأَجْلُ وَ لَمْ يُحْمَلْ تَمَامُهُ، فَعَلَى الْعَدْلِ أَنْ يُصَحِّحَ الْمَقْبُوضَ مِنَ الْمَالِ عَلَى قَابِضِهِ بِالْإِشْهَادِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِلْيَتًا، وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِلْيَتًا فَبِالِاسْتِشْاقِ وَ إِنْ أَمَرَهُ بِرَدِّهِ عَلَى مَنْ قَبَضَهُ مِنْهُ كَانَ أَوْلَى وَ أَبْلَغَ، وَ إِنْ ذَكَرَ فِي الْإِتِّفَاقِ بَيْنَهُمَا غَيْرَ ذَلِكَ حَمَلَهُمَا عَلَيْهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

* (بَابُ الْبُيُوعِ) *

۳۷۷۲- رَوَى مَنصُورُ بْنُ حَازِمٍ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا اشْتَرَيْتَ مَتَاعًا فِيهِ كَيْلٌ أَوْ وَزَنٌ فَلَا تَبِعْهُ حَتَّى تَقْبِضَهُ إِلَّا أَنْ تُؤَلِّيَهُ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ كَيْلٌ وَلَا وَزَنٌ فَبِعْهُ» يَعْنِي أَنَّهُ يُؤَكِّلُ الْمُشْتَرِيَ بِقَبْضِهِ.

طرف امضاء می شود به حکم خود باقی است و نباید بر احکام حمل کرد (یعنی از حیث لزوم و جواز و بگوئیم این بیع لازم بوده و آن جایز) زیرا اگر حمل بر آنها شود باطل خواهد گشت، و مسلمانان از پابندی به شروط خود ناگزیرند البته در آن شروطی که مطابق کتاب خداوند عزیز است، و هرگاه فروشنده مبلغی از قیمت را حاضر کرد چه در وقت، چه قبل از مدت پرداخت، و أجل (مدت) سر رسید و نتوانست بقیه را بپردازد بر آن امین لازم است که مال دریافت شده را با شاهد گرفتن اگر گیرنده مالدار است، و اگر ثروتمند نیست با رهن گرفتن از او مسجل سازد، و چنانچه امر کند او را به رد کردن مال به آن کس که از او گرفته است پس این بهتر و رساتر خواهد بود، و اگر در متن قرارداد که به امضاء هر دو رسیده چیزی غیر از این بود، هر دو را بر آن وادارد، به یاری خداوند متعال.

* (بَابُ خَرِيدٍ وَفَرْشٍ) *

۳۷۷۲- منصور بن حازم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «هرگاه متاعی را خریداری کردی که آن مکیل و یا موزون بود تا تحویل نگرفته ای آن را مفروش مگر آنکه به همان مبلغ خرید به دیگری واگذاری، اما اگر مکیل یا موزون نبود پس آن را همانطور بفروش (یعنی مشتری را وکیل کن که آن را تحویل گیرد).

۳۷۷۳- وَ رَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ عَلَيْهِ كُرٌّ مِنْ طَعَامٍ فَاشْتَرَى كُرًّا مِنْ رَجُلٍ فَقَالَ لِلرَّجُلِ: انْظُرْ فَاشْتَوْفِ حَقَّكَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۳۷۷۴- وَ رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْكَانٍ، عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ «فِي رَجُلٍ ابْتِاعَ مِنْ رَجُلٍ طَعَامًا بِدِرَاهِمٍ فَأَخَذَ نِصْفَهُ، ثُمَّ جَاءَهُ بَعْدَ ذَلِكَ وَقَدْ ارْتَفَعَ الطَّعَامُ أَوْ نَقَصَ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ يَوْمَ ابْتِاعَهُ سَاعِرُهُ بِكَذَا وَ كَذَا فَهُوَ ذَاكَ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ سَاعِرُهُ فَإِنَّمَا لَهُ سِعْرُ يَوْمِهِ، قَالَ: وَقَالَ فِي الرَّجُلِ يَكُونُ عِنْدَهُ لَوْنَانِ مِنْ طَعَامٍ وَاحِدٍ، قَدْ سَعَرَهُمَا بِشَيْءٍ، وَ أَحَدُهُمَا خَيْرٌ مِنَ الْآخَرِ فَيَخْلِطُهُمَا جَمِيعًا ثُمَّ يَبِيعُهُمَا بِسِعْرٍ وَاحِدٍ، قَالَ: لَا يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يَفْعَلَ يَعْشُ بِهِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يُبَيِّنَهُ».

۳۷۷۵- وَ رَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ، عَنْ أَبِي الْعَطَّارِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي-

۳۷۷۳- عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی برعهده اش یک پیمانه گندم است، پس یک پیمانه گندم از فروشنده ای خریداری می کند و فروشنده می گوید: خود برو و حقت را بگیر. فرمود: اشکالی ندارد.

۳۷۷۴- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام در مورد شخصی که از مردی مقداری گندم به چند درهم خریده و نیمی از آنرا تحویل گرفته است، بعد از مدتی برای اخذ بقیه مراجعه میکند در حالی که قیمت تغییر کرده، یا بالا رفته و یا تنزل نموده است فرمود: اگر روزی که آن را خریده نرخ را تعیین کرده باشند که چقدر است همان قیمت را باید پردازد و چنانچه تعیین نرخ نکرده باشد پس به قیمت روز است، همچنین گوید: شخصی که دو نوع گندم داشته هر کدام به یک قیمت و یکی بهتر از دیگری بوده وی آن دو را مخلوط کرده است و نرخ برای آن معین نموده، به آن نرخ می فروشد. فرمود: درست نیست که چنین کاری کند و این دغلی با مسلمانان است مگر اینکه به مشتریان اعلام کند.

۳۷۷۵- أبو العطار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی

گندمی می خرد و پیش از تحویل گرفتن آن، نرخ تغییر یافته است (یعنی تنزل کرده

عَبْدُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «رَجُلٌ يَشْتَرِي الطَّعَامَ فَيَتَغَيَّرُ سِعْرُهُ قَبْلَ أَنْ يَقْبِضَهُ، قَالَ: إِنِّي لِأَجِبُّ أَنْ يَتَى لَهُ كَمَا أَنَّهُ لَوْ كَانَ فِيهِ فَضْلٌ أَخَذَهُ».

۳۷۷۶- وَرَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَصْلُحُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَبِيعَ بِصَاعٍ غَيْرِ صَاعِ الْمِضْرِ».

۳۷۷۷- وَرَوَى عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلَهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْحَنَاطِيُّ قَالَ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ أَبِيعَ الطَّعَامَ مِنَ الرَّجُلِ إِلَى أَجَلٍ فَأَجِبْهُ وَقَدْ تَغَيَّرَ الطَّعَامُ مِنْ سِعْرِهِ فَيَقُولُ: لَيْسَ عِنْدِي ذَرَاهِمٌ، قَالَ: خُذْ مِنْهُ بِسِعْرِ يَوْمِهِ، قَالَ: أَفَهُمْ - أَصْلَحَكَ اللَّهُ - أَنَّهُ طَعَامِي الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنِّي، قَالَ: لَا تَأْخُذْ مِنْهُ حَتَّى يَبِيعَ وَيُعْطِيكَ، قَالَ: أَرَزَعَمَ اللَّهُ أَنْفِي رَحَصَ لِي فَرَدَدْتُ عَلَيْهِ فَشَدَّدَ عَلَيَّ»

۳۷۷۸- وَرَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

است). چه کند؟ فرمود: من خوش دارم جنس را تحویل بگیرد همچنانکه اگر سعر (قیمت) بالا می رفت تحویل می گرفت.

۳۷۷۶- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: صحیح نیست که کسی متاع مکیل یا موزونی را به غیر از پیمانانه یا سنگ یا مثقال آن بلد بفروشد.

۳۷۷۷- عبدالصمد بن بشیر گوید: محمد بن قاسم گندم فروش به امام صادق علیه السلام گفت: خداوند به شما خیر دهد، من به شخصی گندمی فروختم به مدت، و خریدار آن را تحویل گرفته است بعد نرخ تغییر کرده است و آن مرد مراجعه کرده می گوید: پول ندارم (یعنی جنس را برمی گردانم). حکم چیست؟ فرمود: به قیمت روز از او بستان، عرض کردم: من می دانم که این همان گندمی است که از من خریداری کرده است، فرمود: از او پس نگیر صبر کن تا او به دیگری بفروشد و بدهی خود را بپردازد، گفت: خدا دماغم را بر خاک مالید کار را بر من آسان کرد نپذیرفتم بر من سخت گرفت.

۳۷۷۸- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: مردی گندم

عَنِ الرَّجُلِ يَشْتَرِي طَعَامًا فَيَكُونُ أَحْسَنَ لَهُ وَأَنْفَقَ أَنْ يَبْلُغَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَلْتَمِسَ زِيَادَةً؟ فَقَالَ: إِنْ كَانَ لَا يَضِلُّهُ إِلَّا ذَلِكَ وَلَا يُنْفِقُهُ غَيْرُهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَلْتَمِسَ فِيهِ الزِّيَادَةَ فَلَا بَأْسَ، وَإِنْ كَانَ إِنَّمَا يَعْشُ بِهِ الْمُسْلِمِينَ فَلَا يَصْلَحُ».

۳۷۷۹- وَرُوِيَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ، عَنِ إِسْحَاقَ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا-

عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْقَوْمِ يَدْخُلُونَ السَّفِينَةَ يَشْتَرُونَ الطَّعَامَ فَيَسْأَلُونَ مِنْهُ ثُمَّ يَشْتَرِيهِ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَيَسْأَلُونَهُ فَيُعْطِيهِمْ مَا يُرِيدُونَ مِنَ الطَّعَامِ، فَيَكُونُ صَاحِبُ الطَّعَامِ هُوَ الَّذِي يَدْفَعُهُ إِلَيْهِمْ وَيَقْبِضُ الثَّمَنَ، قَالَ: لَا بَأْسَ مَا أَرَاهُمْ إِلَّا وَقَدْ شَارَكُوهُ، فَقُلْتُ: إِنْ صَاحِبُ الطَّعَامِ يَدْعُو الْكَيْتَالَ فَيَكِيلُهُ لَنَا وَنَا أَجْرَاءُ فَيَعْتَبِرُونَهُ فَيَرِيدُ وَيَنْقُصُ، قَالَ: لَا بَأْسَ مَا لَمْ يَكُنْ شَيْءٌ كَثِيرٌ غَلَطَ».

۳۷۸۰- وَرُوِيَ عَنِ خَالِدِ بْنِ حَجَّاجِ الْكَرْخِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَشْتَرِي طَعَامًا إِلَى أَجْلِ مُسَمًّى فَيَطْلُبُهُ التُّجَّارُ مِنِّي بَعْدَ مَا اشْتَرَيْتُهُ

خریده و برای او بهتر و رواج تر اینست که آن را آب بزند بدون اینکه نظربه وزن آن داشته باشد که زیاد می شود؟ فرمود: چنانچه اصلاح آن با آب زدن بوده و چاره ای جز آن نداشته باشد و آن را رواج ندهد مگر این کار، و منظورش سنگین کردن آن هم نباشد، اشکالی ندارد، و اگر می خواهد دغلکاری کند درست نیست.

۳۷۷۹- اسحاق مدائنی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: کشتی

گندم می رسد و مردم برای خرید وارد کشتی شده با صاحب مال مشغول گفتگویند که یکی از آنها همه گندم را یکجا خریداری می کند، مردم از او سؤال کرده و گندم می خواهند و او هرچه گندم خواستند می دهد و اما تحویل دهنده صاحب اول است و او پول را می گیرد. فرمود: اشکالی ندارد، نمی بینم جز اینکه وی را با خود شریک ساخته اند، عرض کردم: صاحب گندم قباندار یا پیماننده خود را می خواند و می گوید: برای این مردم پیمان کن، پس از او ما خود کارگرانی داریم و آنها هم پیمان می کنند و زیاد و کم می آید. فرمود: مادامی که تفاوت زیاد نباشد اشکالی ندارد.

۳۷۸۰- از خالد بن حجاج کرخی روایت است که گفت: به امام صادق

قَبْلَ أَنْ أَقْبِضَهُ، قَالَ: لَا بَأْسَ أَنْ تَبِيعَ إِلَىٰ أَجَلٍ كَمَا اشْتَرَيْتَهُ وَلَيْسَ لَكَ أَنْ تَدْفَعَ أَوْ تَقْبِضَ، قُلْتُ: فَإِذَا قَبَضْتُهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَلِيًّا أَنْ أَدْفَعُهُ بِكَيْلِهِ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ إِذَا رَضُوا، وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كُلُّ طَعَامٍ اشْتَرَيْتَهُ مِنْ بَيْدَرٍ أَوْ طَسُوجٍ فَأَتَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ فَلَيْسَ لِلْمُشْتَرِي إِلَّا رَأْسُ مَالِهِ، وَمَا اشْتَرَيْتَ مِنْ طَعَامٍ مَوْضُوفٍ وَلَمْ يُسَمَّ فِيهِ قَرْيَةٌ وَلَا مَوْضِعًا فَعَلَىٰ صَاحِبِهِ أَنْ يُؤَدِّيَهُ، قَالَ: وَقُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَشْتَرِي الطَّعَامَ مِنَ الرَّجُلِ ثُمَّ أبيعُهُ مِنْ رَجُلٍ آخَرَ قَبْلَ أَنْ أَكْتَنَاهُ فَأَقُولُ: ابْعَثْ وَكَيْلِكَ حَتَّىٰ يَشْهَدَ كَيْلُهُ إِذَا قَبَضْتُهُ، قَالَ: لَا بَأْسَ».

۳۷۸۱- وَرَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ

علیه السلام عرض کردم: من گندم عمده می خرم بصورت نسیه به مدت معین، و هنوز خود تحویل نگرفته ام تجارت از من خریداری می کنند. فرمود: اشکالی ندارد که بمدت بفروشی همچنانکه خریداری کردی و بر تو نیست که تحویل دهی یا خود تحویل گیری، عرض کردم فدایت شوم اگر آن را تحویل گرفتم می توانم به همان یکبار کیل به دیگران واگذارم؟ فرمود: اشکالی ندارد در صورتی که راضی شوند. و نیز فرمود: هر گندمی که سر خرمن یا بارگاه خریداری شود و از جانب خداوند آسیبی بدان رسد مشتری جز پولی که داده طلبکار نیست و آنچه گندم به وصف خریداری کند و نام محل کشت را تعیین نکند (یعنی کلی بر ذمه خریداری کند) و گندم آماده فروش آسیب ببیند بر فروشنده است که گندم را تحویل دهد. به امام علیه السلام عرض کردم من گندمی از شخصی خریداری کرده ام و هنوز وزن و پیمانانه نشده به دیگری می فروشم و می گویم نماینده ات را بفرست تا هنگامی که برای تحویل پیمانانه می کنند او ناظر باشد، فرمود: اشکالی ندارد.

شرح: «در موردی که گفت: «تجار از من قبل از قبض خریداری می کنند» باید گفت شاید مراد واگذاری به رأس مال است که ببع تولیه شده باشد چنانکه گذشت».

۳۷۸۱- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام درباره مردی که از دیگری

قَالَ «فِي رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ طَعَاماً عِدْلاً بِكَئِيلٍ مَعْلُومٍ وَإِنَّ صَاحِبَهُ قَالَ لِلْمُشْتَرِي: ائْتَعِ مِنِّي هَذَا الْعِدْلَ الْآخَرَ بِغَيْرِ كَيْلٍ فَإِنَّ فِيهِ مَا فِي الْآخِرِ الَّذِي ابْتَعْتَهُ، قَالَ: لَا يَصْلُحُ إِلَّا بِكَئِيلٍ، قَالَ: وَمَا كَانَ مِنْ طَعَامٍ سَمَّيْتُ فِيهِ كَيْلًا فَإِنَّهُ لَا يَصْلُحُ مُجَازَفَةً، هَذَا مِمَّا يُكْرَهُ مِنْ بَيْعِ الطَّعَامِ».

۳۷۸۲- وَ سَأَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَشْتَرِي الطَّعَامَ أَشْتَرِيهِ مِنْهُ بِكَئِيلِهِ وَ أَصَدَّقُهُ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ وَ لَكِنَّ لَا تَبِعَهُ حَتَّى تَكِيلَهُ».

۳۷۸۳- وَ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ فُضُولِ الْكَيْلِ وَ الْمَوَازِينِ، فَقَالَ: إِذَا لَمْ يَكُنْ تَعَدِّيًّا فَلَا بَأْسَ».

۳۷۸۴- وَ «سَأَلَهُ جَمِيلٌ عَمَّنْ اشْتَرَى تَبْنَ بَيْدَرٍ كُلَّ كُرِّ بَشِيٍّ مَعْلُومٍ وَ يَقْبِضُ الثَّنْبَ فَيَبِيعُهُ قَبْلَ أَنْ يَكْتَنَالَ الطَّعَامَ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ».

یک لنگه گندم به کیل معین خریداری کرده و فروشنده به مشتری گفته است که این لنگه دیگر را نیز بدون اینکه وزن یا کیل شود به همان پیمانه آن لنگه از من خریداری کن، فرمود: این صحیح نیست مگر اینکه پیمانه شود، و فرمود: هر خوارباری که نام پیمانه و وزن بر آن نهاده اند آن را نمی توان به مجازفه و تخمین فروخت و این کار در خرید و فروش گندم مکروه است.

۳۷۸۲- و عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: مردی گندمی خریده و من به همان کیلی که او کرده از او خریداری کردم و قبولش داشتم، فرمود: اشکالی ندارد لکن آن را مفروش مگر اینکه پیمانه کنی.

۳۷۸۳- و عبدالرحمن بن حججاج گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: از زیادی و کمی پیمانه ها و وزنه ها، فرمود: اگر از اختلاف ناچیزی بیشتر نشود مانعی ندارد. (زیرا در اثر برودت یا گرمی هوا حجم اندکی تغییر می کند).

۳۷۸۴- و جمیل بن دراج از آن حضرت پرسید از کسی که گاه خرمی را یکجا بخرد به هر باری فلان مبلغ و گاه را تحویل گرفته، بفروشد پیش از آنکه گندم

۳۷۸۵- وَرَوَى جَمِيلٌ، عَنِ زُرَّارَةَ قَالَتْ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ طَعَامٍ قَرِيْبَةً بَعِيْنِيْهِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِنْ خَرَجَ فَهُوَ لَهُ، وَ إِنْ لَمْ يَخْرُجْ كَانَ ذَنْبًا عَلَيْهِ».

۳۷۸۶- وَرَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَطِيَّةَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قُلْتُ: إِنَّا نَشْتَرِي الطَّعَامَ مِنَ السُّفْنِ ثُمَّ نَكِيْلُهُ فَيَزِيْدُ، قَالَ: وَرُبَّمَا نَقَصَ عَلَيْكُمْ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَإِذَا نَقَصَ يَرُدُّونَ عَلَيْكُمْ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: لَا بَأْسَ».

۳۷۸۷- وَرَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَشْتَرِي الثَّمَرَ ثُمَّ يَبِيْعُهُ قَبْلَ أَنْ يَأْخُذَهَا، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِنْ وَجَدَ بِهَا رِبْحًا فَلْيَبِيْعْ. قَالَ: وَ سُئِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ شِرَاءِ النَّخْلِ وَالْكَزْمِ وَالشَّمَارِ ثَلَاثَ سِنِينَ وَأَرْبَع. قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ تَقُولُ: إِنْ لَمْ يَخْرُجْ فِي هَذِهِ السَّنَةِ يَخْرُجْ فِي

آن گاه پیمانانه شود. فرمود: اشکال ندارد (زیرا آن حکم طعام را ندارد).

۳۷۸۵- زراره گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم مردی از گندم دهی معین پیش خرید کرده است. فرمود: اشکالی ندارد، اگر آن سال گندم داد پس آن مقدار که خریده از آن اوست و اگر گندم نروید برعهده فروشنده دین است.

۳۷۸۶- حسن بن عطیه گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم که: ما از کشتیهایی که گندم حمل می کنند با پیمانانه گندم می خریم سپس آن را که پیمانانه می کنیم افزون است. حکم آن چیست؟ فرمود: گاهی هم کم است؟ عرض کردم: آری، فرمود: کسری را می پذیرند و می دهند؟ عرض کردم: نه، فرمود: اگر چنین است اشکال ندارد.

۳۷۸۷- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: شخصی میوه را بر سر درخت می خرد، سپس پیش از آنکه آن را برگیرد می فروشد، فرمود: اشکالی ندارد اگر سودی در این کار می یابد پس بفروشد (چون مادامیکه چیده نشده مکیل و موزون نیست) حلبی گوید: از او علیه السلام سؤال شد در مورد خرید خرما و انگور و

قَابِلٍ، وَإِنْ اشْتَرَيْتُهُ سَنَةً وَاحِدَةً فَلَا تَشْتَرِهِ حَتَّى يَبْلُغَ. قَالَ: وَ سُئِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَشْتَرِي الثَّمَرَةَ الْمُسَمَّاةَ مِنَ الْأَرْضِ فَتَهْلِكُ ثَمَرَةٌ تِلْكَ الْأَرْضِ كُلُّهَا فَقَالَ: قَدْ اخْتَصَمُوا فِي ذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَكَانُوا يَذْكُرُونَ ذَلِكَ فَلَمَّا رَأَوْهُمْ لَا يَدْعُونَ الْخُصُومَةَ نَهَاهُمْ عَنْ ذَلِكَ السَّبِيحِ حَتَّى تَبْلُغَ الثَّمَرَةُ وَ لَمْ يُحَرِّمَهُ وَ لَكِنْ فَعَلَ ذَلِكَ مِنْ أَجْلِ خُصُومَتِهِمْ».

۳۷۸۸- وَ رَوَى حَمَادُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ رَبِيعٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَبِيعُ الثَّمَرَةَ ثُمَّ يَسْتَثْنِي كَيْلًا وَ تَمْرًا، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، قَالَ: وَ كَانَ مَوْلَى لَهُ عِنْدَهُ جَالِسًا فَقَالَ الْمَوْلَى: إِنَّهُ لَيَبِيعُ وَ يَسْتَثْنِي أَوْسَاقًا - يَعْنِي أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: فَتَنَظَّرَ إِلَيْهِ وَ لَمْ يُشْكِرْ ذَلِكَ مِنْ قَوْلِهِ».

سایر میوه‌ها سه یا چهار سال پی در پی. فرمود: اشکالی ندارد، می‌گویی اگر امسال میوه نداد سال دیگر خواهد داد. و اما اگر بیش از یکسال نمی‌خری پس باید صبر کنی تا درخت، میوه بدهد. حلی گوید: و باز از امام سؤال شد در مورد کسی که میوه‌جای معینی را که نامش را برده پیش خرید می‌کند و میوه آن سرزمین در آن سال می‌سوزد و بکلی نابود می‌شود، حکم آن چیست؟ فرمود: در چنین مسأله‌ای نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله دعوایی طرح شد و کشمکش می‌کردند، و رسول خدا صلی الله علیه و آله چون دید منازعه را رها نمی‌کنند بکلی پیش خرید میوه را نهی فرمود تا میوه بر سر درخت پیدا شود ولی حرام نکرد. و بدین جهت این را نهی فرمود که خصومت را خاتمه دهد.

شرح: «این خبر دلالت بر این دارد که نهی معنایش کراهت است نه حرمت و بلکه ارشادی است تا دیگر خصومت رخ ندهد».

۳۷۸۸- رَبِيعٍ گوید: امام صادق علیه السلام در مورد کسی که میوه خرما را سر درختی یکجا می‌فروشد و یک کیل را استثنا می‌کند (یعنی همه میوه را فروخته جز مقدار کمی از آن که نفروخته است) فرمود: اشکالی ندارد. ربیع گوید: یکی از کارگران امام در کنار آن حضرت نشسته بود و گفت: ایشان می‌فروشند و چند بار از

۳۷۸۹- وَرَوَى زُرْعَةُ، عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ هَلْ يَصْلَحُ شِرَاؤُهَا قَبْلَ أَنْ يَخْرُجَ طَلْعُهَا؟ فَقَالَ: لَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ مَعَهَا شَيْئًا مِنْ غَيْرِهَا رَطْبَةً أَوْ بَقْلَةً فَيَقُولُ: أَشْتَرِي مِنْكَ هَذِهِ الرُّطْبَةَ وَهَذَا النَّخْلَ وَهَذَا الشَّجَرَ بِكَذَا وَكَذَا، فَإِنْ لَمْ تَخْرُجِ الثَّمَرَةُ كَانَ رَأْسُ مَالِ الْمُشْتَرِي فِي الرُّطْبَةِ وَالبَقْلِ. قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنْ وَرَقِ الشَّجَرِ هَلْ يَصْلُحُ شِرَاؤُهُ ثَلَاثَ خَرَطَاتٍ أَوْ أَرْبَعَ خَرَطَاتٍ؟ فَقَالَ: إِذَا رَأَيْتَ الْوَرَقَ فِي شَجَرَةٍ فَاشْتَرِ مِنْهُ مَا شِئْتَ مِنْ خَرَطَةٍ».

۳۷۹۰- وَرَوَى الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمَزَةَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى بُسْتَانًا فِيهِ نَخْلٌ وَشَجَرٌ مِنْهُ مَا قَدْ أُطْعِمَ وَمِنْهُ مَا لَمْ يُطْعِمَ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا كَانَ فِيهِ مَا قَدْ أُطْعِمَ».

۳۷۹۱- وَرَوَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ بِنْتِ الْيَاسِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي- الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «هَلْ يَجُوزُ بَيْعُ النَّخْلِ إِذَا حَمَلَ؟ قَالَ: لَا يَجُوزُ بَيْعُهُ حَتَّى يَرْهُو،

آن را استثناء می‌کنند - مرادش امام صادق علیه السلام بود - گوید: حضرت او را نگاهی کرد ولی کلامش را رد نکرد.

۳۷۸۹- و سماعه گوید: از امام علیه السلام پرسیدم: آیا پیش از آنکه خرما یا مثل آن خوشه بندد می‌توان آن را خرید؟ فرمود: نه، مگر اینکه با آن چیزی از غیر آن ضمیمه گردد مانند بنبجه و یا سبزیجات و بگوید: این بنبجه و خرما این درخت و این شجر را به فلان مبلغ خریدم پس اگر میوه نداد مبلغ در مقابل آن ضمام باشد. سماعه گوید: و از آن حضرت پرسیدم: برگ درخت را می‌توان سه چین و چهارچین خرید؟ فرمود: هرگاه برگ را دیدی که بر درخت باشد می‌توانی هرچند چین که بخواهی خریداری کنی.

۳۷۹۰- علی بن ابی حمزه گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم، از مردی که باغی خریداری کرده که بعضی از درختانش میوه دارد و بعضی هم نه، فرمود: در صورتی که درخت میوه در آن هست اشکال ندارد.

۳۷۹۱- حسن بن علی و شاء گوید: به امام هفتم علیه السلام عرض کردم:

قُلْتُ: وَمَا الزَّهْوُ جُعِلْتُ فِدَاكَ؟ قَالَ: يَحْمَرُّ وَيَصْفَرُّ.

۳۷۹۲- وَرَوَى عَنْ يَعْقُوبِ بْنِ شَعِيبٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قُلْتُ: أَعْطَى الرَّجُلَ الثَّمَنَ عِشْرِينَ دِينَاراً وَأَقُولُ لَهُ: إِذَا قَامَتْ ثَمَرَتُكَ بِشَيْءٍ فِيَّ لِي بِذَلِكَ الثَّمَنِ إِنْ رَضِيَتْ أَخَذْتُ وَإِنْ كَرِهَتْ تَرَكْتُ، فَقَالَ: أَمَا تَسْتَطِيعُ أَنْ تُعْطِيَهُ وَلَا تَشْتَرِطَ شَيْئاً، قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ وَلَا يُسَمَّى شَيْئاً وَاللَّهِ يَعْلَمُ مِنْ نَيْتِهِ ذَلِكَ قَالَ: لَا يَصْلَحُ إِذَا كَانَ مِنْ نَيْتِهِ [ذَلِكَ].»

۳۷۹۳- وَرَوَى عَاصِمُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامَ عَنِ الرَّجُلِ يَقُولُ لِلرَّجُلِ: أَتَبَاعُ لَكَ مَتَاعاً وَالرَّبْحُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ.»

۳۷۹۴- وَرَوَى عَنْ مُيَسَّرِ بْنِ الزُّطَيْيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ

آیا همینکه خرابان بار گرفت فروش خرما جایز است؟ فرمود: تا زمانیکه خودنمانی نکند و زهو نشود نه، پرسیدم: مراد از زهو چیست؟ فرمود: سرخ گردد و زرد شود.

۳۷۹۲- یعقوب بن شعیب گوید: به امام ششم علیه السلام عرض کردم: بیست دینار به شخص باغداری می دهم و بدو می گویم هرگاه میوه یا محصول باغت اندکی رسید از آن من باشد اگر پسندیدم می ستانم و اگر نپسندیدم رها می کنم، امام فرمود: می توانی وجه را بدهی و چیزی شرط نکنی؟ عرض کردم: قربانت کردم شخص دهنده اسم نمی برد ولی خدا می داند که نیتش این است. فرمود: هرگاه نیت او این باشد اشکال خواهد داشت.

شرح: «ظاهراً نیت طرف این بوده که پول را به عنوان قرض به او بدهد با این شرط که اگر میوه را پسندید بخرد و در غیر این صورت پول را مطالبه کند، و چون قرض مشروط است ربا است و جایز نیست.»

۳۷۹۳- ابو بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم مردی به دیگری گوید: برای تو متاعی از پولت می خرم و می فروشم و در منفعت شریک باشیم، فرمود: اشکالی ندارد.

۳۷۹۴- میسر بن زطبی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ما

عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّا نَشْتَرِي الْمَتَاعَ بِتَنْظُرَةٍ فَيَجِيءُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ: بِكُمْ تَقْوَمَ عَلَيْكَ؟ فَأَقُولُ: تَقْوَمُ بِكَذَا وَكَذَا فَأَبِيعُهُ بِرِبْرِيحٍ؟ قَالَ: إِذَا بَعْتَهُ مُرَابِحَةً كَانَ لَهُ مِنَ التَّنْظُرَةِ مِثْلُ مَا لَكَ، قَالَ: فَاسْتَرْجَعْتُ، وَقُلْتُ: هَلَكْنَا، فَقَالَ: مِمَّا؟ قُلْتُ: لِأَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ ثَوْبًا أَبِيعُهُ مُرَابِحَةً فَيَشْتَرِي مِنِّي وَلَوْ وَضَعْتُ مِنْ رَأْسِ الْمَالِ، حَتَّى أَقُولُ: تَقْوَمُ بِكَذَا وَكَذَا قَالَ: فَلَمَّا رَأَى مَا شَقَّ عَلَيَّ قَالَ: أَفَلَا أَفْتَحُ لَكَ بَابًا يَكُونُ لَكَ فِيهِ فَرْجٌ؟ [قُلْتُ: بَلَى، قَالَ]: قُلْ: قَامَ عَلَيَّ بِكَذَا وَكَذَا وَأَبِيعُكَ بِكَذَا وَكَذَا، وَلَا تَقُلْ: بِرِبْرِيحٍ».

۳۷۹۵ - وَرُوِيَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَقُولُ لَهُ الرَّجُلُ: أَشْتَرِي مِنْكَ الْمَتَاعَ عَلَيَّ أَنْ تَجْعَلَ لِي فِي كُلِّ ثَوْبٍ أَشْتَرِيهِ مِنْكَ كَذَا وَكَذَا، وَإِنَّمَا يَشْتَرِي لِلتَّاسِ وَيَقُولُ: اجْعَلْ لِي رِبْحًا

متاع را وعده ای به مدت می خرم و مشتری می آید و می پرسد برای تو چند تمام شده است؟ می گویم به فلان مبلغ، و به او با منفعت می فروشم. فرمود: اگر به بیع مراجع یعنی صدی چند فروخته ای باید همان مدت را به مشتری بدهی، گوید: گفتم: إنا لله وإن إليه راجعون، هلاک شدیم، امام فرمود: از چه روی؟ عرض کردم: از این جهت که در این سرزمین لباسی نفروخته ام که از من خریده باشند مگر اینکه معین کردم که چقدر خریده ام هر چند از رأس مال هم قیمت را کمتر تعیین کرده باشم، حضرت چون دید بر من سخت گران آمد فرمود: آیا راهی برای تو باز کنم که از این دشواری برهی؟ عرض کردم: بفرمائید، فرمود: بگو این مقدار خرج برداشته است و به این قیمت به تومی فروشم و قیمتی را خود تعیین کن و مگو که چقدر سود برده ای.

شرح: «مقصود این است که به هنگام معامله، قیمت تمام شده جنس و درصد سودی را که بر آن کشیده ای معین مکن. زیرا در صورت تصریح بدانها، معامله به صورت مراجع درخواهد آمد و الا نه».

۳۷۹۵ - عبد الرحمن بن حجاج گوید: از امام هفتم علیه السلام پرسیدم

شخصی به صاحب مال می گوید: این متاع را از توبه فلان مبلغ می خرم به شرط آن

عَلَى أَنْ أَشْتَرِي مِنْكَ، فَكَرِهَهُ».

۳۷۹۶- وَرُوِيَ عَنْ بَشَارِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَبِيعُ الْمَتَاعَ بِنِسَاءٍ أَيْشْتَرِيهِ مِنْ صَاحِبِهِ الَّذِي يَبِيعُهُ مِنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ لَا بَأْسَ بِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: أَشْتَرِي مَتَاعِي؟ فَقَالَ: لَيْسَ هُوَ مَتَاعَكَ وَلَا بَقْرَكَ وَلَا غَنَمَكَ».

۳۷۹۷- وَرَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَبْتِئِغُ الثُّوبَ مِنَ السُّوقِ لِأَهْلِيهِ وَيَأْخُذُهُ بِشَرْطٍ فَيُعْطَى الرَّبِخَ فِي أَهْلِيهِ، قَالَ: إِنْ رَغِبَ فِي الرَّبِخِ فَلْيُوجِبِ الثُّوبَ عَلَى نَفْسِهِ، وَلَا يَجْعَلَ فِي نَفْسِهِ أَنْ يَرُدَّ الثُّوبَ عَلَى صَاحِبِهِ إِنْ رَدَّ عَلَيْهِ».

۳۷۹۸- وَرَوَى ابْنُ مُسْكَانٍ، عَنْ عَيْسَى بْنِ أَبِي مَنصُورٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْقَوْمِ يَشْتَرُونَ الْجِرَابَ الْهَرَوِيَّ، أَوِ الْكُرَوِيَّ، أَوِ الْمَرُوزِيَّ، أَوِ الْقُوْهِيَّ فَيَشْتَرِي الرَّجُلُ مِنْهُمْ عَشْرَةَ أَثْوَابٍ يَشْتَرِطُ عَلَيْهِ خِيَارَهُ كُلُّ تَوْبٍ خَمْسَةٌ

که در هر دست لباس فلان مبلغ را برای من به عنوان سود قرار دهی و او برای دیگران خریداری می‌کند و می‌گوید برای من منفعتی در نظر بگیر تا از تو خریداری کنم. آن حضرت از این عمل اظهار کراهت نمود.

۳۷۹۶- بشار بن یسار گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی متاع خود را به نسیه می‌فروشد آیا از کسی که از او خریداری کرده می‌تواند دوباره بنقد بخرد؟ فرمود: آری، اشکالی ندارد، عرض کردم: متاع خودم را خریداری کنم؟ فرمود: اینک نه متاع توست و نه گاو و توونه گوسفند تو.

۳۷۹۷- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال شد: مردی از بازار لباسی برای مشتری با شرط خیار فسخ می‌خرد و از مشتری منفعت می‌ستاند. فرمود: اگر مایل است سود ببرد باید خرید را برای خود انجام دهد و این نیت را نداشته باشد که اگر مشتری نخواست آن را به فروشنده بازگرداند.

۳۷۹۸- عیسی بن ابی منصور گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: از جماعت تجار که عدلهای لباس هراتی یا گروانی یا مروی یا قهستانی می‌خرند و گاهی

دَرَاهِمَ أَوْ أَقْلَ أَوْ أَكْثَرَ، فَقَالَ: مَا أُحِبُّ هَذَا الْبَيْعَ، أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَجِدْ فِيهِ خِيَارًا غَيْرَ خَمْسَةِ أَثْوَابٍ وَوَجَدَ بَقِيَّتَهُ سَوَاءً؟! فَقَالَ لَهُ إِسْمَاعِيلُ ابْنُهُ: إِنَّهُمْ قَدْ اشْتَرَطُوا عَلَيْهِ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ عَشْرَةَ أَثْوَابٍ فَرَدَّدَ عَلَيْهِ مِرَارًا، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّمَا اشْتَرَطَ عَلَيْهِمْ أَنْ يَأْخُذَ خِيَارَهَا، أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَجِدْ إِلَّا خَمْسَةَ وَوَجَدَ بَقِيَّتَهُ سَوَاءً؟! ثُمَّ قَالَ: مَا أُحِبُّ هَذَا الْبَيْعَ».

۳۷۹۹- وَ رَوَى أَبُو الصَّبَاحِ الْكِنَانِيُّ، وَ سَمَاعَةُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَحْمِلُ الْمَتَاعَ لِأَهْلِ السُّوقِ، وَقَدْ قَوْمُوا عَلَيْهِ قِيَمَةً فَيَقُولُونَ: «بِعْ فَمَا أزدَدْتَ فَلَكَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ وَلَكِنْ لَا يَبِيعُهُمْ مُرَابِحَةً».

۳۸۰۰- وَ رَوَى عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَلِيٍّ الْحَلَبِيُّ؛ وَ مُحَمَّدُ الْحَلَبِيُّ عَنْ أَبِي- عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَدِمَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَتَاعٌ مِنْ مِصْرٍ فَصَنَعَ طَعَامًا

مشتري عدل را باز نکرده ده دست لباس از آن خریداری می‌کند و شرط می‌کند که بهترین لباسها باشد هر دستی به پنج درهم یا کمتر یا بیشتر. فرمود: این معامله را نمی‌پسندم اگر در آن بار بیش از پنج دست ممتاز پیدا نشد و بقیه هم مثل هم بود چه کند؟ فرزندش اسماعیل عرض کرد: آنان با او شرط کرده‌اند که ده دست بردارد و این کلام را چند بار تکرار کرد، حضرت فرمود: او شرط کرده است که بهترین را برگزیند بگو بدانم اگر بهترینش پنج دست بیش نبود و بقیه مثل هم بود چه کند؟ آنگاه فرمود: من اینطور داد و ستد را دوست ندارم.

۳۷۹۹- ابوالصباح کنانی و سماعه گویند: از امام صادق علیه السلام سؤال شد مردی متاعی را برای فروش از بازاریان می‌برد آنان برای او قیمتی معین می‌کنند و می‌گویند اینها را بفروش و هرچه اضافه فروختی از آن تو باشد. فرمود: اشکالی ندارد ولی رأس مال تعیین نکند.

۳۸۰۰- عبیدالله بن علی الحلبي و محمد حلبی گویند: برای امام صادق علیه السلام، یا امام فرمود: برای پدرم متاعی از مصر آمد حضرت مهمانی ترتیب داد و

وَدَعَا لَهُ التُّجَارَ فَقَالُوا: نَأْخُذُهُ بِدَهْ دَوَازْدَهْ، فَقَالَ: وَكَمْ يَكُونُ ذَلِكَ؟ فَقَالُوا: فِي كُلِّ عَشْرَةِ آلَافٍ أَلْفَيْنِ قَالَ: فَأَتَيْتِي أَبِيعُكُمْ هَذَا الْمَتَاعَ بِأَثْنِي عَشْرَ أَلْفًا».

۳۸۰۱- وَرَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَشْتَرِي الْمَتَاعَ جَمِيعًا بِشَمَنِ، ثُمَّ يُقَوِّمُ كُلَّ ثَوْبٍ بِمَا يُسَوِي حَتَّى يَقَعَ عَلَى رَأْسِ مَالِهِ يَبِيعُهُ مُرَابِحَةً ثَوْبًا ثَوْبًا؟ قَالَ: لَا حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُ أَنَّهُ إِنَّمَا قَوْمَهُ».

۳۸۰۲- وَرَوَى عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدٍ قَالَ: «بِغْتُ بِالْمَدِينَةِ جِرَابًا هَرَوِيًّا كُلُّ ثَوْبٍ بِكَذَا وَكَذَا، فَأَخَذُوهُ فَأَقْتَسَمُوهُ ثُمَّ وَجَدُوا بِثَوْبٍ فِيهَا عَيْبًا فَرَدُّوهُ عَلَيَّ، فَقُلْتُ لَهُمْ: أُعْطِيكُمْ ثَمَنَهُ الَّذِي بَعْتُكُمْ بِهِ، فَقَالُوا: لَا وَلَكِنَّا نَأْخُذُ قِيَمَتَهُ مِنْكَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: يَلْزَمُهُمْ ذَلِكَ».

۳۸۰۳- وَ فِي رِوَايَةِ جَمِيلِ بْنِ دُرَّاجٍ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحَدِهِمَا

تجّار را خبر کرد، آمدند و اظهار کردند که ما در مقابل ده، به دوازده، متاع را می پذیریم. حضرت فرمود: این چقدر است یا چه مبلغ می شود؟ گفتند: در هر ده هزار دو هزار سود می دهیم. فرمود: من این متاع را به دوازده هزار درهم به شما فروختم.

۳۸۰۱- محمد بن مسلم از امام صادق یا امام باقر علیهما السلام روایت کرده در مورد مردی که متاعی (عدل لباس) را جلگی به مبلغی خریده است و سپس عدد آنها را معین کرده و مبلغ را برآن عدد تقسیم نموده و قیمت هر دست لباس را معین کرده است می تواند آنها را به مشتری به طور رأس مالی (یعنی به قیمت تمام شده معین به اضافه صدی چند که معین کرده) جدا جدا بفروشد؟ فرمود: نه، مگر اینکه بگوید به این قیمت تقویم کرده ام.

۳۸۰۲- عمر بن یزید گوید: در مدینه یک عدل لباس هراتی را فروختم هر دست را به فلان قیمت از من خریدند و قسمت کردند و در یکی از لباسها عیبی مشاهده شد، و آن را به من بازگردانیدند، گفتم: قیمتش را که از شما گرفتم به شما رد می کنم. گفتند: نه، آنچه ما تقویم کرده ایم باید بدهی. این مطلب را به امام صادق علیه السلام عرض کردم فرمود: همان قیمت که داده اند می توانند بستانند.

۳۸۰۳- و در روایت جمیل بن درّاج از یک تن از شیعیان از امام صادق یا

عَلَيْهَا السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَشْتَرِي الثُّوبَ مِنَ الرَّجُلِ أَوْ الْمَتَاعَ فَيَجِدُ بِهِ عَيْبًا، قَالَ: إِنْ كَانَ الثُّوبُ قَائِمًا بِعَيْنِهِ رَدَّهُ عَلَى صَاحِبِهِ وَأَخَذَ الثَّمَنَ، وَإِنْ كَانَ خَاطَ الثُّوبِ أَوْ صَبَغَهُ أَوْ قَطَعَهُ رَجَعَ بِنَقْضِ الْعَيْبِ».

۳۸۰۴ - وَرَوَى أَبُو بَابٍ عَنْ مَنْصُورٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى بَيْعًا لَيْسَ فِيهِ كَيْلٌ وَلَا وَزْنٌ أَلَهُ أَنْ يَبِيعَهُ مُرَابِحَةً قَبْلَ أَنْ يَقْبِضَهُ وَيَأْخُذَ رِيحَهُ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ كَيْلٌ وَلَا وَزْنٌ فَإِنْ هُوَ قَبِضَهُ فَهُوَ أَبْرَأُ لِنَفْسِهِ».

۳۸۰۵ - وَرَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْمٍ اشْتَرَوْا بَرًّا فَاشْتَرَكُوا فِيهِ جَمِيعًا وَلَمْ يَقْتَسِمُوهُ أَيْضَلُحْ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ بَيْعٌ بَرَّهُ قَبْلَ أَنْ يَقْبِضَهُ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، وَقَالَ: إِنْ هَذَا لَيْسَ بِمِثْرَلَةِ الطَّعَامِ لِأَنَّ الطَّعَامَ يُكَالُ».

امام باقر علیهما السلام آمده که درباره مردی که پارچه یا متاع از دیگری خریداری کرده و در آن عیبی دیده است، فرمود: اگر پارچه دست نخورده باقی مانده آن را بازگرداند و قیمتش را که پرداخته دریافت کند و اگر خیاطی کرده یا رنگ نموده یا آن را بریده است مابه التفاوت سالم و معیوب را از فروشنده بستاند.

۳۸۰۴ - منصور بن حازم گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی متاعی را که عددی است نه مکیل و یا موزون خریداری کرده است آیا می تواند آن را با تعیین سود بفروشد قبل از آن که تحویل گرفته باشد و منفعتش را بستاند؟ فرمود: اشکالی ندارد مادامی که مکیل و موزون نباشد و اگر تحویل گرفته باشد، آن بی دغدغه تر و ذمه اش بری تر خواهد بود.

۳۸۰۵ - حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم مردمی پارچه ای یا متاعی خانگی خریداری کرده اند به شرکت، آیا جایز است یکی از خریداران سهم خود را بفروشد پیش از آنکه آن را تصرف کرده باشد؟ فرمود: اشکالی ندارد. و فرمود: این مانند گندم نیست زیرا گندم با پیمانانه خرید و فروش می شود (و

۳۸۰۶- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى ثَوْبًا ثُمَّ رَدَّهُ عَلَى صَاحِبِهِ فَأَبَى أَنْ يُقْبِلَهُ إِلَّا بِوَضِيعَةٍ، قَالَ: لَا يَصْلَحُ لَهُ أَنْ يَأْخُذَهُ بِوَضِيعَةٍ، فَإِنْ جَهِلَ فَأَخَذَهُ فَبَاعَهُ بِأَكْثَرِ مِنْ ثَمَنِهِ رَدَّ عَلَى صَاحِبِهَا لِأَوَّلِ مَازَادٍ».

۳۸۰۷- وَ رَوَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ بَيْعِ الْعَزْلِ بِالثِّيَابِ الْمُنْسُوجَةِ وَالْعَزْلُ أَكْثَرُ وَزَنًا مِنَ الثِّيَابِ، قَالَ: لَا بَأْسَ».

۳۸۰۸- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ أَبِي وَوَلَادٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ وَغَيْرِهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِأَجْرِ السَّمْسَارِ إِنَّمَا هُوَ

(این معدود است).

۳۸۰۶- باز حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: مردی پارچه ای خریده، سپس آن را به صاحبش بازگردانیده است و فروشنده نمی پذیرد مگر به کمتر از آن قیمت که فروخته است. فرمود: درست نیست که آن را به قیمت کمتر بگیرد و اگر ندانسته اینکار را کرده و به زیادت از مبلغی که به مشتری اول بازگردانیده است فروخته باشد، مازاد آن را باید به صاحب اولش بازگرداند.

شرح: «زیرا بیع فسخ نشده بوده و فسخ مادامی است که همان مبلغی را که دریافت کرده بازگرداند و بیع را فسخ نماید و اگر کمتر به او داده بیع فسخ نشده و مالک همان مشتری اول است».

۳۸۰۷- عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم می توانم نخ را با پارچه بافته شده تاخت بزنم (یعنی نخ را قیمت و پارچه را متاع قرار دهم؟) و نخ زیادت از پارچه است؟ فرمود: اشکالی ندارد.

شرح: «زیرا لباس موزون نیست هر چند نخ موزون است».

۳۸۰۸- أبو وولاد از امام صادق علیه السلام و غیر او از امام باقر علیه السلام روایت کرده اند که فرمودند: اجرت سمسار (یعنی واسطه و دلال اشکالی ندارد)، جز

يَشْتَرِي لِلنَّاسِ يَوْمًا بَعْدَ يَوْمٍ بِشَيْءٍ مُّسَمًّى، إِنَّمَا هُوَ مِثْلُ الْأَجِيرِ».

۳۸۰۹ - قَالَ: «عَنِ السَّمْسَارِ يَشْتَرِي بِالْأَجْرِ فَيَدْفَعُ إِلَيْهِ الْوَرِقَ

وَيَشْتَرِطُ عَلَيْهِ أَنْكَ مَا تَشْتَرِي فَمَا شِئْتَ أَخَذْتَهُ وَمَا شِئْتَ تَرَكَتَهُ، فَيَذْهَبُ فَيَشْتَرِي

ثُمَّ يَأْتِي بِالْمَتَاعِ فَيَقُولُ: خُذْ مَا رَضِيتَ وَدَعْ مَا كَرِهْتَ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ».

[إِشْرَاءُ الرَّقِيقِ وَأَحْكَامُهُ]

۳۸۱۰ - وَرُوِيَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

يَقُولُ: «أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِسَبْيٍ مِنَ الْيَمَنِ فَلَمَّا بَلَغُوا الْجُحْفَةَ نَفَذَتْ

نَفَقَاتُهُمْ فَبَاعُوا جَارِيَةً كَانَتْ أُمُّهَا مَعَهُمْ فَلَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

سَمِعَ بُكَاءَهَا فَقَالَ: مَا هَذِهِ؟ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ اخْتَبْنَا إِلَى نَفَقَةٍ فَبِعْنَا ابْنَتَهَا،

این نیست که چون وی از قیمت هر روزه اجناس مطلع است این اطلاع را در اختیار مشتری می نهد و تقریباً برای او روز بروز می خرد با اجرت معلومی که بدومی دهند و خود مانند اجیر است.

۳۸۰۹ - و نیز عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: از امام صادق علیه السلام

سؤال کردم از سمساری که برای مشتری می خرد و مزد می ستاند و مشتری وجه را نزد

او می گذارد و با او شرط می کند که هر چه خواستی خریداری کن و آنچه را خود

خواستم برمی گیرم و هر چه را نخواستم می گذارم و او می رود و متاعی خریده می آورد و

می گوید: هر کدام را خوش داری بردار و هر کدام را ناخوش داری رها کن. فرمود:

اشکالی ندارد.

[خريد و فروش بردگان و احكام آن]

۳۸۱۰ - معاوية بن عمار گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود:

اسیرانی از یمن نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آوردند و به جحفه که رسیدند آذوقه

آنها تمام شد ناچار کنیزکی را که مادرش در جمع آن اسیران بود بفروختند، چون نزد

رسول خدا صلی الله علیه و آله رسیدند صدای گریه مادر را شنید و پرسید: این صدای

کیست؟ گفتند: یا رسول الله تا به جحفه رسیدیم آذوقه تمام شد دختر او را فروختیم،

فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَأْتِيَ بِهَا، وَقَالَ: بِيَعُوهُمَا جَمِيعاً أَوْ أَمْسِكُوهُمَا جَمِيعاً».

۳۸۱۱- وَسَأَلَ سَمَاعَةَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْأَخْوَيْنِ الْمَمْلُوكَيْنِ هَلْ يُفْرَقُ بَيْنَهُمَا؟ وَبَيْنَ الْمَرْأَةِ وَوَلَدِهَا؟ فَقَالَ: لَا هُوَ حَرَامٌ إِلَّا أَنْ يُرِيدُوا ذَلِكَ».

۳۸۱۲- وَرَوَى الْحَلَبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى جَارِيَةً بِثَمَنِ مُسَمًّى ثُمَّ بَاعَهَا قَرِيبَ فِيهَا قَبْلَ أَنْ يَنْقُدَ صَاحِبَهَا الَّذِي كَانَتْ لَهُ، فَأَتَى صَاحِبَهَا يَتَقَضَاهُ، فَقَالَ: صَاحِبُ الْجَارِيَةِ لِلَّذِينَ بَاعَهُمْ أَكْفُونِي غَرِمِي هَذَا وَالَّذِي رَيْحَتْ عَلَيْكُمْ فَهُوَ لَكُمْ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ».

۳۸۱۳- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ اشْتَرَى دَابَّةً وَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ ثَمْمُهَا فَأَتَى رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: يَا فُلَانُ أَنْقُدْ عَنِّي وَالرَّيْحَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَتَقَدَّ عَنَّهُ، فَتَقَدَّتِ الدَّابَّةُ؟ قَالَ: التَّمَنُّ عَلَيْهَا لِأَنَّهُ لَوْ كَانَ رَيْحَ كَانَ بَيْنَهُمَا».

رسول خدا صلی الله علیه وآله فرستاد تا دختر را آوردند و فرمود: مادر و دختر را با هم بفروشید یا هر دو را نگهدارید.

۳۸۱۱- سماعه از امام صادق علیه السلام پرسید: آیا دو برادر مملوک یا مادر و فرزند مملوک را می شود میانشان به فروختن جدائی انداخت؟ فرمود: نه، مگر اینکه خود بخواهند.

۳۸۱۲- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدند: مردی کنیزی را از صاحبش به قیمت معینی خریداری کرد و پیش از آنکه مبلغ را بپردازد کنیز را با سودی معین به دیگری فروخت، آنگاه صاحب کنیز مطالبه حَقِّش را کرد، مرد به مشتریان گفت: بدهی مرا به طلبکارم بپردازید سود از آن خود شما باشد. امام علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد.

۳۸۱۳- و نیز آن حضرت علیه السلام درباره مردی که چهار پائی خرید و پولی که قیمت آن را بپردازد همراه نداشت، نزد یکی از رفقایش آمده و گفت: ای فلان، قیمت این حیوان را تو بپرداز و آن را می فروشیم هر چه سود کرد نصف به نصف

۳۸۱۴ — وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَبِيعُ الْمَمْلُوكَ وَيَشْتَرِي عَلَيْهِ أَنْ يَجْعَلَ لَهُ شَيْئاً؟ قَالَ: يَجُوزُ».

۳۸۱۵ — وَرَوَى يَحْيَى بْنُ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ بَاعَ عَبْدًا وَكَانَ لِلْعَبْدِ مَالٌ فَأَمَّاكَ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعُ، أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِذَلِكَ».

۳۸۱۶ — وَفِي رِوَايَةِ جَمِيلِ بْنِ دُرَّاجٍ، عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَشْتَرِي الْمَمْلُوكَ لِمَنْ مَالُهُ؟ فَقَالَ: إِنْ كَانَ عَلَيْهِمُ الْبَائِعُ أَنْ لَهُ مَالاً فَهُوَ لِلْمُشْتَرِي وَإِنْ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمْ فَهُوَ لِلْبَائِعِ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ — رَحِمَهُ اللَّهُ: — هَذَانِ الْحَدِيثَانِ مُتَّفِقَانِ وَلَيْسَا بِمُخْتَلَفَيْنِ وَذَلِكَ أَنَّ مَنْ بَاعَ مَمْلُوكاً وَاشْتَرَى مَالَهُ فَإِنَّ لَمْ يَعْلَمْ الْبَائِعُ بِهِ فَأَلَمَّا لِلْمُشْتَرِي وَمَتَى لَمْ يَشْتَرِ الْمُشْتَرِي مَالَهُ وَلَمْ يَعْلَمْ الْبَائِعُ أَنْ لَهُ مَالاً

تقسیم می‌کنیم و آن شخص وجه را پرداخت و از قضا حیوان تلف شد، فرمود: قیمت به عهده هردو می‌باشد چنانکه ربح از آن هردو بود.

۳۸۱۴ — و نیز آن حضرت علیه السلام در مورد کسی که مملوکی را می‌فروشد و مشتری شرط می‌کند که چیزی از مبلغ برای مملوک باشد. فرمود: جایز است.

۳۸۱۵ — یحیی بن ابی العلاء از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: هر کس برده‌ای بفروشد و برده دارای مالی باشد مال از آن فروشنده خواهد بود مگر اینکه خریدار شرط کند؛ رسول خدا صلی الله علیه و آله این را دستور فرموده است.

۳۸۱۶ — زراره گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم شخصی برده‌ی مالدار می‌خرد مال از آن کیست؟ فرمود: اگر فروشنده می‌داند که برده مالی دارد و او را می‌فروشد پس مال از آن مشتری است و اگر نمی‌داند مال از آن فروشنده است. مؤلف کتاب — رحمه الله علیه — گوید: این دو حدیث متفق است و اختلافی ندارد و آن اینطور است: هر کس برده‌ای را فروخت و مشتری مال را شرط مال آنرا

قَالَ لِلْبَائِعِ، وَمَتَى عَلِمَ الْبَائِعُ أَنَّ لَهُ مَالًا وَلَمْ يَسْتَشِنْ بِهِ عِنْدَ الْبَيْعِ فَاَلْمَالُ لِلْمُشْتَرِي.

۳۸۱۷- وَرَوَى عَنْ زُرَّارَةَ قَالَتْ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَشْتَرِي الْمَمْلُوكَ وَمَالَهُ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ، قُلْتُ: فَيَكُونُ مَالُ الْمَمْلُوكِ أَكْثَرَ مِمَّا اشْتَرَاهُ بِهِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ».

۳۸۱۸- وَرَوَى أَبُو بَابٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْفَضْلِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ شِرَاءِ مَمْلُوكٍ أَهْلِ الذَّمَّةِ، فَقَالَ: إِذَا أَقْرَأُوا لَهْمَ بِذَلِكَ فَاشْتَرِ وَأَنْكُحْ».

۳۸۱۹- وَرَوَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

شرط کرد، پس اگر بائع نداند، مال از آن مشتری است، و هرگاه مشتری مال را شرط نکرده باشد و بائع نیز نداند که وی مالی دارد، مال از آن بائع است و هرگاه بائع بداند او (برده) مالی دارد و هنگام فروختن استثناء نکند مال از آن مشتری است.

۳۸۱۷- و از زراره روایت شده که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: شخصی برده‌ای را با مالش یکجا می‌خرد. فرمود: اشکالی ندارد، گوید: عرض کردم: مال مملوک بیش از قیمتی است که خریدار می‌دهد. فرمود: اشکالی ندارد.

شرح: «راوی خبر چنانکه در کافی است علی بن حدید است و شیخ طوسی وی را تضعیف کرده و باید گفت: مالی که از آن مملوک است مالی است که رغبتی بدان نیست، و الا معامله سفهی خواهد بود».

۳۸۱۸- اسماعیل بن فضل گوید: از امام صادق علیه السلام از خرید مملوک از اهل کتاب که در ذمه اسلامند سؤال کردم، فرمود: اگر اقرار دارند که برده هستند بخرو با آنها نکاح کن.

شرح: «ضمیر «إذا أقرأوا» را شراح هم به اهل ذمه بازگردانده‌اند و هم به مالیک به اعتبار «لهم»، و نظر ثانی نزد ما ارجح نمود آن را اختیار کردیم».

۳۸۱۹- عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم

عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَشْتَرِي الْجَارِيَةَ فَيَقَعُ عَلَيْهَا فَيَجِدُهَا حُبْلَى، فَقَالَ: يَرُدُّهَا وَيَرُدُّ مَعَهَا شَيْئاً».

۳۸۲۰- وَ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «يَرُدُّهَا وَيَرُدُّ نِصْفَ عَشْرِ ثَمَنِهَا إِذَا كَانَتْ حُبْلَى».

۳۸۲۱- وَ فِي رِوَايَةِ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «يَرُدُّهَا وَ يَكْسُوهَا».

۳۸۲۲- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُيَسَّرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَرُدُّ الْجَارِيَةَ بَعِيْبٍ إِذَا وُطِئَتْ وَ لَكِنْ يَرْجِعُ بِقِيَمَةِ الْعَيْبِ، وَ كَانَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ أَجْعَلَ لَهَا أَجْراً».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ -: يَعْنِي الَّتِي لَيْسَتْ بِحُبْلَى، فَأَمَّا الْحُبْلَى فَإِنَّهَا تُرَدُّ.

۳۸۲۳- وَ رَوَى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

شخصی کنیزی خریداری کرده چون با وی همبستر شده او را حامله یافته است چه کند؟ فرمود: آن را باز پس دهد و چیزی با او نپردازد.

۳۸۲۰- و در روایت عبدالملک بن عمرو از امام صادق علیه السلام آمده که اگر کنیز حامله باشد او را باز پس دهد و یک بیستم قیمتش را نیز نپردازد.

۳۸۲۱- در روایت محمد بن مسلم از ابوجعفر باقر علیه السلام آمده است که او را به صاحبش بازگرداند و یک دست لباس به وی بپوشاند.

۳۸۲۲- محمد بن میسر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: علی علیه السلام کنیزی را که با او همبستر شده اند به عیب پس نمی داد لکن تفاوت قیمت را می ستاند و می فرمود: به خدا پناه می برم که برای آن اجرت قرار دهم.

مؤلف کتاب - رحمه الله - گوید: مراد کنیزیست که عیبش حمل نباشد اما اگر حامله است به صاحبش بازمی گردد.

۳۸۲۳- اسحاق بن عمار گوید: به امام هفتم عرض کردم: مردی، دیگری

«رَجُلٌ يَدُلُّ الرَّجُلَ عَلَى السَّلْعَةِ وَيَقُولُ: اشْتَرِهَا وِلْيَ نِصْفِهَا فَيَشْتَرِيهَا الرَّجُلُ وَ يَتَّقِدُ مِنْ مَالِهِ قَالَ: لَهُ نِصْفُ الرَّبْحِ، قُلْتُ: فَإِنْ وُضِعَ لِحْفَهُ مِنَ الوَضِيعَةِ شَيْءٌ؟ فَقَالَ: نَعَمْ عَلَيْهِ الوَضِيعَةُ كَمَا يَأْخُذُ الرَّبْحَ».

۳۸۲۴- وَرَوِيَ عَنْ حَمَزَةَ بْنِ حُمْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَدْخُلُ السُّوقَ أُرِيدُ أَنْ أَشْتَرِيَ جَارِيَةً فَتَقُولُ: إِنِّي حُرَّةٌ، قَالَ: اشْتَرِهَا إِلَّا أَنْ تَكُونَ لَهَا بَيِّنَةٌ».

۳۸۲۵- وَسَأَلَهُ الْعَيْصُ بْنُ الْقَاسِمِ «عَنْ مَمْلُوكٍ ادَّعَى أَنَّهُ حُرٌّ وَلَمْ يَأْتِ بِبَيِّنَةٍ عَلَيْهِ ذَلِكَ أَشْتَرِيهِ؟ قَالَ: نَعَمْ».

۳۸۲۶- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي وَليدَةَ بَاعَهَا ابْنُ سَيِّدِهَا وَأَبُوهُ غَائِبٌ، فَتَسَرَّاهَا الَّذِي اشْتَرَاهَا قَوْلَدَتْ مِنْهُ غُلَامًا، ثُمَّ جَاءَ سَيِّدُهَا الْأَوَّلُ يُخَاصِمُ سَيِّدَهَا الْآخَرَ، فَقَالَ:

را راهنمایی می کند بر متاعی، و می گوید آن را خریداری کن و من نیم آن را قبول دارم، و آن شخص آن مال را خریداری می کند و قیمتش را می پردازد، فرمود: نیم ربح از آن اوست. عرض کردم: اگر ضرر کرد زیان را هم او شریک است؟ فرمود: آری، ضرر و زیان را باید بپذیرد همچنانکه سود را می گیرد.

۳۸۲۴- حمزة بن حمران گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم به بازار برده فروشان رفته و کنیزی می خرم و او می گوید من آزادم. فرمود: آن را بخر مگر اینکه دلیل و شاهی بر حریت خویش داشته باشد.

۳۸۲۵- و عیص بن قاسم از آن حضرت علیه السلام پرسید: برده ای ادعا کرده که من آزادم لیکن دلیل و شاهی ندارد آن را می توانم خریداری کنم؟ فرمود: آری.

۳۸۲۶- محمد بن قیس گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام در مورد کنیزکی که فرزند صاحبش او را بدون اجازه و در نبودن پدرش فروخته بود و مشتری با وی همبستر گشته و پسری آورده بود سپس صاحب اول کنیز با

وَلَيْدَتِي بَاعَهَا ابْنِي بِغَيْرِ إِذْنِي قَالَ: الْحُكْمُ أَنْ يَأْخُذَ وَلِيدَتَهُ وَابْتَهَا، فَيُنَاشِدُهُ الَّذِي اشْتَرَاهَا، فَقَالَ لَهُ: خُذْ ابْنَتَهُ الَّذِي بَاعَكَ وَتَقُولُ: لَا وَاللَّهِ لَا أُزِيلُ ابْنَتَكَ حَتَّى تُرْسِلَ ابْنِي، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ سَيِّدُ الْوَلِيدَةِ أَجَازَ بَيْعَ ابْنَتِهِ».

۳۸۲۷- وَرُوِيَ عَنْ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَشْتَرِي الْغُلَامَ أَوْ الْجَارِيَةَ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ أَوْ أَبٌ أَوْ أُمٌّ يَبْصُرُ مِنَ الْأَمْصَارِ، قَالَ: لَا يُخْرِجُهُ مِنْ مِصْرٍ إِلَى مِصْرٍ آخَرَ إِنْ كَانَ صَغِيرًا، وَلَا يَشْتَرِيهِ، فَإِنْ كَانَتْ لَهُ أُمٌّ فَطَابَتْ نَفْسُهَا وَنَفْسُهُ فَاشْتَرِهِ إِنْ شِئْتَ».

[بَيْعُ الْعَدَدِ وَالْمُجَازَفَةِ وَالشَّيْءِ الْمُنْبَهَمِ]

۳۸۲۸- وَرَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْجَوْزِ لَا تَسْتَطِيعُ أَنْ نَعُدَّهُ فَيَكَاكُ بِمِكَالٍ ثُمَّ نَعُدَّهُ مَافِيهِ، ثُمَّ يَكَاكُ مَا

خریدار به منازعه پرداخته، اظهار می داشت که پسر من بدون اجازه من این کنیز را فروخته است، حکم فرمود: که کنیز و فرزندش از آن صاحب اول است و او برگردد، خریدار سوگند یاد کرد که حق من پایمال شد و از حقیقت خبر نداشتم، امام بدو فرمود: تو نیز فرزند او را گروگان گیر (چون او باعث این خسارت تو شده است) و بگو: «به خدا قسم فرزندت را رها نمی کنم مگر آنکه فرزندم را رها کنی»، و مرد چون چنین دید معامله فرزند را امضاء کرد و فروش کنیز را پذیرفت.

۳۸۲۷- عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام در مورد کنیز یا غلامی که دارای خواهر و برادر، و یا پدر و یا مادری در شهری از شهرها است و کسی می خواهد آن را بخرد فرمود: او را از شهری به شهر دیگر نبرد اگر که نابالغ است و بلکه او را خریداری نکنند، و اگر دارای مادر است و مادر و خود غلام هر دو از طیب خاطر و با کمال رضا و رغبت به جدایی حاضرند در صورتیکه مایل باشی می توانی او را بخری.

* (فروش اجناس پیمانانه ای بدون پیمانانه و وزن) *

۳۸۲۸- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام در مورد گردو سؤال شد من

بَقِيَ عَلَى حِسَابِ ذَلِكَ مِنَ الْعَدَدِ؟ قَالَ: لَا بَيَّاسَ [بِهِ].».

۳۸۲۹- وَرَوَى الْحَلَبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَا كَانَ مِنْ طَعَامٍ سَمَّيْتُ فِيهِ كَيْلًا فَلَا يَصْلُحُ بَيْعُهُ مُجَازَفَةً، هَذَا مِمَّا يُكْرَهُ مِنْ بَيْعِ الطَّعَامِ». ۳۸۳۰- وَرَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَشْتَرِي الْمَبِيعَ بِالذَّرْهِمِ وَهُوَ يَنْقُصُ الْحَبَّةَ وَتَحْوِذُكَ، أُعْطِيهِ الَّذِي يَشْتَرِي مِنْهُ وَلَا يُعْلِمُهُ أَنَّهُ يَنْقُصُ؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِثْلَ هَذِهِ الْوَضَائِحَةِ يَجُوزُ كَمَا يَجُوزُ عِنْدَنَا عَدَدًا».

۳۸۳۱- وَسَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنِ اللَّبَنِ يُشْتَرَى وَهُوَ فِي الضَّرْوِعِ؟ فَقَالَ: لَا إِلَّا

عرض کردم: جوز (گردو) بسیار است و آن را نمی توانیم شماره کرد آیا می شود که یک پیمانانه از آن را بشماریم و بقیه را به حساب آن معلوم داریم؟ فرمود: اشکالی ندارد. ۳۸۲۹- حلبی گوید: امام ششم علیه السلام فرمود: هر طعامی که بر آن اسم پیمانانه می بری صحیح نیست که بدون پیمانانه کردن آن را بفروشی این از چیزهایی است که در فروش طعام مکروه است.

شرح: «مراد از طعام در این خبر و امثال آن خواربار است و بیشتر در روایات ما به گندم یا جو اطلاق می شود، و مراد از کراهت در این خبر بخصوص، حرمت است.».

۳۸۳۰- عبدالرحمن بن حجاج گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: مردی متاعی را به یک درهم می خرد و آن درهم یک حبه نقص وزن دارد آیا می تواند آن درهم را به فروشنده متاع بدهد و نگوید که آن نقصی دارد؟ حضرت فرمود: نه، مگر اینکه از درهم هائی که اکنون رایج است باشد که آن را وصاحیه گویند و همه می دانند که آن سبک تر از درهم معمولی است آن وقت اشکالی ندارد همچنانکه آن اینک نزد ما عددی است.

شرح: «مقصود اینست که در این زمان درهم به گونه ای میان مردم رواج دارد که به عدد آن توجه می شود و نه وزن آن و اختلاف اندکی با گذشته دارد.».

۳۸۳۱- و سماعه بن مهران از آن حضرت علیه السلام سؤال کرد آیا شیر در

أَنْ يَخْلِبَ لَكَ مِنْهُ سُكْرَجَةٌ فَتَقُولُ: أَشْتَرِي مِنْكَ هَذَا اللَّبَنَ الَّذِي فِي السُّكْرَجَةِ وَمَا فِي ضُرُوعِهَا بِثَمَنِ مُسَمًّى، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي الضُّرُوعِ شَيْءٌ كَانَ فِيهَا فِي السُّكْرَجَةِ».

۳۸۳۲ - وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَتَقَبَّلُ خِرَاجَ الرِّجَالِ وَ جَزِيَةَ رُؤُوسِهِمْ وَ خِرَاجَ النَّخْلِ وَ الشَّجَرِ وَ الْآجَامِ وَ الْمَصَائِدِ وَ السَّمَكِ وَ الطَّيْرِ، وَ هُوَ لَا يَدْرِي لَعَلَّ هَذَا لَا يَكُونُ أَبَدًا أَوْ يَكُونُ أَيَشْتَرِيهِ؟ وَ فِي أَيِّ زَمَانٍ يَشْتَرِيهِ وَ يَتَقَبَّلُ مِنْهُ، فَقَالَ: إِذَا عَلِمْتَ أَنَّ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا وَاحِدًا قَدْ أَذْرَكَ فَاشْتَرِهِ وَ تَقَبَّلْ بِهِ».

۳۸۳۳ - وَ رَوَى زُرْعَةُ، عَنْ سَمَاعَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ

يَشْتَرِي الْعَبْدَ وَ هُوَ آتِقٌ عَنْ أَهْلِهِ، قَالَ: «لَا يَصْلُحُ لَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ مَعَهُ شَيْئًا آخَرَ،

پستان حیوان را می توان خرید، امام فرمود: نه مگر آنکه صاحبش یک ظرف شیر از آن برایت بدوشد و تو بدو بگویی این شیر که در ظرف است و آنچه در پستانهای آن حیوانست به فلان قیمت می خرم، پس اگر در پستانهای آن حیوان چیزی باقی مانده بود آنچه داده ای بابت آن شیر در ظرف محسوب می شود.

۳۸۳۲ - اسماعیل بن فضل گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم:

اگر مردی باج سرانه افراد، جزیه اهل ذمه، خراج نخل و شجر و باج جنگل، و یا دام صید یا تور ماهی یا دام پرندگان را بمبلغی معین تقبل کند (یعنی عائدی این جمله یا پاره ای از اینها را در مقابل مبلغی که خود می پردازد قبول کند). با اینکه نمی داند (آیا فائده دارد یا نه) شاید هیچ نداشته باشد و شاید چیزی عایدش شود. آیا می تواند قبول کند و در چه زمان می تواند معامله کرده امضاء دهد؟ فرمود: هرگاه علم حاصل کردی که چیزی یا یکی از اینها موجود شده است آنگاه بخر و تقبل نما.

شرح: «این عمل نوعی صلح است که مثلاً فلان مبلغ می دهد که هر چه ماهی در تور ماهیگیری بود از آن او باشد».

۳۸۳۳ - سماعه گوید: امام صادق علیه السلام درباره کسی که بنده فراری

را خریداری می کند فرمود: این عمل صحیح نیست مگر آنکه با او ضمیمه ای باشد و

وَيَقُولُ: أَشْتَرِي مِنْكَ هَذَا الشَّيْءَ وَعَبْدَكَ بِكَذَا وَكَذَا، فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى الْعَبْدِ كَانَ الشَّمْنُ الَّذِي نَقَدَهُ فِيمَا اشْتَرَى مِنْهُ».

۳۸۳۴- وَ رُوِيَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لِي عَلَيْهِ أَحْمَالٌ بِكَيْلٍ مُسَمًّى فَبَعَثَ إِلَيَّ بِأَحْمَالٍ مِنْهَا أَقَلَّ مِنَ الْكَيْلِ الَّذِي لِي عَلَيْهِ فَأَخَذَهَا مُجَازَفَةً؟ فَقَالَ: لَا بِأَسْرٍ بِهِ. قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ عَلَى الْآخِرِ مِائَةٌ كُرًّا تَمْرًا وَلَهُ نَخْلٌ فَيَأْتِيهِ فَيَقُولُ: أُعْطِنِي نَخْلَكَ هَذَا بِمَا عَلَيْكَ، فَكَأَنَّهُ كَرِهَهُ، قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلَيْنِ يَكُونُ بَيْنَهُمَا النَّخْلُ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اخْتَرْ إِمَّا أَنْ تَأْخُذَ هَذَا النَّخْلَ بِكَذَا وَكَذَا كَيْلًا مُسَمًّى وَتُعْطِيَنِي نِصْفَ هَذَا الْكَيْلِ زَادًا أَوْ نَقَصًا، وَإِمَّا أَنْ أَخْذَهُ آتَا بِذَلِكَ، قَالَ: لَا بِأَسْرٍ بِهِ».

چیز دیگری را با آن بنده فراری در یک معامله خریداری کند و بگوید: این متاع را با فلان برده فراری به فلان مبلغ خریدم، پس اگر به بنده دست نیافت مبلغی که داده است بابت آن متاع خواهد بود.

۳۸۳۴- یعقوب بن شعیب گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: من از شخصی چند بار که پیمانۀ آن معلوم است طلبکارم و او با رهائی برای من به عوض آنچه در عهدۀ اوست ارسال داشته که پیمانۀ آن کمتر از آنچه من به عهدۀ او داشتم می باشد پس آن را تخمیناً بگیرم، حکم چیست؟ فرمود: اشکالی ندارد، پرسیدم: مردی را بر عهدۀ دیگری یکصد لنگه خرما است و بدهکار نخلی دارد، طلبکار بدو پیشنهاد می کند که بجای بدهیت این نخل را (یعنی ثمرۀ این نخل را) به من واگذار، گوید به نظر می رسید که امام علیه السلام این کار را خوش نداشت، و دوباره سؤال کردم: نخلی را که دو تن با یکدیگر شریکند، یکی از شرکاء پیشنهاد کرده که من محصول این نخل را فلان مقدار کیل قبول دارم و حاضریم نیمی از این مقدار را به تو بدهم حال چه کمتر از آنچه واقعاً به دست خواهد آمد، باشد و چه بیشتر، یا تو همین شرط را بپذیر. فرمود: اشکالی ندارد.

۳۸۳۵- وَ رَوَى جَمِيلٌ، عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى تَيْنَ بَيْدَرٍ قَبْلَ أَنْ يُدَاسَ، تَيْنُ كَلِّ كُرِّ بَشِيٍّ مَعْلُومٍ، فَيَأْخُذُ التَّيْنَ وَيَبْعُهُ قَبْلَ أَنْ يُكَالَ الطَّعَامُ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ [بِهِ].»

۳۸۳۶- وَ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَشْتَرِي مِائَةَ رَاوِيَةٍ مِنْ زَيْتٍ وَأَعْتَرِضُ رَاوِيَةً أَوْ اثْنَتَيْنِ وَأَتَزِنُهُمَا ثُمَّ أَخْذُ سَائِرَهُ عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ.»

۳۸۳۷- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ الدَّيْنُ وَمَعَهُ رَهْنٌ أَيْشَرَّ بِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ.»

۳۸۳۸- وَ رَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا كَانَ مِنْ طَعَامٍ سَمِّيَتْ فِيهِ كَيْلًا فَلَا يَصْلُحُ مُجَازَفَةً.»

۳۸۳۹- وَ رُوِيَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سِرْحَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

۳۸۳۵- زراره گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم: مردی کاه خرمنگاهی را پیش از آنکه آن را درو کند خریداری کرده است هر جوالی به قیمت معین، پس کاه را تحویل گرفته، می فروشد پیش از آنکه گندم را پیمانه کند؟ فرمود: اشکالی در آن نیست. (این خبر با اندک اختلافی گذشت تحت شماره ۳۷۸۴).

۳۸۳۶- از عبدالمملک بن عمرو روایت شده که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من صد مشک روغن زیتون خریداری می کنم و یکی دو مشک را وزن می کنم و بقیه را به حساب همان وزن محسوب می دارم. فرمود: اشکالی ندارد.

۳۸۳۷- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم شخصی برعهده دیگری طلبی دارد و مالی نزد او گروگان است می تواند آن مال را بخرد؟ فرمود: آری.

۳۸۳۸- باز حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر طعامی که نام پیمانه بر آن بردی جایز نیست پیمانه نکرده داد و ستد کنی.

۳۸۳۹- داود بن سرحان گوید: دو بار یا دو جوال مُشک داشتم یکی تازه و

«كَانَ مَعِيَ جِرَابَانِ مِنْ مُسْكٍ أَحَدُهُمَا رَطْبٌ وَالْآخَرُ يَابِسٌ، فَبَدَأْتُ بِالرَّطْبِ فَبِعْتُهُ، ثُمَّ أَخَذْتُ الْيَابِسَ أَبْيَعُهُ فَإِذَا أَنَا لَا أُعْطَى بِالْيَابِسِ الشَّمْنُ الَّذِي يُسَوَّى وَلَا يَرِيدُونِي عَلَى ثَمَنِ الرَّطْبِ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ أَيُصَلِّحُ لِي أَنْ أُنْذِيهَ؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنْ تُعَلِّمَهُمْ، قَالَ: فَتَنَذِيئُهُ ثُمَّ أَعْلَمْتُهُمْ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا أَعْلَمْتَهُمْ».

۳۸۴۰- وَرُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ وَلَدِ الزَّنَا أُبْيَاغَ وَ يُشْتَرَى وَ يُسْتَحْدَمُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: فَيُسْتَنْكِحُ؟ قَالَ: نَعَمْ وَلَا تَطْلُبُ وَلَدَهَا».

۳۸۴۱- وَ سَأَلَتْهُ سَمَاعَةُ «عَنْ شِرَاءِ الْخِيَانَةِ وَ السَّرْقَةِ، قَالَ: «إِذَا عَرَفْتَ أَنَّهُ كَذَلِكَ فَلَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ شَيْئًا تَشْتَرِيهِ مِنَ الْعَمَالِ».

دیگری خشک بود و شروع به فروختن کردم آنکه تازه بود تمام شد و سپس به فروختن خشک شروع کردم دیدم از قیمت تازه آن چیزی اضافه نمی دهند از امام صادق علیه السلام پرسیدم می توانم به مُشک خشک آب بزنم؟ فرمود: نه، مگر اینکه به مشتریان بگوئی، گوید: من آنها را نم زدم و بعد به مشتریها خبر می دادم و امام فرمود: اکنون که به آنها فهماندی اشکالی ندارد.

۳۸۴۰- عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم که: آیا ولد الزنا (اولاد غیرقانونی) را می توان فروخت یا خرید با به کار گماشت؟ فرمود: آری، گفتم: آیا با اونکاح نیز می توان کرد؟ فرمود: آری، اما اگر زن است از او فرزند نخواه (سعی کن از او اولاددار نشوی).

۳۸۴۱- و سماعه از آن حضرت علیه السلام پرسید: مال غصبی و مال دزدی را می توان خرید؟ فرمود: اگر آن را می شناسی نه، مگر اینکه از کسی که از کارمندان دولت غاصب و جور باشد مالش را بخری.

شرح: «زیرا که در اینصورت دزدی و خیانت مستقیم نیست».

[بَابُ الْمُضَارَبَةِ]

۳۸۴۲- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ الْكِنَانِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَاعَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْمُضَارَبَةِ يُعْطَى الرَّجُلُ الْمَالَ فَيَخْرُجُ بِهِ إِلَى أَرْضٍ وَيَنْهَى أَنْ يَخْرُجَ بِهِ إِلَى أَرْضٍ غَيْرِهَا، فَعَصَى وَخَرَجَ إِلَى أَرْضٍ أُخْرَى فَعَطَبَ الْمَالَ، فَقَالَ: هُوَ ضَامِنٌ، وَإِنْ سَلِمَ وَرَبِحَ فَالرَّبِيحُ بَيْنَهُمَا».

۳۸۴۳- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ ضَمَّنَ تَاجِرًا فَلَيْسَ لَهُ إِلَّا رَأْسُ الْمَالِ وَلَيْسَ لَهُ مِنَ الرَّبْحِ شَيْءٌ».

۳۸۴۴- وَ رَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ دَفَعَ إِلَى رَجُلٍ أَلْفَ دِرْهَمٍ مُضَارَبَةً فَاشْتَرَى أَبَاهُ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ، قَالَ: يُقَوْمُ

مضاربه و احکام آن

(مضاربه آنست که شخصی مالی به دیگری می دهد که با آن داد و ستد کند و از سود آن به سهم معلومی نصف یا ثلث یا ربع ببرد و خسارت به عهده صاحب مال باشد).

۳۸۴۲- ابوالصباح کنانی گوید: از امام صادق علیه السلام از مضاربه پرسیدم و عرض کردم: شخصی به دیگری مالی می دهد و وی آن را به مکانی دیگر می برد و حال آنکه صاحب مال با او قرار کرده که از آنجا به جای دیگر نبرد و آن مال تلف می شود. فرمود: او ضامن است و اگر سالم ماند و تلف نشد هر دو در سود آن شریکند.

۳۸۴۳- محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام حدیث کرده که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: هر کس معامله گر را ضامن کرد جز رأس مال چیزی از آن او نخواهد بود و از سود معامله سهمی به او نخواهد رسید (زیرا هنگامی می تواند مطالبه سود کند که طرف را ضامن مال نکرده باشد).

۳۸۴۴- و نیز محمد بن قیس گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم

فَإِنْ زَادَ دِرْهَمًا وَاجِدًا أُغْتِقَ وَاسْتَسْعَى فِي مَالِ الرَّجُلِ».

۳۸۴۵- وَرَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ يَكُونُ لَهُ مَالٌ عَلَى رَجُلٍ فَيَتَمَاضَاهُ وَلَا يَكُونُ عِنْدَهُ مَا يَقْضِيهِ فَيَقُولُ: هُوَ عِنْدَكَ مُضَارِبَةٌ، قَالَ: لَا يَصْلُحُ حَتَّى يَقْضِيَهُ مِنْهُ».

۳۸۴۶- وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْمُضَارِبُ مَا أَنْفَقَ فِي سَفَرِهِ فَهُوَ مِنْ جَمْعِ الْمَالِ فَإِذَا قَدِمَ بِلَدَّتِهِ فَمَا أَنْفَقَ فَهُوَ مِنْ نَصِيْبِهِ».

۳۸۴۷- وَكَانَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «مَنْ يَمُوتُ وَعِنْدَهُ مَالٌ الْمُضَارِبَةِ إِنَّهُ إِنْ سَمَاهُ بَعِيْنِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ فَقَالَ: «هَذَا لِفُلَانٍ» فَهُوَ لَهُ، وَإِنْ مَاتَ وَلَمْ يَذْكُرْهُ

مردی به دیگری هزار درهم به عنوان مضاربه داده و آن مرد پدر خویش را که برده بوده خریداری کرده است درحالی که آن شخص نمی داند، فرمود: قیمت برده را بسنجد اگر یک درهم از اصل اضافه بود (به نیمی که از آن خریدار می شود) بنده آزاد شده و باقی قیمت خویش را باید خود فعالیت کند و به صاحب پول بپردازد.

۳۸۴۵- سکونی از امام صادق از پدرش از پدرانش علیهم السلام روایت کرده که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام در مورد مردی که برعهده دیگری مالی داشت و آن را مطالبه می کرد و بدهکار چیزی نداشت که بپردازد و طلبکار گفته است آن مال نزد تو به مضاربه باشد فرمود: «این درست نیست مگر اینکه وجه نقد برای مضاربه بدو بپردازد».

۳۸۴۶- و امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: مضارب هر چه در راه سفر خرج کند از اصل سرمایه است و اما چون از سفر بازآید آنچه هزینه می کند از مال خویشتن یا نصیب خود او خواهد بود.

۳۸۴۷- و امیر مؤمنان علیه السلام می فرمود: هرگاه شخصی از دنیا رفت و مال مضاربه نزد او بود اگر آن را نام برده و تعیین نموده و گفته است این مال از آن فلان کس است پس آن را به صاحبش می دهند و اگر فوت کرد و چیزی راجع به

فَهُوَ أُسْوَةٌ لِّلْغُرَمَاءِ».

۳۸۴۸- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلَيْنِ اشْتَرَكَا فِي مَالٍ قَرِيحًا رِبْحًا وَكَانَ مِنَ الْمَالِ دَيْنٌ وَعَيْنٌ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: أَعْطِنِي رَأْسَ الْمَالِ وَالرَّبْحُ لَكَ وَمَا تَوَيَّ فَعَلَيْ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا اشْتَرَطَا وَإِنْ كَانَ شَرْطًا يُخَالِفُ كِتَابَ اللَّهِ رُدُّهُ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

۳۸۴۹- وَ رَوَى ابْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «لَا يَتَّبِعُنِي لِلرَّجُلِ مِنْكُمْ أَنْ يُشَارِكَ الدَّمِي وَلَا يُبْضِعُهُ بِضَاعَةً وَلَا يُودِعُهُ وَدِيعَةً وَلَا يُصَافِيهِ الْمَوَدَّةَ».

۳۸۵۰- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ أَبِي وَلَادٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ الْغَنَمُ يَحْلُبُهَا، لَهَا أَلْبَانٌ كَثِيرَةٌ فِي كُلِّ يَوْمٍ مَا تَقُولُ

مضاربه نگفت پس صاحب مال مانند یکی از طلبکاران دیگر است.

۳۸۴۸- حلبی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که در موضوع دو مرد که با یکدیگر در مالی شرکت داشتند و از فروش آن مال سودی بردند ولی قیمت مال، بعضی آماده و بعضی دین و برعهده بود، و یکی از دو شریک دیگری را گفت تو رأس مال مرا بده و سود از آن تو باشد و اگر مال تلف شد برعهده من، امام فرمود: در صورتی که هر دو شرط کرده باشند عیبی ندارد، و اگر شرطشان مخالف کتاب خدا باشد به کتاب خدا بازمی‌گردد.

شرح: «اینکه فرمود: «عیبی ندارد» حمل شده است به اِنقضاء مدت شرکت و آلا در حال شرکت تلف شدن مال به زیان هر دو خواهد بود».

۳۸۴۹- علی بن رثاب گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: سزاوار نیست که مردی از شما با شخصی ذمی (اهل کتاب که در پناه اسلامند) شرکت کند، و جنسی برای فروش بدو بدهد یا ودیعه‌ای نزد او بگذارد و یا دوستی و صمیمیت کند.

۳۸۵۰- ابوولاد گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی گوسفنددار

فِي شِرَاءِ الْخَمْسِمَاةِ رِطْلٍ بِكَذَا وَكَذَا دِرْهَمًا يَأْخُذُ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْهُ أَرْطَالًا حَتَّى يَسْتَوْفِيَ مَا يَشْتَرِي مِنْهُ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهَذَا وَنَحْوِهِ».

۳۸۵۱- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَعْبُوبٍ، عَنِ رِفَاعَةَ النَّخَّاسِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي- عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «سَاوَمْتُ رَجُلًا بِجَارِيَةٍ فَبَاعَنِيهَا بِحُكْمِي، فَقَبَضْتُهَا عَلَيَّ ذَلِكَ، ثُمَّ بَعَثْتُ إِلَيْهِ بِأَلْفٍ دِرْهَمٍ، وَقُلْتُ لَهُ: هَذِهِ أَلْفٌ دِرْهَمٍ عَلَيَّ حُكْمِي عَلَيْكَ، فَأَبَى أَنْ يَقْبَلَهَا مِنِّي وَقَدْ كُنْتُ مَسْتَهْتِهَا قَبْلَ أَنْ أُبْعَثَ إِلَيْهِ بِالثَّمَنِ، فَقَالَ: أَرَى أَنْ تُقَوِّمَ الْجَارِيَةَ قِيَمَةً عَادِلَةً فَإِنْ كَانَ ثَمْنُهَا أَكْثَرَ مِمَّا بَعَثْتَ بِهِ إِلَيْهِ كَانَ عَلَيْكَ أَنْ تَرُدَّ عَلَيْهِ مَا نَقَصَ مِنَ الْقِيَمَةِ وَإِنْ كَانَ ثَمْنُهَا أَقَلَّ مِمَّا بَعَثْتَ بِهِ إِلَيْهِ فَهُوَ لَهُ، قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ وَجَدْتُ بِهَا عَيْبًا بَعْدَ مَا مَسَسْتُهَا؟ قَالَ: لَيْسَ لَكَ أَنْ تَرُدَّهَا وَلَكَ أَنْ تَأْخُذَ قِيَمَةَ مَا بَيْنَ الصَّحَّةِ وَالْعَيْبِ مِنْهُ».

است و شیر آنها را می دوشد در هر روز و بسیار فراوان است، و سؤال اینکه اگر کسی پانصد رطل (پیمانه) به مبلغی معین از وی خریداری کند و هر روز چند رطل (پیمانه) بستاند تا پانصد رطل که خریداری کرده کامل شود در این مسأله چه می فرمائید؟ فرمود: به این خرید و امثال آن اشکالی نیست.

۳۸۵۱- رفاعه نخاس (برده فروش) گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم در مورد خرید کنیزی با صاحبش گفتگو کردم، به من فروخت به هر قیمتی که من روی آن گذارم، من کنیز را با این قرار گرفته بعد هزار درهم برای فروشنده فرستادم و گفتم که این هزار درهم بنابر شرطی که کرده ام با تو، وی از من نپذیرفت و من با آن کنیز خلوت کرده بودم قبل از آنکه وجه را برای صاحبش بفرستم، فرمود: نظر من اینست که کنیز را قیمت کنی قیمتی عادلانه، پس اگر ارزشش بیش از آن مقدار که تو برای او فرستاده ای بود برتوست که باقی قیمت را برای او ارسال نمائی و اگر قیمتش کمتر بود از مقداری که فرستاده ای، آن قیمت از آن اوست و جاریه از آن تو. عرض کردم: قربانت گردم اگر پس از آنکه با او هبستر شدم در او عیبی یافتم چه؟ فرمود: نمی توانی او را بازدهی فقط می توانی فرق میان قیمت سالم و ناسالم را از فروشنده

۳۸۵۲- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ زِيَادِ الْكَرْنَجِيِّ قَالَ: «اشْتَرَيْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَارِيَةً فَلَمَّا ذَهَبْتُ أَنْقَدُهُمْ، قُلْتُ أَسْتَحِطُّهُمْ؟ قَالَ: لَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَهَى عَنِ الاسْتِحْطَاطِ بَعْدَ الصَّفَقَةِ».

۳۸۵۳- وَ رَوَى ابْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْنَجِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي- عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ أَصُوفَ مِائَةِ نَعَجَةٍ وَمَا فِي بُطُونِهَا مِنْ حَمَلٍ بِكَذَا وَكَذَا دِرْهَمًا؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي بُطُونِهَا حَمَلٌ كَانَ رَأْسُ مَالِهِ فِي الصُّوفِ».

۳۸۵۴- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ زَيْدِ الشَّحَامِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا- عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَشْتَرِي سِهَامَ الْقَصَابِينَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَخْرُجَ السَّهْمُ،

بستانی.

شرح: «فقهای عظام گویند: شرط صحت بیع آنست که عوضین معلوم و مشخص باشد و قیمت را به حکم یکی از طرفین معامله نهادن که او هر قدر خواست بعداً تعیین کند معامله فاسد است و صورت نگرفته است و همچنین اگر قیمت را به حکم شخصی ثالث گذارند، و این خبر را چون سندش صحیح است و متن آن مخالف قاعده، آن را حمل کرده اند بر وجوهی که به ذکر آن نیازی دیده نمی شود».

۳۸۵۲- ابراهیم بن زیاد کرنجی گوید: برای امام صادق علیه السلام کنیزی خریدم و هنگامی که رفتم قیمت آن را بپردازم گفتم از فروشنده می خواهم چیزی از مبلغ کم کند. امام مرا از این کار منع کرد و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله از کم کردن قیمت (و باصطلاح عوام چانه زدن) پس از انجام معامله نهی فرموده است.

۳۸۵۳- و نیز ابراهیم کرنجی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم چه می فرمایید در مورد اینکه شخصی پشم یکصد رأس میش را با بچه ای که در شکم دارند از شخصی خریداری کرده به مبلغی معین؟ فرمود: این اشکالی ندارد، اگر چیزی در شکم نداشتند قیمت در مقابل پشم آنها است.

۳۸۵۴- زید شحام گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی سهم

قال: إِنْ اشْتَرَيْتُمْ سَهْمًا فَهُوَ بِالْخِيَارِ إِذَا خَرَجَ».

۳۸۵۵- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي-
عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ يَهَبُ لِعَبْدِهِ أَلْفَ دِرْهَمٍ أَوْ أَقَلَّ أَوْ أَكْثَرَ،
فَيَقُولُ: حَلَلْنِي مِنْ ضَرْبِي إِيَّاكَ أَوْ مِنْ كُلِّ مَا كَانَ مِنِّي إِلَيْكَ أَوْ مِنَّا أَخَضْتِكَ
وَأَرْهَبْتِكَ، فَيَحْلِلُهُ وَيَجْعَلُهُ فِي حِلٍّ رَغْبَةً فِيمَا أُعْطَاهُ، ثُمَّ إِنَّ الْمَوْلَى بَعْدَ أَصَابِ
الدَّرَاهِمِ الَّتِي أُعْطَاهُ فِي مَوْضِعٍ قَدْ وَضَعَهَا فِيهِ الْعَبْدُ فَأَخَذَهَا الْمَوْلَى أَحْلَاكَ هِيَ لَهُ؟
فَقَالَ: لَا، فَقُلْتُ لَهُ: أَلَيْسَ الْعَبْدُ وَمَالُهُ لِمَوْلَاهُ؟ قَالَ: لَيْسَ هَذَا ذَاكَ، ثُمَّ قَالَ
عَلَيْهِ السَّلَامُ: قُلْ لَهُ: فَلْيَرُدَّهَا عَلَيْهِ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لَهُ فَإِنَّهُ افْتَدَى بِهَا نَفْسَهُ مِنَ الْعَبْدِ
مَخَافَةَ الْعُقُوبَةِ وَالْقِصَاصِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقُلْتُ لَهُ: فَعَلَى الْعَبْدِ أَنْ يُزَكِّيَهَا إِذَا حَالَ

یکی از قصابان که گوسفندانی به شرکت خریده اند خریداری می کند پیش از آنکه سهم تعیین شود چگونه است؟ فرمود: اگر یک سهم خرید هرگاه سهم تعیین شود اختیار دارد.

شرح: «یکبار سهم یک نفر از شرکاء را می خرد و یکبار سهم مستخرج را که مالی است مجهول، و در صورت دوم معنی ذیل خبر آنست که چون سهم بیرون آمد آنگاه مختار است که آن را بخرد یا نخرد».

۳۸۵۵- اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چه می فرمائید در این مورد که شخصی به غلامش هزار درهم — یا کمتر از هزار درهم یا بیشتر — می بخشد و بدو می گوید: از اینکه ترا آزرده ام، یا از هر ناروایی که از من نسبت به تو صادر شده است، یا از اینکه ترا ترسانده ام یا رنجانده ام مرا حلال کن، پس بنده وی را حلال می کند بواسطه آن مالی که بدو بخشیده است، سپس آن مولی مالی را که به غلام بخشیده در مکانی که غلام نهاده، می یابد و آن را برای خود برمی گیرد، آیا این برای او حلال است؟ فرمود: نه، عرض کردم: آیا نه اینست که بنده و هر چه دارد از آن مولای اوست؟ فرمود این آن مورد نیست، سپس فرمود: به او بگو آن وجه را به غلام بازگرداند زیرا آن بر وی حلال نیست چون جان خود را با آن از

عَلَيْهَا الْحَوْلُ؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنْ يُعْمَلَ لَهُ بِهَا، وَلَا يُعْطَى الْعَبْدُ مِنَ الزَّكَاةِ شَيْئًا».

۳۸۵۶- وَرَوَى عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَشْتَرِي مِنَ الرَّجُلِ الْبَيْعَ فَيَسْتَوْهِبُهُ بَعْدَ الشَّرَاءِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَحْمِلَهُ عَلَى الْكُزِّهِ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۳۸۵۷- وَرَوَى عَنْ زَيْدِ الشَّحَامِ قَالَ: «أَتَيْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ بِجَارِيَةٍ أَعْرَضَهَا عَلَيَّ، فَجَعَلَ يُسَاوِمُنِي وَأَنَا أُسَاوِمُهُ، ثُمَّ بَعَثَهَا إِلَيَّ فَصَمِنَ عَلَيَّ يَدَيَّ فَقُلْتُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ إِنَّمَا سَاوَمْتُكَ لِأَنْظُرَ الْمُسَاوِمَةَ تَتَّبِعِي أَوْ لَا تَتَّبِعِي، فَقُلْتُ: قَدْ حَظَّطْتُ عَنْكَ عَشْرَةَ دَنَانِيرٍ، قَالَ: هَيْهَاتَ أَلَا كَانَ هَذَا قَبْلَ الضَّمَّةِ؟ أَمَا بَلَّغَكَ قَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «الْوَضِيعَةُ بَعْدَ الضَّمَّةِ حَرَامٌ»؟».

آتش دوزخ و قصاص در قیامت خریداری کرده است. گوید: عرض کردم: آیا بر آن بنده است که اگر سال بر آن مال گذشت زکات باید بدهد؟ فرمود: نه، مگر اینکه با آن کاری برای او کرده باشند و بنده را از زکات چیزی نمی دهند.

۳۸۵۶- یونس بن یعقوب گوید: به امام ششم علیه السلام عرض کردم: مردی از دیگری متاعی خریداری کرده است پس از انجام معامله خریدار از فروشنده می خواهد که چیزی بدو ببخشد بدون اینکه بر او تحمیل کند، فرمود: اشکالی در آن نیست.

۳۸۵۷- زید شحام گوید: خدمت امام جواد علیه السلام رسیدم و کنیزی برای عرضه و فروش به همراه بردم آن حضرت در قیمت با من گفتگو کرد و من نیز با وی در آن باره، تا اینکه معامله انجام شد و دست مرا بفشرد، عرض کردم: فدایت شوم من در معامله با شما بسیار گفتگو کردم تا بدانم چانه زدن سزاوار است یا نه، آنگاه عرض کردم: ده دینار از قیمت تخفیف دادم، فرمود: هیهات (دور است) جز اینکه قبل از دست دادن و انجام معامله باشد، آیا سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله را نشنیده ای که فرمود: تخفیف پس از انجام معامله حرام است.

۳۸۵۸- وَ رَوَى رَوْحٌ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «تِسْعَةُ أَغْشَارٍ الرَّزْقُ فِي النَّجَارَةِ».

۳۸۵۹- وَ رَوَى ابْنُ بَكَّيْرٍ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ سَمْرَةَ ابْنَ جُنْدَبٍ كَانَ لَهُ عِدْقٌ فِي حَائِطٍ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَكَانَ مَثْرُكُ الْأَنْصَارِيِّ فِيهِ الطَّرِيقُ إِلَى الْحَائِطِ، فَكَانَ يَأْتِيهِ فَيَدْخُلُ عَلَيْهِ، وَلَا يَسْتَأْذِنُ، فَقَالَ: إِنَّكَ تَجِيءُ وَتَدْخُلُ وَنَحْنُ فِي حَالٍ نَكْرَهُ أَنْ تَرَانَا عَلَيْهِ، فَإِذَا جِئْتَ فَاسْتَأْذِنْ حَتَّى نَتَحَرَّزَ، ثُمَّ نَأْذِنْ لَكَ وَتَدْخُلْ، قَالَ: لَا أَفْعَلُ هُوَ مَالِي أَدْخُلُ عَلَيْهِ وَلَا أَسْتَأْذِنُ، فَأَتَى الْأَنْصَارِيُّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَشَكَى إِلَيْهِ وَ أَخْبَرَهُ، فَبَعَثَ إِلَى سَمْرَةَ فَبَجَّاءَهُ فَقَالَ لَهُ: اسْتَأْذِنْ عَلَيْهِ، فَأَبَى وَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لِلْأَنْصَارِيِّ، فَعَرَضَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنْ يَشْتَرِيَ مِنْهُ بِالثَّمَنِ، فَأَبَى عَلَيْهِ، وَجَعَلَ يَرِيدُهُ فَيَأْبَى

۳۸۵۸- و شخصی به نام روح یا ذریح از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: نه دهم (۹) روزی در تجارت است.

۳۸۵۹- و زراره از امام باقر علیه السلام نقل کرده که فرمود: سمرة بن جندب درخت خرمائی در باغ مردی از انصار داشت و منزل آن شخص انصاری سر راه آن باغ بود، سمرة می آمد و بدون اجازه و اطلاع وارد شده به سوی درختش می رفت، مرد انصاری بدو گفت: تو گاه و بیگاه بدون خبر وارد می شوی و ما در حالی هستیم که خوش ندارم تو ما را به آن حال بنگری، هر وقت خواستی وارد شوی اجازه بخواه تا ما خود را بپوشانیم سپس وارد شو، گفت: من چنین کاری نخواهم کرد، این درخت مال من است و من حق دارم به آن سرکشی کنم و اجازه نخواهم. مرد انصاری نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و شکایت کرد، رسول خدا صلی الله علیه و آله سمرة را خواست و وی حاضر شد، حضرت فرمود: هرگاه به سراغ درخت خود می روی رخصت بخواه بعد وارد شو، سمرة سرباز زد و همان سخن که با انصاری گفته بود به رسول خدا (ص) گفت، رسول خدا (ص) به او پیشنهاد خرید با قیمتی کرد، او نپذیرفت. رسول خدا (ص) قیمت را بالا برد، باز نپذیرفت، پس چون حضرت

أَنْ يَبِيعَ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ لَهُ: لَكَ عِدْقٌ فِي الْجَنَّةِ، قَابِي أَنْ يَقْبَلَ ذَلِكَ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْأَنْصَارِيَّ أَنْ يَقْلَعَ الثُّخْلَةَ فَيُلْقِيَهَا إِلَيْهِ وَقَالَ لَا ضَرَرَ وَلَا إِضْرَارَ».

۳۸۶۰ - وَرَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَدْفَعُ الطَّعَامَ إِلَى الطَّحَّانِ فَيَقْاطِعُهُ عَلَى أَنْ يُعْطِيَ صَاحِبَهُ لِكُلِّ عَشْرَةِ أَمْثَانٍ عَشْرَةَ أَمْثَانٍ دَقِيقٍ؟ قَالَ: لَا، فَقُلْتُ: فَرَجُلٌ يَدْفَعُ السَّمْسِمَ إِلَى الْعَصَارِ فَيَضْمَنُ لَهُ بِكُلِّ صَاعٍ أَرْطَالًا مُسَمَّاءَ؟ فَقَالَ: لَا».

چنین دید فرمود: من ضامن می شوم که در عوض آن خرمابنی در بهشت به تو دهند، این بار نیز نپذیرفت، آنگاه رسول خدا (ص) انصاری را امر کرد که آن درخت را از ریشه بیرون آورد و نزد سمره اندازد و فرمود: «لاضرر ولا إضرار» یعنی در اسلام نه ضرر بردن است نه ضرر رساندن.

۳۸۶۰ - محمد بن مسلم از یکی از دو امام باقر یا امام صادق علیهما السلام روایت کند که مردی گندمی را به آسیابان داده و با او قطع کرده است که در مقابل هر ده من گندم ده من آرد تحویل دهد. آیا صحیح است؟ امام فرمود: نه، گوید: عرض کردم: شخصی ده من کنجد به عصار (صاحب کارخانه روغن گیری) داده و وی ضامن شده که به هر یک من چند پیمانانه روغن تحویل دهد. صحیح است؟ فرمود: نه.

شرح: «گندم هر مقدار که خود آرد داد و کنجد هر مقدار که خود روغن داد از آن صاحبش می باشد و در اینگونه چیزها با تقریب و جزاف نمی توان معامله کرد». مترجم گوید: مطلبی که در این زمان و در این فصل از کتاب قابل تذکار است اینست که تجارت در جهان هستی یکی از امور مهم و حیاتی اقوام و ملل بوده و هست و بنابراین متصدیان آن در هر کجای دنیا باید واجد شرائطی باشند تا بتوانند از عهده مسؤولیت خطیر آن تا حد امکان برآیند، در آئین مقدس اسلام روی امر تجارت و بازرگانی و نوع آن و نیز شرائط تاجر و بازرگان بسیار دقت بعمل آمده است و صدها و

بلکه هزاران دستور برای انجام آن و صحت آنها صادر فرموده است تا آنجا که پیغمبر گرامی ما صلی الله علیه و آله، تاجر را در لغزشگاه حساس و دقیق دانسته که با کمترین خطا و ناروایی در عمل در پرتگاه عمیق دوزخش دیده و فرموده: «التَّاجِرُ فَاجِرٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَ الْحَقَّ وَ أَعْطَى الْحَقَّ» یعنی تاجر و بازرگان تباہکار است مگر اینکه به درستی و راستی بستاند و به درستی و راستی پردازد. و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: «التَّاجِرُ فَاجِرٌ وَ الْفَاجِرُ فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ أَخَذَ الْحَقَّ وَ أَعْطَى الْحَقَّ» یعنی تاجر تبهکار است و تبهکار جایش دوزخ، جز آنکه به حق بدهد و بحق بستاند.

لازمه حق دادن و حق گرفتن آشنائی با حق است و نیز میان حق و باطل را تمیز دادن، افرادی که این تشخیص را نداشته باشند چگونه می توانند آن را رعایت کنند.

سخن کوتاه، ملاک تجارت در اسلام بهتر پول درآوردن نیست و نیز راه ثروت اندوزی را فراگرفتن نیست، بلکه مردمی، اندیشیدن و بهتر رعایت کردنِ حالِ ملتِ بینواست، چه بسیار بازرگانان و متصدیان امر تجارت که در دنیا نزد مردم به جهت ثروتی که اندوختند محترم زیستند ولی در عالم برزخ و قیامت به وبال آن گرفتار شدند و با کمال خواری و زبونی محکوم به عذاب گشتند، و چه بسا افرادی از تجار که در اثر رعایت کردن موازین شرعی و به فکر بودن و اندیشه نمودن به حال مردمان ضعیف و تهیدست و ناتوان، عمری به تجارت پرداختند ولی از مال و ثروت دنیا چیزی جز رافع احتیاج نیندوختند و از این جهان با کمال پاکی و درستی و صحت عمل رخت بر بستند و فرشتگان عالم قدس به استقبالشان شتافتند، اینان آن دسته اند که دامنه هرگز به ننگ گران فروشی و احتکار آلوده نگشت، درهمی ربا و حرام در اموال مختصرشان راه نیافت، دروغ و دغل در زندگیشان وجود نداشت، حق هیچ ذی حقی را انکار نکردند مال هیچ ساده لوح و غافل را نربودند، در عالم دیگر هزار بار عزیزتر از این عالم در مقام قرب باقی به بقاء حقتند. «إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَ نَهْرٍ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ — سوره قمر: آیه ۵۵».

* (بَابُ بَيْعِ الْكَلَاءِ وَالزَّرْعِ وَالْأَشْجَانِ) *

* (وَالْأَرْضَيْنِ وَالْقُنْيِيِّ وَالشَّرْبِ وَالْعِقَارِ) *

۳۸۶۱- رَوَى أَبَانُ، عَنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْفَضْلِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ بَيْعِ الْكَلَاءِ إِذَا كَانَ سَيِّحاً يَعْمَدُ الرَّجُلُ إِلَى مَائِهِ فَيَسُوفُهُ إِلَى الْأَرْضِ فَيَسْقِيهِ الْحَشِيشَ وَهُوَ الَّذِي حَفَرَ النَّهْرَ وَلَهُ الْمَاءُ يَزْرَعُ بِهِ مَا يَشَاءُ؟ فَقَالَ: إِذَا كَانَ الْمَاءُ لَهُ فَلْيَزْرَعْ بِهِ مَا شَاءَ وَيَبِيعَهُ بِمَا أَحَبَّ».

۳۸۶۲- وَسَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنْ شِرَاءِ الْقَصِيلِ يَشْتَرِيهِ الرَّجُلُ فَلَا يَقْضِيهِ وَيَبْدُو لَهُ فِي تَرْكِهِ حَتَّى يَخْرُجَ سُئْبُهُ شَعِيراً أَوْ حِنْطَةً، وَقَدْ اشْتَرَاهُ مِنْ أَصْلِهِ، وَمَا كَانَ عَلَى أَرْبَابِهِ مِنْ خِرَاجٍ فَهُوَ عَلَى الْعِلْجِ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ اشْتَرَطَ حِينَ اشْتَرَاهُ إِنْ شَاءَ قَطْعَهُ قَصِيلاً وَإِنْ شَاءَ تَرَكَهُ كَمَا هُوَ حَتَّى يَكُونَ سُئْباً وَإِلَّا فَلَا يَتَّبِعِي لَهُ

* (معامله چراگاه و درختان و زمینهای مزروعی) *

* (وقنوات و سهم آب و مزرعه و باغها) *

۳۸۶۱- اسماعیل بن فضل گوید: از امام صادق علیه السلام راجع به مراتع سؤال کردم و پرسیدم اگر نهر و قنات از آن انسان باشد و زمین علفزار را خود آب بندد و بوته های علف را آب دهد درحالی که حفر قنات را خود انجام داده و صاحب آب است می تواند هر چه خواهد بکارد؟ فرمود: اگر آب از آن خود اوست پس هر بذری که می خواهد بيفشانند به هر قیمت که خواهد بفروشد.

۳۸۶۲- و سماعه از آن حضرت علیه السلام در مورد فروش علف و گندم و جو سؤال کرد و گفت: شخصی آن را می خرد و نمی چیند بلکه آن را رها می کند تا خوشه نماید، گندم باشد یا جو، یکچین و دوچین نخزیده بلکه بکلی همه را خریداری کرده است و از سوی دیگر، صاحبان زمین با کشاورز قرارداد کرده اند که عشریه دولت را بپردازد. فرمود: اگر در هنگامی که خریداری می کرده با کشاورز قرار کرده که اگر بخواهد علف را برگیرد و اگر نخواهد برنگیرد و رها کند تا خوشه بندد می تواند

أَنْ يَثْرُكَهُ، حَتَّىٰ يَكُونَ سُئْبَلًا».

۳۸۶۳- وَ سَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنِ الرَّجُلِ اشْتَرَىٰ مَرَعَىٰ يَرَعَىٰ فِيهِ بِخَمْسِينَ دِرْهَمًا أَوْ أَقَلَّ أَوْ أَكْثَرَ، فَأَرَادَ أَنْ يُدْخِلَ مَعَهُ مَنْ يَرَعَىٰ مَعَهُ وَيَأْخُذُ مِنْهُمْ الشَّمْنَ، قَالَ: فَلْيُدْخِلْ مَعَهُ مَنْ شَاءَ بَبَعْضِ مَا أُعْطِيَ، وَإِنْ أَدْخَلَ مَعَهُ يَتَسَعَةَ وَ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا فَكَانَ عَتَمُهُ تَرَعَىٰ بِيَدِهِمْ فَلَا بَأْسَ، وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَبِيعَهُ بِخَمْسِينَ دِرْهَمًا وَيَرَعَىٰ مَعَهُمْ إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ عَمِلَ فِي الْمَرَعَىٰ عَمَلًا، حَفَرَ بَسْرًا أَوْ شَقَّ نَهْرًا بِرِضَا أَصْحَابِ الْمَرَعَىٰ فَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَبِيعَهُ بِأَكْثَرِ مِمَّا اشْتَرَاهُ بِهِ لِأَنَّهُ قَدْ عَمِلَ فِيهِ عَمَلًا فَلِذَلِكَ يَصْلُحُ لَهُ».

۳۸۶۴- وَ رَوَىٰ سُلَيْمَانُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنِّي لَأَكْرَهُ أَنْ أَسْتَأْجِرَ الرَّحَىٰ وَحَدَّهَا، ثُمَّ أُوَاجِرُهَا بِأَكْثَرِ مِمَّا اسْتَأْجَرْتُهَا إِلَّا أَنْ أُحْدِثَ فِيهَا حَدَثًا أَوْ أَعْرَمَ فِيهَا عُرْمًا».

آن راه را کند، و در غیر این صورت حق ندارد آن را رها کند تا خوشه بندد.

۳۸۶۳- و نیز سماعه از آن حضرت علیه السلام سؤال کرد: شخصی علف چراگاهی را به پنجاه درهم یا کمتر یا بیشتر برای چراندن گوسفندانش خریده و می خواهد دیگری را با خود در این کار سهیم کند و همه مبلغ را از او بستاند. فرمود: هر کس را بخواهد می تواند سهیم کند اما باید به کمتر از مبلغی باشد که با صاحب زمین قرار داده است هر چند به چهل و نه درهم باشد و به یک درهم گوسفندان او خریده باشند، و حق ندارد آن را به پنجاه درهم بفروشد و گوسفندش با آنها بچرد مگر آنکه خود در چراگاه عملی انجام داده باشد. چاه آبی احداث کرده باشد یا نهی کشیده باشد، البته با رضایت صاحبان چراگاه، در آن صورت اشکالی ندارد که به زیادتر از آنچه خریده بفروشد زیرا در آن کاری مثبت انجام داده و این زیادی برای او مباح گردیده است.

۳۸۶۴- سلیمان بن خالد گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: من مکروه می دارم که آسیایی را اجاره کنم و به بیش از مبلغش به دیگری واگذارم مگر آنکه در

۳۸۶۵- وفي رواية إسحاق بن عمار، عن أبي بصير، عن أبي عبد الله عليه السلام قال: «إذا تقبّلت أرضاً بذهبٍ أو فضةٍ فلا تقبّلها بأكثر مما قبّلتها به لأنّ الذهبَ والفضةَ مُضْمَتَانِ».

۳۸۶۶- وَرُوِيَ [عَنْ] عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمَزَةَ، عَنْ أَبِي بصير، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الْجِنِّطَةِ وَالشَّعِيرِ اشْتَرَيْ زَرْعُهُ قَبْلَ أَنْ يُسْتَيْلَ وَهُوَ حَشِيشٌ؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَهُ لِقَصِيلٍ يَغْلِفُهُ الدَّوَابُّ ثُمَّ يَشْرُكُهُ إِنْ شَاءَ حَتَّى يُسْتَيْلَ».

۳۸۶۷- وَرُوِيَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجْلِ يَكُونُ لَهُ شِرْبٌ مَعَ الْقَوْمِ فِي قَنَاتِهِمْ وَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ فَيَسْتَغْنِي بَعْضُهُمْ عَنْ شِرْبِهِ أَيَبِيعُهُ قَالَ: نَعَمْ إِنْ شَاءَ بَاعَهُ بَوْرَقٌ وَإِنْ شَاءَ بَاعَهُ بِكَيْلِ جِنِّطَةٍ».

۳۸۶۸- وَسَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنْ رَجُلٍ يُرَاعِغُ بَبْدَرَهُ فِي الْأَرْضِ مِائَةَ جَرِيبٍ

آن تعمیری کرده باشم یا غرامتی و ضرری متحمل شده باشم.

۳۸۶۵- و در روایت اسحاق بن عمار از ابوبصیر آمده که امام علیه السلام فرمود: هرگاه زمینی را به دینار یا درهم قرارداد محصول بستی پس به دیگری بیش از آنچه خود قبول پرداخت آن را کرده‌ای معامله مکن، زیرا طلا و نقره سخت ثابتند و رشد و نم‌ندارند (و مانند نبات و حیوان نیستند تا در دست مالک زیاد گردند).

۳۸۶۶- ابوبصیر یحیی بن قاسم گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: کشت گندم یا جو را می‌توانم پیش از آنکه خوشه بندد و هنوز علف است خریداری کنم؟ فرمود: نه، مگر اینکه برای چرانیدن احشام خریداری کنند آنگاه رها کنند تا خوشه بندد.

۳۸۶۷- سعید بن یسار گوید: از امام ششم علیه السلام پرسیدم: مردی با جماعتی در (آب) قناتی شریک است و پاره‌ای از آنها به سهم آب خود نیاز ندارد آیا می‌تواند آن را به دیگری بفروشد؟ فرمود: آری هرگاه بخواهد با پول یا گندم به کیل مبادله کند.

مِنَ الطَّعَامِ أَوْ غَيْرِهِ مِمَّا يَزْرَعُ ثُمَّ يَأْتِيهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَقُولُ لَهُ: خُذْ مِنِّي نِصْفَ بَذْرِكَ وَنِصْفَ نَفَقَتِكَ فِي هَذِهِ الْأَرْضِ لِأُشَارِكَ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ».

۳۸۶۹- وَ سَأَلَهُ «عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى قَصِيلاً فَلَمْ يَفْصِلْهُ وَ تَرَكَهُ حَتَّى صَارَ شَعِيرًا وَقَدْ كَانَ اشْتَرَطَ عَلَى الْعِلْجِ يَوْمَ اشْتَرَاهُ أَنَّهُ مَا يَأْتِيهِ مِنْ نَائِبَةٍ أَنَّهُ عَلَى الْعِلْجِ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ اشْتَرَطَ عَلَى الْعِلْجِ يَوْمَ اشْتَرَاهُ أَنَّهُ إِنْ شَاءَ جَعَلَهُ سُنْبُلًا وَإِنْ شَاءَ جَعَلَهُ قَصِيلاً فَلَهُ شَرْطُهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ اشْتَرَطَ فَلَا يَنْتَبِيحِي لَهُ أَنْ يَدَعَهُ حَتَّى يَكُونَ سُنْبُلًا، فَإِنْ فَعَلَ فَإِنَّ عَلَيْهِ طَسْقُهُ وَ نَفَقَتُهُ وَ لَهُ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ».

وَ إِنْ اشْتَرَى رَجُلٌ نَخْلًا لِيَقْطَعَهُ لِلْجُدُوعِ فَعَابَ وَ تَرَكَ النَّخْلَ كَهَيْئَتِهِ لَمْ يَنْقُطْ ثُمَّ قَدِمَ وَقَدْ حَمَلَ النَّخْلُ فَالْحَمَلُ لَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ صَاحِبُ النَّخْلِ كَانَ يَسْقِيهِ وَ يَقُومُ عَلَيْهِ.

۳۸۶۸- و سماعه از آن حضرت علیه السلام سؤال کرد: شخصی یک صد جریب زمین را بذر گندم یا غیر آن از آنچه کشت می شود افشاندن است، سپس فردی از او تقاضا کرده که نیم آن بذر که افشاندن و نیمی از محارجه که پرداخته است بدو بپردازد و در کشت شریک او باشد، فرمود: إشکالی در آن نیست.

۳۸۶۹- و أيضاً سماعه از آن حضرت پرسید: شخصی علفی خوید (سبزه) گندم یا جو نرسیده) کِشْتی را خریداری کرده، ولی آن را نچیده رها کرده است تا زراعت دانه بسته و جوشده، و در روز خرید شرط کرده بود که اگر خسارتی واقع شد و مزرعه آفتی دید به عهده کشاورز باشد؟ این درست است؟ فرمود: اگر هنگام معامله با کشاورز شرط کرده بوده که اگر خواست علف را نچیند تا سنبل بندد و اگر خواست بچیند، پس شرط لازم الوفا است و طبق شرط عمل می شود، و اگر چنین شرطی در کار نبوده، پس نباید بگذارد تا سنبل شود، و اگر چنین کرد خراج دولت و هر هزینه دیگری که برداشته به عهده خریدار است و محصول نیز از آن اوست.

و اگر شخصی درخت خرمائی را بخرد تا از تنه آن (برای ستون یا سقف) استفاده کند آنگاه مدتی برود و آن را نبریده به حال خود رها کند و چون بازگردد

وَإِنْ أَتَى رَجُلٌ أَرْضاً فَرَزَعَهَا بِغَيْرِ إِذْنِ صَاحِبِهَا، فَلَمَّا بَلَغَ الزَّرْعُ جَاءَ صَاحِبُ الْأَرْضِ فَقَالَ: زَرَعْتَ بِغَيْرِ إِذْنِي فَرَزَعَكَ لِي وَعَلَيَّ مَا أَنْفَقْتَ فَلِلزَّارِعِ زَرْعُهُ وَإِلِصَّاحِبِ الْأَرْضِ كِرَى أَرْضِهِ.

۳۸۷۰- وَرَوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَخْبُوبٍ قَالَ: «كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى الْفَقِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ كَانَتْ لَهُ رَحَى عَلَى نَهْرِ قَرْيَةٍ وَالْقَرْيَةُ لِرَجُلٍ أَوْ لِرَجُلَيْنِ فَأَرَادَ صَاحِبُ الْقَرْيَةِ أَنْ يَسُوقَ الْمَاءَ إِلَى قَرْيَتِهِ فِي غَيْرِ هَذَا النَّهْرِ الَّذِي عَلَيْهِ هَذِهِ الرَّحَى وَيَعْطِلُ هَذِهِ الرَّحَى أَلَمْ ذَلِكَ أَمْ لَا؟ فَوَقَعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَتَّقِي اللَّهُ وَيَعْمَلُ فِي ذَلِكَ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا يُضَارُّ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ. وَفِي رَجُلٍ كَانَتْ لَهُ قَنَاةٌ فِي قَرْيَةٍ فَأَرَادَ رَجُلٌ آخَرَ أَنْ يَخْفِرَ قَنَاةً أُخْرَى فَوْقَهَا فَمَا يَكُونُ بَيْتَهُمَا فِي الْبُعْدِ حَتَّى لَا

درخت، خرما برآورده باشد خرما از آن اوست مگر آنکه فروشنده آب داده و از آن مراقبت کرده باشد.

و اگر شخصی زمینی را بدون اجازه صاحبش کشت کند و هنگامی که حاصل برآمد صاحب زمین حاضر گشته بگوید: زمین مرا بدون اجازه من زراعت کردی اکنون هرچه هزینه کرده ای می پردازم و محصول از آن من، (در چنین حالی) باید دانست که محصول از آن زارع است و صاحب زمین تنها اجازه زمین را طلبکار است.

۳۸۷۰- مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مَخْبُوبٍ رَوَى أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ قَالَ: «كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى الْفَقِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ كَانَتْ لَهُ رَحَى عَلَى نَهْرِ قَرْيَةٍ وَالْقَرْيَةُ لِرَجُلٍ أَوْ لِرَجُلَيْنِ فَأَرَادَ صَاحِبُ الْقَرْيَةِ أَنْ يَسُوقَ الْمَاءَ إِلَى قَرْيَتِهِ فِي غَيْرِ هَذَا النَّهْرِ الَّذِي عَلَيْهِ هَذِهِ الرَّحَى وَيَعْطِلُ هَذِهِ الرَّحَى أَلَمْ ذَلِكَ أَمْ لَا؟ فَوَقَعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَتَّقِي اللَّهُ وَيَعْمَلُ فِي ذَلِكَ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا يُضَارُّ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ. وَفِي رَجُلٍ كَانَتْ لَهُ قَنَاةٌ فِي قَرْيَةٍ فَأَرَادَ رَجُلٌ آخَرَ أَنْ يَخْفِرَ قَنَاةً أُخْرَى فَوْقَهَا فَمَا يَكُونُ بَيْتَهُمَا فِي الْبُعْدِ حَتَّى لَا

۳۸۷۰- محمد بن علی بن محبوب روایت کرده که مردی خدمت امام (حضرت عسکری) علیه السلام نامه نوشت و سؤال کرد مردی در قریه ای آسیایی دارد که از نهر آن ده می چرخد، و آن قریه یک یا دو صاحب دارد که می خواهد مسیر نهر را تغییر دهد و آن را از غیر راهی که از آسیا می گذرد جریان دهد و این کار موجب آنست که آسیا از کار بیفتد آیا حق دارد چنین کاری را انجام دهد؟ امام علیه السلام در پاسخ نوشت: از خدا بترسد و در این تصمیم به آنچه رضای خدا و خلق است عمل نماید و به برادر مؤمن خویش زیان نرساند.

و نیز در مورد دیگری نوشت و سؤال کرد که شخصی قناتی در دهی دارد و

يَضْرَبُ بِالْأُخْرَى فِي أَرْضٍ إِذَا كَانَتْ صَعْبَةً أَوْ رِخْوَةً؟ فَوَقَعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَلَى حَسَبِ أَنْ لَا يَضْرِبُ أَحَدُهَا بِالْآخَرِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى».

۳۸۷۱- وَ «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الْقَنَاَتَيْنِ فِي الْعَرْضِ إِذَا كَانَتْ أَرْضاً رِخْوَةً أَنْ يَكُونَ بَيْنَهُمَا أَلْفُ ذِرَاعٍ، وَإِنْ كَانَتْ أَرْضاً صَلْبَةً يَكُونَ بَيْنَهُمَا خَمْسِمِائَةَ ذِرَاعٍ».

۳۸۷۲- «وَ قَضَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي أَهْلِ الْبُؤَادِيِّ أَنْ لَا يَمْتَعُوا فَضْلَ مَاءٍ وَلَا يَبِيعُوا فَضْلَ الْكَلَاءِ».

۳۸۷۳- وَ «قَضَى عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ الْبِئْرَ حَرِيمُهَا أَرْبَعُونَ ذِرَاعاً لَا يُحْفَرُ إِلَى جَنْبِهَا بِئْرٌ أُخْرَى لِمَعْظَنٍ أَوْ غَنَمٍ».

۳۸۷۴- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ سِينَانَ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ مَاءِ الْوَادِي فَقَالَ: إِنَّ الْمُسْلِمِينَ شُرَكَاءُ فِي الْمَاءِ وَالتَّارِ وَ الْكَلَاءِ».

دیگری می خواهد در قسمت بالای آن قنات، قنات دیگری حفر کند، چه مقدار باید میان آن دو فاصله باشد، تا به دیگری ضرر نرسد در صورتیکه زمین سخت یا سست باشد؟ امام علیه السلام در پاسخ مرقوم فرمود: اندازه معینی ندارد باید آنقدر فاصله باشد که به یکدیگر زیان نرسانند (یعنی آب قنات اول کم نشود).

۳۸۷۱- و رسول خدا صلی الله علیه و آله حکم فرمودند: که میان دو چاه آب اگر زمین سست است هزار ذراع و اگر سخت است پانصد ذراع فاصله لازم است.

۳۸۷۲- و همچنین حکم فرمود: مردم بادیه نشین نباید جلو آب اضافی از مصرفشان را بگیرند، و اضافی مراتع را نباید بفروشند، یا بنابر پاره ای از نسخه ها «از چرای در آن جلو گیرند».

۳۸۷۳- و نیز حکم فرمود: حریم چاه چهل ذراع است و نباید تا این فاصله چاهی برای آبشخور شتران یا احشام و اغنام احداث کرد.

۳۸۷۴- و محمد بن سنان از حضرت رضا علیه السلام روایت کرده گوید: از آن حضرت علیه السلام از آب رودخانه سؤال کردم: فرمود: همه مردم در سه چیز

۳۸۷۵- وَ رَوَى عُمَرُ بْنُ حَنْظَلَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ بَاعَ أَرْضاً عَلَى أَنْ فِيهَا عَشْرَةَ أَجْرِيَّةٍ، فَاشْتَرَى الْمُشْتَرِي ذَلِكَ مِنْهُ بِحُدُودِهِ وَ نَقَدَ الثَّمَنَ وَ أَوْقَعَ صَفْقَةَ الْبَيْعِ وَ افْتَرَقَا، فَلَمَّا مَسَحَ الْأَرْضَ إِذَا هِيَ خَمْسَةُ أَجْرِيَّةٍ، قَالَ: إِنْ شَاءَ اسْتَرْجَعَ فَضْلَ مَالِهِ وَ أَخَذَ الْأَرْضَ، وَ إِنْ شَاءَ رَدَّ الْبَيْعَ وَ أَخَذَ مَالَهُ كُلَّهُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ إِلَى حَدِّ تِلْكَ الْأَرْضِ لَهُ أَيْضاً أَرْضُونَ فَيُؤَيِّبُهُ وَ يَكُونُ الْبَيْعُ لِأَمْرٍ لَهُ وَ الْوَفَاءُ لَهُ بِتَمَامِ الْمَبِيعِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ غَيْرُ الَّذِي بَاعَ فَإِنْ شَاءَ الْمُشْتَرِي أَخَذَ الْأَرْضَ وَ اسْتَرْجَعَ فَضْلَ مَالِهِ، وَ إِنْ شَاءَ رَدَّ وَ أَخَذَ الْمَالَ كُلَّهُ».

* (بَابُ أَحْيَاءِ الْمَوَاتِ وَالْأَرْضِيْنَ) *

۳۸۷۶- رَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الشَّرَاءِ مِنْ

شریکند: آب رودخانه ها، هیمه برای آتش، و علفزارها.

۳۸۷۵- عمر بن حنظله گوید: در مورد مردی که زمینی را به حساب ده جریب فروخته بود و مشتری به همان مقدار قبول کرده، وجه را پرداخت و امضاء طرفین انجام پذیرفت، و چون از یکدیگر جدا شدند خریدار زمین را مساحت کرد پنج جریب بیشتر نبود. امام صادق علیه السلام فرمود: اگر مشتری بخواهد می تواند زیادی قیمت را پس بگیرد و همین (پنج جریب) زمین را مالک شود، و اگر بخواهد می تواند معامله را فسخ کرده و قیمت را بازگیرد، مگر اینکه در حدود و اطراف آن زمین مالک اراضی دیگری داشته باشد و کسری را از آن جبران کند، و اگر چنین کرد معامله لازم است و حق فسخ برای مشتری نیست و به فروشنده واجب است همه آنچه فروخته به مشتری تحویل دهد، و چنانچه زمینی دیگر در اطراف آن ندارد، در اینصورت اگر مشتری بخواهد آن مقدار را پذیرفته بقیه قیمت را از فروشنده می ستاند و اگر بخواهد معامله را فسخ کرده و نقدی که داده است بازمی گیرد.

* (بَابُ أَحْيَاءِ زَمِينِهَايَ بَايِرِ وَمَوَاتِ) *

(موات زمینهایی را گویند که به همان نحو که پدید شده بدون اینکه کسی در آن بعنوان آبادی تصرف کرده باشد، باقی مانده است).

أَرْضِ الْيَهُودِيِّ وَ النَّصْرَانِيِّ؟ فَقَالَ: لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ، وَقَدْ ظَهَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَى خَيْبَرَ فَخَارَجَهُمْ عَلَى أَنْ تَكُونَ الْأَرْضُ فِي أَيْدِيهِمْ يَعْمَلُونَ فِيهَا وَيَعْمُرُونَهَا، وَمَا بَأْسٌ لَوْ اشْتَرَيْتَ مِنْهَا شَيْئاً، وَأَيُّمَا قَوْمٍ أَخْيَا شَيْئاً مِنَ الْأَرْضِ فَعَمَرُوهُ فَهُمْ أَحَقُّ بِهِ وَهُوَ لَهُمْ».

۳۸۷۷- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ غَرَسَ شَجَرًا بَدَأَ أَوْ حَفَرَ وَايْدِيًا لَمْ يَسْبِقْهُ إِلَيْهِ أَحَدٌ، أَوْ أَخْبَا أَرْضاً مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ قِضَاءً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولُهُ».

۳۸۷۸- وَرُوِيَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ أَرْضاً جَرَبَاناً مَعْلُومَةً بِمِائَةِ كُرٍّ عَلَى أَنْ يُعْطِيَهُ مِنَ الْأَرْضِ، فَقَالَ: حَرَامٌ، قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ اشْتَرَى مِنْهُ الْأَرْضَ بِكَيْلٍ مَعْلُومٍ وَحِطَّةٍ مِنْ غَيْرِهَا؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ».

۳۸۷۶- مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمٍ گوید: از آن حضرت (امام صادق) علیه السلام پرسیدم از خرید زمین از یهودی یا نصرانی؟ فرمود: اشکالی در آن نیست، چه رسول خدا صلی الله علیه و آله چون بر خایبر پیروز شد آن را در تصرف آنها باقی گذارد و خراجی بر آن نهاد و آنان را به پرداخت آن در هر سال ملزم ساخت و فرمود: در آن زمینها فعالیت کنند و آباد نمایند، ولذا اشکالی ندارد اگر از آن زمینها (زمین های اهل کتاب) چیزی خریده باشی، و این را هم بدان هر قومی هر مقدار از زمینهای بایر و موات را آباد کنند خود ایشان به مالکیت آنها سزاوارترند.

۳۸۷۷- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس نهالی را در زمینی بنشانند، یا نهر آبی بکشد که کسی بر او پیشی نگرفته باشد، یا زمین بایری را آباد کند بنابه فرمان خدا و پیامبرش، آن زمین از آن خود او خواهد بود.

۳۸۷۸- حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ وَشَاءُ گوید: به امام هشتم علی بن موسی علیهما السلام عرض کردم شخصی چند جریب از زمینی را به یکصد جوال گندم از محصول آینده همان زمین خرید، فرمود: این کار حرام است، عرض کردم: قربانت شوم اگر زمین

۳۸۷۹- وَرَوِيَ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ الشَّامِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَشْتَرِ مِنْ أَرْضِي أَهْلَ السَّوَادِ شَيْئاً إِلَّا مَنْ كَانَتْ لَهُ ذِمَّةٌ فَإِنَّمَا هِيَ فِئَةٌ لِلْمُسْلِمِينَ».

۳۸۸۰- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سُئِلَ - وَأَنَا حَاضِرٌ - عَنْ رَجُلٍ أَحْبَبَ أَرْضاً مَوَاتاً فَكَرَى فِيهَا نَهراً وَبَنَى بُيُوتاً وَعَرَسَ نَخْلاً وَشَجَرًا، فَقَالَ: هِيَ لَهُ وَ لَهُ أَجْرُ بُيُوتِهَا وَعَلَيْهِ فِيهَا الْعُشْرُ فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سَيْلُ وادٍ أَوْ عَيْنٌ، وَعَلَيْهِ فِيمَا سَقَتِ الدَّوَالِي وَ الْغَرْبُ يَصْفُ الْعُشْرُ».

۳۸۸۱- وَ سَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنْ رَجُلٍ زَارَعَ مُسْلِماً أَوْ مُعَاهِداً فَأَنْفَقَ فِيهِ نَفَقَةً ثُمَّ بَدَأَ لَهُ فِي بَيْعِهِ أَلَمْ ذَلِكَ؟ قَالَ: يَشْتَرِيهِ بِالرِّبْوِ فَإِنَّ أَصْلَهُ طَعَامٌ».

مذکور را به کیل معلومی از گندم غیر آن زمین خریده باشد چه؟ فرمود: به این صورت اشکالی ندارد.

۳۸۷۹- ابوالربیع شامی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: زمینهای عراق را خریداری نکن، مگر آنها که در دست کسانی است که با آنها قرار خراج بسته شده. (چه مسلمان و چه ذمی مانند اراضی خیر) زیرا اینها به شمشیر مسلمین فتح شده و جزء بیت المال مسلمین است که همیشه اختیار آن با امام است.

شرح: «اینگونه اراضی را در اصطلاح فقهاء (مفتوح العنوة) گویند».

۳۸۸۰- عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال شد و من حضور داشتم، در مورد اینکه مردی زمینی بایر را آباد کرده و در آن نهری جاری ساخته و خانه سازی نموده و درخت خرما و دیگر کاشته است. فرمود: زمین را مالک گشته و اجاره حجره ها و خانه نیز متعلق به اوست و عشریه و خراج زمین را او باید پردازد، اگر از باران و رودخانه و چشمه سیراب می شود ده یک، و اگر از چاه و دلو برای آب استفاده می کند نیم عشر باید پردازد.

۳۸۸۱- و سماعة بن مهران گوید: از آن حضرت علیه السلام سؤال کردم

۳۸۸۲- وَ سَأَلَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ «عَنِ التُّزُولِ عَلَى أَهْلِ الْخِرَاجِ، فَقَالَ: ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ». وَ رُوِيَ ذَلِكَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ.

۳۸۸۳- وَ رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الثَّانِي عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ دَارٍ كَانَتْ لِامْرَأَةٍ وَكَانَ لَهَا ابْنٌ وَابْنَةٌ فَغَابَ الْابْنُ فِي الْبَحْرِ وَمَاتَتِ الْمَرْأَةُ فَادَّعَتِ ابْنَتَهَا أَنَّ أُمَّهَا كَانَتْ صَيَّرَتْ تِلْكَ الدَّارَ لَهَا وَبَاعَتْ أَشْقَاصًا مِنْهَا وَبَقِيَتْ فِي الدَّارِ قِطْعَةً إِلَى جَنْبِ دَارِ رَجُلٍ مِنْ إِخْوَانِنَا فَهُوَ يَكْرَهُ أَنْ يَشْرِبَهَا لِغَيْبَةِ الْإِبْنِ وَمَا يَتَخَوَّفُ مِنْ أَنَّهُ لَا يَجِلُّ لَهُ شِرَاؤُهَا وَلَيْسَ يُعْرِفُ لِلابْنِ خَبْرًا، قَالَ:

صاحب زمینی با مسلمان یا اهل ذمه ای مزارعه نموده (یعنی زمین و آب را در اختیار کشاورز گذارده است در مقابل سهمی از گندم یا کشت زمین) سپس این فکر برایش پدید آمده که حصه و سهم گندم خود را قبل از موقع برداشت بفروشد آیا می تواند؟ فرمود: مشتری باید با پول معامله کند (یعنی نه با گندم) زیرا آنچه داده نیز در اصل گندم است.

شرح: «هر چند زراعت مکمل و موزون نیست ولی این کار نوعی ربای معنوی است لذا فقهاء فروش زرع را به گندم مکروه دانسته اند، ولی اگر زرع گندم را به مقداری از گندم همان زرع مبادله کند آن را محاقله نامند و در حرمت آن ادعای اجماع کرده اند».

۳۸۸۲- وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ مِنْ حَضْرَتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ پُرسید: مَأْمُورٌ أَخَذَ خِرَاجٌ مِی تَوَانِدُ مَهْمَانَ خِرَاجٍ دَهْنِدِنْدَه شُود؟ فرمود: تا سه روز. و نیز این مطلب از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ روایت شده است.

۳۸۸۳- وَ عَلِيٍّ بْنِ مَهْزِيَارٍ گوید: از امام جواد علیه السلام پرسیدم: خانه ای از آن زنی بوده که دارای یک پسر و یک دختر بوده است، پسر مسافرت دریا کرده و ناپدید شده و مادر نیز فوت کرده است، دختر ادعا می کند که مادرش در ایام حیات خانه را به او بخشیده و بر این ادعا قسمتهایی از خانه را فروخته و قطعه ای از آن که مجاور خانه یکی از دوستان ما است باقی مانده است و او می خواهد آن قطعه را

وَمُنْذُكُمْ غَابَ؟ قُلْتُ: مُنْذُ سِنِينَ كَثِيرَةً، فَقَالَ: يَنْتَظِرُ بِهِ عَيْبَةَ عَشْرِ سِنِينَ ثُمَّ يَشْتَرِي».

۳۸۸۴- وَكَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ - رَحِمَهُ اللَّهُ - إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ

الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ بَيْتًا فِي دَارٍ لَهُ بِجَمِيعِ حُقُوقِهِ، وَفَوْقَهُ بَيْتٌ آخَرُ هَلْ يَدْخُلُ الْبَيْتُ الْأَعْلَى فِي حُقُوقِ الْبَيْتِ الْأَسْفَلِ أَمْ لَا؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَيْسَ لَهُ إِلَّا مَا اشْتَرَاهُ بِاسْمِهِ وَمَوْضِعِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ».

۳۸۸۵- وَكَتَبَ إِلَيْهِ «فِي رَجُلٍ قَالَ لِرَجُلَيْنِ: اشْهَدَا أَنْ جَمِيعَ الدَّارِ الَّتِي

لَهُ فِي مَوْضِعٍ كَذَا وَكَذَا بِحُدُودِهَا كُلِّهَا لِفُلَانِ بْنِ فُلَانٍ وَجَمِيعَ مَالِهِ فِي الدَّارِ مِنَ الْمَتَاعِ، وَ الْبَيْتَةُ لَا تَعْرِفُ الْمَتَاعَ أَيُّ شَيْءٍ هُوَ؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَضْلُحُ إِذَا أَحَاطَ الشَّرَاءُ بِجَمِيعِ ذَلِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ».

خریداری کند لکن چون صاحب خانه پسری داشته و خبری از او در دست نیست (و معلوم نیست در این ملک سهمی دارد یا نه) از خرید آن اجتناب می کند که مبادا خریدن آن بروی حرام باشد، حضرت پرسیدند: چه مدت از غیبت او گذشته است؟ عرض کردم: سالهای زیادی است، فرمود: ده سال منتظر بماند و بعد از گذشتن مدت آن را خریداری کند.

۳۸۸۴- مُحَمَّدُ بْنُ حَسَنِ صَفَّارٍ - رَحِمَهُ اللَّهُ - نَامَهُ إِلَى أَبِيهِ عَسْكَرِي

عَلَيْهِ السَّلَامُ نَوَشْتُ وَپَرَسِيدُ: مَرْدِيْ اَزِ يَكِ سَاخْتِمَانِ دُو طَبَقَه، طَبَقَةُ اَوَّلِ رَا خَرِيْدَارِي كَرْدَ بَا تَمَامِ خُصُوصِيَّاتِ وَحُقُوقِ اَنِّ. اَيَا خَرِيْدَارِ حَقِّيْ دَرِ مَرْتَبَةُ فَوْقَانِيْ اَنِّ دَارِدُ يَا نَهْ؟ اِمَامِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَقُومَ فَرَمُودَنْدُ: اَوْ جَزْ اَنِّچَه رَا بَه اِسْمِ وَخُصُوصِيَّاتِ اَنِّ خَرِيْدَه اِسْتِ مَالِكِ نَيْسْتِ.

۳۸۸۵- وَنِيْزِ صَفَّارٌ بَه اَنِّ حَضْرَتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَوَشْتُ: شَخْصِيْ دُو تَنْ رَا

شاهد گرفت و در حضور آن دو اقرار کرده گفت: شاهد باشید که همه آن خانه که در فلان مکان واقع است و حدودش چه است بتمامه از آن فلانی پسر فلان شخص است با جمله متاعی که در آن است، و شاهدان نمی دانند متاع چیست؟ امام علیه السلام در

۳۸۸۶- وَ كَتَبَ إِلَيْهِ «فِي رَجُلٍ كَانَتْ لَهُ قِطَاعٌ أَرْضِينَ فَحَصَرَهُ الْخُرُوجُ إِلَى مَكَّةَ وَالْقَرْيَةَ عَلَى مَرَاجِلَ مِنْ مَنَزِلِهِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مِنَ الْمَقَامِ مَا يَأْتِي بِحُدُودِ أَرْضِهِ وَعَرَفَ حُدُودَ الْقَرْيَةِ الْأَرْبَعَةَ فَقَالَ لِلشُّهُودِ: أَشْهَدُوا أَنِّي قَدْ بَعْتُ مِنْ فُلَانٍ - يَعْنِي الْمُشْتَرِي - جَمِيعَ الْقَرْيَةِ الَّتِي حَدُّ مِنْهَا كَذَا وَالثَّانِي وَالثَّلَاثُ وَالرَّابِعَ، وَإِنَّمَا لَهُ فِي هَذِهِ الْقَرْيَةِ قِطَاعٌ أَرْضِينَ فَهَلْ يَصْلُحُ لِلْمُشْتَرِي ذَلِكَ وَإِنَّمَا لَهُ بَعْضُ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَقَدْ أَقْرَأَهُ بِكُلِّهَا؟ فَوَقَعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَجُوزُ بَيْعُ مَا لَيْسَ يَمْلِكُ وَقَدْ وَجَبَ الشَّرَاءُ مِنَ الْبَائِعِ عَلَى مَا يَمْلِكُ».

۳۸۸۷- وَ كَتَبَ إِلَيْهِ «فِي رَجُلٍ يَشْهَدُهُ أَنَّهُ قَدْ بَاعَ ضَيْعَةً مِنْ رَجُلٍ آخَرَ

پاسخ مرقوم فرمودند: معامله صحیح است در صورتی که روهم خریده باشد، به یاری خداوند.

شرح: «اشکال صفار از جهت عدم معلومیت متاع در نزد مشتری است، و حضرت فرموده چون با معلومی ضمیمه است اشکالی ندارد».

۳۸۸۶- و أيضاً نوشت که شخصی دارای چند قطعه زمین است در قریه‌ای که از منزلش دور می‌باشد، و ایام زیارت مکه و مسافرت پیش آمده و آنقدر فرصت ندارد که حدود و مساحت زمینهای خود را در قریه معین کند و فقط حدود چهارگانه قریه را معرفی کرده است و به شهود می‌گوید: شاهد باشید که من به فلان شخص (خریدار) فروختم همه قریه‌ای را که یک حد آن به کجا و حد دیگرش به کجا و همینطور... تا چهار حد، و وی در آن قریه چند قطعه زمین داراست. آیا این ایجاب با این وضع برای مشتری کافی است با آنکه لفظ مالک همه قریه بوده و قصدش قسمتی از آن؟ امام علیه‌السلام در پاسخ نامه مرقوم فرمودند: بر او جایز نیست فروختن آنچه که مالک نیست، و تنها بدان مقدار از اراضی قریه که مالک بوده معامله واقع شده است.

۳۸۸۷- و باز به آن حضرت نوشت: شخصی مردی را شاهد گرفت که مزرعه و زمین کشت خود را بفلانی فروخته، و آن چند قطعه بوده است، درحالیکه

وَهِيَ قِطَاعٌ اَرْضَيْنِ وَ لَمْ يُعْرِفِ الْخُدُودَ فِي وَقْتِ مَا اشْهَدَهُ، وَقَالَ: إِذَا اتَوَكَّ بِالْخُدُودِ فَاشْهَدَ بِهَا، هَلْ يَجُوزُ لَهُ ذَلِكَ أَوْ لَا يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَشْهَدَ؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: نَعَمْ يَجُوزُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ».

۳۸۸۸- وَ كَتَبَ إِلَيْهِ «هَلْ يَجُوزُ أَنْ يَشْهَدَ عَلَى الْخُدُودِ إِذَا جَاءَ قَوْمٌ آخَرُونَ مِنْ أَهْلِ تِلْكَ الْقَرْيَةِ فَشَهِدُوا أَنَّ حُدُودَ الضَّيْعَةِ الَّتِي بَاعَهَا الرَّجُلُ هِيَ هَذِهِ، فَهَلْ يَجُوزُ لِهَذَا الشَّاهِدِ الَّذِي اشْهَدَهُ بِالضَّيْعَةِ وَ لَمْ يُسَمِّ الْخُدُودَ أَنْ يَشْهَدَ بِالْخُدُودِ بِقَوْلِي هُوَلَاءِ الَّذِينَ عَرَفُوا هَذِهِ الضَّيْعَةَ وَ شَهِدُوا لَهُ؟ أَمْ لَا يَجُوزُ لَهُمْ أَنْ يَشْهَدُوا وَ قَدْ قَالَ لَهُمُ الْبَائِعُ: اشْهَدُوا بِالْخُدُودِ إِذَا اتَوَكَّمُ بِهَا؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا تَشْهَدُ إِلَّا عَلَى صَاحِبِ الشَّيْءِ وَ بِقَوْلِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ».

۳۸۸۹- وَ رُوِيَ عَنْ جِرَّاحِ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

حدود آن را برای شاهد مشخص نکرده بود. اما به شاهد گفتم: هرگاه آمدند و حدود را به تو گفتند برآن نیز شهادت ده، آیا این جایز است یا جایز نیست که شاهد شهادت دهد؟ امام در جواب نامه مرقوم داشتند آری، جایز است و الحمد لله.

۳۸۸۸- و نیز در پیرو نامه فوق به امام علیه السلام نوشت: اگر جماعت دیگری از اهل همان قریه جز آنها که برای تعیین حد نام برده بود آمدند و شهادت دادند که حد و مساحت اراضی که این مرد فروخته است چه مقدار است، آیا برای آنکس که فروشنده وی را به فروش مزرعه و زمین کشت خود بدون تعیین حدود شاهد گرفته جایز است به سخن این جماعت که اراضی را معین کرده شهادت به حدود و مساحت آن داده اند اعتنا و اطمینان کرده و شهادت به حدود دهد، یا جایز نبوده که این جماعت شهادت به حدود دهند زیرا بایع گفته بوده هرگاه آمدند و از شما شهادت خواستند شهادت دهید؟ امام علیه السلام در پاسخ مرقوم فرمودند: شهادت مده مگر آنچه را که صاحب مال شهادت گرفته و آنچه خود او به تو گفته است.

شرح: «یعنی بگو مالک مرا به چنین فروش شاهد گرفت راجع به حدود نیز چنین گفت، و شهود نیز شهادت دادند که حدود فلان مقدار است».

۳۸۸۹- و جِرَّاحِ مَدَائِنِيِّ كَوَيْدٍ: مِنْ أَمَامِ صَادِقٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ پُرسیدم سرائی را

عَنْ دَارِ فِيهَا ثَلَاثَةُ أَيْبَاتٍ وَلَيْسَ لَهُنَّ حَجْرٌ؟ قَالَ: إِنَّمَا الْإِذْنُ عَلَى الْبَيْوتِ، لَيْسَ عَلَى الدَّارِ إِذْنٌ».

قال مُصَنَّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ - : يَعْنِي بِذَلِكَ الدَّارَ الَّتِي تَكُونُ لِلغَلَّةِ وَفِيهَا السُّكَّانُ بِالْكَرَى أَوْ بِالسُّكْنَى فَلَيْسَ عَلَى مِثْلِهَا مِنَ الدَّوْرِ إِذْنٌ إِنَّمَا الْإِذْنُ عَلَى الْبَيْوتِ، فَأَمَّا الدَّارُ الَّتِي لَيْسَتْ لِلغَلَّةِ فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَدْخُلَهَا إِلَّا بِإِذْنٍ.

* (بَابُ الْمُزَارَعَةِ وَالْإِجَارَةِ) *

۳۸۹۰- رُوِيَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُعْطِي الرَّجُلَ أَرْضَهُ وَفِيهَا مَاءٌ وَنَخْلٌ وَفَاكِهَةٌ، فَيَقُولُ: اسْقِ هَذَا مِنَ الْمَاءِ وَاعْمُرْهُ وَتِلْكَ نِصْفُ مَا أَخْرَجَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ، قَالَ: لَا بَأْسَ».

قال: وَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُعْطِي الرَّجُلَ الْأَرْضَ الْخَرِيبَةَ فَيَقُولُ: اعْمُرْهَا

سه اطاق است که درو مانع ندارد آیا می توان بدون اجاره وارد شد؟ امام علیه السلام فرمود: برای ورود به اطاقها رخصت باید طلبید، وارد سرا شدن اذن ندارد.

مصنّف کتاب - رحمه الله - گوید: مراد از سرا در اینجا انبار غله است که حجراتی چند برای کارکنان دارد یا کسی در آنجا مسکن گزیده است، و برای چنین مکانها که مانند خانه های مسکونی نیست اذن نمی خواهد، تنها برای ورود به اطاقها و حجره های این امکنه می باید که اجازه گرفت، اما خانه هایی که انبار غله نیست هیچکس حق ورود ندارد مگر با اجازه صاحبش.

* (بَابُ مِزَارَعَةِ وَاجَارَةِ) *

۳۸۹۰- يعقوب بن شعيب گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: مردی زمین خود را که دارای آب و درخت خرما و میوه است به دیگری واگذار می کند که وی آن را آب دهد و از درخت ها مواظبت کرده، آن را اصلاح نماید و نصف میوه و خرماي خداداد از آن او باشد. فرمودند اشکالی ندارد.

يعقوب گوید: و پرسیدم که مردی زمین خرابی را در اختیار دیگری می گذارد و می گوید آن را آباد کن و محصول آن از آن تو تا سه یا چهار یا پنج سال یا هر قدر که خود

وَهِيَ لَكَ ثَلَاثَ سِنِينَ أَوْ أَرْبَعَ أَوْ خَمْسَ سِنِينَ أَوْ مَا شَاءَ، قَالَ: لَا بَأْسَ [بِذَلِكَ].
 قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ تَكُونُ لَهُ الْأَرْضُ مِنْ أَرْضِ الْخِرَاجِ عَلَيْهَا خِرَاجٌ
 مَعْلُومٌ وَرَبًّا زَادَ وَرَبًّا نَقَصَ فَيَدْفَعُهَا إِلَى الرَّجُلِ عَلَى أَنْ يَكْفِيَهُ خِرَاجُهَا وَيُعْطِيَهُ
 مِائَتَى دِرْهَمٍ فِي السَّنَةِ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ».

۳۸۹۱- وَسَأَلَ سَمَاعَةَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يَتَقَبَّلُ الْأَرْضَ
 بِطَبِيبَةِ نَفْسٍ أَهْلِهَا عَلَى شَرْطٍ يُشَارِطُهُمْ عَلَيْهِ، قَالَ: لَهُ أَجْرٌ يُبَوِّئُهَا إِلَّا الَّذِي كَانَ فِي
 أَيْدِي دَهَاقِينِهَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ اشْتَرَطَ عَلَى أَصْحَابِ الْأَرْضِ مَا فِي أَيْدِي
 الدَّهَاقِينَ».

۳۸۹۲- وَرَوَى شَعَيْبٌ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

می خواهد، فرمود: اشکالی در این نیست.

گوید: و باز پرسیدم شخصی زمینی دارد از زمینهای خراجیه که مبلغ آن معین
 و گاهی خراج (یا محصولش) کم و یا زیاد می شود آن را در اختیار دیگری می گذارد
 که باج آن را بدهد و سالی دو یست درهم نیز بدو بپردازد. فرمود: اشکالی ندارد.

۳۸۹۱- و سماعه بن مهران نیز از امام صادق علیه السلام پرسید: مردی زمین
 دهی را با طیب خاطر صاحبانش برای کشت با شرطی از مدت و یا عمل پذیرفت و
 قرار بست: امام علیه السلام فرمود: اجاره اطاقهای آن ده از آن اوست جز آنها که
 رعیت در آن سکنا کرده اند مگر اینکه با صاحبان زمین اجاره آنچه در دست رعیت
 است را هم شرط کرده باشد.

شرح: «غرض آنست که اگر ده ناآبادی را اجاره کرده و شرط کرده است
 که اگر هر کجا را مرمت کند اجاره اش از آن او باشد اجاره خانه هائی که آباد کرده
 از آن اوست به جز آنها که قبلاً در دست رعیت بوده مگر اینکه آنها را نیز شرط کرده
 باشد».

۳۸۹۲- و ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه زمینی را
 برای کشاورزی با صاحبانش با طیب خاطر یعنی با رضا و رغبت آنها تقبل کردی پس

«إِذَا تَقَبَّلْتَ أَرْضاً بِطَيْبَةِ نَفْسِ أَهْلِهَا عَلَى شَرْطِ شَارِطَتِهِمْ عَلَيْهِ فَإِنَّ لَكَ كُلَّ فَضْلٍ فِي حَرْثِهَا إِذَا وَفَّيْتَ لَهُمْ، وَإِنَّكَ إِنْ رَمَمْتَ فِيهَا مَرَّةً وَأَخَذْتُمْ فِيهَا بِنَاءً فَإِنَّ لَكَ أَجْرَ بُيُوتِهَا إِلَّا مَا كَانَ فِي أَيْدِي دَهَاqِينِهَا».

۳۸۹۳- وَ رَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَحَدِهَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أَرْضاً بِأَلْفِ دِرْهَمٍ، ثُمَّ آجَرَ بَعْضَهَا بِمِائَتِي دِرْهَمٍ، ثُمَّ قَالَ لَهُ صَاحِبُ الْأَرْضِ الَّذِي آجَرَهُ: أَنَا أُذْخِلُ مَعَكَ فِيهَا بِمَا اسْتَأْجَرْتَ فَتُثَقِّقُ جَمِيعاً فَمَا كَانَ فِيهَا مِنْ فَضْلٍ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ».

۳۸۹۴- وَ رَوَى أَبُو بَانَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ مِنْ رَجُلٍ أَرْضاً فَقَالَ: آجَرْتِهَا بِكَذَا وَكَذَا إِنْ زَرَعْتَهَا أَوْلَمَ أَرْزَعَهَا أُعْطِيكَ ذَلِكَ، فَلَمْ يَرْزَعْ الرَّجُلُ، قَالَ: لَهُ أَنْ يَأْخُذَهُ بِمَالِهِ إِنْ شَاءَ تَرَكَ وَ إِنْ شَاءَ

از آنکه حق آنها را ادا کردی هر زیادی و اضافتی از محصول از آن توست و چنانچه جانی را که خراب بود آباد کردی و یا بنائی افزون ساختی اجاره آن از آن تو باشد مگر آنها که از پیش در دست رعیت بوده است.

۳۸۹۳- محمد بن مسلم از یکی از دو امام ششم یا هفتم علیهما السلام روایت کرده گوید: مردی زمینی را برای کشت اجاره کرده به هزار درهم، سپس بخشی از آن را به دوستان درهم به دیگری اجاره داده است، آنگاه صاحب زمین که آن را بدو اجاره داده به مستأجر اول گوید مرا با خود سهم کن و هر دو با هم به شرکت هزینه ضروری را می پردازیم و بعد هر چه از اجاره افزون آید نصف به نصف میان من و تو باشد. چگونه است؟ فرمود: اشکالی به این نیست.

۳۸۹۴- اسماعیل بن فضل هاشمی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی از دیگری برای کشت، زمینی اجاره کرده و گفته است به فلان مبلغ پول یا مال آن را به من واگذار چه کشت کنم و چه کشت نکنم مبلغ یا مال را خواهم پرداخت و بعد آن را نکاشته است. فرمود: مالک حق دارد آنچه را قرار کرده بستاند مستأجر می خواهد ترک کند، می خواهد کشت کند. (مالک می خواهد بستاند و

لَمْ يَثْرُكْ».

۳۸۹۵- وَ رَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَسْتَأْجِرِ الْأَرْضَ بِالتَّمْرِ وَلَا بِالحِنْطَةِ وَلَا بِالشَّعِيرِ وَلَا بِالْأَرْبَعَاءِ وَلَا بِالنَّطَافِ، قُلْتُ: وَمَا الْأَرْبَعَاءُ؟ قَالَ: الشَّرْبُ، وَالنَّطَافُ فَضْلُ الْمَاءِ، وَلَكِنْ تَسْتَبَلُّهَا بِالذَّهَبِ وَالفِضَّةِ، وَالنَّصِيفِ وَالثُّلُثِ وَالرُّبْعِ».

۳۸۹۶- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ اكْتَرَى دَاراً وَفِيهَا بُسْتَانٌ فَرَزَعَ فِي البُسْتَانِ وَغَرَسَ نَخَلاً وَأشْجَاراً وَفَاكِهَةً وَغَيْرَهَا وَلَمْ يَسْتَأْجِرْ فِي ذَلِكَ صَاحِبَ الدَّارِ، قَالَ: عَلَيْهِ الْكِرَى، وَيَقْوَمُ صَاحِبُ الدَّارِ ذَلِكَ الْغَرَسَ وَالرُّبْعَ فَيُعْطِيهِ الْغَارِسَ إِنْ كَانَ اسْتَأْمَرَهُ فِي ذَلِكَ، وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ اسْتَأْمَرَهُ فَعَلَيْهِ الْكِرَى وَ لَهُ الْغَرَسُ وَ الرُّبْعُ يَقْلَعُهُ وَيَذْهَبُ بِهِ حَيْثُ شَاءَ».

۳۸۹۷- وَ رَوَى إِدْرِيسُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنْ لَنَا ضِياعاً وَ لَهَا الدُّوْلَابُ وَفِيهَا مَرَاعِي وَ لِلرَّجُلِ مِتَاعَتَهُ وَابِلٌ

می خواهد نستاند).

۳۸۹۵- اسحاق بن عمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: زمین کشت را به خرما و گندم و جو و اربعاء و نطاف اجاره مکن، گوید: پرسیدم: اربعاء چیست؟ فرمود: آبخورگاه. و نطاف، اضافه آب است، و لکن با پول طلا یا نقره (دینار و درهم) یا به نصف و ربع و ثلث محصول آن، قرارداد ببند.

۳۸۹۶- و محمد بن مسلم گوید: امام باقر علیه السلام در مورد مردی که خانه ای اجاره کرده که دارای بوستانی بود و وی در آن بوستان زراعت کرد و خرما و درختان و درخت میوه و غیر آن کاشت بدون اینکه به صاحب ملک بگوید و از او اجازه بگیرد؟ فرمود: کرایه ملک برعهده اوست، و صاحب ملک درختها و زراعت را قیمت کند اگر با اجازه او بوده به مستأجر بدهد و اگر با صلاحدید او نبوده کرایه حق موجر است و مستأجر درخت و زراعت خود را از ریشه بیرون آورد و هرکجا که خواهد ببرد.

۳۸۹۷- ادريس بن زيد گوید: به حضرت رضا علیه السلام عرض کردم:

وَيَحْتَاجُ إِلَى تِلْكَ التَّرَاعِي لِعَنْتِيهِ وَإِلَيْهِ أُجِلُّ لَهُ أَنْ يَحْمِي التَّرَاعِي لِحَاجَتِهِ إِلَيْهَا؟ قَالَ: إِذَا كَانَتْ الْأَرْضُ أَرْضَهُ فَلَهُ أَنْ يَحْمِيَ ذَلِكَ إِلَى مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ، وَقُلْتُ لَهُ: الرَّجُلُ يَبِيعُ التَّرَعِي؟ فَقَالَ: إِذَا كَانَتْ الْأَرْضُ أَرْضَهُ فَلَا بَأْسَ».

۳۸۹۸- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْخِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَشَارِكُ الْعِلْجَ الْمُشْرِكَ فَيَكُونُ مِنْ عِنْدِي الْأَرْضُ وَالْبَقَرُ وَالْبَذْرُ وَيَكُونُ عَلَى الْعِلْجِ الْقِيَامُ وَالسَّعْيُ وَالْعَمَلُ فِي الزَّرْعِ حَتَّى يَصِيرَ حِنْطَةً أَوْ شَعِيرًا وَتَكُونُ الْقِسْمَةُ قِيًّا خُذُ السُّلْطَانُ حَظَّهُ وَيَبْقَى مَا بَقِيَ عَلَى أَنْ لِيْلِعْلِجٍ مِنْهُ الثُّلُثُ وَلِيَّ الْبَاقِي؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ، قُلْتُ: فَإِنَّ عَلَيْهِ أَنْ يَرُدَّ عَلَيَّ مَا أَخْرَجْتُ مِنَ الْبَذْرِ وَيَقْسِمَ الْبَاقِي، فَقَالَ: لَا إِنَّمَا شَارَكْتَهُ عَلَى أَنْ الْبَذْرَ وَالْبَقَرُ وَالْأَرْضَ مِنْ عِنْدِكَ، وَعَلَيْهِ الْقِيَامُ وَالسَّعْيُ».

فدایت کردم ما آب و زمین دارم و چرخ و چاه، و در آن مراعی است، یکی از ما گلّه گوسفند و شتر دارد و خود به آن چراگاهها نیاز دارد. آیا می تواند آنجا را برای چریدن اغنام و احشام خود قرق کند و نگذارد گوسفند دیگری در آنجا بچرد؟ فرمود: اگر زمین ملک اوست این حق را دارد که از دیگران جلوگیری نماید و منحصر برای رفع نیاز خود گرداند، عرض کردم: شخص می تواند علف مرتع و چراگاه را بفروشد؟ فرمود: اگر زمین از آن اوست اشکالی ندارد.

۳۸۹۸- ابراهیم کرخی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من می توانم با این گبرها یا غیرعربهای مشرک، شریک شوم که زمین و گاو و بز (گاو شخم) و بذر از من باشد و کار و کوشش و فعالیت و کشت و زرع با وی، تا اینکه گندم یا جو برآید و قسمت کنیم و باج دولت را بدهیم و هرچه باقی ماند یک سومش از آن گبرک و بقیه از آن من باشد؟ فرمود: اشکالی ندارد، عرض کردم: بر اوست که آن مقدار بذر که من داده ام از آن بر من رد کند و بقیه را قسمت نماید؟ فرمود: نه، با او به بذر و گاو و زمین شرکت کرده ای که از ناحیه تو باشد و کار و کوشش از آن او.

۳۸۹۹- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ جَرِيرٍ أَخِي إِسْحَاقَ بْنِ-
جَرِيرٍ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ أَرْضٍ يُرِيدُ رَجُلٌ أَنْ يَتَقَبَّلَهَا فَأَيُّ وُجُوهِ
الْقِبَالَةِ أَحَلُّ؟ قَالَ: يَتَقَبَّلُ مِنْ أَهْلِهَا بِشَيْءٍ مُسَمًّى إِلَى سِنِينَ مُسَمَّاةٍ فَيَعْمُرُ
وَيُوَدِّي الخِرَاجَ، فَإِنْ كَانَ فِيهَا عُلُوجٌ فَلَا يُدْخِلُ العُلُوجَ فِي القِبَالَةِ فَإِنَّ ذَلِكَ
لَا يَحِلُّ».

۳۹۰۰- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ قَالَ:
«سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَتَقَبَّلُ الأَرْضَ مِنَ الدَّهَاقِينِ فَيُؤَاجِرُهَا
بِأَكْثَرِ مِمَّا يَتَقَبَّلُهَا بِهِ وَيَقُومُ فِيهَا بِحِطِّ السُّلْطَانِ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِنَّ الأَرْضَ
لَيَسْتِ مِثْلَ الأَجِيرِ وَلَا مِثْلَ التَّبِيتِ، إِنَّ فَضْلَ الأَجِيرِ وَالتَّبِيتِ حَرَامٌ».

۳۸۹۹- خالد بن جریر برادر اسحاق بن جریر گوید: از امام صادق
علیه السلام سؤال کردند مردی زمینی را با صاحبانش برای کشت قرارداد می بندد
بفرماید کدام نوع قرارداد آن حلال تر است؟ فرمود: آنکه آن را از صاحبانش به چیزی
معین تا سالهائی معلوم نام ببرد، و در آن عمران و آبادی کند، و خراج دولت را بپردازد،
و چنانچه در میان صاحبانش غیرمسلمان بود او را داخل قرارداد نیاورد زیرا این حلال
نیست.

شرح: «ظاهراً مشارکت با غیرمسلمان در اصل زمین جایز و حلال نیست نه
در محصول، و احتمال دارد مراد از عدم حلالیت حلال تر بودن باشد نه حلال بودن،
زیرا سؤال از اَحْلَیَّتِ بود نه حلالیت».

۳۹۰۰- ابوالربیع شامی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردند:
شخصی از کشاورزان زمینی را برای کشت با دهاقین (صاحبانش) قرارداد بسته (به
سهمی معین از محصول یا غیرآن) سپس آن را به دیگری اجاره داده به بیش از آن سهم
و اداء خراج سلطان را خود پذیرفته است، حکمش چیست؟ فرمود: اشکالی ندارد،
چون زمین مانند اجیر و مانند خانه نیست و زیاده در اجیر و خانه حرام است.

شرح: «سابقاً در روایت اسحاق بن عمار به رقم ۳۸۶۵ و غیرآن گذشت که

۳۹۰۱- «وَلَوْ أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْجَرَ دَارًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ فَسَكَنَ ثَلَاثِيهَا وَآجَرَ ثَلَاثِيهَا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ لَمْ يَكُنْ بِهِ بَأْسٌ وَلَكِنْ لَا يُؤَاجِرُهَا بِأَكْثَرِ مِمَّا اسْتَأْجَرَهَا».

۳۹۰۲- وَ سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أَرْضًا مِنْ أَرْضِ الْخِرَاجِ بِدَرَاهِمَ مُسَمَّاةٍ أَوْ بِطَعَامٍ مُسَمًّى، فَيُؤَاجِرُهَا جَرِيبًا جَرِيبًا أَوْ قِطْعَةً قِطْعَةً بِشَيْءٍ مَعْلُومٍ فَيَكُونُ لَهُ فَضْلٌ فِيمَا اسْتَأْجَرَ مِنَ السُّلْطَانِ وَلَا يُتَّقَى شَيْئًا، أَوْ يُؤَاجِرُ تِلْكَ الْأَرْضَ قِطْعًا عَلَى أَنْ يُعْطِيَهُمُ الْبُدُورَ وَالتَّقَمَّةَ فَيَكُونُ لَهُ فِي ذَلِكَ فَضْلٌ عَلَى إِجَارَتِهِ وَلَهُ مَرْمَةُ الْأَرْضِ، أَلَيْسَ ذَلِكَ؟ أَوْ لَيْسَ لَهُ، فَقَالَ: إِذَا اسْتَأْجَرْتَ أَرْضًا

زیادی و افزون گرفتن در اجاره زمین نیز حرام است در صورتیکه عوض، نقدین (طلا یا نقره) باشد نه مالهای غیرنقدی، و در اینجا ذکر از عوض نشده و برای اینکه تعارضی نباشد عوض را در این خبر (به سهمی معین از محصول یا غیر آن) ترجمه کردیم با این توجیه، یا اینکه بگوئیم در زمین عملی انجام داده باشد که آن موجب اضافه اجاره شده است و پاره‌ای از فقهاء در زمین اضافه را مکروه می‌دانند و روایات مخالف را حمل می‌کنند».

۳۹۰۱- و اگر شخصی خانه‌ای را به ده درهم (به مدت معینی) اجاره کند و از دوسوم آن خود استفاده کند و یک سوم آن را به دیگری به همان ده درهم اجاره دهد اشکال ندارد، لکن (همه) آن را به بیش از آنچه اجاره کرده نمی‌تواند اجاره دهد. شرح: «این کلام به همین لفظ، خبر حلبی است از امام صادق علیه السلام که در کافی نقل شده است».

۳۹۰۲- از امام صادق علیه السلام پرسیدند: مردی زمین را از اراضی خراجیه از دولت اجاره کرد به مبلغی معین یا به مقداری معلوم از گندم، بعد آن را جریب جریب یا قطعه قطعه کرده و به مبلغ معینی به دیگران اجاره داد که بیش از مبلغ اصل اجاره است و در آن عملی هم انجام نداده است، و یا آن را چند قطعه کرده و با دیگران قرارداد بسته که خود بذر و هزینه کشت را بدهد و زمین را آماده کند و نیز در اینصورت اضافه درآمدی از اصل اجاره دارد آیا حق دارد که چنین کاری را انجام دهد یا نه؟ امام علیه السلام فرمود: هرگاه زمینی را برای کشت اجاره کردی و در آن

فَأَنْفَقْتُ فِيهَا شَيْئاً أَوْ رَمَمْتُ فِيهَا فَلَا بَأْسَ بِمَا ذَكَرْتُ».

ولا بَأْسَ أَنْ يَسْتَكْرِى الرَّجُلُ أَرْضاً بِمِائَةِ دِينَارٍ فَيَكْرِى بِعَظْمَا بِخَمْسَةِ وَتِسْعِينَ دِينَاراً وَيَعْمُرُ بِقِيَّتِهَا.

۳۹۰۳- وَرُوِيَ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِذَا بَاعَ الْحَائِطُ وَفِيهِ التُّخْلُ وَالشَّجَرُ سَنَةً وَاحِدَةً فَلَا يُبَاعَنَّ حَتَّى يَتَبَلَّغَ ثَمَرَتُهُ، وَإِذَا بَاعَ سَنَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثاً فَلَا بَأْسَ بِبَيْعِهِ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ فِيهِ شَيْءٌ مِنَ الْخُضْرِ».

۳۹۰۴- وَرُوِيَ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ يَزْرَعُ فِي أَرْضِ رَجُلٍ عَلَى أَنْ يَشْتَرِطَ لِلْبَقْرِ الثَّلْثَ وَاللِّبْدْرِ الثَّلْثَ وَلِصَاحِبِ الْأَرْضِ الثَّلْثَ؟ فَقَالَ لَا يُسْمَى بَقِراً وَلَا بَدْرًا، وَ لَكِنْ يَقُولُ لِصَاحِبِ الْأَرْضِ:

چیزی سرمایه گذاری یا جای خرابی را اصلاح کردی، آنچه را که پرسیدی اشکالی ندارد.

شرح: «در پاره ای از نسخه ها «وَلَمْ تُرَبِّهِ الْأَرْضِ» بجای «لَهُ مَرَمَةٌ الْأَرْضِ» است و در کافی «وَلَهُ تُرَبُّهُ الْأَرْضِ» می باشد و معنایش برای ما معلوم نشد». و باکی نیست که شخص زمینی را به یکصد دینار اجاره کند و بعضی آن را به نود و پنج دینار اجاره دهد و خود در باقی آن زندگی کند.

شرح: «(یعمر) در اینجا به معنی «بیش» است».

۳۹۰۳- ابوالربیع گوید: امام باقر علیه السلام می فرمودند: اگر میوه و محصول باغی یکساله فروخته می شود آن را نفروشد تا میوه آن برسد و چنانچه دوساله یا سه ساله فروختند فروشش اشکالی ندارد پس از آنکه در آن چیزی سبز باشد.

۳۹۰۴- و باز ابوالربیع از امام صادق علیه السلام روایت کرده در مورد زارعی که با صاحب زمین قرارداد بسته است که من زمین را کشت می کنم به این شرط که از محصول آن یک سوم بابت شخم و یک سوم بابت بذر و یک سوم بابت زمین به تو بدهم، فرمود: اسمی از گاو و بذر نیاورد و به صاحب زمین بگوید

أَرَارُكَ فِي أَرْضِكَ وَ لَكَ كَذَا وَ كَذَا مَا أَخْرَجَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا».

۳۹۰۵- قال أبو الربيع: وقال أبو عبد الله عليه السلام «(في رجل يأتي أهل قرية وقد اعتدى عليهم السلطان فضموا عن القيام بخراجها، و القرية في أيديهم ولا يدري لهم هي أم لغيرهم فيها شيء، فيدفعونها إليه على أن يؤدي خراجها، فيأخذها منهم ويؤدي خراجها ويفضل بعد ذلك شيء كثير؟ فقال: لا بأس بذلك إذا كان الشرط عليهم بذلك».

۳۹۰۶- وفي رواية حماد، عن الحلبي، عن أبي عبد الله عليه السلام قال: «سألته عن مزارعة أهل الخراج بالربيع و الثلث و التصف؟ فقال: لا بأس قد قبل رسول الله صلى الله عليه وآله أهل خيبر أعطاها اليهود حين فتحت عليه بالخيبر، و الخيبر هو التصف».

۳۹۰۷- و روى محمد بن خالد، عن ابن سبابة، عن أبي عبد الله

من با تو قرار می بندم که زمین را زراعت کنم و فلان مقدار از محصول که خداوند عزوجل در آن رویانده به تو بدهم.

۳۹۰۵- ابو الربیع گوید: امام صادق علیه السلام در مورد مردی که از قریه ای گذر کند که از سوی دولت به آنها ظلم شده و خراج سلطان را نتوانسته اند بپردازد، در حالیکه اکنون قریه در تصرف ایشان است و مرد نمی داند که آیا مال آنهاست یا دیگری در آن سهمی دارد، زمینهای قریه را به او می سپارند که کشت کند و خود خراج سلطان را بپردازد، او پذیرفته و مشغول کار می شود و خراج را می دهد و مال بسیاری زیاد می آید، فرمود: هرگاه شرط با آنها بدین نحو باشد (که تنها خراج را بپردازد) اشکالی بر آن نیست.

۳۹۰۶- و در روایت حلبی از امام صادق علیه السلام است که گفت: از آن حضرت سؤال کردم از مزارعه اهل خراج (اهل ذمه) به قرار یک چهارم و یا یک سوم و یا یک دوم، فرمود: اشکالی ندارد و رسول خدا صلی الله علیه و آله با اهل خیبر یا اراضی خیبر را با یهود پس از فتح نصف به نصف قرارداد مزارعه بست.

۳۹۰۷- محمد بن خالد از ابن سبابه (یا ابن سنان یا سیابه) نقل کرده مردی

عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ أَسْمَعُ قَوْمًا يَقُولُونَ: إِنَّ الزَّرَاعَةَ مَكْرُوهَةٌ، فَقَالَ: ازْرَعُوا وَاعْرِسُوا، فَلَا وَاللَّهِ مَا عَمِلَ النَّاسُ عَمَلًا أَحَلَّ وَأَطْيَبَ مِنْهُ، وَاللَّهُ لَيَزْرَعَنَّ الزَّرْعَ وَالتَّخْلُ بَعْدَ خُرُوجِ الدَّجَالِ».

۳۹۰۸ - رَوَى الْحَلْبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «لَا تَسْتَأْجِرِ

الْأَرْضَ بِحِنْطَةٍ تُمْ تَزْرَعُهَا حِنْطَةً».

۳۹۰۹ - وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَزْرَعُ لَهُ الْحِرَاثُ الرَّغْفِرَانَ وَيَضْمَنُ لَهُ عَلَى أَنْ يُعْطِيَهُ فِي

جَرِيْبٍ أَرْضٍ يَمْسُحُ عَلَيْهِ كَذَا وَكَذَا دِرْهَمًا فَرُبَّمَا نَقَصَ وَعَرِمَ وَرُبَّمَا زَادَ؟ قَالَ:

لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا تَرَاضِيََا».

۳۹۱۰ - وَ رَوَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

به امام صادق علیه السلام عرض کرد: فدایت شوم شنیدم که مردمی گفتند: زراعت خوب نیست، مکروه است. فرمود: کشت کنید، درخت بکارید، به خدا سوگند مردم کاری انجام نمی دهند که از آن حلال تر و پاک تر باشد، سوگند به خدا که مردم پس از خروج دجال به زراعت و کاشتن خرما پردازند.

شرح: «یعنی در زمانی که طاغوتان و دین سازان نابوده شده و دولت حق روی کار آید مردم به فلاح و کشت و زراعت پیش از صنعت پردازند زیرا اهتمام دولت الهی به این امور بیشتر است».

۳۹۰۸ - حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: زمین را برای کشت و

زراعت گندم اجاره نمی کنند که اجرت را از گندم حاصل شده از زراعت آن زمین بپردازند.

۳۹۰۹ - سهل بن یسع گوید: از امام هشتم علیه السلام پرسیدم: مردی

زمینش را به زعفران کار واگذار می کند که در هر جریب زمین که می کارد فلان مبلغ درهم بپردازد و گاهی کسر می آید و زیان می بیند و گاهی اضافه می آید و سود می برد، فرمود: اگر هر دو توافق کرده، راضی می باشند اشکالی ندارد.

عَنِ الرَّجُلِ يَتَكَارَى مِنَ الرَّجُلِ الْبَيْتَ أَوْ السَّفِينَةَ سَنَةً وَأَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ أَوْ أَقَلَّ، قَالَ: الْكِرَى لِزِمٍّ إِلَى الْوَقْتِ الَّذِي تَكَارَى إِلَيْهِ، وَالْخِيَارُ فِي أَخْذِ الْكِرَى إِلَى رَبِّهَا إِنْ شَاءَ أَخَذَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ».

۳۹۱۱- وَ سَأَلَ عَلِيُّ الصَّائِغُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: «أَتَقَبَّلُ الْعَمَلَ فَأَقْبَلُهُ مِنَ الْعِلْمَانِ يَعْمَلُونَ مَعِيَ بِالثَّلْثِينَ؟ فَقَالَ: لَا يَصْلُحُ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ تُعَالِجَ مَعَهُمْ، قُلْتُ: فَإِنِّي أَذِيبُهُ لَهُمْ؟ قَالَ: ذَلِكَ عَمَلٌ فَلَا بَأْسَ».

۳۹۱۲- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْخَيْطِ، عَنْ مُجَمِّعٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَتَقَبَّلُ الثِّيَابَ أَخِيظُهَا فَأُعْطِيهَا الْعِلْمَانَ بِالثَّلْثِينَ؟ قَالَ: أَلَيْسَ تَعْمَلُ فِيهَا؟ قُلْتُ: أَقَطَّعُهَا وَ أَشْتَرِي لَهُمُ الْخُيُوطَ، قَالَ: لَا بَأْسَ».

۳۹۱۳- وَ رَوَى عَنْ مُحَمَّدِ الطَّيَّارِ قَالَ: «دَخَلْتُ الْمَدِينَةَ وَ ظَلَبْتُ بَيْتًا

۳۹۱۰- علی بن یقظین گوید: از امام هفتم علیه السلام سؤال کردم شخصی از کسی خانه ای یا لنجی یکساله یا کمتر یا بیشتر اجاره کرده است، فرمود: براوست کرایه را تا آخر مدت پردازد، و صاحب آن در گرفتن مختار است چنانچه بخواهد در اول دریافت می دارد و اگر بخواهد رها می کند تا مدت تمام شود.

۳۹۱۱- علی بن میمون صائغ (زرگر) گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: کاری را به اجرت معین قبول می کنم سپس شاگردانم که با من کار می کنند به دوسوم آن اجرت، آن را می سازند، امام فرمود: این کار صحیح نیست مگر آنکه تو خود در ساختن با آنها کمک کنی، عرض کردم من طلا را خود آب می کنم. فرمود: در این صورت این خود عملی است پس اشکالی ندارد.

۳۹۱۲- مُجَمِّعُ خَيْطِطٍ گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم که لباسی را برای دوختن به مزدی معین قبول می کنم و بعد به شاگردانم به دوسوم قیمت می دهم تا بدوزند، امام فرمود: آیا کاری روی آن انجام نمی دهی؟ عرض کردم: پارچه را می بُرم و نخ را برایشان تهیه می کنم. فرمود: اشکالی ندارد.

۳۹۱۳- مُحَمَّدُ طَيَّارٍ گوید: وارد مدینه شدم و منزلی می طلبیدم تا اجاره کنم،

اتكاراته فَدْخَلْتُ داراً فيها بَيْتَانِ بَيْتُهُمَا بابٌ وفيه امرأةٌ، فقالت: تُكاري هذا البيت؟ قلت: بَيْتُهُمَا بابٌ وأنا شابٌ، قالت: أنا أَغْلِقُ البابَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ، فَحَوَّلْتُ مَتاعِي فِيهِ وَقُلْتُ لَهَا: أَغْلِقِي البابَ، فقالت: تَدْخُلُ عَلَيَّ مِنْهُ الرُّوحُ دَعْمُ، فَقُلْتُ: لاَ أَنَا شابٌّ وَأَنْتَ شابَّةٌ أَغْلِقِيهِ، قالت: اقْعُدْ أَنْتِ فِي بَيْتِكَ فَالَسْتُ آتِيكَ وَلاَ أَقْرَبُكَ وَأَبْتُ أَنْ تَغْلِقَهُ، فَأَتَيْتُ أبا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ، فقال: تَحَوَّلْ مِنْهُ، فَإِنَّ الرَّجُلَ وَالْمَرْأَةَ إِذَا خَلَبَا فِي بَيْتٍ كَانَ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ».

۳۹۱۴ - وَكَتَبَ أَبُو هَمَّامٍ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ ضَيْعَةً مِنْ رَجُلٍ فَبَاعَ الْمُؤَاجِرُ تِلْكَ الضَّيْعَةَ بِحَضْرَةِ الْمُسْتَأْجِرِ، وَلَمْ يُشْكِرِ الْمُسْتَأْجِرُ الْبَيْعَ وَكَانَ حَاضِراً لَهُ شَاهِداً عَلَيْهِ، فَمَاتَ الْمُشْتَرِي وَلَهُ وَرَثَةٌ هَلْ يَرْجِعُ ذَلِكَ الشَّيْءُ فِي مِيرَاثِ الْمَيْتِ؟ أَوْ يَثْبُتُ فِي يَدِ الْمُسْتَأْجِرِ إِلَى أَنْ تَنْقِضِي إِجَارَتَهُ؟»

به خانه ای وارد شدم که دارای دو اطاق بود و دری میان آن دو قرار داشت و در یکی از آنها زنی زندگی می کرد آن زن به من گفت: این اطاق را اجاره کن، گفتم: این دو اطاق به هم راه دارد و من جوان هستم تو نیز جوانی و صلاح نیست، گفتم: تو اجاره کن من در رامی بندم، من پذیرفتم و متاعم را به آنجا بردم، و بدو گفتم: در را ببند، گفت: از اینجا نسیم می آید بگذار باز باشد، گفتم: من و تو هر دو جوان هستیم در را ببند، گفتم: تو در اطاق بنشین و من در اطاق خود، نزد تو نمی آیم و به تو نزدیک نمی شوم و از بستن در سر باز زد، من خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم و ماجرا را عرض کردم و پرسیدم می توانم آنجا بمانم؟ فرمود: از آنجا به جای دیگر برو زیرا هیچ مرد و زنی در مکانی خلوت نکنند مگر آنکه شیطان سو می آنها باشد.

۳۹۱۴ - ابو همام (اسماعیل بن همام) به امام هشتم علیه السلام طی نامه ای نوشت مردی زمین با آبی (مزرعه) را از صاحبش اجاره کرده و اجاره دهنده در حضور مستأجر زمین را به دیگری فروخته و مستأجر مخالفتی نشان نداده و خود حاضر و ناظر فروش بوده است. سپس مشتری از دنیا رفته در حالی که دارای ورثه می باشد، آیا این زمین را به میراث به ورثه میت می دهند یا در تصرف مستأجر باقی می ماند تا مدت

فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَتَّبِعُ فِي يَدِ الْمُسْتَأْجِرِ إِلَى أَنْ تَنْقُضِيَ إِجَارَتَهُ».

وَسَأَلْتُ شَيْخَنَا مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَجُلٍ آجَرَ ضَيْعَةً مِنْ رَجُلٍ هَلْ لَهُ أَنْ يَبِيعَهَا؟ قَالَ: لَيْسَ لَهُ أَنْ يَبِيعَهَا قَبْلَ انْقِضَاءِ مُدَّةِ الْإِجَارَةِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ عَلَى الْمُشْتَرِي الْوَفَاءَ لِلْمُسْتَأْجِرِ إِلَى انْقِضَاءِ مُدَّةِ إِجَارَتِهِ.

۳۹۱۵- وَرَوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَطِيَّةَ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اخْتَارَ لِأَنْبِيَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ الْحَرثَ وَالزَّرْعَ لَيْسَ بِأَنْ يَكْرَهُوا شَيْئًا مِنْ قَطْرِ السَّمَاءِ».

۳۹۱۶- وَ «سُئِلَ [عَلِيٌّ] عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ «وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ» قَالَ: الزَّارِعُونَ».

اجاره سرآید؟ امام علیه السلام در پاسخ نوشت: در دست مستأجر می ماند تا مدت اجاره به سرآید.

و من از استادمان محمد بن الحسن - رضی الله عنه - پرسیدم مردی زمین و آبش را به دیگری اجاره داده است می تواند آن را بفروشد، گفت: نمی تواند پیش از تمام شدن مدت اجاره به دیگری بفروشد مگر اینکه با خریدار شرط کند که به قراردادش که قبلاً با مستأجر داشته وفا کند تا مدت اجاره اش منقضی شود.

۳۹۱۵- و محمد بن عطیه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: خداوند عزیز برای پیامبرانش کشاورزی را اختیار کرد تا هیچگاه باران آسمان را ناخوش ندارند.

۳۹۱۶- و از امیر مؤمنان علیه السلام از سخن خداوند که فرموده: «وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ» (ابراهیم: ۱۲) پرسیدند، فرمود: مراد از متوکلین (توکل کنندگان بر خداوند) کشاورزان باشند.

* (بَابُ مَا يَجِبُ مِنَ الضَّمَانِ عَلَى مَنْ) *

* (يَأْخُذُ أَجْرًا عَلَى شَيْءٍ لِيُضْلِحَهُ فَيُفْسِدَهُ) *

۳۹۱۷- رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يُعْطَى النَّوْبَ لِيَضْبِعَهُ فَيُفْسِدَهُ، فَقَالَ: كُلُّ عَامِلٍ أُعْطِيَتْهُ أَجْرًا عَلَى أَنْ يُضْلِحَ فَأَفْسَدَ فَهُوَ ضَامِنٌ».

۳۹۱۸- وَرَوَى عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الصَّبَّاحِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْقَصَارِ يُسَلِّمُ إِلَيْهِ الْمَتَاعَ فَيُخْرِقُهُ أَوْ يَخْرِقُهُ أَيْعَرْمُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ عَرْمُهُ بِمَا جَنَّتْ يَدُهُ، فَإِنَّكَ إِنَّمَا أُعْطِيَتْهُ لِيُضْلِحَ وَلَمْ تُعْطِهِ لِيُفْسِدَ».

۳۹۱۹- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَانَ أَبِي عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُضَمِّنُ الْقَصَارَ وَالصَّوْاعِ مَا أَفْسَدَا وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَتَقَضَّلُ عَلَيْهِمْ».

* (آنجا که سازندگان و اصلاح کاران که برای) *

* (کارشان اجرت دریافت می کنند ضامن هستند) *

۳۹۱۷- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام درباره مردی که لباسی را برای رنگ کردن پذیرفته است و آن را خراب کرده، فرمود: هر سازنده ای که برای کارش اجرت می ستاند که آن را اصلاح کند اگر آن را خراب و تباه کند ضامن است.

۳۹۱۸- [اسماعیل بن] ابی الصباح کنانی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: لباس یا پارچه را به لباس شوی دادم تا بشوید و وی پاره کرد یا سوزانید آیا باید غرامت آن را بدهد؟ فرمود: آری آنچه را به دست خود خراب کرده تاوانش را از او بگیری، چون تو برای اصلاح به او داده ای نه برای تلف کردن.

۳۹۱۹- و نیز فرمود: پدرم امام باقر علیه السلام رختشو و زرگر را اگر لباس یا پارچه را ضایع می کردند ضامن می دانست و خسارت می گرفت ولی جدم علی بن - الحسین علیهما السلام جوانمردی می نمود و صرف نظر می کرد.

* (بَابُ ضِمَانِ مَنْ حَمَلَ شَيْئًا فَأَدْعَى دَهَابَهُ) *

۳۹۲۰- رَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ، عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي جَمَالٍ يَحْمِلُ مَعَهُ الزَّيْتُ فَيَقُولُ: قَدْ دَهَبَ أَوْ أَهْرَقَ أَوْ قُطِعَ عَلَيْهِ الطَّرِيقُ، فَإِنْ جَاءَ عَلَيْهِ بِبَيْتَةٍ عَادِلَةٍ أَنَّهُ قُطِعَ عَلَيْهِ أَوْ دَهَبَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِلَّا ضَمِنَ. وَفِي رَجُلٍ حَمَلَ مَعَهُ رَجُلٌ فِي سَفِينَتِهِ، طَعَامًا فَتَقَصَّ، قَالَ: هُوَ ضَامِنٌ، قُلْتُ لَهُ: إِنَّهُ رَبِّيَا زَادَ، قَالَ: تَعَلَّمُ أَنَّهُ زَادَ فِيهِ شَيْئًا؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: هُوَ لَكَ.»

۳۹۲۱- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الْغَسَالِ وَالصَّوْغِ مَا سُْرِقَ مِنْهُمْ مِنْ شَيْءٍ فَلَمْ يَخْرُجْ بِبَيْتَةٍ عَلَىٰ أَمْرِيَّيْنِ أَنَّهُ قَدْ سُْرِقَ وَكُلُّ قَلِيلٍ لَهُ أَوْ كَثِيرٍ فَإِنْ فَعَلَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَإِنْ لَمْ يُقَمِّ بَيْتَهُ وَزَعَمَ أَنَّهُ قَدْ دَهَبَ الَّذِي ادَّعَىٰ فَقَدْ ضَمِنَهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ عَلَىٰ قَوْلِهِ بَيْتَةٌ.»

* (ضامن بودن باربری که ادعا می کند مال تلف شده است) *

۳۹۲۰- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام در مورد شترداری که مشکهای روغن را با کاروان خود حمل می کند و بعد به صاحبش می گوید: روغن در بیابان با شتر گم شد (بار افتاد و ما نفهمیدیم) یا ریخت یا راهزنان ربودند حکم آن چیست؟ فرمود: اگر شاهدانی عادل داشت که دزدان ربوده اند یا بار در راه گم شده است پس برعهده او چیزی نباشد، و اگر بیته و شاهدهی نداشت ضامن است. و در مورد کسی که با کشتی خود گندم دیگری را حمل کند و نقصان یابد فرمود: ضامن است. گوید: عرض کردم: گاهی افزون می شود؟ فرمود: علم داری که صاحب کشتی چیزی به آن افزوده؟ گفتم: نه، فرمود: پس از آن توست.

۳۹۲۱- و گوید: امام علیه السلام فرمود: اگر غَسَال و زرگر ادعا کردند که مال مشتری از ایشان سرقت شده و شاهدهی نیاوردند در این ادعا که کاملاً روشن سازد هر چه بوده چه کم و چه زیاد از مال ربوده شده است، پس اگر شاهد داشت که تکلیفی برعهده او نیست و اگر برگفتارش شاهد نیاورد و اقامه شهادت نکرد و می گفت: آن را دزدیده اند، ضامن مال خواهد بود البته اگر بیته نداشت.

۳۹۲۲- وَقَالَ «فِي رَجُلٍ تَكَارَى دَابَّةً إِلَى مَكَانٍ مَعْلُومٍ فَتَضِيعُ الدَّابَّةُ، قَالَ إِنْ كَانَ جَارَ الشَّرْطِ فَهُوَ ضَامِنٌ، وَإِنْ دَخَلَ وَادِيًا فَلَمْ يُوَثِّقْهَا فَهُوَ ضَامِنٌ، وَإِنْ سَقَطَتْ فِي بَيْرٍ فَهُوَ ضَامِنٌ لِأَنَّهُ لَمْ يَسْتَوْثِقْ مِنْهَا».

۳۹۲۳- وَرَوِيَ «عَنْ رَجُلٍ جَمَالَ أَكْثَرِي مِنْهُ إِبِلٌ وَبَعَثَ مَعَهُ بَرَبْتٍ إِلَى أَرْضٍ فَرَعَمَ أَنْ بَعْضَ زُقَاقِ الزَّيْتِ انْخَرَقَ وَاهْرَاقَ الزَّيْتُ، قَالَ: إِنَّهُ إِنْ شَاءَ أَخَذَ الزَّيْتُ وَقَالَ انْخَرَقَ، وَلَكِنْ لَا يُصَدَّقُ إِلَّا بَيِّنَةٍ عَادِلَةٍ، وَأَيُّمَا رَجُلٍ تَكَارَى دَابَّةً فَأَخَذَتْهَا الدَّابَّةُ فَشَقَّتْ عَيْنَهَا فَتَفَقَّتْ فَهُوَ لَهَا ضَامِنٌ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مُسْلِمًا عَدْلًا».

شرح: «مراد از غَسَال ظاهرًا قَصَار است یعنی جامه شوی و لباسشوی و شاید نسخه «قصار» بوده و تصحیف شده است».

۳۹۲۲- و حلبی گوید: امام علیه السلام در مورد کسی که چهار پایی را برای مسافتی و مقصدی معین کرایه کرده و چهار پا گم شده است فرمود: اگر از مسافتی که شرط کرده گذشته و تجاوز کرده است ضامن است، و اگر در بیابانی وارد شده و آن را در جایی نبسته و به حاز خود رها کرده باشد باز ضامن است، و اگر در چاهی افتاده نیز ضامن است چون آن را نبسته و بلا مانع رها کرده است.

شرح: «ضمان در صورت اول به جهت افراط است و کاریست که نباید می کرده، و در دو صورت اخیر به جهت تفریط است و ترک کاریست که باید می کرده».

۳۹۲۳- و نیز حلبی گوید: امام علیه السلام در مورد شترداری که از وی شترانی کرایه کرده اند و با آنها مشکهای روغن و زیتون به شهری فرستاده اند، سپس شتردار ادعا کرده که یکی از مشکها پاره شده و روغنها ریخته است، فرمود: هر وقت بخواهد می تواند روغن را برگیرد و بگوید مشک بشکافت و روغن بریخت، بنابراین نمی شود او را بدون بیته و شاهد تصدیق کرد. و هر کس حیوان سواری را برای رفتن بمقصدی کرایه کند و اتفاقاً در راه آن حیوان مبتلا به ذئبه (غده حلقومی که آن را به عربی ذئبه گویند) شود و چشمش را بدرزد و حیوان تلف شود ناچار ضامن است (چون کسی را نداشته یا کسی همراه او نبوده که شهادت دهد) مگر اینکه مسلمانی عادل

۳۹۲۴- وَرَوِيَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: «حَمَلَ أَبِي مَتَاعاً إِلَى الشَّامِ مَعَ جَمَالٍ فَذَكَرَ أَنَّ حَمَلًا مِثْلَهُ ضَاعَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: «أَتَتْهُمْهُ؟ فَقُلْتُ: لَا، قَالَ: فَلَا تُضَمَّنَهُ».

۳۹۲۵- وَرَوَى ابْنُ مُسْكَانٍ، عَنْ أَبِي بصيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ قَصَارٍ دَفَعْتُ إِلَيْهِ ثَوْبًا فَرَزَعَمَ أَنَّهُ سُرِقَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ، قَالَ: عَلَيْهِ أَنْ يُقِيمَ الْبَيْتَةَ أَنَّ ذَلِكَ سُرِقَ مِنْ بَيْنِ مَتَاعِهِ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ، وَإِنْ سُرِقَ مَعَ مَتَاعِهِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ».

۳۹۲۶- وَرَوَى عُثْمَانُ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «إِنَّ جَمَالًا لَنَا كَانَ يُكَارِينَا فَحَمَلَ عَلَيَّ غَيْرِهِ فَضَاعَ، قَالَ: ضَمَّنْتَهُ وَ حُدْمْتَهُ».

باشد (که قولش مورد قبول افتد).

شرح: «حاصل روایت اینکه در این موارد باید ثابت شود که چنین اتفاقی افتاده، و اگر نتوانست ثابت کند ناگزیر ضامن خواهد بود، پس در واقع اگر تقصیر یا تجاوز نکرده باشد ضامن نیست».

۳۹۲۴- جعفر بن عثمان گفت: پدرم متاعی را با شترداری به شام فرستاده بود، شتردار ادعا کرد یکی از بارها در بیابان گم شده است، من این را به امام صادق علیه السلام عرض کردم، حضرت فرمود: او را متهم می داری؟ (یعنی به او گمان بد داری؟) عرض کردم: نه، فرمود: تاوان از او بگیر.

۳۹۲۵- ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: جامه ای را (برای شستن) به لباسشوی دادم اکنون ادعا می کند که آن در میان لباسهای دیگرش بوده و بسرقت رفته است، فرمود: باید اقامه بینه کند که این لباس در میان متاع دیگرش بوده و آن تنها به سرقت رفته است، در اینصورت چیزی برعهده او نخواهد بود، و اگر با متاع دیگرش همگی سرقت شده باز چیزی برعهده او نیست.

۳۹۲۶- عثمان بن زیاد گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: شترداری به ما شتر کرایه می دهد که بار ما را به مقصد برساند و بعد خود به شتردار

۳۹۲۷- وَ «كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يُضْمَنُ الصَّبَاغَ وَالْقَصَارَ وَالصَّائِغَ إِخْتِطَاطًا عَلَى أُمَّتِي النَّاسِ، وَكَانَ لَا يُضْمَنُ مِنَ الْغَرَقِ وَالْحَرَقِ وَالشَّيْءِ الْغَالِبِ، وَإِذَا غَرَقَتِ السَّفِينَةُ وَمَا فِيهَا فَأَصَابَةُ النَّاسِ فَمَا قَدَفَ بِهِ الْبَحْرُ عَلَى سَاحِلِهِ فَهُوَ لِأَهْلِهِ وَهُمْ أَحَقُّ بِهِ، وَمَا غَاصَ عَلَيْهِ النَّاسُ وَتَرَكَهُ صَاحِبُهُ فَهُوَ لَهُمْ».

۳۹۲۸- وَ رَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يُضْمَنُ الصَّائِغُ وَلَا الْقَصَارُ وَلَا الْحَائِكُ إِلَّا أَنْ يَكُونُوا مُتَّهَمِينَ فَيَجِيئُونَ بِالْبَيِّنَةِ [فَيَخَوْفُ] وَيُسْتَحْلَفُ لَعَلَّهُ يُسْتَخْرِجُ مِنْهُ شَيْءٌ».

۳۹۲۹- وَ «أَبِي عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِصَاحِبِ حَمَامٍ وَضَعَتْ عِنْدَهُ الثِّبَابُ فَضَاعَتْ فَلَمْ يُضْمَنْهُ، وَقَالَ: إِنَّمَا هُوَ آمِينٌ».

دیگری واگذار می‌کند و متاع نابود می‌شود، فرمود: او را ضامن بدار و از او تاوان بخواه.

۳۹۲۷- و امیر مؤمنان علیه السلام رنگرز و لباسشوی و زرگر را برای حفظ مال مردم ضامن می‌دانست و در مواردی مانند غرق شدن (مثلاً کشتی) یا آتش سوزی یا چیزهائی که در اختیار انسان نیست و غالباً موجب تلف مال می‌شود ضامن نمی‌دانست، و هرگاه سفینه‌ای (کشتی، لنجی) غرق شده باشد و مردم به آن دست یابند، از اموال هرچه را دریا به ساحل اندازد از آن صاحبش باشد چه آنها به مالشان سزاوارتر از دیگرانند، و آنچه مردم با غواصی بدست آورند و صاحبش آن را رها کرده باشد از آن مردم می‌باشد.

۳۹۲۸- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام زرگر و لباسشوی و بافنده را ضامن نمی‌دانست مگر آنکه متهم باشند که در آنصورت باید اقامه بینه کنند، و او را [بترسانند و] سوگند دهند شاید از این راه چیزی از او بدست آید.

۳۹۲۹- و حمام داری را نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند که جامه را نزد او گذارده و به حمام رفته بودند، و جامه را ربوده بودند، امیرالمؤمنین علیه السلام او را ضامن ندانست و فرمود: این شخص امین است (و امین ضامن نیست).

۳۹۳۰- وَ «إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ ضَمَّنَ رَجُلًا مُسْلِمًا أَصَابَ خِنْزِيرًا لِنَصْرَانِيٍّ قِيَمَتَهُ».

۳۹۳۱- وَ رَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنْ أَبِي بصير، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَشْتَأْجِرُ الْحَمَالَ فَيَكْسِرُ الَّذِي يَحْمِلُ عَلَيْهِ أَوْ يُهْرِقُهُ، قَالَ: إِنْ كَانَ مَأْمُونًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ، وَإِنْ كَانَ غَيْرَ مَأْمُونٍ فَهُوَ ضَامِنٌ».

۳۹۳۲- وَ رَوَى ابْنُ أَبِي نَصْرِ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ سِرْحَانَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ حَمَلَ مَتَاعًا عَلَى رَأْسِهِ فَأَصَابَ إِنْسَانًا فَمَاتَ أَوْ انْكَسَرَتْ مِثْلُهُ شَيْءٌ

شرح: «شخص به اختیار خود لباسش را نزد حمامی گذارده، و به داخل حمام می رود و نگهداری لباس و امانتداری مردم امری است خیر و نیک و در حق آنها احسان است، پس شخصی که قبول این زحمت می کند محسن و نیکوکار محسوب می شود و خداوند در قرآن کریم می فرماید: «مَاعَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ — توبه: ۹۱» یعنی بر نیکوکاران راهی نیست».

۳۹۳۰- و نیز امیرالمؤمنین علیه السلام مرد مسلمانی را که خویک مردی نصرانی را کشته بود ضامن دانست و برای نصرانی غرامت گرفت.

۳۹۳۱- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام درباره مردی که باربری را برای متاعش اجیر گرفت و متاع در دست اجیر شکست یا ریخت فرمود: اگر باربر مورد اطمینان است پس ضمانی برعهده او نیست و اگر مورد اطمینان نیست ضامن است.

شرح: «ضمان بدانجهت است که بینه عادل بر عدم افراط و تفریط ندارد، و الا بیش از این نیست که مال در دست او امانت بوده و امین ضامن نیست، و البته این حکم از این روست که باربر بداند که اگر در حفظ متاع مردم دقت بخرج ندهد و لاابالیگری کند امین و مورد اطمینان نخواهد بود پس چنانچه مالی در دست او ضایع شود باید اقامه بینه کند و آن کاریست بسیار دشوار و گاهی غیرممکن لذا ناچار بدادن تاوان یا حفظ کردن متاع باشد».

۳۹۳۲- داود بن سرحان گوید: امام صادق علیه السلام درباره مردی که متاعی بر سر خویش حمل می کرد و با شخصی تصادف کرد و او کشته شد یا بعض از

فَهُوَ ضَامِنٌ».

۳۹۳۳- وَ رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ قَالَ: «كُتِبَ رَجُلٍ إِلَى الْفَقِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ دَفَعَ ثَوْباً إِلَى الْقَصَّارِ لِيُقَصِّرَهُ فَدَفَعَهُ الْقَصَّارُ إِلَى قَصَّارٍ غَيْرِهِ لِيُقَصِّرَهُ، فَضَاعَ الثَّوْبُ هَلْ يَجِبُ عَلَى الْقَصَّارِ أَنْ يَرُدَّ مَا دَفَعَهُ إِلَى غَيْرِهِ إِنْ كَانَ الْقَصَّارُ مَأْمُوناً؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هُوَ ضَامِنٌ لَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ ثِقَةً مَأْمُوناً إِنْ شَاءَ اللَّهُ».

* (بَابُ السَّلْفِ فِي الطَّعَامِ وَالْحَيَوَانِ وَغَيْرِهِمَا) *

۳۹۳۴- رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ أَسْلَفْتُهُ دَرَاهِمَ فِي طَعَامٍ؛ فَلَمَّا حَلَّ طَعَامِي عَلَيْهِ بَعَثَ إِلَيَّ بِدَرَاهِمٍ، وَقَالَ: اشْتَرِ لِنَفْسِكَ طَعَاماً وَاسْتَوْفِ حَقَّكَ، فَقَالَ: أَرَى أَنْ تَوَلَّى ذَلِكَ غَيْرَكَ وَتَقَوْمَ مَعَهُ

اعضایش شکست، فرمود: او ضامن است (یعنی باربر).

۳۹۳۳- محمد بن علی بن محبوب گوید: مردی به امام علیه السلام طی نامه ای نوشت: شخصی جامه ای را برای شستن به لباس شوی داده و وی آن را به لباسشوی دیگری سپرده و لباس گم شده است آیا بر لباسشوی اول لازم است تاوان آن را بصاحبش بدهد بدلیل آنکه آن را به دیگری داده اگر چه لباسشوی امین و مورد اعتماد باشد؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه فرمود: لباسشوی اول ضامن است مگر اینکه مورد وثوق و اطمینان باشد، إن شاء الله.

شرح: «ظاهراً در جمله اخیر منظور امام علیه السلام از مستثنیٰ لباس شوی دوم می باشد زیرا اگر چنین باشد لباس شوی اول تفریط نکرده است لذا ضامن ندارد».

* (پیش خرید گندم و جو و حیوان و چیزهای دیگر) *

۳۹۳۴- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم از مردی گندمی پیش خرید کردم و قیمت آن را پرداختم و زمانیکه موقع تحویل شد مبلغی پول نزد من فرستاد و پیغام داد گندم بخر و حق خود را بتمامی برگیر، امام فرمود: من نظرم آنست که اینکار (خرید گندم) را به دیگری واگذاری و با او باشی تا حق خود را بستانی و

حَتَّى تَقْبِضَ الَّذِي لَكَ وَلَا تَوَلَّ أَنْتَ شِرَاءَهُ».

۳۹۳۵- وَ رُوِيَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يُسَلِّمُ فِي الْحِنْطَةِ أَوْ التَّمْرِ مِائَةَ دِرْهَمٍ فَيَأْتِي صَاحِبَهُ حِينَ يَحُلُّ لَهُ الدَّيْنُ فَيَقُولُ: وَاللَّهِ مَا عِنْدِي إِلَّا نِصْفُ الَّذِي لَكَ فَخَذُّ مِثِّي إِنْ شِئْتَ بِنِصْفِ الَّذِي لَكَ حِنْطَةً وَنِصْفًا وَرِقًّا، فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا أَخَذَ مِنْهُ الْوَرِقَ كَمَا أُعْطَاهُ.

قال: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لِي عَلَيْهِ جُلَّةٌ مِنْ بُسْرِ، فَأَخَذَ مِنْهُ جُلَّةٌ مِنْ رُطْبٍ مَكَانَهَا وَهِيَ أَقَلُّ مِنْهَا؟ قَالَ: لَا بَأْسَ، قُلْتُ: فَيَكُونُ لِي عَلَيْهِ جُلَّةٌ مِنْ بُسْرِ فَأَخَذَ مَكَانَهَا جُلَّةٌ مِنْ تَمْرٍ، وَهِيَ أَكْثَرُ مِنْهَا؟ قَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا كَانَ مَعْرُوفًا بَيْنَكُمَا.

خود مباشر خرید نشوی.

شرح: «این دستور برای جلوگیری از تهمت و ایجاد نزاع است، و یا اینکه مبدا شیطان انسان را فریب دهد و گندمی بهتر از آنچه باید بستاند خریداری کند، یا اینکه چون از جهت دیگر شباهت با ربا دارد، صادر شده است و بهرحال فقهاء آن را حمل بر کراهت کرده اند».

۳۹۳۵- یعقوب بن شعیب گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم مردی یکصد درهم گندم یا خرما پیش خرید کرده است و زمانیکه وقت تحویل آن رسیده فروشنده نزد خریدار آمده، می گوید: بخدا سوگند من جز نیم آن را که تو طلبکاری، ندارم آن را از من بابت نیم طلبت بستان و بقیه را درهم بگیر. حکم چیست؟ فرمود: اشکالی ندارد در صورتیکه همان مبلغی را که برای نصف داده بازگیرد. (یعنی می تواند نسبت به باقی معامله فسخ کند).

یعقوب بن شعیب گوید: و سؤال کردم: من از شخصی یک سبد خرمای نارس طلبکارم می توانم بجای آن یک سبد خرمای تر بستانم و آن (خرمای تر) از حیث وزن کمتر است. فرمود: اشکالی ندارد، عرض کردم: برعهده او یک سبد خرمای نارس دارم می توانم یک سبد خرمای خشک بستانم با اینکه آن از حیث وزن سنگین تر

قال: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ يَكُونُ لَهُ عَلَى الْآخِرِ مَائَةٌ كُرٍّ مِنْ تَمْرٍ وَلَهُ نَخْلٌ فَيَأْتِيهِ فَيَقُولُ: أُعْطِنِي نَخْلَكَ هَذَا بِمَا عَلَيْكَ، فَكَأَنَّهُ كَرِهَهُ.

قال: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ عَلَى الْآخِرِ أَحْمَالٌ مِنْ رُطْبٍ أَوْ تَمْرٍ فَيَبْعَثُ إِلَيْهِ بِدَنَانِيرٍ فَيَقُولُ: اشْتَرِ بِهِذِهِ وَ اسْتَوْفِ مِنْهُ الَّذِي لَكَ، قال: لَا بَأْسَ إِذَا اسْتَمَّتَهُ.

۳۹۳۶ - وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قال: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الرَّجُلِ يُسَلِّمُ فِي غَيْرِ زَرْعٍ وَلَا نَخْلٍ، قال: يُسَمَّى كَيْلًا مَعْلُومًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ. قال: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ السَّلْمِ فِي الْحَيَوَانِ وَالطَّعَامِ وَبَرْتَهِنُ الرَّجُلِ بِمَالِهِ رَهْنًا؟ قال: نَعَمْ اسْتَوْثِقَ مِنْ مَالِكَ».

است؟ فرمود: در صورتیکه اینکار میان شما متعارف باشد اشکالی ندارد، گوید: از آن حضرت پرسیدم: مردی را برعهده دیگری یک صد پیمانه خرما است و بدهکار دارای خرمابنی است، طلبکار نزد وی آمده، می‌گوید: به عوض طلب من (خرمای) این خرمابن را بمن واگذار، گوید: مثل اینکه امام این را مکروه دانست.

شرح: «سبب کراهت در ذیل حدیث ۳۸۳۴ ذکر شد چون این قسمت جزء خبر مفصلی است از یعقوب بن شعیب که گذشت».

و نیز یعقوب بن شعیب گوید: سؤال کردم از مردی که برعهده دیگری چند بار رطب با تمر (یعنی خرمای تر یا خرمای خشک) دارد و مبلغی دینار نزد او می‌فرستد و می‌گوید: با این پول خرما بخر و طلبت را به تمامی برگیر؟ فرمود: اگر او را امین می‌داند اشکالی ندارد.

۳۹۳۶ - عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی بدون اینکه دارای زراعتی یا نخلستانی باشد گندم یا خرما پیش فروش می‌کند، امام فرمود: مقدارش را معین کند و تا چه مدت باید تحویل دهد معلوم دارد، گوید: از او - علیه السلام - از پیش فروش حیوان و گندم و گرو گذاشتن فروشنده مالی را نزد خریدار پرسیدم؟ فرمود: آری، برای مالی که بفروشنده سلفی می‌دهی چیزی گرو گیر.

۳۹۳۷- وَرَوَى عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ كَانَ لَهُ عَلَى رَجُلٍ دَرَاهِمٌ مِنْ ثَمَنِ اشْتَرَاهَا مِنْهُ فَأَتَى الطَّالِبَ الْمَطْلُوبَ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ لَهُ الْمَطْلُوبُ: أبيعُكَ هَذِهِ الْعَتَمَ بِدَرَاهِمِكَ الَّتِي لَكَ عِنْدِي، فَرَضِي، قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ».

۳۹۳۸- وَرَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ يُسْلِفُ النَّاسَ فِيهِ مِنَ الثَّمَارِ، فَذَهَبَ ثِمَارُهَا وَلَمْ يَسْتَوْفِ سَلَفَهُ، قَالَ: فَلْيَأْخُذْ رَأْسَ مَالِهِ أَوْ لِيُنْظَرُ».

۳۹۳۹- وَرَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ الْعِيصِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَسْلَفَ رَجُلًا دَرَاهِمَ بِحِظَّةٍ حَتَّى إِذَا حَضَرَ الْأَجَلَ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ طَعَامٌ وَوَجَدَ عِنْدَهُ ذَوَابًا وَرَقِيقًا وَرَمَاعًا أُعْجِلُ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ عُرْوَتِهِ تِلْكَ بِطَعَامِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ يُسَمَّى كَذَا وَكَذَا بِكَذَا وَكَذَا ضَاعًا».

۳۹۳۷- منصور بن حازم گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی از دیگری بابت گوسفندی که از او خریده است مبلغی طلبکار است و نزد بدهکار آمده مطالبه می‌کند بدهکار می‌گوید: این گوسفندان را بابت طلبت بتو می‌فروشم و وی راضی می‌شود؟ فرمود: باین إشکالی نیست.

۳۹۳۸- عبدالله بن بکیر گوید: از امام ششم علیه السلام پرسیدم: مردی میوه‌هایی را که عموماً پیش فروش می‌کنند، پیش فروش می‌کند ولی سال می‌گذرد و میوه بدهی خود را نمی‌پردازد، امام فرمود: مشتری یا مبلغی که داده است بازپس گیرد یا تا سال دیگر مهلت دهد.

۳۹۳۹- عیص بن قاسم گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی گندمی را پیش خرید کرده است و تا زمانیکه مدت سرآمده گندمی نزد او نیست اما چهار پا و بردگان و متاع نزد او می‌یابد آیا جایز است از این اموال او بجای گندم که طلبکار است بردارد؟ فرمود: آری و حساب کند که چی و چی بجای چقدر گندم و چند من گندم.

۳۹۴۰ - وَ رُوِيَ عَنْ حَدِيدِ بْنِ حُكَيْمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَشْتَرِي الْجُلُودَ مِنَ الْقَصَابِ فَيُعْطِيهِ كُلَّ يَوْمٍ شَيْئًا مَعْلُومًا؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ [بِهِ]».

۳۹۴۱ - وَ رَوَى أَبَانُ أَنَّهُ قَالَ «فِي الرَّجُلِ يُسْلِفُ الرَّجُلَ الدَّرَاهِمَ يَنْقُدُهَا إِيَّاهُ بِأَرْضِ أُخْرَى قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۳۹۴۲ - وَ سَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنِ الرَّهْنِ يَرَهْنُهُ الرَّجُلُ فِي سَلَمٍ إِذَا أَسْلَمَ فِي طَعَامٍ أَوْ مَتَاعٍ أَوْ حَيَوَانَ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِأَنْ تَسْتَوْثِقَ مِنْ مَالِكَ».

۳۹۴۳ - وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ أَبِي حَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ السَّلَمِ فِي الْحَيَوَانَ، فَقَالَ: لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ، فَقُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ أَسْلَمَ فِي أَسْنَانٍ مَعْلُومَةٍ أَوْ شَيْءٍ مَعْلُومٍ مِنَ الرَّيْقِ، فَأَعْطَاهُ دُونَ شَرْطِهِ أَوْ فَوْقَهُ بِطَبِيبَةٍ نَفْسٍ مِنْهُمْ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۳۹۴۰ - حدید بن حکیم گوید: به امام ششم علیه السلام عرض کردم: شخصی پوست گوسفند از قصاب پیش خرید کرده است و هر روز مقدار معینی قصاب به او می دهد؟ فرمود: اشکالی ندارد.

۳۹۴۱ - و ابان روایت کرد که آن حضرت درباره مردی که به دیگری مبلغی می دهد تا در شهر دیگری از وی نقداً بستاند، فرمود: اشکالی ندارد.

۳۹۴۲ - سماعة بن مهران گوید: از آن حضرت علیه السلام پرسیدم کسی که گندم یا متاع یا حیوانی را پیش فروش می کند و انسان از وی می خرد آیا خریدار می تواند چیزی از او گروگان گیرد؟ فرمود: باکی نیست بر اینکه وثیقه ای برای مالت طلب کنی.

۳۹۴۳ - ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام از پیش خرید حیوان پرسیدم: فرمود: اشکالی ندارد، عرض کردم اگر برده ای را به سنّ معین یا وصف مشخص و معلوم پیش فروش کند و هنگام تحویل با وصف مغایر باشد، پست تر یا بهتر بدهد و هر دو راضی شوند چه؟ فرمود: اشکالی ندارد.

۳۹۴۴- و رَوَى أَبُو بَابٍ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شَعْبَةَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ بَاعَ طَعَاماً بِدَرَاهِمٍ، فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ الْأَجَلَ تَقَاضَاةً، فَقَالَ: لَيْسَ عِنْدِي دَرَاهِمٌ خُدْمِي طَعَاماً، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِنَّمَا لَهُ دَرَاهِمٌ يَأْخُذُ بِهَا مَا شَاءَ».

۳۹۴۵- وَ رَوَى عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَلِيٍّ الْحَلَبِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ أَسْلَمَ دَرَاهِمَ فِي خَمْسَةِ مَخَاتِيمٍ حِنْطَةً أَوْ شَعِيرٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى، وَ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحِنْطَةُ وَالشَّعِيرُ لَا يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يَقْضِيَهُ جَمِيعَ الَّذِي حَلَّ، فَشَاءَ صَاحِبُ الْحَقِّ أَنْ يَأْخُذَ نِصْفَ الطَّعَامِ أَوْ ثُلُثَهُ أَوْ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ أَوْ أَكْثَرَ فَيَأْخُذَ رَأْسَ مَا لَمْ يَبْقِيَ مِنَ الطَّعَامِ دَرَاهِمَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ. قَالَ: وَ سُئِلَ عَنِ الرَّغْفِرَانِ يُسْلِفُ فِيهِ الرَّجُلُ دَرَاهِمَ فِي عَشْرِينَ مِثْقَالاً أَوْ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ أَوْ أَكْثَرَ، قَالَ: لَا بَأْسَ إِنْ لَمْ يَقْدِرِ الَّذِي عَلَيْهِ الرَّغْفِرَانُ أَنْ يُعْطِيَهُ جَمِيعَ مَا لَهُ أَنْ يَأْخُذَ نِصْفَ حَقِّهِ أَوْ ثُلُثَهُ أَوْ

۳۹۴۴- یعقوب بن شعیب گوید: از امام ششم علیه السلام سؤال کردم مردی گندمی را نسیه بمبلغ معینی بمدت معلومی می فروشد و گندم را تحویل می دهد و چون مدت سرآمد فروشنده طلبش را مطالبه می کند و خریدار می گوید: پول ندارم از من به جای طلبت گندم بستان. آیا صحیح است؟ فرمود: اشکالی ندارد او پول در عهده مشتری دارد با آن هر چه می خواهد می تواند بگیرد. (بقیمت روز از او گندم بستاند).

۳۹۴۵- عبیدالله بن علی حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال شد مردی مبلغی بابت خرید پنج من گندم یا جو به فروشنده ای داد و آن را پیش خرید کرد، و آن کس که گندم یا جو را بدهکار شد قدرت نداشت که در رأس مدت همه آنچه بدهکار است تحویل دهد، و طلبکار می خواهد نصف یا ثلث یا کمتر یا بیشتر از او بستاند و نسبت به بقیه همان مقدار مبلغی که بابت آن پرداخته باز پس گیرد، فرمود: باکی بر آن نیست، حلبی گوید: و از آن حضرت پرسیدند شخصی بیست مثقال یا کمتر و یا بیشتر زعفران را به مبلغی پیش خرید می کند، و مبلغ را می پردازد، فرمود: اشکالی ندارد، اگر فروشنده نتوانست تمام آنچه فروخته تهیه کند و بپردازد، طلبکار نیم یا یک سوم و یا دوسوم حق خود را تحویل گیرد و بقیه را مطابق آنچه بابت آن

ثُلُثِيهِ وَيَأْخُذُ رَأْسَ مَالِ مَا بَقِيَ مِنْ حَقِّهِ دَرَاهِمًا».

۳۹۴۶ - وَ سُئِلَ «عَنِ الرَّجُلِ يُسَلِّفُ فِي الْغَنَمِ ثُلْثِيَّانَ وَ جُدْعَانَ وَ غَيْرَ ذَلِكَ

إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى، قَالَ: لَا بَأْسَ إِنْ لَمْ يَقْدِرِ الَّذِي عَلَيْهِ الْغَنَمُ عَلَى جَمِيعِ الَّذِي عَلَيْهِ أَنْ يَأْخُذَ صَاحِبُ الْغَنَمِ نِصْفَهَا أَوْ ثُلْثَهَا أَوْ ثُلْثِيَّانَهَا وَيَأْخُذَ رَأْسَ مَالِ مَا بَقِيَ مِنْ الْغَنَمِ دَرَاهِمًا، وَيَأْخُذُ دُونَ شَرْطِهِمْ وَلَا يَأْخُذُ فَوْقَ شَرْطِهِمْ، قَالَ: وَ الْأَكْسِيَّةُ أَيْضًا مِثْلُ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّعْفَرَانِ وَالْغَنَمِ».

۳۹۴۷ - وَ رَوَى الْوَشَاءُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «لَا يَتَّبِعِي لِلرَّجُلِ إِسْلَافُ السَّمَنِ بِالزَّيْتِ، وَلَا الزَّيْتُ بِالسَّمَنِ».

۳۹۴۸ - وَ رَوَى عَمْرُو بْنُ شَمْرٍ، عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

«سَأَلْتُهُ عَنِ السَّلْفِ فِي اللَّحْمِ؟ قَالَ: لَا تَقْرَبْتَهُ فَإِنَّهُ يُعْطِيكَ مَرَّةَ السَّمِينِ، وَ مَرَّةَ التَّوَيِّ، وَ مَرَّةَ الْمَهْزُولِ فَاشْتَرِهِ مُعَايَنَةً يَدًا بِيَدٍ. قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ السَّلْفِ فِي

داده بستاند.

۳۹۴۶ - و نیز حلجی گوید: از آن حضرت پرسیدند شخصی گوسفند سه ساله

یا دوساله و غیر آن را از گوسفندداری پیش خرید می کند که در مدت معینی تحویل دهد، صحیح است؟ فرمود: مانعی ندارد، اگر نتوانست آنچه تعهد کرده تحویل دهد مشتری نیم یا یک سوم و یا دوسوم آن را گرفته و قیمت پرداختی بقیه را بازمی ستاند، و کمتری پست تر از شرطی که کرده می تواند بگیرد، ولی بیشتر یا عالتر از آن را نمی تواند، و فرمود: جامه نیز حکمش مانند گندم و جو و زعفران و گوسفند است.

۳۹۴۷ - عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود:

روا نیست روغن حیوانی را با روغن زیتون و روغن زیتون را با روغن حیوانی خرید و فروش به مدت کرد (یعنی زیتون را متاع و روغن حیوانی را قیمت یا به عکس روغن حیوانی را متاع و روغن زیتون را قیمت قرار داد و پیش خرید یا پیش فروش کرد).

۳۹۴۸ - جابر بن یزید گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم خرید پیش بها

در گوشت چگونه است؟ فرمود: زنهاردان نزدیک مشو، زیرا یکبار آن را فربه می دهد یکبار مردنی و یکبار لاغر، بلکه آن را بین و بخر دست بدست (نه بیش بخرد)،

روایا الماء، فقال: لا فائده يُعطيك مرّة ناقصه، و مرّة كاملة و لكن اشترها معاينة فهذا أسلم لك وله».

۳۹۴۹- وَ رَوَى وَهَبُ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا بَأْسَ أَنْ يُسَلَّمَ مَا يُوْزَنُ فِيمَا يُكَالُ، وَمَا يُكَالُ فِيمَا يُوْزَنُ».

۳۹۵۰- وَ رَوَى غِيَاثُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا بَأْسَ بِالسَّلَمِ بِكَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجْلِ مَعْلُومٍ، وَلَا يُسَلَّمُ إِلَى دِيَّاسٍ وَلَا حَصَادٍ».

۳۹۵۱- وَ رَوَى النَّضْرُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ يُصَلِّحَ أَنْ يُسَلَّمَ فِي الطَّعَامِ عِنْدَ رَجُلٍ لَيْسَ عِنْدَهُ طَعَامٌ وَلَا حَيَوَانٌ إِلَّا أَنَّهُ

گوید: پرسیدم راجع به خرید پیش‌بهای مشکهای آب شتران آبکش. فرمود: نه، گاهی ناقص می‌دهند و گاهی تمام، آن را بین و خریداری کن و این برای دو طرف هم تو و هم فروشنده سالمتر است.

۳۹۴۹- وهب بن وهب از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: علی علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد که پیش خرید کنند آنچه وزن می‌شود با آنچه پیمانانه می‌شود و به عکس آنچه پیمانانه می‌شود با آنچه وزن می‌گردد.

شرح: «وهب بن وهب ابوالبختری از روایات اهل سنت است و مردی غیر قابل اعتماد و کذاب می‌باشد».

۳۹۵۰- غیاث بن ابراهیم از امام صادق بواسطه پدرش امام باقر علیهما السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل کرده که فرمود: گندم یا جو و امثال آن اشکالی ندارد که بمقدار معلوم تا وقت معین پیش فروش شود، اما نمی‌توان زمان را تا خرمن کوبی یا درو قرارداد (که منجز نیست).

۳۹۵۱- عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم آیا می‌توان گندمی را پیش خرید کرد از شخصی که نزد او طعام یا حیوانی نیست جز

إذا جاء الأجلُ اشتراهَ و أوفاه؟ قال: إذا ضَمِنْتَهُ إلى أَجَلٍ مُسَمًّى فَلَا بَأْسَ، قال: قلتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ أَوْفَانِي بَعْضاً وَأَخَّرَ بَعْضاً أَيْجُوزُ ذَلِكَ؟ قال: نَعَمْ».

۳۹۵۲ - وروی العلاء، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قال: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّهْنِ وَ الْكَفِيلِ فِي بَيْعِ النَّسِيئَةِ، قال: لا بَأْسَ بِهِ».

۳۹۵۳ - و فی روایتِ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قال: «لا بَأْسَ بِالسَّلَمِ فِي الْمَتَاعِ إِذَا وَصَفْتَ الطُّولَ وَالْعَرْضَ، وَفِي الْحَيَوانِ إِذَا وَصَفْتَ أَسْنانَهُ».

* (بابُ الحُكْرَةِ وَالْإِشْعارِ) *

۳۹۵۴ - رُوي عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبراهِيمَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قال: «لَيْسَ الْحُكْرَةُ إِلَّا فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ وَ السَّمَنِ وَ الزَّيْتِ».

اینکه او رأس مدت می خرد و بدهی خود را تمام می دهد؟ فرمود: اگر ملتزم می شود که تا رأس مدت تهیه کند، اشکالی ندارد. گوید: عرض کردم اگر قسمتی را بمن بدهد و قسمتی را تأخیر اندازد جایز است؟ فرمود: آری.

۳۹۵۲ - محمد بن مسلم از یکی از دو امام (حضرت باقر یا حضرت صادق) علیهما السلام در مورد اینکه معامله نسیه، گرو یا کفیل گرفتن چه صورتی دارد پرسید؟ امام فرمود: اشکالی ندارد.

۳۹۵۳ - و در روایت زراره از امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: پیش خرید متاع اشکالی ندارد به شرط آنکه وصف آن از طول و عرض و غیر آن را معلوم و معین کنی، و در حیوان نیز اگر ستش را مشخص کنی اشکالی ندارد.

* (باب حکم احتکار ارزاق و قیمت گذاری آن) *

۳۹۵۴ - غیاث بن ابراهیم از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: احتکار جز در گندم و جو و خرما و مویز و روغن و زیتون نباشد.

شرح: «مراد ارزاق عمومی است و مادامی احتکار محسوب می شود که فروشنده دیگری یا نباشد یا باشد و کفاف ندهد و پاره ای از فقها نمک را نیز اضافه

۳۹۵۵- و «مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِالْمُحْتَكِرِينَ فَأَمَرَ بِحُكْرَتِهِمْ أَنْ تُخْرَجَ إِلَى بُطُونِ الْأَسْوَاقِ وَحَيْثُ يَنْظُرُ النَّاسُ إِلَيْهَا. فَقِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَوْ قَوَّمتَ عَلَيْهِمْ، فَغَضِبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِهِ وَقَالَ: أَنَا أَقْوَمٌ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا السَّعْرُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَرْفَعُهُ إِذَا شَاءَ وَيَخْفِضُهُ إِذَا شَاءَ».

۳۹۵۶- وَرَوَى حَمَادٌ، عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ عَنِ الْحُكْرَةِ فَقَالَ: إِنَّمَا الْحُكْرَةُ أَنْ تَشْتَرِيَ طَعَاماً وَلَيْسَ فِي الْمِضْرِ غَيْرُهُ فَتَحْتَكِرُهُ، فَإِنْ كَانَ فِي الْمِضْرِ طَعَامٌ أَوْ مَتَاعٌ غَيْرُهُ فَلَا بَأْسَ أَنْ تَلْتَمِسَ بِسِلْعَتِكَ الْفَضْلَ».

کرده اند، و بعض از فقهاء مقید کرده اند که برای ازدیاد قیمت این مذکورات را بخرد نه آنکه محصول باغ یا کشت خویش باشد، و غیاث بن ابراهیم عامی المذهب است لکن توثیق شده است».

۳۹۵۵- رسول خدا صلی الله علیه وآله بر محتکران گذشت و فرمود: انبارهای آنها را به محلّ فروش انتقال دهند جائی که مقابل دیده مردم باشد و بدان بنگرند، و به آن حضرت عرض شد: کاش قیمتی بر آن می گذاشتی، حضرت (ص) در خشم شد بدانسان که اثر آن در رخسارش نمودار گشت و با تعجب فرمود: آیا من تعیین قیمت کنم؟! شک نیست که قیمتها در اختیار خداوند عزیز است قیمت را بالا می برد هرگاه که بخواهد و نازل می کند هر وقت که بخواهد.

شرح: «یعنی گرانی و ارزانی ارزاق مربوط به وضع سال و فراوانی و خشکسالی آنست و در دست خداست نه بندگان خدا».

۳۹۵۶- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال شد احتکار چیست؟ فرمود: احتکار آنست که گندم یا ارزاق عمومی را خریداری کنی که غیر از آن در شهر نباشد و آن را انبار کنی و نفروشی، چنانچه در شهر غیر آن، طعام یا متاع باشد آنوقت اشکالی ندارد که از متاعت منفعت زیادتر بخواهی (آن را به انتظار سود بیشتر نگهداری و نفروشی).

۳۹۵۷- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ سَلَمَةَ الْحَتَّابِ قَالَ: «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا عَمَلُكَ؟ فَقُلْتُ: حَتَّاطٌ وَ رَبًّا قَدِمْتُ عَلَى نَفَاقٍ، وَ رَبًّا قَدِمْتُ عَلَى كَسَادٍ فَحَبِيسْتُهُ، قَالَ: فَمَا يَقُولُ مَنْ قَبَلَكُمْ فِيهِ؟ قُلْتُ: يَقُولُونَ مُحْتَكِرٌ، قَالَ: يَبِيعُهُ أَحَدٌ غَيْرُكَ؟ قُلْتُ: مَا أَبِيعُ أَنَا مِنْ أَلْفٍ جُزْءٍ جُزْءًا، فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُقَالُ لَهُ: حَكِيمُ بْنُ حِرَامٍ، وَكَانَ إِذَا دَخَلَ الطَّعَامَ الْمَدِينَةَ اشْتَرَاهُ كُلَّهُ فَمَرَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ لَهُ: يَا حَكِيمُ بْنُ حِرَامٍ إِنَّا أَنْتَ تَحْتَكِرُ».

۳۹۵۸- وَ رَوَى النَّضْرُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «فِي تِجَارَةِ قَدِيمُوا أَرْضًا وَ اشْتَرَكُوا عَلَى أَنْ لَا يَبِيعُوا بِيَعَهُمْ إِلَّا بِهَا أَحْبَبُوا قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ».

۳۹۵۷- سلمه گندم فروش گوید: امام صادق علیه السلام از من سؤال فرمود: کارت چیست؟ عرض کردم گندم فروش هستم و پاره ای اوقات بازار رواج و خوبی دارد و پاره ای اوقات کساد است و ناچار آن را انبار می کنم، فرمود: درباره آن علمای آن دیار چه می گویند؟ عرض کردم می گویند: محتکر است، فرمود: غیر از تو کسی هست که آن را بفروشد؟ عرض کردم: «من از هزار جزء، جزئی بیش نمی فروشم» (یعنی من از هزار فروشنده، یک فروشنده بیش نیستم). فرمود: در این صورت اشکالی ندارد، مطلب چنین است که مردی از قریش بود که به او حکیم ابن حرام می گفتند و شیوه اش این بود که هرگاه گندم و خواربار وارد مدینه می شد او همه آن را خود یکجا می خرید، و رسول خدا صلی الله علیه وآله گذرش بروی افتاد او را نصیحت کرده، فرمود: ای حکیم پسر حرام زنه از اینکه ارزاق مردم را انبار کنی و به انتظار گران شدن آن باشی.

۳۹۵۸- عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام درباره تجاری که وارد سرزمینی شدند و هم پیمان گشتند که متاعشان را (که از یک جنس است) بهر قیمتی که بخواهند و دوست دارند همان قیمت بفروشند (یعنی کسی به قیمت کمتر

۳۹۵۹- وقال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لَا يَحْتَكِرُ الطَّعَامَ إِلَّا خَاطِيٌّ».

۳۹۶۰- وَرَوَى عَنْ مَعْمَرِ بْنِ خَلَادٍ قَالَ: «سَأَلَ رَجُلٌ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ حَبْسِ الطَّعَامِ سَنَةً، قَالَ: أَنَا أَفَعَلُهُ - يَعْنِي إِخْرَازَ الْقُوتِ -».

۳۹۶۱- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ، وَالْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ».

۳۹۶۲- وَ«نَهَى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، عَنِ الْحُكْرَةِ فِي الْأَمْصَارِ».

۳۹۶۳- وَرَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْحُكْرَةُ فِي الْخَصْبِ أَرْبَعُونَ يَوْمًا فِي الشَّدَّةِ وَالْبَلَاءِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَمَا زَادَ عَلَى أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي الْخَصْبِ فَصَاحِبُهُ مَلْعُونٌ، وَمَا زَادَ فِي الْعُسْرَةِ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَصَاحِبُهُ مَلْعُونٌ».

ندهد) فرمود: اشکالی ندارد.

۳۹۵۹- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: احتکار نمی کند گندم را مگر

خطا کار.

۳۹۶۰- معمر بن خلاد گوید: مردی از حضرت رضا علیه السلام در مورد

انبار کردن خواربار و گندم برای مصرف سالیانه پرسید، فرمود: من اینکار را می کنم. - منظور نگهداری قوت مصرفی سالیانه است -.

۳۹۶۱- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: وارد کننده گندم و خواربار

روزی یاب است، و انبار کننده طعام مورد لعن و دوری از رحمت حق.

۳۹۶۲- و امیر مؤمنان علیه السلام از حبس کردن (احتکار) ارزاق مردم در

شهرها نهی فرمودند.

۳۹۶۳- و سکونی از امام ششم از پدرش علیهما السلام روایت کرده که امیر

مؤمنان علیه السلام فرمود: نگهداشتن طعام مردم در انبار در سال فراوانی بیش از چهل روز و در خشکسالی بیش از سه روز احتکار است و هر چه در سال فراوانی بر چهل

۳۹۶۴ - وَ رَوَى أَبُو إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ بَاعَ الطَّعَامَ نَزَعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةُ».

۳۹۶۵ - وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: كَيْلُوا طَعَامَكُمْ فَإِنَّ الْبَرَكَةَ فِي الطَّعَامِ الْمَكِيلِ».

۳۹۶۶ - وَ رُوِيَ عَنْ أَبِي حَمْرَةَ الثَّمَالِيِّ قَالَ: «ذُكِرَ عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ غَلَاءُ السَّعْرِ، فَقَالَ: وَمَا عَلِيٌّ مِنْ غَلَائِهِ إِنْ غَلَا فَهُوَ عَلَيْهِ، وَإِنْ رَخَّصَ فَهُوَ عَلَيْهِ».

۳۹۶۷ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «اشْتَرَوْا وَإِنْ كَانَ غَالِيًا فَإِنَّ الرِّزْقَ

روز و در قحطی بر سه روز بیفزاید انبارکننده اش ملعون خواهد بود.

۳۹۶۴ - حارث اعور گوید: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: رحمت از دل خواربارفروش یا گندم فروش بیرون شده است.
۳۹۶۵ - رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: گندم و جورا پیمانہ کنید زیرا برکت در گندم کیل شده است.

۳۹۶۶ - ابو حمزه ثمالی گوید: در نزد علی بن الحسین علیهما السلام سخن از گرانی قیمتها رفت، حضرت فرمود: بر من از گرانش چه باشد؟ اگر گران شود روزی با اوست و اگر ارزان گردد نیز با اوست (یعنی با رزاق است نه با من).

شرح: «گرانی و ارزانی رزاق مربوط به فراوانی و کمی آنست و این هر دو بدست بنده نیست جز اینکه کسی آن را خریده و به انتظار سود بیشتر انبار کند و این کار به حسب روایات واردۀ در اسلام در دنیا موجب جواز لعن فاعلش می باشد و در قیامت او در صف ستمگران محشور خواهد شد، و ستمگران در قرآن صریحاً لعن شده اند: «أَلَا إِنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ» ولی باید دانست که در روایات اهل بیت عصمت علیهم السلام و فتاوی فقهاء حرمت احتکار منحصر به رزاق است و چیزهایی چند از آن نام برده اند که قبلاً گذشت».

۳۹۶۷ - امام صادق علیه السلام فرمود: بخرید اگر چه گران باشد زیرا

يَنْزِلُ مَعَ الشَّرَاءِ».

۳۹۶۸- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «إِنِّي أُرَاكُمْ بِخَيْرٍ»

فَقَالَ: كَانَ سِعْرُهُمْ رَخِيصًا».

۳۹۶۹- وَ «قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَوْ سَعَّرْتَ لَنَا سِعْرًا، فَإِنَّ الْأُسْعَارَ

تَزِيدُ وَتَنْقُصُ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا كُنْتُ لِأَلْقَى اللَّهَ تَعَالَى بِيَدَعَةٍ لَمْ يُحْدِثْ إِلَيَّ

فِيهَا شَيْئًا، فَدَعُوا عِبَادَ اللَّهِ يَا كُلُّ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ، وَإِذَا اسْتُنْصِحْتُمْ فَانصَحُوا».

۳۹۷۰- وَ زُوِّيَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ

عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَكَلَّ بِالسَّعْرِ مَلَكًا يُدَبِّرُهُ بِأَمْرِهِ».

روزی با خرید فرود آید.

شرح: «غرض آنست که گران بودن اجناس موجب آن نباشد که از خرید آن

صرف نظر کنید چه روزی در خرید و فروش بدست می آید».

۳۹۶۸- و نیز آن حضرت علیه السلام در معنی سخن خداوند عزیز که نقل

فرمود: «إِنِّي أُرَاكُمْ بِخَيْرٍ» (سوره هود قصه شعیب آیه: ۸۷) فرمود: مراد ارزانی بهای ایشان بود.

شرح: «شعیب قوم را نصیحت می کرد و می گفت: کم فروشی نکنید من شما

را بخیر می بینم، یعنی وضع شما که خوب است با فراوانی و ارزانی اجناس چه نیازی به کم فروشی است؟».

۳۹۶۹- به رسول خدا صلی الله علیه وآله گفتند: ای کاش برای اجناس

قیمت می گذاری زیرا مرتب نرخها زیاد و کم می شود، فرمود: من نمی خواهم در حالی خدا را ملاقات کنم (از دنیا بروم) که بدعتی گذارده باشم و دستوری بر آن بمن نرسیده باشد، مردم را رها کنید از یکدیگر استفاده برند، و هرگاه از شما سیعر (نرخ) وقت را خواستند اخلاص ورزید و راست بگوئید (و اگر نپرسیدند شما آنها را رها کنید).

۳۹۷۰- ابوحمزه ثمالی گوید: امام سجاد علیه السلام فرمود: خداوند متعال

فرشته ای را بر نرخها گمارده که امر آن را تنظیم می کند.

۳۹۷۱- وَرَوِيَ عَنْ أَبِي الصَّبَاحِ الْكِنَانِيِّ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا أَبَا الصَّبَاحِ شِرَاءُ الدَّقِيقِ ذُلٌّ، وَشِرَاءُ الْحِنْطَةِ عِزٌّ، وَشِرَاءُ الْخُبْزِ فَقْرٌ، فَتَعَوَّدُوا بِاللَّهِ مِنَ الْفَقْرِ».

۳۹۷۲- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَيَّ عَائِشَةَ وَهِيَ تُخْصِي الْخُبْزَ، فَقَالَ: يَا حُمَيْرَا لَا تُخْصِينَ فَيُحْصَى عَلَيْكَ».

۳۹۷۳- وَرَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَمَانِعُوا قَرْضَ الْخَيْرِ وَالْخُبْزِ، فَإِنَّ مَنَعَهَا يُورِثُ الْفَقْرَ».

۳۹۷۴- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «عَلَامَةُ رِضَى اللَّهِ فِي خَلْقِهِ عَدْلُ سُلْطَانِيهِمْ وَرَخْصُ أَسْعَارِهِمْ، وَعَلَامَةُ غَضَبِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ جَوْرُ سُلْطَانِيهِمْ وَغَلَاءُ أَسْعَارِهِمْ».

۳۹۷۱- ابوالصباح کنانی گوید: امام صادق علیه السلام بن فرمود: ای ابوالصباح خرید آرد خواربست، و خرید گندم عزت، و خرید نان تنگدستی و نیاز، و بخدا پناه برید از نیازمندی به مردم.

شرح: «یعنی کسانی که احتیاج خود را خود رفع می‌کنند و خودکفا هستند عزیزند و آنان که دیگران باید احتیاجات ضروری و اولیه آنها را رفع کنند همیشه خوار و ذلیل خواهند بود».

۳۹۷۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله بر عایشه وارد شد درحالیکه مشغول شمردن نانها بود فرمود: ای حمیراء (لقب عایشه) اینکار را مکن که با تو همچنان شود (یعنی حساب خوردن تورا دیگران خواهند داشت).

۳۹۷۳- سکونی از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: از قرض دادن خمیر یا نان دریغ ننمائید زیرا ندادن آن موجب تنگدستی و نیازمندی است. شرح: «این خبر و خبر بعد با باب چندان مناسب نیست».

۳۹۷۴- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: علامت رضای خداوند در مخلوقاتش (یعنی انسانها) عدالت نمودن دولت و حاکم، و ارزانی اجناس آنها است، و

* (باب الحُکْمِ فِي اخْتِلَافِ الْمُتَبَايَعِينَ) *

۳۹۷۵- قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَبِيعُ الشَّيْءَ فَيَقُولُ الْمُشْتَرِي: هُوَ بِكَذَا وَكَذَا، بِأَقْلٍ مِمَّا قَالَ الْبَائِعُ، قَالَ: الْقَوْلُ قَوْلُ الْبَائِعِ إِذَا كَانَ الشَّيْءُ قَائِمًا بِعَيْنِهِ مَعَ يَمِينِهِ».

* (بابٌ وَجُوبِ رَدِّ الْمَيْبِيعِ بِخِيَارِ الرَّوْتَةِ) *

۳۹۷۶- رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ دُرَّاجٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى ضَبْعَةً وَقَدْ كَانَ يَدْخُلُهَا وَيَخْرُجُ مِنْهَا، فَلَمَّا أَنْ نَقَدَ الْمَالَ صَارَ إِلَى الضَّبْعَةِ فَفَتَشَهَا ثُمَّ رَجَعَ فَاسْتَقَالَ صَاحِبَهُ فَلَمْ يَقُلْهُ، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَوْ قَلْبَهَا وَنَظَرَ مِنْهَا إِلَى تِسْعٍ وَتِسْعِينَ قِطْعَةً، ثُمَّ بَقِيَ مِنْهَا قِطْعَةٌ لَمْ يَرَهَا لَكَانَ لَهُ فِي ذَلِكَ خِيَارُ الرَّوْتَةِ».

علامت غضب و خشم خداوند بر مردم جور و زورگوئی دولت و گرانی اجناس آنها است.

* (باب حکم خریدار و فروشنده ای که بر سر قیمت اختلاف کرده اند) *

۳۹۷۵- امام صادق علیه السلام در مورد اختلافی که میان فروشنده و خریدار راجع به قیمت رخ داده بود و مشتری می گفت: فلان مبلغ، یعنی کمتر از آنچه فروشنده اظهار می کرد، فرمود: قیمت آنست که فروشنده می گوید با قسم، در صورتیکه متاع دست نخورده باقی باشد.

* (وجوب فسخ به خیار رُویت) *

۳۹۷۶- جمیل بن دُرَّاج گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم شخصی زمین کشتزاری را خریده است و خود بر سر آن زمین رفته و آن را دیده و بازگشته است ولی هنگامی که بهای آن را پرداخته و به سراغ زمین رفته و آن را بررسی کرده است نپسندیده و تقاضای فسخ از فروشنده کرده است درحالیکه فروشنده حاضر نیست بیع را فسخ کند امام علیه السلام فرمود: اگر همه آن زمین را زیر و رو کرده و نود و نه درصد آن را دیده و یک درصد باقیمانده که ندیده است خیار رُویت دارد یعنی می تواند آن را

۳۹۷۷- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ مُيَسَّرِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ اشْتَرَى زَيْتَ زَيْتٍ فَوَجَدَ فِيهِ ذُرْدِيًّا فَقَالَ: إِنْ كَانَ مِنْ يَغْلَمُ أَنْ ذَلِكَ يَكُونُ فِي الزَّيْتِ لَمْ يَرُدَّهُ عَلَيْهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ يَغْلَمُ أَنْ ذَلِكَ يَكُونُ فِي الزَّيْتِ رَدَّهُ عَلَيْهِ.»

۳۹۷۸- وَ «دَخَلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ سُوقَ التَّمَارِينَ فَإِذَا امْرَأَةٌ تَبْكِي وَهِيَ تُخَاصِمُ رَجُلًا تَمَارًا، فَقَالَ لَهَا: مَا لَكَ؟ فَقَالَتْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اشْتَرَيْتُ مِنْ هَذَا تَمْرًا بِدِرْهَمٍ فَخَرَجَ أَسْفَلَهُ رَدِيًّا وَ لَيْسَ مِثْلَ هَذَا الَّذِي رَأَيْتُ، فَقَالَ لَهُ: رُدِّ عَلَيْهِا، فَأَبَى حَتَّى قَالَ لَهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَأَبَى، فَعَلَاهُ بِالذَّرَّةِ حَتَّى رَدَّ عَلَيْهَا، وَكَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَكْرَهُ أَنْ يُجَلَّلَ التَّمْرُ.»

باز پس دهد.

۳۹۷۷- میسر بن عبدالعزیز گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم که شخصی مشکی روغن زیتون خریده است و هنگامی که آن را باز کرده در آن جرم و ته نشین دیده است. فرمود: اگر از کسانیست که اجمالاً می دانسته که خیکهای روغن ته نشین دارد بصاحبش پس ندهد، و اگر نمی دانسته و گمان داشته که روغن زلال است و خریداری کرده می تواند بیع را فسخ نماید.

۳۹۷۸- امیر مؤمنان علیه السلام برآسته خرمافروشان رفت و زنی را دید که می گیرد و با مردی خرمافروش به نزاع پرداخته است، پرسید: تو را چه شده؟ زن گفت: یا امیرالمؤمنین بسته خرمائی به یک درهم از این مرد خریده ام اکنون زیر آن خرمای پست درآمده است و آنچه من دیدم غیر از این بود، حضرت از خرمافروش خواست تا آن را پس گیرد وی نپذیرفت تا سه بار امام تکرار کرد و وی سر باز زد، امام تازیانه را بالا برد مرد حاضر شد و بهای خرما را به زن رد کرد.

و نیز آن حضرت علیه السلام بسته بندی کردن [و یا مخلوط کردن خرمای اعلا و پست] را خوش نمی داشت.

* (بَابُ التَّدَاءِ عَلَى الْمَبِيعِ) *

۳۹۷۹- رَوَى أُمَيَّةُ بْنُ عَمْرٍو، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «إِذَا نَادَى الْمُنَادِي فَلَيْسَ لَكَ أَنْ تَزِيدَ، فَإِذَا سَكَتَ فَلَكَ أَنْ تَزِيدَ، وَإِنَّمَا تَحْرُمُ الزِّيَادَةُ وَالتَّدَاءُ يُسْمَعُ، وَيُحِلُّهَا السُّكُوتُ».

* (بَابُ الْبَيْعِ فِي الظَّلَالِ) *

۳۹۸۰- رُوِيَ [عَنْ] هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ أَنَّهُ قَالَ: «كُنْتُ أُبِيعُ السَّابِرِيَّ فِي الظَّلَالِ فَمَرَّ بِي أَبُو الْحَسَنِ الْأَوَّلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَاكِباً فَقَالَ لِي: يَا هِشَامُ إِنَّ الْبَيْعَ فِي الظَّلَالِ غِشٌّ وَالْغِشُّ لَا يَحِلُّ».

* (بر قیمت افزودن مشتری در مزایده هنگام ندا) *

۳۹۷۹- سکونی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام می فرمود: هرگاه منادی مزایده آوازش به اعلام قیمت بلند است حق نداری بر قیمت بیفزایی، و چون سکوت کرد می توانی بر قیمتی که داده بیفزایی، و جز این نیست که حرمت زیاد کردن قیمت تا هنگامی است که منادی فریاد می کند و قیمت را می گوید و مردم می شنوند و هروقت ساکت شد اشکالی ندارد.

* (معامله در تاریکی) *

۳۹۸۰- هشام بن حکم گوید: من لباس سابری (نوعی لباس که در سابور می بافتند و غالباً ابریشمی بود) در سایه می فروختم و حضرت کاظم علیه السلام سواره بر من گذشت و فرمود: ای هشام فروختن این اجناس در سایه یکنوع دغلی با مردم است و دغلی در معامله حلال نیست.

شرح: «مراد از سایه تاریکی است که درست رنگ و صفات دیگر متاع مشخص نمی شود، و إلا در همه مغازه ها که معامله می شود بجهت داشتن سقف و دیوار سایه است، و در شب نیز همینطور، پس لابد مراد از ظلال تاریکی است».

* (بَابُ بَيْعِ اللَّبَنِ الْمُشَابِّ بِالمَاءِ) *

۳۹۸۱- رَوَى إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنْ يُشَابَّ اللَّبَنُ بِالمَاءِ لِلبَيْعِ».

* (عَبْنُ المُسْتَرَسِلِ) *

۳۹۸۲- قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَبْنُ المُسْتَرَسِلِ سُحْتٌ، وَعَبْنُ المُؤْمِنِ حَرَامٌ.

۳۹۸۳- وَفِي رَوَايَةٍ عَمْرُو بْنُ جُمَيْعٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «عَبْنُ المُسْتَرَسِلِ رِبَاٌ».

۳۹۸۴- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِلرَّجُلِ: هَلُمَّ أُخْسِنِ بَيْعَكَ، فَقَدْ حَرَّمَ عَلَيْهِ الرِّبْحُ».

* (فِرْوختن شیر مخلوط با آب) *

۳۹۸۱- سکونی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله از مخلوط کردن آب با شیر برای فروش نهی فرموده اند.

* (مغبون کردن آن کس که به انسان اعتماد کرده است) *

۳۹۸۲- امام صادق علیه السلام فرمود: مغبون ساختن کسی که انسان را مورد اطمینان داشته و در صحت جنس و قیمت باو اعتماد نموده حرام است و نیز مغبون کردن مؤمن (هم عقیده ما در مذهب) حرام است.

۳۹۸۳- و در روایت عمرو بن جُمَيع آمده است که امام صادق علیه السلام فرمود: مغبون کردن آن کس که به انسان وثوق داشته و اطمینان کرده است مانند خوردن ربا می باشد. (یعنی از جهت حرمت مانند آنست).

۳۹۸۴- و نیز فرمود: اگر فروشنده مشتری را گفت: نزد من آی تا با تو معامله خوبی انجام دهم بر او حرام است که از وی منفعت گیرد.
شرح: «فقهای امامیه این حرمت را حمل بر کراهت کرده اند».

* (بَابُ الْإِحْسَانِ وَتَرْكِ الْغَشِّ فِي الْبَيْعِ) *

۳۹۸۵- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِيُزْتَبِ الْعَطَارَةُ الْحَوْلَاءُ: «إِذَا بَعْتَ فَأَخْسِنِي وَلَا تَغْشِي، فَإِنَّهُ أَتَقَى وَأَبْقَى لِلْمَالِ».

۳۹۸۶- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ غَشَّ مُسْلِمًا».

۳۹۸۷- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ غَشَّ الْمُسْلِمِينَ حُسْرًا مَعَ الْيَهُودِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لِأَنَّهُمْ أَغَشَّ النَّاسَ لِلْمُسْلِمِينَ».

* (بَابُ التَّلَقِّي) *

۳۹۸۸- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لَا يَتَلَقَى أَحَدَكُمْ طَعَامًا خَارِجًا مِنَ الْمِضْرِ وَلَا يَبِيعُ خَاضِرًا لِيَادٍ، ذَرُوا الْمُسْلِمِينَ يَرْزُقُ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ».

* (احسان کردن و دغلی نداشتن در معامله) *

۳۹۸۵- رسول خدا صلی الله علیه وآله به زینب عطفروش لوح فرمود: هرگاه چیزی می فروشی نیکی کن و دغلی منما، زیرا آن برای مال انسان پاک تر و با برکت تر است.

۳۹۸۶- و فرمود: از ما نیست کسی که با مسلمانی خیانت کند.

شرح: «مؤلف در عیون الأخبار اضافه ای دارد و آن این جمله است «أَوْ ضَرَّةً أَوْ مَأْكْرَةً» یعنی به اوزیانی رساند یا با او حيله کند».

۳۹۸۷- و فرمود: هر کس با مسلمانی خیانت ورزد با یهودیان در قیامت محشور خواهد شد زیرا آنها، خیانتشان از همه مردم بمسلمانان زیادتر است.

* (باب پیشواز متاع رفتن) *

۳۹۸۸- رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: کسی برای خرید گندم، از شهر به استقبال آورندگان آن خارج نشود، و شهری برای دهاتی متصدی خرید و فروش نگردد، مردم مسلمان را به حال خود واگذارید خداوند پاره ای را به سبب پاره

۳۹۸۹- وَرُوِيَ عَنْ مِثْهَالِ الْقَصَابِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ تَلْقَىِ الْعَتَمِ؟ فَقَالَ: لَا تُلَقَّ وَلَا تَشْتَرِمَا تُلَقَّى، وَلَا تَأْكُلُ مِنْ لَحْمِ مَا تُلَقَّى».

۳۹۹۰- وَرُوِيَ «أَنَّ حَدَّ التَّلْقَى رَوْحَةٌ فَإِذَا صَارَ إِلَى أَرْبَعِ فَرَايَحَ فَهُوَ جَلْبٌ».

* (بَابُ الرَّبَا) *

۳۹۹۱- رَوَى الْحُسَيْنُ بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «دِرْهَمٌ رِبَوًا أَشَدُّ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنْ ثَلَاثِينَ زَنْبِيَّةً كُلِّهَا بِذَاتِ

دیگر روزی می رساند.

شرح: «رسم در آن زمان چنان بود که جماعتی کارشان این بود که پیشواز کاروانها می رفتند و از شهر مسافتی به استقبال دهاتیان که بار به شهر برای فروش می آوردند طی می کردند و غالباً به آنها که می رسیدند قیمت متاع را کمتر از آنچه در شهر بفروش می رسید می گفتند، و صاحبان متاع را فریب داده از کسادى آن در شهر خبر می دادند و خود به قیمتی نازل مال را خریده و به شهر آورده و به بهای واقعی یا گرانتز از نرخ به مردم می فروختند از اینرو در روایت از آن منع شده است و اینکار را «تلقى» گویند».

۳۹۸۹- منهال قصاب گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: به استقبال رفتن برای خرید گوسفند از حشم داران که بسوی شهر برای فروش می آیند چگونه است؟ امام فرمود: اینکار را نکن و آنچه از این راه بدست آمده مخر و از گوشت آن مخور.

۳۹۹۰- و منهال حدّ تلقی را از آن حضرت سؤال کرد، امام فرمود: به اندازه مسافتی که طرف عصر تا غروب طی می کنند، و چون از این حد گذشت و به چهار فرسخ رسید آن دیگر تلقی نیست بلکه سفر تجارت است.

* (بَابُ رِبَا) *

۳۹۹۱- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: گرفتن یک درهم ربا

مَحْرَمٍ مِثْلِ الْخَالَةِ وَالْعَمَّةِ».

۳۹۹۲- وفي رواية هشام بن سالم عن أبي عبد الله عليه السلام قال: «درهم رِبوا أَشَدُّ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ سَبْعِينَ زَيْنَةً كُلِّهَا بِذَاتِ مَحْرَمٍ».

۳۹۹۳- وقال رسول الله صلى الله عليه وآله: «أَكِلُ الرَّبَا وَمُؤْكِلُهُ وَكَاتِبُهُ وَشَاهِدَاهُ فِي الْوِزْرِ سَوَاءٌ».

۳۹۹۴- وقال عليُّ عليه السلام: «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الرَّبَا وَأَكِلَهُ وَمُؤْكِلَهُ وَبَايَعَهُ وَمُشْتَرِيَهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدِيَهُ».

۳۹۹۵- وروى إبراهيم بن عمر، عن أبي عبد الله عليه السلام «في قول الله عزَّوَجَلَّ «وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَاً لِيَرْبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ» قَالَ: هُوَ هَدِيَّتِكَ إِلَى الرَّجُلِ تَطْلُبُ مِنْهُ الثَّوَابَ أَفْضَلَ مِنْهَا فَذَلِكَ رِبوا يُؤْكَلُ».

در نزد خداوند عزیز گناهش سخت تر است از سی بار زنا که همه با محارم مانند خاله و عمه صورت گیرد.

۳۹۹۲- هشام بن سالم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: یک درهم ربا نزد خداوند گناهش عظیم تر است از هفتاد بار زنا که همه با محارم باشد.

۳۹۹۳- رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: خورنده ربا و خوراننده آن و نویسنده قبض آن و شاهدانش در گناه یکسانند.

۳۹۹۴- و امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله لعن فرمودند ربا و خورنده ربا و خوراننده آن و فروشنده و مشتری آن و نویسنده قبض و شاهدانش را. (مراد از فروشنده و مشتری متعاملین در ربای معاملی است که فروش جنس به جنس با زیادت است).

۳۹۹۵- و ابراهیم بن عمر از امام صادق علیه السلام نقل کرده که در معنی آیه شریفه «وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَاً لِيَرْبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ» روم: ۳۹» (و آنچه به عنوان پیشکش و هدیه برای افزون ساختن اموال مردم می پردازید آن نزد خداوند ثوابی نخواهد داشت). فرمود: مراد هدیه ای است که توبه دیگری می دهی که

۳۹۹۶- وَ رَوَى عُثَيْدُ بْنُ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَكُونُ الرَّبَا إِلَّا فِيمَا يُكَالُ أَوْ يُوزَنُ».

۳۹۹۷- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُلُّ رَبَا أَكَلَهُ النَّاسُ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا فَإِنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُمْ إِذَا عَرَفَتْ مِنْهُمْ التَّوْبَةَ».

وقال عليه السلام: «لَوْ أَنَّ رَجُلًا وَرِثَ مِنْ أَبِيهِ مَالًا وَقَدْ عَلِمَ أَنَّ فِي ذَلِكَ الْمَالِ رِبَاً وَلَكِنْ قَدِ اخْتَلَطَ فِي التَّجَارَةِ بِغَيْرِهِ فَإِنَّهُ لَهُ حَلَالٌ طَيِّبٌ فَلْيَأْكُلْهُ، وَإِنْ عَرَفَ مِنْهُ شَيْئاً مَعْرُولاً أَنَّهُ رَبَوًا فَلْيَأْخُذْ رَأْسَ مَالِهِ وَلْيُرِدْ الرَّبَا».

۳۹۹۸- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَيُّمَا رَجُلٍ أَدَارَ مَالاً كَثِيراً قَدْ أَكْثَرَ فِيهِ مِنَ الرَّبَا فَجَهِلَ ذَلِكَ، ثُمَّ عَرَفَهُ بَعْدَ فَأَرَادَ أَنْ يَنْزِعَ ذَلِكَ مِنْهُ، فَمَا مَضَى فَلَهُ، وَيَدْعُهُ فِيمَا

از آن نفع دنیائی ببری و این ربائست که حرام نیست.

۳۹۹۶- عبید بن زراره گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: ربا (در غیر قرض) صورت نگیرد مگر در آنچه با کیل یا وزن معامله می شود.

شرح: «مراد ربای معاملی است که جنس را اگر مکیل یا موزون بود با همجنس به زیادت و یا کم نمی توان معامله کرد مانند معامله شکر با قند بزیادت یا روغن و کره بزیادت».

۳۹۹۷- و نیز فرمود: هر ربا که مردم از روی جهل بموضوع خورده باشند سپس توبه کنند آن توبه مورد قبول است اگر توبه واقعی از آنها دیدی.

و فرمود: اگر شخصی از پدرش مالی را ارث برده که می داند در آن ربا بوده است ولی در کسب و تجارت با هم آمیخته و مشخص نیست، آن بر او حلال و پاک است و می تواند از آن استفاده کند، و چنانچه چیزی از آن مال ربوی را به عینه می شناسد که جدا گذاشته و مخلوط نشده است باید سرمایه را از آن بردارد و ربای آن را بازگرداند.

۳۹۹۸- و نیز فرمود: هر کس مال بسیاری از راهی بدست آورده که در آن ربا زیاد بوده ولی او نمی دانسته و بعد متوجه شده است و تصمیم گرفته که از آن دست

يَسْتَأْنِفُ».

۳۹۹۹- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَتَى رَجُلٌ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: «إِنِّي وَرِثْتُ مَالاً وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ صَاحِبَهُ الَّذِي وَرِثْتُهُ مِنْهُ قَدْ كَانَ يُرِيْبِي وَقَدْ أَعْرَفْتُ أَنَّ فِيهِ رِبَواً وَأَسْتَيْقِرُنْ ذَلِكَ وَ لَيْسَ يَطِيبُ لِي حَلَالُهُ لِحَالِ عِلْمِي فِيهِ، وَقَدْ سَأَلْتُ فُقَهَاءَ أَهْلِ الْعِرَاقِ وَ أَهْلِ الْحِجَازِ فَقَالُوا: لَا يَجِلُّ لَكَ أَكْلُهُ مِنْ أَجْلِ مَا فِيهِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ فِيهِ مَالاً مَعْرُوفاً رِبَواً وَ تَعْرِفُ أَهْلَهُ فَخُذْ رَأْسَ مَالِكَ وَرُدِّ مَاسِوِي ذَلِكَ، وَ إِنْ كَانَ مُخْتَلِطاً فَكُلْهُ هَنِيئاً مَرِيئاً، فَإِنَّ الْمَالَ مَالُكَ، وَ اجْتَنِبْ مَا كَانَ يَصْنَعُ صَاحِبُهُ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَدْ وَضَعَ مَا مَضَى مِنَ الرِّبَا وَ حَرَّمَ مَا بَقِيَ، فَمَنْ جَهَلَهُ وَ سِعَهُ جَهْلُهُ حَتَّى يَعْرِفَهُ، فَإِذَا عَرَفَ

کشد، پس آنچه تاکنون عمل کرده همه از آن اوست و در آینده آن معاملات که در آن رباست رها کند.

۳۹۹۹- و نیز فرمود: مردی نزد امام باقر علیه السلام آمد و عرض کرد: من مالی به میراث برده‌ام و می‌دانم کسی که از او ارث برده‌ام معاملات ربوی می‌کرد و من خود آشنایم که در آن بطور یقین ربا هست و دلم به حلال آن راضی نمی‌شود بخاطر آنکه علم به آن دارم و از فقهاء عراق و اهل حجاز سؤال کرده‌ام، و گفته‌اند هیچ چیز آن بر تو مباح نیست از آن جهت که مخلوط به ربا است، امام باقر علیه السلام فرمود: اگر می‌شناسی مالی را که مربوط به معامله ربوی است پس سرمایه را از آن برگیر و بقیه را به صاحبش بازگردان، ولی اگر مالی را بخصوص ربا یا ربوی نمی‌شناسی پس آن را تصرف کن که بر تو گوارا و حلال است و همه مال، مالی توست و از عملی که صاحب آن مال انجام می‌داده است تو پرهیز، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله آنچه را که قبل از آمدن حکم ربا از راه ربا بدست آورده بودند رها کرد و آنچه از آن به بعد از راه ربا بدست می‌آورند حرام فرمود، پس هر کس جاهل بود به اینکه این عمل ربا است آزاد است تا زمانی که بداند (در حکم مانند آنانست که پیش از آمدن حکم حرمت ربا معاملات ربوی می‌کردند) و چون دانست که این معامله ربوی است دیگر

تَحْرِيمُهُ حَرْمٌ عَلَيْهِ وَوَجِبَ عَلَيْهِ فِيهِ الْعُقُوبَةُ إِذَا رَكِبَهُ كَمَا يَجِبُ عَلَى مَنْ يَأْكُلُ
الرَّبَا».

۴۰۰۰ - وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لَيْسَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ أَهْلِ
حَرْبِنَا رِبْوًا، نَأْخُذُ مِنْهُمْ وَلَا نُعْطِيهِمْ».

۴۰۰۱ - وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَيْسَ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ وَلَدِهِ رِبْوًا، وَلَيْسَ
بَيْنَ السَّيِّدِ وَبَيْنَ عَبْدِهِ رِبْوًا».

۴۰۰۲ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَيْسَ بَيْنَ الْمُسْلِمِ وَبَيْنَ الذَّمِّي
رِبْوًا، وَلَا بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَبَيْنَ زَوْجِهَا رِبْوًا».

۴۰۰۳ - وَرَوَى عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ بَيْعَ السَّابِرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ

حق ندارد انجام دهد و بر او حرام است و اگر عمل کرد و مرتکب آن شد عقوبت بر او
واجب می شود همچنانکه بر خورنده ربا. (یعنی حکمش همان حکم رباخوار است).

۴۰۰۰ - و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: میان ما و کفار حرنی ربا
نیست ما از آنها می ستانیم و به آنها ربا نمی دهیم.

شرح: «کافر حرنی آنست که در ذمه مسلمان نباشد، خواه محارب باشد یا
معاهد، خواه در دارالحرب باشد خواه در دارالاسلام».

۴۰۰۱ - و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: میان پدر و فرزند ربا نیست، و
میان مولا و بنده نیز ربا نیست.

شرح: «مراد آنست که میان پدر و فرزند ربا حرام نیست».

۴۰۰۲ - و امام صادق علیه السلام فرمود: میان مسلمان و اهل ذمه ربا نیست
و میان مرد و همسرش نیز ربا نیست.

شرح: «عدم ربا میان مسلمان و ذمی در این خبر ظاهرش منافات با مفهوم
خبر رقم ۴۰۰۰ دارد که از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل شده است و آن را چنین
توجیه کرده اند که در این خبر مراد اهل ذمه ایست که به شرائط ذمه عمل نمی نمایند».

۴۰۰۳ - عمر بن یزید که جامعه سابوری می فروخت گوید: به امام صادق

عَلَيْهِ السَّلَامُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ النَّاسَ يَزْعُمُونَ أَنَّ الرَّبْحَ عَلَى الْمُضْطَرِّ حَرَامٌ وَهُوَ مِنَ الرَّبَا، فَقَالَ: وَهَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا اشْتَرَى - غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا - إِلَّا مِنْ ضَرُورَةٍ؟! يَا عَمْرُؤُ قَدْ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرَّبَا، فَارْبِخْ وَلَا تُرْبِهْ، قُلْتُ: وَمَا الرَّبَا؟ قَالَ: دَرَاهِمُ بِدَرَاهِمٍ مِثْلَانِ بِمِثْلِ».

۴۰۰۴- وَ رَوَى غِيَاثُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَرِهَ بَيْعَ اللَّخْمِ بِالْحَيَوَانِ».

۴۰۰۵- وَ سَأَلَ رَجُلٌ الصَّادِقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزْبِئُ الصَّدَقَاتِ» وَقَدْ أَرَى مَنْ يَأْكُلُ الرَّبَا يَرْبُؤُ مَا لَهُ، فَقَالَ:

علیه السلام عرض کردم: قربانت کردم مردم فکر می کنند که از شخص مضطر سود گرفتن در معاملات حرام است، و در حکم رباست، فرمود: آیا کسی را دیده ای چه فقیر چه ثروتمند، چیزی بخرد مگر بضرورت؟ ای عمر برستی که خداوند داد و ستد را مباح دانسته و ربا را حرام کرده است، در معاملات سود بگیر و ربا مگیر، پرسیدم ربا کدام است؟ فرمود: درمها در مقابل درمها و دو در مقابل یکی، دادوستد کردن. شرح: «ربا بر دو قسم است ربای قرضی که در مقابل یک درم قرض که می دهی قرض گیرنده یک درم بیش بتو بدهکار نیست و چنانچه با او شرط زیاده کنی معامله کلاً ربوی و حرام است. و نوع دیگر ربای معاملی است که دو همجنس را مانند شکر و قند با زیاده یکی بر دیگری مبادله نمائی البته در ربای معاملی مادامی ربا محسوب می شود که مکیل یا موزون باشند و چنانچه معدود (یعنی شمردنی) باشد زیاده گرفتن در آن را ربا نمی دانند».

۴۰۰۴- غیاث بن ابراهیم از امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کرد که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام خرید و مبادله گوشت را با حیوان زنده مکروه می داشت.

۴۰۰۵- مردی از امام صادق علیه السلام از معنای فرموده خداوند «يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزْبِئُ الصَّدَقَاتِ - بقره: ۲۷۶» (خداوند ربا را تباه و صدقات را افزون

فَأَيُّ مَحَقٍّ أَمْحَقٍّ مِنْ دِرْهِمٍ رِبَا يَمْحَقُ الدِّينَ، فَإِنْ تَابَ مِنْهُ ذَهَبَ مَالُهُ وَافْتَقَرَ».

۴۰۰۶ - وَرَوَى أَبَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ الْحَلْبِيِّ؛ وَحَمَّادُ بْنُ عُثْمَانَ،

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيِّ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَا كَانَ مِنْ طَعَامٍ مُخْتَلِفٍ أَوْ مَتَاعٍ أَوْ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ يَتَفَاضَلُ فَلَا بَأْسَ بِبَيْعِهِ مِثْلَيْنِ بِمِثْلِ يَدَا بَيْدٍ، فَأَمَّا نَظْرَةٌ فَإِنَّهُ لَا يَصْلُحُ».

۴۰۰۷ - وَرَوَى جَمِيلُ بْنُ دُرَّاجٍ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ

قَالَ: «الْبَعِيرُ بِالْبَعِيرَيْنِ وَالذَّائِبَةُ بِالذَّائِبَتَيْنِ يَدَا بَيْدٍ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ، وَقَالَ: لَا بَأْسَ بِالثُّوبِ بِالثُّوبَيْنِ يَدَا بَيْدٍ وَنَسِيئَةً إِذَا وَصَفْتَهُمَا».

۴۰۰۸ - وَسَأَلَ سَمَاعَةَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ بَيْعِ الْحَيَوَانِ اثْنَيْنِ

بِوَاحِدٍ، فَقَالَ: إِذَا سَمَّيْتَ السِّنَّ فَلَا بَأْسَ».

می‌کند) پرسید و گفت: من می‌بینم کسی را که ربا می‌خورد و مالش افزون می‌شود. چگونه است؟ فرمود: کدام نابودی بالاتر است از یک درهم که دین را تباه کند، و اگر توبه کرد مال را از دست داده و خود تنگدست گردد.

۴۰۰۶ - عبيدالله بن علي حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که

می‌فرمود: هر چیز از خواربار که از یک جنس نباشد و هر متاع یا هر چیز دیگری که دو جنس مختلف باشد بتفاضل و زیادی یکی بر دیگری، در مبادله به نسبت دو به یک اشکالی ندارد، در صورتیکه نقداً بدهد و نقداً بستاند، اما در صورتیکه یکی نقد و دیگری نسیه باشد اشکال دارد، (چون خواربار مکمل و موزون است).

۴۰۰۷ - زراره گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: یک شتر با دو شتر و یک

چهار پا با دو چهار پا مبادله اش در صورتیکه هر دو نقد باشند اشکالی ندارد و نیز فرمود: اشکالی ندارد یک دست جامه با دو دست از آن نقد به نقد و نقد به نسیه مبادله شود البته در صورتیکه جنس نسیه که دو دست است مشخصاتش را کاملاً بگویی.

۴۰۰۸ - سماعه گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم حیوان را دو بیک

می‌توان مبادله کرد؟ فرمود: اگر حیوانی که قیمت قرار می‌گیرد ستنش را معین کنی

۴۰۰۹- وَ سَأَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْعَبْدِ بِالْعَبْدَيْنِ وَالْعَبْدِ بِالْعَبْدِ وَالذَّارِهِمِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِالْحَيَوَانِ كُلِّهَا يَدَأُ بِيَدٍ».

۴۰۱۰- وَ سَأَلَهُ سَعِيدُ بْنُ يَسَارٍ «عَنِ الْبَعِيرِ بِالْبَعِيرَيْنِ يَدَأُ بِيَدٍ وَ نَيْسِيَّةً، فَقَالَ: نَعَمْ لَا بَأْسَ إِذَا سَمَّيْتَ الْأَسْنَانَ جُدْعَانَ أَوْ تُثْيَانَ، ثُمَّ أَمَرَنِي فَخَطَطْتُ عَلَى النَّيْسِيَّةِ. لِأَنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ: لَا - وَ إِنَّا فَعَلْنَا ذَلِكَ لِلتَّقِيَّةِ -».

۴۰۱۱- وَ رَوَى أَبُو بَابٍ، عَنْ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَسَا النَّاسَ بِالْعِرَاقِ فَكَانَ فِي الْكِسْوَةِ حُلَّةً جَيِّدَةً، فَسَأَلَهُ إِيَّاهَا الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَبَى، فَقَالَ: الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَا أُعْطِيكَ مَكَانَهَا حُلَّتَيْنِ فَأَبَى، فَلَمْ يَزَلْ يُعْطِيهِ حَتَّى بَلَغَ خَمْسًا فَأَخَذَهَا مِنْهُ، ثُمَّ أَعْطَاهُ الْحُلَّةَ، وَ جَعَلَ

اشکالی ندارد، (ومطابق پاره‌ای از نسخه‌ها که «سمیت الثمن» ضبط کرده معنیش اینست که هرگاه قیمت را معین کنی اشکالی ندارد).

۴۰۰۹- عبدالرحمن بن ابی عبدالله از امام صادق علیه السلام پرسید: مبادله یک برده با دو برده و یک برده با یک برده با مقداری درهم چگونه است؟ فرمود: اشکالی در مبادله حیوان - هر چه باشد - به صورت نقد به نقد وجود ندارد.

۴۰۱۰- و سعید بن یسار از آن حضرت علیه السلام پرسید: یک شتر را با دو شتر نقد به نقد یا به نسیه مبادله کنند چگونه است؟ فرمود: آری، چنانچه در نسیه شش ساله و پنج ساله آن را تعیین کنی اشکالی ندارد، سپس مرا امر کرد که بر روی نسیه خط کشم. زیرا مردم (عامه) می‌گویند: نه، و جز این نبود که این کار را برای تقیه فرمود.

شرح: «اهل سنت در اینکه یک شتر را می‌توان با دو شتر مبادله کرد اختلافی ندارند ولی بیشتر آنان گویند نقد به نقد آن جایز است نه نسیه آن».

۴۰۱۱- سلمه از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که امیر مؤمنان علیه السلام در عراق (هریک از) سپاهیان را جامه‌ای داد و در میان جامه‌ها حله بسیار زیبایی بود حسین بن علی علیهما السلام آن را خواست امیرالمؤمنین نپذیرفت

الْحَلَلِ فِي جِحْرِهِ فَقَالَ: لَا تُحَدِّثُ خَمْسَةَ بَواجِدَةٍ».

۴۰۱۲- وَ رَوَى جَمِيلٌ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

«الدَّقِيقُ بِالْحِنْطَةِ وَالسَّوِيقُ بِالدَّقِيقِ مِثْلًا بِمِثْلِ لَا بَأْسَ بِهِ».

۴۰۱۳- وَ رَوَى أَبُو بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «الْحِنْطَةُ

وَالشَّعِيرُ رَأْسُ بَرَأْسٍ لَا يُرَادُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا عَلَى الْآخِرِ».

۴۰۱۴- وَ سَأَلَهُ سَمَاعَةُ «عَنِ الطَّعَامِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّرْبِيبِ فَقَالَ: لَا يَصْلُحُ

شَيْءٌ مِنْهُ إِثْنَانِ بِوَاحِدٍ إِلَّا أَنْ تَصْرِفَهُ مِنْ نَوْعٍ إِلَى نَوْعٍ آخَرَ، فَإِذَا صَرَفْتَهُ فَلَا بَأْسَ بِهِ

إِثْنَانٍ بِوَاحِدٍ وَ أَكْثَرٍ مِنْ ذَلِكَ».

۴۰۱۵- وَ رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ

حسین بن علی علیهما السلام عرض کرد: به جای آن من دو حله می دهم، قبول فرمود، و امام حسین مرتب حله حله افزود تا پنج حله، پس امیرالمؤمنین علیه السلام آن را پذیرفت و آن حله را به حسین علیه السلام داد و آنها را در دامن نهاد و فرمود: آری پنج دست بجای یک دست خواهم گرفت.

۴۰۱۲- زراره از امام باقر علیه السلام نقل کرده که فرمود: آرد با گندم، و

آرد بوداده با آرد خام در معامله سربسر اشکال نخواهد داشت.

شرح: «چون جنس آن یکی است اگر زیاده بگیرند ربا محسوب می شود».

۴۰۱۳- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: در مبادله گندم به جو

باید سربسر باشد و یکی بر دیگری افزون نباشد.

۴۰۱۴- و سماعة بن مهران از آن حضرت از مبادله گندم و خرما و مویز

سؤال کرد امام علیه السلام فرمود: هر یک را با همجنس خود نمی شود دو بیک یا بیشتر

مبادله کرد، مگر اینکه یکی از اینها را با دیگری (مثلاً یک من گندم با دو من خرما و

به عکس) مبادله کنی که در اینصورت اشکالی ندارد دو بیک یا زیادتر از این مبادله

نمائی.

۴۰۱۵- محمد بن قیس گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم می فرمود:

يقول: يُكْرَهُ وَسَقَا مِنْ تَمْرِ الْمَدِينَةِ بَوَسَقَيْنِ مِنْ تَمْرٍ خَيْرَ لِأَنَّ تَمْرَ الْمَدِينَةِ أَجْوَدُهُمَا، قَالَ: وَكَرِهَ أَنْ يُبَاعَ التَّمْرُ بِالرُّطْبِ عَاجِلًا بِمِثْلِ كَيْلِهِ إِلَى أَجَلٍ مِنْ أَجَلِ أَنْ الرُّطْبَ يَبْسُ فَيَنْقُصُ مِنْ كَيْلِهِ».

۴۰۱۶- وَ سَأَلَ عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ أَخَاهُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ أَعْطَى عَبْدَهُ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ عَلَى أَنْ يُؤَدِّيَ الْعَبْدُ كُلَّ شَهْرٍ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ أَيَّجَلٍ ذَلِكَ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ».

۴۰۱۷- وَ سَأَلَ دَاوُدُ بْنُ الْحَصَنِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الشَّاةِ بِالشَّاتَيْنِ وَ الْبَيْضَةَ بِالْبَيْضَتَيْنِ، قَالَ: لَا بَأْسَ مَا لَمْ يَكُنْ مَكِيلًا أَوْ مَوْزُونًا».

۴۰۱۸- وَ رَوَى الْحَلْبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِمُعَاوَضَةِ الْمَتَاعِ مَا لَمْ يَكُنْ كَيْلًا وَلَا وَزْنًا».

مکروه است مبادله کردن یک بار شتر از خرماى مدینه به دو بار از خرماى خیر، برای اینکه خرماى مدینه بهتر است، و نیز گفت: مکروه داشت که خرماى خشک را به وعده با خرماى تازه و نقد به اندازه یکدیگر مبادله کنند به این دلیل که رطب و خرماى تازه چون خشک شود وزن آن مقداری کسر می شود.

شرح: «یعنی درست نیست یک من خرماى تازه بگیرند و پس از مدت معینی یک من خرماى خشک بدهند چون خرماى تازه وقتی بخشکد شاید سه کیلوی آن دو کیلو شود و این تفاوت ربا محسوب می شود».

۴۰۱۶- وَ عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ مِنْ بَرَادِرِشِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ پُرسید: مردی ده درهم به غلامش می دهد (که او آزادانه به کسب بپردازد) و هر ماه ده درهم به مولایش بدهد. آیا این حلال است؟ فرمود: اشکالی ندارد.

۴۰۱۷- دَاوُدُ بْنُ حَصَنِ مِنْ اِمَامِ صَادِقٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ پُرسید: آیا می توان گوسفندی را با دو گوسفند مبادله کرد، یا یک تخم مرغ را با دو تخم مرغ، فرمود: اگر مکیل و یا موزون نباشند اشکالی ندارد.

۴۰۱۸- عُبَيْدُ اللَّهِ حَلْبِيُّ گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: در معاوضه

۴۰۱۹- وَ رَوَى مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمَّارٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «يَجِئُنِي الرَّجُلُ يَطْلُبُ بَيْعَ الْحَرِيرِ مِنِّي وَ لَيْسَ عِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ فَيَقَاوِلُنِي وَ أَقَاوِلُهُ فِي الرَّبْحِ وَ الْأَجْلِ حَتَّى نَجْتَمِعَ عَلَى شَيْءٍ، ثُمَّ أَذْهَبُ فَأَشْتَرِي لَهُ وَ أَدْعُوهُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ وَجَدَ بَيْعاً هُوَ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِمَّا عِنْدَكَ أَيْسْتَطِيعُ أَنْ يَنْصَرِفَ إِلَيْهِ وَ يَدَعَكَ؟ أَوْ وَجَدْتَ أَنْتَ ذَلِكَ أَتَسْتَطِيعُ أَنْ تَنْصَرِفَ عَنْهُ وَ تَدَعَهُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: لَا بَأْسَ.»

۴۰۲۰- وَ سَأَلَهُ أَبُو الصَّبَاحِ الْكِنَانِيُّ «عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى مِنْ رَجُلٍ مِائَةَ مَنٍّ صُفْراً بِكَذَا وَ كَذَا وَ لَيْسَ عِنْدَهُ مَا اشْتَرَى مِنْهُ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا أَوْفَاهُ الْوِزْنَ الَّذِي اشْتَرَى عَلَيْهِ.»

متاع اگر مکیل و موزون نباشد اشکالی (به کم و زیاد آن) نیست.

۴۰۱۹- معاویة بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: شخصی نزد من می آید و از من تقاضا می کند به او حریر بفروشم و من حریری ندارم با هم گفتگو می کنیم که چقدر سود می دهد و در چه مدت می دهد تا اینکه بر مبلغ و مدتی تصمیم می گیریم آنگاه من برای او خرید کرده، به او اطلاع می دهم که جنس حاضر است، امام فرمود: بن بگو اگر او جنسی یافت که آن را بهتر از آنکه تو تهیه کرده ای پسندید آیا می تواند آنچه پسندیده اختیار کند و متاع خریداری تو را رها کند؟ یا اگر تو مشتری بهتری بیابی می توانی از او صرف نظر کرده و بمشتری تازه بدهی و او را واگذاری؟ عرض کردم: آری، فرمود: اشکالی ندارد.

۴۰۲۰- ابوالصباح الكنانی از آن حضرت علیه السلام پرسید: مردی از شخصی یکصد من مس بمبلغ معینی خریداری کرد و فروشنده آنچه فروخته بود حاضر نداشت، چه کند؟ امام علیه السلام فرمود: اگر آن مقداری که خریده تهیه کند و همه را تحویل دهد اشکالی ندارد.

شرح: «غرض آنست که فروختن متاعی که با وزن داد و ستد می شود اشکالی ندارد که بر ذمه بفروشد و در رأس مدت تهیه کند و تحویل دهد.»

۴۰۲۱- وَ سَأَلَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَجَّاجِ «عَنْ الرَّجُلِ يَشْتَرِي الطَّعَامَ مِنَ الرَّجُلِ لَيْسَ عِنْدَهُ وَ يَشْتَرِي مِنْهُ حَالاً؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، قَالَ: قُلْتُ: إِنَّهُمْ يُفْسِدُونَهُ عِنْدَنَا قَالَ: فَأَيُّ شَيْءٍ يَقُولُونَ فِي السَّلْمِ؟ قُلْتُ: لَا يَرَوْنَ فِيهِ بَأْساً يَقُولُونَ: هَذَا إِلَى أَجَلٍ فَإِذَا كَانَ إِلَى غَيْرِ أَجَلٍ وَ لَيْسَ هُوَ عِنْدَ صَاحِبِهِ فَلَا يَضْلُحُ، فَقَالَ: إِذَا لَمْ يَكُنْ أَجَلٌ كَانَ أَحَقَّ بِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا بَأْسَ أَنْ يَشْتَرِيَ الرَّجُلُ الطَّعَامَ وَ لَيْسَ هُوَ عِنْدَ صَاحِبِهِ إِلَى أَجَلٍ وَ حَالاً لَا يُسَمَّى لَهُ أَجَلاً إِلَّا أَنْ يَكُونَ بَيْعاً لَا يُوجَدُ مِثْلُ الْعَيْبِ وَ الْبَطِيخِ وَ شَبِهِهِ فِي غَيْرِ زَمَانِهِ، فَلَا يَتَّبَعِي شِرَاءُ ذَلِكَ حَالاً».

۴۰۲۲- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «مَنْ بَاعَ سِلْعَةً فَقَالَ: إِنَّ ثَمَّتْهَا كَذَا وَ كَذَا يَدَا يَدِي، وَ ثَمَّتْهَا كَذَا وَ كَذَا نَظْرَةً، فَخُذْهَا بِأَيِّ ثَمَنِ شِئْتَ وَ اجْعَلْ صَفَقَتَهَا وَاحِدَةً فَقَالَ: لَيْسَ لَهُ إِلَّا

۴۰۲۱- و عبد الرحمن بن حججاج از آن حضرت علیه السلام سؤال کرد: مردی گندمی از دیگری خریداری می‌کند که نقداً تحویل دهد و فروشنده خود گندم ندارد. فرمود: اشکالی ندارد، گوید: عرض کردم مردم نزد ما (عامه) آن را فاسد می‌دانند، فرمود: در بیع سلم یعنی پیش فروش چه می‌گویند؟ عرض کردم: نزد آنها عیبی ندارد می‌گویند این مدت دارد و اما اگر مدت نداشت و متاع هم نزد صاحبش حاضر نبود درست نیست، فرمود: اگر مدت نداشته باشد که به صلاح نزدیکتر و محق‌تر است، سپس فرمود: اشکالی ندارد که شخص گندم را بر ذمه بفروشد و حاضر نداشته باشد و نقد بفروشد و نامی از مدت نبرد مگر اینکه متاعی باشد که در وقت تحویل (چه با مدت و چه بی مدت) یافت نشود مانند انگور یا خربزه و شبه آن در غیر وقت آن، پس درست نیست خرید آن بدون مدت (یعنی نقداً).

۴۰۲۲- و محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام نقل کرده که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام درباره کسی که متاعی را در معرض بیع درآورد و بگوید: بهای آن نقد فلان مبلغ است و نسیه فلان مبلغ و آن را برگیر بهر قیمت که خواهی، (و این کلام را ایجاب قراردهد) و مشتری هرکدام را که خواست دست دهد و امضاء

أَقْلَهُمَا وَإِنْ كَانَتْ نَظْرَةً».

۴۰۲۳- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ أَمَرَهُ نَفَرٌ أَنْ يَبْتَاعَ لَهُمْ بَعِيراً بَوْرَقٍ وَيَزِيدُونَهُ فَوْقَ ذَلِكَ نَظْرَةً، فَابْتَاعَ لَهُمْ بَعِيراً وَمَعَهُ بَعْضُهُمْ فَمَتَّعَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُمْ فَوْقَ وَرِقِهِ نَظْرَةً».

۴۰۲۴- وَرَوَى جَمِيلُ بْنُ دُرَّاجٍ، عَنِ رَجُلٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَصْلَحَكَ اللَّهُ إِنَّا نُخَالِطُ نَفَرًا مِنْ أَهْلِ السَّوَادِ فَنُقْرِضُهُمُ الْقَرْضَ وَيَضْرِفُونَنَا غَلَّتَهُمْ فَتَبِعُهَا بِأَجْرٍ وَلَنَا فِي ذَلِكَ مَنَفَعَةٌ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ وَلَا

کند، فرمود: برای فروشنده نیست مگر آن قیمت کمتر هر چند مشتری به مدّت قبول کرده باشد.

مترجم گوید: «مشهور میان فقهاء بطلان این معامله است، ولی این خبر معامله را در مبلغ کمتر صحیح می داند».

۴۰۲۳- امام باقر علیه السلام درباره مردی که چند نفر به او دستور دادند که از مال خویش برای آنان شتری خریداری کند (بوکالت) با پول نقد خود و آنها مبلغی بر آن بيفزایند و از او به نسیه (یعنی بمدّت) بخرند، و مرد شتر را از مال خود خرید و یکی از آنها با او همراه بود، امام علیه السلام او را از اینکه از قیمت خرید چیزی اضافه بستاند منع کرد.

شرح: «چون آنکه شتر را بوکالت از جانب ایشان خریده شتر از آن ایشان است و بهای آن به عهده موکل ها، لذا او نمی تواند از مبلغی که داده زیادتیر بستاند هر چند پس از مدّتی باشد».

۴۰۲۴- جمیل بن درّاج از مردی نقل کرده که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم خداوند کار شما را به خیر و خوبی سامان دهد، ما با جماعتی از کشاورزان رفت و آمد داریم و گاهی به آنها قرض می دهیم و آنان غلّه خود را برای فروش نزد ما می فرستند، ما نیز برای ایشان می فروشیم و مزد می گیریم و در این عمل ما سود می بریم آیا صحیح است؟ فرمود: اشکالی ندارد، جمیل گوید: اکنون یاد ندارم مگر

أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: وَلَوْلَا مَا يَصْرِفُونَ إِلَيْنَا مِنْ غَلَا تَيْهِمْ لَمْ نُفْرِضْهُمْ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ». ۴۰۲۵-
 وَ رَوَى ابْنُ مُسْكَانَ عَنِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَسْتَقْرِضُ الدَّرَاهِمَ الْبَيْضَ عَدَدًا وَيَقْضِي سُودًا وَزَنًا وَقَدْ عَرَفَ أَنَّهَا أَثْقَلُ مِمَّا أَخَذَ وَتَطِيبُ بِهَا نَفْسُهُ أَنْ يَجْعَلَ لَهُ فَضْلَهَا؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شَرْطٌ وَلَوْ وَهَبَهَا لَهُ كُلَّهَا صَلَحَ».

۴۰۲۶- وَ سَأَلَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْخَجَّاجِ «عَنِ الرَّجُلِ يَسْتَقْرِضُ مِنَ الرَّجُلِ الدَّرَاهِمَ فَيْرُدُّ عَلَيْهِ الْبِثْقَالَ فَيْرُدُّ الدَّرَاهِمَ؟ قَالَ: إِذَا لَمْ يَكُنْ شَرْطٌ فَلَا بَأْسَ وَ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ، إِنَّ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَسْتَقْرِضُ الدَّرَاهِمَ الْفُسُولَةَ فَيَدْخُلُ مِنْ غَلَّتِيهِ الْجِيَادُ فَيَقُولُ: يَا بُنَيَّ رُدِّهَا عَلَيَّ الَّذِي اسْتَقْرَضْنَا مِنْهُ،

اینکه مرد گفت: اگر آنها غلاتشان را برای ما نفرستند ما به آنها قرض نمی دهیم. امام فرمود: باکی نیست.

۴۰۲۵- چلبی گوید: از امام ششم علیه السلام سؤال کردم مردی مبلغی درهم (نقره مسکوک سفید) از شخصی وام می گیرد با شماره معین، و چون قرض خود را می پردازد درهم سیاه هم وزن می دهد و می داند که آنچه می دهد و زنش بیشتر است از آنچه گرفته، و اینکار را به طیب نفس و بدخواه خود می کند و نظر دارد که به قرض دهنده سودی برساند، امام فرمود: اشکالی ندارد در صورتیکه شرطی در میان نباشد و اگر همه را به او ببخشد درست است.

۴۰۲۶- و عبدالرحمن بن حجاج از آن حضرت پرسید: شخصی درهم از کسی وام می ستاند و بجای آن مثقال که وزنش زیادتر است می پردازد، یا مثقال به وام می ستاند و با درهم اداء قرض می کند، فرمود: اگر شرط نباشد اشکالی ندارد و این نفعی است، پدرم علیه السلام گاهی قرض می خواست و درهم های پست و نادرست می دادند و چون محصول او بفروش می رفت و قیمت را در همهای درست و خوب می گرفت، مرا دستور می فرمود که آن را به طلبکارش بدهم و من اعتراض می کردم که پدرجان در همهای او همه سائیده بود و اینها نو و خوب است؟! می فرمود: پسر جان من،

فَأَقُولُ: يَا أَبَتِ إِنَّ ذَرَاهِمَهُ كَانَتْ فُسُؤْلَةً وَهَذِهِ أَجُودٌ مِنْهَا، فَيَقُولُ: يَا بُنَيَّ هَذَا هُوَ الْفَضْلُ فَأَعْطِهَا إِيَّاهُ».

۴۰۲۷ — وَرَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَكُونُ لَهُ عِنْدَ الرَّجُلِ الْمَالُ فَيُعْطِيهِ قَرْضًا فَيَطْوُلُ مَكْتَهُ عِنْدَ الرَّجُلِ لَا يَدْخُلُ عَلَى صَاحِبِهِ مِنْهُ مَنَفَعَةٌ، فَيَنْبِئُهُ الرَّجُلُ الشَّيْءَ بَعْدَ الشَّيْءِ كِرَاهَةً أَنْ يَأْخُذَ مَالَهُ حَيْثُ لَا يُصِيبُ مِنْهُ مَنَفَعَةٌ، يَجِلُّ ذَلِكَ لَهُ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا لَمْ يَكُنَا شَرَطَاهُ».

۴۰۲۸ — وَرَوَى شَهَابُ بْنُ عَبْدِ رَبَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «إِنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَسْأَلُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ عِنْدَهُ سَلْفٌ؟ فَقَالَ: بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ عِنْدِي فَقَالَ: أَعْطِهِ أَرْبَعَةَ أَوْسَاقٍ مِنْ تَمْرٍ فَأَعْطَاهُ، ثُمَّ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَتَقَاضَاهُ، فَقَالَ:

این نفعی است که ما به او می‌رسانیم برو به او بپردازد.

شرح: «هر ده عدد درهم مساوی هفت عدد مثقال است و یک مثقال وزنش یک درهم باضافه سه هفتم آن است».

۴۰۲۷ — اسحاق بن عمار گوید: به امام هفتم علیه‌السلام عرض کردم شخصی نزد کسی مالی دارد که باو قرض می‌دهد و مدت این وام طول می‌کشد و از این مال چیزی عائد صاحبش نمی‌شود، از اینرو بدهکار گاهگاه هدیه‌ای برای او می‌فرستد مبادا مالش را پس بگیرد، آیا این بر او (طلبکار) حلال است؟ فرمود: اگر با هم شرط نکرده باشند چنین چیزی را، اشکالی ندارد.

۴۰۲۸ — شهاب بن عبدربه گوید: از امام صادق علیه‌السلام شنیدم که می‌فرمود: مردی خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید و از آن حضرت تقاضای کمک کرد، رسول خدا صلی الله علیه و آله از مردم پرسید نزد کدامیک از شما مالی است که بمن قرض دهد؟ مردی از مسلمانان پاسخ داد: نزد من، حضرت فرمود: چهار بار خرمای به این مرد بده، وی دستور را انجام داد، و سپس نزد آن حضرت آمده طلب خود را مطالبه کرد، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مالی بدستم رسد می‌پردازم،

يَكُونُ فَأَعْطِيكَ، ثُمَّ عَادَ فَقَالَ: يَكُونُ فَأَعْطِيكَ ثُمَّ عَادَ فَقَالَ: يَكُونُ فَأَعْطِيكَ
فَقَالَ: أَكْثَرْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَصَحِّحْكَ وَقَالَ: عِنْدَ مَنْ سَلَفَ؟ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: عِنْدِي
فَقَالَ: كَمْ عِنْدَكَ؟ قَالَ: مَا شِئْتُ، فَقَالَ: أَعْطِيهِ ثَمَانِيَّةَ أَوْ سَاقِي، فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنَّمَا
لِي أَرْبَعَةٌ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَأَرْبَعَةٌ أَيْضًا».

۴۰۲۹- وَ سَأَلَهُ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ «عَنِ الرَّجُلِ يَسْتَقْرِضُ مِنَ الرَّجُلِ قَرْضًا
وَيُعْطِيهِ الرَّهْنَ إِمَّا لِحَادِمًا وَإِمَّا آتِيَةً وَإِمَّا ثِيَابًا، فَيَخْتِاجُ إِلَى الشَّيْءِ مِنْ أُمَّتِيَّتِهِ
فَيَسْتَأْذِنُهُ فِيهِ فَيَأْذَنُ لَهُ؟ قَالَ: إِنْ طَابَتْ نَفْسُهُ لَهُ فَلَا بَأْسَ، قُلْتُ: إِنْ مَنَّ عِنْدَنَا
يَرُؤُونَ أَنَّ كُلَّ قَرْضٍ جَرٌّ مُنْفَعَةٌ فَهُوَ فَاسِدٌ، فَقَالَ: أَلَيْسَ خَيْرُ الْقَرْضِ مَا جَرَّ
مُنْفَعَةٌ؟!»

۴۰۳۰- وَ سُئِلَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ عَلَى الرَّجُلِ

بار دوم آن شخص طلب خود را از حضرت تقاضا کرد، حضرت فرمود: مالی بدستم
رسد خواهم پرداخت، بار سوم نیز مرد مراجعه کرد و رسول خدا صلی الله علیه وآله
فرمود: تهیه می شود و می پردازم، مرد گفت: یا رسول الله بسیار وعده می دهی، رسول
خدا صلی الله علیه وآله خندید و رو بگردم کرده فرمود: چه کسی نزدش مالی هست که
بمن وام دهد؟ مردی برخاسته و عرض کرد نزد من هست، فرمود: چقدر؟ عرض کرد:
هر چه بخواهی، فرمود: هشت بار خرما به این مرد بده، مرد طلبکار گفت: من چهار
بار بیشتر طلب ندارم، فرمود: با چهار بار دیگر.

۴۰۲۹- و محمد بن مسلم از آن حضرت علیه السلام سؤال کرد در مورد
شخصی که از کسی مبلغی قرض می خواهد و به او غلامی یا ظرفی یا جامه ای گرو
می دهد، و او بدان گرو نیازمند می گردد و از بدهکار اجازه می طلبد که در آن تصرف
کند و او به وی اذن می دهد، آیا صحیح است؟ فرمود: اگر به رضایت و دلخواه خود
اجازه می دهد اشکالی ندارد، گوید: عرض کردم: فقهاء ناحیه ما می گویند هر قرضی
که منفعتی تحصیل کند فاسد است، امام علیه السلام فرمود: آیا بهترین قرض آن نیست
که فایده دنیائی هم داشته باشد؟ (در صورتیکه شرطی در میان نباشد).

۴۰۳۰- از امام باقر علیه السلام پرسیدند: در مورد مردی که از دیگری طلبی

الدَّرَاهِمِ وَالْأَمْوَالُ فَيَدْعُوهُ إِلَى طَعَامِهِ أَوْ يُهْدِي لَهُ الْهَدِيَّةَ، قَالَ: لَا بَأْسَ».

۴۰۳۱- وَ سَأَلَ يَعْقُوبُ بْنُ شُعَيْبٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يُقْرِضُ الرَّجُلَ الدَّرَاهِمَ الْغَلَّةَ فَيَأْخُذُ مِنْهُ الدَّرَاهِمَ الطَّازِجِيَّةَ طَيِّبَةً بِهَا نَفْسُهُ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ ذَكَرَ ذَلِكَ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ».

وَ الرَّبَا رِبَاءَانِ، رَبَوًا يُؤْكَلُ وَ رَبَوًا لَا يُؤْكَلُ، فَأَمَّا الَّذِي يُؤْكَلُ فَهُوَ هَدِيَّتُكَ إِلَى الرَّجُلِ تُرِيدُ الثَّوَابَ أَفْضَلَ مِنْهَا وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَاً لِيَرْبُوْا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللَّهِ» وَ أَمَّا الَّذِي لَا يُؤْكَلُ فَهُوَ أَنْ يَدْفَعَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ عَلَى أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهِ أَكْثَرَ مِنْهَا فَهَذَا الرَّبَا الَّذِي نَهَى اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ

دارد پول یا مال، و بدهکار وی را به طعام دعوت می کند یا تحفه ای به او می بخشد؟ فرمود: اشکالی ندارد.

۴۰۳۱- یعقوب بن شعیب از امام صادق علیه السلام پرسید: شخصی به کسی پولی قرض می دهد که درهم سائیده و ناسالم است، و هنگام بازگرفتن درهم های تازه و نومی ستاند و بدهکار با کمال رضایت و بدخواه می پردازد، صحیح است؟ فرمود: اشکالی ندارد، و این را از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل کرد.

شرح: «باید دانست که اگر شرط کنند که در مقابل درهم سائیده شده و ناقص، درهم سالم و تازه بدهد معامله ربوی خواهد بود، و آنچه در خبر است آنست که شرط نکرده اند».

و ربا بر دو قسم است یک قسم جایز و قسم دیگر حرام، و اما آنچه خوردنش حلال است آن هدیه ای است که تو خود به طلبکار می دهی و جزای آن را بهتر از آن توقع داری و این همان گفتار خداوند است که می فرماید: «و آنچه را شما به رسم هدیه بتوقع منفعت دنیوی داده اید که اموال مردم را بیفزاید آن نزد خداوند نیفزاید— روم: ۳۹» و اما آن ربائی که خوردنی نیست (و حرام است) پس آنست که شخصی به

لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ» عَنَى اللهُ عَزَّوَجَلَّ أَنْ يَرُدَّ آكِلُ الرَّبَا الْفُضْلَ الَّذِي أَخَذَهُ عَنْ رَأْسِ مَالِهِ حَتَّى اللَّحْمَ الَّذِي عَلَى بَدَنِهِ مِمَّا حَمَلَهُ مِنَ الرَّبَا عَلَيْهِ أَنْ يَضَعَهُ فَإِذَا وَفَّقَ لِلتَّوْبَةِ أَذْمَنَ دُخُولَ الْحَمَامِ لِيَسْتَقْصَ لَحْمَهُ عَنْ بَدَنِهِ.

و إذا قال الرجل لصاحبه: عاوضني بفرسي فرسك وأزيدك فلا يصلح ولا يجوز ذلك، ولكنه يقول: أعطني فرسك بكذا وكذا وأعطيك فرسي بكذا وكذا.

* (بَابُ الْمُبَادَلَةِ وَالْعَيْنَةِ) *

۴۰۳۲- رَوَى يُؤُسُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

دیگری ده درهم وام دهد که او پس از مدتی بیش از ده درهم بازگرداند و این ربانیست که خداوند نهی فرموده و گفته است: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید از خداوند پروا کنید و رها کنید آنچه زیادی بر سرمایه شماست اگر بر راستی اهل ایمانید، و اگر ترک رباخواری نکردید پس با خدا و پیامبرش اعلان جنگ دهید، و چنانچه توبه کردید پس همان رأس مال اولیه (که به بقرض داده‌اید) از آن شماست و در این صورت نه ستم کرده‌اید و نه بشما ستم شده است» (بقره: ۲۷۹) خداوند عزیز این را می‌خواهد که آنچه افزون از سرمایه گرفته است بصاحبش باز پس دهد، تاحدی که گوشتی که از غذای تهیه شده از مال ربوی روئیده آب شود به اینکه وقتی موفق به توبه گردید بسیار حَمَام زود تا گوشت بدنش نقصان یابد (یعنی کاری کند که وزنش سبک گردد).

و هرگاه شخصی به دیگری گوید: اسبت را با اسب من عوض کن و فلان مبلغ اضافه می‌دهم، جایز نیست. بلکه بگوید: اسبم را به فلان مبلغ می‌فروشم و اسب تو را به فلان مبلغ می‌خرم.

شرح: «این کلام مؤلف مضمون خبریست که شیخ طوسی در کتاب تهذیب بسند صحیح از عبدالله بن مسکان از امام صادق علیه السلام روایت کرده است و در کتاب استبصار آن را حمل بر افضل و احوط بودن کرده است.»

* (بَابُ مِبَادَلِهِ وَعَيْنِهِ) *

مترجم گوید: «عینه آنست که شخص متاعی را به بهای معینی نقداً

عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يُبَايِعُ الرَّجُلَ عَلَى الشَّيْءِ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا كَانَ أَصْلُ الشَّيْءِ حَلَالًا».

۴۰۳۳- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِرَضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَكُونُ لَهُ الْمَالُ فَيَدْخُلُ عَلَى صَاحِبِهِ يَبِيعُهُ لَوْلَا تُسَاوِي مِائَةَ دِرْهَمٍ بِأَلْفِ دِرْهَمٍ وَيُوَخَّرُ عَلَيْهِ الْمَالَ إِلَى وَقْتٍ، قَالَ: لَا بَأْسَ قَدْ أَمَرَنِي أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ فَفَعَلْتُ ذَلِكَ».

وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ.

۴۰۳۴- وَرَوَى عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَالِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «عَيَّنْتُ رَجُلًا عَيْنَةً فَحَلَلْتُ عَلَيْهِ؟ فَقُلْتُ لَهُ: اقْضِنِي قَالَ: لَيْسَ عِنْدِي فَعَيَّنِي حَتَّى

خریداری کند و سپس به نسیه بفروشنده بفروشد. یا نسیه بخرد و همان را به نقد به او بفروشد».

۴۰۳۲- یونس بن عبدالرحمن از افرادی بیش از یک تن از امام صادق علیه السلام روایت کرده درباره مردی که متاعی را به دیگری با شرط می فروشد فرمود: اشکالی ندارد مادامیکه اصل شرط شرعی باشد. شرح: «یعنی هرگاه شرط موافق شرع بود معامله اشکالی ندارد و لازم الوفاست».

۴۰۳۳- محمد بن اسحاق بن عمار گوید: به امام هشتم علیه السلام عرض کردم: مردی را برعهده دیگری مالی است و بر او وارد می شود و جواهری را که یک صد درهم قیمت آنست به هزار درهم به او می فروشد و مطالبه مالی را که برعهده او دارد تا مدتی به تأخیر می اندازد، فرمود: اشکالی ندارد، یکبار پدرم علیه السلام مرا به چنین کاری امر فرمود و من انجام دادم.

و محمد بن اسحاق بن عمار گوید: من از موسی بن جعفر علیهما السلام همین مسأله را پرسیدم او نیز همانطور فرمود.

۴۰۳۴- صفوان جمال [از هارون بن خارجه روایت کرده است] گوید: به

أَفْضَيْكَ، قَالَ: عَيْنُهُ حَتَّى يَقْضِيكَ».

۴۰۳۵- وَ رُوِيَ عَنْ بَكَارِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ عَلَى الرَّجُلِ الْمَالُ، فَإِذَا حَلَّ قَالَ لَهُ: بَعْثِي مَتَاعًا حَتَّى أُبِيعَهُ وَ أَفْضَيْكَ الَّذِي لَكَ عَلَيَّ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

* (بَابُ الصَّرْفِ وَ وُجُوهِهِ) *

۴۰۳۶- رُوِيَ عَنْ عَمَّارِ السَّابِطِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «الرَّجُلُ يَبِيعُ الدَّرَاهِمَ بِالذَّنَانِيرِ نَسِيئَةً؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۴۰۳۷- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «الْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ مِثْلٌ بِمِثْلِ، وَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ مِثْلٌ بِمِثْلِ لَيْسَ فِيهِ زِيَادَةٌ وَ لَا نَقْصَرَةٌ،

امام صادق علیه السلام عرض کردم: از شخصی مالی خریداری کردم و وجه آن را پرداختم سپس او آن را از من به نسیه خرید، و مدت سرآمد، از او طلبم را مطالبه کردم، گفتم: اکنون چیزی ندارم با من عینه کن (یعنی چیزی که قیمتش فلان مبلغ است به چند برابر قیمت بمن بفروش بشرط آنکه مطالبه طلبت را مدتی به تأخیر اندازی). امام فرمود: با او همین عمل را انجام ده تا زمانیکه قدرت پرداخت را پیدا کند.

۴۰۳۵- بَكَارِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ گویید: امام ششم علیه السلام درباره مردی که از دیگری طلبی بمدت داشت و چون وقت پرداخت رسید، بدهکار گفت: متاعی به من به نسیه بفروش تا من آن را به نقد بفروشم و دین ترا ادا کنم، فرمود: اشکالی ندارد.

* (بَابُ تَبْدِيلِ دَرَاهِمٍ بِدِينَارٍ أَوْ مَسْكُوكَاتٍ بِأَيِّدِيكَ) *

۴۰۳۶- عَمَّارِ بْنِ مُوسَى گویید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم شخصی پوله‌های نقره را با پوله‌های طلا به طور نسیه خرید و فروش می‌کند، فرمود: اشکالی ندارد.

شرح: «یعنی سکه طلا را به چند سکه نقره به وعده می‌فروشد یا خریداری می‌کند و این بی اشکال است».

۴۰۳۷- حَلْبِيِّ گویید: امام صادق علیه السلام فرمود: مبادله نقره با نقره و نیز

الزَّائِدُ وَالْمُسْتَرِيدُ فِي التَّارِ».

۴۰۳۸ - وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الرَّجُلُ يَكُونُ لَهُ عَلَى الرَّجُلِ الدَّنَانِيرُ فَيَأْخُذُ مِنْهُ دَرَاهِمَ ثُمَّ يَتَغَيَّرُ السَّعْرُ، قَالَ: هِيَ لَهُ عَلَى السَّعْرِ الَّذِي أَخَذَهَا يَوْمَئِذٍ، وَإِنْ أَخَذَ دَنَانِيرَ وَ لَيْسَ لَهُ دَرَاهِمُ عِنْدَهُ فَدَنَانِيرُهُ عَلَيْهِ يَأْخُذُهَا بِرُؤُسِهَا مَتَى شَاءَ».

۴۰۳۹ - وَ رَوَى ابْنُ مَجْبُوبٍ، عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّهُ يَأْتِينِي الرَّجُلُ وَمَعَهُ الدَّرَاهِمُ فَأَشْتَرِيهَا مِنْهُ بِالدَّنَانِيرِ ثُمَّ أُعْطِيهِ كَيْسًا فِيهِ دَنَانِيرٌ أَكْثَرُ مِنْ دَرَاهِمِهِ فَأَقُولُ: لَكَ مِنْ هَذِهِ الدَّنَانِيرِ كَذَا وَ كَذَا دِينَارًا، ثُمَّ دَرَاهِمِكَ، فَيَقْبِضُ الْكَيْسَ مِنِّي ثُمَّ يَرُدُّهُ عَلَيَّ وَيَقُولُ: أُثْبِتُهَا لِي عِنْدَكَ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ فِي الْكَيْسِ وَفَاءٌ بِثَمَنِ دَرَاهِمِهِ فَلَا بَأْسَ بِهِ».

طلا با طلا به یک وزن، بدون زیادت و بدون مدّت باید باشد. و زیاددهنده و زیادگیرنده هر دو در آتشد.

۴۰۳۸ - اسحاق بن عمار گوید: به امام هفتم علیه السلام عرض کردم: مردی از دیگری دینارهایی طلبکار است و بجای آن به قیمت آن نقره می ستاند سپس نرخ تغییر می یابد؟ فرمود: به سعر و قیمت همان روزی که دریافت کرده محسوب می شود، و چنانچه دینار گرفته است و طلبکار درهم از او طلب ندارد، پس دینارها برعهده اوست طلبکار هرگاه بخواهد همان دینار را می ستاند.

۴۰۳۹ - حنان بن سدير گوید به امام ششم علیه السلام عرض کردم: گاهی مشتری می آید و درهم به همراه دارد و من آنها را از او به دینار خریداری می کنم، سپس کیسه دینار را که زیادت از درهمهای اوست به او داده می گویم: از این کیسه دینار فلان مبلغ از آن توست بهای درهمهایت، و وی کیسه را از من گرفته سپس بازگردانده و می گوید: نزد تو امانت و در دفترت ثبت باشد که مال من نزد تو است. امام علیه السلام فرمود: چنانچه در کیسه قیمت درهمهای او تمام و کمال هست اشکالی ندارد.

۴۰۴۰- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ سِنَجِسْتَانَ فَقَالَ: إِنَّ عِنْدَنَا دَرَاهِمٌ يُقَالُ لَهَا: الشَّامِيَّةُ تَحْمِلُ عَلَيَّ الدَّرَاهِمِ دَانِقِينَ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ يَجُوزُ [ذَلِكَ]».

۴۰۴۱- وَ رَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلَيْنِ مِنَ الصَّيَارِقَةِ إِثْنَا عَا وَرَقًا بِدَنَانِيرٍ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: انْقُدْ عَنِّي، وَهُوَ مُوسِرٌ لَوْ شَاءَ أَنْ يَنْقُدَ نَقْدًا فَيَنْقُدُ عَنْهُ، ثُمَّ بَدَأَ لَهُ أَنْ يَشْتَرِيَ نَصِيبَ صَاحِبِهِ بِرَبِيعٍ أَيْضَلُحُ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۴۰۴۲- رُوِيَ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الدَّرَاهِمُ بِالدَّرَاهِمِ فِي إِحْدَاهُمَا رِضَاصٌ وَزَنًا بَوَازِنٍ، قَالَ: أَعِدْ، فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أَعِدْ فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: لَا أَرَى بِهِ بَأْسًا».

۴۰۴۰- محمد بن مسلم گوید: مردی از اهل سیستان نزد امام باقر علیه السلام آمده عرض کرد در سرزمین ما درهمائی (پول نقره مسکوک) رایج است که آن را شامی می‌گویند (و با درهمهای معمولی تفاوت دارد) و به اندازه دو دانگ مخلوط دارد، یا زیادتر می‌باشد، فرمود: این اشکال ندارد.

شرح: «دانق معرب دانگ است و وزن آن یک ششم درهم است».

۴۰۴۱- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: دو تن از صرافان مبلغی درهم به مبلغی دینار (از شخص سومی) خریداری کردند و یکی از آنها به دیگری گفت: سهم مرا بپرداز در حالیکه اگر خود می‌خواست می‌توانست بهای سهم خود را بپردازد، آن دیگری قیمت سهم او را از مال خود پرداخت بعد بفکرش رسید سهم بدهکار خود را با سودی به نفع از او خریداری کند آیا می‌تواند و این درست است؟ امام فرمود: اشکالی ندارد.

۴۰۴۲- عمر بن یزید گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مبادله مبلغی درهم با مبلغی دیگر که در یک طرف درهمهای مخلوط با سرب است وزن به وزن جایز است؟ فرمود: دوباره بگو، من تکرار کردم، باز فرمود: یکبار دیگر بگو، و

۴۰۴۳- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الصَّرْفِ وَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ الرِّفْقَةَ رُبَّمَا عَجَلَتْ فَلَمْ نَقْدِرْ عَلَى الدَّمَشْقِيَّةِ وَ البَصْرِيَّةِ وَإِنَّمَا يَجُوزُ بَيْنَسَابُورَ الدَّمَشْقِيَّةِ وَ البَصْرِيَّةِ [فَقَالَ: وَمَا الرِّفْقَةُ؟ فَقُلْتُ الْقَوْمُ يَتَرَفَّقُونَ وَ يَجْتَمِعُونَ لِلْخُرُوجِ فَإِذَا عَجَلُوا فَرُبَّمَا لَمْ يَقْدِرُوا عَلَى الدَّمَشْقِيَّةِ وَ البَصْرِيَّةِ] فَبِعْنَا [هَا] بِالْغَلَّةِ فَصَرَفُوا الأَلْفَ وَ الخَمْسِينَ مِنْهَا بِأَلْفٍ مِنْ الدَّمَشْقِيَّةِ، فَقَالَ: لَا خَيْرَ فِيهَا أَقْلًا تَجْعَلُونَ فِيهَا ذَهَبًا لِيَمَكِّنَ زِيَادَتَهَا؟ فَقُلْتُ لَهُ: أَشْتَرِي الأَلْفَ وَ دِينَارًا بِأَلْفِي دِرْهَمٍ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ، إِنَّ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ أَجْرَهُ عَلَى أَهْلِ المَدِينَةِ مِثْلًا يَفْعَلُ هَذَا فَيُقُولُونَ: إِنَّمَا هُوَ الْفِرَارُ وَ لَوْ جَاءَ رَجُلٌ بِدِينَارٍ لَمْ يُعْطَ أَلْفَ دِرْهَمٍ، وَ لَوْ جَاءَ بِأَلْفٍ دِرْهَمٍ لَمْ يُعْطَ أَلْفَ دِينَارٍ، وَ كَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

من تکرار کردم. فرمود: اشکالی در آن نمی بینم.

شرح: «این خبر دلالت دارد که معامله خالص با ناخالص، وزن به وزن اشکالی ندارد و گویند: باید مقدار سرب آن مغشوش، معین باشد».

۴۰۴۳- عبدالرحمن بن حججاج گوید: از امام صادق علیه السلام راجع به دادوستد پولهای مسکوک متفاوت سؤال کردم و گفتم: بسا می شود که کاروان همسفران شتاب می کنند و نمی توانم سکه دمشق یا بصری تهیه کنم و در نیشابور یا شاپور سکه دمشق یا بصری رایج است نه سکه اینجا، [فرمود: کاروان کدامست؟ عرض کردم: جماعت مردم که گردهم آمده و قصد خروج دارند و چون در رفتن شتابزدگی می کنند بسا که مهلت تهیه کردن سکه های دمشق و بصری را نداشته اند] ناچار دینار خود را مغشوش می فروشیم و آنان در عوض هزار و پنجاه (۱۰۵۰) دینار، هزار دینار دمشق می دهند، فرمود: در این کار خیری نیست، چرا به جای اختلاف وزن شما طلائی اضافه نمی کنید تا هر دو مساوی باشند؟ گوید: به آن حضرت عرض کردم دو هزار درهم می دهم و هزار و یک دینار می خرم؟. فرمود: اشکالی ندارد، راستی که پدرم سلام الله علیه از ما جرأتش بر مردم مدینه بیشتر بود و این کار را می کرد، و اهل مدینه می گفتند این حيله است برای فرار از حرام، و اگر کسی یک دینار بیاورد هزار

يَقُولُ: نِعَمَ الشَّيْءُ الْفِرَارُ مِنَ الْحَرَامِ إِلَى الْحَلَالِ».

۴۰۴۴- وَ رَوَى صَفْوَانُ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لِي عَلَيْهِ الْمَالُ فَيَقْضِي بَعْضاً ذَنَابِي وَ بَعْضاً ذَرَاهِمَ فَإِذَا جَاءَ يُحَاسِبُنِي لِيُوفِّيَنِي جَاءَ وَقَدْ تَغَيَّرَ سِعْرُ الدَّنَانِيرِ أَيُّ السَّعْرَيْنِ أَحْسَبُ؟ الَّذِي كَانَ يَوْمَ أُعْطَانِي الدَّنَانِيرَ، أَوْ سِعْرَ يَوْمِ أُحَاسِبُهُ؟ قَالَ: سِعْرَ يَوْمِ أُعْطَاكَ الدَّنَانِيرَ لِأَنَّكَ حَبَسْتَ مَنَفَعَتَهَا عَنْهُ».

۴۰۴۵- وَ سَأَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ شِرَاءِ الْفِضَّةِ وَفِيهَا الزَّبِيبُ وَ الرَّصَاصُ بِالْوَرِقِ وَ هِيَ إِذَا أُدْيِيَتْ نَقَصَتْ مِنْ كُلِّ عَشْرَةٍ دِرْهَمَانِ أَوْ ثَلَاثَةً، فَقَالَ: لَا يَتَضَلَّحُ إِلَّا بِالذَّهَبِ».

درهم باو نخواهند داد و اگر هزار درهم بیاورد هزار دینار به او نمی دهند، و پدرم علیه السلام می فرمود: بهترین کار فرار از حرام بسوی حلال است.

شرح: «یعنی اینکه هزار و یک دینار را با دو هزار درهم مبادله کنی که از ربا خلاص شوی این حيله شرعی است زیرا کسی یک دینار را هزار درهم نمی خرد و همچنین کسی هزار دینار را بابت هزار درهم نمی دهد».

۴۰۴۴- و اسحاق بن عمار گوید: از امام هفتم علیه السلام پرسیدم: از مردی مبلغی طلبکارم و او برای ادای آن گاهی مقداری دینار می پردازد و گاهی مبلغی درهم تا زمانی که برای مفاصاحساب به من مراجعه می کند تا محاسبه کرده باقی مانده را بپردازد نرخ دینار تغییر کرده است بکدام نرخ حساب کنم نرخ روز دریافت، یا نرخ امروز که بحسابش می پردازم؟ فرمود: نرخ روزی که بتو پرداخته است زیرا تو نفع آن را از وی بریده ای.

شرح: «یعنی اگر تو آن روز از وی نمی گرفتی بقیمت بیشتری معامله می کرد».

۴۰۴۵- عبدالله بن سنان از امام ششم علیه السلام سؤال کرد از خرید و مبادله سکه های نقره که در آن سرب و زینق بکار رفته با درهم (سکه های نقره خالص) و چنانچه سکه نقره مغشوش را آب کنند در هر ده عدد دو یا سه درهم کسر

۴۰۴۶- وَرَوِيَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَكُونُ لِلرَّجُلِ عِنْدِي مِنَ الدَّرَاهِمِ الْوَضِحَ فَيَلْقَانِي فَيَقُولُ: أَلَيْسَ لِي عِنْدَكَ كَذَا وَكَذَا أَلْفٌ دِرْهَمٌ وَضِحٌ؟ فَأَقُولُ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: حَوَّلَهَا إِلَى دَنَانِيرٍ بِهَذَا السَّعْرِ وَأَتْبِئْهَا لِي عِنْدَكَ، فَمَا تَرَى فِي هَذَا؟ قَالَ: إِذَا كُنْتَ قَدِ اسْتَقْصَيْتَ لَهُ السَّعْرَ يَوْمَئِذٍ فَلَا بَأْسَ بِذَلِكَ. قَالَ: فَقُلْتُ: إِنِّي لَمْ أُوْازِنْهُ وَلَمْ أُنَاقِذْهُ إِنَّمَا كَانَ كَلَامٌ مِنِّي وَمِنْهُ، فَقَالَ: أَلَيْسَ الدَّرَاهِمُ مِنْ عِنْدِكَ وَالِدَنَانِيرُ مِنْ عِنْدِكَ؟ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ».

* (بَابُ اللَّقْظَةِ وَالضَّالَّةِ) *

۴۰۴۷- رَوَى أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ وَهَبِ بْنِ وَهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَأْكُلُ مَنْ

می آورد، فرمود: درست نیست مگر با طلا.

۴۰۴۶- اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: شخصی نزد من مبلغی درهم بی عیب و سالم دارد و مرا ملاقات می کند و می گوید: مگر من نزد تو چند هزار درهم سالم و بدون نقص ندارم، گویم: آری، گوید: آنها را به دینار تبدیل کن به فلان نرخ و به حساب من در دفتر خود ثبت کن، نظر شما در این کار چیست؟ فرمود: هرگاه تو همه را به نرخ معین آن روز تبدیل کنی اشکالی در آن نیست، گوید: عرض کردم: من نه وزن می کنم و نه تبدیل (و تنها این به صورت گفتاری میان من و او رد و بدل می شود فقط حساب می کنم و ثبت می نمایم)؟ فرمود: نه آنست که هر دو، هم درهم و هم دنانیر نزد تو است؟ عرض کردم: آری، فرمود: اشکالی به آن نیست.

* (بَابُ لِقْظَةِ وَضَالِهِ) *

(لِقْظَةُ أَشْيَاءٍ گم شده ایست که غیر صاحبش آن را بیابد، و ضالّه حیوان گم شده است).

۴۰۴۷- وهب بن وهب از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام روایت

الضّالّة إلاً الضّالّون».

۴۰۴۸- وَ فِي رِوَايَةِ مَسْعَدَةَ بِنِ زِيَادٍ، عَنِ الصّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا صَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَاللَّقْظَةَ فَإِنَّهَا ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ وَ هِيَ حَرِيقٌ مِنْ حَرِيقِ جَهَنَّمَ».

۴۰۴۹- وَ سَأَلَ عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ أَخَاهُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «عَنِ اللَّقْظَةِ يَجِدُهَا الْفَقِيرُ، هُوَ فِيهَا بِمَنْزِلَةِ الْغَنِيِّ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، قَالَ: وَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَقُولُ: هِيَ لِأَهْلِهَا لَا تَمْسُوهَا. قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجْلِ يُصِيبُ دِرْهَمًا أَوْ ثَوْبًا أَوْ دَابَّةً كَيْفَ يَصْنَعُ؟ قَالَ: يُعَرِّفُهَا سَنَةً فَإِنْ لَمْ يَعْرِفْ جَعَلَهَا فِي عَرْضِ مَالِهِ حَتَّى يَجِبِيَءَ طَالِبُهَا فَيُعْطِيهَا إِيَّاهُ، وَ إِنْ مَاتَ أَوْصَى بِهَا وَ هَوَّلَهَا

کرده که فرمود: از گوشت حیوان گمشده ای که غیر صاحبش آن را یافته جز گمراهان استفاده نمی کنند.

۴۰۴۸- مسعدة بن زیاد از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام نقل کرده که فرمود: امیر مؤمنان صلوات الله وسلامه علیه فرموده اند: زنهار از اشیاء پیدا شده، از آن سخت بهره‌زید، چون از مؤمنی گم گشته، و آن آتشی از آتشی دوزخ است. مترجم گوید: «عرض آنست که آن را رها کنید تا صاحبش آن را بیابد، و فقها تصرّف در پیدا شده را بقصد حفظ و یافتن صاحبش جایز دانسته اند ولی بقصد تملک حرام می دانند».

۴۰۴۹- علی بن جعفر از برادرش موسی بن جعفر علیهما السلام پرسید: گمشده را اگر فقیری بیابد آیا حکمش مانند ثروتمندی است که آن را یافته باشد (یعنی تصرفش جایز نیست)؟ فرمود: آری، و نیز فرمود: علی بن الحسین علیهما السلام می فرمود: آن مال صاحبش می باشد آن را تصرف نکنید، علی بن جعفر گوید: و از آن حضرت (موسی بن جعفر علیهما السلام) پرسیدم: مردی درهمی می یابد یا جامه ای یا حیوانی (با آن) چه کند؟ فرمود: تا یکسال آن را (دراماکن عمومی) معرفی کند، اگر صاحبش را نیافت آن را مانند مال خویش حفظ کند تا صاحبش را بیابد و به او

ضامن».

۴۰۵۰ - وَ رَوَى ابْنُ مَجْبُوبٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «رَجُلٌ وَجَدَ فِي بَيْتِهِ دِينَارًا، فَقَالَ: يَدْخُلُ مَتْرَلُهُ غَيْرُهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ كَثِيرٌ، قَالَ: هَذِهِ لِقِطَّةٌ، قُلْتُ: وَرَجُلٌ وَجَدَ فِي صُنْدُوقِهِ دِينَارًا؟ قَالَ: يَدْخُلُ أَحَدًا يَتَهُ فِي صُنْدُوقِهِ غَيْرُهُ أَوْ يَضَعُ فِيهِ شَيْئًا؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَهَوَلَهُ».

۴۰۵۱ - وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رَجَاءِ الْخَطَّاطِ قَالَ: «كَتَبْتُ إِلَى الطَّيِّبِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنِّي كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَرَأَيْتُ دِينَارًا فَأَهْوَيْتُ إِلَيْهِ لِأَخْذِهِ فَأَذَا أَنَا بِآخِرٍ، ثُمَّ بَحَثْتُ الْحَصَى فَأَذَا أَنَا بِشَالِثٍ فَأَخَذْتُهَا فَعَرَفْتُهَا وَلَمْ يَعْرِفْهَا أَحَدٌ فَمَا تَرَى فِي ذَلِكَ؟ فَكَتَبَ عَلَيَّ السَّلَامُ: إِنِّي قَدْ فَهِمْتُ مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَمْرِ الدَّنَانِيرِ فَإِنْ كُنْتُ مُحْتَاجًا فَتَصَدَّقْ بِثُلُثِهَا، وَإِنْ كُنْتُ غَنِيًّا فَتَصَدَّقْ بِالنَّكْلِ».

بازدهد، و چنانچه مرگش فرارسید به آن وصیت کند، بهر حال ضامن آن است.

۴۰۵۰ - جمیل بن صالح گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: شخصی در حجره خویش دیناری یافت چه کند؟ فرمود: کسی جز او در آنجا وارد می شود؟ گفتم: آری، اشخاص بسیار، فرمود: حکم آن حکم لقطه است، پرسیدم اگر مردی در صندوق خویش دیناری بیابد چه؟ فرمود: کسی جز او دست در آن صندوق می برد یا چیزی در آن می نهد؟ عرض کردم: نه، فرمود: از آن خود اوست.

۴۰۵۱ - محمد بن رجاء گوید: طی نامه ای به امام هادی علیه السلام نوشتم: من در حرم بودم و دیناری بر زمین دیدم چون خواستم آن را بگیرم، چشمم به دینار دیگر افتاد، بعد شنها را پس زدم و سومی آن را یافتم، پس هر سه را برگرفتم و معرفی کردم و صاحبش را جستجو کردم پیدا نشد و کسی نمی شناخت، حکم آن چیست (مرقوم بفرمائید)؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه ام نوشت: آنچه در مورد دینارها نوشته بودی دانستم، اکنون اگر تو خود نیاز داری یک سوم آن را صدقه بده و باقیمانده را برای خود بردار، و اگر نیاز نداری همه را تصدق کن.

۴۰۵۲- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى الْجَمَّالِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «مَنْ وَجَدَ ضَالَّةً فَلَمْ يُعْرِفْهَا ثُمَّ وَجِدَتْ عِنْدَهُ فَإِنَّهَا لِرَبِّهَا وَمِثْلُهَا مِنْ مَالِ الَّذِي كَتَمَهَا».

۴۰۵۳- وَ رُوِيَ عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «رَجُلٌ وَجَدَ مَالًا فَعَرَفَهُ حَتَّى إِذَا مَضَتِ السَّنَةُ اشْتَرَى بِهَا خَادِمًا فَجَاءَ طَالِبُ الْمَالِ فَوَجَدَ الْجَارِيَةَ الَّتِي اشْتَرَاهَا بِالْدَرَاهِمِ هِيَ ابْنَتُهُ، قَالَ: لَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ إِلَّا الدَّرَاهِمَ وَلَيْسَ لَهُ الْإِبْنَةُ، إِنَّمَا لَهُ رَأْسُ مَالِهِ، إِنَّمَا كَانَتْ ابْنَتُهُ مَمْلُوكَةً قَوْمٍ».

۴۰۵۴- وَ رَوَى أَبُو خَدِيجَةَ سَالِمُ بْنُ مُكْرَمِ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

۴۰۵۲- صفوان جمال گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر کس حیوانی گمشده را بیابد و آن را اعلان و معرفی نکند، بلکه نزد خود نگهدارد، (و کتمان کند) هرگاه نزد او بیابند از آن صاحبش خواهد بود، (در صورتیکه عین موجود باشد خود آن، و اگر تلف شده باشد یا مثلاً گوسفندی بوده و ذبح شده است) مثل آن را که کتمان کرده باید غرامت بدهد.

۴۰۵۳- ابوالعلاء گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی پولی یافت و صاحب آن را نمی شناخت، لذا آن را تا یکسال در مجامع عمومی اعلان کرد ولی صاحبش پیدا نشد، پس با آن کنیزی خرید، بعد صاحب مال به طلب آن آمد و دید آن پول مبدل به کنیزی شده که آن دختر اوست. (اکنون می تواند دختر خویش را بابت پولش بستاند)؟ امام علیه السلام فرمود: نمی تواند چیزی جز پول خود را دریافت کند و کنیز از آن او نخواهد بود، او فقط سرمایه خود را که گم شده و دیگری یافته طلبکار است و کنیز که دختر اوست مملوک دیگران است.

شرح: «همچنانکه قبل از خرید شخص یا بنده مال، آن دخترک کنیز بود، اکنون نیز بحال کنیزی باقی است و یا بنده مال وجه یافته را بر ذمه گرفته و سپس با آن کنیزی خریده و ذمه او به دراهم مشغول است نه به کنیز، و خبر دلالت دارد که پس از یکسال تعریف می توان آن را بر ذمه گرفت و تصرف کرد».

۴۰۵۴- سالم بن مکرم جمال گوید: ذریح محارنی از امام صادق علیه السلام

عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سَأَلَهُ ذَرِيحٌ عَنِ الْمَمْلُوكِ يَأْخُذُ اللَّقْظَةَ؟ فَقَالَ: مَا لِلْمَمْلُوكِ وَاللَّقْظَةَ، الْمَمْلُوكُ لَا يَمْلِكُ مِنْ نَفْسِهِ شَيْئاً، فَلَا يَعْزِضُ لَهَا الْمَمْلُوكُ فَإِنَّهُ يَسْتَبْعِي لِلْحُرِّ أَنْ يُعَرِّفَهَا سَنَةً فِي مَجْمَعٍ فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا دَفَعَهَا إِلَيْهِ وَإِلَّا كَانَتْ مِنْ مَالِهِ، فَإِنْ مَاتَ كَانَتْ مِيراثاً لَوْلَدِهِ وَ لِمَنْ وَرَثَهُ، فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا بَعْدَ ذَلِكَ دَفَعُوهَا إِلَيْهِ».

۴۰۵۵ - وَ سَأَلَهُ دَاوُدُ بْنُ أَبِي يَزِيدَ «عَنِ الْإِدَاوَةِ وَ التَّغْلَيْنِ وَ السَّوْطِ يَجِدُهُ

الرَّجُلُ فِي الطَّرِيقِ أَيْتَتَفَعُ بِهِ؟ قَالَ: لَا يَمَسُّهُ».

پرسید: اگر برده ای مالی گمشده یافت و آن را برگرفت حکمش چیست؟ فرمود: به مملوک چه ارتباطی دارد که آن را بردارد و بعد حکم لقطه را انجام دهد مملوک که از خود اختیاری ندارد پس مملوک اقدامی نکند یعنی آن را تصرف نکند زیرا این کار شایسته آزاد است و براوست که تا یکسال در مجامع عمومی آن را معرفی کند، پس اگر صاحبش آمد آن را به او دهد و چنانچه طالبی پیدا نشد (با ضمان) جزء مال خویش کند، پس اگر از دنیا رفت آن مال، میراث بازماندگان او از فرزند و غیره می شود، و اگر صاحبش بعداً آمد به او رد می کنند.

شرح: «لقظه احکام و مسؤولیت هائی دارد که با وضع برده مناسب نیست مثلاً تعریف آن در مجامع عمومی کاریست که مزاحم با حق مولای اوست، و نیز تملک آن بعد از مدت تعریف و یأس از پیدا شدن صاحبش در مورد بنده معنی ندارد، با این حال خبر دلالت ندارد بر اینکه حرامست بنده لقطه را تصرف کند برای یافتن صاحبش، حتی بدون اجازه مولایش، بلکه از این خبر کراهت فهمیده می شود حتی با اجازه مولایش، و خبر بعد مؤید آنست».

۴۰۵۵ - و داود بن ابی یزید از امام صادق علیه السلام پرسید: مشک کوچک

یا آفتابه و کفش و شلاق و اینچنین چیزها را شخص در راهها می یابد چه کند؟ فرمود: با آن تماس نگیرد، یعنی دست به آن نزنند.

شرح: «فقهای عظام نمی را در این خبر حمل بر کراهت کرده اند».

۴۰۵۶- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا بَأْسَ بِلُقْظَةِ الْعَصَا وَالشَّطَاظِ وَالْوَتْدِ وَالْحَبْلِ وَالْعِقَالِ وَأَشْبَاهِهِ».

۴۰۵۷- وَ سُئِلَ «عَنِ الشَّاةِ الضَّالَّةِ بِالْفَلَاةِ فَقَالَ لِلسَّائِلِ: هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذَّنْبِ قَالَ: وَمَا أَحِبُّ أَنْ أُمْسَهَا، وَعَنِ الْبَعِيرِ الضَّالِّ أَيْضًا قَالَ: مَا لَكَ وَلَهُ، بَطْنُهُ وَعَاؤُهُ، وَخَفُّهُ حِذَاؤُهُ، وَكَرْشُهُ سِقَاؤُهُ، حَلَّ عَنْهُ».

۴۰۵۸- وَ رُوِيَ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ قَالَ: «سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ اللُّقْظَةِ وَأَنَا أَسْتَعْمُ، فَقَالَ: تُعْرِفُهَا سَنَةً، فَإِنْ وَجَدْتَ صَاحِبَهَا وَإِلَّا فَأَنْتَ أَحَقُّ بِهَا. - يَعْنِي لُقْظَةَ غَيْرِ الْحَرَمِ -».

۴۰۵۶- و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: باکی نیست در تصرف کردن عصائی که در میان راه پیدا شود و از کسی افتاده، یا چوبک دو سرتیز که برای وصل دو جوال بکار می‌برند، یا کفش و نعلین یا میخ و یا طناب، و پابیند شتر و امثال اینها.

۴۰۵۷- و از آن حضرت (رسول خدا صلی الله علیه و آله) از گوسفند گمشده در بیابان شخصی سؤال کرد حضرت به سائل فرمود: یا از آن تو است یا صاحبش و یا گرگ بیابان، و من خوش ندارم به آن دست یازم، و از شتر گمشده پرسید، فرمود: بتوجه مربوط؟ شکمش همیانش باشد و سمش کفش او و تهیگاهش مشک آتش، او را بحال خود واگذار. (یعنی خود را بزحمت مینداز و آن را بحال خود رها کن).

۴۰۵۸- حنان بن سدير گوید: مردی از امام صادق علیه السلام سؤال می‌کرد حکم لقطه چیست؟ و من می‌شنیدم، امام فرمود: تا یکسال آن را در اماکن عمومی معرفی کن، اگر صاحبش را یافتی که خواسته‌ات برآورده شده و اگر نیافتی آن را تملک کن که توبه آن سزاوارتری. - مراد لقطه غیر حرم بیت الله است -.

شرح: «جمله آخر حدیث، کلام صدوق - رحمه الله - است و خبر در تهنیبت بدون آن جمله آمده است، و مراد به اینکه امام علیه السلام فرمود: تو اُحَقَّ به آن هستی، آنست که: توبه تصرف آن برای تملک یا تصدق با ضمان و یا حفظ و نگهداری مانند مال خود در ایام حیات و وصیت بدان بی‌ضمان سزاوارتری».

۴۰۵۹- وَ رَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قَضَى عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ تَرَكَ دَابَّتَهُ مِنْ جُهْدٍ، قَالَ: إِنَّ تَرَكَهَا فِي كَلَاءٍ وَمَاءٍ وَأَمْنٍ فَهِيَ لَهُ بِأَخْذِهَا حَيْثُ أَصَابَهَا، وَإِنْ تَرَكَهَا فِي خَوْفٍ وَغَيْرِ مَاءٍ وَلَا كَلَاءٍ فَهِيَ لِمَنْ أَصَابَهَا».

۴۰۶۰- وَ رُوِيَ عَنْ وَهَبِ بْنِ وَهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ جُعْلِ الْآبِقِ وَالضَّالَّةِ، قَالَ: لَا بَأْسَ».

۴۰۶۱- وَ رَوَى الْحُسَيْنُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ فِي الضَّالَّةِ يَجِدُهَا الرَّجُلُ فَيَتَوَيَّ أَنْ يَأْخُذَ لَهَا جُعْلًا فَتَشْفُقُ قَالَ: هُوَ ضَامِنٌ لَهَا فَإِنْ لَمْ يَتَوَيَّ أَنْ يَأْخُذَ لَهَا جُعْلًا

۴۰۵۹- سکونی از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام روایت کرد که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام در مورد مردی که بهیمة خود را از روی فقر و تنگدستی و سختی روزگار رها کرده بود چنین حکم فرمود: اگر آن حیوان را در مکانی که آب و علف بوده و از درندگان در امان بوده رها کرده است اکنون مال اوست، و چنانچه در جای بی آب و علف و مخوف رها کرده است از آن کسی می باشد که او را یافته است. شرح: «حکم از آن جهت است که صاحب مال از آن رفع ید کرده و اعراض نموده در صورتیکه در جای بی آب و علف و مخوف آن را رها کرده باشد، در این صورت هرکس او را برگیرد به عنوان تملک، مالک آن خواهد شد».

۴۰۶۰- وهب بن وهب ابوالبختری از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام روایت کرد که من از آن حضرت سؤال کردم اجرتی را که برای پیدا کردن بنده فراری یا حیوان گمشده معین می کنند (یعنی جعاله) گرفتن آن چه صورت دارد؟ فرمود: اشکالی ندارد.

۴۰۶۱- حسین بن زید از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام روایت کرد که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام درباره مردی که حیوان گمشده شخصی را یافته بود و به امید اجرت به سوی صاحبش می بُرد، اما حیوان در راه تلف شده بود فرمود: وی

فَتَفَقَّتْ فَلَا ضِمَانَ عَلَيْهِ».

۴۰۶۲- وَ رَوِيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْجَمِيرِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي كِتَابٍ عَنْ رَجُلٍ اشْتَرَى جَزُورًا أَوْ بَقَرَةً أَوْ شَاةً أَوْ غَيْرَهَا لِلْأَصْحَابِ أَوْ غَيْرِهَا فَلَمَّا ذَبَحَهَا وَجَدَ فِي جَوْفِهَا صُرَّةً فِيهَا ذَرَاهِمٌ أَوْ دَنَانِيرٌ أَوْ جَوَاهِرٌ أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ مِنَ الْمَنَافِعِ، لِمَنْ يَكُونُ ذَلِكَ، وَ كَيْفَ يَعْمَلُ بِهِ؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَرَّفَهَا الْبَائِعُ فَإِنْ لَمْ يَعْرِفْهَا قَالَتْ: أَلَيْسَ لَكَ رَزَقَكَ اللَّهُ إِيَّاهُ».

۴۰۶۳- وَ رَوَى الْحَجَّالُ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ لَهُ رَجُلٌ: إِنِّي قَدْ أَصَبْتُ مَالًا وَ إِنِّي قَدْ خِفْتُ فِيهِ عَلَى نَفْسِي، فَلَوْ أَصَبْتُ صَاحِبَهُ دَفَعْتُهُ إِلَيْهِ وَ تَخَلَّصْتُ مِنْهُ، قَالَ لَهُ: فَوَاللَّهِ لَوْ أَصَبْتَهُ كُنْتَ تَدْفَعُ إِلَيْهِ؟ قَالَ: إِي وَ اللَّهِ، قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَلَا وَ اللَّهِ مَالَهُ صَاحِبٌ غَيْرِي؟ [قَالَ:] وَ اسْتَحْلَفَهُ أَنْ يَدْفَعَ إِلَى مَنْ يَأْمُرُهُ، قَالَ: فَحَلَفَ، قَالَ: إِذْهَبْ فَاقْسِمْهُ فِي إِخْوَانِكَ

ضامن آنست، اگر قصد آن نداشت که اجرت بستاند و حیوان می مرد ضامن آن نبود. شرح: «این خبر با خبری که تحت رقم ۳۵۴۱ گذشت منافات ندارد زیرا شرائط و خصوصیات آن متفاوت است».

۴۰۶۲- عبدالله بن جعفر حمیری گوید: طیّ نامه ای از امام عسکری علیه السلام پرسیدم: مردی شتری یا گاوی یا گوسفندی برای قربانی عید اضحی یا غیر آن خریداری کرده است و هنگامی که آن را قربانی کرد کیسه ای از نقره یا زریا جواهر و یا اشیاء قیمتی دیگر در شکم آن حیوان یافت، مال از آن کیست و چه باید بکند؟ در پاسخ نامه امام مرقوم فرمود: آن را بفروشنده حیوان اطلاع ده اگر او نشناخت پس مال از آن توست و روزی است که خدا نصیب تو کرده است.

۴۰۶۳- داود بن ابی یزید گوید: مردی به امام صادق علیه السلام عرض کرد من مالی یافته ام (و صاحبش را پیدا نکرده ام) و می ترسم عمرم سرآید و مدیون صاحبش باشم، اگر او را می شناختم مال را به او رد کرده، خود را خلاص می ساختم، امام فرمود: ترا بخدا اگر او را می شناختی مال را تسلیم او می کردی؟ عرض

وَلَكَ الْأَمَانُ فِيمَا خِفْتُ، قَالَ: فَقَسَّمَهُ بَيْنَ إِخْوَانِهِ».

قال مَصْنُوفٌ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللهُ - : كَانَ ذَلِكَ بَعْدَ تَعْرِيفِهِ سَنَةً.

۴۰۶۴ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَفْضَلُ مَا يَسْتَعْمِلُهُ الْإِنْسَانُ فِي

اللَّقْطَةِ إِذَا وَجَدَهَا أَلَّا يَأْخُذَهَا وَلَا يَتَعَرَّضَ لَهَا، فَلَوْ أَنَّ النَّاسَ تَرَكَوْا مَا يَجِدُونَهُ لَجَاءَ صَاحِبُهُ فَأَخَذَهُ».

وَإِنْ كَانَتِ اللَّقْطَةُ دُونَ دِرْهَمٍ فَهِيَ لَكَ لَا تُعْرِفُهَا.

وَإِنْ وَجَدْتَ فِي الْحَرَمِ دِينَارًا مُطْلَسًا فَهُوَ لَكَ لَا تُعْرِفُهُ.

وَإِنْ وَجَدْتَ طَعَامًا فِي مَفَازَةٍ فَقَوِّمَهُ عَلَى نَفْسِكَ لِصَاحِبِهِ ثُمَّ كُلْهُ فَإِنَّ

کرد: آری، بخدا قسم، امام علیه السلام فرمود: نه بخدا سوگند صاحبی جز من ندارد، گوید: امام وی را قسم داد که به هر کس که امر می‌کند به او بدهد، مرد سوگند یاد کرد که هر چه بفرماید انجام می‌دهم، امام فرمود: برو و آن را میان برادران هم دینت تقسیم کن و از آنچه ترس داشتی و دل‌نگران آن بودی درامان خواهی بود، گوید: مرد رفت و آن را میان برادران دینی اش تقسیم کرد.

مؤلف کتاب - رحمه الله - گوید: این قضیه البته پس از یکسال معرفی مال در مجامع بوده است.

۴۰۶۴ - و امام صادق علیه السلام فرمود: بهترین کاری که انسان باید در مورد شیء گمشده‌ای که می‌یابد انجام دهد آنست که هنگامی که مالی را یافت آن را برنگیرد و متعرض آن نشود، و اگر مردم آنچه گم شده بود بر نمی‌گرفتند، البته صاحبش می‌رسید و آن را برمی‌گرفت.

و اگر شیء یافت شده قیمتش از یک درهم کمتر باشد آن را برای خود برگیر و لازم نیست آن را معرفی کنی.

و اگر در حرم (خانه خدا) دیناری یافتی که نقش آن محو شده است آن را تصرف کن و تعریف لازم نیست.

شرح: «لقطة حرم كعبه حكم خاص دارد و با غیر حرم متفاوت است».

و اگر در بیابان و صحرا خوراکی یافتی آن را برای خود قیمت کن و تصرف

جاء صاحبهُ فَرَدَّ عَلَيْهِ الْقِيَمَةَ.

وَإِنْ وَجَدْتَ لِقْطَةً فِي دَارٍ وَكَانَتْ عَامِرَةً فَهِيَ لِأَهْلِهَا، وَإِنْ كَانَتْ خَرَاباً فَهِيَ لِمَنْ وَجَدَهَا.

* (بَابُ مَا يَكُونُ حُكْمُهُ حُكْمُ اللَّقْطَةِ) *

۴۰۶۵- رَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمِنْقَرِيُّ، عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثِ النَّخَعِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَوْذَعَهُ رَجُلٌ مِنَ اللَّصُوصِ دَرَاهِمَ أَوْ مَتَاعاً وَاللُّصُّ مُسْلِمٌ فَهَلْ يَرُدُّهُ عَلَيْهِ؟ قَالَ: لَا يَرُدُّهُ عَلَيْهِ فَإِنْ أُمِّكْتَهُ أَنْ يَرُدَّهُ عَلَى صَاحِبِهِ فَعَلَّ، وَإِلَّا كَانَ فِي يَدِهِ بِمَثَلَةِ اللَّقْطَةِ يُصِيبُهَا فَيَعْرِفُهَا حَوْلًا، فَإِنْ أَصَابَ صَاحِبُهَا وَإِلَّا تَصَدَّقَ بِهَا، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا بَعْدَ ذَلِكَ خَيْرَ بَيْنِ الْأَجْرِ وَالْعُزْمِ، فَإِنْ اخْتَارَ الْأَجْرَ فَلَهُ الْأَجْرُ، وَإِنْ اخْتَارَ الْعُزْمَ غَرِمَ لَهُ وَكَانَ الْأَجْرُ لَهُ».

نما و مصرف کن پس اگر صاحبش آمد قیمت را به او بپرداز.
و اگر در خانه ای که معمور است چیزی یافتی از آن اهل همان خانه است، و چنانچه خانه ای خراب بود و اهلی نداشت مالی پیدا شده از آن کسی است که آن را یافته است.

* (بَابُ أَنْجَحِ دَرِ حُكْمِ لِقْطَةِ اسْتِ) *

۴۰۶۵- حَفْصِ بْنِ غِيَاثِ نَخَعِي گويد: از جعفر صادق عليه السلام پرسيدم: مردی از مسلمانان، دزدی نزدش مبلغی پول یا متاع (دزدی) بودیعه نهاده است و دزد خود مسلمان است، آیا آن مرد حق دارد مال را به دزد بازگرداند؟ فرمود: به وی بازنگرداند و چنانچه می تواند آن را بصاحبش بدهد (یعنی اگر او را می شناسد) باو تسلیم کند و إلا آن را صدقه دهد، اگر بعداً صاحبش آمد او را مخیر سازد میان قبول اجر صدقه و گرفتن غرامت، چنانچه اجر صدقه را پذیرفت آن اجر را خواهد برد، و اگر غرامت را اختیار کرد وی مثل آن را به او می دهد و خود اجر صدقه را می برد.

* (بَابُ الْهَدِيَّةِ) *

۴۰۶۶ - قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْهَدِيَّةُ فِي التَّوَرَاةِ غَافِرٌ عَيْنًا».

* (بَابُ هَدِيَّةٍ وَبِشْكَشَى) *

۴۰۶۶ - امام صادق عليه السلام فرمود: در تورات آمده که پیشکشی چشم را

از دیدن نادرستی‌ها می‌بندد.

شرح: «جمله» «غافر عیناً» در بعضی از نسخه‌های کتاب «غافر عیباً» می‌باشد و آن را به محوکننده عیب‌ها و مستورسازنده آن در خاک معنی کرده‌اند، و باید دانست که هدیه به اعتبار دهنده و گیرنده بر دو قسم است یکبار به عنوان پیام محبت و دوستی میان دو شخص رد و بدل می‌شود و این بسیار پسندیده و قابل تمجید و تحسین است و شارع مقدس چنانکه در اخبار آتیه تحت رقم ۴۰۶۷ تا ۴۰۷۰ آمده است مردم را بدان ترغیب و تحریص فرموده، و یکبار به عنوان غرضی خاص هدیه و یا پیشکشی کسی برای دیگری می‌فرستد و این را در اخبار هدیه مصانعه گویند، و بسیار شباهت به رشوه دارد، و این هدیه است که چشم را از دیدن عیبا و نادرستیها می‌پوشاند، و غالباً هدایایی که به امراء و دست‌اندرکاران دولت می‌دهند از این قبیل است و در مقابل توقع انجام کاری اعم از درست یا نادرست، داده می‌شود، و قبول این نوع هدایا مسؤولیت اجتماعی و اخروی دارد، و امیر مؤمنان علیه السلام از گرفتن چنین پیشکشی‌هایی نه تنها سخت خودداری می‌فرمود بلکه هرگز نمی‌پذیرفت و سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز چنین بود از هیچکس هدیه قبول نمی‌کرد تا آیه شریفه «قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَيَّ رِبًّا سَبِيلاً - فرقان: ۵۷» نازل گشت، یعنی: «بگو از شما مزدی نمی‌خواهم مگر کسی برای تقرب به پروردگار خود چیزی هدیه کند»، و پس از نزول آیه اگر کسی برای پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله هدیه‌ای می‌آورد و قصدش جز تقرب به خداوند چیز دیگری نبود رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌پذیرفت، و در مسند کبیر طبرانی روایتی از عصمه بن مالک آمده است که گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «الْهَدِيَّةُ تَذْهَبُ بِالسَّمْعِ وَالْقَلْبِ» یعنی: پیشکشی، گوش ظاهر و باطن را ناشنوا می‌کند یعنی در اثر محبتی که در قلب گیرنده

ایجاد می‌کند گوش را از شنیدن زشتیها و عیبهای دهنده بکلی کر و غافل می‌سازد. و دیلمی در مسند فردوس از ابن عباس روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: «الْهَدِيَّةُ تُعَوِّرُ عَيْنَ الْحَكِيمِ» یعنی هدیه چشم شخص دانا را کور می‌کند. مراد آنست که از دیدن خطاها و لغزشها و درخواستهای ناجبای هدیه دهنده انسان را کور و کرمی‌سازد، و از این جهت است که مردان حق در دعا می‌گفتند: «اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ لِفَاجِرٍ عِنْدِي نِعْمَةً» خداوندا چنان کن که فاجری بر من حق نعمتی نداشته باشد.

و از همین جهت‌ها بود که علی علیه السلام در زمان خلافتش از قبول هدایا امتناع می‌ورزید و چنانکه خود در ضمن خطبه‌ای فرمود: «وَأَعْجَبُ — بِلَا صُنْعٍ مِتًّا — مِنْ طَارِقٍ ظَرَفْنَا بِمَلْفُوفَاتٍ زَمَلَهَا فِي وَعَائِهَا وَمَعْجُونَةٍ بَسَطَهَا عَلَيَّ إِنَّا هِيَ قَلْتُ لَهُ: أَصِلُهُ أَمْ نَذَرُ أَمْ زَكَاةٌ وَكُلُّ ذَلِكَ حَرَامٌ عَلَيْنَا أَهْلَ بَيْتِ النَّبَوَةِ وَغُوضْنَا مِنْهُ خُمْسَ ذِي الْقُرْبَى فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، فَقَالَ: لَا ذَاكَ وَلَا ذَاكَ وَلَكِنَّهُ هَدِيَّةٌ، فَقُلْتُ شَكَلْتُكَ الثَّوَاكِلُ أَفَعَنَ دِينَ اللَّهِ تَخَدُّعُنِي بِمَعْجُونَةٍ عَرَقْتُمُوهَا بِقَنَدِكُمْ وَخَبِيصَةٍ صَفَرَاءَ آتَيْتُمُونِي بِهَا بَعْصِيرٍ تَمْرَكُمْ، أَمْ ذُو جِنَّةٍ، أَمْ تَهْجُرُ — الْخَ».

شگفت: آنکه بی انجام کاری از ما تازه‌واردی شبانگاه حلقه سرای ما کوفت با بسته‌هایی که در ظرفش نهاده و حلوائی پیراسته که در سینیش گسترده بود ما را ارمغان آورد، پرسیدم: که آن چیست؟ آیا پیشکشی است یا نذر است یا زکات؟ و هر سه بر ما اهل بیت حرام است و بجای آن خمس ذی‌القرنی را کتاب و سنت بر ما حلال ساخته است؟ گفت: نه آنست و نه آن، بلکه هدیه است، گفتم: شیون کنندگان بر تو شیون کنند آیا از دین خدا ما را می‌فریبی با معجون و حلوائی که با شکرستان آمیخته‌اید و مخلوطی زرد که با شیر خرما پخته‌اید آیا نمی‌فهمی یا دیوانه شده‌ای یا بی‌هوده گو؟

و در خبری دیگر که باز ابوالفتح رازی در ذیل آیه ۲۰ سوره احقاف آورده گوید: روزی یکی از دوستان حلوائی ساخته و هدیه نزد آن حضرت علیه السلام آورد و بر زمین نهاد امام انگشت بدو فرو برد و درآورد و در او می‌نگریست آنکه گفت:

۴۰۶۷- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «تَهَادَوْا تَحَابُّوا».

۴۰۶۸- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْهَدِيَّةُ تُسَلُّ السَّخَائِمَ».

۴۰۶۹- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «نِعَمَ الشَّيْءُ الْهَدِيَّةُ أَمَامَ الْحَاجَةِ».

رنگش نیکو و بویش خوش است، ندانم مزه اش چیست، سپس انگشت بسترد، و از پیش خود دور ساخت.

و همچنانکه او علیه السلام از این نوع هدایا پرهیز داشت اصحاب او نیز از قبول اینگونه پیشکشی ها سخت خودداری می کردند ابوالأسود دُئلی را گویند معاویه برای استمالت و دلجوئی او پس از شهادت امیرالمؤمنین علیه السلام گاهی تحفه و جایزه ای می فرستاد از انواع شیرینیا، روزی حلوائی که از عسل ساخته و به زعفران آغشته بودند بخانه ابوالأسود فرستاد و او را دخترکی کوچک بود که دوید و چنگی از آن برگرفت و در دهان نهاد ابوالأسود گفت: ای دخترک عزیز بیفکن که آن زهر است، گفت: چگونه ای پدر؟ گفت: این را معاویه فرستاده تا ما را از جانبداری علی و اهل بیت پیغمبر علیهم السلام بازدارد، دخترک آنچه در دهن داشت بیفکند و گفت: اَتَخَدُّعُنَا بِالشَّهْدِ الْمُرْغَفْرِ عَنِ السَّيِّدِ الْمُظَهَّرِ.

أَبَالشَّهْدِ الْمُرْغَفْرِ يَا بَنَ هَيْدِ
مَعَاذَ اللَّهِ لَيْسَ يَكُونُ هَذَا
عَلَيْكَ نَبِيحَ أَحْسَابًا وَ دِينًا
وَ قَوْلَانَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ

یعنی: «پسر هند! آیا با عسل بزعفران آمیخته، ما شخصیت و دین خود را به چون تویی بفروشیم!، پناه بر خدا هرگز این کار شدنی نخواهد بود، و سرور و آقای ما امیرالمؤمنین علیه السلام است».

۴۰۶۷- و حضرت صادق علیه السلام فرمود: به یکدیگر هدیه بدهید تا بر

دوستی شما نسبت به یکدیگر بیفزاید.

۴۰۶۸- و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: هدیه آرام آرام کینه را از دل

بیرون می کشد.

۴۰۶۹- و آن حضرت علیه السلام فرمود: بهترین چیز هدیه ایست که هنگام

نیاز داده شود.

۴۰۷۰- وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «لَوْ دُعِيْتُ إِلَى كُرَاعٍ لَأَجَبْتُ، وَلَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ».

۴۰۷۱- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «عَجَلُوا رَدَّ ظُرُوفِ الْهُدَايَا، فَإِنَّهُ أَسْرَعُ لِيَتَوَاتَرُهَا».

۴۰۷۲- وَ «كَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَرُدُّ الطَّيِّبَ وَالْحَلْوَاءَ».

۴۰۷۳- وَ «أُتِيَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَدِيَّةِ النَّيِّرُوزِ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا هَذَا؟ قَالُوا: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ النَّيِّرُوزُ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اضْنَعُوا لَنَا كُلَّ يَوْمٍ نَيِّرُوزًا».

۴۰۷۴- وَ رُوِيَ أَنَّهُ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «نَيِّرُوزُنَا كُلُّ يَوْمٍ».

۴۰۷۰- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چنانچه مرا به خوردن پاچه گاو مهمانی کنند البته می پذیرم، و اگر پاچه گاو یا پاچه گوسفندی بمن هدیه فرستند البته قبول می کنم.

شرح: «حدیث در مسند احمد بن حنبل و صحیح ابن حبان و سنن ترمذی چنین است: «لو اُهدِيَ إِلَيَّ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ وَ لَوْ دُعِيْتُ عَلَيْهِ لَأَجَبْتُ» بنابراین کسانی که گفته اند مراد از «کُرَاع» کُرَاعُ الْغَمِيمِ است که موضع است میان مکه و مدینه و مسافتی بعید است، نادرست است و خبر از لفظ آن در کتب عامه نداشته اند».

۴۰۷۱- امام صادق علیه السلام فرمودند: «در بازگرداندن ظرف هدیه شتاب کنید زیرا این در تکرار آن سرعت می بخشد».

۴۰۷۲- و آن حضرت علیه السلام هیچگاه هدیه عطر و حلوا را رد نمی کرد.

۴۰۷۳- و هدیه ای برای امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند در روز نوروز، فرمود: این چیست؟ عرض کردند: یا امیرالمؤمنین امروز نوروز است، فرمود: هر روز را برای ما نوروز بسازید.

۴۰۷۴- و روایت کرده اند که آن حضرت علیه السلام فرمود: نوروز ما هر روز است.

۴۰۷۵- وَرَوَى ثَوْرِبُنُ أَبِي فَاخْتَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
 «أَهْدَى كِشْرَى لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَبِلَ مِنْهُ، وَأَهْدَى قَيْصَرُ لِلنَّبِيِّ
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَبِلَ مِنْهُ، وَأَهْدَتْ لَهُ الْمُلُوكُ قَقِيلَ مِنْهُمْ».

۴۰۷۶- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «عُدْ مَنْ لَا يَعُودُكَ، وَأَهْدِ إِلَى مَنْ لَا يُهْدِي
 إِلَيْكَ».

۴۰۷۷- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْهَدِيَّةُ ثَلَاثُ: هَدِيَّةٌ مُكَافَأَةٌ،
 وَهَدِيَّةٌ مُصَانَعَةٌ وَهَدِيَّةٌ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

۴۰۷۵- ثوير بن ابی فاخته از پدرش نقل کرده که گفت: علی علیه السلام فرمود: خسرو (پادشاه ایران) برای رسول خدا صلی الله علیه وآله هدیه فرستاد و آن حضرت پذیرفت، و نیز قیصر روم برای رسول خدا صلی الله علیه وآله پیشکشی فرستاد و ایشان نیز قبول فرمود، و پادشاهان اگر چیزی برای آن حضرت به ارمغان می فرستادند ایشان می پذیرفتند.

شرح: «ثوير بن ابی فاخته از تابعین است و پدرش سعید بن علاقه غلام ام‌هانی خواهر امیرالمؤمنین است علامه حلی گوید: من در روایات ثوير تأمل دارم ولی پدرش سعید را ثقه دانند».

۴۰۷۶- و نیز (امیر مؤمنان) علیه السلام فرمود: عیادت کن از مریضی که هیچگاه به عیادت تو در مریضیت نیامده، و هدیه بفرست برای کسی که بسویت هدیه نفرستاده است.

شرح: «ممکن است معنی جمله اول این باشد که با کسی که بتو نیکی و احسان نکرده است نیکی کن. ظاهراً ضمیر «قال» به امیرالمؤمنین علیه السلام بازمی‌گردد ولی خبر در تاریخ بخاری و شعب الایمان بیهقی بنابر نقل سیوطی در جامع الصغیر از رسول خدا نقل شده است».

۴۰۷۷- امام صادق علیه السلام فرمودند: «هدیه بر سه قسم است: هدیه عوض و پاداش، هدیه رشوه‌مانند، و هدیه برای خداوند متعال».

۴۰۷۸- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْجِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ الضَّيْعَةُ الْكَبِيرَةُ، فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْمَهْرَجَانِ وَالنَّيْرُوزِ أَهَدَوْا إِلَيْهِ الشَّيْءَ لَيْسَ هُوَ عَلَيْهِمْ يَتَقَرَّبُونَ بِذَلِكَ الشَّيْءِ إِلَيْهِ، فَقَالَ: أَلَيْسَ هُمْ مُصَلِّينَ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: فَلْيَقْبَلْ هَدِيَّتَهُمْ وَلْيُكَافِهِمْ».

۴۰۷۹- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا أَهَدِيَ إِلَى الرَّجُلِ الْهَدِيَّةُ مِنْ طَعَامٍ وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِيهَا - يَعْنِي الْفَاكِهَةَ وَغَيْرَهَا -».

۴۰۸۰- وَرَوَى عَنْ عَيْسَى بْنِ أُعَيْنٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ أَهَدَى إِلَى رَجُلٍ هَدِيَّةً وَهُوَ يَرْجُو ثَوَابَهَا فَلَمْ يُثَبِّتْ صَاحِبُهَا حَتَّى هَلَكَ وَ أَصَابَ الرَّجُلُ هَدِيَّتَهُ بِعَيْنَيْهَا أَلَمْ أَنْ يُرَاجِعَهَا إِنْ قَدَّرَ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ أَنْ

شرح: «مصانعه» در قاموس اللغة معنایش چنین آمده: «أَنْ تَصْنَعَ لَهُ شَيْئاً لِيَصْنَعَ لَكَ آخَرَ وَهِيَ مُفَاعَلَةٌ مِنَ الصُّنْعِ» یعنی تو برای او کاری کنی که او برای تو با کاری دیگر جبران کند، از باب مفاعله و ظاهراً این همان قسم هدیه ایست که اولیاء خدا از تصرف آن خودداری می کردند».

۴۰۷۸- ابراهیم کرخی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی از دهقانان دارای کشتزار و مزرعه ایست، در روز مهرگان و در عید نوروز رعایا برای او هدیه هایی می آورند، و بر آنها لازم نبوده که چنین کاری انجام دهند لکن برای تقرب به او این هدایا را می آورند، آیا تصرفش برای او جایز است یا نه؟ امام علیه السلام فرمود: آیا آنها نمازگزار نیستند؟ عرض کردم: چرا، هستند. فرمود: هدیه ایشان را بپذیرد و آنان را پاداش دهد.

۴۰۷۹- و آن حضرت علیه السلام فرمود: هرگاه برای شخصی خوراکی به عنوان هدیه آورند و جماعتی هم حضور داشتند آنها در آن هدیه شریکند - مراد میوه و مانند آنست -.

۴۰۸۰- عیسی بن اوعین گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی برای دیگری به عنوان چشم روشنی (به اصطلاح امروز) متاعی می فرستد و امید پاداش

يَأْخُذُهُ».

۴۰۸۱ — وَ رُوِيَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «الرَّجُلُ الْفَقِيرُ يُهْدِي إِلَيَّ الْهَدِيَّةَ يَتَعَرَّضُ لِمَا عِنْدِي فَأَخُذُهَا وَلَا أُعْطِيهِ شَيْئًا أَيْحِلُّ لِي؟ قَالَ: نَعَمْ هِيَ لَكَ حَلَالٌ وَلَكِنْ لَا تَدْعُ أَنْ تُعْطِيَهُ».

۴۰۸۲ — وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ مَسْأَلَةٍ كَتَبَ بِهَا إِلَيَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقَسَمِيُّ الْأَشْعَرِيُّ فَقَالَ: «لَنَا ضِيَاعٌ فِيهَا بِيُوتٌ نِيرَانٌ تُهْدِي إِلَيْهَا الْمَجُوسُ الْبَقَرَةَ وَالْغَنَمَ وَالذَّرَاهِمَ فَهَلْ يَحِلُّ لِأَرْبَابِ الْقُرَى أَنْ يَأْخُذُوا ذَلِكَ، وَ لِيُيُوتِ نِيرَانِهِمْ قَوْمٌ يَقُومُونَ عَلَيْهَا؟ فَقَالَ

دارد، و هدیه گیرنده پاداش نمی دهد تا از دنیا می رود، و هدیه دهنده متاع خود را در میان ماترک متوفی می باید. آیا در صورتیکه ممکن باشد می تواند از بخشش خود بازگشته، آن را برگیرد؟ فرمود: اشکالی ندارد آن را برگیرد.

شرح: «هدیه نوعی هبه و بخشش است و در هبه فقهاء گویند از عقود جایزه است و تا مادامی که عین باقی است در صورتیکه مهدیٰ ایله از خویشان و ارحام مهدیٰ نباشد می توان آن را باز پس گرفت و یا بعنوان انفاق بمستحق نداده باشد که آن برای خدا بوده. و در اینجا هم باید بگوئیم هدیه گیرنده از ارحام هدیه دهنده نبوده است».

۴۰۸۱ — اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی بی بضاعت برای من هدیه ای می آورد و از من توقع دارد که چیزی به او بدهم و من آن را می ستانم و چیزی به او نمی دهم آیا بر من حلال است؟ فرمود: آری حلال است اما سعی کن دادن پاداش به او را ترک نکنی.

۴۰۸۲ — محمد بن اسماعیل بن بزيع گوید: محمد بن عبدالله قسَمی اشعری نامه ای بمن نوشته و سؤال کرده بود «ما دارای مزارع و زمینهای کشاورزی هستیم و در آنجا آتشکده ها هست و مجوس از اطراف برای آن آتشکده ها هدایایی می آورند مثل گاو، گوسفند، و پول. آیا برای اربابان ده جایزه است اینها را تصرف کنند، در صورتیکه آتشکده ها خود مستخدمینی دارد و سرپرستانی آنها را اداره می کنند»، من

أَبُو الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لِيَأْخُذَ أَصْحَابُ الْقُرَى مِنْ ذَلِكَ فَلَا بَأْسَ بِهِ».

* (بَابُ الْعَارِيَةِ) *

۴۰۸۳- رُوِيَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْ أَبِي-
إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «الْعَارِيَةُ لَيْسَ عَلَى مُسْتَعِيرِهَا ضِمَانٌ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ، إِلَّا مَا
كَانَ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ فَإِنَّهُمَا مَضْمُونَتَانِ اشْتَرَطَا أَوْ لَمْ يَشْتَرِطَا، وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ:
إِذَا اسْتُعِيرَتْ عَارِيَةٌ بِغَيْرِ إِذْنٍ صَاحِبِهَا فَهَلَكَتْ فَالْمُسْتَعِيرُ ضَامِنٌ».

۴۰۸۴- وَرَوَى أَبُو بَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
«سَأَلْتُهُ عَنِ الْعَارِيَةِ يَسْتَعِيرُهَا الْإِنْسَانُ فَتَهْلِكُ أَوْ تُشْرَقُ، فَقَالَ: إِذَا كَانَ أَمِينًا فَلَا

این مسأله را از حضرت رضا علیه السلام پرسیدم امام فرمود: اگر آن ارباب چیزی از
آن برگیرند اشکالی ندارد.

شرح: «در خبر اجمال است و معلوم نیست گرفتن ارباب با رضایت آنها
اشکالی ندارد یا بی رضایت آنها؟ و نیز معلوم نیست مراد سائل، حرمت تصرف اشیاء
اهداء شده به آتشکده است مانند «ما دُبِحَ عَلَى النَّصْبِ» یا تصرف اموال مجوس با
رضایت یا بی رضایت آنان».

* (بَابُ عَارِيَةِ) *

(مالی یا متاعی را از دیگران به رایگان برای رفع حاجت، گرفتن و سالم
باز پس دادن را عاریه گویند).

۴۰۸۳- اسحاق بن عمار گوید: امام صادق یا امام کاظم علیهما السلام
فرمودند: در عاریه بر عاریه کننده ضمان نیست مگر اینکه شرط کنند (مثلاً به شرط
اینکه ضامن آن باشد اگر عیب کند یا تلف شود تاوان دهد) و در طلا و نقره و پول
مسکوک چه طلا و چه نقره عاریه گیرنده ضامن آن خواهد بود چه شرط برضمان کرده
باشند و چه نکرده باشند، و امام علیه السلام فرمود: هرگاه مالی بدون اجازه صاحبش
به عاریه گرفته شود و از بین رود، عاریه گیرنده ضامن خواهد بود.

۴۰۸۴- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم: اگر

عُزِمَ عَلَيْهِ».

۴۰۸۵- وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ حَرِيْزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ اسْتَعَارَ ثَوْبًا ثُمَّ عَمَدَ إِلَيْهِ فَرَهْتَهُ فَجَاءَ أَهْلُ الْمَتَاعِ إِلَى مَتَاعِهِمْ، فَقَالَ: يَا خُذُونِ مَتَاعَهُمْ».

۴۰۸۶- وَ «اسْتَعَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِنْ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ الْجَمَحِيِّ سَبْعِينَ دِرْعًا حَظْمِيَّةً وَذَلِكَ قَبْلَ إِسْلَامِهِ فَقَالَ: أَعْضَبُ أُمِّ عَارِيَةَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ؟ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لِأَبْلِ عَارِيَةَ مُوَدَّاةٌ فَجَرَّتِ السُّنَّةُ فِي الْعَارِيَةِ إِذَا اشْتَرَطَ فِيهَا أَنْ تَكُونَ مُوَدَّاةً. وَكَانَ صَفْوَانُ ابْنُ أُمَيَّةَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ نَائِمًا فِي الْمَسْجِدِ فَسَرِقَ رِدَاؤَهُ فَتَبِعَ اللَّصْرَ وَأَخَذَ مِنْهُ الرِّدَاءَ وَجَاءَ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ أَقَامَ بِذَلِكَ شَاهِدَيْنِ عَدْلَيْنِ عَلَيْهِ فَأَمَرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِقَطْعِ يَمِينِهِ فَقَالَ صَفْوَانُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

چیزی که عاریه شده در دست انسان تلف یا ربوده شود ضامنست یا نه؟ فرمود: چنانچه امین باشد (یعنی تفریط نکرده باشد) تاوان بر او نیست.

شرح: «ظاهر کلام اطلاق دارد و نقدین را نیز شامل می شود ولیکن به اخبار دیگر مقید خواهد بود».

۴۰۸۵- حریز از امام صادق علیه السلام روایت کرد که مردی جامه ای عاریه کرد، سپس آن را نزد دیگری گرو نهاد و صاحبان مال، متاع عاریتی خود را طلب کردند، فرمود: متاع خود را بگیرند.

۴۰۸۶- رسول خدا صلی الله علیه و آله از صفوان بن امیه جمعی هفتاد زره حَظْمِيَّ (حَظْمِ بْنِ مَحَارِبِ نام مردی زره باف است) عاریه کرد و این پیش از آن بود که صفوان به آن حضرت ایمان آورده باشد، چون رسول خدا صلی الله علیه و آله درخواست عاریه کرد صفوان گفت: یا ابا القاسم آیا غاصبانه و با زور یا عاریه و با رضایت که بازگشت دارد؟! فرمود: نه، بلکه عاریه بازگشت دار، پس از آن سنت بر آن جاری شد که هرگاه در آن ضمان شرط شود با ضمان است و مضمونه خواهد بود. و این صفوان بن امیه پس از آنکه اسلام آورد روزی در مسجد به خواب رفت و عبایش را

أَنْقَطَعَهُ مِنْ أَجْلِ رِدَائِي قَدْ وَهَبْتُهُ لَهُ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَلَا كَانَ هَذَا قَبْلَ أَنْ تَرْفَعَهُ إِلَيَّ؟ فَقَطَعَهُ فَجَرَّتِ السُّنَّةُ فِي الْحَدِّ إِذَا رُفِعَ إِلَى الْإِمَامِ وَقَامَتْ عَلَيْهِ الْبَيِّنَةُ أَنْ لَا يُعْطَلَ وَيُقَامَ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ — رَحِمَهُ اللَّهُ —: لَا قَطَعَ عَلِيٌّ مَنْ يَسْرِقُ مِنْ الْمَسَاجِدِ وَالْمَوَاضِعِ الَّتِي يَدْخُلُ إِلَيْهَا بِغَيْرِ إِذْنٍ مِثْلُ الْحَمَامَاتِ وَالْأَرْجِيَةِ وَالْخَانَاتِ وَ إِنَّمَا قَطَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِأَنَّهُ سَرَقَ الرِّدَاءَ وَأَخْفَاهُ فَلَا خَفَائِهِ قَطَعَهُ وَ لَمْ يُخْفِهِ لَعَزَّةً وَ لَمْ يَقْطَعَهُ.

ربودند وی در پی سارق رفت و عبايش را گرفت او را نزد رسول خدا صلى الله عليه وآله آورده و اقامه بینه کرد و دو شاهد عادل آورد که او سارق عباى اوست، رسول خدا صلى الله عليه وآله دستور داد که دست او را ببرند، صفوان با تعجب عرض کرد: یا رسول الله آیا دست او را به جهت عباى من می بُری؟ من آن را به او بخشیدم، حضرت فرمود: چرا اینکار را پیش از آنکه به شکایت نزد من آیی نکردی؟ و دست دزد را برید، و سنت بر آن جاری گشت که حد سارق، چون به امام یا حاکم برسد و شاهد بر آن شهادت دهد، تعطیل نشود و اقامه گردد.

مؤلف کتاب — رحمه الله — گوید: دست دزدی که از مساجد و یا هر کجا که بدون اجازه وارد می شوند مانند حمامها و آسیاها و کاروانسراها، اگر چیزی بر باید بریده نمی شود و اینکه رسول خدا صلى الله عليه وآله دست دزد عباى صفوان را برید از جهت این بود که عبا را پنهان کرده بود و برای پنهان کردنش برید، و اگر پنهان نکرده بود او را تعزیر می نمود، یعنی چند تازیانه می زد و آن را قطع نمی کرد.

شرح: «کلام مؤلف — رحمه الله — معنیش مفهوم نیست زیرا لازمه دزدی پنهان کردن است و همین خبر را در خصال آورده و آن چنین است: «چون عباى خویش را نیافت در جستجوی آن برآمد» «فَوَجَدَهَا فِي يَدِ رَجُلٍ» آن را در دست مردی دید. و این با آنچه مؤلف در اینجا می گوید منافات دارد، و برای توجیه خبر مطالبی گفته شده که هیچکدام مشکل را حل نمی کند و خبر را بغوی در شرح السنه و مصابیح آورده، و شبیه آن را ابن ماجه در سنن خود ذکر کرده، و بنظر می رسد که در الفاظ خبر

* (بَابُ الْوَدِيعَةِ) *

۴۰۸۷ - رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

«صَاحِبُ الْوَدِيعَةِ وَالْبِضَاعَةِ مُؤْتَمَنَانِ».

در نقل های مختلف تصرّف شده و مشکل پیش آورده است، چون بریدن دست دزد شرایطی دارد که در اینجا جمع نیست و لذا خبر قابل استناد نیست.»

و اما صفوان بن اُمیّه از قریش است پدرش اُمیّه بن خَلَف در جنگ بدر در حال کفر کشته شد، و چون رسول خدا صلی الله علیه و آله مکه را فتح کرد، صفوان فرار کرد چون از کسانی بود که رسول خدا صلی الله علیه و آله خونشان را هدر فرموده بود، و به جَدّه آمد تا خود را از راه دریا به نقطه ای برساند که خونش را نریزند، عمیر بن وهب پسرعمویش مسلمان بود و با پسرش وهب بن عمیر نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده برای او امان خواست رسول خدا صلی الله علیه و آله امان داد و رداء یا عمامه ای که با آن وارد مکه شده بود به عنوان امان نامه به آنها داد تا به او برسانند، وهب بن عمیر خود را به او رسانید و مطلب را اظهار کرد و عمامه یا رداء رسول خدا را به او داد، صفوان با وی به مکه آمد و با جماعتی از مردم سواره نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید و گفت: یا محمد این وهب بن عمیر عموزاده منست که چنین می پندارد و می گوید در این مکان و از هر سو تا مسیر دو ماه در امانم و کسی متعرض من نخواهد گشت آیا این مورد قبول تو هست؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای صفوان پیاده شو، گفت: اول بیان کنید این امان را می پذیرید؟ فرمود: آری تا مسیر چهارماه، پیاده شو، صفوان از شتر به زیر آمد و با آن حضرت بود تا چند روز بعد که به غزوه حنین می رفتند رسول خدا صلی الله علیه و آله از وی درخواست اسلحه یا زره فرمود و ماجری چنان شد که در متن ذکر شده است.»

* (بَابُ وَدِيعَةٍ) *

۴۰۸۷ - حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: آن کس که ودیعه را به

او سپرده اند و نیز آن کس که مالی برای تجارت نزد او نهاده اند امین هستند و ضمان ندارند. (یعنی در صورت عدم تقصیر و تعدی).

٤٠٨٨- وَقَالَ فِي رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَأَقْعَدَهُ عَلَى مَتَاعِهِ فَسُرِقَ، قَالَ: «هُوَ

مُؤْتَمَنٌ».

٤٠٨٩- وَرُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ قَالَ: «كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى

الْفَقِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ دَفَعَ إِلَى رَجُلٍ وَدِيْعَةً وَأَمَرَهُ أَنْ يَضَعَهَا فِي مَنزِلِهِ أَوْ لَمْ يَأْمُرْهُ، فَوَضَعَهَا الرَّجُلُ فِي مَنزِلِ جَارِهِ فَضَاعَتْ هَلْ يَجِبُ عَلَيْهِ إِذَا خَالَفَ أَمْرَهُ أَوْ أَخْرَجَهَا مِنْ مُلْكِهِ؟ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هُوَ ضَامِنٌ لَهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى».

٤٠٩٠- وَرَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ حَبِيبِ الْخُثَعِمِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «الرَّجُلُ يَكُونُ عِنْدَهُ الْمَالُ وَدِيْعَةٌ يَأْخُذُ مِنْهُ بِغَيْرِ إِذْنِ صَاحِبِهِ؟ قَالَ: لَا يَأْخُذُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ وَفَاءٌ، وَقَالَ: قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ وَجَدَ مَنْ

(هر مال که برای نگهداری نزد غیر نهند در عرف و ديعه گویند و نزد فقها و ديعه، سپردن ماليست به غیر برای نگهداری به نیابت از صاحبش، و اول به معنی اسمی است و دوم به معنی مصدری، و چنانچه مالی را به دیگری برای کسب و تجارت بسپرنند در صورتیکه عامل حق العمل گیرد آن مال را بضاعت گویند، و اگر در سود سهمی برای او قرار دهند آن معامله را مضاربه گویند).

٤٠٨٨- و نیز آن حضرت علیه السلام مردی را که برای نگهداشتن مالش

اجیری گرفته و او را بر سر مال گماشته بود و مال را ربودند فرمود: اجیر ضامن نیست.

٤٠٨٩- محمد بن علی بن محبوب گوید: مردی به امام عسکری علیه السلام

طی نامه ای نوشت: نزد شخصی مالی به و ديعه نهاده اند و گفته اند آن را در ملک خود حفظ کن یا چیزی نگفته اند، و آن مرد مال را بخانه همسایه اش برده و مال تلف گشته است آیا دادن عوض و تاوان بر او، در صورتی که نافرمانی کرده و مال را به جای دیگری انتقال داده و از محل خود خارج ساخته باشد، لازم است؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه مرقوم فرمود: او ضامن است.

٤٠٩٠- حبيب خثعمی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم:

کسی که مالی نزد او به و ديعت نهاده اند آیا می تواند بدون اجازه صاحبش از آن برگیرد؟ فرمود: در صورتیکه قدرت أداء آن را داشته باشد به قرض می تواند. و نیز

يَضْمَنُهُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِفَاءٌ وَأَشْهَدُ عَلَى نَفْسِهِ الَّذِي يَضْمَنُهُ يَأْخُذُ مِنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ».

۴۰۹۱- وَرُوِيَ عَنْ مِسْمَعِ أَبِي سَيَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي كُنْتُ اسْتَوْدَعْتُ رَجُلًا مَالًا فَجَحَدَنِيهِ وَحَلَفَ لِي عَلَيْهِ ثُمَّ إِنَّهُ جَاءَ نِي بَعْدَ ذَلِكَ بِسِتَّتَيْنِ بِالمَالِ الَّذِي أُوْدَعْتُهُ إِيَّاهُ فَقَالَ: هَذَا مَالِكَ فَخُذْهُ وَهَذِهِ أَرْبَعَةُ آلاَفٍ دِرْهَمٍ رَبِخْتَهَا فَهِيَ لَكَ مَعَ مَالِكَ وَاجْعَلْنِي فِي حِلٍّ فَأَخَذْتُ مِنْهُ المَالَ وَابْتَيْتُ أَنْ أَخْذَ الرِّبْحَ مِنْهُ وَوَقَفْتُ المَالَ الَّذِي كُنْتُ اسْتَوْدَعْتُهُ وَابْتَيْتُ أَخْذَهُ حَتَّى اسْتَظْلَعَ رَأْيَكَ فَمَا تَرَى؟ فَقَالَ: خُذْ نِصْفَ الرِّبْحِ وَأَعْطِهِ النِّصْفَ وَحَلِّلْهُ فَإِنَّ هَذَا رَجُلٌ تَائِبٌ وَاللَّهُ يُجِبُّ التَّوَّابِينَ».

گوید: عرض کردم: اگر قدرت بازگرداندن آن را نداشت ولی کسی ضامن شد و ضامن شاهد نیز گرفت که به عهده اوست آیا در این صورت می تواند چیزی از آن برگیرد؟ فرمود: آری.

شرح: «چون مدلول خبر جواز تصرف در مال غیر بدون اجازه صاحبش می باشد هر چند سندش صحیح است ولی ظاهراً جز مؤلف کسی از فقهاء به آن فتوا نداده است، و می توان آن را بموردی که از قرائن، اذنی فحوائی بدست آید تخصیص داد».

۴۰۹۱- مِسْمَعِ بْنِ عَبْدِ المَلِكِ گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من مالی به شخصی سپرده ام و او انکار کرده و سوگند هم یاد کرده است، سپس، بعد از دو (یا چند سال) به نزد من آمده و مالی را که به او سپرده بودم با مبلغی اضافه آورده و می گوید: این سرمایه که از من می خواستی و این چهار هزار درهم نیز سود آن همه از آن تو و مرا حلال کن، من سرمایه را از وی بستاندم ولی از گرفتن سود امتناع ورزیدم و آن را بحال خود رها کرده و تصرف ننمودم تا نظر شما را بپرسم، اکنون رأیتان را در این مورد بفرمائید. فرمود: نیمی از سود را بستان و نیمی را به او ببخش و او را از مطالعه حلال کن. زیرا او مردیست که توبه کرده است و خداوند توبه کنندگان را

٤٠٩٢- وَ سَأَلَ إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ اسْتَوَدَعَ رَجُلًا أَلْفَ دِرْهَمٍ فَوَضَعَتْ، فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: إِنَّمَا كَانَتْ عَلَيْهِ قَرْضًا وَقَالَ الْآخَرُ: إِنَّمَا كَانَتْ وَدِيعَةً، فَقَالَ: الْمَالُ لَازِمٌ لَهُ إِلَّا أَنْ يُقِيمَ الْبَيِّنَةَ أَنَّهَا كَانَتْ وَدِيعَةً».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - : مَضَى مَشَابِهُنَا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - عَلَى أَنْ قَوْلَ الْمُودِعِ مَقْبُولٌ فَإِنَّهُ مُؤْتَمَنٌ وَلَا يَمِينُ عَلَيْهِ.

٤٠٩٣- وَقَالَ رَجُلٌ لِلصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي اسْتَمْتْتُ رَجُلًا عَلَى مَالٍ أَوْذَعْتُهُ إِيَّاهُ عِنْدَهُ فَخَانَنِي فِيهِ وَأَنْكَرَ مَالِي، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَمْ يَخُذْكَ الْأَمِينُ وَلَكِنَّكَ اسْتَمْتَّ الْخَائِنَ».

* (بَابُ الرَّهْنِ) *

٤٠٩٤- رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ دُرَّاجٍ قَالَ: قَالَ أَبُو-

دوست می دارد.

٤٠٩٢- اسحاق بن عمار از امام صادق علیه السلام پرسید: مردی یک هزار درهم به دیگری سپرده و مال تلف شده است، صاحب مال مدعی است که به عنوان قرض بوده و گیرنده می‌گوید: ودیعه بوده است. امام فرمود: مالی را که گیرنده اقرار به گرفتن آن کرده مدیون است مگر اینکه اثبات کند که بعنوان ودیعه نزد او گذارده است.

مؤلف این کتاب - رحمه الله - گوید: استادان ما بر این قول بودند که ودیعه گیرنده امین است و سوگند لازم نیست.

٤٠٩٣- مردی به امام صادق علیه السلام عرض کرد: من به کسی اطمینان کردم و او را امین دانسته و مالی به او سپردم، اما او به من خیانت کرد و مالم را انکار نمود، امام علیه السلام فرمود: امین بتو خیانت نکرده است، بلکه تو خائن را امین شمرده‌ای.

* (بَابُ رَهْنٍ - گرو-) *

٤٠٩٤- جمیل بن دراج گوید: امام صادق علیه السلام در مورد مردی که در

عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ رَهَنَ عِنْدَ رَجُلٍ رَهْنًا فَضَاعَ الرَّهْنُ، قَالَ: هُوَ مِنْ مَالِ الرَّاهِنِ وَ يَرْتَجِعُ الْمُرْتَهِنُ عَلَيْهِ بِمَالِهِ».

۴۰۹۵ - وَفِي رِوَايَةِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الظَّهْرُ يُرْكَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا، وَ عَلَى الَّذِي يَرْكَبُهُ نَفَقَتُهُ، وَ الدَّرُّ يُشْرَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا، وَ عَلَى الَّذِي يَشْرَبُ الدَّرَّ نَفَقَتُهُ».

۴۰۹۶ - وَرَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي إِسْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «الرَّجُلُ يَرْتَهِنُ الْعَبْدَ فَيُصَيِّبُهُ عَوْرًا أَوْ يَنْقُصُ مِنْ جَسَدِهِ

قبال مبلغ مالی که نزد او به گرو نهاده بودند و مال تلف شده بود، فرمود: مالی را هن از بین رفته و مُرْتَهِن می تواند طلبش را از بدهکار بگیرد.

(رهن به معنی گروگذاری است در مقابل دین و قرض، و به گرو دهنده «راهن» و به گروگیرنده «مُرتَهِن» و به چیزی که گرو می نهد: «مرهون» یا «رهن» گویند).

۴۰۹۵ - در روایت سکونی از جعفر بن محمد از پدرش از پدرانش علیهم السَّلَامُ از امیر مؤمنان علیه السَّلَامُ از رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین آمده است که آن حضرت فرمود: هرگاه حیوان سواری را گرو گذارند تا از سواریش استفاده کنند، آن کس که او را سوار شده باید نفقه اش را بدهد، و نیز حیوان شیرده ای را که رهن گذارده اند تا مُرْتَهِن از شیر آن استفاده کند نفقه و مخارج آن حیوان با کسی است که از شیرش استفاده می کند.

شرح: «مشهور آنست که گزوگیرنده (مُرتَهِن) نمی تواند از عین مرهون استفاده کند مگر با اذن راهن (گروگذارنده) و چنانچه بدون اجازه او تصرف کرد نفقه اش بر او واجب خواهد بود».

۴۰۹۶ - اسحاق بن عمار گوید: به امام کاظم علیه السَّلَامُ عرض کردم: مردی در برابر دینی غلامی را گرو گرفت و این غلام چشمانش آسیب دید یا نقص

شَيْءٌ عَلَى مَنْ يَكُونُ نَقْضَانُ ذَلِكَ؟ قَالَ: عَلَى مَوْلَاهُ: قَالَ: قُلْتُ: إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ إِنَّ رَهْنَتَ الْعَبْدِ فَمَرِضٌ أَوْ انْفَقَاتِ عَيْنُهُ فَأَصَابَهُ نَقْضَانٌ فِي جَسَدِهِ يَنْقُصُ مِنْ مَالِ الرَّجُلِ بِقَدَرِ مَا يَنْقُصُ مِنَ الْعَبْدِ، قَالَ: أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ الْعَبْدَ قَتَلَ عَلَى مَنْ تَكُونُ جَنَايَتُهُ؟ قَالَ: جَنَايَتُهُ فِي عُنُقِهِ».

۴۰۹۷- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ عَبَادِ بْنِ صُهَيْبٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ مَتَاعٍ فِي يَدَيِ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا يَقُولُ: اسْتَوْدَعْتُكَاهُ، وَالْآخَرُ يَقُولُ هُوَ رَهْنٌ، فَقَالَ: الْقَوْلُ قَوْلُ الَّذِي يَقُولُ هُوَ رَهْنٌ عِنْدِي إِلَّا أَنْ يَأْتِيَ الَّذِي ادَّعَى أَنَّهُ قَدْ أَوْدَعَهُ بِشُهُودٍ».

۴۰۹۸- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ أَبِي وَلَادٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَأْخُذُ الدَّابَّةَ وَالتَّبَعِيرَ رَهْنًا بِمَالِهِ هَلْ لَهُ أَنْ يَزِ كَبَهُمَا؟

عضوی پیدا کرد، این نقصان برعهده کیست؟ امام فرمود: برعهده صاحبش، گوید: عرض کردم که مردم می‌گویند: اگر برده را رهن گذاری و او مریض شد یا عضوی از بدنش ناقص شد و چشمانش آسیب دید، از مال گروگیرنده به مقدار خسارت برده کسر می‌شود، امام فرمود: بگو بدانم، اگر این غلام کسی را کشت مسئولیت آن با کیست؟ و جنایت به عهده کدامیک می‌باشد؟ پس فرمود: جنایت به گردن غلام می‌باشد.

شرح: «مقصود آنست که جنایت به گردن غلام می‌باشد ولی غرامت آن را صاحبش باید بپردازد».

۴۰۹۷- عَبَادُ بْنُ صُهَيْبٍ گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: دو تن بر سر متاعی کشمکش داشتند یکی می‌گفت: من این را نزد تو ودیعه نهاده‌ام و دیگری می‌گفت: گرو دینی نهادی، امام فرمود: سخن آنکه می‌گوید: نزد من رهن است صواب (درست) است مگر اینکه شخصی که مدعی است ودیعه است شاهدانی بیاورد.

۴۰۹۸- ابو ولاد گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم که مردی

فَقَالَ: إِنْ كَانَ يَغْلِفُهُمَا فَلَهُ أَنْ يَرْكَبَهُمَا وَإِنْ كَانَ الَّذِي أَرْهَتْهُمَا عِنْدَهُ يَغْلِفُهُمَا فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَرْكَبَهُمَا».

۴۰۹۹ - وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْنَجِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ رَهَنَ بِمَالِهِ أَرْضًا أَوْ دَارًا لَهَا غَلَّةٌ كَثِيرَةٌ، فَقَالَ: عَلَى الَّذِي ارْتَهَنَ الْأَرْضَ وَالدَّارَ بِمَالِهِ أَنْ يَخْتَسِبَ لِصَاحِبِ الْأَرْضِ وَالِدَّارِ مَا أَخَذَ مِنَ الْغَلَّةِ وَيَطْرَحَهُ عَنْهُ مِنَ الدِّينِ لَهُ».

۴۱۰۰ - وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ أَبِي عُمَرَ الْأَرْمِينِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ رَجُلٍ أَفْلَسَ وَعَلَيْهِ ذَيْنُ لِقَوْمٍ وَعِنْدَ بَعْضِهِمْ رَهُونٌ وَلَيْسَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ، فَمَاتَ وَلَا يُحِيطُ مَالُهُ بِمَا عَلَيْهِ مِنَ الدِّينِ، قَالَ: يُقَسَّمُ جَمِيعُ مَا خَلَّفَ مِنَ الرَّهُونِ وَغَيْرِهَا عَلَى أَرْبَابِ الدِّينِ بِالْحِصَصِ».

قرض می دهد و چهار پا و شتر رهن می گیرد، آیا می تواند از آنها سواری بگیرد؟ فرمود: اگر علفشان را می دهد، اشکالی ندارد که سواری هم بگیرد، ولی اگر گروگذارنده خود بخارج آنها را می دهد، گروگیرنده حق ندارد سوار آنها بشود، (مراد هر نوع بهره ای است).

۴۰۹۹ - ابراهیم کرخی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی زمین کشاورزی یا خانه خود را گرو گذاشته و هر کدام اینها درآمد بسیار دارد، فرمود: بر آن کس که زمین و خانه را گروگان گرفته لازم است که آنچه از فائده و درآمد برداشت می کند حساب کرده، از مبلغ طلبش کسر بگذارد. (غرض آنست که منافع رهن از آن راهن است نه مُرْتَهِن).

۴۱۰۰ - عبدالله بن حکم گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی ورشکست شده و مبلغی به جماعتی بدهکار بوده و نزد بعضی از آنها گروبی هست و نزد دیگران نیست اکنون از دنیا رفته است درحالی که تمام دارائیش کفاف بدهیش را نمی دهد، امام فرمود: موجودیش را اعم از آنچه رهن است و غیر آن میان طلبکارانش بحساب طلبشان تقسیم کنند.

۴۱۰۱- قال: «وَسَأَلْتُهُ عَنِ رَجُلٍ رَهْنًا عِنْدَ رَجُلٍ رَهْنًا عَلَى أَلْفٍ دِرْهَمٍ وَ الرَّهْنُ يُسَاوِي أَلْفَيْنِ قَضَاعٍ، قَالَ: يَرْجِعُ عَلَيْهِ بِفَضْلِ مَا رَهْنَتْهُ، وَإِنْ كَانَ أَنْقَصَ مِمَّا رَهْنَتْهُ عَلَيْهِ رَجَعَ عَلَى الرَّاهِنِ بِالْفَضْلِ، وَإِنْ كَانَ الرَّهْنُ يَسُوِي مَا رَهْنَتْهُ عَلَيْهِ قَالَ الرَّهْنُ بِمَا فِيهِ».

قال مُصَنَّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَجِمَهُ اللهُ - : هَذَا مَتَى ضَاعَ الرَّهْنُ بِتَضْيِيعِ الْمُرْتَهِنِ لَهُ فَأَمَّا إِذَا ضَاعَ مِنْ حِرْزِهِ أَوْ غَلَبَ عَلَيْهِ يَرْجِعُ بِمَالِهِ عَلَى الرَّاهِنِ، وَ تَصْدِيقُ ذَلِكَ :

شرح: «مشهور آنست که مرتهن (رهن گیرنده) به مالی که نزد او رهن است از دیگران سزاوارتر است و می تواند طلب خود را از مورد رهن وصول نماید، چه رهن زنده باشد چه نباشد. پس در اینصورت باید خبر را به وجهی توجیه کنیم، مثلاً بگوئیم این حکم در صورتی است که کل موجودی شخص اعم از رهن و غیر آن کفاف به دیون می دهد، و طلبکاران در صورتیکه رهن ها را به حساب بیاورند به تمام طلبشان می رسند و حقتشان صد درصد آدا می شود، و اگر رهن را بحساب نیاورند آنوقت است که شخص متوقفاً موجودیش به دیونش وفا نمی کند».

۴۱۰۱- عبدالله گوید: و از آن حضرت علیه السلام پرسیدم: مردی یک هزار درهم از دیگری وام گرفته و مالی را که دو هزار درهم ارزش داشته نزد او گرو نهاده (و به دلیل بی توجهی) مال تلف شده است، امام علیه السلام فرمود: رهن اضافه مال خود را از قرض دهنده مطالبه می کند، و اگر ارزش گرو کمتر از مبلغ وام بود طلبکار بقیه طلب خود را از بدهکار وصول کند، و چنانچه مساوی بود (یعنی رهن و قرض) پس حساب هر دو پرداخت شده است.

نویسنده این کتاب - رحمه الله - گوید: این در صورتی است که رهن گیرنده در حفظ متاع کوتاهی کرده و آن را مواظبت نکرده باشد، لکن اگر در حفظ مال مطابق معمول کوشش خود را کرده و آن را در جای مناسبی قرار داده و بدون تقصیر و اختیار او، مال تلف شده است، آنچه به قرض داده از گروگذارنده طلبکار است و از او می ستانند و دلیل این گفتار خبریست که در زیر نقل می شود:

۴۱۰۲ - ما رواه علي بن الحکم، عن أبان بن عثمان عن أبي عبدالله عليه السلام قال: «في الرهن إذا ضاع من عند المرتهن من غير أن يستهلكه رجع بحقه على الراهن فأخذه، وإن استهلكه تراءد الفضل بينهما».

۴۱۰۳ - وروى محمد بن قيس عن أبي جعفر عليه السلام قال: «إن رهن رجل أرضاً فيها ثمرة فإن تمرتها من حساب ماله، وله حساب ما عمل فيها وأنفق فيها فإذا استوفى ماله فليدفع الأرض إلى صاحبها».

۴۱۰۴ - وروى إسماعيل بن مسلم، عن جعفر بن محمد، عن أبيه عليهما السلام قال: «قال علي عليه السلام في رهن اختلّف فيه الراهن والمرتهن، فقال الراهن: هو بكذا وكذا، وقال المرتهن: هو بأكثر: إنه يصدق المرتهن».

۴۱۰۲ - علی بن حکم از ابان بن عثمان از امام صادق علیه السلام نقل کرده که در رهن فرمود: اگر گروبی در نزد طلبکار از بین رفت بدون اینکه او تقصیر یا تعدی کرده باشد، طلب خود را از گروهنده می ستاند، و اگر او موجب تلف شدن مال (به سهل انگاری در حفظ و ضبط آن) بود، آنوقت (قیمت مالی گروبی و طلب را با یکدیگر می سنجند و) تفاضل قیمت را به یکدیگر می پردازند.

۴۱۰۳ - و محمد بن قیس از امام باقر علیه السلام نقل کرد که آن حضرت فرمود: چنانچه شخصی زمین یا باغ باروری را گرو گرفت، میوه و محصول آن را به حساب طلب خویش بیاورد و مخارجی که بر آن زمین هزینه می کند به حساب بدهی صاحبش بگذارد، و هرگاه طلب خود را تماماً از این راه وصول کرد زمین را به صاحبش بازگرداند.

۴۱۰۴ - سکونی از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام در مورد اختلاف گروهنده و گروگیرنده، که راهن می گوید: بفلان مبلغ گرو گذاردم و مرتهن می گوید: به فلان مبلغ بیشتر، فرموده است: قول گروگیرنده را باید تصدیق کرد تا حدی که به قیمت رهن برسد نه بیشتر، زیرا وی امین است (یعنی گروگان را نزد او امانت نهاده اند).

حَتَّى يُحِيطَ بِالثَّمَنِ لِأَنَّهُ أَمِينٌ».

۴۱۰۵- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنِ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ يَكُونُ عِنْدَهُ الرَّهْنُ فَلَا يَدْرِي لِمَنْ هُوَ مِنَ النَّاسِ [فَقَالَ: مَا أَحَبُّ أَنْ يَبِيعَهُ حَتَّى يَجِيءَ صَاحِبُهُ]، فُلْتُ: لَا يَدْرِي لِمَنْ هُوَ مِنَ النَّاسِ، فَقَالَ: فِيهِ فَضْلٌ أَوْ نُقْضَانٌ؟ فُلْتُ: فَإِنْ كَانَ فِيهِ فَضْلٌ أَوْ نُقْضَانٌ مَا يَصْنَعُ؟ قَالَ: إِنْ كَانَ فِيهِ نُقْضَانٌ فَهُوَ أَهْوَنُ، يَبِيعُهُ فَيُوجِرُ بِمَا بَقِيَ، وَإِنْ كَانَ فِيهِ فَضْلٌ فَهُوَ أَشَدُّهُمَا عَلَيْهِ يَبِيعُهُ وَ يُمَسِّكُ فَضْلَهُ حَتَّى يَجِيءَ صَاحِبُهُ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - : هَذَا إِذَا لَمْ يَعْرِفْ صَاحِبَهُ وَ لَمْ يَطْمَعْ فِي رُجُوعِهِ فَمَتَى عَرَفَ صَاحِبَهُ فَلَيْسَ لَهُ بَيْعُهُ حَتَّى يَجِيءَ، وَ تَصَدِيقُ ذَلِكَ :

شرح: «قول مشهور میان علماء آنست که در مورد اختلاف متراهنین ادعا و سخن راهن را تصدیق می‌کنند با استناد به روایاتی که نقل شده است، و البته این در صورتی است که دعوی او از قیمت عین مرهونه تجاوز نکند».

۴۱۰۵- اسحاق بن عمار گوید: از حضرت کاظم علیه السلام سؤال کردم: شخصی متاعی به رهن نزد اوست و صاحبش را نمی‌شناسد چه کند؟ [فرمود: خوش ندارم آن را بفروشد تا وقتی که صاحبش پیدا شود و تکلیف آن را معلوم کند]، عرض کردم نمی‌داند از آن کیست؟ فرمود: از مبلغی که پرداخته ارزشش بیشتر است یا کمتر؟ عرض کردم: در بیشتر و کمتر هر دو را بفروشد چه کند؟ فرمود: چنانچه قیمت آن از مبلغی که داده است کمتر باشد کار آسانتر خواهد بود، آن را می‌فروشد و در باقیمانده ثواب می‌برد، و اگر ارزش متاع رهنی بیشتر از داده اوست این صورت سخت‌تر است، باید آن را بفروشد و طلب خویش را برگرفته و باقی را نزد خود به امانت نگه‌دارد تا صاحبش بازگشته و آن را بستاند.

شرح: «این خبر را حمل کرده‌اند به موردی که گروه‌دهنده شخص را وکیل کرده و گفته است که از جانب من وکیل می‌کنی که هر زمان موعد سرآمد آن را بفروشی».

و نویسنده کتاب - رحمه الله - گوید: جواز فروش در موقعی است که

۴۱۰۶- ما رواه القاسم بن سليمان عن عبيد بن زرارة عن أبي عبد الله عليه السلام «في رجل رهن رهناً إلى وقت ثم غاب هل له وقت يباع فيه رهنه؟ فقال: لا حتى يجيىء».

۴۱۰۷- وروى أبان، عن عبيد بن زرارة قال: قلت لأبي عبد الله عليه السلام: «رجل رهن عنده رجل سوارين فهلك أحدهما، قال: يرجع بحقه فيما بقي».

۴۱۰۸- وقال عليه السلام: «في رجل رهن عنده رجلاً داراً فاخترت أو انهدمت، قال: يكون ماله في تربة الأرض».

۴۱۰۹- وقال عليه السلام: «في رجل رهن عنده رجلاً مملوكاً فجذم، أو

صاحبش شناخته نشود و امیدی هم به بازگشت او نباشد، پس اگر او را می شناسد حق فروش بدون إذن او را ندارد و دلیل براین گفتار حدیثی است که ذیلاً از قاسم بن سلیمان نقل می کنیم:

۴۱۰۶- قاسم بن سلیمان از عبید بن زرارہ روایت کرده که گفت: شخصی در مقابل بدهی مبلغی، با مدت معلوم متاعی نزد کسی گرو نهاده و گروگذارنده غایب شده است و خیزی از وی نمی باشد، از امام صادق علیه السلام سؤال شد آیا زمانی برای فروش متاع گرویی هست؟ فرمود: نه، تا زمانی که بیاید (یعنی بدون إذن او نمی توان فروخت).

۴۱۰۷- عبید بن زرارہ روایت کرده که به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی دو دستبند نزد کسی بابت مبلغی گرو نهاده و یکی از آن دو دستبند مفقود گشته است چه کند؟ فرمود: قیمت آن مفقود شده را از طلب خود کم کند و باقی را مطالبه نماید.

۴۱۰۸- و نیز آن حضرت علیه السلام در مورد کسی که خانه ای نزد دیگری به گرو نهاده و آن خانه سوخت یا خراب گشت، فرمود: زمینش را مالک خواهد بود. ۴۱۰۸- و سؤال شد درباره مردی که شخص دیگری غلامی نزد او رهن نهاده بود و آن غلام به مرض جذام مبتلا گشت، یا متاعی بود که احتیاج به باز کردن

رَهْنٌ عِنْدَهُ مَتَاعًا فَلَمْ يَنْشُرْ ذَلِكَ الْمَتَاعَ وَلَمْ يَتَعَاهَدْهُ وَلَمْ يُحَرِّكْهُ فَأُكِلَ — يَعْنِي أَكَلَهُ السُّوسُ — هَلْ يَنْقُصُ مِنْ مَالِهِ بِقَدْرِ ذَلِكَ؟ قَالَ: لَا».

۴۱۱۰ — وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي الرَّجُلِ يَرْهَنُ عِنْدَ الرَّجُلِ الرَّهْنَ فَيُصِيبُهُ تَوَى أَوْ ضَاعَ، قَالَ: يَرْجِعُ بِمَالِهِ عَلَيْهِ».

۴۱۱۱ — وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ سُلَيْمَانَ بْنِ حَفْصِ الْمَرْوَزِيِّ قَالَ: «كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رَجُلٍ مَاتَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ وَلَمْ يُخَلِّفْ شَيْئًا إِلَّا رَهْنًا فِي يَدِ بَعْضِهِمْ وَلَا يَبْلُغُ ثَمَنُهُ أَكْثَرَ مِنْ مَالِ الْمُرْتَهِنِ أَيَا خُذَهُ بِمَالِهِ أَوْ هُوَ سَائِرُ الدِّيَانِ فِيهِ شُرَكَاءُ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: جَمِيعُ الدِّيَانِ فِي ذَلِكَ سَوَاءٌ يُوزَعُونَ بَيْنَهُمْ بِالْحِصَصِ. قَالَ: وَ كَتَبْتُ إِلَيْهِ فِي رَجُلٍ مَاتَ وَلَهُ وَرَثَةٌ فَجَاءَ رَجُلٌ فَادْعَى عَلَيْهِ مَالًا وَأَنَّ عِنْدَهُ رَهْنًا، فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنْ كَانَ لَهُ

و هوا دادن داشت و مرتهن آن را در جای گذارده و باز نکرد و هوا نداد و در آن بید افتاد و ضایع گشت، آیا به قدر خسارت از طلب او کسر می شود. امام فرمود: نه. شرح: «این خبر دلالت دارد که بر مرتهن تعهد مواظبت از متاع واجب نیست تنها ضبط و نگهداری آن با اوست».

۴۱۱۰ — حلبی گوید: امام صادق علیه السلام در مورد رهنی که در نزد مرتهن تلف شده یا ضایع گشته بود، فرمود: طلب خود را از بدهکار وصول می کند.

۴۱۱۱ — سلیمان بن حفص مروزی گوید: نامه ای به علی بن موسی الرضا علیه السلام فرستادم و پرسیدم شخصی از دنیا رفته و دیونی بر ذمه دارد و مالی باقی نگذاشته مگر رهنی که در دست یک تن از طلبکارانست و ارزش آن کمتر از بدهی است که به آن شخص دارد آیا او می تواند بابت طلب خویش آن رهن را تصاحب کند یا دیگر طلبکاران در آن با وی شریکند؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه مرقوم فرمود: تمام طلبکاران در آن مال یکسانند و به نسبت طلبی که از متوفی دارند در آن شریکند. و نیز به آن حضرت علیه السلام نوشتم، مردی وفات یافته و بازماندگانی دارد و شخصی آمده و ادعا می کند که من از میت طلبکارم و نزد من گرو دارد، حکم چیست؟ امام علیه السلام نوشتند که اگر بر ذمه میت مالی دارد و شاهد و بیته ندارد از

عَلَى الْمَيْتِ مَاكَ وَلَا بَيْتَهُ لَهُ عَلَيْهِ فَلْيَأْخُذْ مَالَهُ مِمَّا فِي يَدِهِ وَلَا يَرُدُّ الْبَاقِيَ عَلَى وَرَثَتِهِ، وَمَتَى أَقْرَبًا عِنْدَهُ أُخِذَ بِهِ وَطَوَّلَ بِالْبَيْتَةِ عَلَى دَعْوَاهُ وَأَوْفَى حَقَّهُ تَعَدُّ الِيسْمِينَ، وَمَتَى لَمْ يُقَسِّمِ الْبَيْتَةَ وَالْوَرَثَةَ مُنْكَرُونَ فَلَهُ عَلَيْهِمْ يَمِينُ عِلْمٍ، يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا يَعْلَمُونَ أَنَّ لَهُ عَلَى مَيْتِهِمْ حَقًّا».

۴۱۱۲- وَرَوَى فَصَالَهُ، عَنْ أَبَانَ، عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ كَيْفَ يَكُونُ الرَّهْنُ بِمَا فِيهِ إِنْ كَانَ حَيَوَانًا أَوْ دَابَّةً أَوْ فِضَّةً أَوْ مَتَاعًا فَأَصَابَهُ حَرِيْقٌ أَوْ لُصُوْصٌ فَهَلْكَ مَالُهُ أَوْ نَقَصَ مَتَاعُهُ وَلَيْسَ لَهُ عَلَى مُصِيْبَتِهِ بَيْتَةٌ؟ قَالَ: إِذَا ذَهَبَ مَتَاعُهُ كُلُّهُ فَلَمْ يُوجَدْ لَهُ شَيْءٌ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ، قَالَ: وَإِنْ قَالَ: ذَهَبَ مِنْ بَيْنِ مَالِي وَلَهُ مَاكَ فَلَا يُصَدَّقُ».

۴۱۱۳- وَرَوَى أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَعْرِ الْبَزَنْطِيُّ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ-

آنچه نزد او گروست طلب خویش را برگیرد و باقیمانده را به ورثه میت بازدهد، و چنانچه بینه نداشت و نزد ورثه اقرار بر گرو و رهن کرد به اقرارش عمل می‌کنند و برای ادعا و طلبش باید گواه و شاهد بیاورد و قسم نیز یاد کند تا بتواند مالش را وصول کند و هرگاه شاهد و گواهی نداشت و ورثه منکر طلب او بودند باید ورثه را سوگند عدم آگاهی بدهد. بدین معنی که ورثه همگی سوگند به خدا به لفظ جلاله (الله) یاد کنند که ما از بدهی میت به این شخص اطلاعی نداریم، (اگر حاضر به قسم شدند که حق طلبکار ساقط می‌شود و اگر حاضر نشدند طلب خود را وصول می‌کند).

۴۱۱۲- ابان بن عثمان گوید: مردی نقل کرد که من از امام صادق علیه السلام پرسیدم: حکم رهن در دست مرتهن چیست در صورتیکه حیوان، یا چهار پا، یا نقره، یا متاع دیگر باشد و آتش بگیرد یا دزدان آن را برابیند و مال رهن تلف شود یا متاع آن نقصان پذیرد، و در این پیش آمد، گواه و بینه نداشته باشد باید چه کند؟ فرمود: چنانچه همه دارائی او از دست رفته و چیزی برای او باقی نمانده مسئولیتی ندارد (و حقیقت بر ذمه رهن باقی است) و چنانچه مدعی است که در میان دارائی او تنها رهن تلف شده از وی پذیرفته نیست جز اینکه اثبات نماید.

۴۱۱۳- ابوالعباس بقباک گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم که مردی

الْحُصَيْنِ، عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ الْفَضْلِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ رَهَنَ عِنْدَهُ آخَرَ عَبْدَيْنِ فَهَلَكَ أَحَدُهُمَا أَيْكُونُ حَقُّهُ فِي الْآخَرِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ أَوْ دَارًا فَاخْتَرَقَتْ أَيْكُونُ حَقُّهُ فِي الثَّرْتَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: أَوْ دَابَّتَيْنِ فَهَلَكَتْ إِحْدَاهُمَا أَيْكُونُ حَقُّهُ فِي الْآخَرَى؟ قَالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: أَوْ مَتَاعًا فَهَلَكَ مِنْ طَوْلٍ مَا تَرَكَهُ أَوْ طَعَامًا فَفَسَدَ أَوْ غُلَامًا فَأَصَابَهُ جُدْرِيٌّ فَعَمِيَ أَوْ ثِيَابًا تَرَكَهَا مَطْوِيَّةً لَمْ يَتَعَاهَدَهَا وَ لَمْ يَنْشُرْهَا حَتَّى هَلَكَتْ قَالَ: هَذَا نَحْوُ وَاحِدٍ يَكُونُ حَقُّهُ عَلَيْهِ».

۴۱۱۴- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا-
إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَرَهَنُ الرَّهْنَ بِمَانَةِ دِرْهَمٍ وَهُوَ يُسَاوِي ثَلَاثِمِائَةَ
دِرْهَمٍ فَيَهْلِكُ أَغْلَى الرَّجُلِ أَنْ يَرُدَّ عَلَى صَاحِبِهِ بِمَانَتِي دِرْهَمٍ؟ قَالَ: نَعَمْ لِأَنَّهُ أَخَذَ

نزد شخصی دو غلام به گرو داده و یکی از آنها فوت شده است آیا گرو دیگر همه طلب اوست؟ فرمود: آری، عرض کردم: اگر رهن، خانه‌ای بود و سوخت طلب او در زمین آن باقی است؟ فرمود: آری، پرسیدم: اگر دو چهار پا بود و یکی تلف شد در آن دیگر طلبش باقی است؟ فرمود: آری، عرض کردم: چنانچه متاعی باشد که مدتی زیاد در گرو بماند، و یا طعامی باشد که فاسد گردد، و یا غلامی که بمرض آبله کورو نابینا شود، یا جامه‌ای که احتیاج به باز کردن و هوا دادن داشته باشد ولی همانطور بسته رها شود و بپوسد چه؟ امام علیه السلام فرمود: همه اینها حکمش یکی می باشد و طلب او بر ذمه رهن باقی است.

شرح: «فقهاء عظام گویند: عین مرهونه در دست مرتهن امانت است و وی ضامن نیست مگر اینکه در حفظ آن کوتاهی یا تعدی کند، و اگر قسمتی از آن نابود شد و قسمتی باقی ماند، رهن در قسمت باقی مانده بحال خود برقرار است.

۴۱۱۴- اسحاق بن عمار گوید: از موسی بن جعفر علیه السلام پرسیدم: مردی متاعی که سیصد درهم ارزش دارد در مقابل یک صد درهم به گرو داده و مرتهن آن را نابود کرده است آیا دویست درهم را (یعنی اضافه قیمت را) باید به

رَهْنًا فِيهِ فَضْلٌ وَضَيِّعَةٌ، قُلْتُ: فَهَلَّكَ نِصْفُ الرَّهْنِ، قَالَ: عَلَيَّ حِسَابُ ذَلِكَ، قُلْتُ: فَيَتَرَادَانِ الْفَضْلُ؟ قَالَ: نَعَمْ».

۴۱۱۵ - وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَضِيَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الرَّهْنِ إِذَا كَانَ أَكْثَرُ مِنْ مَالِ الْمُرْتَهِنِ فَهَلَّكَ أَنْ يُودِّيَ الْفَضْلَ إِلَى صَاحِبِ الرَّهْنِ، وَإِنْ كَانَ الرَّهْنُ أَقَلَّ مِنْ مَالِهِ فَهَلَّكَ الرَّهْنُ أَدَى إِلَيْهِ صَاحِبُهُ فَضْلًا مَالِيَهُ، وَإِنْ كَانَ الرَّهْنُ يَسْوِي مَا رَهَنَتْهُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ».

صاحبش بپردازد؟ فرمود: آری، زیرا رهنی گرفته که ارزشش بیش از قرضی بوده که پرداخته و آن را تلف کرده است، عرض کردم: نیمی از رهن تلف شده، فرمود: بر همان حساب، گفتم: اضافه قیمت را باید آنکه بحساب اوست به دیگری بپردازد؟ فرمود: آری.

شرح: «ظاهر خبر دلالت دارد که مرتهن مطلقاً ضامن است، ولی به دلیل روایت دیگر فقها آن را حمل بر این کرده اند که: باعث تلف شدن مال، مرتهن بوده است همچنانکه لفظ «وضیعه» بر آن دلالت دارد».

۴۱۱۵ - مُحَمَّدُ بْنُ قَيْسٍ از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام در مورد رهنی که از مال مرتهن افزون بوده و تلف شده است، چنین فرمود: که اضافه قیمت را مرتهن به راهن بازگرداند، و چنانچه عین مرهونه ارزشش کمتر از مبلغی است که مرتهن پرداخته و مال تلف شده باشد زیادتی قیمت را بدهکار به مرتهن تسلیم نماید، و اگر هر دو مساوی بودند (یعنی متاعی که یکصد درهم ارزش داشت گروه هم یکصد درهم بود) پس بر راهن تکلیفی نیست.

شرح: «چون ظاهر این خبر مرتهن را بطور اطلاق مسؤول تلف شدن عین رهن و گرویی می داند، پاره ای از علماء احتمال داده اند که این قبیل اخبار از روی تقیه صادر شده چون علماء عامه از چند تن از فقهایشان مانند حسن بصری و شریح قاضی و شعبی نقل کرده اند که گویند: «ذَهَبَتِ الرَّهَانُ بِنِهَا» (یعنی: رهن آنچه را

۴۱۱۶- وَرَوَى فَضَالَةُ، عَنْ أَبَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا اِخْتَلَفَا فِي الرَّهْنِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: رَهْنَتُهُ بِأَلْفٍ دِرْهَمٍ، وَقَالَ الْآخَرُ: رَهْنَتُهُ بِمِائَةِ دِرْهَمٍ فَإِنَّهُ يُسْأَلُ صَاحِبُ الْأَلْفِ الْبَيْتَةَ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ بَيْتَةٌ حَلَفَ صَاحِبُ الْمِائَةِ، وَإِنْ كَانَ الرَّهْنُ أَقْلَ مِمَّا رُهِنَ بِهِ أَوْ أَكْثَرَ وَاجْتَلَفَا فِي الرَّهْنِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا: هُوَ رَهْنٌ، وَقَالَ الْآخَرُ: هُوَ وَدِيعَةٌ فَإِنَّهُ يُسْأَلُ صَاحِبُ الْوَدِيعَةِ الْبَيْتَةَ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ بَيْتَةٌ حَلَفَ صَاحِبُ الرَّهْنِ».

۴۱۱۷- وَرَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا-

دربرداشت تباه ساخت) و ممکن است حمل بر تفریط مرتهن شود چنانکه در خبر رقم ۴۱۰۲ گذشت».

۴۱۱۶- أبان بن عثمان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: اگر راهن و مرتهن در مورد رهن اختلاف کنند و یکی از آنها یعنی مرتهن بگوید: مال را به هزار درهم رهن دادم و دیگری بگوید: به صد درهم داده‌ای باید از آن کس که مدعی است به هزار درهم بوده بینه و شاهد خواست و اگر بینه نداشت، دیگری یعنی آنکه مدعی است که صد درهم بوده است، سوگند یاد کند (و طبق آن عمل شود)، و چنانچه عین مرهونه قیمتش کمتر یا بیشتر از پولی است که بابت گروآنست و اختلاف کردند، یکی می‌گوید: این رهن بوده و دهنده ادعا می‌کند و دِيعه بوده، پس باید آن کس که گوید و دِيعه است اقامه بینه کند و چنانچه بینه نداشت دیگری قسم یاد کند که این رهن است.

شرح: «در کافی أبان بواسطه ابن ابی یعفور این خبر را روایت کرده است و بر دو امر دلالت دارد. ۱- در اختلاف کم و زیاد مبلغ، مرتهن باید اقامه بینه کند و الّا راهن سوگند یاد کند، ۲- در اختلاف اصل عمل که آیا و دِيعه بوده یا رهن و مالک می‌گوید: و دِيعه است و مرتهن می‌گوید: رهن است، اگر مالک اقامه بینه کند قول او پذیرفته خواهد بود، و الّا قول متصرف متاع با یاد کردن سوگند مورد قبول است».

۴۱۱۷- اسحاق بن عمار گوید: از موسی بن جعفر علیهما السلام پرسیدم:

إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يَرْهَنُ الْعَبْدَ أَوْ الثَّوْبَ أَوْ الْخُلْيَبِيَّ أَوْ مَتَاعَ الْبَيْتِ فَيَقُولُ صَاحِبُ الْمَتَاعِ لِمُرْتَهِنٍ: أَنْتَ فِي جِلٍّ مِنْ لَبْسِ هَذَا الثَّوْبِ أَلَيْسَ الثَّوْبُ وَانْتَفَعَ بِالْمَتَاعِ وَاسْتَخْدَمَ الْخَادِمَ، قَالَ: هُوَ لَهُ حَلَالٌ إِذَا أَحَلَّهُ لَهُ وَمَا أُجِبُ أَنْ يَفْعَلَ، قُلْتُ: فَارْتَهَنَ دَارًا لَهَا غَلَّةٌ لِمَنِ الْغَلَّةُ؟ قَالَ: لِصَاحِبِ الدَّارِ، قُلْتُ فَارْتَهَنَ أَرْضًا بَعْضَاءَ فَقَالَ لَهُ صَاحِبُ الْأَرْضِ: ازْرَعْهَا لِتَنْفِسِكَ، فَقَالَ: هَذَا حَلَالٌ لَيْسَ هَذَا مِثْلَ هَذَا، يَزْرَعُهَا بِمَالِهِ فَهُوَ لَهُ حَلَالٌ كَمَا أَحَلَّهُ لِأَنَّهُ يَزْرَعُ مَالِهِ وَيَعْمُرُهَا».

۴۱۱۸ - وَرَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رِبَاحِ الْقَلَاءِ قَالَ:

«سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ هَلَكَ أَخُوهُ وَتَرَكَ صُنْدُوقًا فِيهِ رُهُونٌ بَعْضُهَا عَلَيْهِ اسْمُ صَاحِبِهِ وَبِكُمْ هُوَ رَهْنٌ، وَبَعْضُهَا لَا يُدْرِي لِمَنْ هُوَ، وَلَا بِكُمْ

شخصی برده خود یا جامه یا جواهرات یا اسباب و اثاثه خانه را نزد کسی گرو می‌گذارد و به گروگیرنده اجازه تصرف این اشیاء را می‌دهد و می‌گوید بر تو حلال است جامه را بپوشی، آن را در بر کن و از اثاثه خانه استفاده کن، و خادم (برده) را به کار گمار و به او فرمان بده، نظرتان چیست؟ فرمود: اینها بر او حلال است، در صورتیکه او (راهن) اجازه می‌دهد، اما من خوش ندارم که (مرتحن) چنین کند. عرض کردم: کسی خانه‌ای به گرو گرفته که درآمد دارد، منافع آن متعلق به کیست؟ فرمود: از آن صاحب‌خانه، عرض کردم: زمین بایری را به گرو گرفته و صاحب زمین گفته است: آن را برای خود بذرافشانی کن. فرمود: این بر او حلال است و مانند آن که گذشت نیست، با مال خود در آنجا بذرافشانی کرده و برای او حلال است همچنانکه راهن بر او حلال کرده است چون بدست خود آن را کاشته و بایر را معمور ساخته است.

۴۱۱۸ - مُحَمَّدُ بْنُ رِبَاحِ الْقَلَاءِ گوید: از موسی بن جعفر علیهما السلام پرسیدم:

مردی برادرش از دنیا رفته و صندوق بجای گذاشته که در آن چیزهایی است که گرو گرفته بود، پاره‌ای از آنها نام صاحبش بر آن ثبت شده است و در مقابل مبلغی معلوم بوده است و پاره‌ای نه صاحبش معلوم است نه مبلغش، شما چه می‌فرمائید درباره آنها

هُوَ رَهْنٌ، مَا تَرَى فِي هَذَا الَّذِي لَا يُعْرَفُ صَاحِبُهُ؟ فَقَالَ: هُوَ كَمَا لِيهِ».

۴۱۱۹- وَرَوَى أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -

عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التُّوفَلِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْخَبْرِ الَّذِي رُوِيَ «أَنَّ مَنْ كَانَ بِالرَّهْنِ أَوْ تَقَى مِنْهُ بِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ فَأَنَا مِنْهُ بَرِيءٌ» فَقَالَ: ذَلِكَ إِذَا ظَهَرَ الْحَقُّ وَقَامَ قَائِمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ، قُلْتُ: فَالْخَبْرُ الَّذِي رُوِيَ «أَنَّ رِبْحَ الْمُؤْمِنِ رِبْوًا» مَا هُوَ؟ قَالَ: ذَلِكَ إِذَا ظَهَرَ الْحَقُّ وَقَامَ قَائِمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ أَمَا الْيَوْمَ فَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَبِيعَ مِنَ الْأَخِ الْمُؤْمِنِ وَيَرْبِحَ عَلَيْهِ».

۴۱۲۰- وَرَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ

که مبهم است و صاحبش معین نیست. فرمود: آنها حکم مال خود او را دارد. شرح: «محمد بن رباح ظاهراً در نسخه‌های فقیه تصحیف «عمر بن رباح» است چنانکه از کافی و تهذیب پیداست، و خبر معنایش واضح است آنچه در صندوق با نام و نشان است از آن صاحبانشان می‌باشد، و آنچه علامتی ندارد از آن صاحب صندوق، و اگر کسی چیزی از آنها را ادعا کرد حکمش حکم ادعا بر میت است چه در صندوق باشد چه در غیر صندوق».

۴۱۱۹- علی بن سالم بواسطه پدرش از امام صادق علیه السلام روایت کرده که گوید: از آن حضرت پرسیدم این خبر که روایت شده است «هر کس به متاع رهنی اطمینانش بیشتر باشد تا به برادر دینیش، من از او بیزارم» درست است؟ و مراد چیست؟ فرمود: این در زمانی است که حق ظاهر شود و قائم ما اهل بیت به روی کار آید، عرض کردم: این خبر که سود گرفتن مؤمن از مؤمن در حکم رباست، چطور؟ فرمود: این نیز زمانی است که حق غلبه کند و قائم ما اهل بیت روی کار آید، اما امروز اشکالی ندارد که مؤمنی به برادر مؤمنش متاعی بفروشد و از وی سود بگیرد.

شرح: «اگر در جامعه‌ای هر کس هر چه دارد به قیمت تمام شده بی سود بفروشد هیچکس مغبون نیست چون هر چه را خود می‌خواهد بی سود نیز می‌خرد».

۴۱۲۰- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم که

قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَرْهَنُ جَارِيَتَهُ أَيْحِلُّ لَهُ أَنْ يَطَّأَهَا؟ قَالَ: إِنَّ الَّذِينَ ارْتَهَنُوهَا يُحَوَّلُونَ بَيْتَهُ وَبَيْتَهَا، قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ قَدَّرَ عَلَيْهَا خَالِيًّا وَلَمْ يَعْلَمْ الَّذِينَ ارْتَهَنُوهَا؟ قَالَ: نَعَمْ لَا أَرَى بِهَذَا بَأْسًا».

* (بَابُ الصَّيْدِ وَالذَّبَائِحِ) *

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: «يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلَّبِينَ يُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ».

شخصی کنیزی را برای وامی گرو داده است، می‌تواند پس از گرو دادن هم با او همبستر شود؟ فرمود: چگونه می‌تواند گروگیرندگان مانع او هستند و از او جلوگیری می‌کنند، عرض کردم: در پنهانی به طوریکه گروگیرندگان آگاه نباشند؟ فرمود: آری، اشکالی در آن بنظر نمی‌رسد.

* (بَابُ صَيْدِ وَشَكَارِ وَسَرْبِرْدِنِ حَيَوَانَاتِ) *

خداوند تبارک و تعالی فرمود: ای رسول ما از تو می‌پرسند که ایشان را چه چیز حلال است و خدا حلال گردانیده است؟ در پاسخ بگو: که حلال است بر شما از حیوانات آنچه حلال گوشت و پاک است (طیبات یعنی محلات صید) و آنچه آموخته باشید آن را از مرغان و سگان شکاری که برای صید نگاه داشته‌اید درحالیکه شما سگ‌داران، به آنها می‌آموزید هرچه را خدا به شما آموخته است پس بخورید آنچه آن سگان برای شما نگاه داشته‌اند (نه آنچه برای خود صید کرده‌اند) و بر آن نام خدا را ببرید.

شرح: «هنگامی که سگ شکاری را برای گرفتن صید رها می‌کنید نام خدا را ببرید یا هرگاه بازان شکاری صید را زنده آوردند و خواستید آن را ذبح کنید بسم الله بگوئید، و مکَلَّبَ به آن کس گویند که سگ را تعلیم می‌دهد و برای صید تربیت می‌کند، و صیدی که مرغان تعلیم دیده کنند اگر زنده آورند نیاز به ذبح دارد و پس از ذبح حلال است ولی اگر شکار را خفه کرده و مرده آورند حلال نیست بخلاف اینکه

۴۱۲۱- وَ رَوَى مُوسَى بْنُ بَكْرِ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ فِي صَيْدِ الْكَلْبِ: إِنْ أُرْسِلَتْهُ صَاحِبُهُ وَ سَمِيَ فَلْيَأْكُلْ كُلَّمَا أَمْسَكَ عَلَيْهِ وَإِنْ قَتَلَ، وَإِنْ أَكَلَ فَكُلْ مَا بَقِيَ وَإِنْ كَانَ غَيْرَ مُعَلِّمٍ فَعَلَّمَهُ سَاعَتَهُ حِينَ يُرْسِلُهُ فَلْيَأْكُلْ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُعَلِّمٌ فَأَمَّا مَا خَلَا الْكِلَابَ مِمَّا تَصِيدُهُ الْفُهُودُ وَالصُّقُورُ وَ أَشْبَاهُهُ فَلَا تَأْكُلْ مِنْ صَيْدِهِ إِلَّا مَا أَدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: «مُكَلِّبِينَ» فَمَا خَلَا الْكِلَابَ فَلْيَسَّ صَيْدُهُ بِالَّذِي يُوَكَّلُ إِلَّا أَنْ تُدْرِكَ ذَكَاتَهُ».

۴۱۲۲- وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُلُّ مَا أَكَلَ مِنْهُ الْكَلْبُ وَإِنْ أَكَلَ مِنْهُ ثَلَاثِينَ، كُلُّ مَا أَكَلَ الْكَلْبُ وَإِنْ لَمْ يُبْقِ مِنْهُ إِلَّا بَضْعَةً

صید کننده سگ شکاری باشد و صاحبش هنگام فرستادن آن به صید بسم الله گفته باشد».

۴۱۲۱- زراره گوید: امام صادق علیه السلام در مورد صیدی که سگ شکاری صید می کند فرمود: هرگاه صاحب سگ هنگام فرستادن آن بسم الله گوید از آن بخورد هر چند شکار را کشته باشد، و اگر سگ از آن خورده است از باقیمانده آن بخورد، و اگر سگ تعلیم ندیده است فوری او را تعلیم دهد همان هنگام که او را برای شکار می فرستد اگر چنین کرد، از آن بخورد زیرا آن حیوان شکار آموخته است، اما جز سگ های شکاری هر چه را که یوز یا باز شکاری و امثال آن شکار کنند از آن خور مگر مادامیکه شکار را زنده بیاورند که بتوانی آن را ذبح کنی زیرا خداوند عزیز می فرماید: «مُكَلِّبِينَ» و به غیر از کلاب هر چه شکار کند صیدش خوردنی نیست مگر اینکه به ذبح آن دست یابی.

شرح: «مکلب چنانکه گذشت به سگبان گویند، بازدار و یوزدار را به اتفاق مکلب نگویند پس تنها صید سگ شکاری است که اگر آن را کشت و لاشه آن را چه تمام و چه نیم خورده نزد صاحبش آورد حلال است، ولی حیوانات دیگر باید شکار را زنده بدست صاحب خود برسانند و او آن را ذبح شرعی کند تا حلال شود».

۴۱۲۲- و در خبر دیگر امام صادق علیه السلام فرمود: از آنچه سگ شکاری گرفته و از آن خورده است بخور هر چند دوسوم آن را خود خورده باشد، و نیز فرمود:

وَاحِدَةً».

۴۱۲۳- وَ رَوَى هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ كَلْبِ الْمَجُوسِيِّ يَأْخُذُهُ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ فَيَسْمِي حِينَ يُرْسِلُهُ أَيْأَكُلُ مَا أَمْسَكَ عَلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ لِأَنَّهُ مُكَلَّبٌ وَذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ».

۴۱۲۴- وَ رَوَى النَّصْرُ بْنُ سُؤَيْدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ كَلْبٍ أَفَلَسْتُ وَتَمَّ يُرْسِلُهُ صَاحِبُهُ فَصَادَ فَأَذْرَكَهُ صَاحِبُهُ وَقَدْ قَتَلَهُ أَيْأَكُلُ مِنْهُ؟ فَقَالَ: لَا، إِذَا صَادَ وَقَدْ سَمِيَ فَلْيَأْكُلْ، وَإِذَا صَادَ وَلَمْ يُسَمَّ فَلَا يَأْكُلْ، وَهُوَ «مِمَّا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلَّبِينَ».

۴۱۲۵- وَ رَوَى مُوسَى بْنُ بَكْرِ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا أُرْسِلَ الرَّجُلُ كَلْبَهُ وَنَسِيَ أَنْ يُسْمِيَ فَهُوَ بِمَثَلِهِ مَنْ ذَبَحَ وَنَسِيَ أَنْ يُسْمِيَ،

بخور از آنچه سگ شکاری از آن خورده اگر چه از آن یک جزء بیشتر باقی نمانده باشد.
۴۱۲۳- سلیمان بن خالد گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: «مسلمانی سگ شکاری گبری را عاریه می‌کند و آن را بشکار می‌فرستد و بسم الله می‌گوید آیا از گوشت آن شکار که برای او نگهداشته، بخورد؟ فرمود: آری، زیرا آن کلب معلّم است و نام خدا را هم که برده است.

۴۱۲۴- قاسم بن سلیمان گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: سگ شکاری فرار کرده است و درحالیکه صاحبش او را رها نکرده، شکاری گرفته است، صاحب سگ که به بالین شکار رسید، سگ آن را کشته بود. آیا از آن بخورد؟ فرمود: نه، اگر صید کرده و او بسم الله گفته باشد حلال است، آنگاه می‌تواند از آن بخورد، و چنانچه سگ صید کرده و او نام خدا را نبرده است از آن نخورد، و این معنای فرمایش خداوند است که فرمود: «مِمَّا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلَّبِينَ - مائده: آیه ۴» (از آنچه آموزش داده‌اید از سگان درحالیکه معلّم آنها بوده‌اید).

۴۱۲۵- زراره گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه شکارچی سگ را برای شکار رها کرد و بسم الله را فراموش کرد مانند آنست که آن را ذبح کند و

وَ كَذَلِكَ إِذَا رَمَى وَ تَسَيَّ أَنْ يُسْمِيَ».

۴۱۲۶- وَ حُكْمُ ذَلِكَ فِي حَبْرِ آخَرَ: «أَنْ يُسْمِيَ حِينَ يَأْكُلُ».

۴۱۲۷- وَ رَوَى حَمَادُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ حَرِيزٍ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّيْمَةِ يَجِدُهَا صَاحِبُهَا مِنَ الْغَدِ أَيَأْكُلُ مِنْهَا؟ قَالَ: إِنْ كَانَ يَعْلَمُ أَنَّ رَمِيَّتَهُ هِيَ فَتَلْتَهُ فَلْيَأْكُلْ، وَ ذَلِكَ إِذَا كَانَ قَدْ سَمِيَ».

۴۱۲۸- وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا أَخَذَتِ الْجِبَالَةُ وَقَطَعَتْ مِنْهُ فَهُوَ مَيْتَةٌ، وَمَا أَذْرَكَتَ مِنْ سَائِرِ جَسَدِهِ حَيًّا فَذَكَرْهُ ثُمَّ كُلْ مِنْهُ».

۴۱۲۹- وَ رَوَى أَبَانُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عَيْسَى الْقَمِّيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي-

عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَرْمَى بِسَهْمٍ فَلَا أَذْرِي أَسْمَيْتُ أَمْ لَمْ أَسْمِ؟ فَقَالَ: كُلُّ وَ لَا

فراموش کرده باشد نام خدا را ببرد، و همچنین است حکم اگر با تیر شکار کند و فراموش کند بسم الله بگوید.

۴۱۲۶- و حکم آن (یعنی ذبح و یا صید مذکور در حدیث قبل) آنست که در

خبر دیگر آمده که هنگام خوردن هر بار بسم الله بگوید.

۴۱۲۷- حریز گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدند: شکاری که با تیر

و کمان صید شده و فردای آن روز صاحبش لاشه او را کشته یافته باشد می تواند از آن استفاده کند؟ فرمود: اگر می داند که تیری که او رها کرده آن را کشته است و بسم الله نیز گفته، می تواند آن را بخورد.

۴۱۲۸- عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: آنچه

را طناب دام از حیوان حلال گوشت شکاری قطع کرده حکم میتة را دارد، و آنچه که از سایر قسمتهای بدنش باقی مانده و حیوان زنده است پس آن را ذبح کن و از گوشتش بخور.

۴۱۲۹- عیسی بن عبدالله اشعری قمی گوید: به امام صادق علیه السلام

عرض کردم: تیر را برای شکار کردن از کمان رها کردم و نمی دانم بسم الله گفته ام یا

بَأْسٍ، فَقُلْتُ: أَرْمِي فَيَغِيبَ عَنِّي فَأَجِدُ سَهْمِي فِيهِ، فَقَالَ: كُلُّ مَا لَمْ يُؤْكَلْ مِنْهُ وَإِنْ أَمِجَلْ مِنْهُ فَلَا تَأْكُلْ [مِنْهُ].

۴۱۳۰ - وَ سَأَلَهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ الْحَلَبِيِّ «عَنِ الصَّيْدِ يَضْرِبُهُ الرَّجُلُ بِالسَّيْفِ أَوْ يُطْعَمُهُ بِرُمُوحِهِ أَوْ يَرْمِيهِ بِسَهْمِهِ فَيَقْتُلُهُ، وَقَدْ سَمِيَ حِينَ فَقَلَ ذَلِكَ، قَالَ: كُلُّهُ فَلَا بَأْسَ بِهِ».

۴۱۳۱ - وَ رَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الصَّيْدِ يَرْمِيهِ الرَّجُلُ بِسَهْمٍ فَيُصِيبُهُ مُعْتَزِضاً فَيَقْتُلُهُ وَقَدْ سَمِيَ عَلَيْهِ حِينَ رَمَى وَلَمْ تُصِبْهُ الْحَدِيدَةُ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ السَّهْمُ الَّذِي أَصَابَهُ هُوَ قَتَلَهُ فَإِذَا رَأَهُ فَلْيَأْكُلْهُ».

۴۱۳۲ - وَ سَمِعَ زُرَّارَةَ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «فِيمَا قَتَلَ الْمِعْرَاضُ

نگفته ام؟ فرمود: بخور اشکالی ندارد (حتی اگر فراموش کرده باشی)، عرض کردم تیر را رها کردم و شکار از نظرم غائب شد سپس آن را یافتم و تیر خود را در پیکر او دیدم، فرمود: اگر اثر خوردن حیوانی در او نمی بینی بخور، و چنانچه اثر خوردن در آن دیدی نخور. (زیرا معلوم نیست بدان تیر از دنیا رفته یا قدرت فرار از او گرفته شده و درنده ای او را زنده دریده است).

۴۱۳۰ - محمد بن علی حلبی از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: شکاری را شخصی بقصد شکار با شمشیر یا نیزه و یا تیر زده و آن را کشته و آنگاه که به او حمله کرده بسم الله گفته است می تواند آن را بخورد؟ فرمود: اشکالی در آن نیست از آن بخورد.

۴۱۳۱ - حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی بسوی شکار تیری رها کرد و تیر کج رفت و از پهلو به آن خورد و مُرد، درحالیکه پیکان تیر به بدن شکار نخورده، و بسم الله گفته بود، فرمود: اگر از آن سهم که او رها کرده و به بدن حیوان رسیده و آن را دریده و کشته است از آن بخورد (یعنی می بیند تیر بی پیکان به بدن حیوان خورده و آن را سوراخ کرده، از آن بخورد و آن را دریده).

لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا كَانَ إِنَّمَا يُصْنَعُ لِذَلِكَ».

۴۱۳۳- وَفِي رِوَايَةِ حَمَادٍ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ عَمَّا صَرَخَ الْمُعْرَاضُ مِنَ الصَّيْدِ، فَقَالَ: إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ نَبْلٌ غَيْرُ الْمُعْرَاضِ وَذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ فَلَيْتًا كُلَّ مِمَّا قَتَلَ، وَإِنْ كَانَ لَهُ نَبْلٌ غَيْرُهُ فَلَا».

۴۱۳۴- وَكَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «إِذَا كَانَ ذَلِكَ سِلَاحَهُ الَّذِي يَرْمِي بِهِ فَلَا بَأْسَ».

۴۱۳۵- وَفِي خَبَرٍ آخَرَ: «إِنْ كَانَتْ تِلْكَ مَرْمَاتُهُ فَلَا بَأْسَ».

۴۱۳۶- وَرَوِي «أَنَّهُ إِنْ حَرَقَ أَكِيلَ وَإِنْ لَمْ يَخْرُقْ لَمْ يُؤْكَلْ».

۴۱۳۲- زرارة بن اعین از امام باقر علیه السلام شنید که می فرمود: آنچه را که معراض (نوعی حربه یا تیر که دو سر آن باریک و وسطش پهن است و از چوب ساخته می شود و میان آن کشنده است نه دو طرف آن) بکشد، اگر از آلاقی باشد که فقط برای صید ساخته شده شکارش اشکالی ندارد.

۴۱۳۳- و در روایتی که حماد از حلبی نقل کرده است: از امام صادق علیه السلام سؤال کردند در مورد شکاری که با معراض بر زمین می خورد فرمود: اگر تیری جز معراض نداشته و بسم الله هم گفته است پس می تواند از آن بخورد، و اگر تیر و کمان داشته شکار با آن معراض خوردنی نیست (حرام است).

۴۱۳۴- و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: اگر سلاح شکاری او همین است و بس، اشکالی ندارد. (یعنی اگر فقط معراض دارد و بس).

۴۱۳۵- و در خبر دیگری آمده است: اگر تیراندازی او اینچنین است اشکالی ندارد.

۴۱۳۶- و روایت شده است که اگر (معراض) پاره کند آن شکار خوردنی است و اگر پاره نکند، نه.

شرح: «فرقی میان آهن و چوب نیست و ملاک دریدن است و اگر چوب بدرَد با شرایط دیگرش حلال، و اگر آهن ندرد حرام است».

۴۱۳۷- وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ لَهُ نِيَالٌ لَيْسَ فِيهَا حَدِيدٌ وَهِيَ عِيدَانٌ كُلُّهَا فَرَمِي بِالْعُودِ فَيُصِيبُ وَسَطَ الطَّيْرِ مُعْتَرِضاً فَيَقْتُلُهُ وَيَذْكُرُ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَخْرُجْ دَمٌ وَهِيَ نِيَالَةٌ مَعْلُومَةٌ فَيَأْكُلُ مِنْهُ إِذَا ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

۴۱۳۸- وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ الْحَلْبِيِّ؛ وَحَمَّادُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ حَرِيْزِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَتْلِ الْحَجْرِ وَالْبُنْدُقِ أَيُوكُلُ؟ فَقَالَ: لَا».

۴۱۳۹- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي صَيْدٍ وَجَدَ فِيهِ سَهْمٌ وَهُوَ مَيْتٌ لَا يُدْرَى مَنْ قَتَلَهُ، فَقَالَ: لَا تَطْعَمُوهُ».

۴۱۳۷- و امیر مؤمنان علیه السلام در مورد کسی که تیرهایی دارد که دارای پیکان نیست و آن همه چوب است و همان چوب را که از کمان رها می‌کند از پهلوه به پرنده می‌خورد و می‌درد و او را می‌کشد و نام خدا را می‌برد اگر چه خون نیاید، فرمود: اگر این آلت‌ها برای شکار ساخته شده و مشخص است (یعنی آلت صید است) می‌تواند از آن بخورد در صورتیکه نام خدا را هنگام رها کردن برده باشد.

۴۱۳۸- حریر بن عبدالله گوید: از امام صادق علیه السلام راجع به شکاری که با سنگ و یا بُنْدُق (گلوله گلی) کشته شود سؤال شد که از آن خورده می‌شود؟ فرمود: نه، (زیرا سنگ و کلوخ و این نوع چیزها به صدمه حیوان را می‌کشد نه با دریدن و شکافتن، چشم را کور می‌کند و دندان و دنده را می‌شکنند و حیوان را با زجر و سختی می‌کشد).

۴۱۳۹- (امام باقر علیه السلام در کلامی فرمود): امیر مؤمنان علیه السلام در مورد شکار مرده‌ای که در پیکر او تیری دیده می‌شود ولی معلوم نیست که چه کسی به او تیر انداخته فرمود: آن را نخورید. (چه معلوم نیست تیرانداز مسلمان بوده یا نه، به قصد صید انداخته و نام خدا را برده یا نه، اگر مسلمان بوده و یا نبوده و عمداً بسم الله نگفته حرام خواهد بود).

وَ قَالَ: مَنْ جَرَحَ بِسِلَاحٍ وَ ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ بَقِيَ الصَّيْدُ لَيْلَةً أَوْ لَيْلَتَيْنِ ثُمَّ وَجَدَهُ لَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ سَبْعَ وَ عِلْمٍ أَنَّ سِلَاحَهُ قَتَلَهُ فَلْيَأْكُلْ مِنْهُ إِنْ شَاءَ [اللَّهُ].

۴۱۴۰- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي أُيْلٍ اضْطَادَهُ رَجُلٌ فَيُقَطِّعُهُ النَّاسُ وَ الَّذِي اضْطَادَهُ يَمْتَعُهُ فِيهِ نَهْيٌ؟ فَقَالَ: لَيْسَ فِيهِ نَهْيٌ وَ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ».

۴۱۴۱- وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ الْحَلَبِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَرْمِي الصَّيْدَ فَيَضْرَعُهُ فَيَبْتَدِرُهُ الْقَوْمُ فَيُقَطِّعُونَهُ، فَقَالَ: كُلُّهُ».

۴۱۴۲- وَ رَوَى الْمُفَضَّلُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبٍ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَانَ-

و نیز آن حضرت (امام باقر علیه السلام) فرمود: هر کس با حرب به شکار زخمی زند و نام خداوند را هم ببرد، آنگاه شکاری که دوشب بماند و وی آن را نبیند، سپس آن را بیابد درحالی که درنده ای از آن نخورده باشد و بداند که سلاح او حیوان را از پا درآورده و کشته است، از آن بخورد این شاء الله.

۴۱۴۰- و از آن حضرت علیه السلام در مورد مردی که یک بزکوهی نریا گوزنی شکار کرده بود و دیگران آن را قطعه قطعه کردند و آن کس که تیر انداخته و آن را شکار کرده بود اظهار می کرد این کار حرام است از آن نخورید، سؤال شد که آیا در این مورد نهی وارد شده است؟ فرمود: نهی وارد نشده و اشکالی ندارد.

۴۱۴۱- محمد بن علی حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: مردی شکاری را با تیر صید کرده و شکار را بر زمین زده است مردم ریختند و آن را پاره پاره کردند آیا می توان از آن خورد؟ فرمود: از آن بخور.

شرح: «در میان علما مشهور آنست که اگر قبل از اینکه شکار زنده را ذبح کنند آن را قطعه نمایند در صورتیکه همه با هم به قصد صید به او تیر اندازند و حیوان از پا درآید و بمیرد، خوردن آن بی اشکال است ولی اگر پس از خوردن تیر او را زنده بیابند و بدون ذبح آن را قطعه کنند خوردن آن را جایز نمی دانند زیرا می توانسته اند آن را ذبح کنند و نکرده اند».

۴۱۴۲- از ابان بن تغلب نقل کرده اند که گفت: از امام صادق علیه السلام

عَبْدَاللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: كَانَ أَبِي عَلِيَهُ السَّلَامُ يُفْتِي فِي زَمَنِ بَنِي أُمَيَّةَ أَنَّ مَا قَتَلَ الْبَازُ وَالصَّقْرُ فَهُوَ حَلَالٌ وَكَانَ يَتَّقِيهِمْ وَأَنَا لَا أَتَّقِيهِمْ وَهُوَ حَرَامٌ مَا قَتَلَ الْبَازُ وَالصَّقْرُ».

۴۱۴۳- وَرَوَى أَبُو بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنْ أُرْسِلْتَ بِبَازٍ أَوْ صَقْرًا أَوْ عُقَابًا فَاقْتُلْ فَلَا تَأْكُلْ حَتَّى تَذَكِّيَهُ».

۴۱۴۴- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنْ أُرْسِلْتَ كَلْبَكَ عَلَى صَيْدٍ فَأَذْرَكَهُ وَلَمْ تَكُنْ مَعَكَ حَدِيدَةٌ تَذْبُحُ بِهَا فَدَعْ الْكَلْبَ يَفْسُلُهُ ثُمَّ كُلْ مِنْهُ».

فَإِذَا أُرْسِلْتَ كَلْبَكَ عَلَى صَيْدٍ وَشَارَكَهُ كَلْبٌ آخَرَ فَلَا تَأْكُلْ مِنْهُ إِلَّا أَنْ تُدْرِكَ ذَكَاتَهُ.

وَإِنْ رَمَيْتَهُ وَهُوَ عَلَى جَبَلٍ فَسَقِّطْ وَمَاتَ فَلَا تَأْكُلْهُ. وَإِنْ رَمَيْتَهُ فَأَصَابَهُ سَهْمُكَ وَوَقَعَ فِي الْمَاءِ [فَمَاتَ] فَكُلْهُ إِذَا كَانَ رَأْسُهُ خَارِجًا مِنَ الْمَاءِ،

شنیدم که می فرمود: پدرم علیه السلام در زمان بنی امیه فتوا می داد آنچه را باز شکاری یا شاهین صید کند حلال است و از آنها تقیه می کرد، و من تقیه نمی کنم، و آن شکار را که باز یا شاهین (و عقاب) صید کرده باشد، حرام می دانم.

۴۱۴۳- و ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: اگر باز یا شاهین و یا عقاب را برای شکار فرستی و آنها شکار کنند و آن را نزد تو آرند از آن مخور مگر اینکه زنده آورند و تو آن را ذبح کنی.

۴۱۴۴- و نیز فرمود: اگر سگ شکاری را فرستادی و صید را گرفت و تو آتی که آن را ذبح کنی همراه نداشتی، رها کن تا سگ آن را بدرد و بکشد، آنگاه از آن استفاده کن.

هرگاه سگ شکاری خود را به سراغ صید فرستادی و سگی دیگر در گرفتن شکار با آن شرکت جست آن را مخور مگر آنکه آن را زنده یابی و ذبح کنی.

و اگر شکاری بالای کوه بود و تو تیر به سویش رها کردی و به آن اصابت کرد و حیوان از کوه فروافتاد و جان سپرد از آن مخور، و هرگاه تو تیر انداختی و به آن

وَإِنْ كَانَ رَأْسُهُ فِي الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلُهُ.

وَ الطَّيْرُ إِذَا مَلَكَ جَنَاحَيْهِ فَهُوَ لِمَنْ أَخَذَهُ إِلَّا أَنْ يَعْرِفَ صَاحِبَهُ فَيَرُدُّهُ عَلَيْهِ.

۴۱۴۵- «نَهَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ صَيْدِ الْحَمَامِ بِالْأَمْصَارِ».

وَلَا يَجُوزُ أَخْذُ الْفِرَاجِ مِنْ أَوْكَارِهَا فِي جَبَلٍ أَوْ بَيْرٍ أَوْ أَجْمَةٍ حَتَّى يَنْهَضَ.

۴۱۴۶- وَ رَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِائِبٍ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ أَعْيَنَ

أَنَّهُ قَالَ: «وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ مِثْلَ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَطُّ سَأَلْتُهُ فَقُلْتُ: أَضَلَّكَ اللَّهُ مَا يُؤْكَلُ مِنَ الطَّيْرِ فَقَالَ: كُلُّ مَا دَفَّ وَلَا تَأْكُلْ مَا صَفَّ، قَالَ: قُلْتُ: الْبَيْضُ فِي

رسید و در آب افتاد و مُرد، بنگر اگر سرش از آب بیرون است از آن بخور، و اگر سرش در آب فرو بود از آن نخور.

شرح: «گفته اند: در صورت پرت شدن از کوه حرمت هنگامی است که جراحت تیر در بدن حیوان دیده نشود و الا چنانچه تیر بدن حیوان را دریده باشد بقدری که حیوان قدرت مقاومت را از دست بدهد و در حال مشرف به مرگ پایش سست شده و سقوط کند حرمت معلوم نیست».

و در شکار پرنده وحشی اگر بالهای سالم و قادر به پریدن و فرار هست پس هر کس آن را صید کند مالک آنست مگر اینکه صاحبش را بشناسد که در اینصورت باید به او رد کند.

۴۱۴۵- و امیر مؤمنان علیه السلام از شکار کردن کبوتر در شهرها نهی فرموده است. (مراد کبوتران اهلی است).

و جایز نیست جوجه پرنده وحشی را که قادر به پریدن نیست از لانه و آشیانه آنها در کوه یا چاه یا جنگل صید کنند.

۴۱۴۶- زرارة بن أعین گوید: به خدا سوگند مانند ابوجعفر (امام باقر) علیه السلام کسی را نیافتم، به او عرض کردم - خدا بشما خیر دهد - کدام یک از پرندگان حلال گوشتند؟ فرمود: گوشت آن را که در پرواز پی در پی بال می زند بخور،

الْأَجْمَامُ؟ قَالَ: كُلُّ مَا اسْتَوَى ظَرْفَاهُ فَلَا تَأْكُلُ، وَكُلُّ مَا اخْتَلَفَ ظَرْفَاهُ فَكُلُّ، قُلْتُ: فَطَيْرُ الْمَاءِ؟ قَالَ: كُلُّ مَا كَانَتْ لَهُ قَانِصَةٌ فَكُلُّ، وَمَا لَمْ تَكُنْ لَهُ قَانِصَةٌ فَلَا تَأْكُلُ».

وَ فِي حَدِيثِ آخَرَ: إِنْ كَانَ الطَّيْرُ يَصِفُ وَيَدْفُ فَكَانَ دَفِيفُهُ أَكْثَرَ مِنْ صَفِيفِهِ أَكِلًا، وَإِنْ كَانَ صَفِيفُهُ أَكْثَرَ مِنْ دَفِيفِهِ فَلَمْ يُؤْكَلْ، وَيُؤْكَلُ مِنْ طَيْرِ الْمَاءِ مَا كَانَتْ لَهُ قَانِصَةٌ أَوْ صَيْصِيَّةٌ وَلَا يُؤْكَلُ مَا لَيْسَتْ لَهُ قَانِصَةٌ أَوْ صَيْصِيَّةٌ.

۴۱۴۷- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَمِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ حَرَامٌ».

و آن که بال زدنش در پرواز بی دری نیست مخور، عرض کردم تخم پرندگان در جنگلها چه؟ فرمود: هر کدام دو سویس مساوی است مخور، و هرکدام دو سویس یکسان نیست و فرق دارد بخور، پرسیدم پرندگان آبی چه؟ فرمود: هر کدام دارای قانصه (سنگدان) هستند بخور و هرکدام سنگدان ندارند مخور.

شرح: «قانصه» به معنی سنگدان است، ولی در پاره‌ای از کتب «چینه‌دان» که معده حیوانست نیز معنا شده و بنظر نادرست می‌رسد زیرا همه حیوانات پرنده دارای معده هستند ولی همه دارای سنگدان نیستند. و نیز از پرندگان حیواناتی که با نام حلال بودن و حرام بودن گوشت آنها را در روایات معلوم کرده‌اند حکم خود را دارا هستند، اما حیواناتی که بطور وصف حرمت و حلیت آنها را تعیین کرده‌اند طبق وصف می‌باشد».

و در حدیث دیگر آمده است اگر پرنده در پرواز گاهی بال می‌زند و گاهی بدون حرکت بال پرواز می‌کند لکن بال زدنش بیشتر است، گوشتش خوردنی و حلال می‌باشد، و اگر به عکس بال زدنش بیشتر است حرام گوشت خواهد بود، و از پرندگان دریائی هرکدام که دارای قانصه (سنگدان) یا صیصیه (خاریست در پای حیوان بمنزله انگشت شست) هستند حلال و هرکدام که هیچیک از این دو را ندارند حرام گوشتند.

۴۱۴۸- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ طَيْرِ الْمَاءِ مِمَّا يَأْكُلُ السَّمَكُ مِنْهُ يَجِلُّ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ كُلُّهُ».

۴۱۴۹- وَ سَأَلَ كِرْدِينُ الْمِسْمَعِيُّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الْخُبَارِيِّ فَقَالَ: لَوْ دِدْتُ أَنْ عِنْدِي مِنْهُ فَأَكُلُ حَتَّى أُمْتَلِي».

۴۱۵۰- وَ سَأَلَ زَكَرِيَّا بْنُ آدَمَ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ دَجَاجِ الْمَاءِ، فَقَالَ: إِذَا كَانَ يَلْتَمِطُ غَيْرَ الْعَذْرَةِ فَلَا بَأْسَ بِهِ».

۴۱۵۱- وَ سَأَلَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ سِنَانَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ بَيْضِ طَيْرِ الْمَاءِ، فَقَالَ: مَا كَانَ مِنْهُ مِثْلُ بَيْضِ الدَّجَاجِ - يَعْنِي عَلَى خِلْقَتِهِ - فَكُلْ».

۴۱۴۷- رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: گوشت هر صاحب دندانی از درندگان و هر صاحب چنگالی از پرندگان حرام است. (علامت مردارخواری این دو است).

۴۱۴۸- صفوان بن یحیی از شخصی بنام محمد بن حارث (یا نجبه بن حارث) نقل کرده که گفت: از موسی بن جعفر علیهما السلام از گوشت پرندگان آبی که خوراکشان بیشتر ماهی آبهاست پرسیدم، فرمود: بخور اشکالی ندارد. (چون دارای قانصه یا صیصیه می باشند).

۴۱۴۹- کردین پسر مسمع بن عبدالملک از امام صادق علیه السلام از خوردن گوشت هوبره پرسید (پرنده ایست کویری از نوع پابلندان) امام فرمود: چقدر دوست دارم که اکنون پخته آن اینجا بود و من از آن، سیرمی خوردم.

۴۱۵۰- و زکریا بن آدم (همو که در شیخون قم مدفون است) از موسی بن جعفر علیهما السلام از ماکیان دریائی سؤال کرد، حضرت فرمود: اگر خوراکش مدفوع حرام گوشتان نباشد مانعی ندارد.

۴۱۵۱- عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام از تخم پرندگان آبی پرسید، آن حضرت فرمود: اگر هر کدام مانند تخم ماکیان است - یعنی هم شکل

۴۱۵۲- وَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «كُلُّ مِثْمَلٍ مِمَّا كَانَ لَهُ فُلُوسٌ، وَلَا تَأْكُلُ مِنْهُ مَا لَيْسَ لَهُ فُلُسٌ».

۴۱۵۳- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ اضْطَادَ سَمَكَةً فَرَتَّطَهَا بِخَيْطٍ وَأَرْسَلَهَا فِي الْمَاءِ فَمَاتَتْ أَتَوْكَلُّ؟ قَالَ: لَا».

۴۱۵۴- وَ سَأَلَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَيَّابَةَ «عَنِ السَّمَكِ يُصَادُ ثُمَّ يُجْعَلُ فِي شَيْءٍ ثُمَّ يُعَادُ فِي الْمَاءِ فَيَمُوتُ فِيهِ، فَقَالَ: لَا تَأْكُلُ لِأَنَّهُ مَاتَ فِي الَّذِي فِيهِ

آن - بخور.

۴۱۵۲- امام صادق علیه السلام فرمود: از ماهیها هرکدام که دارای فلس است بخور و هرکدام دارای فلس نیست نخور.

شرح: «مراد از بی فلس آنست که حیوان دریائی از نوع ماهی باشد ولی از اصل دارای فلس نبوده باشد مانند جِری که اساساً فلس نداشته و ندارد و حرام است (اما اگر فلس داشته و به جهتی ریخته و از کنار گوشهایش پیدا است که فلس آن حیوان ریخته حلال است، چنانکه در خبری حماد بن عثمان می‌گویند: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم از ماهیان دریا کدامیک حلالند؟ فرمود: هر کدام پوست زبر (فلس) دارند، عرض کردم: قربانت شوم درباره کثرت چه می‌فرمائید؟ فرمود: خوردنش اشکالی ندارد، عرض کردم قشر (فلس) ندارد، فرمود: آری، لکن ماهی بدخلقی است خود را به هر چیزی می‌ساید و فلسش می‌ریزد، و اگر درست در اطراف گوشش نظر کنی فلس می‌یابی».

۴۱۵۳- ابویوب (ابراهیم بن عثمان) از امام صادق علیه السلام پرسید: مردی ماهی را صید کرد و آن را به ریسمانی بست و در دریا رها کرد و ماهی در دریا مُرد از آن می‌توان خورد؟ فرمود: نه.

۴۱۵۴- عبدالرحمن بن سیابه از آن حضرت علیه السلام پرسید: اگر ماهی از دریا صید کنند و آن را در سبیدی نهند و در دریا یا رود اندازند و ماهی بمیرد از آن

حیاته».

۴۱۵۵- وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «سَمَكَةُ ارْتَفَعَتْ فَوَقَعَتْ عَلَى الْجَدِّ فَاضْطَرَّتْ حَتَّى مَاتَتْ أَكْلُهَا؟ قَالَ: نَعَمْ».

۴۱۵۶- وَ رَوَى الْقَاسِمُ بْنُ بُرَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ نَصَبَ شَبَكَةً فِي الْمَاءِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْ بَيْتِهِ وَتَرَكَهَا مَنصُوبَةً، ثُمَّ أَتَاهَا بَعْدَ ذَلِكَ وَقَدْ وَقَعَ فِيهَا سَمَكٌ فَمَوْتَنَ فَقَالَ: مَا عَمِلْتَ يَدُهُ فَلَا بَأْسَ بِأَكْلِ مَا وَقَعَ فِيهِ».

۴۱۵۷- وَ سَأَلَ أَبُو الصَّبَاحِ الْكِنَانِيُّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الْحَيْثَانِ يَصِيدُهَا الْمَجُوسُ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهَا إِنَّمَا صَيْدُ الْحَيْثَانِ أَخْذُهَا».

۴۱۵۸- وَ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَيْنَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا

می توان خورد؟ فرمود: نه، زیرا در آنکه زنده بود در همان مرده است (یعنی آب).

۴۱۵۵- و زرارہ گوید: بہ آن حضرت عرض کردم ماہی از آب جست و در ساحل نہر در خشکی افتاد و روی خاک شروع بہ جستن کرد و خود را بہ زمین کوفت تا مرد، از آن می توانم بخورم؟ فرمود: آری.

۴۱۵۶- محمد بن مسلم از امام باقر علیہ السلام نقل کرد کہ مردی تور و شبکہ ماہیگیری خود را در آب گسترد و بمنزل خود رفت و تور را بحال آماده رها کرد، و چون بازگشت تعدادی ماہی بہ دام افتادہ بودند، و وقتی شبکہ را از آب کشید تعدادی از ماہیان صید شدہ بہ حال مرگ بودند، فرمود: آنچه در دامی کہ بہ دست خود گسترده، افتادہ است اشکالی بخوردن آن نیست.

۴۱۵۷- ابوالصباح کنانی از امام صادق علیہ السلام پرسید: ماہیانی کہ مجوس صید می کنند حکمش چیست؟ فرمود: اشکالی ندارد، زیرا صید ماہی، زنده گرفتن آن از آب است. (یعنی طریق جلیت و ذبحش، زنده گرفتن آن از آب است کہ در خشکی جان سپرد و بس و دیگر احتیاج بہ شرایطی همچون گفتن بسم الله و یا مسلمان بودن گیرندہ اش ندارد).

بَأْسَ يَكُوَامِيخِ الْمَجُوسِ، وَلَا بَأْسَ بِصَيْدِهِمُ السَّمَكَ.»

۴۱۵۹- قَالَ: «وَسَأَلْتُهُ عَنِ الْحَظِيرَةِ مِنَ الْقَصَبِ تُجْعَلُ لِلْحَيْتَانِ فِي

الْمَاءِ فَيَدْخُلُهَا الْحَيْتَانُ فَيَمُوتُ بَعْضُهَا فِيهَا، قَالَ: لَا بَأْسَ.»

۴۱۶۰- وَسَأَلَهُ الْحَلْبِيُّ «عَنْ صَيْدِ الْحَيْتَانِ وَإِنْ لَمْ يُسَمَّ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ

بِهِ.»

۴۱۶۱- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَأْكُلِ الْجِرِّيَّ، وَلَا الْمَارْمَاهِيَّ،

وَلَا الزَّمِيرَ وَلَا الطَّافِيَّ - وَهُوَ الَّذِي يَمُوتُ فِي الْمَاءِ فَيَطْفُو عَلَى رَأْسِ الْمَاءِ -.»

وَإِنْ وَجَدْتَ سَمَكًا وَلَمْ تَعْلَمْ أَذْكِيٌّ هُوَ أَوْ غَيْرُ ذَكِيٍّ - وَذَكَائُهُ أَنْ

۴۱۵۸- در روایت عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام آمده است که

فرمود: اشکالی نیست به خوردن دوغ‌های جوشیده یا خامه‌های مجوس و نیز به ماهی که آنها صید کرده‌اند.

۴۱۵۹- و گوید: از امام علیه السلام پرسیدم: دامهائی از فی کنار دریا

می‌سازند و در داخل آب می‌اندازند که ماهی بگیرند، ماهی (در طغیان آب) وارد آن شده و نمی‌تواند بیرون رود و پاره‌ای در آن می‌میرند، فرمود: اشکالی ندارد.

۴۱۶۰- و حلبی از آن حضرت پرسید: ماهی را صید می‌کنند و نام خدا

نمی‌برند. فرمود: اشکالی ندارد.

۴۱۶۱- و امام صادق علیه السلام فرمود: از جِرِّي و مارماهی و زَمِير و طافی

مخور، و طافی آنست که در آب مرده و لاشه‌اش را در سطح دریا آب به‌هر طرف می‌رانند.

شرح: «جِرِّي ماهی کشیده و دراز است که فلس ندارد و پوستش تابان و نرم

است و یهود نیز آن را نخورند و زَمِير - بر وزن نیکیت - نوعی ماهی است که آن را ماهی آبتوس گویند، و مارماهی نوعی حیوان دریایی است که روی بدنش بجای قشر

و فلس لعاب غلیظی دارد که آن را از گزند و آسیب خارجی حفظ می‌کند و اگر آن را از روی بدنش بزایند می‌میرد.

و چنانچه در کنار رود یا نهر یا دریا ماهی مرده‌ای یافتی و ندانستی که آن

يُخْرَجَ مِنَ الْمَاءِ حَيًّا — فَخُذْمِنُهُ فَاطْرَحْهُ فِي الْمَاءِ فَإِنَّ طِفَا عَلَى الْمَاءِ مُسْتَلْقِيًّا عَلَى ظَهْرِهِ فَهُوَ غَيْرُ ذَكِيٍّ، وَإِنْ كَانَ عَلَى وَجْهِهِ فَهُوَ ذَكِيٌّ.

وَكَذَلِكَ إِذَا وَجَدْتَ لَحْمًا وَلَا تَعْلَمُ أَذَكِيٌّ هُوَ أَمْ مَيْتَةٌ فَأَلْقِ مِنْهُ قِطْعَةً عَلَى النَّارِ فَإِنَّ تَقَبَّضَ فَهُوَ ذَكِيٌّ، وَإِنْ اسْتَرَخَى عَلَى النَّارِ فَهُوَ مَيْتَةٌ.

۴۱۶۲- وَرُوي «فَيَمَن وَجَدَ سَمَكًا وَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّهُ مِمَّا يُؤْكَلُ أَوْلًا فَإِنَّهُ يُشَقُّ أَصْلُ ذَنْبِهِ فَإِنْ ضَرَبَ إِلَى الْخُضْرَةِ فَهُوَ مِمَّا لَا يُؤْكَلُ، وَإِنْ ضَرَبَ إِلَى الْخُمْرَةِ فَهُوَ مِمَّا يُؤْكَلُ».

وَإِنْ ابْتَلَعَتْ حَيَّةٌ سَمَكَةً ثُمَّ رَمَتْ بِهَا وَهِيَ حَيَّةٌ تَضْطَرِبُ، فَإِنْ كَانَ فُلُوسُهَا قَدْ تَسَلَّخَتْ لَمْ تُؤْكَلْ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فُلُوسُهَا تَسَلَّخَتْ أُكِلَتْ.

تذکيه شده يا نه، — و تذکيه ماهی به آنست که از آب زنده خارج شود و در خشکی جان سپارد — پس آن را به آب انداز اگر به پشت روی آب ماند، در آب مرده و تذکيه نشده است و اگر (مانند ماهی زنده) به رو در آب ماند پس آن مُذَكِّي است، و تذکيه آن همانست که زنده از آب به خشکی افتاده باشد.

و همچنين اگر در بيابان گوشتی يافتی و به تذکيه آن علم نداری و نمی دانی که آیا از مرده است يا نه، قسمتی از آن را بر آتش انداز اگر خود را درهم کشيد آن گوشت حيوان تذکيه شده است و اگر باز شد و گسيخت، از حيوان مرده است.

۴۱۶۲- و روايت شده درباره کسی که ماهی را يافت و نمی دانست که می توان آن را خورد يا نه، پس بيخ دنب يا بيخ دوگوش او را بشکند، چنانچه به کبودی می رفت از آنهاست که نبايد خورده شود، و اگر به سرخی می رود پس از آن هاست که می شود آن را خورد.

شرح: «در پاره ای از نسخه ها به جای «اصل ذنبه» «اصل اذنيه» می باشد، یعنی گوشها».

و اگر ماری، ماهی کوچکی را ببلعد سپس آن را بیرون افکند و آن ماهی زنده باشد و جست و خيز کرده خود را به زمین کوبد، پس اگر فلس آن جدا شده و

[مَا تَذَكِّي بِهِ الدَّبِيحَةُ]

- ۴۱۶۳- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَعْقِبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَبَّاجِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْمَرْوَةِ وَالْقَصَبَةِ وَالْعُودِ يَذْبَحُ بِهِنَّ الْإِنْسَانُ إِذَا لَمْ يَجِدْ سِكِينًا فَقَالَ: إِذَا فُرِيَ الْأَوْدَاجُ فَلَا بَأْسَ بِذَلِكَ.»
- ۴۱۶۴- وَ رَوَى ابْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ «لَا بَأْسَ بِأَنْ تَأْكُلَ مَا ذُبِحَ بِحَجَرٍ إِذَا لَمْ تَجِدْ حَدِيدَةً.»
- ۴۱۶۵- وَ رَوَى الْفَضْلُ، وَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ قَوْمًا أَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالُوا لَهُ: إِنَّ بَقَرَةً لَنَا غَلَبَتْنا وَ اسْتَضَعَبَتْ عَلَيْنَا فَضَرَبْنَاها بِالسَّيْفِ، فَأَمَرَهُمْ بِأَكْلِهَا.»

بی فلس است خوردنی نیست و اگر همانطور که بلعیده بوده با فلس مُرده اش را بیرون انداخت حلال و خوردنی است.

[حیوان را چگونه ذبح شرعی می کنند]

۴۱۶۳- عبدالرحمن بن حبجاج گوید: از موسی بن جعفر علیهما السلام پرسیدم: با سنگ تیز و نو و چوب دستی و شاخه نازک درجائیکه دسترسی به کارد نیست می توان حیوان را ذبح کرد؟ فرمود: هرگاه آن آلت رگهای گردن را قطع کند اشکالی ندارد.

۴۱۶۴- عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد از حیوانی که با سنگ آن را ذبح کرده اند بخوری در صورتیکه کارد آهنی نیابی.

۴۱۶۵- عبدالرحمن بن ابی عبدالله گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: جماعتی نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله آمدند و به آن حضرت عرض کردند: گاوی از گاوهای ما وحشی شد و نگهداریش بر ما مشکل گشت با شمشیر او را کشتیم، رسول خدا صلی الله علیه وآله آنان را بخوردن آن فرمان داد.

شرح: «این خبر محمول است بر با قصد بودن ضارب و گفتن بسم الله هنگام ضرب، یا مراد آنست که گفتند با شمشیر به پیکر او زدیم تا اینکه مشرف برگ گشت

۴۱۶۶- وَ رَوَى صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى، عَنِ الْعَيْصِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنَّ ثَوْرًا ثَارَ بِالْكُوفَةِ فَثَارَ إِلَيْهِ النَّاسُ بِأَسْيَافِهِمْ فَضَرَبُوهُ وَأَتَوْا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسَأَلُوهُ، فَقَالَ: ذَكَاةٌ وَحَيَّةٌ وَلَحْمُهُ حَلَالٌ».

۴۱۶۷- وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ بَعِيرٍ تَرَدَّى فِي بَيْرٍ فَذُبِحَ مِنْ قِبَلِ ذَنْبِهِ، [فَ] قَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا ذَكَرَ [وَأ] اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ».

۴۱۶۸- وَ رَوَى عُمَرُ بْنُ أُذَيْنَةَ، عَنِ الْفَضِيلِ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ ذَبَحَ فَسَبَّحَهُ السَّكِينُ فَقَطَعَ الرَّأْسَ، فَقَالَ: ذَكَاةٌ وَحَيَّةٌ فَلَا بَأْسَ بِأَكْلِهِ».

و سؤال از آن جهت است که پس از خوردن ضربات شمشیر معلوم نبود حیات مستقره داشته است یا اگر به همان حال رها می‌کردیم مرگش حتمی بود، چون موت حیوان باید مستند به ذبح باشد نه طریق دیگر».

۴۱۶۶- عیص بن قاسم گوید: در شهر کوفه گاو میشی طغیان کرد و به مردم حمله برد، از اطراف مردم گرد او را گرفتند و با شمشیر به قصد کشتنش به او حمله بردند و او را کشتند و آنگاه نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آمده و قصه را گفتند، امام فرمود: ذبح سریع و با شتابی بود و گوشش حلال است.

شرح: «این خبر را مانند حدیث گذشته باید گفت بقصد صید او با شمشیر حمله بردند و ناچار بسم الله گفته اند چنانکه از خبر بعد برمی آید».

۴۱۶۷- زرارة گوید از امام باقر علیه السلام در مورد حکم شتری که در چاهی فرو افتاده و قبل از مردن، از جانب دم ذبح شده است، پرسش کردم. حضرت فرمودند: در صورتیکه بر آن نام خدا را برده باشند اشکالی ندارد.

۴۱۶۸- فضیل بن یسار گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم در مورد مردی که هنگام ذبح حیوانی کارد سبقت جست و سر حیوان را یکسره قطع نمود حکم آن چیست؟ فرمود: ذبح سریعی بوده و اشکالی به خوردن آن نیست.

۴۱۶۹- وَ فِي رِوَايَةِ حَرِيْزٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «إِنْ خَرَجَ الدَّمُ فَكُلْ».

۴۱۷۰- وَ فِي رِوَايَةِ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِهِ إِذَا سَالَ الدَّمُ».

۴۱۷۱- وَ سَأَلَ أَبُو بَصِيرٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الشَّاةِ تُذْبَحُ فَلَا تَتَّحَرُّكَ وَيُهْرَاقُ مِنْهَا دَمٌ كَثِيرٌ عَبِيْطٌ، فَقَالَ: لَا تَأْكُلْ، إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ: إِذَا رَكِضَتِ الرَّجُلُ أَوْ طَرَفَتِ الْعَيْنُ فَكُلْ».

۴۱۷۲- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ سُئِلَ «عَنْ رَجُلٍ ذَبَحَ ظِيْرًا فَقَطَّعَ رَأْسَهُ أُيُوْكَلُ مِئْتَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ وَلَكِنْ لَا يَتَعَمَّدُ قَطَّعَ»

۴۱۶۹- و در روایت محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام به کسی که در هنگام ذبح کارد سبقت بسته و سر حیوان جدا گشته فرمود: اگر خون خارج شد حلال است، بخور.

شرح: «چون ذبح و مردن حیوان باید مستند به بریدن رگها و حلقوم باشد و در اینجا نخاع - که به قطعش حیوان دیگر زنده نیست - با رگها و حلقوم یکجا قطع شده است از این نظر مورد سؤال واقع شده است و امام فرموده: اگر خون جاری شود از آن استفاده کن. یعنی مرگ به دلیل جاری شدن خون مستند به قطع اوداج بوده نه قطع و در خبر پیش، ممکن است سر جدا شده باشد نه نخاع».

۴۱۷۰- و در روایت سماعه از امام صادق علیه السلام آمده است: «اشکالی ندارد اگر خون جاری شود».

۴۱۷۱- و ابوبصیر از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: گوسفندی را ذبح کردند و هیچ حرکتی نداشت ولی خون تازه بسیاری از رگهای او می ریخت، از آن می توان خورد؟ امام علیه السلام فرمود: از آن نخور، زیرا امیر مؤمنان علیه السلام می فرمود: اگر پاها حرکت داشت یا چشم برهم می خورد از آن بخور.

۴۱۷۲- حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال شد: مردی پرنده ای را

رَأْسِهِ؟».

۴۱۷۳- وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ أَبِي حَمَزَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَأْكُلَنَّ مِنْ فَرَسَةِ السَّبْعِ وَلَا الْمَوْفُودَةِ وَلَا الْمُتَخَنِقَةِ وَلَا الْمُتَرَدِّيَةِ وَلَا النَّطِيحَةِ إِلَّا أَنْ تُدْرِكَهُ حَيًّا فَتَذَكِّهِ».

۴۱۷۴- وَ رَوَى أَبُو بَابٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ، «فِي الدَّبِيحَةِ تُذْبَحُ وَفِي بَطْنِهَا وَلَدٌ، قَالَ: إِنْ كَانَ تَامًا فَكُلْهُ، فَإِنَّ ذَكَاتُهُ ذَكَاةُ أُمِّهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ تَامًا فَلَا تَأْكُلْهُ».

۴۱۷۵- وَ رَوَى عُمَرُ بْنُ أَدِيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ»

سر می برید، یکبارہ سر را قطع کرد، از آن می توان خورد؟ فرمود: آری، لکن عمداً سر را قطع نکنند.

شرح: «این خبر دلالت دارد که نباید سر را در جا قطع کرد، بلکه اندکی تأمل کنند تا خون از رگها برود و حیوان از دست و پا زدن آرام گیرد بعد سر را قطع کنند که نخاع پس از مرگ قطع شود و اگر تعجیل کردند حیوان حرام نمی شود ولی کار حرام یا ناصوابی کرده اند».

۴۱۷۳- ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: مبدا از گوشت شکاری که درنده ای از درندگان وحشی آن را شکار کرده بخوری، و نه از آن حیوانی که به چوب و عصا کشته شده، و نه از آنکه از جای بلندی افتاده و مرده، و نه از آنکه در چاهی افتاده و مرده، و نه از گوشت آنکه به شاخ زدن دیگری جان داده باشد مگر آنکه او را زنده یافته و ذبح کنی.

۴۱۷۴- محمد بن مسلم گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ذبیحه ای که می کشند و در شکمش بره دارد، اگر خلقت بره تمام است از آن بخور، زیرا ذبحش ذبح مادرش می باشد و چنانچه خلقتش تمام نیست از آن نخور.

۴۱۷۵- محمد بن مسلم از یکی از دو امام حضرت باقر یا حضرت صادق

فَقَالَ: الْجَبِينُ إِذَا أَشْعَرَ [أ] وَأُوتِرَ فَذَكَأَهُ ذَكَأَةُ أُمِّهِ».

۴۱۷۶- وَرَوَى الْكَاهِلِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلَهُ رَجُلٌ
وَأَنَا عِنْدَهُ عَنْ قَطْعِ أَلْيَابِ الْغَنَمِ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِقَطْعِهَا إِذَا كُنْتَ إِنَّمَا تُصْلِحُ بِهِ
مَالَكَ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ فِي كِتَابِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ مَا قُطِعَ مِنْهَا مَيْتٌ لَا يُتَنَفَعُ
بِهِ».

۴۱۷۷- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُلُّ مَنَحُورٍ مَذْبُوحٍ حَرَامٌ، وَكُلُّ
مَذْبُوحٍ مَنَحُورٍ حَرَامٌ».

۴۱۷۸- وَرَوَى عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى قَالَ: «سَأَلَ الْمَرْزَبَانَ أَبَا الْحَسَنِ
عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ ذَبْحَةِ وَلَدِ الزَّانَا وَقَدْ عَرَفْنَاهُ بِذَلِكَ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ وَالْمَرْأَةُ
وَالصَّبِيُّ إِذَا اضْطُرُّوا إِلَيْهِ».

علیهما السلام نقل کرده که گوید: پرسیدم معنی سخن خداوند عزیز را که فرموده:
«أُحِلَّتْ لَكُمْ بِهِمَةَ الْأَنْعَامِ - مائده: ۲» (حلال شده بر شما زبان بستگان چهار پا).
فرمود: بره تودلی هرگاه بدنش مو و کرک پیدا کرده ذبحش مباح مادرش می باشد.
شرح: «یعنی اگر حیوان از شکم مادر، مرده بیرون آمد همان ذبح مادر ذبح
اوست، و اگر زنده بیرون آمد باید ذبح شود».

۴۱۷۶- و عبدالله بن یحیی کاهلی گوید: مردی از امام صادق علیه السلام
پرسید - و من حضور داشتم - از بریدن پیه و دنبه گوسفند؟ فرمود: اگر در مقام معالجه
و اصلاح باشی اشکالی ندارد، سپس فرمود: در کتاب امیرالمؤمنین علیه السلام آمده
است که آنچه از آن می برند مردار است و قابل انتفاع نیست.

۴۱۷۷- و امام صادق علیه السلام فرمود: هر حیوانی که باید نحر شود (مانند
شتر) اگر او را ذبح کنند حرام است و هر حیوانی را که باید ذبح کنند اگر نحر کنند
حرام می باشد.

۴۱۷۸- صفوان بن یحیی گوید: مرزبان بن عمران اشعری از امام رضا
علیه السلام از ذبحی که ولد الزنا، که او را بدان صفت شناخته اند، انجام دهد پرسید،

۴۱۷۹- وَ سَأَلَهُ الْحَلَبِيُّ «عَنْ ذَبِيحَةِ الْمُزْجِيِّ وَالْحَرُورِيِّ، قَالَ: فَقَالَ: كُلُّ وَقْرٍ وَاسْتَقِيرَ حَتَّى يَكُونَ مَا يَكُونُ».

فرمود: اشکالی ندارد، همچنین است ذبح و کشتاری که زن و کودک در حال اضطراب انجام دهند.

۴۱۷۹- و حلبی از آن حضرت علیه السلام از ذبیحهٔ مرجی و حروری سؤال کرد، فرمود: ناراحت مباش آنها را بحساب مسلمان بگذار و ذبیحهٔ آنان را حلال بدان تا زمانیکه دولت حق روی کار آید، و در بعض نسخ «وَأَقْرِبُوا اسْتَقِيرَ» آمده یعنی از طعامشان بخور و آنها را از طعام خود بده، مهمانشان کن و به مهمانی ایشان برو تا وقتی دولت حق روی کار آید.

شرح: «مرجی نسبتش به مرجئه است که طایفه‌ای از عوام و منحرفین آن زمان بودند و عقیده داشتند که با ایمان هیچ معصیتی ضرر نمی‌رساند و با کفر هیچ طاعتی، و آنان کسانی هستند که قائلند به اینکه هر کس اظهار اسلام کند و به قبلهٔ مسلمانان نماز خواند مؤمن است و هر فسق و یا گناهی مرتکب شود هر چند بزرگ باشد به ایمان او ضرر نمی‌رساند چنانکه اگر اظهار اسلام نکرده باشد هیچ طاعتی به او فایده نمی‌بخشد، روی این اعتقاد کسانی را که در صدر اسلام پس از پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله مرتکب جنایاتی شده بودند مؤمن کامل می‌دانستند و راجع به گناهشان می‌گفتند بما ربطی ندارد و امر آن را به قیامت موکول می‌کنیم تا خداوند دربارهٔ آنها چه حکم فرماید و هیچ مسلمانی حق ندارد بد آنها را بگوید و نفرینشان کند و از رحمت خدا دورشان بداند، بلکه باید صبر کند و امر را به تأخیر اندازد تا قیامت.

و بنظر راقم این حروف این مذهب را طرفداران سیاست ضدعلوی اختراع کردند تا با این عقیده از اعتراضات و اشکالاتی که هشیاران امت به جنایات و کارهای زشت بعض صحابه و صحابیات می‌کردند جلوگیری کنند و تنها برای بستن زبان آزادمنشان و خفه کردن آنها و غافل نمودن مردم ساده و کم عقل بود، تا دیگر کسی نگوید فلان صحابی چرا فلان عمل خلاف را انجام داد و فلان صحابه چرا با آیه شریفه «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ - احزاب: ۳۳» مخالفت کرد و غائله راه انداخت و مردم

۴۱۸۰- وَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَأْكُلْ ذَبِيحَةَ الْيَهُودِيِّ وَ النَّصْرَانِيِّ وَ الْمَجُوسِيِّ وَ جَمِيعٍ مِّنْ خَالَفَ الدِّينَ إِلَّا [مَا] إِذَا سَمِعْتَهُ يَذْكُرُ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا. وَ فِي كِتَابِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا يَذْبُحُ الْمَجُوسِيُّ وَلَا النَّصْرَانِيُّ وَلَا نَصَارَى الْعَرَبِ الْأَضَاحِيِّ، وَقَالَ: تَأْكُلُ ذَبِيحَتَهُ إِذَا ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

بسیاری را بکشتن داد، و برای بی خبر گزاردن مردم احمق و مقدس مآب که غالباً از دین بی خبرند این راه بهترین راهی بود که شیاطین القاء کردند زیرا تا سرحدّ اُعلا عوام فریبانه و کارساز بود، می گفتند: رفتگان همه با ایمان کامل از دنیا رفته اند و اگر عملی از آنها سرزده که برخلاف دستورات خدا بوده آنان را از مقام مؤمن کامل فرود نمی آورد و خداوند خود می داند با آنان چه کند و بما مربوط نیست، و چون با ایمان کامل از دنیا رفته اند عفو الهی همه را شامل خواهد شد و آنان در درجات بهشت با کمال سربلندی و افتخار مسرورند: «وَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُخْبِرُونَ - روم: ۱۵». و نه تنها این مذهب بلکه تمام مذاهبی که پس از رحلت رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ پدید آمد، انگیزه سیاسی و یا سیاسی اقتصادی داشته است و اگر درست ریشه یابی شود صحت این گفتار چون آفتاب روشن خواهد گشت.

و أما حروریه، فرقه ای از خوارج نهروانند، و اینان پس از واقعه صفین در محلی بنام حروراء اجتماعی تشکیل دادند و پس از شور، قطعنامه ای متضمّن تکفیر امیرالمؤمنین علی علیه السلام و خلع آن حضرت (ع) از خلافت و امارت مسلمین صادر کردند، و اینان ریختن خون علی علیه السلام و پیروان آن حضرت را مباح بلکه واجب می شمردند و از شدّت حماقت خود را در این عقیده مصیب دانسته و به عمل به آن مثاب می دانستند».

۴۱۸۰- امام صادق علیه السلام فرمود: از خوردن ذبیحه یهودی و نصرانی و مجوسی و هر کس خلاف دین تو را دارد اجتناب کن مگر اینکه «بسم الله» گفتن او را بشنوی، و نیز فرمود: در کتاب علی علیه السلام آمده که نه مجوسی و نه نصرانی و نه ترسایان عرب گوسفند و یا گاو قربانی را در عید اُضحی نکشند، و فرموده است: از

۴۱۸۱- وَ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «مَا تَقُولُ فِي ذَبَائِحِ النَّصَارَى؟» فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهَا، قُلْتُ: فَأَيُّهَا يَذْكُرُونَ عَلَيْهَا الْمَسِيحَ فَقَالَ: إِنَّمَا أَرَادُوا بِالْمَسِيحِ اللَّهَ تَعَالَى.»

۴۱۸۲- وَ رَوَى أَبُو بَكْرٍ الْحَضْرَمِيُّ، عَنِ الْوَرْدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي- جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «حَدَّثَنِي حَدِيثًا وَأَمَلِ عَلَيَّ حَتَّى أَكْتُبَهُ، فَقَالَ: أَيْنَ حِفْظُكُمْ يَا أَهْلَ الْكُوفَةِ؟» قُلْتُ: حَتَّى لَا يَرُدَّهُ عَلَيَّ أَحَدٌ، مَا تَقُولُ فِي مَجُوسِي قَالَ بِسْمِ اللَّهِ وَذَبَحَ؟ فَقَالَ: كُلُّنَا، فَقُلْتُ: مُسْلِمٌ ذَبَحَ وَلَمْ يُسَمِّ؟ فَقَالَ: لَا تَأْكُلُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: «فَكُلُّوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ» وَيُقُولُ: «وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ.»

ذبیحه هریک از اینان اگر بسم الله در هنگام سربزیدن حیوان بگوید بخور.

۴۱۸۱- عبدالملک بن عمرو گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: نظر شما درباره ذبایح نصاری چیست؟ فرمود: اشکالی ندارد، عرض کردم: آنان نام مسیح را بهنگام ذبح می برند. فرمود: مرادشان از مسیح خداوند متعال است. شرح: «این خبر در سلسله سندش حکم بن مسکین جزئی روات ذکر شده و وی مجهول الحال است، و در تهذیب آمده و جزئی روات آن قاسم بن محمد جوهری ذکر شده و وی واقفی مذهب بوده و توثیق هم نشده است و خبر، خبر واحد می باشد.»

۴۱۸۲- ورد بن زید گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: برای من حدیثی نقل فرمائید و دیکته کنید که بنویسم. امام فرمود: پس حافظه شما اهل کوفه کجاست؟ عرض کردم: غرض اینست که کسی آن را بر من رد نکند. بفرمائید نظرتان در این باره که مجوسی بسم اله بگوید و حیوانی را ذبح کند چیست؟ فرمود: از آن بخور، عرض کردم اگر مسلمانی بیگفتن بسم الله ذبح کند چه؟ فرمود: از آن نخور زیرا خداوند متعال می فرماید: «فَكُلُّوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ - انعام: ۱۱۸» (بخورید از آن حیوان مذبوحی که نام خدا بر آن برده شده است). و نیز می فرماید: «وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ - انعام: ۱۱۹» (و نخورید از آن حیوان مذبوحی که

۴۱۸۳- وَ رَوَى الْحُسَيْنُ الْأَحْمَسِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «هُوَ الْأِسْمُ وَلَا يُؤْمَنُ عَلَيْهِ إِلَّا مُسْلِمٌ».

۴۱۸۴- وَ رَوَى الْحُسَيْنُ بْنُ الْمُخْتَارِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّا نَكُونُ بِالْجَبَلِ فَتَبَعَتْ الرُّعَاةَ إِلَى الْغَنَمِ فَرُبَّمَا عَطِبَتْ الشَّاةُ وَ أَصَابَهَا شَيْءٌ فَدَبَّحُوهَا فَتَأْكُلُهَا؟ قَالَ: لَا إِنَّمَا هِيَ الذَّبِيحَةُ فَلَا يُؤْمَنُ عَلَيْهَا إِلَّا الْمُسْلِمُ».

۴۱۸۵- وَ رُوِيَ عَنِ الْفُضَيْلِ؛ وَ زُرَّارَةَ؛ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُمْ سَأَلُوهُ عَنْ شِرَاءِ اللَّحْمِ مِنَ الْأَسْوَاقِ وَلَا يُدْرَى مَا يَصْنَعُ الْقَضَابُونَ؟ فَقَالَ: كُلُّ إِذَا كَانَ فِي أَسْوَاقِ الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَسْأَلْ عَنْهُ».

[مَا ذُبِحَ لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ أَوْ تَرَكَ التَّسْمِيَةَ]

۴۱۸۶- وَ سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ ذَبِيحَةِ ذُبِحَتْ

نام خدا بر آن برده نشده است).

۴۱۸۳- و حسین بن عثمان احمسی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: این بردن نام خدا است و انسان اطمینان به بردن آن ندارد مگر بمسلمان.

۴۱۸۴- حسین بن عبیدالله گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم که ما اهل کوهپایه هستیم و گوسفندان را با چوپان‌ها (که اهل ذمه‌اند) به چرا می‌فرستیم و بسا می‌شود که گوسفندی آسیب می‌بیند و ایشان آن را سر می‌برند و ما از آن می‌خوریم آیا صحیح است؟ فرمود: نه، زیرا ذبح باید شرعی باشد و اطمینانی در رعایت کردن دستورات شرع نیست مگر به مسلمان.

۴۱۸۵- فضیل بن یسار و زرارة و محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام از خرید گوشت از بازار سؤال کردند و اینکه معلوم نیست قصابها چه می‌کنند؟ فرمود: بخور اگر از سوق و محله مسلمانان تهیه شده است و از آن می‌پرس. (یعنی حلال است).

[مذبوحی که روبه قبله نبوده و یا ذابح بسم الله نگفته است]

۴۱۸۶- محمد بن مسلم [گوید]: از امام صادق علیه السلام پرسید[م]:

لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ فَقَالَ: كُلُّ لَا بَأْسَ بِذَلِكَ مَا لَمْ يَتَعَمَّدْ، قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ ذَبَحَ
وَلَمْ يُسَمِّ؟ فَقَالَ: إِنْ كَانَ نَاسِيًا فَلْيُسَمِّ حِينَ يَذْكُرُ يَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ عَلَىٰ أَوْلِيهِ
وَعَلَىٰ آخِرِهِ».

۴۱۸۷- وَ سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ ذَبَحَ
فَسَبَّحَ أَوْ كَبَّرَ أَوْ هَلَّلَ أَوْ حَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: هَذَا كُلُّهُ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى،
لَا بَأْسَ بِهِ».

۴۱۸۸- وَ فِي رِوَايَةِ حَمَادٍ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
«سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَذْبَحُ فَيَتَسَمَّى أَنْ يُسَمِّي أَتُوَكَّلُ ذَبِيحَتُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ إِذَا كَانَ لَا

ذبیحه ای را که بدون روزه قبله نمودن سر بریده اند می توان خورد؟ فرمود: اگر از روی
عمد نبود اشکالی ندارد از آن بخور، گوید: پرسیدم: مردی سر برید و بسم الله نگفت؟
فرمود: چنانچه از روی فراموشی بوده هرگاه متذکر شود بگوید: «بسم الله على اوليه
و على آخره».

شرح: «گفتن بسم الله شرط حلیت است در نحر و ذبح و صید، باتفاق علما و
اختلاف در آن نیست زیرا صریح آیه قرآن است که فرموده: «لَا تَأْكُلُوا مَا لَمْ يَذْكُرِ
اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِشْقٌ» و اگر عمداً ترک کنند خوردن آن حرام است و اگر از
روی فراموشی باشد حرام نیست، و لازم نیست معتقد بوجوب گفتن آن باشد همینکه
نام خدا را برد و بسم الله گفت می توان از آن خورد و حلال است».

۴۱۸۷- و نیز محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام پرسید: مردی ذبح کرد
در حالیکه تسبیح خدا می کرد یا تکبیر می گفت و یا لا اله الا الله، و یا حمد الهی بجای
می آورد، این صحیح است؟ فرمود: همه اینها از اسما الهی است، و اشکال ندارد.
شرح: «مراد از «بسم الله» نام خدا بردن است چه بگوید: «بسم الله» و چه
بگوید: «الحمد لله» و چه بگوید: «سبحان الله» و چه بگوید: «اللهم صل على محمد
وآل محمد» و پاره ای از علماء امامیه گفته اند صلوات جایز است».

۴۱۸۸- حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کرده گوید شخصی از آن

يُتَهُمُ وَيُحْسِنُ الذَّبْحَ قَبْلَ ذَلِكَ، وَلَا يَنْخَعُ، وَلَا يُكْسِرُ الرَّقَبَةَ حَتَّى تَبْرُدَ الذَّبِيحَةُ».

۴۱۸۹- وَرَوَى مُحَمَّدُ الْحَلَبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «مَنْ لَمْ يُسَمِّ إِذَا ذَبَحَ فَلَا تَأْكُلُهُ».

۴۱۹۰- وَرَوَى حَمَّادٌ، عَنْ حَرِيزٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ ذَبِيحَةِ الْمَرْأَةِ، فَقَالَ: إِنْ كُنَّ نِسَاءً لَيْسَ مَعَهُنَّ رَجُلٌ فَلْتَذْبَحْ أَعْلَمُهُنَّ وَلْتَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ، وَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَبِيحَةِ الصَّبِيِّ فَقَالَ: إِذَا تَحَرَّكَ وَكَانَ خَمْسَةَ أَشْبَارٍ، وَأَطَاقَ الشَّفْرَةَ».

۴۱۹۱- وَفِي رِوَايَةِ عُمَرَ بْنِ أَدِينَةَ عَنْ رَهْطٍ رَوَوْهُ عَنْهُمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ جَمِيعاً «أَنَّ ذَبِيحَةَ الْمَرْأَةِ إِذَا أُجَادَتِ الذَّبْحَ وَسَمَّتْ فَلَا بَأْسَ بِأَكْلِهِ، وَكَذَلِكَ

حضرت پرسید که مردی هنگام ذبح فراموش کرد بسم الله گوید آیا ذبیحه او را می توان خورد؟ فرمود: آری اگر متهم به نگفتن آن عمداً نباشد و پیش از آن ذبح را خوب انجام دهد، و نخاع را قطع نکند و گردن را تا حیوان جان نداده و سرد نشده نشکند، اشکالی ندارد.

۴۱۸۹- محمد بن علی حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس هنگام ذبح نام خدا را نمی برد و بسم الله نمی گوید آن ذبیحه را بخورد.

۴۱۹۰- محمد بن مسلم گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم ذبیحه زن حکمش چیست؟ فرمود: اگر جماعتی همه زن هستند و مرد همراهشان نیست پس آنکه از همه بهتر می داند بسم الله گوید و ذبح کند، و از ذبیحه کودک پرسیدم: فرمود: اگر چالاک است و جست و خیز دارد و قامتش پنج وجب شده است و قدرت گرفتن دارد را بدست دارد اشکالی ندارد.

۴۱۹۱- و در روایت عمر بن اذینه که از جماعتی که از امام باقر و امام صادق علیهما السلام روایت کرده اند نقل کرده است: ذبیحه زن اگر ذبح را درست بداند و بسم الله بگوید خوردنش اشکالی ندارد، و همچنین کودک، و همچنین نابینا اگر کسی

الصَّبِيِّ، وَكَذَلِكَ الْأَعْمَى إِذَا سُدِّدَ».

۴۱۹۲- وَ فِي رِوَايَةِ ابْنِ مُسْكَانَ، عَنِ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ ذَبِيحَةِ الْغُلَامِ وَالْمَرْأَةِ هَلْ تُؤْكَلُ؟ فَقَالَ: إِذَا كَانَتِ الْمَرْأَةُ مُسْلِمَةً وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَى ذَبِيحَتِهَا حَلَّتْ ذَبِيحَتُهَا، وَالْغُلَامُ إِذَا قَوِيَ عَلَى الذَّبِيحَةِ وَذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى حَلَّتْ ذَبِيحَتُهُ، وَذَلِكَ إِذَا خِيفَ قَوْتُ الذَّبِيحَةِ وَلَمْ يُوجَدْ مَنْ يَذْبَحُ غَيْرُهُمَا».

۴۱۹۳- وَ رَوَى ابْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ كَانَتْ لَهُ جَارِيَةٌ تَذْبَحُ لَهُ إِذَا أَرَادَ».

[الْحَمْلُ وَالْجَدْيُ بَرَضَعَانِ مِنْ لَبَنِ خَنْزِيرَةٍ أَوْ امْرَأَةٍ]

۴۱۹۴- وَقَالَ امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تَأْكُلُ مِنْ لَحْمِ حَمَلٍ رَضِعَ

اورا روبه قبله کند.

۴۱۹۲- و در روایت ابن مسکان از سلیمان بن خالد آمده که از امام صادق علیه السلام پرسید ذبیحهٔ پسر بچه و زن را می توان خورد؟ حضرت فرمود: اگر زن مسلمان است و نام خدا را هنگام ذبح می برد ذبیحه اش حلال است، و پسر بچه اگر قدرت ذبح کردن دارد و نام خداوند متعال را می برد ذبیحه اش نیز حلال است، و این در زمانیست که ترس مُردن حیوان باشد و کسی که آن را ذبح کند جز زن یا کودک یافت نشود.

شرح: «مقیّد بودن به حال اضطرار را حمل بر استحباب کرده اند».

۴۱۹۳- عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: علی بن الحسین علیهما السلام کنیزی داشت و هرگاه می خواست، آن جاریه ذبح می کرد.

[بَرَهٌ وَبَا بَزْغَالَهْ كَه شِيرِ خَوْكٍ يَا شِيرِ زَنِي رَا بِخَوْرِد]

۴۱۹۴- امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: از گوشت بره ای که شیر ماده خوک

مِنْ خَيْرِيْرَةٍ».

۴۱۹۵- وَ كَتَبَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَيْسَىٰ إِلَىٰ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «امْرَأَةٌ أَرْضَعَتْ عَنَاقًا [مِنَ الْغَنَمِ] بِلَبَيْهَا حَتَّىٰ فَطَمَتْهَا، فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فِعْلٌ مَكْرُوهٌ، وَلَا بَأْسَ بِهِ».

را خورده است مخور.

۴۱۹۵- احمد بن محمد بن عیسیٰ نامه‌ای به امام هادی علیه السلام نوشت و در آن سؤال کرد: زنی بزغاله کمتر از یکسال را از شیر خود خوراند تا او را از شیر بازگرفت حکم آن چیست؟ امام در جواب نامه مرقوم فرمودند: کار مکروهی کرده است ولی اشکالی ندارد.

شرح: «ظاهر خبر کراهت فعل را می‌رساند، و شهید علیه الرحمة در کتاب دروس می‌فرماید: «اگر از شیر زنی خورد گوشتش بشدت مکروه می‌شود»، و قول شهید (ره) بی‌وجه نیست زیرا انسان خود حرام گوشت است و فرزندش که از شیر او تغذیه می‌کند نیز حرام گوشت می‌باشد. و حیوان حلال گوشت که شیر حیوان حرام گوشت را بخورد قطعاً مساوی با حیوان حلال گوشت - که شیر حلال گوشت خورده نیست - و فرق خواهد داشت، و خبر به سند صحیح در کافی و تهذیب نقل شده به این لفظ «امْرَأَةٌ أَرْضَعَتْ عَنَاقًا حَتَّىٰ فَطَمَتْ وَ كَبَّرَتْ وَ ضَرَبَهَا الْفَحْلُ ثُمَّ وَضَعَتْ فَيَجُوزُ أَنْ يُوَكَّلَ لَحْمُهَا وَ لَبَيْهَا؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِعْلٌ مَكْرُوهٌ وَلَا بَأْسَ بِهِ» یعنی: زنی بزغاله ماده‌ای را شیر داده و پس از آنکه آن بزرگ شده آن را نر کشیده و بزچه دار شده است آیا از شیر و گوشت او می‌توان خورد؟ فرمود: «کار مکروهی است ولی اشکال ندارد»، چنانکه واضح است مفهوم اصل خبر آنستکه پس از مدتی که گذشت و آن بزغاله خود مادر شد گوشت و شیرش اشکالی ندارد، و مفهوم نقل صدوق - رحمه الله - آنست که گوشت بزغاله در آن اوان که از شیر بازگرفته شده و بعد از آن نیز اشکال ندارد، و فرق این دو مفهوم کاملاً روشن است و این تأخیر نسبتاً زیاد که بمنزله استبراء است ملحوظ نگشته است».

۴۱۹۶- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ؛ وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ قَالَ: «سُئِلَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ جَدِّي رَضِيَ عَنْهُ مِنْ لَبَنِ خَنْزِيرَةٍ حَتَّى شَبَّ وَكَبُرَتْ ثُمَّ اسْتَفْحَلَهُ رَجُلٌ فِي غَنَمِهِ فَخَرَجَ لَهُ نَسْلٌ، قَالَ: أَمَا مَا عَرَفْتَ مِنْ نَسْلِهِ بِعَيْنِهِ فَلَا تَقْرُبْهُ، وَأَمَا مَا لَمْ تَعْرِفْهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَةِ الْجُبْنِ فَكُلْ وَلَا تَسْأَلْ عَنْهُ».

[الْحَلَالُ وَالْحَرَامُ مِنَ لُحُومِ الدَّوَابِّ]

۴۱۹۷- وَ سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ لُحُومِ الْخَيْلِ وَالدَّوَابِّ وَ الْبِغَالِ وَ الْحَمِيرِ، فَقَالَ: حَلَالٌ وَلَكِنَّ النَّاسَ يُعَافُونَهَا». وَ إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْ أَكْلِ لُحُومِ الْخُمْرِ الْإِنْسِيَّةِ بِخَيْبَرٍ لِأَنَّهَا تَفْنَى طُهُورُهَا، وَكَانَ ذَلِكَ نَهْيَ كِرَاهَةٍ لَا نَهْيَ تَحْرِيمٍ. وَ لَا بَأْسَ بِأَكْلِ لُحُومِ الْخُمْرِ الْوَحْشِيَّةِ وَ لَا بَأْسَ بِأَكْلِ الْأَمِصِّ وَهُوَ

۴۱۹۶- حنان بن سدير گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدند: بزغاله ای از شیر ماده خوکی تغذیه کرده تا بزرگ شده است سپس مردی در گله گوسفندان او را نر کشید و چندین بزغاله آورد. حکم آن چیست؟ فرمود: اما هر چه از نسلش شناختی از آن دوری گزین و به آن نزدیک مشو، و هر کدام را شناختی پس آن بمنزله پنیر است بخور و نپرس.

[حیوانات حلال گوشت و حیوانات حرام گوشت]

۴۱۹۷- محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام از خوردن گوشت اسبان و خران و استران و چهار پایان اهلی پرسید، امام علیه السلام فرمود: حلال است، اما مردم آن را ناخوش دارند.

و اینکه رسول خدا صلی الله علیه و آله در فتح قیلاع خیبر از خوردن گوشت چهار پایان اهلی نهی فرمود، جز این نیست که علتی داشت و خوف نابودی نژاد آنها می رفت (و نیاز شدید به سواری آنها داشتند)، بجز اینکه نهی هم نهی تحریمی نبود بلکه نهی کراهت بود.

و اشکالی نیست به خوردن گوشت گورخر، یا گوسفندان وحشی که از

الْيَحَامِيرُ.

وَلَا بَأْسَ بِالْبَانِ الْأُتْنِ وَالشِّرَازِ الْمُتَّخَذِ مِنْهَا.
 وَلَا يَجُوزُ أَكْلُ شَيْءٍ مِنَ الْمُسُوخِ وَهِيَ الْقِرْدَةُ وَالْخِنْزِيرُ وَالْكَذْبُ
 وَالْفِيلُ وَالذَّنْبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْإِزْتَبُ وَالضَّبُّ وَالظَّأْوُوسُ وَالنَّعَامَةُ وَالذُّغْمُوصُ
 وَالْجِرِّيُّ وَالسَّرَطَانُ وَالسَّلْخَفَاءُ وَالْوَطَاطُ وَالْبَقَعَاءُ وَالثَّغْلَبُ وَالذَّبُّ وَالسَّرِوُوعُ
 وَالْمُنْتَفِدُ مُسُوخٌ لَا يَجُوزُ أَكْلُهَا.

۴۱۹۸- «أَنَّ الْمُسُوخَ لَمْ تَبْقَ أَكْثَرُ مِنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِنَّ هَذِهِ مُيَلَّ

بِهَا فَتَهَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْ أَكْلِهَا».

گرگشتان برای ساختن نوعی آش ترش که با بلغور و سرکه و چیزهای دیگر می سازند استفاده می کنند.

و نیز خوردن شیر مآچه آلاغ و یا طعامی که از شیر پخته و جوشیده آن حیوان برای مریض تهیه می کنند بدون اشکال است.

و جایز نیست خوردن گوشت حیواناتی که از اقامت های پیشین بصورت آنها مسخ شده اند که عبارتند از: میمون، خوک، سگ، فیل، گرگ، موش، خرگوش، سوسمار، طاوس، شترمرغ، کفجه لیزه جری (ماهی بدون فلس)، خرچنگ، سنگ پشت، شبیره و یا خفاش، عقاب، روباه، خرس، موش صحرائی، خار پشت که مسوخ باشند و خوردن آنها حرام است.

۴۱۹۸- و روایت شده که مسخ شدگان سه روز بیش زنده نمی مانند و اینها

که نامبرده شد شبیه به آنهاند از اینرو خداوند عزیز خوردن آنها را حرام کرده است.
 شرح: «بنظر می رسد اقامت های در زمانهای پیش از اسلام بصورت این حیوانات مسخ شده و پس از یکی دو روز هلاک و نابود گشته اند، و بعضی توهم کرده اند که این حیوانات از نسل آنها است لذا این اشکال پیش آمده که اگر آنها بیش از سه روز زنده نبودند پس چرا نسل آنها باقی است، در صورتیکه اگر دقت شود قضیه چنین است که اقامتی ستمکار بودند و مثلاً بصورت میمون مسخ شده و بعد مرده اند و این ربطی به

۴۱۹۹- وَ رَوَى الْوَشَاءُ، عَنْ دَاوُدَ الرَّقِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ أَبِي الْخَطَّابِ نَهَانِي عَنِ الْبُخْتِ وَعَنْ أَكْلِ لَحْمِ الْحَمَامِ الْمُسْرُولِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا بَأْسَ بِرُكُوبِ الْبُخْتِ، وَشُرْبِ أَلْبَانِهَا وَ أَكْلِ لُحُومِهَا، وَ أَكْلِ لَحْمِ الْحَمَامِ الْمُسْرُولِ».

وَنَهَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رُكُوبِ الْجَلَالَاتِ وَ شُرْبِ أَلْبَانِهَا فَقَالَ: إِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ مِنْ عَرَقِهَا فَأَغْسِلْهُ.

نسل میمون و بقاء یا عدم بقاء آن ندارد، و همینکه گوئیم: بصورت فیل یا حیوان دیگری مسخ شدند دلالت دارد بر وجود موجودی با توالد و تناسل بنام فیل یا هر حیوان دیگر، و نیز باید دانست که حیوانات حرام گوشت منحصر به آنچه در اینجا مذکور است نیست، بلکه هر حیوان مردارخوار و نجاستخوار که طبیعتاً خوراکش اینها است حرام گوشت است.

۴۱۹۹- داود بن کثیر رقی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی از هواداران ابی الخطاب مرا از استفاده کردن از شتر خراسانی منع می کرد و از خوردن گوشت کبوتر پریا، امام علیه السلام فرمود: اشکالی در سوار شدن بر شتر خراسانی و خوردن شیر و گوشت آنها نیست، همچنین خوردن گوشت کبوتر پریا.

شرح: «ابوالخطاب یکی از ائمه باطنیه است و نامش محمد بن مقلاص است».

و امام صادق علیه السلام از سوار شدن بر شتران نجاستخوار و خوردن شیرشان نهی فرمود، و گفت: چنانچه چیزی از عرق بدنشان به تو رسید آن را بشوی.

شرح: «چون کافی خبری از هشام بن سالم از ابی حمزه از امام صادق علیه السلام نقل کرده که امام علیه السلام فرمود: «لَا تَأْكُلُوا لُحُومَ الْجَلَالَاتِ وَإِنْ أَصَابَكَ مِنْ عَرَقِهَا فَأَغْسِلْهُ» و بنظر می رسد که کلام صدوق علیه الرحمه از این خبر مأخوذ باشد لذا جمله «و نهی عن رُكُوبِ الْجَلَالَاتِ» باید «نهی عن لُحُومِ الْجَلَالَاتِ» باشد، ولی در همه نسخ فقیه که دیده شد «رکوب» ثبت شده، پس یا

وَ التَّاقَةُ الْجَلَالَةُ تُرْبِطُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَجُوزُ بَعْدَ ذَلِكَ نَحْرُهَا وَ أَكْلُهَا،
وَ الْبَقْرَةُ تُرْبِطُ ثَلَاثِينَ يَوْمًا.

۴۲۰۰ - وَ فِي رِوَايَةِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ الْجَوْهَرِيِّ «أَنَّ الْبَقْرَةَ تُرْبِطُ
عِشْرِينَ يَوْمًا» وَ الشَّاةُ تُرْبِطُ عَشْرَةَ أَيَّامٍ، وَ الْبِطَّةُ تُرْبِطُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ - وَ رُوِيَ سِتَّةَ
أَيَّامٍ - وَ الدُّجَاجَةُ تُرْبِطُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَ السَّمَكُ الْجَلَالُ يُرْبِطُ يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ فِي
الْمَاءِ».

۴۲۰۱ - وَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُلُّ مَا كَانَ فِي الْبَحْرِ مِمَّا
يُوكَلُّ فِي الْبَرِّ مِثْلُهُ فَجَائِزٌ أَكْلُهُ، وَ كُلُّ مَا كَانَ فِي الْبَحْرِ مِمَّا لَا يَجُوزُ أَكْلُهُ فِي
الْبَرِّ لَمْ يَجْزُ أَكْلُهُ».

۴۲۰۲ - وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:
«لَا تَأْكُلِ الْجَرِّيَّ وَ لَا الطَّحَالَ».

اشتباه قلم است، یا رکوب حیوان جلال نیز در رأی صدوق حرام است و روایاتی هم در
کافی و تهذیب هست که منع از حج رفتن یا مطلق سوار شدن جلال می کند ولی فقهاء
آن را مکروه دانسته و خبری اخبار را حمل بر کراهت کرده اند».

و ناقة نجاستخوار را چهل روز باید از خوردن نجاست بازداشت، آنگاه جایز
است آن را نحر کرد و از گوشتش استفاده نمود، و گاو سی روز باید باز داشته شود.

۴۲۰۰ - و در روایت قاسم بن محمد جوهری آمده است که گاو را بیست
روز، و گوسفند نجاستخوار را ده روز، و مرغ را سه روز پرهیز می دهند - و در روایتی
شش روز - و ماکیان خانگی را سه روز، و ماهی نجاستخوار را یک روز صبح تا
غروب آفتاب در آب.

۴۲۰۱ - و امام صادق علیه السلام فرمود: هر حیوان دریائی که مانندش در
خشکی خوردنش حلال است، خوردنش جایز است و هر حیوان دریائی که مانندش
در خشکی حلال نیست آن نیز خوردنی نیست.

۴۲۰۲ - محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود:

۴۲۰۳- وَ رَوَى ابْنُ مُسْكَانَ، عَنِ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَذْبَحَ الْكَبِشَ أَتَاهُ إِبْلِيسُ فَقَالَ: هَذَا لِي؟ فَقَالَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا، قَالَ: لِي مِنْهُ كَذَا وَ كَذَا؟ قَالَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا، فَلَمْ يَزَلْ يُسَمِّي غُضُوًّا غُضُوًّا مِنَ الشَّاةِ وَيَأْبِي عَلَيْهِ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الطَّحَالِ فَسَمَّاهُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ فَهُوَ لُقْمَةُ الشَّيْطَانِ».

وَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا كَانَ اللَّحْمُ مَعَ الطَّحَالِ فِي سَفْعِدٍ أُكِلَ اللَّحْمُ إِذَا كَانَ فَوْقَ الطَّحَالِ، فَإِنْ كَانَ أَسْفَلَ مِنَ الطَّحَالِ لَمْ يُؤْكَلْ وَيُؤْكَلُ جُودَابُهُ لِأَنَّ الطَّحَالَ فِي حِجَابٍ وَلَا يُثْرِكُ مِنْهُ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُثَقَّبَ فَإِنْ تُقِبَ سَأَلَ

ماهی بی فلس را و طحال (سپرز) را نخور.

۴۲۰۳- عبد الرحیم قیصر گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: هنگامی که ابراهیم علیه السلام خواست تا گوسفندی را که برای فدای اسماعیل آمده بود ذبح کند ابلیس پیش آمد و به عضوی اشاره کرد و گفت: این از آن منست؟ ابراهیم پاسخ داد: نه، پرسید سهم من از آن فلان مقدار است. ابراهیم فرمود: نه، ابلیس مرتب یکی یکی اعضای آن گوسفند را اسم می برد و می گفت: از آن منست؟ و حضرت ابراهیم علیه السلام می فرمود: نه، تا ابلیس به طحال (سپرز) رسید و آن را نام برد، ابراهیم علیه السلام فرمود: آری، و آن را به وی داد و آن سهم شیطان از گوسفند است.

شرح: «طحال غدهٔ اسفنجی است که در سمت چپ شکم حیوانست و به پهلوی آن چسبیده است».

و امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه گوشت حیوان را با طحال آن در یک سیخ کباب یا یک تابه سرخ کنند اگر گوشت بالای طحال قرار گیرد می توان آن را خورد، ولی اگر زیر طحال بود آن را نخورند (اگر آب طحال بدان رسیده باشد) و نان زیر کباب که چربی گوشت را به خود جذب کرده خوردنش اشکالی ندارد زیرا طحال

مِثُّهُ، وَلَمْ يُؤْكَلْ مَا تَحْتَهُ مِنَ الْجُذَابِ.

فَإِنْ جُعِلَتْ سَمَكَةٌ يَجُوزُ أَكْلُهَا مَعَ جِرِّيٍّ أَوْ غَيْرِهَا مِمَّا لَا يَجُوزُ أَكْلُهُ فِي سَفُودِ الْمِكَلَةِ الَّتِي لَهَا فُلُوسٌ إِذَا كَانَتْ فِي السَّفُودِ فَوْقَ الْجِرِّيِّ وَفَوْقَ اللَّاتِي لَا تُؤْكَلُ فَإِنْ كَانَتْ أَسْفَلَ مِنَ الْجِرِّيِّ لَمْ تُؤْكَلْ.

۴۲۰۴ - وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ إِلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ:

«اِخْتَلَفَ النَّاسُ فِي الرَّبِيْثَا فَمَا تَأْمُرُنِي فِيهَا؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا بَأْسَ بِهَا».

۴۲۰۵ - وَ رُوِيَ عَنْ حَنَّانِ بْنِ سَدِيرٍ قَالَ: «أَهْدَى فَيْضُ بْنُ الْمُخْتَارِ إِلَى

أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَبِيْثًا فَأَدْخَلَهَا إِلَيْهِ وَ أَنَا عِنْدَهُ، فَتَنَظَّرَ إِلَيْهَا وَقَالَ: هَذِهِ لَهَا

در پرده ایست و آب از آن خارج نمی شود مگر اینکه سوراخش کنند و اگر سوراخ شد و چیزی پس داد یعنی آبی از آن خارج شد آن نانی که چربی گوشت را جذب می کند نیز نباید خورد.

شرح: «اصل خبر در کافی درج ۶ ص ۳۶۲ است و از عمار بن موسی سابطی روایت کرده و قیدی که در میان پرانتز راجع به آب طحال آوردیم در اصل خبر هست و در کلام صدوق علیه الرحمه ساقط یا تلخیص شده است».

و اگر ماهی را که خوردنش حلال است با جری (ماهی بدون فلس) یا غیر آن از چیزهای حرام را در تابه برای بریان کردن نهادی، آنها که دارای فلس است و خوردنش حلال می باشد اگر بالای بی فلس ها و چیزهایی که خوردنش حرام است قرار گرفت آنها را می خوری، و اگر در زیر حرام ها قرار گرفته بود از آن نخور.

۴۲۰۴ - وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ فِي رِوَايَةٍ إِلَى بَعْضِ أَهْلِ بَيْتِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رِوَايَةٍ أَنَّ رِيبِيْثًا كَانَتْ فِي سَفُودِ الْمِكَلَةِ الَّتِي لَهَا فُلُوسٌ إِذَا كَانَتْ فِي السَّفُودِ فَوْقَ الْجِرِّيِّ وَفَوْقَ اللَّاتِي لَا تُؤْكَلُ فَإِنْ كَانَتْ أَسْفَلَ مِنَ الْجِرِّيِّ لَمْ تُؤْكَلْ. وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ إِلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رِوَايَةٍ أَنَّ رِيبِيْثًا كَانَتْ فِي سَفُودِ الْمِكَلَةِ الَّتِي لَهَا فُلُوسٌ إِذَا كَانَتْ فِي السَّفُودِ فَوْقَ الْجِرِّيِّ وَفَوْقَ اللَّاتِي لَا تُؤْكَلُ فَإِنْ كَانَتْ أَسْفَلَ مِنَ الْجِرِّيِّ لَمْ تُؤْكَلْ. وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ إِلَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي رِوَايَةٍ أَنَّ رِيبِيْثًا كَانَتْ فِي سَفُودِ الْمِكَلَةِ الَّتِي لَهَا فُلُوسٌ إِذَا كَانَتْ فِي السَّفُودِ فَوْقَ الْجِرِّيِّ وَفَوْقَ اللَّاتِي لَا تُؤْكَلُ فَإِنْ كَانَتْ أَسْفَلَ مِنَ الْجِرِّيِّ لَمْ تُؤْكَلْ.

۴۲۰۵ - وَ از حَنَّانِ بْنِ سَدِيرٍ نقل کرده اند که گفت: فیض بن مختار مقداری ربیثا (ماهی ریز و لطیفی است که غالباً از خلیج فارس و اطراف تنگه هرمز صید

قَشْرًا كَلَّ مِنْهَا وَ نَحْرُ نَرَاهُ».

۴۲۰۶- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يُؤْكَلُ مَا نَبَذَهُ الْمَاءُ مِنَ الْحَيْتَانِ، وَمَا نَصَبَ الْمَاءُ عَنْهُ قَذَائِكَ الْمَثْرُوكُ».

۴۲۰۷- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْخُثَمِيُّ، عَنْ حَمَادِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «جُعِلَتْ فِدَاكَ مَا تَقُولُ فِي الْكَنْعَتِ؟ قَالَ: لَا بَأْسَ بِأَكْلِهِ، قُلْتُ: فَإِنَّهُ لَيْسَ لَهُ قَشْرٌ؟ قَالَ: بَلَىٰ وَلِكَيْفَا حُوتَهُ سَبَّهَ الْخُلُقِ تَحْتَكَ بِكُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا نَظَرْتَ فِي أَصْلِ أُذُنَيْهَا وَجَدْتَ لَهَا قَشْرًا».

۴۲۰۸- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُلُّ شَيْءٍ يَكُونُ فِيهِ حَلَالٌ وَ حَرَامٌ فَهُوَ لَكَ حَلَالٌ أَبَدًا».

می شود و بومیان آنجا آن را خشک می کنند و بعد می خورند) برای امام صادق علیه السلام هدیه فرستاد و من خدمت آن حضرت بودم، پس امام علیه السلام نظری به آن افکند و فرمود: این ماهی دارای قشراست و از آن خورد و ما او را می دیدیم.

۴۲۰۶- محمد بن مسلم گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: از ماهیان آنچه را که آب به ساحل انداخته خوردنی نیست و همچنین آنچه را که در آب بوده و در آن فرو رفته و مرده اند باید آنها را ترک کرد. (نباید از آن استفاده خوراکی بشود).

۴۲۰۷- حماد بن عثمان گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: قربانت شوم درباره کنعت چه می فرمائید؟ فرمود: خوردنش اشکالی ندارد، عرض کردم: قشر ندارد، فرمود: چرا قشر دارد ولی ماهی تندخوست و خود را به هر چیز می ساید و فلسش می ریزد و اگر درست در بُن دو گوشش دقت کنی قشر آن را خواهی دید.

شرح: «کنعت بر وزن جعفر— نوعی از ماهی است که دارای فلس نرم است و خود را به رمل می ساید و فلسش می ریزد و دوباره می روید».

۴۲۰۸- عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر چیز که در آن حلال و حرام بود بر تو حلال است تا حرام را بخصوص در آن بشناسی و چون

حَتَّى تَعْرِفَ الْحَرَامَ مِنْهُ بِعَيْنِهِ فَتَدَعَهُ».

۴۲۰۹- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ فَصَّالٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْإِخْصَاءِ فَلَمْ يُجِبْنِي، فَسَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ».

۴۲۱۰- وَ رَوَى يُونُسُ بْنُ يَعْقُوبَ، عَنْ أَبِي مَرْزَمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «السَّخْلَةُ الَّتِي مَرَّبَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَهِيَ مَيْتَةٌ فَقَالَ: مَا ضَرَّ أَهْلَهَا لَوْ انْتَقَعُوا بِأَهَابِهَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَمْ تَكُنْ مَيْتَةً يَا أَبَا مَرْزَمٍ وَلَكِنَّهَا كَانَتْ مَهْزُولَةً فَذَبَحَهَا أَهْلُهَا فَرَمَوْا بِهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَا كَانَ عَلَى أَهْلِهَا لَوْ انْتَقَعُوا بِأَهَابِهَا».

۴۲۱۱- وَ سَأَلَ سَعِيدُ الْأَعْرَجُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ قِدْرِ فِيهَا لَحْمٌ جَزُورٍ وَقَعَ فِيهَا أَوْقِيَّةٌ مِنْ دَمٍ، أَيُؤْكَلُ مِنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ فَإِنَّ التَّارَاتَا كُلُّ الدَّمِ».

شناختی آن را بگذار و رهایش کن.

شرح: «این خبر دلیل اصل اباحه است».

۴۲۰۹- یونس بن یعقوب گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم در مورد اخته کردن چهار پایان حلال گوشت، جوابی نفرمود، پس از آن از موسی بن جعفر علیه السلام پرسیدم، فرمود: اشکالی ندارد.

۴۲۱۰- ابومریم گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: رسول خدا صلی الله علیه و آله بر بره مرده ای گذر کرده و فرموده بود: چه ضرر داشت اگر صاحبانش از پوست آن استفاده می کردند، حضرت صادق علیه السلام فرمود: نموده بود بلکه نحیف و استخوانی شده بوده، آن را ذبح کرده و دور انداخته بودند، رسول خدا صلی الله علیه و آله آن را دید و فرمود: چه می شد صاحبان این حیوان را اگر از پوستش استفاده می کردند.

۴۲۱۱- سعید اعرج از امام صادق علیه السلام پرسید: در دیگ بزرگی شتری می پزند و خونی به اندازه ۳۷ گرم (نیم سیر کمتر، مثلاً هفت مثقال) در آن ریخت

۴۲۱۲- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَائِبٍ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي-عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الْأَنْفِخَةِ تَخْرُجُ مِنَ الْجَدْيِ الْمَيِّتِ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ قُلْتُ: اللَّبَنُ يَكُونُ فِي ضَرْعِ الشَّاةِ وَقَدْ مَاتَتْ قَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، قُلْتُ: فَالضُّوْفُ وَالشَّعْرُ وَعِظَامُ الْفِيلِ وَالْبَيْضَةُ تَخْرُجُ مِنَ الدَّجَاجَةِ، فَقَالَ: كُلُّ هَذَا ذُكِيٌّ لَا بَأْسَ بِهِ».

۴۲۱۳- وَ رَوَى عَبْدُ الْعَظِيمِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيُّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ-عَلِيِّ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَمَّا أَهْلًا لِيَعْبُرَ اللَّهُ بِهِ، فَقَالَ: مَا ذُبِحَ لِيَصْنَمٍ أَوْ وَثْنٍ أَوْ شَجَرٍ حَرَّمَ اللَّهُ ذَلِكَ كَمَا حَرَّمَ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَ لَحْمَ الْخِنْزِيرِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ أَنْ يَأْكُلَ الْمَيْتَةَ، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ

آیا از آن طعام می توان خورد؟ فرمود: آری چون آتش آن خون را نابود کرده است. شرح: «شیخ طوسی و استادش شیخ مفید به مضمون این خبر عمل کرده اند، و ابن ادریس حلی و علماء پس از او گویند سوپ آن بحال نجاست باقی است».

۴۲۱۲- زرارہ گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم در مورد پنیرمایه که از (معدہ یا شیردان) بزغاله مرده می گیرند، فرمود: اشکالی ندارد، عرض کردم: میشی مرده و در پستانش شیر باقی است آن را می دوشند، می توان خورد؟ فرمود: اشکالی ندارد، عرض کردم: پشم و مو و استخوان فیل و تخم که از شکم مرغ مرده بیرون می آید چه؟ فرمود: همه اینها پاک و حلال است.

شرح: «گویند پنیرمایه که از بزغاله گیرند از آن جهت نجس نیست چون روح در آن مانند شیر حلول نکرده است، ولی لازم بتحقیق است».

۴۲۱۳- عبدالعظیم بن عبدالله حسنی گوید: از امام جواد علیه السلام پرسیدم در مورد آنچه که هنگام ذبح نام غیرخدا را بر آن برده اند، پس فرمود: آنچه برای تمثال و بت قربانی کرده اند یا برای درخت، خداوند آن را حرام کرده است همچنانکه میته را حرام فرموده و گوشت خوک و خون را، و هرکس به خوردن این چیزهای حرام ناچار شود چنانچه بستمکاری و فساد برنخاسته باشد و حرامی و دزد نیز نباشد براو گناهی

رَسُولُ اللَّهِ مَتَى تَحِلُّ لِيْلْمُضْطَرِّ الْمَيْتَةِ؟ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ سُئِلَ فَقِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ نَكُونُ بِأَرْضٍ فَتُصَيِّتُنَا الْمَخْمَصَةَ فَمَتَى تَحِلُّ لَنَا الْمَيْتَةُ؟ قَالَ: مَا لَمْ تَضْطَبِحُوا أَوْ تَعْتَبِقُوا أَوْ تَحْتَفِقُوا بَقْلًا فَشَأْنُكُمْ بِهَا.

قال عبد العظیم: فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا مَعْنَى قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ «فَمَنْ اضْطَرَّ غَيْرَ بَاطِنٍ وَلَا عَادٍ [فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ]» قَالَ: الْعَادِي السَّارِقُ، وَالْبَاطِنُ الَّذِي يَبْنِي الصَّيْدَ بَطْرًا أَوْ لَهْوًا لَا لِيَعُوذَ بِهِ عَلَى عِيَالِهِ، لَيْسَ لَهُمَا أَنْ يَأْكُلَا الْمَيْتَةَ إِذَا اضْطَرَّ، هِيَ حَرَامٌ عَلَيْهِمَا فِي حَالِ الْإِضْطِرَارِ كَمَا هِيَ حَرَامٌ عَلَيْهِمَا فِي حَالِ الْإِخْتِيَارِ، وَلَيْسَ لَهُمَا أَنْ يُقَصِّرَا فِي صَوْمٍ وَلَا صَلَاةٍ فِي سَفَرٍ.

نیست که از آنها گرسنگی خود را تا حدی که از مرگ نجات یابد رفع کند، گوید: عرض کردم: یا ابن رسول الله چه وقتی بر مضطر، مردار حلال می شود؟ فرمود: پدرم از پدرانش مرا حدیث کرد که از رسول خدا صلی الله علیه وآله همین سؤال شد، جماعتی آمده و گفتند: یا رسول الله ما در سرزمینی هستیم که گرسنگی و خشکسالی بسیار می شود، چه زمانی مردار بر ما حلال خواهد شد؟ رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هرگاه چاشتن نداشته باشید و شب غذائی بدست نیاورید، و از بقولات هم چیزی نیابید که سدرمق کنید، آنوقت می توانید از میتة ارتزاق نمائید.

عبد العظیم بن عبد الله گوید: به حضرت عرض کردم ای پسر رسول خدا معنی سخن خداوند عزوجل چیست که می فرماید: «فَمَنْ اضْطَرَّ غَيْرَ بَاطِنٍ وَلَا عَادٍ - الْآيَةُ - بقره: ۱۶۹» (هرکس ناچار شود و محارب و دزد نباشد) فرمود: عادی: دزد باشد و باغی کسی است که بدون احتیاج به قوت خود و عیال، بشکار رود و به هوس صیدی را دنبال کند نه برای آنکه روزی فرزندانش را بدست آورد و آنها را از گرسنگی نجات دهد بلکه بصرف هوی و هوس صید می کند. و این دو نمی توانند در حالت اضطرار هم از مردار بخورند و بر هر دو حرام است همچنانکه در حال اختیار بر آنها حرام بوده، و نیز نمی توانند در روزه و نماز تقصیر کنند به عنوان سفر.

قَالَ: فَقُلْتُ: فَقَوْلُهُ عَزَّوَجَلَّ: «وَالْمُنْحَنِقَةُ وَالْمَوْقُودَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَيْتُمْ» قَالَ: «الْمُنْحَنِقَةُ الَّتِي انْحَنَقَتْ بِأَخْنِاقِهَا حَتَّى تَمُوتَ، وَالْمَوْقُودَةُ الَّتِي مَرَضَتْ وَقَدَفَهَا الْمَرَضُ حَتَّى لَمْ يَكُنْ بِهَا حَرَكَةٌ، وَالْمُتَرَدِّيَةُ الَّتِي تَتَرَدَّى مِنْ مَكَانٍ مُرْتَفِعٍ إِلَى أَسْفَلَ أَوْ تَتَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ أَوْ فِي بَيْرٍ فَتَمُوتُ، وَالنَّطِيحَةُ الَّتِي تَنْطَحُهَا بَهِيمَةٌ أُخْرَى فَتَمُوتُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ مِنْهُ فَمَاتَ، وَمَا ذُبِحَ عَلَى النَّصَبِ عَلَى حَجَرٍ أَوْ صَخْرٍ إِلَّا مَا أُذِرَكَ ذَكَاتُهُ فَيَذَكَّى».

قُلْتُ: «وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ»؟ قَالَ: كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَشْتَرُونَ بَعِيرًا فِيمَا بَيْنَ عَشْرَةِ أَنْفُسٍ وَيَسْتَقْسِمُونَ عَلَيْهِ بِالْقِدَاحِ، وَكَانَتْ عَشْرَةٌ: سَبْعَةٌ لَهَا أَنْصِبَاءٌ، وَثَلَاثَةٌ لَا أَنْصِبَاءَ لَهَا، أَمَا الَّتِي لَهَا أَنْصِبَاءٌ فَالْقَدُّ وَالْتَوَامُ وَالنَّافِسُ

گوید: گفتم بفرمائید گفتار خداوند که فرموده: «وَالْمُنْحَنِقَةُ وَالْمَوْقُودَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَيْتُمْ — مانده ۳:» معنایش چیست؟ فرمود: مُنْحَنِقَةُ آن حیوانیست که گلو و راه تنفسش را بفشارند تا خفه شود و بمیرد، و مَوْقُودَةُ آن حیوانست که بیماری پیدا کند که نتواند از جای برخیزد یا بجنبد و همچنین بماند تا بمیرد، و مُتَرَدِّيَةُ آنست که از سطح بلندی چون کوه بیفتد یا در چاهی افتد و بمیرد، و نَطِيحَةُ آنست که حیوان شاخ داری او را با شاخش زخم زند و از جراحت آن بمیرد، و آنچه درنده ای آن را پاره کند و از آن بخورد، «وما ذُبِحَ عَلَى النَّصَبِ» یعنی آن را که برای مجسمه ای یا بتی قربانی کرده اند مگر اینکه حیوان را زنده یابند و خود ذبح شرعی کنند (آنوقت حرام نخواهد بود).

گوید: عرض کردم مراد از «أَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ» (آنچه را که با تیرهای قمار پخش می کنید) چیست؟ فرمود: در زمان پیش از اسلام ده نفر با هم شتری را می خریدند و با ده تیر قرعه می کشیدند که هفت عدد آن نصیب داشت و سه عدد بی نصیب، و تیرهای بانصیب را بنام فدّ و توأم و نَافِس و حَلِيس و مُسَبِل و مُعَلَى و رَقِيب می نامیدند، و بی نصیبها را فسیح و منیح و وَعَد، و آنها را ده نفر شریک می گردانیدند و هریک قرعه ای برمی گرفت، آن سه که نام بی نصیبها بنامشان بیرون می آمد به شرکت

وَ الْجِلْسُ وَ الْمُسْبِلُ وَ الْمُعْلَى وَ الرَّقِيبُ، وَ أَمَّا الَّتِي لَا أَنْصِبَاءَ لَهَا فَالْفَسِيحُ وَ الْمَنِيحُ وَ الْوَعْدُ فَكَانُوا يُجِيلُونَ السَّهَامَ بَيْنَ عَشْرَةِ فَمَنْ خَرَجَ بِاسْمِهِ سَهْمٌ مِنَ الَّتِي لَا أَنْصِبَاءَ لَهَا أُلْزِمَ ثَلَاثَ تَمَنِ الْبَعِيرِ فَلَا يَزَالُونَ بِذَلِكَ حَتَّى تَقَعَ السَّهَامُ الثَّلَاثَةُ الَّتِي لَا أَنْصِبَاءَ لَهَا إِلَى ثَلَاثَةِ مِنْهُمُ فَيَلْزِمُونَهُمْ تَمَنِ الْبَعِيرِ، ثُمَّ يَنْحَرُونَهُ وَيَأْكُلُهُ السَّبْعَةُ الَّذِينَ لَمْ يَنْقُذُوا فِي تَمَنِهِ شَيْئاً، وَ لَمْ يُطْعِمُوا مِنْهُ الثَّلَاثَةَ الَّذِينَ نَقَذُوا تَمَنَّهُ شَيْئاً، فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ ذَلِكَ فِيمَا حَرَّمَ فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكَمْ فَسُقٌ - يَعْنِي حَرَاماً -». وَ هَذَا الْخَبَرُ فِي رِوَايَاتِ أَبِي الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ - رَحِمَهُ اللَّهُ - عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ [الْحَسَنِيِّ] عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ الرِّضَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ.

۴۲۱۴ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ اضْطُرَّ إِلَى الْمَيْتَةِ وَالْدَّمِ وَ لَحْمِ الْخَيْزُرِ فَلَسَمَ يَأْكُلْ شَيْئاً مِنْ ذَلِكَ حَتَّى يَمُوتَ فَهُوَ كَافِرٌ» وَ هَذَا فِي نَوَادِرِ الْحِكْمَةِ لِمُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ ابْنِ يَحْيَى بْنِ عُمَرَ الْأَشْعَرِيِّ.

تمام مبلغ قیمت شتر را لزوماً می پرداختند، و سپس شتر را نحر می کردند و هفت تنی که تیرهای نصیب دار بنامشان درآمده بود و پولی بابت شتر نپرداخته بودند میان خود همه شتر را تقسیم می کردند و چیزی از آن به آن سه نفر که قیمت شتر را پرداخته بودند نمی خورانیدند، و چون اسلام آمد خداوند متعال از جمله چیزهایی که بر بندگانش حرام کرد این کار بود که آن را مُحَرَّم شمرد، و فرمود: «وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكَمْ فَسُقٌ - یعنی حرام است». و این خبر جزء روایاتی است که ابوالحسن اسدی - رحمه الله - از سهل بن زیاد از عبدالعظیم بن عبدالله الحسینی از حضرت ابی جعفر محمد بن علی الجواد علیهما السلام نقل کرده است.

۴۲۱۴ - و امام صادق علیه السلام فرمود: «هر کس که ناگزیر از خوردن میتة یا خون یا گوشت خوک شود و نخورد تا از گرسنگی مرگش فرارسد پس او کافر از دنیا رفته است» و این خبر در نوادر محمد بن احمد بن یحیی بن عمران اشعری است. شرح: «نوادیر کتابیست که اصل نامش نوادر الحکمة است و مؤلف مردی

۴۲۱۵- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَدَاوِرٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: «لِمَ حَرَّمَ اللَّهُ الْخَمْرَ وَالْمَيْتَةَ وَالِدَّمَ وَلَحْمَ الْخَيْزُرِيِّ؟ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يُحَرِّمْ ذَلِكَ عَلَى عِبَادِهِ وَأَحَلَّ لَهُمْ مَاوَرَاءَ ذَلِكَ مِنْ رَغْبَةٍ فِيهَا أَحَلَّ لَهُمْ، وَلَا زَهْدٍ فِيهَا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ، وَلِكَيْتَهُ عَزَّوَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ فَعَلِمَ مَا تَقُومُ بِهِ أْبْدَانُهُمْ وَمَا يُصْلِحُهُمْ فَأَحَلَّهُ لَهُمْ وَأَبَاَحَهُ لَهُمْ، وَعَلِمَ مَا يَضُرُّهُمْ فَتَهَاهُمْ عَنْهُ، ثُمَّ أَحَلَّهُ لِلْمُضْطَّرِّ فِي الْوَقْتِ الَّذِي لَا يَقُومُ بَدَنُهُ إِلَّا بِهِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَنَالَ مِنْهُ بِقَدْرِ الْبُلْغَةِ لَا غَيْرِ ذَلِكَ، ثُمَّ قَالَ: وَأَمَّا الْمَيْتَةُ فَإِنَّهُ لَمْ يَنْتَلْ أَحَدٌ مِنْهَا إِلَّا ضَعُفَ بَدَنُهُ، وَوَهَتْ قُوَّتُهُ، وَانْقَطَعَ نَسْلُهُ، وَلَا يَمُوتُ آكِلُ الْمَيْتَةِ إِلَّا فِجَاءً.»

وَ أَمَّا الدَّمُ فَإِنَّهُ يُورِثُ آكِلَهُ الْمَاءَ الْأَضْفَرَ وَيُورِثُ الْكَلْبَ، وَقَسَاوَةَ

بزرگوار است إلا اینکه از ضعفاء در آن کتاب بستیار نقل کرده و محمد بن حسن بن ولید عدّه ای نام برده و گوید روایات این عدّه را به کسی اجازه نقل نداده ام.»

۴۲۱۵- محمد بن عدافر گوید: پدرم نقل کرد که به امام باقر علیه السلام عرض کردم چرا خداوند خمر (باده)، و میتة، و خون، و گوشت خوک را حرام فرموده است؟ فرمود: خداوند متعال اینطور نبوده که اینها را بر بندگانش حرام کند و غیر اینها را حلال از جهت رغبتی که به حلالها داشته و یا بی رغبتی که به حرامهایی که برایشان حرام فرموده داشته باشد، نه اینطور نبوده بلکه او عزوجل خود مردم را آفریده و می داند چه چیز بدن آنها را مقاوم می کند و صلاح حال ایشانست پس آنها را برایشان حلال کرده و استفاده بردن از آن را مباح و جایز شمرده است، و نیز دانسته است چه چیز برای آنها مضر است و زیان می رساند و پس آنان را از خوردن یا ارتکاب آن نهی فرموده، و سپس همان منہیات را بر شخص مضطر حلال کرده البته در هنگامیکه بدنش یارای ماندن ندارد جز به خوردن آن، پس او را امر فرموده که به آن مقدار که از مرگ نجاتش دهد بخورد نه بیشتر، آنگاه امام فرمود: اما مردار برآستی که کسی از آن نخورد مگر اینکه بدنش نحیف و زار شود، و توانائیش به سستی گراید، و نسلش قطع (یعنی قدرت تناسل را از دست بدهد) و نمیرد مگر بمرگ ناگهانی.

و اما خوردن خون: (از آنچه حرام است که) بیماری استسقاء که باعث

الْقَلْبِ، وَقَلَّةَ الرَّافِقَةِ وَالرَّحْمَةَ حَتَّى لَا يُؤْمَنُ عَلَى حَمِيمِهِ وَلَا يُؤْمَنُ عَلَى مَنْ صَحِبَهُ.

وَ أَمَّا لَحْمُ الْخِنْزِيرِ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَسَخَ قَوْمًا فِي صُورِ شَتَّى مِثْلِ الْخِنْزِيرِ وَالْقِرَدِ وَالذَّبِّ، ثُمَّ نَهَى عَنْ أَكْلِ الْمِثْلَةِ لِئَلَّا يُتَتَفَعَّ بِهَا وَلَا يُسْتَحَفَّ بِعُقُوبَتِهَا.

وَ أَمَّا الْخَمْرُ فَإِنَّهُ حَرَّمَهَا لِفِعْلِهَا وَفَسَادِهَا، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ مُدْمِنَ الْخَمْرِ كَعَابِدِ وَتَنٍّ، وَيُورِثُهُ الْإِرْتِعَاشَ، وَيَهْدِمُ مَرْوَعَتَهُ، وَيَحْمِلُهُ عَلَى أَنْ يَجْسَرَ عَلَى الْمَحَارِمِ مِنْ سَفْكِ اللَّمَاءِ وَرُكُوبِ الزَّنَا حَتَّى لَا يُؤْمَنُ إِذَا سَكَرَ أَنْ يَتَّبَعَ عَلَى حَرَمِهِ وَهُوَ لَا يَعْقِلُ ذَلِكَ، وَالْخَمْرُ لَا يَرِيدُ شَارِبُهَا إِلَّا كُلَّ شَرٍّ.

۴۲۱۶- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «فِي الشَّأِ عَشْرَةُ أَشْيَاءَ لَا تُؤْكَلُ:

عطش و تشنگی دائمی است آورد، و شخص را مبتلا به مرض صفرا کند (این اثر جسمانی) و موجب قساوت قلب و کم مهری و بی رحم شدن می شود به قسمی که به او امیدی نیست که به نزدیکترین دوستانش رحم کند و یا به همنشینانش دلسوز باشد (این اثر روانی).

و اما گوشت خوک: (از این رو حرام است که) خداوند تبارک تعالی جماعت و مردمی را بصورت‌های (حیوانات) مختلف مسخ نمود مانند خنزیر و میمون و خرس، سپس از خوردن آن حیوانات نهی فرمود تا از آنها استفاده نشود و این عقوبت مسخ، کوچک شمرده نگردد.

و اما باده: پس آن را برای عمل و تباهیش حرام فرمود، سپس فرمود: هر کس میگسار شد چون بت پرست باشد و رعشه دائمی بر اندامش افتد، و مردانگی و غیرتش زائل شود و چنان شود که بر محارم خویش به زنا و ریختن خونشان همت گمارد تا حدی که چون مست شود اطمینان نباشد که بر محارم خویش روی نیاورد و برنجد درحالیکه عقل از او رفته است و نمی فهمد چه می کند و خورنده اش از خوردن آن جز شر و تباهی چیزی برای خود نیفزاید.

۴۲۱۶- و امام صادق علیه السلام فرمود: در گوسفند ده چیز است که

الْقَرْنُ، وَالدَّمُ، وَالنُّخَاعُ، وَالطَّلْحُ، وَالْعُدُدُ، وَالْقَضِيبُ، وَالْأَنْشِيَانُ، وَالرَّجِمُ، وَالْحَيَاءُ، وَالْأَوْدَاجُ».

۴۲۱۷- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «عَشْرَةُ أَشْيَاءٍ مِنَ الْمَيْتَةِ ذَكِيَّةٌ: الْقَرْنُ، وَالْحَافِرُ، وَالْعَظْمُ، وَالسِّنُّ، وَالْأَنْفِیْحَةُ، وَاللَّبَنُ، وَالشَّعْرُ، وَالصُّوفُ، وَالرَّيْشُ، وَالْبَيْضُ».

وَقَدْ ذَكَرْتُ ذَلِكَ مُسْتَدًّا فِي كِتَابِ الْخِصَالِ فِي بَابِ الْعَشْرَاتِ.

[طَعَامُ أَهْلِ الذَّمَّةِ وَمُواكِلَتُهُمْ وَأَيْسُهُمْ]

۴۲۱۸- وَ سُئِلَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «وَطَعَامُ الَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ» قَالَ: يَعْنِي الْحُبُوبَ».

خوردنی نیست (یعنی خوردنش حرام است): محتویات شکبه، خون، مغز حرام، اسپرز، غدد، آلت تناسلی، بیضه‌ها، بچه‌دان، فرج، ورگهای درشت گردن.

شرح: «مؤلف در باب دهگانه خصال این خبر یا نظیر آن را نقل کرده و بجای رحم و بچه‌دان، مراره آورده و آن زهره‌ایست که در شکم حیوان است و جزء جگر و چیزهاییست که از شکم بیرون می‌آورند و بجای اوداج، علباء که شاه‌رگ باشد آورده، و در آخر همین کتاب باب وصیه‌التبی صلی الله علیه وآله خبری خواهد آمد، که رسول خدا صلی الله علیه وآله به علی علیه السلام فرمود: «از گوسفند هفت چیز حرام است: خون و آلت مرد و زن و مثانه و نخاع و غدد و طحال و زهره، و اثبات شیء نفی ماعدا نمی‌کند».

۴۲۱۷- و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: ده چیز از مردار پاک است: شاخ، سُم، استخوان، دندان، مایه‌پنیر (شکبه یا شیردان بره یا بزغاله‌ای که هنوز علف خوار نباشد)، شیری که در پستان باقی دارد، مو، پشم، پَر، تخم که در شکمش پوست بسته. و این خبر را در کتاب خصال در باب عشرات با سند ذکر کرده‌ام.

[طعام شخص کتابی و همخوراکی با او]

۴۲۱۸- از امام صادق علیه السلام سؤال شد از معنی گفتار خداوند عزیز

۴۲۱۹- وَ فِي رِوَايَةِ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «الْعَدَسُ وَالْحَمَّصُ وَغَيْرُ ذَلِكَ».

۴۲۲۰- وَ سَأَلَهُ سَعِيدُ الْأَعْرَجُ «عَنْ سُورِ الْيَهُودِيِّ وَ النَّضْرَانِيِّ أَيُؤْكَلُ أَوْ يُشْرَبُ؟ قَالَ: لَا».

۴۲۲۱- وَ رَوَى زُرَّارَةُ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «فِي آيَةِ الْمَجُوسِ إِذَا اضْطَرَرْتُمْ إِلَيْهَا فَاغْسِلُوهَا بِالْمَاءِ».

۴۲۲۲- وَ سَأَلَهُ الْعَيْصُ بْنُ الْقَاسِمِ «عَنْ مُؤَاكَلَةِ الْيَهُودِيِّ وَ النَّضْرَانِيِّ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا كَانَ مِنْ طَعَامِكَ، وَ سَأَلَهُ عَنْ مُؤَاكَلَةِ الْمَجُوسِيِّ، فَقَالَ: إِذَا تَوَضَّأَ فَلَا بَأْسَ».

۴۳۲۳- وَ رَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنْ آيَةِ أَهْلِ الدِّمَّةِ، فَقَالَ: لَا تَأْكُلُوا فِي آيَتِهِمْ إِذَا كَانُوا يَأْكُلُونَ

«طَعَامُ الَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ - مائده: ۸» (طعام کسانی که از ملتین اند و خداپرستان که دارای کتاب اند برای شما حلال است) فرمود: مراد حبوبات است. (یعنی خواربار بلکه مطلق هر چیز که تذکیه نخواهد).

۴۲۱۹- و در روایت هشام بن سالم آن حضرت علیه السلام فرمود: عدس و نخود و غیر آن.

۴۲۲۰- و سعید اعرج از آن حضرت در مورد نیم خورده یهودی و نصرانی پرسید که خوردنی یا آشامیدنی است؟ فرمود: نه.

۴۲۲۱- و زراره از آن حضرت علیه السلام روایت کرده که فرمود: اگر شما ناچار شدید از ظرف مجوسی استفاده کنید آن را با آب بشوید.

۴۲۲۲- عیص بن القاسم از آن حضرت در مورد همخوراکی با یهودی و نصرانی سؤال کرد، فرمود: اگر از طعام تو است اشکالی ندارد، و پرسید: همخوراکی با مجوسی چه صورت دارد؟ فرمود: هرگاه دست خود را بشوید اشکالی ندارد.

۴۲۲۳- محمد بن مسلم از یکی از دو امام، حضرت باقر یا حضرت صادق

فِيهَا الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ».

[جواز استعمالِ شَعْرِ الْخِنْزِيرِ]

۴۲۲۴- وَ رَوَى حَنَاؤُ بْنُ سَدِيرٍ، عَنْ بُرَيْدٍ الْإِسْكَافِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي-عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنِّي رَجُلٌ خَرَّازٌ وَلَا يَسْتَقِيمُ عَمَلُنَا إِلَّا بِشَعْرِ الْخِنْزِيرِ نَخْرِزُ بِهِ قَالَ: خُدْمِيهِ وَبَرَّةً فَاجْعَلْهَا فِي فَخَّارَةٍ ثُمَّ أَوْقِدْ تَحْتَهَا حَتَّى تَذَهَبَ دَسَمُهُ ثُمَّ اعْمَلْ بِهِ».

۴۲۲۵- وَ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ بُرَيْدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «جُعِلَتْ فِدَاكَ إِنَّا نَعْمَلُ بِشَعْرِ الْخِنْزِيرِ فَرُبَّمَا نَسِيَ الرَّجُلُ فَصَلَّى وَ فِي يَدِهِ مِنْهُ شَيْءٌ فَقَالَ: لَا يَتَّبِعُنِي أَنْ يُصَلِّيَ وَ فِي يَدِهِ مِنْهُ شَيْءٌ، وَقَالَ: خُدُوهُ فَاعْسِلُوهُ فَمَا كَانَ لَهُ دَسَمٌ فَلَا تَعْمَلُوا بِهِ، وَمَا لَمْ يَكُنْ لَهُ دَسَمٌ فَاعْمَلُوا بِهِ، وَاعْسِلُوا أَيْدِيَكُمْ مِنْهُ».

علیهما السلام پرسید ظرف اهل ذمه حاکم چیست؟ فرمود: از ظروف آنها برای خوردن استفاده نکنید هرگاه که در آن مردار یا خون یا گوشت خوک خورده باشند.

[جواز استعمال موی خوک]

۴۲۲۴- بُرْدُ إِسْكَافٍ گويد: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من مردی موزه دوز هستم و کار ما خوب و تمیز در نمی آید مگر با موی خوک که با آن موزه را بدوزم، فرمود: مقداری پشم خوک بردار و بر کوره نه و زیر آن را آتش کن تا چربی بن پشمها آب شده زائل شود سپس آن را بکار بند.

۴۲۲۵- و در روایت عبدالله بن مغیره از بُرْدُ گويد: به امام صادق علیه السلام عرض کردم قربانت کردم ما با موی خوک سروکار داریم و گاهی یکی از ما فراموش می کند دست خود را هنگام نماز بشوید و دست نشسته نماز می خواند و چیزی از آن بدست او باقی است. فرمود: درست نیست نباید نماز بخواند در حالیکه در دستش چیزی از آن باقی باشد، و گويد: فرمود که آن را (یعنی موی خوک را) بگیريد و بشوید و هرچه چربی همراه دارد کنار گذاريد، و آنچه بدون چربی است با آن کار کنید و

[اتِّخَاذُ الْعَتَمِ وَالْقَلْبِيرِ]

۴۲۲۶- وَ رَوَى الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَارِدٍ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «مَامِنُ مُؤْمِنٍ يَكُونُ لَهُ فِي مَثَرِلِهِ عَنَزٌ حُلُوبٌ إِلَّا قُدَّسَ أَهْلُ ذَلِكَ الْمَثَرِلِ وَبُورِكَ عَلَيْهِمْ، فَإِنْ كَانَتْ اثْنَتَيْنِ قُدَّسُوا كُلَّ يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِنَا: كَيْفَ يُقَدَّسُونَ؟ قَالَ: يُقَالُ لَهُمْ: بُورِكَ عَلَيْكُمْ وَطَبَّتُمْ وَطَابَ إِدَامُكُمْ، قَالَ: قُلْتُ: فَمَا مَعْنَى قُدَّسْتُمْ؟ قَالَ: طَهَّرْتُمْ.»

۴۲۲۷- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: «اتَّقُوا اللَّهَ فِيمَا حَوَّلَكُمْ وَفِي الْعُجْمِ مِنْ أَمْوَالِكُمْ، فَقِيلَ لَهُ: وَمَا الْعُجْمُ؟ قَالَ: الشَّاءُ وَالْبَقْرَةُ وَالْحَمَامُ وَأَشْبَاهُ ذَلِكَ.»

دستپایان را نیز بشوئید.

شرح: «اینگونه اخبار دلالت دارد براینکه موی خوک هر چند نجس است ولی چون سرایت ندارد استعمال آن در کارهاییکه شرطش طهارت نیست اشکالی ندارد، و چنانچه سرایت داشته باشد یعنی چرخی در بن موها باشد باید گرفته شود و الا نجس کننده است و اگر کسی گوید نجس منجس است، گوئیم: آری ولی با شرط سرایت و تعدی و الا آب قلیل که با آن خون یا غائط را تطهیر می کنیم ابتدا با نجس ملاقات کرده سپس تطهیر می کند پس صرف ملاقات بدون سرایت منجس نتواند بود.»

نگهداری گوسفند و ماکیان در خانه

۴۲۲۶- مُحَمَّدُ بْنُ مَارِدٍ گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هیچ مؤمنی نیست که در خانه اش بز شیردهی باشد مگر اینکه اهل آن سرا تقدیس می شوند و برای آنها برکت خواسته می شود، و اگر دو بز باشد روزی دو بار تقدیس و طلب برکت برایشان خواهد شد، مردی از شیعیان پرسید: چگونه تقدیس می شوند؟ فرمود: برای آنها دعا می شود که خداوند بشما برکت مرحمت فرماید و پاک شدید و خوراکتان نیز پاک گردید، گوید: عرض کردم: معنای «شما تقدیس شدید» چیست؟ فرمود: یعنی از هر ناپاکی پاک شدید.

۴۲۲۷- امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: خداوند را درباره مالهای گنگ و

- ۴۲۲۸- وَ «شَكَأَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْوَحْشَةَ فَأَمَرَهُ بِاتِّخَاذِ زَوْجِ حَمَامٍ».
- ۴۲۲۹- وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ حَفِيفَ أُجْنِحَةِ الْحَمَامِ لَيَظْرُدُ الشَّيَاطِينَ».

[كَرَاهَةُ نَهْكِ الْعِظَامِ]

- ۴۲۳۰- وَ رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: صَنَعَ لَنَا أَبُو حَمَزَةَ طَعَامًا وَ نَحْنُ جَمَاعَةٌ فَلَمَّا حَضَرُوا رَأَى أَبُو حَمَزَةَ رَجُلًا يَنْهَكُ عَظْمًا فَصَاحَ بِهِ وَقَالَ: لَا تَفْعَلْ فَإِنِّي سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَقُولُ: «لَا تَنْهَكُوا الْعِظَامَ فَإِنَّ لِيَلْجَنَ فِيهَا نَصِيبًا، فَإِنْ قَعَلْتُمْ ذَهَبَ مِنَ الْبَيْتِ مَا هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ ذَلِكَ».

بی زبان خویش که به شما ارزانی داشته پروا کنید، پرسیدند: آن گنگان بی زبان کدامند؟ فرمود: گوسفند و گاو و کبوتر و مانند اینها.

۴۲۲۸- مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله از تنهائی خویش شکایت کرد، حضرت فرمود: برای رفع تنهائی خود یک زوج کبوتر نرو ماده تهیه کن.

۴۲۲۹- و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: صدای بال زدن پر کبوتران شیطانها را دور می سازد.

[كَرَاهَةُ بَرَهْنَةِ كَرْدَنِ اسْتِخْوَانٍ]

۴۲۳۰- عَلِيُّ بْنُ أَسْبَاطٍ گوید: که ابو حمزه طعامی تهیه کرد و ما را که جماعتی بودیم دعوت کرد، هنگام خوردن غذا ابو حمزه شخصی را دید که استخوانی را بکلی پاک نمود، او را آواز داد که اینکار را نکن زیرا از علی بن الحسین علیهما السلام شنیدم که می فرمود: استخوان را از هر چه با او است برهنه نسازید زیرا جن را در آن سهم است و اگر چنین کنید چیزی را از خانه می رباید که برای شما بهتر است از اینکه به استخوان است.

شرح: «شاید مراد از جن در اینجا حیواناتیست که خود را از انسان می پوشانند و یا همان جن معهود است و ما آن را نمی بینیم».

۴۲۳۱- وَقِيلَ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: «بَلَّغْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيَبْغِضُ الْبَيْتَ اللَّحْمِ وَاللَّحِمَ السَّمِينِ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّا لَنَأْكُلُ اللَّحْمَ وَنُجِبُهُ وَإِنَّمَا عَنَى عَلَيْهِ السَّلَامُ الْبَيْتَ الَّذِي تُؤْكَلُ فِيهِ لُحُومُ النَّاسِ بِالْغَيْبَةِ، وَعَنَى بِاللَّحِمِ السَّمِينِ الْمُتَبَخَّرَ الْمُخْتَالَ فِي مَشِيئِهِ».

۴۲۳۲- وَرَوَى حَرِيزٌ، عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَهَى أَنْ يُؤْكَلَ اللَّحْمُ غَرِيضاً - يَعْنِي نَيْئاً - وَقَالَ: إِنَّمَا تَأْكُلُهُ السَّبَاعُ، قَالَ: حَرِيزٌ: يَعْنِي حَتَّى تُغَيِّرَهُ الشَّمْسُ أَوِ النَّارُ».

۴۲۳۳- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا يُؤْكَلُ مِنَ الْغُرْبَانِ زَاعٌ وَلَا

۴۲۳۱- به امام صادق علیه السلام گفته شد، بما چنین خبر رسیده که رسول خدا صلی الله علیه وآله فرموده اند: خدای متعال خانه گوشت را (خانه ای که در آن گوشت بسیار مصرف می شود) و کسی که پرگوشت است دشمن دارد، فرمود: ما خاندان نبوت خود گوشت می خوریم و آن را دوست داریم مراد رسول خدا صلی الله علیه وآله این بوده است که خانه ای که در آن گوشت مردمان به غیبت کردن آنها خورده می شود مورد خشم خداوند است و مرادش از مردم چاق شخص متکبر و کسی که با ناز و تبختر روی زمین گام برمی دارد بوده است. (نه آنکه شما فهمیدید).

۴۲۳۲- زراره گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله خوردن گوشت خام را نهی فرموده - نیم پز یا نیم پخته - و فرموده است آن را درندگان می خورند، حریر که راوی زراره است گوید: مراد آنست که تازه نباشد بلکه رها کنند تا به حرارت آفتاب یا با آتش پخته شود.

شرح: «روایت در کافی چنین آمده است: «إِنَّمَا تَأْكُلُهُ السَّبَاعُ وَلَكِنْ حَتَّى تُغَيِّرَهُ الشَّمْسُ أَوِ النَّارُ» یعنی آن خوراک درندگان است، ولكن پس از آنکه خورشید آن را خشک کرد یا به آتش پخته شد دیگر مورد نهی نیست».

۴۲۳۳- و امام صادق علیه السلام فرمودند: از گوشت کلاغها هیچ نوع

غَيْرُهُ، وَلَا يُؤْكَلُ مِنَ الْحَيَاتِ شَيْءٌ».

۴۲۳۴- و سَأَلَ الْحَلْبِيُّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ قَتْلِ الْحَيَاتِ، فَقَالَ: أَقْتُلْ كُلَّ شَيْءٍ تَجِدُهُ فِي الْبَرِّيَّةِ إِلَّا الْجَانَّ، وَنَهَى عَنْ قَتْلِ عَوَامِرِ الْيَبُوتِ، وَقَالَ: لَا تَدْعُوهُمْ مَخَافَةَ تَبِعَاتِيهِمْ فَإِنَّ الْيَهُودَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَتْ: مَنْ قَتَلَ عَامِرَ بَيْتِ أَصَابَةَ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ تَرَكَهُمْ مَخَافَةَ تَبِعَاتِيهِمْ فَلَيْسَ مِنِّي، وَإِنَّمَا تَشْرِكُهَا لِأَنَّهَا لَا تُرِيدُكَ، وَقَالَ: رُبَّمَا قَتَلْتَهُمْ فِي بُيُوتِهِمْ».

خوردنی نیست (حلال گوشت نیست) نه زاغ، و نه غیرزاغ، و نیز از مارها هیچکدام.
 ۴۲۳۴- حلبی از امام صادق علیه السلام از کشتن مارها پرسید: امام فرمود: هر نوع ماری را در خشکی یافتی بکش مگر مار سفید را، و نیز نهی فرموده است از کشتن مارهای خانگی (که در ساختمانهای قدیمی و کهنه نرو ماده با هم در سقفها یا در پس دیوارهای خاکی و یا زیرزمین با عمری طولانی زندگی می کنند و از جهت عمر بسیاری که می کند آن را عامر گویند) و فرمود: آنها را نه از برای اینکه کشتنشان شوم است نمی کشید و زنده رها می کنید، (زیرا اگر بدین خاطر باشد) این همان قولی یهود در زمان رسول خدا صلی الله علیه وآله می شود که می گفتند: هر کس مارخانگی را بکشد چنین و چنان خواهد شد (مرادشان این بود که نکبت و ناخوشی می آورد) پس رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هر کس از ترس عاقبت ناگوارش مارخانگی را نکشد از من نخواهد بود (یعنی مسلمان نیست) و جز این نباشد که او را رها می کنی چون با تو کاری ندارد و آزاری بتو نمی رساند، و فرمود: گاه می شود که تو او را در لانه خودش می کُشی (یعنی بدون اینکه آزاری بتو داشته باشد).

شرح: «در لغت جانّ بمعنی مار سفید آمده، و در نهایت ابن اثیر آن را بمعنی مارهایی که در خانه ها زیست می کنند در مقابل مارهای صحرائی و آبی معنی کرده است».

۴۲۳۵- وَ رَوَى مُوسَى بْنُ بَكْرِ الْوَاسِطِيُّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «اللَّحْمُ يُنْبِتُ اللَّحْمَ، وَالسَّمَكُ يُنْدِبُ الْجَسَدَ، وَالدُّبَّاءُ يَزِيدُ فِي الدِّمَاغِ، وَكَثْرَةُ أَكْلِ الْبَيْضِ يَزِيدُ فِي الْوَلَدِ، وَمَا اسْتَشْفَى مَرِيضٌ بِمِثْلِ الْعَسَلِ، وَمَنْ أَدْخَلَ جَوْفَهُ لُقْمَةً شَحْمٍ أَخْرَجَتْ مِثْلَهَا مِنَ الدَّاءِ».

* (بَابُ الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ فِي آيَةِ الذَّهَبِ) *

* (وَالْفِضَّةِ وَغَيْرِ ذَلِكَ مِنْ آدَابِ الطَّعَامِ) *

۴۲۳۶- رَوَى سَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَتَّبِعِي الشُّرْبُ فِي آيَةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ».

۴۲۳۷- وَ رَوَى أَبَانٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَأْكُلْ فِي آيَةِ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ».

۴۲۳۸- وَ رَوَى ثَعْلَبَةُ، عَنْ بُرَيْدِ الْعَجَلِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «كَرِهَ الشُّرْبَ فِي الْفِضَّةِ وَفِي الْقَدَحِ الْمُقْمَضِّصِ، وَكَرِهَ أَنْ يُدْهَنَ مِنْ مُدْهَنٍ»

۴۲۳۵- موسی بن بکر واسطی گوید: از امام هفتم موسی بن جعفر علیهما السلام شنیدم که می فرمود: خوردن گوشت، گوشت می رویاند و خوردن ماهی بدن را آب می کند، و کدویا ملخ دریائی مخ را تقویت می کند، و بسیار خوردن تخم ماکیان عدد فرزند را افزایش می دهد، و هیچ مریضی از چیزی به مانند عسل شفا نگرفت، و هرکس یک لقمه چربی بخورد بهمان اندازه درد از وی خارج می شود.

* (بَابُ خُورْدِنِ وَأَشَامِیْدِنِ دَرِ كَاسَةِ طَلَا) *

* (وَنَقْرِهِ وَغَیْرَآنِ اَزْ آدَابِ اطْعَامِ) *

۴۲۳۶- سماعة بن مهران گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: شایسته نیست که انسان در کاسه طلا و نقره چیزی بنوشد.

۴۲۳۷- محمد بن مسلم گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: در کاسه طلا و نقره طعامی نخور.

۴۲۳۸- برید بن معاویه العجلی گوید: امام صادق علیه السلام مکروه

مُقَضِّضٍ، وَ الْمُشْطُ كَذَلِكَ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ بُدْأً مِنَ الشَّرْبِ فِي الْقَدْحِ الْمُقَضِّضِ
عَدَلَ بِقِمِّهِ عَنِ مَوْضِعِ الْفِضَّةِ».

۴۲۳۹- وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «أَنِيبَةُ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ مَتَاعُ الَّذِينَ

لَا يُوقِنُونَ».

۴۲۴۰- وَ رَوَى يُونُسُ بْنُ يَعْقُوبَ، عَنْ يُوسُفَ أَخِيهِ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ اسْتَشَقَى مَاءً، فَأَتَيْتِي بِقَدْحٍ مِنْ صُفْرِ فِيهِ مَاءٌ، فَقَالَ لَهُ بَعْضُ جُلَسَائِهِ:
إِنَّ عَبَادَ الْبَصْرِيِّ يَكْرَهُ الشَّرْبَ فِي الصُّفْرِ، قَالَ: فَسَلِّهُ أَذْهَبَ هُوَ أَمْ فِضَّةٌ؟»

۴۲۴۱- وَ رَوَى عَنْ جَرَّاحِ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ: «كَرِهَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

أَنْ يَأْكُلَ الرَّجُلُ بِشِمَالِهِ أَوْ يَشْرَبَ بِهَا أَوْ يَتَنَاوَلَ بِهَا».

۴۲۴۲- وَ رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

قَالَ: «كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَتَّبِعُونَ يَعْجُونَ الْمَاءَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

داشت: نوشیدن از ظرف نقره و همچنين ظرفی که آب نقره داده اند، و نیز از روغن
شیشه یا ظرفی که نقره اندود است خود را روغن زرد، هینطور شانه که از نقره بود، و
هرگاه که ناچار می شد که از ظرف یا کاسه آب نقره داده بنوشد دهان خود را از نقره
کنار می گرفت.

۴۲۳۹- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ظرف و یا کاسه طلا و نقره

متاع و اُتاث خانه کسانی است که دارای یقین نیستند.

۴۲۴۰- یوسف بن یعقوب برادر یونس گوید: امام صادق علیه السلام آب

خواست در ظرفی که از روی بود آب آوردند، یکی از اهل مجلس گفت: عباد بصری

نوشیدن در روی را مکروه می دارد، امام فرمود: از او پیرس این طلا است یا نقره؟

۴۲۴۱- جراح مدائنی گفت: امام صادق علیه السلام مکروه می داشت که

شخص با دست چپ غذا بخورد یا بیاشامد یا چیزی بگیرد.

۴۲۴۲- عبدالله بن میمون گوید: امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل

کرده که فرمود: اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و آله در وقعه تبوک آب خوردن را

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اشْرَبُوا فِي أَيْدِيكُمْ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ آبِيَّتِكُمْ».

۴۲۴۳- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «شُرْبُ الْمَاءِ مِنْ قِيَامِ بِالنَّهَارِ أَذْرٌ لِلْعَرَقِ وَأَقْوَى لِلْبَدَنِ».

۴۲۴۴- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «شُرْبُ الْمَاءِ بِاللَّيْلِ مِنْ قِيَامِ يُورِثُ الْمَاءَ الْأَضْفَرَ».

۴۲۴۵- وَسَأَلَهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ عَنِ الشُّرْبِ بِتَنْفَسٍ وَاحِدٍ، فَقَالَ: «إِذَا كَانَ الَّذِي يُنَاوِلُكَ الْمَاءَ مَمْلُوكًا لَكَ فَاشْرَبْ فِي ثَلَاثَةِ أَنْفَاسٍ، وَإِنْ كَانَ حُرًّا فَاشْرَبْهُ بِتَنْفَسٍ وَاحِدٍ». وَهَذَا الْحَدِيثُ فِي رِوَايَاتِ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ الْكَلِينِيِّ - رَحِمَهُ اللهُ -.

۴۲۴۶- وَفِي رِوَايَةِ حَمَادٍ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «ثَلَاثَةُ أَنْفَاسٍ فِي الشُّرْبِ أَفْضَلُ مِنْ شُرْبِ بِتَنْفَسٍ وَاحِدٍ، وَكَانَ يَكْرَهُ أَنْ يُشْبَهُ

سر می کشیدند، رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: با دستهایتان بیاشامید زیرا در این حال آن از بهترین ظرفهای شما است.

۴۲۴۳- و امام صادق علیه السلام فرمود: روز ایستاده آب نوشیدن برای ریزش عرق و برای تقویت و سلامت بدن بهتر است.

۴۲۴۴- و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: شب ایستاده آب نوشیدن موجب بیماری صفراء است یا استسقاء آورد.

۴۲۴۵- و یکی از شیعیان از وی پرسید: یکباره و به یک نفس آب آشامیدن چگونه است؟ فرمود: اگر آن کس که آب بتو داده برده تو بود در سه نفس بنوش، و چنانچه آزاد بود در یک نفس بنوش. و این حدیث در روایات محمد بن یعقوب کلینی - رحمه الله - است.

شرح: «در کتاب کافی برخورد به آن نکرده ام یا بی توجه از دیده حقیق گذشته یا از کتاب دیگر کلینی است که در دست نیست».

۴۲۴۶- حلبی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: در آشامیدن آب (یا

بِالْهِيمِ قُلْتُ: وَمَا الْهِيمُ؟ قَالَ: الزَّمْلُ». وَفِي حَدِيثٍ آخَرَ: «الْإِبِلُ». وَرُوِيَ «أَنَّ الْهِيمَ النَّيْبُ». وَرُوِيَ «أَنَّ الْهِيمَ مَا تَمَّ يَذُكُرُ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ».

۴۲۴۷- وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمَغِيرَةِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَأْكُلْ وَأَنْتَ تَمْشِي إِلَّا أَنْ تَضْطَرَّ إِلَى ذَلِكَ».

۴۲۴۸- وَرُوِيَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي شُعْبَةَ قَالَ: «رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَأْكُلُ مُتَّكِنًا ثُمَّ ذَكَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ: مَا أَكَلْتُ مُتَّكِنًا حَتَّى مَاتَ».

مطلق آشامیدن) نوشیدن به سه نفس بهتر است تا به یک نفس، و نیز آن حضرت خوش نمی داشت که در نوشیدن مانند هیم باشد، عرض کردم هیم چیست؟ فرمود: مانند شتری که چون بیماری استسقاء دارد آب را با تمام دهان می بلعد، و در حدیث دیگر «مانند شتر». و روایت شده است که هیم ماده شتر پیر است، و نیز روایت شده که هیم آنست که بدون آنکه بسم الله بگوید آب را سر می کشد.

شرح: «در کافی ج ۶ ص ۳۸۵ از پیرمردی مدنی روایت شده که گفت: از امام صادق علیه السلام پرسیدم مردی آب را بر لب گذارده یکسره می نوشد تا سیراب شود چطور است؟ فرمود: چه لذتی بالاتر از این، عرض کردم مردم می گویند این نوشیدن مانند شرب هیم است، فرمود: خلاف می گویند، شرب هیم آنست که بسم الله نگفته بنوشند، و در سوره واقعه آیه ۵۵ خداوند می فرماید: اهل دوزخ آتش جهنم را مانند هیم می نوشند «فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ» و مفسران بیشتر به شتر ذوالعطاش یا بیمار مبتلا به استسقاء معنی کرده اند و با خبر پیرمرد مدنی سازگار است بدین صورت که همانطور که شتر تشنه بدون رعایت و ملاحظه هیچ امری به آب که رسید آن را بتمام دهان می بلعد همینطور است انسانی که آب را بدون رعایت آداب شرعی می نوشد».

۴۲۴۷- عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: در حال راه رفتن چیزی نخور جز آنکه ناچار باشی.

۴۲۴۸- عمر بن ابی شعبه گوید: امام صادق علیه السلام را دیدم تکیه کرده و غذا می خورد، سپس رسول خدا صلی الله علیه وآله را یاد کرد و فرمود: آن حضرت

۴۲۴۹- وَرَوِيَ عَنْ حَمَادِ بْنِ عُمَانَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي شُعْبَةَ أَنَّهُ رَأَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَأْكُلُ مُتْرَبَةً.

۴۲۵۰- وَ فِي رِوَايَةِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: «إِذَا وُضِعَتِ الْمَائِدَةُ حَفَّهَا أَرْبَعَةٌ أَمْلاكٌ فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ: «بِسْمِ اللَّهِ» قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِلشَّيْطَانِ: اخْزِ يَا فَاسِيقُ فَلَا سُلْطَانَ لَكَ عَلَيْهِمْ، فَإِذَا قَرَعُوا فَقَالُوا: «الْحَمْدُ لِلَّهِ» قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: هُمْ قَوْمٌ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَأَذُوا شُكْرَ رَبِّهِمْ، فَإِذَا لَمْ يَقُولُوا «بِسْمِ اللَّهِ» قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِلشَّيْطَانِ: أذْنُ يَا فَاسِيقُ فَكُلْ مَعَهُمْ، فَإِذَا رُفِعَتْ فَلَمْ يَحْمَدُوا اللَّهَ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: هُمْ قَوْمٌ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

هیچگاه تا از دنیا رفت در حال تکیه دادن چیزی نخورد.

شرح: «منظور حضرت - از اینکه خود تکیه داده غذا می خورد و می فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله هیچگاه چنین نمی کرد - آنست که راوی نپندارد تکیه دادن در هنگام غذا خوردن مستحب است و فعل حضرت را جزء آداب غذا خوردن بدانند، و شاید حضرت برای ضعفی که در اواخر عمر به او دست داده بود ناچار از این عمل بوده اند به قرینه روایت بعد که گوید پدرم خلاف آن را دیده بود».

۴۲۴۹- در روایتی که عمر بن ابی شعبه از پدرش کرده چنین گفته که: پدرم

گفت: امام صادق علیه السلام را دیدم که چهار زانو نشسته و غذا می خورد.

۴۲۵۰- و در روایت سکونی از حضرت صادق علیه السلام چنین آمده است

که: براستی که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هرگاه سفره ای را بگسترند چهار فرشته اطراف آن گرد آیند، پس اگر بنده «بسم الله» گوید، فرشتگان شیطان را گویند: خوار شو، ای تبهکار هیچ پیروزی و تسلطی بر اینان نخواهی داشت، و چون از خوردن طعام فارغ شوند و گویند «الحمد لله» فرشتگان گویند: اینان مردمی هستند که خداوند به آنها نعمت داده و شکر پروردگار خود را بجای آوردند، و چنانچه «بسم الله» نگویند، فرشتگان شیطان را بخوانند و گویند پیش آی نافرمان و با اینان همخوراک شو، و چون سفره برداشته شود و خدا را حمد نکنند فرشتگان گویند: اینان کسانی

فَتَسُوا رَبَّهُمْ».

۴۲۵۱- وَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «صَاحِبُ الرَّحْلِ يَشْرَبُ أَوَّلَ الْقَوْمِ وَيَتَوَضَّأُ آخِرَهُمْ».

۴۲۵۲- وَ رَوَى سَمَاعَةُ بْنُ مِهْرَانَ قَالَ: «كُنْتُ أَكُلُّ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: «يَا سَمَاعَةُ أَكَلًا وَحَمْدًا لَا أَكَلًا وَصَمْتًا».

۴۲۵۳- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «صَمِئْتُ لِمَنْ سَمَى عَلِيَّ طَعَامِهِ أَنْ لَا يَشْتَكِي مِنْهُ، فَقَالَ ابْنُ الْكَوَّاءِ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَقَدْ أَكَلْتُ الْبَارِحَةَ طَعَامًا فَسَمِئْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ آذَانِي، فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَكَلْتُ أَلْوَانًا فَسَمِئْتُ عَلِيَّ بَعْضُهَا وَلَمْ تُسَمَّ عَلِيَّ بَعْضُ يَا لَكَعُ».

وَ رُوِيَ أَنَّ مَنْ نَسِيَ أَنْ يُسَمِّيَ عَلِيَّ كُلَّ لَوْحٍ فَلْيَقُلْ: «بِسْمِ اللَّهِ عَلِيَّ أَوْلِيهِ

هستند که خداوند به ایشان نعمت بخشید و آنها خدا را از یاد بردند.

۴۲۵۱- رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: صاحب خانه پیش از همه بنوشیدن آغاز کند و پس از همه دست شوید. (یعنی اول به خوردن شیر شروع کند و پس از آنکه همه سیر شدند دست از غذا بکشد).

۴۲۵۲- سماعة بن مهران گوید: من با امام صادق علیه السلام در یک سفره غذا می خوردیم، امام فرمود: ای سماعه خوردن و شکر نمودن نه خوردن و خاموش بودن.

۴۲۵۳- و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: من ضمانت می کنم برای کسی که هنگام خوردن غذا «بسم الله» گوید، آن طعام ضرر و زیانی به او نرساند، عبدالله بن کواء (که رئیس مقدسان خوارج نهروان بود و همیشه به امیرالمؤمنین علیه السلام اعتراض داشت) گفت: یا علی من دوش غذائی خوردم و بسم الله گفتم و مرا آزار رسانید، امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: غذاهای مختلف خوردی و بعضی را بسم الله گفتم و بعضی را نگفتم، ای خینگ خیرفت.

و روایت شده که چنانچه کسی فراموش می کند در هر نوعی از طعام بسم الله گوید، بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ عَلِيَّ أَوْلِيهِ وَ آخِرِهِ».

و آخِرِهِ».

۴۲۵۴- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا أَتَخَمْتُ قَطُّ وَذَلِكَ أَنِّي لَمْ أَبْدَأُ بِطَعَامٍ إِلَّا قُلْتُ: «بِسْمِ اللَّهِ» وَلَمْ أَفْرُغْ مِنْ طَعَامٍ إِلَّا قُلْتُ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ».

۴۲۵۵- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ الْبَطْنَ إِذَا شَبِعَ طَعْفًا»

۴۲۵۶- وَرُوِيَ عَنْ عُمَرَ [و] بْنِ قَيْسِ الْمَاصِرِ قَالَ: «دَخَلْتُ عَلَى أَبِي-جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْمَدِينَةِ وَبَيْنَ يَدَيْهِ خَوَانٌ وَهُوَ يَأْكُلُ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا حَادُّ هَذَا الْخَوَانِ؟ فَقَالَ: إِذَا وَضَعْتَهُ فَسَمَّ اللَّهُ، وَإِذَا رَفَعْتَهُ فَاحْمَدَ اللَّهُ، وَقَدْ مَاحَوْلَ الْخَوَانِ، فَإِنَّ هَذَا حَادُّهُ، قَالَ: فَالْتَقْتُ فَإِذَا كُوْزٌ مَوْضُوعٌ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا حَادُّ الْكُوْزِ؟ فَقَالَ: اشْرَبْ مِمَّا تَلِي شَفَتَيْهِ وَسَمَّ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، فَإِذَا رَفَعْتَهُ عَنْ فَيْكِ فَاحْمَدَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، وَإِيَّاكَ وَمَوْضِعَ الْعُرْوَةِ أَنْ تَشْرَبَ مِنْهَا فَإِنَّهَا مَقْعَدُ الشَّيْطَانِ فَهَذَا حَادُّهُ».

۴۲۵۴- و امام صادق عليه السلام فرمود: هیچگاه مبتلا به سوءهاضمه نشده‌ام به جهت آنکه به طعام شروع نکرده‌ام مگر اینکه «بِسْمِ اللَّهِ» گفته‌ام، و از خوردن فارغ نگشتم جز اینکه گفته‌ام «الحمد لله».

۴۲۵۵- و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: چون شکم انسان سیر شود سرکشی و طغیان او آغاز می‌گردد.

۴۲۵۶- عمر [و] ابن قیس الماصر گوید: بر امام باقر علیه السلام در مدینه وارد شدم و در پیش آن حضرت سفره‌ای گسترده بودند و مشغول خوردن بود، به او عرض کردم: حدّ و آداب سفره چیست؟ امام علیه السلام فرمود: هرگاه سفره را گستردی خدای را نام ببر و چون برچیدی حمد او را بجای آور، و اطراف سفره را بروب، و این حدّ سفره است، گوید: روی برتافتم ظرف آبی را دیدم نهاده‌اند، پرسیدم: حدّ ظرف آب (پارچ) چیست؟ فرمود: از جانب دو لبش بیاشامی (نه جانب دسته‌اش) و نام خدای عزّوجلّ را ببری و چون از لب خود آن را بازگرفتی حمد و شکر او را بجای آری، و زهار که از جانب دسته آن بنوشی زیرا آن محلّ شیاطین است و این حدّ ظرف آب است. شرح: «شاید مراد از شیاطین موجودات ریز میکروسکوپی است که از

۴۲۵۷- وَرَوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِيدِ الْكِرْمَانِيِّ قَالَ: «أَكَلْتُ بَيْنَ يَدَيْ أَبِي جَعْفَرِ الثَّانِي عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى إِذَا فَرَعْتُ وَرَفِعَ الْخَوَانُ، ذَهَبَ الْغُلَامُ يَرْفَعُ مَا وَقَعَ مِنْ فُتَاتِ الطَّعَامِ فَقَالَ لَهُ: مَا كَانَ فِي الصَّخْرَاءِ فَدَعُهُ وَتَوَفَّخْ شَاةً، وَمَا كَانَ فِي الْبَيْتِ فَتَتَبِعْهُ وَالْقُطْءَ».

۴۲۵۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «إِنَّ بَنِي أُمِّيَّةَ يَبْتَدُونَ بِالْخَلِّ فِي أَوَّلِ الطَّعَامِ وَيَخْتِمُونَ بِالْمِلْحِ، وَإِنَّا نَبْدَأُ بِالْمِلْحِ فِي أَوَّلِ الطَّعَامِ وَنَخْتِمُ بِالْخَلِّ».

۴۲۵۹- وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «ابْتَدُوا بِالْمِلْحِ فِي أَوَّلِ الطَّعَامِ فَلَوْ عَلِمَ النَّاسُ مَا فِي الْمِلْحِ، لَأَخْتَارُوهُ عَلَى التَّرْيَاقِ الْمَجْرَبِ».

۴۲۶۰- وَرَوَى الْحَسَنُ بْنُ مَخْبُوبٍ عَنْ وَهْبِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ قَالَ: «رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَتَخَلَّلُ فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

آلودگی دست در آن محل تولید می شوند».

۴۲۵۷- محمد بن ولید کرمانی گوید: من در نزد حضرت جواد علیه السلام غذا می خوردم چون فارغ شدم و سفره را برمی چیدند، پیشخدمت رفت تا آنچه در اطراف سفره است برگیرد، امام فرمود: اگر خوانی در صحرا گسترده بود هر چه در سفره باقی مانده بگذار و برای حیوانات صحرائی رها کن، و سفره ای که در خانه گسترده باشد هر چه از آن ریخته برگیر و دانه دانه از زمین برچین.

۴۲۵۸- و امام صادق علیه السلام فرمود: بنی امیه در هنگام غذا خوردن به ترشی و سرکه آغاز کنند و به شوری و نمک پایان دهند، اما ما اهل بیت به نمک آغاز کنیم و به سرکه ختم.

۴۲۵۹- و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: در شروع خوردن غذا به نمک آغاز کنید، و اگر مردم می دانستند در (ابتدا کردن به) نمک چه فوایدیست آن را بر تریاق (پادزهر) آزمایش شده ترجیح می دادند.

۴۲۶۰- وهب بن عبد ربّه گوید: امام صادق علیه السلام را دیدم دندانهای خود را خلال می کرد و من به آن حضرت نگریستم، پس فرمود: رسول خدا صلی الله

كَانَ يَتَخَلَّلُ وَهُوَ يُطَيَّبُ الْفَمَ».

۴۲۶۱- وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ: «إِنَّ مِنْ حَقِّ الضَّيْفِ أَنْ يُعَدَّ لَهُ الْجِلَالُ».

۴۲۶۲- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَا أَدْرَتْ عَلَيْهِ لِسَانِكَ فَأَخْرَجْتَهُ فَأَبْلَعَهُ،

وَمَا أَخْرَجْتَهُ بِالْخِلَالِ فَأَرَمَ بِهِ».

۴۲۶۳- وَ رَوَى صَفْوَانُ الْجَمَالُ، عَنْ أَبِي غُرَّةِ الْخُرَّاسَانِيِّ قَالَ: قَالَ

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْوَضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ وَبَعْدَهُ يَذْهَبَانِ بِالْفَقْرِ».

۴۲۶۴- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَكْثَرَ خَيْرُ بَيْتِهِ

فَلْيَتَوَضَّأْ عِنْدَ حُضُورِ طَعَامِهِ».

۴۲۶۵- وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ غَسَلَ يَدَهُ قَبْلَ الطَّعَامِ وَبَعْدَهُ عَاشَ فِي سَعَةِ

وَغُوفِيٍّ مِنْ بَلْوَى فِي جَسَدِهِ».

۴۲۶۶- وَ رُوِيَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

علیه و آله خلیل می کردند و آن دهان را خوشبو می کند.

۴۲۶۱- و در خبر دیگر فرمود: از حقوق مهمان آنست که برای او (پس از

خوردن طعام) خلیل آماده سازی.

۴۲۶۲- و آن حضرت فرمود: در هنگام خلیل آنچه با زبان خویش از

اطراف دندانها بیرون آورده ای آنها را فرو بر و آنچه با خلیل بیرون آید، دور انداز.

۴۲۶۳- ابو غرّه خراسانی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: شستن دست

و روی قبل از خوردن طعام و بعد از آن فقر و تنگدستی را می برد.

۴۲۶۴- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هر کس خوش دارد که

برکت خانه اش افزون گردد هنگام طعام دست و روی خود را بشوید.

۴۲۶۵- و نیز آن حضرت علیه السلام فرمود: هر کس دست خود را پیش از

غذا و بعد از آن بشوید در فراخی، زندگی خود را ادامه دهد، و از ناراحتیهای جسمانی

در عافیت باشد.

۴۲۶۶- ابو حمزه ثمالی گوید: علی بن الحسین علیهما السلام هرگاه به خوردن

«أَنَّهُ كَانَ إِذَا طَعِمَ قَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَأَيَّدَنَا وَأَوَانَا وَآتَعَمَ عَلَيْنَا وَأَفْضَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ».

۴۲۶۷- وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ، مَا أَقْفَرَتِ فِيهِ خَلٌّ».

۴۲۶۸- وَ رَوَى شَعِيبٌ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الثُّومِ وَالبَصَلِ وَالكُرَاثِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِأَكْلِهِ نِيًّا وَفِي الْقُدُورِ، وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يُتْدَاوَى بِالثُّومِ، وَلَكِنْ إِذَا كَانَ ذَلِكَ فَلَا يَخْرُجْ إِلَى الْمَسْجِدِ».

۴۲۶۹- وَ رَوَى عُمَرُ بْنُ أُذَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الثُّومِ، فَقَالَ: إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْهُ لِرِيحِهِ، وَقَالَ: مَنْ أَكَلَ هَذِهِ البَقِيلَةَ الخَبِيثَةَ فَلَا يَقْرُبُ مَسْجِدَنَا، فَأَمَّا مَنْ أَكَلَهُ

غذا شروع می کرد این دعا را می خواند: «الحمد لله الذي أطعمنا وسقانا وكفانا وأيدنا وأوانا وآتاعم علينا وأفضل، الحمد لله الذي يطعم ولا يطعم» سپاس خداوندی را که ما را غذا و آب مرحت فرمود و روزی ما را خود به عهده گرفت، و ما را تأیید کرد و پناه و جایمان داد و بما انعام فرمود و افزون نمود، و ستایش پروردگاری را که می خوراند و نمی خوراندش».

۴۲۶۷- و رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: بسیار خوب ناخورشی (قاتق) است سرکه، خانه ای که در آن سرکه موجود است از خوراک خالی نیست.

۴۲۶۸- ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال شد در مورد سیر و پیاز و گندنا (تره) فرمود: به خوردن آن، چه خام و چه پخته اش باکی نیست، و اشکالی ندارد که با سیر مداوا کنند و لکن در وقتیکه با آن مداوا می کنند بمسجد نروند (که مردم از بوی آن آزار ببینند).

۴۲۶۹- محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام از خوردن سیر پرسیدم، فرمود: جز این نبود که رسول خدا صلی الله علیه وآله به جهت بوی آن از آن نهی فرمود و دستور داد: هر کس از این سبزی بدبو خورد بمسجد ما نزدیک نشود، اما هرکس آن

وَلَمْ يَأْتِ الْمَسْجِدَ فَلَا بَأْسَ».

۴۲۷۰- وَ رَوَى إِبْرَاهِيمُ الْكَرْخِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: فِي الْمَائِدَةِ اثْنَتَا عَشْرَةَ خِصْلَةً يَجِبُ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَعْرِفَهَا: أَرْبَعٌ مِنْهَا فَرَضٌ، وَأَرْبَعٌ سُنَّةٌ، وَأَرْبَعٌ تَأْدِيبٌ، فَأَمَّا الْفَرَضُ: فَالْمَعْرِفَةُ، وَالرِّضَا وَالتَّسْمِيَةُ وَالشُّكْرُ. وَأَمَّا السُّنَّةُ: فَالْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ، وَالْجُلُوسُ عَلَى الْجَانِبِ الْأَيْسَرِ، وَالْأَكْلُ بِثَلَاثِ أَصَابِعٍ، وَلَعْقُ الْأَصَابِعِ. وَأَمَّا التَّأْدِيبُ: فَلَا كُلُّ مِمَّا يَلِيكَ، وَتَضْغِيرُ اللُّقْمَةِ، وَتَجْوِيدُ الْمَضْغِ، وَقِيلَةُ النَّظْرِ فِي وُجُوهِ النَّاسِ».

۴۲۷۱- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَتَّبِعُنِي لِشَيْخِ الْكَبِيرِ الْأَيَّامِ إِلَّا وَجُوفُهُ مُمْتَلِئَةٌ مِنَ الطَّعَامِ فَإِنَّهُ أَهْلُهُ لَتَوْمِهِ، وَأَطْيَبُ لِنَكْهَتِهِ».

را بخورد و بمسجد نرود اشکالی ندارد.

۴۲۷۰- ابراهیم کرخی گوید: امام صادق از پدراناش علیهم السلام از حضرت مجتبی علیه السلام نقل کرد که آن حضرت فرمود: در سفره دوازده خصلت است که بر هر مسلمان واجب است آنها را بشناسد، چهار خصلت از آن واجب است، و چهار سنت، و چهار آموزش، و آن چهار که واجب است شناختن منعم، آن کس که مرحمت فرموده و طلب رضا و خشنودی او و گفتن «بسم الله» (در ابتدای آن) و «الحمد لله» (در پایان آن) و اما آن چهار که سنت است شستن دستها پیش از طعام، و روی پای چپ نشستن سر سفره، و با سه انگشت غذا خوردن، و لیسیدن انگشتان با زبان، و اما آن چهار که آموزش است، آنکه از آنچه نزدیک تو است بخوری و لقمه را کوچک برداری، و آن را خوب بجوی، و در روی دیگران که سر سفره اند کمتر بنگری.

۴۲۷۱- و امام صادق علیه السلام فرمود: شایسته است پیران سالخورده نخسبند

مگر با شکم سیر از طعام و این خواب را برای ایشان سهل ترمی کند و بوی دهان آنها را بهتر می نماید.

۴۲۷۲- وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «عَجِبْتُ لِمَنْ يَخْتَمِي مِنَ الطَّعَامِ مَخَافَةَ الدَّاءِ كَيْفَ لَا يَخْتَمِي مِنَ الذُّنُوبِ مَخَافَةَ النَّارِ».

* (بَابُ الْإِيمَانِ وَالتَّذْوِيرِ وَالكَفَّارَاتِ) *

۴۲۷۳- رَوَى مَنصُورُ بْنُ حَازِمٍ عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ «لَا رِضَاعَ بَعْدَ فَطَامٍ، وَلَا وِصَالَ فِي صِيَامٍ، وَلَا يُشْمُ بَعْدَ اخْتِلَامٍ، وَلَا صَمْتٌ يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ، وَلَا تَعْرُبُ بَعْدَ الْهِجْرَةِ، وَلَا هِجْرَةٌ بَعْدَ الْفَتْحِ، وَلَا طَلَاقَ قَبْلَ نِكَاحٍ، وَلَا عِثْقَ قَبْلَ مِلْكٍ، وَلَا يَمِينٌ يُولَدُ مَعَ وَالِدِهِ، وَلَا لِمَمْلُوكٍ مَعَ مَوْلَاهُ، وَلَا لِمَمْرَأَةٍ مَعَ زَوْجِهَا، وَلَا نَذْرٌ فِي مَعْصِيَةٍ، وَلَا يَمِينٌ فِي

۴۲۷۲- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: من در شگفتم از کسی که از غذا پرهیز می کند از ترس دردی که مبادا عارض او شود، چگونه از گناهان نمی پرهیزد از ترس آتش دوزخ؟

* (تعهدات به سوگند و نذر و کفاره) *

۴۲۷۳- منصور بن حازم گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: پس از گذشتن مدت شیرخوارگی کودک که تمام شدن دو سال است دیگر رضاع نشر حرمت نخواهد کرد، و نذر وصل روزه دو روز یا بیشتر بدون افطار باطل است، و پس از احتلام، بر بالغ حکم نابالغ جاری نیست، و نذر خاموشی یک صبح تا به شام باطل است، و پس از آمدن به دیار اسلام بازگشت به بلاد کفر جائز نباشد، و پس از فتح مکه که از دارالکفر بودن به دارالاسلام تبدیل شد دیگر هجرت از آن ارزشی نخواهد داشت. و طلاق قبل از نکاح معنی ندارد (یعنی اگر کسی گفت: هر همسری که از این پس بگیرم او مطلقه است و بدان قسم یاد کرد یا نذر نمود) نذر او باطل و قسم منعقد نخواهد بود، و همچنین آزاد کردن بنده قبل از مالک شدن آن (به اینکه بگوید هر بنده ای که از این پس مالک می شوم آزاد است و آن را تعهد کند به نذر یا قسم، چنانچه دارای بنده ای شود آن آزاد نخواهد بود)، و فرزند سوگند یا نذرش بدون اذن پدر واقع نخواهد بود، و همچنین مملوک بدون اذن مولایش، و

قَطِيعَةً».

۴۲۷۴- وَ رَوَى الْعَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ امْرَأَةٍ جَعَلَتْ مَالَهَا هَدِيًّا وَكُلَّ مَمْلُوكٍ لَهَا حُرًّا إِنْ كَلَمَتْ أُخْتَهَا أَبَدًا، قَالَ: تَكَلَّمَهَا وَ لَيْسَ هَذَا بِشَيْءٍ إِئْمًا هَذَا وَ شِبْهُهُ مِنْ خُطُواتِ الشَّيْطَانِ».

۴۲۷۵- وَ قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ خَلَفَ عَلَيَّ يَمِينٍ فَرَأَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهَا فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ مِنْهَا، وَلَهُ زِيَادَةٌ حَسَنَةٌ».

۴۲۷۶- وَ رَوَى حَمَادُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الصَّبَاحِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ أُمَّي تَصَدَّقَتْ عَلَيَّ بِنَصِيبٍ لَهَا فِي الدَّارِ، فَقُلْتُ لَهَا: إِنَّ الْقُضَاةَ لَا يَجِيزُونَ هَذَا وَلَكِنْ اكْتُبِيهِ شِرِّي، فَقَالَتْ: اصْنَعِ مِنْ ذَلِكَ مَا بَدَأَكَ وَ كُلَّ مَا تَرَى أَنْ يَسُوغَ لَكَ فَتَوَقَّعْتُ، فَأَرَادَ بَعْضُ الْوَرَثَةِ أَنْ يَسْتَحْلِفَنِي أَنِّي

زن بدون اذن شوهرش، و نذر در گناه منعقد نخواهد شد، و سوگند به قطع رحم باطل خواهد بود.

۴۲۷۴- مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ از یکی از دو امام حضرت صادق یا امام باقر علیهما السلام روایت کرده که از آن حضرت پرسیدند: زنی چنین نذر کرده که هر چه دارد از مال، همه هدیه و پیشکشی کعبه باشد، و هر آنچه برده دارد همه آزاد باشند اگر با خواهرش کلامی سخن بگوید، فرمود: با او سخن بگوید، این نذرها نذر نیست، اینها و امثال اینها گامهای شیطانست.

۴۲۷۵- و امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس برای انجام امری سوگند یاد کرد (مثلاً والله فلان کار را می‌کنم) سپس دید کاری دیگر از انجام آن بهتر است آن را انجام دهد که عالیتر است، و ثوابش برای او زیادتر خواهد بود.

۴۲۷۶- مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي صَبَاحٍ گوید: به امام کاظم علیه السلام عرض کردم: مادرم سهمی که از خانه داشت بمن بخشید او را گفتم قاضیان این بخشش را نمی‌پذیرند، آنرا به عنوان فروش بمن بنویس، گفت: هر کاری که تو خواهی انجام ده و هر طور که می‌بینی برای تو ممکن است آن را محکم کن، و پس از مرگ او بعضی از

قَدَنَقَدْتُهَا الثَّمَنَ وَلَمْ أَنْقُدْهَا شَيْئًا فَمَا تَرَى؟ قَالَ: فَاحْلِفْ لَهُمْ».

۴۲۷۷- وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ حَلَفَ أَنْ كَلَّمَ أَبَاهُ أَوْ

أُمَّهُ فَهُوَ يُخْرَمُ بِحَجَّيَةٍ، قَالَ: لَيْسَ بِشَيْءٍ».

۴۲۷۸- وَ سُئِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ غَضِبَ فَقَالَ: عَلَيَّ الْمَشْيُ إِلَى

بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ، قَالَ: إِذَا لَمْ يَقْلِبِ اللَّهُ عَلَيَّ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ».

۴۲۷۹- وَ رَوَى أَبُو بصيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ:

«لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ» قَالَ: هُوَ لَا وَاللَّهِ وَ بَلَى وَاللَّهِ».

۴۲۸۰- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَحَدَهُمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَنْ

رَجُلٍ قَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: أَسْأَلُكَ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلَّا مَا طَلَّقْتَنِي، قَالَ: يُوجِعُهَا ضَرْبًا أَوْ

ورثه مرا سوگند داده می‌گوید قسم یاد کن که قیمت آن را به مادر پرداخته‌ای در حالیکه من بدو چیزی نپرداخته‌ام من چه کنم؟ حضرت فرمود: قسم یاد کن.

شرح: «شیخ طوسی می‌فرماید قسم را چنین یاد کند که بگوید از قیمت آن چیزی برعهده و ذمه من باقی نیست تا توریه شود و قسم به دروغ یاد نکرده باشد».

۴۲۷۷- و امام صادق علیه السلام در مورد مردی که قسم یاد کرده بود: اگر

با پدر و مادر خود کلامی بگوید حج بر او واجب باشد فرمود: این سوگند هیچ فایده ندارد و باطل است.

۴۲۷۸- و از آن حضرت علیه السلام پرسیدند: مردی بخشم آمده و گفته

است: برعهده من است که پیاده به زیارت خانه خدا بروم. چه کند؟ فرمود: اگر نگفته باشد «لِلَّهِ عَلَيَّ» باطل است و چیزی بر او نیست.

۴۲۷۹- و ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام در معنی سخن خداوند که

فرموده: لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ - بقره: ۲۲۵» (خداوند شما را به سوگندهای باطلتان مؤاخذه نخواهد کرد) فرمود: مراد «لَا وَاللَّهِ» و «بَلَى وَاللَّهِ» است که در زبانها

متداول است و بدون توجه بمعنا گفته می‌شود.

۴۲۸۰- محمد بن مسلم گوید: از یکی از دو امام صادق یا امام باقر

يَعْفُو عَنْهَا».

۴۲۸۱- وَرَوَى عَثْمَانُ بْنُ عِيسَى، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا تَخْلِفُوا بِاللَّهِ صَادِقِينَ وَلَا كَاذِبِينَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ قَدْ نَهَى عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ عَزَّوَجَلَّ: «وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ».

۴۲۸۲- وَقَالَ أَبُو أَيُّوبَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ فَلْيَصْذُقْ وَمَنْ لَمْ يَصْذُقْ فَلْيَسِّسْ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ، وَمَنْ حَلَفَ لَهُ بِاللَّهِ فَلْيَرِضْ وَمَنْ لَمْ يَرْضَ فَلْيَسِّسْ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ».

۴۲۸۳- وَرَوَى بَكْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَزْدِيُّ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «لَوْ حَلَفَ الرَّجُلُ أَنْ لَا يَحُكَّ أَنْفَهُ بِالْحَائِطِ لَابْتَلَاهُ اللَّهُ تَعَالَى حَتَّى يَحُكَّ

علیهما السلام پرسیدم که مردی را زوجه اش گفته است: تو را به وجه الله سوگند مرا طلاق دهی، فرمود: او را تأدیب کند یا از او بگذرد. (یعنی تکلیفی برعهده اش نیست و در هر چه بخواهد انجام دهد مختار است).

۴۲۸۱- ابو ایوب گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: به خداوند، سوگند یاد نکنید چه در آن راستگو باشید و چه دروغگو، زیرا خداوند عزیز از آن نهی فرموده و گفته است: «وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ - بقره: ۲۲۴» (زنهار که خدا را هدف سوگندهای خود کنید).

شرح: «ظاهر آیه نهی از بسیار سوگند بخدا خوردن می‌کند، نه مطلق سوگند بخدا».

۴۲۸۲- ابو ایوب گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس بخداوند سوگند یاد می‌کند پس باید راست گوید و چنانچه راست نگوید با خداوند و آئین او بیگانه است، و هر کس که برای او سوگند خورند باید بپذیرد، و آن کس که نپذیرد نیز با خداوند و آئینش بیگانه خواهد بود.

۴۲۸۳- ابوبصیر از آن حضرت علیه السلام روایت کرد که فرمود: هر کس سوگند یاد کند که بینی اش را به دیوار نساید یا نخاراند خداوند او را مبتلا می‌کند که

أَنفَهُ بِالْحَائِظِ، وَلَوْ حَلَفَ الرَّجُلُ أَنْ لَا يَنْطَحَ بِرَأْسِهِ الْحَائِظَ لَوَكَّلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ شَيْطَانًا حَتَّى يَنْطَحَ بِرَأْسِهِ الْحَائِظَ».

۴۲۸۴- وَ رَوَى حَمَادُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لِيُعْتَبِدَ أَنْ يَسْتَشْنِي مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِذَا نَسِيَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَا نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ فَسَأَلُوهُ عَنْ أَشْيَاءَ فَقَالَ لَهُمْ: تَعَالَوْا عَدَا أَحَدُكُمْ وَلَمْ يَسْتَشِنْ فَاحْتَسِبْ جَبْرَيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ أَنَا هُوَ فَقَالَ: «وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ عَدَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَادْكُرَّ رَبَّكَ إِذَا نَسَيْتَ».

ناچار شود تا بینی اش را بساید، و هر کس سوگند خورد که بدیوار سر خویش را نکوبد، خداوند شیطانی بر او گمارد تا سر خویش بدیوار کوبد.

شرح: «نقل این خبر در این باب شاید برای مکروه بودن این نوع قسم‌ها باشد، ولی بنظر می‌رسد خبر مناسب باب نباشد و مراد این باشد که نباید انسان بخود مغرور شود و بگوید: هرطور باشد ممکن نیست که از من فلان کار نادرست سرزند و باید خود را بخدا بسپارد و خیر عاقبت طلب کند و اینکه فرمود: خداوند شیطانی بر او گمارد، یعنی عقوبتش کرده و تأدیبش نماید بجهت آن غرور و خودبینی که در سر دارد و إلا چنین عقوبتی بی‌مورد از خداوند رحمن متوقع نباشد».

۴۲۸۴- عبدالله بن میمون گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: برای بنده در سوگند چهل روز مهلت است که انجام آن را معلق و مشروط به خواست خداوند کند (یعنی بگوید اگر خداوند مشیتش تعلق گرفت) زیر رسول خدا صلی الله علیه و آله را جماعتی از یهود آمدند و سؤالاتی کردند از امور مختلفی، رسول خدا صلی الله علیه و آله با آنها فرمود: فردا صبح بیائید تا پاسخ شما را بگویم، و «إن شاء الله» نگفت و این سبب شد که چهل روز به آن حضرت وحی نشد و جبرئیل نیامد، و سپس آمد و این آیه را آورد که: «وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ عَدَا- الْآيَةَ- كهف: ۲۳» (مگو که فردا کاری کنم إلا آنکه بگوئی «إن شاء الله» و چون فراموش کنی ذکر خدای کن).

شرح: «در تفسیر علی بن ابراهیم بجای «یهود» «قریش» آمده، و چون این آیات از سوره كهف مکی است به اتفاق، و قبل از اینکه رسول خدا صلی الله علیه و آله

به دعوتِ اهل کتاب پردازد نازل شده بعید می نماید سؤال کنندگان غیر قریش باشند، ولی مسأله دیگری در میان است که ذهن انسان را پریشان می کند و آن اینست که در قرآن مجید در حکایت سوالات قوم مطلقاً چه مشرکین، چه یهود و چه نصاری، همه جا قبل از اینکه آنان سؤال و پرسشی کنند خداوند رسول خود را آماده می ساخته و به او پاسخ سؤال مستقبل را می آموخته، چنانکه ظاهر کلام خداوند است که در همه جا می فرماید: «یَسْئَلُونَكَ»، بصیغه فعل مستقبل و یا حال، یعنی از تو خواهند پرسید یا اکنون از تو می پرسند، و هیچ کجا «سألوك» نیامده، مثلاً «يَسْئَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تَنْزِلَ»، «يَسْئَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ»، «يَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ»، «يَسْئَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقُرْتَيْنِ»، «يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ»، «يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا» و یا در بیان حکایات و قضایا می فرماید: «سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً»، «وَيَقُولُونَ خَمْسَةً»، «وَيَقُولُونَ سَبْعَةً»، «سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ» که همه از آینده خبر می دهند از گذشته، و از این گذشته مشرکین که معتقد بودند محمد (صلی الله علیه وآله) خلاف می گوید و وحی به او نازل نشده و آنچه می گوید کسی به او آموخته و می گفتند: «إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ» و این سوالات را برای امتحان و آزمایش نمی کردند بلکه برای گمراه کردن گروندگان و ایمان آورندگان می نمودند با این حال چگونه رسول خدا صلی الله علیه وآله پاسخ را به تعویق انداخت، و بالاتر از آن چگونه خداوند با نفرستادن جواب تا چهل روز مخالفین معاند و فتنه جو را بر آن حضرت چیره ساخت؟ و چگونه قبل از نزول آیه شریفه «وَلَا تَقُولَنَّ لِيْشَاءِ» و ذیلش «وَأَذْكُرَنَّكَ» که حکم برای آینده است رسول عزیزش را به انقطاع وحی تنبیه می کند، اینها سؤالاتی است که در ذهن انسان خلیجان می کند، خصوصاً که جزء معتقدات ما است که ائمه اطهار علیهم السلام را عالم بماکان و ماهو کابن می دانیم چگونه در اینصورت پیغمبر صلی الله علیه وآله را استثناء کنیم؟ و ما که درباره وصی او علیهما السلام معتقدیم که بارها فرمود: «سَلَوْنِي قَبْلَ أَنْ تَقْفِدُونِي» چگونه خود او را از پاسخ دادن به یک سؤال تاریخی و ساده عاجز بدانیم؟ بنظر می رسد اینگونه اخبار احاد، سالم و بدون تصرف بما نرسیده باشد، و بقول یک تن از اساتید ما: غالب روایاتی که در شأن نزول آیات رسیده متواتر نیست و دارای علل یا علتی هست،

۴۲۸۵- وَ رَوَى الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ:

«سَأَلْتُهُ عَمَّنْ قَالَ: وَاللَّهِ، ثُمَّ لَمْ يَقِفْ بِهِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مُدًّا مُدًّا دَقِيقًا أَوْ حِنْطَةً أَوْ تَخْرِيرُ رَقَبَةٍ أَوْ صِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مُتَوَالِيَةٍ إِذَا لَمْ يَجِدْ شَيْئًا».

البته ما در مقام ردّ خبر نیستیم ولی نمی توانیم آنچه با اصول مذهب امامیه ناسازگار است بپذیریم هر چند در کتب معتبره باشد زیرا نه راوی را معصوم می دانیم نه صاحب تألیف را بلکه امام و پیغمبر را معصوم و مصون از هر سهو و نسیان می دانیم و برهه سخت گران است بپذیریم گفتن إن شاء الله را که حکمش هنوز نیامده رسول خدا صلی الله علیه وآله فراموش کند و بعد مورد عتاب واقع شود، و چهل روز خداوند وحی را از او قطع کند، و اگر کسی فراغت بسیار داشته باشد و امثال این اخبار را به صرف اینکه در کتب معتبر نقل شده بپذیرد و درصدد این برآید که اشکالات آن را پاسخ گوید، ما مخالفتی نداریم چون شخص فارغ و بی کار اگر به این کار پردازد ضرری نکرده است، والسلام علی من اتبع الهدی».

۴۲۸۵- علی بن ابی حمزه گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: اگر

کسی سوگند یاد کند و بدان وفا ننماید، چگونه است؟ فرمود: کفاره آن طعام دادن به ده مسکین است بطوریکه به هر کدام یک مد (که عبارت از ۷۵۰ گرم این زمان است) آرد و یا گندم بدهد، و یا اینکه بنده ای آزاد کند، (و اگر از اینها عاجز بود) سه روزی در پی روزه بگیرد.

شرح: «چون در قرآن «أَوْ كِسْفَتُهُمْ» اضافه دارد، شراح گویند: عدم ذکر

امام علیه السلام آن را دلالت دارد که سائل قادر بر آن نبوده و آیه (در سوره مائده: ۹۱) چنین است: «فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْفَتُهُمْ أَوْ تَخْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ» کفاره حنث قسم، اطعام ده بینوا مطابق آنچه به عیالات خود می خورائید یا ده دست لباس یا آزاد کردن بنده و چون از اینها عاجز بودید سه روزی در پی روزه گرفتن است».

۴۲۸۶- وَ رَوَى ابْنُ بَكِيرٍ، عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: نَمُرُّ بِالْمَالِ عَلَى الْعَشَارِ فَيَطْلُبُونَ مِنَّا أَنْ نَخْلِفَ لَهُمْ وَيُخْلَوْنَ سَبِيلَنَا وَلَا يَرْضَوْنَ مِنَّا إِلَّا بِذَلِكَ، قَالَ: فَاخْلِفْ لَهُمْ فَهُوَ أَحَلُّ مِنَ التَّمْرِ وَالزُّبْدِ».

۴۲۸۷- وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «التَّقِيَّةُ فِي كُلِّ ضَرُورَةٍ وَصَاحِبُهَا أَعْلَمُ بِهَا حِينَ تَنْزِلُ بِهِ».

۴۲۸۸- وَ رَوَى حَمَّادٌ، عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَرَى أَنْ لَا يُخْلَفَ إِلَّا بِاللَّهِ وَأَمَّا قَوْلُ الرَّجُلِ «لَا بَلَّ لِسَانِكَ» فَإِنَّهُ مِنْ قَوْلِ الْجَاهِلِيَّةِ، وَ لَوْ خَلَفَ النَّاسُ بِهَذَا أَوْ شَبَّهَهُ تُرِكَ أَنْ يُخْلَفَ بِاللَّهِ، وَأَمَّا قَوْلُ الرَّجُلِ: «يَا هُنَاهُ يَا هُنَاهُ» فَإِنَّمَا ذَلِكَ ظَلَبَ الْأِسْمَ وَلَا أَرَى بِهِ بَأْسًا، وَأَمَّا لَعْمَرُ اللَّهِ، وَ أَيْمُ اللَّهِ فَإِنَّمَا هُوَ بِاللَّهِ».

۴۲۸۶- زرارہ گوید: بہ امام باقر علیہ السلام عرض کردم: مال التجارہ ام بہ گمرک می رسد و گمرکچیان از من می خواهند سوگند یاد کنم بہ آنچه اظهار می دارم از مقدار جنس و قیمت خرید آن و آنچه کہ مربوط بہ آنہاست و بدون سوگند رضایت بہ خروج از گمرک نمی دهند چکنم؟ امام علیہ السلام فرمود: سوگند یاد کنید کہ آن از خرما و کرہ شیرین تر است.

۴۲۸۷- و امام علیہ السلام فرمود: تقیہ در هنگام گرفتاری و ناچاری است و شخص گرفتار خود هنگام نزول آن را بہتر تشخیص می دهد.

۴۲۸۸- حلبی گوید: امام صادق علیہ السلام فرمود: حق آنست کہ، سوگند نیست مگر بہ اسم جلالہ (یعنی: «اللہ»)، اما اینکہ گویند: «دشمنت بی پدر باشد» تعارف عصر جاہلی است، اگر مردم بہ این نوع عادت کنند، سوگند بہ خدا، از میان می رود، اما اینکہ پاره ای گویند: «باہناہ» «یاہناہ» برای آنستکہ نام آن چیزی را کہ می خواهند و فراموششان شدہ بیاد آرند و این کلام را اشکالی نمی بینم، اما «لعمرا للہ» و «ایم اللہ» اینہا سوگند بہ خدا محسوب می شود.

شرح: «لغوئیون همزة «ایم اللہ» را الف وصل می خوانند و «وایم اللہ»

۴۲۸۹- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ حَلَفَ تَقِيَّةً قَالَ: إِنَّ خَشِيَّتَ عَلِيَّ دَمِكَ وَمَالِكَ فَأَخْلَفْتُكَ عَنْكَ بِيَمِينِكَ. فَإِنْ رَأَيْتَ أَنَّ يَمِينَكَ لَا تَرُدُّ عَنْكَ شَيْئًا فَلَا تَخْلِفْ لَهُمْ».

۴۲۹۰- وَ قَالَ الْحَلْبِيُّ: «وَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَجْعَلُ عَلَيْهِ نَذْرًا وَلَا يُسَمِّيهِ، قَالَ: إِنَّ سَمِيئَتَهُ فَهُوَ مَا سَمَيْتَ، وَإِنْ لَمْ تُسَمِّ شَيْئًا فَلَيْسَ بِشَيْءٍ، فَإِنْ قُلْتَ «لِلَّهِ عَلَيَّ» فَكَفَّارَةٌ يَمِينٍ».

۴۲۹۱- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُلُّ يَمِينٍ لَا يُرَادُ بِهَا وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ فِي طَلَاقٍ أَوْ عَيْتٍ».

۴۲۹۲- وَ قَالَ: فِي كَفَّارَةِ الْيَمِينِ مُدٌّ وَ حَفْنَةٌ».

۴۲۹۳- وَ «عَنِ الرَّجُلِ يَخْلِفُ لِصَاحِبِ الْعُشُورِ يَخْرُؤُ بِذَلِكَ مَالَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ».

می‌گویند.

۴۲۸۹- (حلبی) گوید: آن حضرت علیه السلام درباره مردی که از روی تقیه سوگند یاد کرده بود، فرمود: اگر از گرفتن جان و مال بیم می‌کنی سوگند یاد کن تا آن را از تو دور سازد، و چنانچه دیدی سوگندت خطر را از تو و یا مالت دور نمی‌سازد برای ایشان سوگند یاد مکن.

۴۲۹۰- و نیز گوید: از آن حضرت پرسیدم: مردی نذر کرده و نام نبرده است (تنها گفته است که کاری انجام خواهم داد) فرمود: اگر مورد نذر را معین ساخته‌ای باید بدان عمل نمائی و إلا آن سوگند باطل است، و چنانچه گفته باشی «لِلَّهِ عَلَيَّ» و عمل نکنی باید کفاره حنث قسم بپردازی.

۴۲۹۱- و آن حضرت فرمود: هر سوگندی برای خدا نباشد یعنی بقصد قربت نباشد منعقد نخواهد بود، نه در طلاق و نه در آزاد کردن بنده.

۴۲۹۲- و نیز (حلبی) گوید: امام علیه السلام در کفاره سوگند فرمود: یک مُدّ (۷۵۰ گرم) به اضافه یک مشت آرد به هریک باید بدهد.

۴۲۹۳- و گفت: آن حضرت علیه السلام در مورد مردی که در گمرک

۴۲۹۴ - «سَأَلْتُهُ عَنِ امْرَأَةٍ جَعَلَتْ مَالَهَا هَدِيًّا لَيْبَسَتْ لَلَّهِ إِنْ أَعَارَتْ مَتَاعاً لَهَا فُلَانَةٌ وَفُلَانَةٌ، فَأَعَارَ بَعْضُ أَهْلِهَا بَعْضَ أَمْرِهَا، قَالَ: لَيْسَ عَلَيْهَا هَدْيٌ إِنَّمَا الْهَدْيُ مَا جَعَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ هَدِيًّا لِكُتُبَةٍ فَذَلِكَ الَّذِي يُوفَى بِهِ إِذَا جُعِلَ لِلَّهِ، وَمَا كَانَ مِنْ أَشْبَاهِ هَذَا فَلَيْسَ بِشَيْءٍ وَلَا هَدْيٍ لَا يُذَكَّرُ فِيهِ اسْمُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ».

۴۲۹۵ - «وَسُئِلَ «عَنِ الرَّجُلِ يَقُولُ: عَلَيَّ أَلْفٌ بَدَنَةً وَهُوَ مُحْرِمٌ بِاللَّيْلِ حَجَّةً قَالَ: تِلْكَ خُطُوَاتُ الشَّيْطَانِ، وَعَنِ الرَّجُلِ يَقُولُ: وَهُوَ مُحْرِمٌ بِحَجَّةٍ أَوْ يَقُولُ: أَنَا أَهْدِي هَذَا الطَّعَامَ قَالَ: لَيْسَ بِشَيْءٍ إِنْ الطَّعَامَ لَا يُهْدَى، أَوْ يَقُولُ لِيَجْزُرَ بَعْدَ مَا نَحَرَتْ: هُوَ هَدْيٌ لَيْبَسَتْ لَلَّهِ، إِنَّمَا تُهْدَى الْبُدْنُ وَهِيَ أَحْيَاءٌ وَلَيْسَ تُهْدَى حِينَ صَارَتْ لَحْمًا».

۴۲۹۶ - «وَرُوِيَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ «فِي رَجُلٍ قَالَ «لَا وَآبِي؟» قَالَ:

سوگند یاد می‌کند تا مالش محفوظ بماند فرمود: اشکالی ندارد.

۴۲۹۴ - و حلبی گفت: پرسیدم که زنی گفته است: اگر من چیزی از متاعم را به فلان یا فلان زن عاریه بدهم، مالم را به کعبه هدیه می‌کنم، و بعضی از بستگانش بدون اجازه او عاریه دادند، چه کند؟ فرمود: چیزی نباید هدیه بدهد زیرا به قصد قربت نبوده و چیزی برای خداوند قرار نداده است که به کعبه هدیه کند، کسی باید وفا کند که برای خداوند قرار داده باشد و اما، مانند این چیزی نیست، و تا ذکر و نام خداوند برده نشود هدیه نخواهد بود.

۴۲۹۵ - و از او علیه السلام درباره مردی که بگوید: هزار شتر قربانی بردم من که (برای آن) هزار بار احرام حج بندم، سؤال کرد، فرمود: این از گامهای شیطانست، و نیز پرسیدند: شخصی بگوید من (اگر فلان چیز فلان طور باشد) محرم بجمع باشم، یا بگوید: این مقدار اطعام می‌کنم، فرمود: اینها هیچ نذر نیست و طعام را هدیه کعبه نمی‌کنند، و باز پرسید: یا شترانی را که نحر شده اند بگوید اینها را هدیه حرم کردم؟ فرمود: شترزنده را در حال حیات نذر می‌کنند نه گوشت را.

۴۲۹۶ - و در حدیث دیگری که کسی سوگند یاد کرده بود به این طریق

يَسْتَفِيرُ اللَّهَ».

۴۲۹۷- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْيَمِينُ عَلَى وَجْهَيْنِ، أَحَدُهُمَا، أَنْ يَخْلِفَ الرَّجُلُ عَلَى شَيْءٍ لَا يَلْزَمُهُ أَنْ يَفْعَلَ فَيَخْلِفُ أَنَّهُ يَفْعَلُ ذَلِكَ الشَّيْءَ أَوْ يَخْلِفُ عَلَى مَا يَلْزَمُهُ أَنْ يَفْعَلَ فَعَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ إِذَا لَمْ يَفْعَلْهُ، وَالْآخَرَى عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجَةٍ فَمِنْهَا مَا يُؤَجِّرُ الرَّجُلَ عَلَيْهِ إِذَا حَلَفَ كَاذِبًا، وَمِنْهَا مَا لَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ وَلَا أَجْرَ لَهُ، وَمِنْهَا مَا لَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ فِيهَا وَالْعُقُوبَةُ فِيهَا دُخُولُ النَّارِ. فَأَمَّا الَّتِي يُؤَجِّرُ عَلَيْهَا الرَّجُلُ إِذَا حَلَفَ كَاذِبًا وَلَا تَلْزَمُهُ الْكَفَّارَةُ فَهِيَ أَنْ يَخْلِفَ الرَّجُلُ فِي خَلَاصِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ أَوْ خَلَاصِ مَالِهِ مِنْ مُتَعَدِّ يُتَعَدَّى عَلَيْهِ مِنْ لُصٍّ أَوْ غَيْرِهِ. وَأَمَّا الَّتِي لَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ فِيهَا وَلَا أَجْرَ لَهُ فَهِيَ أَنْ يَخْلِفَ الرَّجُلُ عَلَى شَيْءٍ ثُمَّ يَجِدُ مَا هُوَ خَيْرٌ مِنَ الْيَمِينِ فَيَشْرِكُ الْيَمِينَ وَيَرْجِعُ إِلَى الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. وَأَمَّا الَّتِي عُقُوبَتُهَا دُخُولُ النَّارِ فَهِيَ أَنْ يَخْلِفَ الرَّجُلُ عَلَى مَالِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ أَوْ عَلَى حَقِّهِ ظُلْمًا فَهَذِهِ يَمِينُ عَمُوسٍ تُوجِبُ

«لا و آبی» یعنی نه به جان پدرم، فرمود: استغفار کند.

۴۲۹۷- امام صادق علیه السلام فرمود: سوگند بر دو قسم است، یکی از آن دو آنست که: مرد کاری را که بر او عملش واجب نیست، سوگند خورد که آن را عمل کند یا سوگند خورد کاری که بر او انجام آن واجب بوده است، عمل کند، که در این دو صورت اگر انجام ندهد باید کفاره بدهد. و دوم: خود بر سه قسم است. یک، آنکه شخصی اگر به دروغ سوگند یاد کند پاداش گیرد، دوم، آنکه: نه کفاره بر ترکش تعلق گیرد نه پاداشی در انجامش. و سوم، آنکه: کفاره ای در این جهان ندارد اما سزایش آتش دوزخ است. اما آنکه اگر بدروغ گفته باشد پاداش دارد و کفاره ندارد آنست که شخص برای خلاص مسلمانی یا خلاص مال او از چنگال ظالمی که بر او ستم کرده، چه دزد و چه غیردزد سوگند یاد کند. و اما آنکه نه کفاره ای دارد و نه پاداشی برای اوست، آنست که مرد به انجام امری سوگند یاد کند سپس بهتر از آن را بیابد و آن را رها کرده بهتر را بجای آورد، و اما آنکه عقوبت و سزایش آتش دوزخ است آنست که شخص برای تصرف مال مسلمانی یا بردن حقی از وی به ستم، سوگند

التَّارَ وَلَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا».

وَلَا يَجُوزُ إِطْعَامُ الصَّغِيرِ فِي كَفَّارَةِ الْيَمِينِ وَلَكِنَّ صَغِيرَيْنِ بَكْبِيرٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فِي الْكَفَّارَةِ إِلَّا رَجُلًا أَوْ رَجُلَيْنِ فَلْيُكْرَرْ عَلَيْهِمْ حَتَّى يَسْتَكْمِلَ.

۴۲۹۸ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْيَمِينُ الْكَاذِبَةُ تَدْعُ الدِّيَارَ بِلَاغٍ

مِنْ أَهْلِهَا».

وَالنَّذْرُ عَلَى وَجْهَيْنِ، أَحَدُهُمَا: أَنْ يَقُولَ الرَّجُلُ: إِنَّ كَانَ كَذَا وَكَذَا صُمْتُ أَوْ صَلَّيْتُ أَوْ تَصَدَّقْتُ أَوْ حَجَّجْتُ أَوْ فَعَلْتُ شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ وَكَانَ ذَلِكَ، فَهُوَ بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ فَعَلَ وَإِنْ شَاءَ لَمْ يَفْعَلْ، فَإِنْ قَالَ: إِنَّ كَانَ كَذَا وَكَذَا فَلَيْلَهُ عَلَيَّ كَذَا وَكَذَا فَهُوَ نَذْرٌ وَاجِبٌ لَا يَسَعُهُ تَرْكُهُ وَعَلَيْهِ الْوَفَاءُ بِهِ، وَإِنْ خَالَفَ لَزِمَتْهُ الْكَفَّارَةُ، وَكَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَّارَةُ الْيَمِينِ، وَكَفَّارَةُ الْيَمِينِ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا

یاد کند که این را «یمین غموس» گویند و موجب دوزخ است و کفاره ای هم در دنیا بر آن تعلق نگیرد:

و اطعام صغیر و کودک در کفاره حنث قسم درست نباشد مگر آنکه هر دو تن صغیر را یک تن کبیر بحساب آورد، و هر کس برای پرداخت کفاره مستحقی نیافت مگر یک شخص و یا دو شخص پس بهمان دو مکرر اطعام کند تا ده بار کامل گردد.

۴۲۹۸ - و امام صادق علیه السلام فرمود: قسم دروغ آبادی ها را خراب و

شهرها را از سکنه اش خالی و بدون صاحب کند.

و نذر بر دو قسم است: یکی آنکه انسان بگوید: اگر فلان کار و فلان چیز

شد من روزه می گیرم یا نماز می خوانم یا صدقه می دهم یا به حج خانه خدا می روم یا فلان کار خیر را انجام می دهم و آن کار بشود (حاجتش را بگیرد)، آن شخص اختیار دارد آن عمل را چه روزه باشد و چه اعمال خیر دیگر انجام بدهد و اختیار دارد انجام ندهد، این یک نوع نذر، اما اگر بگوید: چنانچه فلان کار بشود پس بر من است که برای خدا فلان عمل را انجام دهم و این نذریست که واجب است و انسان را چاره ای برای ترک آن نیست و باید بدان وفا نماید، اگر مخالفت کرد باید کفاره بپردازد و کفاره نذر همان کفاره سوگند است، و کفاره سوگند (چنانچه گذشت) اطعام ده مسکین

تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ لِكُلِّ مَسْكِينٍ مِدَّةٌ أَوْ كَسَوْتُهُمْ لِكُلِّ رَجُلٍ ثَوْبَيْنِ، أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ،
فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ.

فَإِنْ نَذَرَ رَجُلٌ أَنْ يَصُومَ كُلَّ يَوْمٍ سَبْتٍ أَوْ أَحَدٍ أَوْ سَائِرِ الْأَيَّامِ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ
يَتْرُكَهُ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ، وَلَيْسَ عَلَيْهِ صَوْمُهُ فِي سَفَرٍ وَلَا مَرَضٍ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَوَى ذَلِكَ،
فَإِنْ أَفْطَرَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ تَصَدَّقَ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ عَلَى عَشْرَةِ مَسَاكِينٍ.

فَإِنْ نَذَرَ أَنْ يَصُومَ يَوْمًا بِعَيْنِيهِ مَا دَامَ حَيًّا فَوَافَقَ ذَلِكَ الْيَوْمَ يَوْمَ عِيدِ فِطْرٍ أَوْ
أَضْحَى أَوْ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ أَوْ سَافَرَ أَوْ مَرِضَ فَقَدْ وَضَعَ اللَّهُ عَنْهُ الصِّيَامَ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ
كُلِّهَا، وَيَصُومُ يَوْمًا بَدَلَ يَوْمٍ.

است بطور معمول یعنی همانطور که انسان فرزند و عیال خود را نفقه می دهد، یا برای هر مسکین یک مدّه (۷۵۰ گرم آرد یا گندم یا نان) یا ده برهنه را پوشانیدن به هر یک دو جامه (پیراهن و ازار) دادن، یا یک بنده آزاد کردن است و هرگاه اینها را نیافت و یا قدرت آن را نیافت سه روز پی در پی روزه گرفتن این کفاره قسمهائی است که خورده و آن را شکسته اید.

و اگر کسی نذر کند که هر روز شبه و یا یکشنبه و یا روزی دیگر از ایّام معین را روزه بگیرد باید بدین نذر خود وفا کند و نمی تواند آن را ترک کند مگر آنکه دلیلی موجه داشته باشد. و البته در حال مرض و یا سفر، گرفتن این چنین روزه ای از وی برداشته شده است مگر آنکه به هنگام نذر، در چنین هنگامی را هم تعهد کرد باشد. و اگر کسی بدون دلیل موجه شرعی، روزه خود را بخورد باید که به ازای هر روز که افطار کرده است، ده مسکین را اطعام کند.

و اگر کسی نذر کرد که روز معینی را از هفته در مدت حیات روزه بدارد و آن روز به عید فطر یا اضحی افتاد و یا ایّام تشریق (۱۱ و ۱۲ و ۱۳ ذی الحجه)، یا در آن روز مسافر بود یا مریض شد، خداوند در همه آن ایّام روزه را از او برداشته و او را از گرفتن روزه معاف داشته است پس به جای هر روز در ایّام دیگر یک روز روزه بگیرد.

وَ إِذَا نَذَرَ الرَّجُلُ نَذْرًا وَلَمْ يُسَمِّ شَيْئًا فَهُوَ بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ تَصَدَّقَ بِشَيْءٍ، وَإِنْ شَاءَ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ، وَإِنْ شَاءَ صَامَ يَوْمًا، وَإِنْ شَاءَ أَطْعَمَ مِسْكِينًا رَغِيْفًا.

وَ إِذَا نَذَرَ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمَالٍ كَثِيرٍ وَلَمْ يُسَمِّ مَبْلَغَهُ فَإِنَّ الْكَثِيرَ ثَمَانُونَ وَمَا زَادَ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: «لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ» وَكَانَتْ ثَمَانِينَ مَوْطِنًا.

وَ إِنْ صَامَ يَوْمًا أَوْ شَهْرًا لَمْ يُسَمِّ فِي النَّذْرِ فَأَقْطَرَ فَلَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ إِنَّمَا عَلَيْهِ أَنْ يَصُومَ مَكَانَهُ يَوْمًا مَعْرُوفًا أَوْ شَهْرًا مَعْرُوفًا عَلَى حَسَبِ مَا نَذَرَ، فَإِنْ نَذَرَ أَنْ يَصُومَ يَوْمًا مَعْرُوفًا أَوْ شَهْرًا مَعْرُوفًا فَعَلَيْهِ أَنْ يَصُومَ ذَلِكَ الْيَوْمَ أَوْ ذَلِكَ الشَّهْرَ فَإِنْ لَمْ يَصُومَهُ أَوْ صَامَهُ فَأَقْطَرَ فَعَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ.

فَإِنْ نَذَرَ أَنْ يَصُومَ يَوْمًا فَوَقَعَ ذَلِكَ الْيَوْمَ عَلَى أَهْلِهِ فَعَلَيْهِ أَنْ يَصُومَ يَوْمًا بَدَلَ يَوْمٍ وَيُعْتِقَ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً.

و هرگاه نذری کند و متعلق نذر را معین نکند که کدام کار خیر را می خواهد انجام دهد پس او مختار است اگر خواست چیزی تصدق دهد یا دو رکعت نماز بگذارد، یا یک روز روزه بگیرد و اگر خواست نافی به فقیر دهد.

و هرگاه نذر کند که در راه خدا مبلغ کثیری تصدق دهد و مبلغ را نام نبرد، پس مبلغ کثیر (بسیار) هشتاد و بیشتر از آن است، زیرا که خداوند تعالی فرموده: «لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةً— توبه: ۲۵» (خداوند شما را در بسیاری از موارد یاری کرد) و آن هشتاد مورد بود.

و اگر نذر کرد روزی را یا ماهی را روزه بگیرد و آن را مشخص نکرد و روزه گرفت و افطار کرد کفاره ای بر او نیست فقط روزه گرفتن یک روز یا یک ماه معین بر او لازم است هرطور که نذر کرده است، پس اگر نذر کرده باشد که روز معینی را یا ماه معلومی را روزه بگیرد براوست که همان روز یا همان ماه را روزه بدارد، و اگر روزه نگرفت یا گرفت و وسط روز افطار کرد کفاره بر او واجب می شود.

و چنانچه نذر کرد روز معینی را روزه بگیرد و در آن روز با همسرش نزدیکی کرد براوست که به جای آن روز یک روز روزه بگیرد و یک بنده نیز در راه خدا آزاد

وَالْأَعْمَىٰ لَا يُجْزَىٰ فِي الرِّقَبَةِ، وَيُجْزَى الْأَقْطَعُ وَالْأَسْلُ وَالْأَعْرَجُ،
وَالْأَعْوَرُ وَلَا يُجْزَى الْمُقْعِدُ.

وَيَجُوزُ فِي الظَّهَارِ صَبِيٌّ مِمَّنْ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ.

فَإِنْ حَلَفَ رَجُلٌ غَرِيمَهُ أَنْ لَا يَخْرُجَ مِنَ الْبَلَدِ إِلَّا يُعْلِمُهُ فَلَا يَجُوزُ لَهُ أَنْ
يَخْرُجَ حَتَّى يُعْلِمَهُ، فَإِنْ خَشِيَ أَنْ لَا يَدْعُهُ أَنْ يَخْرُجَ وَيَقَعَ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ عِيَالِهِ ضَرَرٌ
فَلْيَخْرُجْ وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ.

وَإِنْ ادَّعَى رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ مَالًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ بَيِّنَةٌ وَكَانَ غَيْرَ مُحِقِّ فِي
دَعْوَاهُ فَإِنْ بَلَغَ مِقْدَارَ ثَلَاثِينَ دِرْهَمًا فَلْيُعْطِهِ وَلَا يَخْلِفْ، وَإِنْ كَانَ أَكْثَرَ مِنْ ثَلَاثِينَ
دِرْهَمًا فَلْيَخْلِفْ وَلَا يُعْطِهِ.

وَإِذَا كَانَ لِلرَّجُلِ جَارِيَةٌ فَأَذَنُ امْرَأَتِهِ وَغَارَتُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهَا: هِيَ

کند.

و آزاد کردن بنده نابینا کفایت نمی‌کند، ولی دست بریده، یا مبتلا به فلج پا، یا
شل، یا یک چشم کفایت می‌کند، و آزاد کردن بنده زمین گیر نیز کافی نخواهد بود.
و در کفارهظهار (نوعی طلاق که در جاهلیت رایج بوده است) آزاد کردن
کودکی که در خانواده مسلمان بزرگ شده یعنی یکی از والدینش مسلمان است مجزی
است.

و اگر طلبکاری بدهکارش را قسم دهد که از شهر بدون اطلاع او خارج نشود
(و بدهکار سوگند یاد کند)، نمی‌تواند بدون اطلاع به طلبکار خارج شود، ولی اگر
بدهکار بداند او اجازه خروج نمی‌دهد، و در صورت عدم خروج ضرری متوجه او و
خانواده اش خواهد شد پس خارج شود و چیزی بر او نخواهد بود.

و اگر شخصی بر دیگری مالی را ادعا کرد و شاهد نداشت و ادعایش هم حق
نبود اگر مبلغ ادعا تا سی درهم بود مدعی علیه بپردازد و سوگند نخورد، و اگر بیش از
سی درهم بود پس سوگند یاد کند و نپردازد.

و هرگاه مردی کنیزی داشت و زن عقدیش آن کنیز را آزار می‌داد و حسودی

عَلَيْكَ صَدَقَةٌ فَإِنْ كَانَ جَعَلَهَا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَقْرُبَهَا وَإِنْ لَمْ يَكُنْ ذَكَرَ اللَّهُ فِيهَا جَارِيَتُهُ يَصْنَعُ بِهَا مَا يَشَاءُ.

۴۲۹۹- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ أَجَلَ اللَّهُ أَنْ يَخْلِفَ بِهِ كَاذِبًا أَعْطَاهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ خَيْرًا مِمَّا ذَهَبَ مِنْهُ».

۴۳۰۰- وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَاتَرَكَ عَبْدٌ شَيْئًا لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَقَقَدَهُ».

۴۳۰۱- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ حَلَفَ سِرًّا فَلْيَسْتَشِنْ سِرًّا وَمَنْ حَلَفَ عَلَانِيَةً فَلْيَسْتَشِنْ عَلَانِيَةً».

۴۳۰۲- وَسَأَلَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ سَعْدِ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يَخْلِفُ بِالْيَمِينِ وَصَمِيرُهُ عَلَى غَيْرِ مَا حَلَفَ، قَالَ: الْيَمِينُ عَلَى الصَّمِيرِ»
- يَعْنِي عَلَى صَمِيرِ الْمَظْلُومِ -.

می‌کرد، و مرد به زوجه اش بگوید: این کنیز را از برای تو آزاد کردم، پس اگر به نیت و قصد قربت آزاد کرده باشد حق همخوابگی با او را ندارد، و اگر برای خدا نبوده مختار است هر چه خواهد با او انجام دهد.

۴۲۹۹- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس خدا را بزرگتر از آن دارد که به او قسم دروغ خورند خداوند بیشتر و بهتر از آنچه در اثر سوگند ندادن منکر از وی رفته به او عطا فرماید.

۴۳۰۰- و امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ کس برای خداوند چیزی را ترک و رها نمی‌کند که آن را از دست داده باشد و فاقد آن بشود.

۴۳۰۱- و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس در نهان سوگند به کاری یاد کرد پس او در نهان این شاء الله گوید، و هر کس آشکارا به انجام کاری سوگند یاد کرد آشکارا استثناء کند یعنی «این شاء الله» بگوید.

۴۳۰۲- اسماعیل بن سعد از حضرت رضا علیه السلام پرسید: مردی با زبان سوگند می‌خورد و دلش غیر زبانش می‌باشد (قسمش صرف لفظ است و نیت و قصد

۴۳۰۳- وَ سَأَلَ عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ أَخَاهُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «عَنِ الرَّجُلِ يَخْلِفُ وَيَنْسِي مَا قَالَهُ، قَالَ: هُوَ عَلَى مَا نَوَى».

۴۳۰۴- وَ رُوِيَ عَنْ سَعْدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَخْلِفُ أَنْ لَا يَبِيعَ سَلْعَتَهُ بِكَذَا وَ كَذَا ثُمَّ يَتَذَوَّلُهُ قَالَ: يَبِيعُ وَلَا يُكْفَرُ».

۴۳۰۵- وَ رَوَى السَّكُونِيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «إِذَا قَالَ الرَّجُلُ: أَقْسَمْتُ أَوْ حَلَفْتُ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ حَتَّى يَقُولَ: أَقْسَمْتُ بِاللَّهِ أَوْ حَلَفْتُ بِاللَّهِ».

ندارد یا نیتش چیز دیگریست). امام فرمود: سوگند بر باطن و نیت است (یعنی هر چه به لفظ بگوید به حساب نیت شخص مظلوم که حشش پایمال شده می باشد نه نیت قسم خورنده).

۴۳۰۳- و علی بن جعفر برادر موسی بن جعفر علیهما السلام از امام کاظم علیه السلام پرسید: مردی سوگند یاد کرده و بعد فراموش کرده که چه گفته آیا مطابق نیت بوده است؟ فرمود: سوگند بهمان نیتی که داشته استوار است.

۴۳۰۴- و از سعد بن حسن از امام صادق علیه السلام روایت شده: که از آن حضرت پرسیدند: مردی سوگند یاد کرده که متاعش را به فلان مبلغ بفروشد، سپس پشیمان شده، فرمود: به هر مبلغ که می خواهد بفروشد، کفاره برعهده او نیست.

شرح: «از روایات بدست می آید که سوگند باید بر فعل واجب یا مستحب و یا ترک حرام و مکروه باشد تا صحیح بوده و منعقد گردد، اما در فعل مباح یا ترک مباح باید غرض صحیح و عقلائی یا شرعی داشته باشد تا منعقد گردد، و این مورد که در خبر ذکر شده از مواردیست که ترک مباح بدون رجحان است و اساساً منعقد نبوده است».

۴۳۰۵- و سکونی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: هرگاه شخص بگوید: قسم خوردم یا سوگند یاد کردم، این سوگند شرعی نیست مگر اینکه بگوید: بخداوند سوگند یاد می کنم، یا بخداوند قسم یاد کردم.

۴۳۰۶ - وَ رَوَى أَبَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ قَالَ: عَلَيَّ بَدَنَةٌ وَلَمْ يُسَمَّ أَيْنَ يَنْحَرُهَا؟ قَالَ: إِنَّمَا النَّحْرُ بَيْنِي يَقْسِمُهَا بَيْنَ الْمَسَاكِينِ».

۴۳۰۷ - وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْخَزَّازُ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَرِهَ أَنْ يُطْعِمَ الرَّجُلُ فِي كَفَّارَةِ الْيَمِينِ قَبْلَ الْحِنْثِ».

۴۳۰۸ - وَ سَأَلَ مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «عَنْ رَجُلٍ نَذَرَ صِيَامًا فَتَقَلَّ الصَّوْمُ عَلَيْهِ، قَالَ: يَتَصَدَّقُ [عَنْ] كُلِّ يَوْمٍ بِمُدٍّ مِنْ حِنْطَةٍ».

۴۳۰۹ - وَ رَوَى طَلْحَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

۴۳۰۶ - محمد بن مسلم گوید: امام باقر علیه السلام در مورد مردی که گفته بود: بر ذمه من شتری باشد که آن را نحر کنم و معین نکرد در کجا، فرمود: جز این نیست که نحر در منی است و باید که گوشت شتر را میان بینوایان تقسیم کند.

۴۳۰۷ - طلحه بن زید گوید: جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام روایت کرد امیرالمؤمنین علیه السلام مکروه می دانست که کسی در کفاره قسم پیش از آنکه قسم را بشکند اطعام کند.

۴۳۰۸ - و محمد بن منصور از موسی بن جعفر علیهما السلام پرسید: مردی نذر روزه کرده و انجام این نذر بر وی سنگین است، فرمود: برای هر روز یک مد (۷۵۰ گرم) گندم تصدق کند.

شرح: «مراد از سنگین بودن روزه عاجز بودن ناذر از گرفتن آنست».

۴۳۰۹ - و طلحه بن زید از جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام نقل کرده که در مورد زنی که رحمش بار برداشته بود و شربتی نوشید و بچه را سقط کرد فرمود: باید کفاره بدهد.

شرح: «کفاره جنین در باب دیات خواهد آمد و ذکر این خبر در اینجا بی مناسبت می نماید ولی بابی را که مؤلف برای این اخبار باز کرده باب ایمان و نذور و

فِي امْرَأَةٍ حُبْلَى شَرِبَتْ دَوَاءً فَأَسْقَطَتْ، قَالَ: تُكْفَرُ عَنْهُ».

۴۳۱۰- و «سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ رَجُلًا يَقُولُ: «أَنَا بَرِيءٌ مِنْ دِينِ مُحَمَّدٍ» فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: وَيَلِّكَ إِذَا بَرَيْتَ مِنْ دِينِ مُحَمَّدٍ فَعَلَى دِينٍ مَنْ تَكُونُ؟! فَمَا كَلَّمَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَتَّى مَاتَ».

۴۳۱۱- وَرَوَى مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ سَلَامِ بْنِ سَهْمِ الشَّيْخِ الْمُتَعَبِّدِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ لِسَدِيرٍ: يَا سَدِيرُ إِنَّهُ مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ كَاذِبًا كَفَرَ، وَمَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ صَادِقًا أَثِمَ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ».

۴۳۱۲- وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا يَمِينُ فِي غَضَبٍ وَلَا فِي قَطِيعَةٍ رَجِمَ وَلَا فِي جَبْرِ وَلَا فِي

كَفَّارَاتِ اسْت».

۴۳۱۰- و رسول خدا صلی الله علیه و آله شنید شخصی (سوگند به بیزاری از دین محمد (ص) می خورد و) می گوید: من از دین محمد بیزار باشم (اگر مثلاً فلان چیز فلان طور باشد یا من فلان کار را انجام دهم یا ندهم) رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: وای بر تو اگر از دین محمد بیزار شوی پس بکدام دین خواهی بود، و تا آخر عمر با وی سخن نگفت.

شرح: «فقهای عظام گویند سوگند به براءت از دین و خدا و رسول جایز نیست و منعقد نگردد و سوگند خورنده معصیت کرده است».

۴۳۱۱- سلام بن سهم متعبد گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که به سدير می فرمود: ای سدير هر کس بخدا به دروغ سوگند خورد کافر گردد، و هر کس به راست به خدا سوگند خورد گناه کرده است، زیرا خداوند عزوجل می فرماید: «وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ» خداوند را هدف سوگندهای خود نکنید.

۴۳۱۲- عبدالله بن سنان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس در حال غضب و خشم سوگند یاد کند قسمش باطل است، و در قطع رحم نیز همینطور، و

إِكْرَاهٍ، قَالَ: قُلْتُ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ فَمَا فَرَّقَ بَيْنَ الْإِكْرَاهِ وَالْجَبْرِ؟ قَالَ: الْجَبْرُ مِنَ السُّلْطَانِ يَكُونُ وَالْإِكْرَاهُ مِنَ الزَّوْجَةِ وَالْأَبِ وَالْأُمِّ وَلَيْسَ ذَلِكَ بِشَيْءٍ». «۳۱۳- وَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِخْلِيفُ بِاللَّهِ كَأَذْبًا وَأَنْبِجُ أَخَاكَ مِنَ الْقَتْلِ».

۳۱۴- وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَبَلَةَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي رَجُلٍ يَجْعَلُ عَلَيْهِ صِيَامًا فِي نَذْرِ فَلَا يَقْوَى، قَالَ: يُعْطِي مَنْ يَصُومُ عَنْهُ كُلَّ يَوْمٍ مُدَّتَيْنِ».

مجبور و آنکس که بزور او را وادار به سوگند کرده اند و او نمی خواهد و اکره دارد (که به سوگند کاری را بر خود واجب کند) سوگندش صحیح نیست و منعقد نگردد، گوید: عرض کردم - خداوند بشما خیر دهد - فرق اکره و جبر چیست، فرمود: جبر از ناحیه حکومت می شود، و اکره از جانب همسر و پدر و مادر، و هیچ یک از این نوع قسمها منعقد نخواهد شد. (یعنی شکستن آن کفاره ندارد).

۳۱۳- و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: بخدا به دروغ سوگند بخور تا برادر دینی خود را از کشتن نجات دهی.

شرح: «این خبر ظاهرش وجوب خوردن سوگند دروغ است درجائیکه اگر قسم نخورد برادر مؤمنش به ناحق به قتل می رسد و در ضمن شدت قبح و حرمت قتل بناحق را می رساند».

۳۱۴- اسحاق بن عمار گوید: امام صادق علیه السلام در مورد مردی که روزه نذر کرده بود و توانائی آن را نداشت فرمود: به جای هر روز دو مدّه به آن کس که بجای او روزه گیرد بدهد.

شرح: «ظاهر کلام آنست که هر روز به کسی که به جای وی روزه می گیرد دو مدّه طعام اجرت دهد، ولی به این معنا کسی سخن نگفته و فقیهی فتوا نداده است، و ممکن است لفظ تلخیص محلّ شده باشد و در اصل کلام چنین بوده است: «يُعْطِي مَنْ عَلَيْهِ الصَّوْمُ عَنْ نَفْسِهِ كُلَّ يَوْمٍ مُدَّتَيْنِ» یعنی آنکه روزه بر خود واجب کرده هر روز دو مدّه طعام کفاره دهد، و با روایت یک مدّه تعارض ندارد بلکه ناذر مختار است».

۴۳۱۵- وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَقُولُ هُوَ يُهْدِي إِلَى الْكَعْبَةِ كَذَا وَ كَذَا، مَا عَلَيْهِ إِذَا كَانَ لَا يَقْدِرُ عَلَى مَا يُهْدِيهِ، قَالَ: إِنْ كَانَ جَعَلَهُ نَذْرًا وَلَا يَمْلِكُهُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ، وَإِنْ كَانَ مِمَّا يَمْلِكُ غُلَامًا أَوْ جَارِيَةً أَوْ شِبْهَهُمَا بَاعَ وَاشْتَرَى بِشَمِيهِ طَبِئًا فَيَطِيبُ بِهِ الْكَعْبَةَ، وَإِنْ كَانَتْ دَابَّةً فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ».

۴۳۱۶- وَ رَوَى السَّكُونِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ نَذَرَ أَنْ يَمْشِيَ إِلَى الْبَيْتِ فَمَرَّ بِمِعْبَرٍ، قَالَ: فَلْيَقُمْ فِي الْمِعْبَرِ حَتَّى يَجُوزَهُ».

۴۳۱۷- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِيُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ: «يَا يُونُسُ لَا تَخْلِفْ بِالْبِرَاءَةِ مِثْلًا، فَإِنَّهُ مَنْ حَلَفَ بِالْبِرَاءَةِ مِثْلًا صَادِقًا كَانَ أَوْ كَاذِبًا فَقَدْ بَرِيَءَ مِثْلًا».

۴۳۱۵- علتی بن جعفر از برادرش موسی بن جعفر علیهما السلام روایت کرده گوید: از آن حضرت پرسیدم: مردی نذر کرده که فلان مقدار به کعبه هدیه کند، و قدرت آن را ندارد چه کند؟ فرمود: اگر به طریق نذر آن را بر خود واجب کرده و اکنون عاجز است چیزی بر او نیست، و چنانکه عاجز نیست و قدرت دارد اما نذر غلام یا کنیز یا مانند اینهاست بفروشد و از قیمت آنها عطر خریداری کند و خانه کعبه را بدان معطر نماید، و اگر چهار پائی نذر کرده چیزی بر او نیست.

۴۳۱۶- و سکونی از امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت کرده که فرمود: از امیر مؤمنان علیه السلام پرسیدند مردی نذر کرده است که پیاده به حج رود و در راه به رودی برخورد که باید با قایق یا سفینه از آنجا گذشت، چه کند؟ فرمود: در قایق بایستد تا از آنجا رد شود.

۴۳۱۷- و امام صادق علیه السلام به یونس بن ظبیان فرمود: ای یونس به براءت و بیزارى از ما سوگند یاد مکن (یعنی نگو بخدا سوگند از اهل بیت بیزار باشم اگر چنین و چنان نشود یا فلان عمل را انجام بدهم یا ندهم) زیرا هر کس به بیزارى از ما سوگند یاد کند چه به راست چه به دروغ، بدون تردید از ما نیست.

۴۳۱۸- وَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ بَرِيَءَ مِنْ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ صَادِقًا كَانَ أَوْ كَاذِبًا فَقَدَّ بَرِيَءَ اللَّهِ مِنْهُ».

۴۳۱۹- وَ رَوَى الْقَلَاءُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: «سَأَلْتُهُ عَنِ الْأَحْكَامِ، فَقَالَ: يَجُوزُ عَلَيَّ كُلُّ دِينٍ بِمَا يَسْتَخْلِفُونَ».

۴۳۲۰- وَ «قَضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِيمَنْ اسْتَخْلَفَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ بِتَمِينٍ صَبْرًا أَنْ يَسْتَخْلِفَهُ بِكِتَابِهِ وَمِلَّتِهِ».

۴۳۲۱- وَ رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْكَانَ، عَنْ بَدْرِ بْنِ خَلِيلٍ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ كَانَ فِي حَبْسٍ فَقَالَ: لِلَّهِ عَلَيَّ إِنْ خَرَجْتُ مِنْ حَبْسِي هَذَا أَنْ أَصُومَ سَنَةً، فَخَرَجَ الرَّجُلُ مِنَ الْحَبْسِ وَخَافَ أَنْ لَا يُمَكِّنَهُ أَنْ يَصُومَ سَنَةً

۴۳۱۸- و فرمود: آنکه از خدا بیزاری جوید. راست یا دروغ، بدون تردید خدا

از او بیزاری می جوید.

۴۳۱۹- محمد بن مسلم گوید: از احکام شرعی و قضاء از آن حضرت می پرسیدم: فرمود: در هر دینی به همانکه سوگند یاد می کنند، حکم همانست و همان

۴۳۲۰- و امیر مؤمنان علیه السلام در مورد کسی که در مرافعه با یکی از اهل کتاب او را قسم می داد به سوگند اجباری در مقام تعیین حکم، فرمود: باید او را به کتاب و آئین خودش سوگند دهی.

شرح: «مراد آنست که یهود یا نصاری را که خداپرستند می توان به کتاب که نزد ایشان مسلم است سوگند داد. و فقهاء گویند: به جز نام خدا نمی توان سوگند خورد نه در نذر و نه در مقام حکم و داوری، ولی به دلیل این خبر محقق حلی و شیخ طوسی و جمعی دیگر گویند: در هنگامی که قاضی تشخیص دهد که شخص کتابی، اگر بمقدسات دینی خود سوگند یاد کند بر او مشکل تر است تا سوگند بخدا، می تواند او را به آنها قسم دهد».

۴۳۲۱- بدر بن ولید (که در نسخه ها به تصحیف بدر بن خلیل شده است)

گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدند شخصی در زندان بوده و نذر کرده است: رای خدا برعهده من باشد که اگر از زندان آزاد شدم یکسال روزه بگیرم، و از زندان

كَيْفَ يَصْنَعُ؟ قَالَ: يَصُومُ شَهْرًا وَمِنَ الشَّهْرِ الثَّانِي أَيَّامًا فَيَكُونُ قَدِصَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ، ثُمَّ يَصُومُ بَعْدَ ذَلِكَ فَمَتَى أَفْطَرَ يَوْمًا تَصَدَّقَ بِمُدٍّ، وَمَتَى صَامَ حَسَبَ لَهُ حَتَّى يُتِمَّ لَهُ سَنَةً».

۴۳۲۲- وَ رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَرِيْعٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرِ الثَّانِي عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ «رَجُلٌ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ، يُصَامُ عَنْهُ أَوْ يُتَصَدَّقُ؟ قَالَ: يُتَصَدَّقُ عَنْهُ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ».

۴۳۲۳- وَ رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرِ الثَّانِي عَلَيْهِ السَّلَامُ: «قَوْلُهُ عَزَّوَجَلَّ، «وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى» وَقَوْلُهُ عَزَّوَجَلَّ: «وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى» وَمَا أَشْبَهَ هَذَا، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يُفْسِمُ مِنْ

آزاد گشت و می ترسد که نتواند یکسال را روزه بگیرد و یا برای او ممکن نباشد چه کند؟ فرمود: یکماه پی در پی روزه بگیرد و از ماه بعد هم چند روز بدون فصل روزه بگیرد که این «صیام شهرین متتابعین» می شود، سپس روزه بگیرد و هرگاه افطار کرد یک مد طعام به فقیر بدهد و هر روز را که روزه بود بحساب گذارد تا عدد یکسال را تمام کند.

۴۳۲۲- محمد بن اسماعیل بن بزيع گوید: به امام محمد تقی علیه السلام عرض کردم: مردی از دنیا رفته و بر ذمه او روزه بوده آیا کسی را به نیابت او گمارند تا برای او روزه بگیرد یا برایش تصدق بدهند (یعنی فدیة)؟ فرمود: فدیة دهند، آن بهتر است.

شرح: «خبر با باب مناسبتی ندارد مگر اینکه بگوئیم مراد از روزه که متوقفا بر ذمه داشته روزه کفاره بوده به قرینه جواب که فرمود: تصدق دهند شایسته تر است».

۴۳۲۳- علی بن مهزیار گوید به امام جواد علیه السلام عرض کردم: گفتار خداوند متعال در این آیات «وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى» و گفتار دیگرش «وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى» سوگند به شب هنگامی که می پوشاند و به روز هنگامی که روشن می نماید، و سوگند به ستاره هنگامی که فرود آید. این سوگندها چیست، فرمود:

خَلِقِهِ بِمَا يَشَاءُ وَلَا يَسَ لِيَخْلِقَهُ أَنْ يُقْسِمُوا إِلَّا بِهِ عَزَّوَجَلَّ».

[الْكُفَّارَاتُ]

۴۳۲۴ - وَرَوَى مُحَمَّدُ الْحَلَبِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَا يَجُوزُ

فِي الْقَتْلِ إِلَّا رَجُلٌ، وَيَجُوزُ فِي الظَّهَارِ وَكُفَّارَةِ الْيَمِينِ صَبِيٌّ».

۴۳۲۵ - وَسَأَلَ إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ أَبَا إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: «يُعْطَى

ضَعِيفًا مِنْ غَيْرِ أَهْلِ الْوِلَايَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَأَهْلُ الْوِلَايَةِ أَحَبُّ إِلَيَّ» - يَعْنِي فِي

الْكُفَّارَاتِ - .

۴۳۲۶ - وَرَوَى عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ الْجُعْفِيِّ قَالَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ

تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ» يَعْنِي بِهِ الْيَمِينَ بِالْبَرَاءَةِ مِنَ الْأَيْمَةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ يَخْلِفُ بِهَا الرَّجُلُ

به راستی که خداوند عزوجل به هر چه بخواهد از آنچه خلق فرموده سوگند یاد می کند

ولی بندگانش سوگند یاد نمی کنند مگر به او عزوجل.

[كُفَّارَاتُ]

۴۳۲۴ - مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ حَلَبِيٌّ يَقُولُ: إِمَامٌ صَادِقٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَرَمَ: فِي كُفَّارَةِ

قَتْلِ خَطَا كَافِي نَيْسْتِ مَكْرِيكَ مَرْدٍ زِ قَيْدِ بِنْدِ كِي آزَاد كِنَنْدِ وَ دَر كُفَّارَةِ ظَهَارِ يَا

سُوكَنْدِ، كُودَكِ پَسَرِ كَفَايَتِ مِي كَنْدِ.

شرح: «مشهور در هیچ یک از این سه، کودک را کافی نمی دانند».

۴۳۲۵ - إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ مِنْ حَضْرَتِ كَازِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ: كَيْفَ يَكُونُ الْفَقْرَاءُ وَ

مَسَاكِينُ غَيْرِ شِيعَةِ مِي تَوَانِمُ (كُفَّارَهُ) بَدَهْمُ؟ فَرَمَ: آرِي وَ أَمَّا بَشِيعَةُ بَدَهِي نَزْدِ مَنْ

مُحِبُّوهُرِ اسْتِ. - مَرَادُ كُفَّارَاتِي اسْتِ كِه بَايْدِ بَه مَسَاكِينِ دَادِ - .

۴۳۲۶ - الْمُفَضَّلُ بْنُ عُمَرَ الْجُعْفِيُّ يَقُولُ: إِمَامٌ صَادِقٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ: كَيْفَ

مِي فَرَمَ: كُفَّارَةُ خُدَاوَنْدِ عَزَّوَجَلَّ كِه فَرَمُودَه: «فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ

تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ» (قَسَمِ مَوَاقِعِ سِتَارِ كَانِ وَ بَرَا سِتِي كِه آن سُو كَنْدِي سْتِ بَسِ بَزْرِكِ) يَعْنِي

سُو كَنْدِ خُورْدَنْ بَه بِي زَارِي از ائمه هدی عليهم السلام است که شخص به آن قسم

يَقُولُ: إِنَّ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ» وَ هَذَا الْحَدِيثُ فِي نَوَادِرِ الْحِكْمَةِ.

۴۳۲۷- وَ رَوَى حَفْصُ بْنُ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَا كَفَّارَةُ الْإِغْتِيَابِ؟ قَالَ: تَسْتَعْفِرُ لِمَنْ اغْتَبَيْتَهُ كَمَا ذَكَرْتَهُ».

۴۳۲۸- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَفَّارَةُ الضَّحْكِ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ لَا تَمَقِّشْنِي».

۴۳۲۹- وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَفَّارَةُ عَمَلِ السُّلْطَانِ قَضَاءُ حَوَائِجِ الْإِخْوَانِ».

می خورد، خدا می فرماید این سوگند نزد خداوند بسیار عظیم است. و این حدیث در نوادر الحکمة است.

شرح: «نوادیر الحکمة کتابیست مشتمل بر بیست و دو کتاب که بیشتر آن در أبواب فقه و احکام است تألیف محمد بن احمد بن یحیی اشعری قمی است که مردی جلیل القدر و کثیر الروایه می باشد لکن در آن کتاب از جماعتی ضعیفا نقل کرده و از این جهت صدوق و استادش محمد بن الحسن بن الولید عدّه‌ای را نامبرده‌اند و روایات آنها را استثناء کرده و بقیه کتاب را بتلامیذ خود اجازه داده‌اند و نام آن اشخاص در کتب رجال از جمله فهرست شیخ طوسی ذکر شده است و مفضل بن عمر جزء آن استثناء شدگان نیست ولی دزبارة او اختلاف است پاره‌ای او را ضعیف و نقل روایات او را جایز نمی دانند و پاره‌ای او را توثیق کرده‌اند».

۴۳۲۷- حفص بن عمر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه وآله پرسیدند کفاره غیبت کردن چیست؟ فرمود: آنکه طلب آمرزش نمائی برای آن کس که غیبتش را کرده‌ای، همچنانکه بدش را گفته‌ای.

شرح: «یعنی بگوئی: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ» خواه زنده باشد خواه نباشد».

۴۳۲۸- و امام صادق علیه السلام فرمود: کفاره خنده با صدای بلند آنست که بگوئی: «اللَّهُمَّ لَا تَمَقِّشْنِي» (خداوند! بر من خشم مگیز).

۴۳۲۹- و امام صادق علیه السلام فرمود: کفاره کارمندی دولت انجام کار

۴۳۳۰ - وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - إِلَى أَبِي-
مُحَمَّدِ الْحَسَنِ ابْنِ عَلِيِّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «رَجُلٌ حَلَفَ بِالْبَرَاءَةِ مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ أَوْ مِنْ
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَحَيْثُ مَاتُوبَتُهُ وَمَا كَفَّارَتُهُ؟ فَوَقَعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يُطْعِمُ
عَشْرَةَ مَسَاكِينَ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ مُدًّا، وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ».

۴۳۳۱ - وَ رَوَى عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ دُوسِ النَّيْسَابُورِيِّ
- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ، عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ
عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ
رَوَيْتَنَا عَنْ أَبِيكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِيمَنْ جَامَعَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَوْ أَفْطَرَ فِيهِ ثَلَاثَ
كَفَّارَاتٍ، وَرَوَيْتَهُمْ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَيْضًا كَفَّارَةً وَاحِدَةً فَيَأْتِي الْخَبْرَيْنِ نَأْخُذُ؟
فَقَالَ: بِهِمَا جَمِيعًا، مَتَى جَامَعَ الرَّجُلُ حَرَامًا أَوْ أَفْطَرَ عَلَى حَرَامٍ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ
فَعَلَيْهِ ثَلَاثُ كَفَّارَاتٍ: عِتْقُ رَقَبَةٍ، وَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ، وَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا

برادر دینی است.

۴۳۳۰ - و محمد بن حسن صفار - رضی الله عنه - به امام عسکری
علیه السلام نوشت: مردی به بیزاری از خداوند عزوجل یا به بیزاری از رسول خدا
صلی الله علیه وآله سوگند یاد کرده و آن را شکسته است توبه او چگونه است؟ و
کفاره آن چیست؟ امام علیه السلام در پاسخ نامه مرقوم فرمودند: به ده مسکین طعام
دهد هر مسکینی یک مُد (۷۵۰ گرم) آرد یا گندم یا نان، و از خداوند نیز طلب آمرزش
کند.

۴۳۳۱ - عبدالسلام بن صالح هروی گوید: به حضرت رضا علیه السلام
عرض کردم: یا ابن رسول الله از پدرانت روایت کرده اند که هر کس در روز ماه
رمضان همبستری کند یا افطار نماید، سه کفاره دارد، و نیز روایت شده از ایشان
علیهم السلام که یک کفاره دارد بکدام یک از این دو خبر عمل کنیم؟ فرمود: به هر دو
با هم، هرگاه کسی در ماه رمضان مجامعت به حرام (یعنی زنا) کند یا با چیز حرامی
افطار کند پس بر او سه کفاره است، عتق رقبه، و روزه دو ماه پی در پی، و اطعام

وَقَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ، وَإِنْ كَانَ نَكَحَ حَلَالًا أَوْ أَفْطَرَ عَلَى حَلَالٍ فَعَلَيْهِ كَفَّارَةٌ
وَاحِدَةٌ وَقَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ، وَإِنْ كَانَ نَاسِيًا فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ».

۴۳۳۲ - وَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ حَلَفَ فَقَالَ: لَا وَرَبِّ
الْمُضْحَفِ فَعَلَيْهِ كَفَّارَةٌ وَاحِدَةٌ».

۴۳۳۳ - وَرَوَى حَنَانُ بْنُ سَدِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «كُلُّ
ذَنْبٍ يُكْفَرُهُ الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا الدَّيْنَ لَا كَفَّارَةَ لَهُ إِلَّا الْأَدَاءُ، أَوْ يَرْضَى
صَاحِبُهُ، أَوْ يَعْفُو الَّذِي لَهُ الْحَقُّ».

۴۳۳۴ - وَرُوِيَ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ قَالَ: «كَانَتْ عِنْدِي جَارِيَةٌ
بِالْمَدِينَةِ فَارْتَبَعَ ظَمْئُهَا فَجَعَلْتُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَلَيَّ نَذْرًا إِنْ هِيَ حَاضَتْ، فَعَلِمْتُ
بَعْدَ أَنَّهَا حَاضَتْ قَبْلَ أَنْ أَجْعَلَ النَّذْرَ عَلَيَّ فَكَتَبْتُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَأَنَا بِالْمَدِينَةِ، فَأَجَابَنِي إِنْ كَانَتْ حَاضَتْ قَبْلَ النَّذْرِ فَلَا نَذْرَ عَلَيْكَ، وَإِنْ

شست مسکین، و قضاء کردن روزه آن روز، و اگر مجامعت با حلال خود کرده یا با
چیز مباح افطار نموده پس یک کفاره بر او سب و قضای روزه آن روز، و چنانچه آن را
از روی فراموشی بجای آورده بود چیزی بر او نیست (کفاره ندارد).

۴۳۳۲ - و امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: هر کس سوگند یاد کرده و بگوید:
نه به صاحب قرآن (و آن را بشکند) بر او سب و بر او سب که یک کفاره سوگند بدهد.

۴۳۳۳ - حنان بن سدير گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: هر گناهی کشته
شدن در راه خدا کفاره آنست جز بدهکاری ب مردم که کفاره آن پرداخت کردن آنست
یا راضی کردن صاحبش، یا اینکه صاحب حق، خود ببخشد.

۴۳۳۴ - جميل بن صالح گوید: کنیزی در مدینه داشتم یک وقت از حیض
رفت من برای خداوند عزوجل نذری کردم که باز شود و حائض گردد، بعد متوجه
شدم که قبل از اینکه من نذر کنم او حائض شده بوده است - به امام صادق
علیه السلام نوشتم، و خود در مدینه بودم - امام در پاسخ نوشت، چنانچه قبل از اینکه
تونذر کرده باشی حائض شده چیزی بر تو نباشد و اگر پس از آن حائض شده باید نذر

كَانَتْ حَاضَتْ بَعْدَ التَّذْرِ فَعَلَيْكَ».

۴۳۳۵ - وَقَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَفَّارَاتُ الْمَجَالِسِ أَنْ تَقُولَ
عِنْدَ قِيَامِكَ مِنْهَا: سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

را انجام دهی.

شرح: «این خبر با اینکه سندش قابل اعتماد نیست فقهاء بر آن اعتماد کرده‌اند و به مضمونش فتوا داده‌اند و در حقیقت ضعف سند منجربه عمل اصحاب است».

۴۳۳۵ - و حضرت صادق علیه السلام فرمود: کفاره همنشینی با یاران آنست که چون برخیزی بگوئی: «سبحان رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» (منزه است پروردگارتو که خدائی مقتدر و بی همتا است از هر چه او را جاهلان وصف کنند، و درود و تحیت خداوند بر رسولان او باد، و ستایش مخصوص خداوند معبود است که آفریننده جهانیان است - آیات آخر سوره صافات).

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى ترجمه مجلد چهارم این کتاب به پایان رسید و به خواست و یاری خداوند عزیز و متعال ترجمه مجلد بعد که از کتاب نکاح آغاز می شود بلافاصله شروع خواهد شد وَ كَانَ ذَلِكَ فِي يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنَ الْمُحَرَّمِ مِنْ شُهُورِ سَنَةِ ۱۴۰۸. وَأَنَا الْأَقَلُّ عَلَى أَكْبَرِ الْغَفَّارِيِّ عُفِيَ عَنْهُ.

مَنْ رَعَى عِلْمَهُ عَنِ الْهَوَىٰ، وَدِينَهُ عَنِ الْيَدْعَةِ،
وَمَا لَهُ عَنِ الْحَرَامِ، فَهُوَ مِنْ جُمَلَةِ الصَّالِحِينَ

مصباح الشريعة

هر کس محافظت کرد علم خود را از هوی و هوس
و علم را آلت عوام فریبی نگردانید و بفریب شیطان
و خطوات و خطرات او فریفته نشد، و محافظت کرد دین
خود را از بدعت یعنی دینی از پیتن خود؛ برای جلب
قلوب و اغراض فاسده اختراع نکرد و نیز مال خود را از
اختلاط بحرام نگاه داشت از جمله صالحان باشد، در این
دنیا؛ و در قیامت با ایشان محشور خواهد شد.

شرح مصباح الشريعة

فهرست مجلد چهارم

کتاب

(من لایحضره الفقیه)

صفحه

موضوع

کتاب قضاء

۳	ابواب داوریها و حکمهای مربوط به آن
۴	شرایط داور و داوری
۵	اقسام قاضیان و حکمها
۶	خودداری از حکمیت و داوری
۷	نایسندی همنشینی با قاضیان در مجالس قضاء
۸	ناروایی در حکم
۹	خطا در داوری
۹	دیه و جریمه خطای داوران
۱۰	در صورتیکه طرفین دعوا دو تن را حاکم قرار دهند
۱۲	راه و رسم داوری
۱۷	در مورد که باید بظاهر حکم کرد
۱۸	چاره جوئی در فهم حکم
۳۸	ممنوع شدن از مال و ورشکستگی
۳۹	شفاعت در احکام
۴۰	مواردیکه حکم مجرم زندان می شود
۴۳	باب صلح
۵۰	باب عدالت
۵۲	آنکه شهادتش ردّ و آنکه شهادتش پذیرفته شود
۶۹	جائیکه حکم به شهادت یک شاهد و سوگند مدعی ثابت می شود
۷۰	جائیکه شهادت دو وزن و قسم مدعی می توان حکم کرد

صفحه	موضوع
۷۰	حکم شهادت دادن کسی که آگاهی به موضوع دارد ولی شاهد گرفته نشده است
۷۲	خودداری از دادن شهادت و آنچه راجع به اقامت و کتمان آن آمده است
۷۴	شهادت دادن به دروغ و آنچه در این باره آمده است
۷۸	باطل شدن حق مدعی اگر تقاضای قسم کند از مدعی علیه
۸۰	حکم ردّ قسم و بطلان حق بانکول آن
۸۰	جایی که باید بعد از اقامه بیّنه مدعی را قسم هم داد
۸۲	حکم دو مخاصم که هر دو اقامه بیّنه علیه دیگری می‌کنند
۸۳	حکم مشترک در همه دعاوی
۸۴	شهادت له و علیه زن
۸۶	بطلان شهادت در مورد جور و ربا و خلاف شرع
۸۷	شهادت بر شهادت
۹۰	احتیاط در اقامه شهادت
۹۲	شهادت وصی به نفع وصیت کننده یا علیه او به دین
۹۳	نهی از طلب حق از راه شهادت دروغ
۹۴	روایات طرفه و غریب در باب شهادت
۹۵	باب شفعه
۱۰۲	باب وکالت
۱۰۹	باب تعیین حکم با قرعه
۱۲۰	باب کفالت «ضمانت تن»
۱۲۳	باب حواله
۱۲۵	حکم سیل وادی مهزور
۱۲۶	آغل و سایبان چشم که میان دو خانه است از آن کیست
۱۲۷	حکم رها کردن گوسفند در مزرعه برای چرا در شب

صفحه	موضوع
۱۲۸	حکم حریم ها
۱۳۲	ناگزیر بودن مرد به نفقه و مخارج خویشانش
۱۳۳	دعاوی که بدون بینه پذیرفته می شود
۱۴۳	باب نادر
۱۴۵	باب آزاد کردن بنده و احکام آن
۱۵۵	باب تدبیر
۱۶۰	باب مکاتبه
۱۷۱	ولای آزاد شده
۱۷۸	کنیزان مادر فرزند
۱۸۳	باب آزاد بودن
۱۸۷	افراد بی پدر و ناپاک زاده و کودکان بی هویت
۱۸۸	بنده فراری
۱۹۳	باب ارتداد
۲۰۰	نوادرتق
	کتاب المعیشتہ
۲۰۴	باب شغلها، کسب ها، درآمدها و صنعتها
۲۳۷	پدر می تواند از مال فرزندش بگیرد
۲۴۱	باب احکام دین و قرض
۲۵۸	تجارت و آداب آن و اهمیت و احکامش
۲۶۷	وفا و کم فروشی
۲۶۹	بیعانه
۲۷۰	باب بازار و محل کسب و کار
۲۷۱	ثواب و أجر دعا در بازار
۲۷۳	دعائی که هنگام خرید مال التجاره باید کرد
۲۷۳	دعا هنگام خریدن حیوان

صفحه	موضوع
۲۷۴	معامله حیوان و شرط و اختیار در آن
۲۷۷	جداگشتنی که موجب سقوط خیار است با بدن است یا به گفتار
۲۷۸	تنظیم سند و قباله ای که در بیع و شرط نوشته میشود
۲۸۰	باب خرید و فروش
۲۹۶	خرید و فروش بردگان و احکام آن
۳۰۲	فروش اجناس . پیمانۀ ای بدون پیمانۀ و وزن معامله چراگاه و کشت و درختان و زمینهای مزروعی و قنوت و
۳۱۸	سهم آب و مزرعه و باغها
۳۲۴	احیاء زمینهای بایر و موات
۳۳۱	باب مزارعه و اجاره
	آنجا که سازندگان و اصلاح کاران که برای کارشان اجرت
۳۴۴	دریافت می کنند ضامن هستند
۳۴۵	ضامن بودن باربری که ادعا می کند مال تلف شده
۳۵۰	پیش خرید گندم و جو و حیوان و چیزهای دیگر
۳۵۸	باب حکم احتکار ارزاق و قیمت گذاری آن
۳۶۵	باب حکم خریدار و فروشنده ای که بر سر قیمت اختلاف کرده اند
۳۶۶	و جوب فسخ به خیار رؤیت
۳۶۷	بر قیمت افزودن مشتری در مزایده هنگام ندا
۳۶۷	معامله در تاریکی
۳۶۸	فروختن شیر مخلوط با آب
۳۶۸	مغبون کردن آن کسی که به انسان اعتماد کرده است
۳۶۹	احسان کردن و دغلی نداشتن در معامله
۳۶۹	باب پیشواز متاع رفتن
۳۷۰	باب ربا
۳۸۷	باب مبادله و عینہ

صفحه	موضوع
۳۸۹	باب تبدیل درهم به دینار یا مسکوکات با یکدیگر
۳۹۴	باب لقطه و ضاله
۴۰۳	باب آنچه در حکم لقطه است
۴۰۴	باب هدیه و پیشکشی
۴۱۱	باب عاریه
۴۱۴	باب ودیعه
۴۱۷	باب رهن «گرو»
۴۳۲	باب صید و شکار و سربردن حیوانات
۴۴۸	حیوان را چگونه ذبح شرعی می‌کنند
۴۵۶	مذبوحی که رو به قبله نبوده و یا ذابح بسم الله نگفته است
۴۵۹	بره و یا بزغاله که شیر خوک یا شیرزنی را بخورد
۴۶۱	حیوانات حلال گوشت و حیوانات حرام گوشت
۴۷۵	طعام شخص کتابی و همخوراکی با او
۴۷۷	جواز استعمال موی خوک
۴۷۸	نگهداری گوسفند و ماکیان در خانه
۴۷۹	کراهت برهنه کردن استخوان
۴۸۲	باب خوردن و آشامیدن در کاسه طلا و نقره و غیر آن از آداب طعام
	تعهدات به سوگند و نذر و کفاره
۴۹۳	سوگند و نذر
۵۱۶	کفارات

مقاله الطائفتین

با کشته شدگان از فرزندان ابو طالب علیهم السلام تألیف ابوالفرج اصفهانی
و ترجمه جناب آقای سید هاشم رسولی محلاتی، در تاریخ شهدا و کشته شدگان
از فرزندان ابو طالب علیهم السلام است که در طول خلافت بنی امیه و بنی عباس
بقتل رسید هاند.

تفسیر قرآن عالمی

ابراهیم عاملی (موتق) رحمة الله عليه
روش مؤلف :

ابتدا چند آیه را به ترتیب عنوان کرده و سپس لغات مشکل را که نیاز به توضیح دارد و اختلاف قرائات را ذکر کرده و بعد آیات را ترجمه میکند. در ترجمه آیات چنانچه آیه‌شان نزول داشت اشاره کرده و تمامی مفاهیم آیه را عیناً به ترجمه منتقل می‌کند. در قسمت دوم مؤلف - ره - تحت عنوان سخن مفسرین، اقوال مختلف را با نام مفسر و تفسیر یکی پس از دیگری بطور اعم از خاصه (شیعه) و عامه (سنی) بدون هیچگونه تعصب نقل کرده و چکیده اقوال مختلف را در اختیار خواننده میگذارد. چنانچه بعضی از عرفا و شعرا با مشربهای مختلف در توضیح آیه مطلب قابل توجهی داشته باشند با ذکر مرجع می‌آورد در سومین قسمت تحت عنوان (سخن ما) آیات را مورد بررسی قرار داده و اگر چیزی را مفسرین نگفته باشند ذکر کرده و نتیجه‌های مختلف را اعم از اخلاقی - تربیتی - اجتماعی و غیره را از آیات گرفته و عرضه می‌دارد.

منابع و مأخذ :

تفسیر مجمع البیان	تفسیر بیان السعادة گنابادی	اسباب النزول سیوطی
» ابوالفتوح رازی	» کشاف زمحشری	» تفسیر المنار محمد عبده
» صافی	» صفی‌علیشاه	» ابی‌السعود
» برهان	» طبری	» نیشابوری
» نفحة الرحمان نهاوندی	» فخر رازی	» طنطاوی
» کشف الاسرار	» بیضاوی	» تنویر المعباس ابن عباس
» تبیان شیخ طوسی	» روح البیان آلوسی	» فی ظلال القرآن سید قطب

نشر مطبوعات

نشر و اف

Princeton University Library

32101 047106396

قیمت ۲۰۰۰ ریال

۲۰۰۰